

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
MIHAI BENIUC: Poezii lirice	5
★	
ȚOI IEN GVAN: Lângă satul natal (în rom. de Aurel Covaci)	10
NGO QUANG SEN: Imi apăr viața (în rom. de Demostene Botez)	12
★	
AUREL BARANGA: Mielul turbat (comedie în 3 acte)	16
★	
CRISTIAN SÂRBU: Unul dintre ei	70
★	
C. IGNĂTESCU: Niculai Călărașul (nuvelă)	72
★	
ION BĂNUȚĂ: Lacul și râul	132
★	
CIU-IUAN: Moartea tinerilor pe câmpul de luptă (în rom. de O. Starck)	134
GEO BOGZA: Ciu-Iuan — erou al antichității chineze	135
★	
DEMOSTENE BOTEZ: Oraș transilvănean	147
★	
TAMARA PÂNZARU: Vatmanul	148
HARALAMB ZINCĂ: Amintire	152
L. BARANYI: Urechi pleoștite	156
SIMION POP: Vânătorul de iepuri	165
★	
MIHNEA GHEORGHIU: 1821, Primăvara (fragment de poem)	178

NOTE DE DRUM

DOMOKOS GEZA: Cel mai frumos mesaj	191
--	-----

ORIENTĂRI

A. MIASNICOV: Problema imaginii tipice în literatura beletristică . . .	219
---	-----

DISCUȚII

ZAHARIA STANCU: Comori îngropate	240
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

O. CROHMĂLNICEANU: În legătură cu comedia satirică	243
--	-----

VERA CĂLIN: Chipul omului înaintat în poezia noastră nouă	260
---	-----

NOTE ȘI RECENZII

T. B.: O poezie reușită pentru Festival	276
---	-----

V. P.: O fabulă care nu e fabulă	277
--	-----

LUCIAN RAICU: Răsfoind revista „Albina”	279
---	-----

AL. SĂNDULESCU: Bassarabescu, valoros autor de schițe	281
---	-----

AL. OPREA: O povestire neisbutită pentru copii	284
--	-----

AURORA CORNU: Pe marginea unei încercări poetice	288
--	-----

G. TUDORICĂ: „Sub steagul libertății”	291
---	-----

ION BĂLAN: Nu mai sunt orbi ochii dreptății	294
---	-----

NICOLAE MIHĂILESCU: Impilarea i-a ridicat la luptă	297
--	-----

L. DANIEL: O pledoarie împotriva războiului	300
---	-----

POEZII LIRICE

RIME, RITMURI...

Rime, ritmuri, tropi, imagini
Noui de tot la mine'n pagini
Multe nu-s, dar câte sânt
Cresc de-adreptul din pământ.

STRĂBUNUL

Fântâni cu ciutură, cirezi și birși,
Alături măgura cu lotri hiriși.
Când descindeau la crăsmă să petreacă,
Domnia tremura ehei! o leacă...

Era și un străbun al meu, un răzvrătit,
Ce cu lotrimea s'a fost înfrățit.
La masă, își culca fruntea pe bardă
Până ce'ncepea barda să ardă.

În bărbăteasca-i voce, când cânta,
Întregul codru mi se legăna
Cu viitor strecurat prin frunza deasă, —
Mai adu vin, frumoasă-crăsmăreasă!

Iar când plecau pe caii iuți prin pustă,
Câmpia le părea că-i prea îngustă.
De fama lor meleagul era plin
Din munții Apuseni la Seghedin.

Cătane'mpărătești i-au prins apoi,
I-au dus legați în lanțuri câte doi,
Și domni i-au judecat, i-au osândit
Și'n temnițele grele-au putrezit.

MIHAI BENIUC

Un unchiu mi-a povestit de-acel străbun
Pe care-l socoteau ei cam nebun,
Iar faptele-i — rușine pentru neam.
Dar pân'la urmă ne-apucam, doineam,

Cu unchiul împreună, după cum
Iși amintea că a doinit și-acel străbun.
Erau frânturi de cântec, viață, moarte,
Ca hârburile unei cale sparte.

Și strănepotul printre hârburi se juca
Le aduna, le potriveau și le suna,
Până când, din joc, pornea haiduc
Pe băț în goană, spre păduri năuc!

DIN CIMITIR

Bătrânul cimitir dărăpănat
Adăpostește pe părinții mei.
Crucea bunicului de mult s'a dărâmat,
Printre morminte pasc în tihnă miei.

Peste cuvintele săpate'n piatră
Ploaia și vântul scriu încet: uitare...
In sat, departe, câte-un câne latră
Iar Crișul se târăște șerpuind în soare.

Fratele meu cu pasul rar măsoară,
Pe când murim, loc celor ce trăim —
Crengi grele cu prune de vară
S'apleacă peste gard din țintirim.

Două căpșuni târzii depe mormânt
A rupt mâna surorii și le'mparte,
Soția mea le ia fără cuvânt,
Prin pomi citește vântul ca'ntr'o carte.

Batoza se aude duduind,
Răzbate pân'aici cântecul muncii,
Iar vântu-aduce glasuri de argint
De unde goi la scaldă strigă pruncii.

Pe miriști joacă aerul fierbinte,
Acolo-i și pământul nostru undeva
Cu buruienoasele-i răzoare mai'nainte,
Când lumea nu se întovărășea.

Mă uit la crucea dela capul tatii —
Ce brațe-ar sufleca el ca să are
Aceste miriști încă ne arate,
Aceste miriști mari, fără răzoare!

SĂ NU DAI LIBERTATEA PE NIMIC

Nu ții să mă măsoar în drum cu nime,
Să mă topesc îmi place în mulțime,
Și pană de nu pert la pălărie,
E num'așa ca pismă să nu fie.

Iar de m'aude cineva cântând,
Nu-i decât doina inimii de rând,
Pe vremi cântată de haiducii aprigi,
Cântată azi de lucrători în fabrici.

Și doina s'a schimbat, — nu mult, atât:
Să nu tânjească viața de urât,
Să fie cinste a trăi din muncă
Și pânea, vinul pentru toți s'ajungă.

La orice rele cântecul nu-i leac,
Și totuși răsăritul ăstui veac,
În cântec s'a vestit de mai'nainte
Cu fericirea muncii țel fierbinte.

S'a căfărat pe stânci cântarea mea
Și-a smuls aripa din cătușă grea,
Ci iată azi de-aicea depe culme
Din viitor miresme tari aduamec.

Ca Moise poate m'oi opri pe loc,
Dar am avut și cel mai sfânt noroc,
Să văd că după două mii de ani
E slobod neamul ăsta de sărmani.

— De-ar fi să mi se'mpletecească pasul,
Să amurgesc pe drum, să-mi vie ceasul,
Atât aş vrea doar țării să-i mai strig:
Să nu dai libertatea pe nimic!

Iar dac'ar fi cândva din nou s'o piardă,
Ar prinde groapa'n care zac să ardă
Și aş eși cu paloșul afară,
Să-ți apăr libertatea, scumpă țară!

CICLU DE DRAGOSTE

1

Iubito, nu mai sântem tineri,
Iar de căutăm în calendar,
La tine-i Joi, la mine-i Vineri,
Ai părul nins, am părul rar.

Ah, unde-i neaua de-astă iarnă
 Și unde-i fața ta de nea?
 Prind frunze galbene să cearnă
 În calea ta, în calea mea.

Suflând în trâmbiți de aramă
 Se duc pe stradă pionieri —
 Cu jalea de a nu fi mamă
 Te uiți, — ești numai mângâieri.

Nu lăcrima, durerea crudă
 Ingroap'o'n inimă adânc;
 Noi legănăm, muncind cu trudă,
 Pe toți copiii care plâng.

2

Eu știu că părul ți-i cărunt,
 Dar mie-mi pare nins de floare.
 Și'n fața noastră încă sunt
 Destule primăveri cu soare.

De-aceea, vezi, eu nu-s de-acord
 Să spunem bun rămas vieții —
 Trecutul nostru dacă-i mort,
 Pe noi nu ne-au cuprins nămeții.

Iubito, eu mai am de gând,
 În forfota din țara'ntreagă
 Pe șantiere colindând
 Să-ți mai repet că tu-mi ești dragă.

3

În mine cine dă, lovește'n tine,
 Iar de te calcă cineva'n picioare,
 Pe mine mă strivește și mă doare, —
 Uniți sântem pe viață'n rău și'n bine.

Soția mea! Nici moartea, că e moarte,
 Nu va putea să'ntunece vr'odată
 Prietenia noastră luminată
 Și geamănă ca două foi în carte.

E-aceeași carte a vieții noi
 Ce-a prins la noi rodind să se ridice,
 Să fie case, cântece și spice,
 Să nu mai fie'n veci de veci război!

POEZII LIRICE

INSECTE

Să zboare poate orișice păduche,
De stă pitit în aripi de condor;
Dar eu prefer să urez trudind pe muche
Decât să fiu păduche sburător.

CITEZI...

Din tălpi în creștet ești în zale
De fraze mari, principiale,
Citezi din clasici apăsător
Și te citezi că ai citat.

LÂNGĂ SATUL NATAL

Sunt iarăși lângă dealul cunoscut
O, cât l-am fost visat din depărtare!
Știam, credeam că iar o să-l sărut,
Când toamna-și cerne frunza pe cărare.

Eu am știut, oriunde-am fost, oricând,
(Prin vânt, tranșee, viscoale de jar)
Cu moartea-alături stând,
Și printre gloanțe'n șuer lunecând,
Eu am știut că m'oi întoarce iar.

Aici m'a'ntâmpinat, în Mai, Ten Hi..
Cum aș putea să uit vreodată, cum,
Surâsul ce pe buze-i înflori
Când mi-a ieșit înfiorată'n drum?

Aci a înflorit nădejdea mea,
Aci iubirea mea a'mbobocit,
Aicea fericirea-mi se năștea,
Dar totu-a fost, de dușmani, nimic.

În Ianie cu pajști și cu flori
Tâșniră bombele'n detunet sec...
Ten Hi, aicea ți-a fost dat să mori!
Și-am înțeles că sunt dator să plec,
Ca să-i răzbun pe prieteni și pe tine,
S'aduc iar pacea'n munți și pe coline.

Orașe am văzut și sate'n scrum
Și-am mers, luptând, pe dușman să-l dobor,
Căci vru spre moarte să ne tae drum
Și patria să-mi calce sub picior.

*) Poet coreean. Laureat al celui de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, București 1953

Și, pentru toți cei morți, m'am răzbunat.
Pentru prieteni, frați, nepoți, bunici,
Pentru iubita mea m'am răzbunat,
Răzbind chiar moartea ca s'ajung aici,
Pe dealul sfânt din satul meu străbun,
Să-i fiu, de-acum, în veci de veci stăpân.

Sunt iar aici. Deși sunt invalid,
Deși iubita nu-i aici, voința mea
N'o să mi-o frângă dușmanu'n răit
Sunt iar aici. Sunt iar acasă, da.

Tea-Hi, e moartă. Însă patriei
Nu, nimeni n'o să-i pună jug!
Eu sângele mi-am dat pe-altiarul ei
Și-oricând sunt gata'n luptă să mă duc.

Mânia, ura sfântă crească'n noi,
Să-i izgonim, cu brațul neînfrânt!
Vor ține minte mult acest război,
Se vor căi că ne-au râvnit pământ.

Nu suntem singuri. Marea Uniune
Și China populară, e cu noi.
Ii blestemă cu ură'ntreaga lume
Blestemul lumii crește'n larg șuvoi.

Și jur aici, pe dealu-acesta sfânt
Unde-a nflorit iubirea mea dintâi:
Pân' la izbândă voiu lupta ne'nfrânt,
Să înflorească iar sub cerul blând
Coreea, — minunatul meu pământ!

Septembrie 1952.

În românește de Aurel Covaci

IMI APĂR VIAȚA

Eu m'am născut un biet țaran sărac.
Un chin fără sfârșit mi-a fost viața.
Argat îmi fuse tata la boieri, —
Argat de rând, la munci și la poveri.
Ne povestea bunicul: Noi,
Noi n'o să mai ieșim din sărăcie;
Și tatăl meu munci la ei o viață,
De mic, din fragedă copilărie,
Fără să vadă-un luminiș în față.

În acel an, Francezi și Japonezi,
Prădaseră-orice boabă de orez.
Și în familie la noi, o lună ntreagă
Ai mei nu-avură
Nici fir de-orez să pună în fiertură.
Cei șase frați, surori, țipau plângând, —
Că nici nu-l mai văzuseră de nu știu când.
Se învârteau în jurul mamei mele,
Sugând flămânzi la sterpele mamele,
Țipau căzând grămadă între ei,
Iar mama mea, cu lacrimi pe obrazi
Spunea:
Dar unde pot eu oare să găsesc
Un pic de lapte dulce, dragii mei?

Bunicul clătina din cap,
Din barba lui cu fire argin'tii,
Strigând mereu : „O să murim, copii“.
Eu i-am cuprins tot trupul slab în brață, —
Picioare, mâini, erau reci ca de ghiață,
Și tremura!
Încetul cu încetul se stingea.
Iar mama începu să cheme:
„Sen, Sen, copilul meu,

*) Poet din Viet-Nam. Distins cu diploma de onoare a celui de al IV-lea
estival Mondial al Tineretului și Studenților, București 1953

Bunicul tău moare de foame".
 Am izbucnit în plâns,
 Mama căzu,
 Bunicul meu s'a stâns.
 Surori și frați stăteau tăcuți,
 Nu se-auzeau de cât suspine,
 Prin moarte și ruine.
 Aveam noi o mătușă ce stătea
 Intr'un cătun de-alături, părăsit,
 Și m'am târît până la ea
 Să-i spun că tata mare a murit.
 Dar am găsit-o 'ntinsă jos, pe lut,
 De foame, și i-am dat această veste
 Că tata mare-al nostru nu mai este.
 Se ridică o clipă, mă privi,
 Apoi căzu în curte și muri.

Lăsă un copilaș de vre-o trei luni;
 L-am dus și l-am lăsat unei vecine.
 Simțeam cum inima în piept se strânge,
 Și-am început atunci și eu a plânge.
 Vroiam să mă pot ține pe picioare;
 Mă clătinam. Eram așa plăpând!
 Simțeam pumnalul foamei cum mă doare,
 Simțeam lumina'n ochii mei dansând.
 Noaptea căzu; se ridicară torți.
 De pretutindeni se-auzeau acum
 Și tânguiri și țipete pe drum,
 Iar oamenii îmbrățișau cadavre:
 Femeile, copiii morți.

Apoi se'ntoarse tata dela fermă,
 Plângând, bătând mătânii lungi, pe glie.
 Surori și frați erau în agonie.
 Atunci aflai că mi-a murit mătușa.
 Se duse tata la boer să ceară
 Pe credit
 Scânduri de sicriu pentru bunic.
 N'aveam un ban; nu mai aveam nimic.
 Dar șase zile după'nmormântare,
 Boerul-l dezgropă să-și ia sicriul.
 Și mama mea, plângând, ceru'ndurare:
 Să mai aștepte până-a doua zi:
 „Să pot să-mi vând vreunul din copii”.
 Era târziu când s'a întors acasă
 Și ne-a chemat pe toți, surori și frați:
 „O Sen, copilul meu,
 Și voi, Nu, Ni, Thi, Nung, Ninh,
 Eu trebue să vă vând pe fiecare,
 Să am un ban cu care să plătesc
 Sicriu'n care zace tata mare”.
 Și glasul ei se înneacă'n suspine.

Apoi a doua zi de dimineață
 Niște streini în casă ne-au intrat,
 Și frații mei fugiră să se-ascundă
 Pe undeva, prin sat.
 Dar cămătarii după ei,
 De parcă ar fi fost să prindă
 Pui de găină sau niște porci;
 Și-așa cu toții ne-am împrăștiat.
 După un an, — era 'ntr'o zi de iarnă
 Cu lapoviță, frig și vijelie,
 Eram la crabi, într'o uezărie
 Când auzii strigându-mă. De bucurie
 Eu nici nu am putut să spun nimic,
 Când am văzut că-i fratele cel mic.
 Avea doar treisprezece ani
 Și era slab și palid ca de ceară.
 Vestmintele îi atârnav în zdrențe.
 Plângea îmbrățișându-mă, și iară
 După ce-am plâns în noapte pân'târziu,
 S'a dus... Și până-acum de el nu știu.
 Se adunaseră atâtea datorii,
 Din urmă, încă de la străbunic!
 Dobânzile se tot strângeau și ele,
 Făcându-le mai grele, și mai grele.
 Și cămătarii ne-au luat atunci
 Și casă și uezărie.
 Eu mi-am lăsat părinții și-am plecat,
 În lumea asta largă'n pribegie.

În anul 45
 Intrat-am în Partid. — De-atunci,
 După atâtea nopți de iarnă plină,
 Un soare luminos s'a ridicat
 Și viața-mi cunosc'u'nsfârșit, lumină.
 Am activat în sate, prin noroaie,
 Și sufletu-mi era'nsetat,
 Precum pământul, după ploaie,
 Când e de secetă uscat.

O fată ce-avea șaptesprezece ani,
 Mi-a devenit tovarășul meu bun.
 Și, după asta, ce să vă mai spun,
 Intrat-am în Armata Populară.
 Când am permisie și vin acasă,
 Ea mă așteaptă, dulce și frumoasă,
 Surâde cald, cu multă duioșie,
 Și gângurește'ncet de bucurie.
 Iar prin 51, la mijloc,
 Când am plecat din nou, mi-a dat
 Toți banii ce-i strânsese la un loc,
 Și multă vreme m'a'nsoțit pe drum.
 După o vreme, apoi, un vecin,
 Care-mi ieși din întâmplare'n față
 Mi-a spus:

— „Când te-oi mai duce, de acum
Te-așteaptă și-un copil de dus în brață“.
Bătea ca pumnul inima voioasă.
Și după asta,
Plecai iar în permisie acasă;
Grăbeam să-mi văd copilul și nevasta.

„Francezii ți-au luat femeia“,
Strigă, pe lângă sat, o voce-adâncă.
— „Dar unde mi-i copilu-am întrebat?“
-- „Biata femeie, nu născuse încă.“

Ah! coloniști! Sămînța să vă piară!
In orice bătălii m'oi arunca,
Ca brațul meu armat să vă ntâlnească!
Urând destin de vită de povară,
Voiu face totul, totul ca să am
O viață omenească.

In românește de Demostene Botez

AUREL BARANGA

MIELUL TURBAT

— Comedie în trei acte —

PERSONAGIILE

SPIRIDON BISERICĂ:	Inovator.
MITICĂ IONESCU:	Secretarul organizației de partid.
RADU CRISTESCU:	Inginer șef.
MIRCEA CAVAFU:	Inginer referent.
TOMA DUMITRESCU:	Șeful cabinetului tehnic.
VASILE BONTAȘ:	Referent tehnic.
MARIA PRICOP:	Proectantă.
MARGARETA PETRESCU:	Dactilografă.
TACHE IMIREANU:	Reprezentantul sindicatului la Cabinetul tehnic.
VINTILĂ BRATU:	Medic.
GĂMĂLIE NICOLAE:	Inovator.
HARALAMB DUMITRU:	Inovator
COCIAȘU VINTILĂ:	Inovator.
PRIMUL MUNCITOR	
AL DOILEA MUNCITOR	

ACTUL I

Acțiunea se petrece în zilele noastre, în cabinetul tehnic al unei mari întreprinderi metalurgice din Nordul țării. Cabinetul tehnic e o încăperespățioasă, luminoasă, lineară. Peretele din stânga are două vitrine ce dau în curtea uzinei. În vitrina din planul întâi, sunt expuse cărți tehnice de specialitate; în cealaltă, obiecte industriale, reprezentând ultimele raționalizări, perfecționări și inovații făcute în uzină. Prin ușa de fier forjat ce desparte vitrinele și prin peretele din stânga, în întregime de sticlă, ce se prelungește până în tavan, se vede un aspect al uzinei. Peretele din fund, din lemn de nuc afumat, desparte cabinetul tehnic de bibliotecă. Peretele merge numai până la jumătatea înălțimii scenei. Prin geamul care continuă acest perete până la plafoan, se văd rafturi pline de cărți. Biblioteca e despărțită de cabinet printr'o ușă care se deschide modern dealungul peretelui. În peretele din dreapta, îmbrăcat până la jumătate în lemn de nuc afumat, e practică o ușă ce dă în spre alte birouri. În dreapta și în stânga ușii, două clasoare pentru scrise. Dealungul peretelui, la un metru și jumătate înălțime, se află o poliță pe care stau înșirate aparate diverse, unelte, piese mari și mici, prototipuri executate în uzină.

In stânga scenei, în planul întâi, un birou încărcat de hârtii, registre și dosare: masa șefului cabinetului. In spatele scaunului de lângă acelaș birou, o planșetă mare de arhitect. Tot în stânga scenei, un birou mai puțin arătos, și o măsuță pe care se află o mașină de scris. In dreapta, două mese lungi de lectură, din lemn de nuc afumat, așezate paralel cu rampa. Fiecare masă e prevăzută cu șase scaune cu picioare și brațe nichelate, și câte trei lămpi cu abatjour verde și braț de nichel mobil.

Pe peretele din dreapta, o lozincă atrage îndeosebi atenția: „A face ca clasa muncitoare să aibe propriii săi intelectuali, tehnicieni ai producției, iată care este sarcina. I. V. Stalin“. Pe acelaș zid, ca și pe peretele ce desparte cabinetul tehnic de bibliotecă, fotografii de inovatori surprinși de obiectiv lângă unelte perfecționate.

Intr'o zi de primăvară a anului 1953.

E ora șase fără un sfert, seara. Se întunecă. Prin ferestrele din stânga pătrund luminile roșiaticice ale uzinei.

In scenă se află Toma Dumitrescu, om de aproape cincizeci de ani, deși pare mai bătrân, șeful cabinetului tehnic, și Maria Vasiliu de douăzeci și trei de ani, proiectantă.

TOMA: *(la telefon)* — Da, cabinetul tehnic. Responsabilul. Chiar responsabilul. Nu. Nu primim nimic. Nicio propunere, nicio inovație. Măine. Azi s'a terminat! Avem comisie. *(închide telefonul)*

MARIA: Dar se ține?

TOMA: Nu mă întrerupe... *(răsfoiește febril niște dosare)* Două sute două zeci și trei, înregistrat la șapte a doua, cincizeci și trei. Gămălie Nicolae... *(citește)* „Propunere pentru găsierea unei metode pentru scurtaarea ciclului de cimentare la cuptoare electrice verticale la tratament...“ *(sceptic)* Uite de ce-i arde lui Gămălie.... *(citește)* „Referent inginer Bosoancă.“ „Propunerea este interesantă. Prin aplicarea ei ar rezulta...“ *(răsfoiește grăbit dosarul)* Prezintă propunerea, prezent referatul, lipsă schița. Se amână.

MARIA: *(răsfoiește și ea un dosar)* Dosar numărul două sute două zeci și patru. Cociășu Vintilă... „Propunere, de sudare cap la cap“.

TOMA: *(luându-i dosarul din mână)* Prezintă propunerea, prezentă schița, lipsă referatul. Se amână.. *(a luat alt dosar)* Haralamb Dumitru. Lipsă schița, lipsă referatul, lipsă tot: se amână. *(Trece grăbit un șir de dosare)* Se amână... Se amână... Se amână... Se amână...

MARIA: Dosar numărul două sute treizeci și opt cu anexă. Prezintă propunerea, prezentă schița, prezent referatul.

TOMA: Nu se poate! *(a luat și el dosarul)* Păi, nu așa, nenicule, nu-mi umbra mie cu cioara vopsită... Schiță nereglementară: nedimensionată... *(Mariei, triumfător)* Păi, ce, pe mine mă duce? Se amână! *(a sunat telefonul)* Da, tovarășe inginer, da, tovarășe inginer, da, tovarășe inginer, sigur că se ține. La șase punct. I-am convocat pe toți. Știi toți. Asta fac: trieș dosarele. Stați la telefon, că vă spun. *(a luat o foaie de pe birou și citește)* Prezentate paș'sapte, incomplete treizecișiopt, gata să fie examinate în comisia de inovații... Un moment: opt din șapte, nouă, și ținem una, patru din patru, zero, total nouă. Nu, nu! La șase fix. *(a închis telefonul. Către Maria)* Vine și inginerul șef. *(disperat)* Și oamenii mei, Maica domnului! Unde-i referentul tehnic? Unde-i Bontaș? *(lui Bontaș care a intrat)* Unde umbli, Bontaș?

BONTAȘ: *(care aduce cu el un imens ventilator)* Gata. Pus la punct.

- TOMA: (*Mariei*) Omului ăstuia i-au intrat gărgăuni în cap. (*lui Bontaș*) D'asta ești dumneata pus aici? Ca să descoperi perpetuum mobile?
- BONTAȘ: Dar, ce? Piulițe? Șuruburi?... Ace de gămălie?
- TOMA: Dar c'avem sedință, știi? Că vine și inginerul șef, știi?
- BONTAȘ: Vine? (*fericit*) I-arăt ventilatorul. Primul perpetuum mobile ideal. Aparat acționat de energie naturală. (*Mariei*) Nu pune mâna! Acționat de vânt și care, odată pornit, face vânt până la ziua de apoi...
- TOMA: Și dacă nu-i vânt afară?
- BONTAȘ: (*imperturbabil*) Atunci îl pui la priză.
- TOMA: Stați la taifas, stați la taifas, că altceva ce treabă avem? (*răsfoiește mai departe prin dosare*) Două sute patruzeci și șapte, două sute patruzeci și opt se amână. Două sute patruzeci și nouă, se amână. (*a încremenit cu un dosar în mână*) O sută zece? Dosar de anul trecut? Nerezolvat?
- MARIA: Mai sunt și altele.
- TOMA: Imposibil. (*Își dictează o rezoluție și o scrie singur*) „Responsabilul cabinetului tehnic, Toma Dumitrescu, va cerceta cauzele amânării acestui dosar, și va referi. Semnat, Toma Dumitrescu”. (*și semnează*) Și domnișoara Margareta pe unde umblă? Pot să aflu și eu?
- BONTAȘ: La antrenament, că are săptămâna viitoare concurs.
- TOMA: Dumneaei are săptămâna viitoare concurs, dar eu am sedință astăzi.
- BONTAȘ: (*martir*) Ce caută fata asta aici, să ne 'ncurce?
- MARIA: Intreabă-l pe inginerul Cavafu, că el a adus-o...
- BONTAȘ: A, păi, îl întreb... Odată i-o spun dela obraz: (*a sunat telefonul*) Da, tovarășe Cavafu, sigur, tovarășe Cavafu, evident, tovarășe Cavafu... E la antrenament, sărăcuța, că are săptămâna viitoare concurs: aruncă sulita. Muncește, biata fată. Se poate să uit? Cum vine, îi spun. (*a închis telefonul*)
- MARIA: (*ironic*) Noroc că te-ai ținut de cuvânt și i-ai spus.
- BONTAȘ: Cui?
- MARIA: Lui Cavafu.
- BONTAȘ: (*senin*) Păi, ce, am mintit? Nu lucrează fata? Are și răspunderi. Nu face ea gazeta de perete?
- MARIA: Da... Margareta aruncă sulita și Biserică îi scrie la mașină, până face scurtă la mână.
- TOMA: Piii!... Bine că mi-ai adus aminte! Trece-l pe Biserică pe ordinea de zi. Trece-l numaidecât! Că m'a întrebat și secretarul de partid. (*Caută printre dosare*) Dosarul Biserică. Dosarul lui Biserică. (*caută într'un repertuar*) Biserică, Biserică, Biserică, Biserică Spiridon. (*Margaretei, care a intrat pe ușă*) Unde-i Biserică, Margareto?
- MARGARETA: De unde să știu eu?
- TOMA: Păi, bine, nenicule, cum vine treaba asta? Arunci sulita la două sute de metri, și nu știi unde-i Biserică? (*tuturor celorlalți*) Căutați-i dosarul să-l trecem pe ordinea de zi, să-l respingă inginerii, să fie și el mulțumit. (*La telefon*) Da, tovarășe inginer, da, tovarășe inginer, da, tovarășe inginer, imediat. (*lui Bontaș*) Fugi după Tache Imireanu. (*Bontaș a ieșit. Mariei*) Fugi după antecalculații! Fulger! (*Maria a ieșit*) Dumnezeule, ce-i pe capul meu! (*Margaretei*) Caută-l pe Biserică. (*A ieșit. Margareta s'a așezat la măsuta mașinii de scris. A intrat, grăbit, inginerul Cavafu*)
- CAVAFU: Bine că te găsec. Vezi că vine habalera de Cristescu la sedință.
- MARGARETA: Ingerul șef? Da' ce-a pățit?
- CAVAFU: Bagă de seamă, dacă întâmplător, cecece nu cred, întreabă ce-am

făcut săptămâna trecută la București, fii atentă, să nu le încurcăm: în prima zi ai fost cu mine la A.S.I.T.

MARGARETA: Ce-i aia?

CAVAFU: (*exasperat*) Nimic nu știi. Asociația inginerilor și tehnicienilor. În a doua, am fost la minister până la prânz. După masă, la comitetul pentru inovații și invenții de pe lângă președinția Consiliului de Miniștri, iar seara...

MARGARETA: Ai avut o activitate bogată... Și dacă află că nici n'am fost la București? Pe ce stradă e președinția Consiliului de Miniștri?

CAVAFU: Ce te interesează?

MARGARETA: Păi, nu spui c'am fost acolo?

CAVAFU: (*resemnat*) M'am lămurit: n'ai înțeles nimic. Dacă te întreabă spui așa: am umblat toată ziua prin București cu tovarășul inginer Cavafu, care avea treabă cu omul dumnealui. Atât. (*a ieșit agitat*)

MARGARETA: (*s'a așezat liniștită la masa mașinii de scris*) M'a zăpăcit... Pe cine trebuia să caut? Pe cine trebuia să caut? (*s'a deschis ușa bibliotecii și timid, abia îndrăznind, a intrat Spiridon Biserică*) Unde umbli, frate Biserică? Zii, de ăștia îmi ești? Ce făceai la bibliotecă? Pândeai?

BISERICĂ: Nu. Citeam. Ce spui, se întrunește comisia?

MARGARETA: Se întrunește, se întrunește sigur...

BISERICĂ: Nu se poate! Da' ce s'a întâmplat? (*plin de scepticism*) Atunci să știi că pe mine iar mă uită!

MARGARETA: Nu te uită, c'am avut eu grijă! Ce-i cu gazeta de perete?

BISERICĂ: Am făcut-o!

MARGARETA: Foarte bine!

BISERICĂ: Și am bătut și la mașină!

MARGARETA: Cât?

BISERICĂ: Mai mult de jumătate.

MARGARETA: Vezi, vezi ce greutateți îmi faci? O să rămân în urmă cu lucrările!

BISERICĂ: (*scuzându-se*) Ce vrei? Bat încet. Nu-i meseria mea. Am încercat o inovație la clape, și, cu ocazia asta... Bat cu un singur deget.

MARGARETA: Trebuie să te perfecționezi.

BISERICĂ: Neapărat! Să-mi văz cheia isprăvită și p'ormă numai asta fac!

MARGARETA: Să te văd.

BISERICĂ: Nu, că eu mă țin de cuvânt.

MARGARETA: Ce, eu nu mă țiiu? Știi cât m'am luptat până ți-am trecut dosarul pe ordinea de zi?

TOMA: (*a intrat furtunos, urmat de Bontaș*) Haideți, fraților, dați bătaie că intră comisia. Frate Biserică, — i-ați găsit dosarul? — astăzi te fac fericit, vrei să colaborezi cu cabinetul tehnic?

BISERICĂ: Vreau.

TOMA: Atunci pune mâna să îndreptăm mesele astea. (*apucă împreună mesele de lectură, le așează cap la cap, și fac o singură masă lungă de sedință*) Bontaș, așează scaunele!

MARGARETA: Eu pot să plec?

TOMA: Nu pleacă nimeni. Rămâi să scrii procesul verbal, Bontaș! Pune lămpile la priză. Așa. Și acu, dosarele... (*se repede Biserică. Toma îl oprește*) Nu pune mâna pe scripte. (*marșial*) La arhivă nu umblu decât eu.

MARIA: (*intrând*) Cei dela antecalculații au plecat.

TOMA: O să înnebunesc! Ieși! Nu dumneata. Fugi, Spiridoane, că intră

comisia. *(s'a deschis ușa și a intrat inginerul șef Radu Cristescu, urmat de inginerul Mircea Cavafu)*

CRISTESCU: Haideți, fraților, să facem o ședință ca lumea, că nu ne-am mai întâlnit de-atâta vreme. *(lui Toma)* Câte dosare ai spus că sunt?

TOMA: Nouă, tovarășe inginer șef nouă!

CRISTESCU: Referate au?

TOMA: Au.

CRISTESCU: Cine suprareferă? Numai inginerul Cavafu?

TOMA: Numai.

CRISTESCU: Ceilalți membri din comisie vin?

TOMA: Vin. Vin. Aferă de Petculescu, că-i la Budapesta, de inginerul Dăianu, care nu poate, și de Georgescu, care a telefonat, ca de obicei că e nevastă-sa bolnavă. Ailalți vin toți. Să mai dau un telefon. *(Toma se îndreaptă spre aparat. Cristescu și Cavafu se retrag în colțul drept al scenei)*

CRISTESCU: Uite cu ce-mi pierd vremea... În loc să stau să-mi văd de treabă...

CAVAFU: Acum le-au intrat în cap la toți inovațiile. Ce ideie și p'ăștia! Eu le-am spus-o când am fost la București: ce-i bazaconia asta? Vedeți ce-ați făcut? Ați dat loc la claia de fân...

CRISTESCU: Păi, ce? Inovația se face așa, cât ai bate din palme?

CAVAFU: Te culci prost și te scoli peste noapte inventator?

CRISTESCU: Eu le-am atras atenția dela început, decând mi-a căzut pe cap și pacostea asta de cabinet. Știți ce încurajăm cu asta?

CAVAFU: Incultura. Atunci la ce ne mai trebuie universități, dacă fiecare nechemat își închipuie că revoluționează știința? A, vrei să sprijini poporul? Mă rog, ia unul, doi, caută-i pe cei mai dotați și spune-le așa: „Domnule, dumneata mergi la Universitate“. Fă-l preparator, asistent, șef de lucrări, profesor, și pe urmă întreabă-l: „Domnule, ai flacăra sfântă?“ — „Am!“ — „Poftim, fă invenții“. Dar așa, cum?

CRISTESCU: Cine să te-asculte? Stau aici de cinci ani, și prind mucegai. Spune dumneata, ăsta-i loc de mine? (e se aude, Toma?)

TOMA: *(mereu la telefon)* Nu dau de Tache Imircanu.

CRISTESCU: Zac aici în fundul Ardealului de parcă sunt la capătul pământului. Nu mai sunt la curent cu nimic. Ce caut eu aici? Trecut curat, capacitate, ce să mă laud singur, și zac aici de-mi vine nebunia.

CAVAFU: Ei, vorba aia, nu știți: mult a fost, puțin a rămas. Când i-am spus tovarășului — știți cine — situația de aici, n'a vrut să creadă. Nu-i vorbă, i-am și spus răspicat: „n'aveți cap politic“.

CRISTESCU: Așa i-ai spus?

CAVAFU: Ba nu, c'o să mă sfiese!

CRISTESCU: Ei da, dacă-l cunoști atât de bine...

CAVAFU: Vai de mine... cinci ani liceul internat la Iași, cinci ani facultatea...

CRISTESCU: *(surprins)* Da' ce! A făcut și facultate?

CAVAFU: *(nicio întrebare nu-l descumpănește)* Nu da, eu. Cinci de lagăr, în acelaș pat...

CRISTESCU: Ai stat și în lagăr? Până acum nu mi-ai spus.

CAVAFU: De capitolul ăsta nu-mi place să vorbesc. Ce-o să m'apuc să mă umflu în pene cu trecutul? Ce-am făcut, am făcut, fiindcă am crezut într'un ideal. Eu nu sunt ca alții, să vin să spun: „stați fraților, uitati-vă întâi în autobiografia mea, și pe urmă vorbiți!“

CRISTESCU: Foarte just.

CAVAFU: La mine prezentul contează. Cum lucrează omul. D'aia t-am și spus...

CRISTESCU: Cui, frate?

CAVAFU: (*ușor jenat*) Nu mă siliți să-i spun numele, că nu pot. Da' așa i-am zis: „scoate-l dragă, pe Cristescu de acolo, ce naiba?”

CRISTESCU: Vrei să-ti spun cinstit, Cavafule? Nu mai cred! Fiecare, cum a trecut pe aici, m'a felicitat și cu ce m'am ales?

CAVAFU: Nu, ăsta-i altă stofă de om. Greu e până-și notează, că pe urmă-i sfânt. Și pe mine mă cunoașteți: nu mă las cu una, cu două. Eu am un principiu: să i se facă omului dreptate. (*confidențial*) Cred că săptămâna viitoare ar fi cazul să-mi dați o delegație, să mă reped din nou...

CRISTESCU: Mi-e că începe lumea să vorbească... Abia ai fost, și să pleci iar?

CAVAFU: Dacă o fi necesar. N'o să ratăm totul, pentru încă un drum la București. Dar nu începeți ședința?

CRISTESCU: Să vină Tache Imireanu, să fie prezent și reprezentantul sindicatului, să nu se spună că nu lucrăm în colectiv. (*Lui Tache Imireanu, care a intrat grăbit*) Hai, frate, că pe dumneata te-așteptăm.

TACHE: Vă rog să mă iertați, dar aveam o ședință tot la ora asta. M'am dus întâi acolo să le spun că nu vin și pe urmă am fugit încoace...

CRISTESCU: Atunci deschidem ședința. (*a sunat telefonul*)

MARGARETA: (*la telefon*) Da. (*lui Tache*) Tovarășe Imireanu, la telefon.

TACHE: (*la telefon*) Da. Sunt în ședință. Bine. (*a închis*) Vă rog să mă iertați. Nu pot să stau. Mă cheamă la o ședință la raion. (*explicativ și grăbit*) E o ședință importantă. Trebuie, odată pentru totdeauna, să facem ordine în direcția asta. (*explicativ*) Se pune o ședință într'un loc. Să zicem la șase. Te convoacă. Omul nu spune că tot la șase mai are o ședință în altă parte. Și zice că vine. Pe urmă, mai pică o ședință. Să zicem, de producție. Tot la șase. Cetățeanul nu anunță că mai are încă două în altă parte. Și uite așa, le încurcă pe toate. Trebuie să luăm o atitudine... Așa că alerg, zbor...

CRISTESCU: Atunci, o să-i dăm drumu' fără dumneata.

TACHE: (*din ușă*) Dacă scap repede la raion, ceace nu cred, mă reped pe la școala de cadre, să spun un cuvânt, și fug încoace, să vă mai prind. (*a ieșit*)

CRISTESCU: Să începem, tovarăși. Care-i primul?

TOMA: (*luând un dosar*) Voiculeț Ilie.

CRISTESCU: De unde?

TOMA: „Secția cupru electrolitic.” (*citind în dosar*) „Propunere pentru înlocuirea ventilelor de acid”...

CRISTESCU: Dau cuvântul tovarășului inginer Cavafu, pentru a-și citi referatul.

CAVAFU: (*scoate din buzunar un teanc de hârtii, și începe să caute prin ele*) Voiculeț. Voiculeț Ilie... Voiculeț Ilie, ai spus? N'am niciun Ilie. Am pe Alexandru Amiresei, pe Tudorache Vlaicu, cu propunerea de... Na, c'am adus referatele dela fabrica de bumbac!...

CRISTESCU: Păi, atunci ce facem?

TOMA: (*a găsit soluția*) Amânăm...

CRISTESCU: (*nemulțumit*) Amânăm, amânăm, veșnica soluție. (*a găsit el deslegarea*) Ia, hai să lucrăm altfel: punem dosarele pe masă, și le facem disecția. Ce spuneti?

BONTAȘ: O idee minunată. Lucrăm operativ.

CRISTESCU: (*satisfăcut*) Nu-i așa? (*lui Toma*) Ia dă proiectul lui Voiculeț.
(*a sunat telefonul, Margareta a trecut la aparat*)

MARGARETA: Da, da, imediat. Tovarășe inginer șef, tovarășul prim director.

CRISTESCU: (*la aparat*) Da, eu. Țin ședința cu... cu inovațiile. Abia am început... Nu, dacă e urgent, vin imediat. (*a închis*) Cavafule, conduci dumneata ședința. Cu atenție și grijă. Stați, ce vroiam să vă mai spun? A da, e unul Biserică, sau așa ceva. Se tot plânge în toate părțile. Vedeti ce-i cu el. Și rezolvați odată, frate dragă, toate dosarele. Faceți și un proces verbal. Neapărat. Măine o să-l văd și eu. (*a ieșit*).

CAVAFU: Vasăzică, ăsta-i proiectul lui Voiculeț... Ia să ne uităm prin el.

BONTAȘ: Nu merită, tovarășe inginer.

CAVAFU: Cunoști propunerea?

BONTAȘ: Nu, da-l cunosc pe Voiculeț.

CAVAFU: (*răsfoind dosarul*) „Propunere de...” (*murmură câteva cuvinte, s'a lămurit*) Păi, de unde știe el că iese așa? Și dacă iese altfel? (*a hotărît*) Se respinge! (*a luat alt dosar*) Țsta cine-i?

TOMA: Vasile Nicoară.

CAVAFU: (*a răsfoit*) Ce, e nebun? (*lui Toma*) Dumneata știi ce ar costa treaba asta? Ochii din cap și dinții din gură...

TOMA: Vai de mine, ne bagă în pușcărie.

BONTAȘ: Și mai are obraz să ceară să-și lucreze proiectul, aici, la cabinet...

MARIA: El zice c'a calculat.

CAVAFU: (*disprețuitor*) A calculat! Habar n'are să adune câți bani ar costa încercarea asta. (*fără să mai aștepte*) Se respinge!

TOMA: Bine că mai respingem din ele, că amânate avem, berechet.

CAVAFU: (*logic*) Dacă n'am mai ținut ședință de atâta vreme...

TOMA: Tot sunt bune consiliile astea, că mai descurecăm locul. (*svârle câteva dosare pe jos*). La pivniță.

CAVAFU: Căldare Ion. „Propunere economică de turnare a pistoanelor”... Să se trimeată inginerului Eremia, că-i de specialitatea lui.

MARIA: Inginerul Eremia a referit.

CAVAFU: (*nesdruncinat*) Să mai refere odată. Mai complect! Văd că nu mai sunt multe. De ce propunere vorbea tovarășul inginer șef?

BONTAȘ: De-a lui Biserică.

CAVAFU: Unde-i dosarul? (*Toma caută disperat dosarul*) Este sau nu este?

TOMA: Este, că-l avem pe listă. Unde-i dosarul lui Biserică! Unde e, nenicule, dosarul lui Biserică? Acu'l-am avut. Ce-ai făcut cu dosarul, Bontaș?

BONTAȘ: N'a fost la mine.

TOMA: Ba la dumneata a fost. Ia vezi în bibliotecă, nu cumva-i acolo?

BONTAȘ: Ce să caute în bibliotecă?

CAVAFU: Am impresia că-i oarecare dezordine aici...

TOMA: Vai de mine, tovarășe inginer, se poate? La mine? (*s'a luminat*) Stați că știu. Dosarul e la inginerul Dăianu, care l-a dat tovarășului inginer Flueraș, care l-a trecut tovarășului Scurtu, care l-a trimis tovarășului inginer Petculescu.

CAVAFU: Vasăzică, nu putem discuta dosarul.

BONTAȘ: Ba putem, de ce să nu putem.

CAVAFU: Biserică, ăsta, ce propune?

BONTAȘ: O cheie. O cheie franceză fără ghivent.

CAVAFU: Și pentru fleacu' ăsta face atâta gălăgie? Ia cheamă-l încoace, să-l lămurim. Unde lucrează?

TOMA: Trebuie să fie pe aici. C'a ieșit din schimb. Caută-l, tovarășă!
(*Maria a ieșit*)

CAVAFU: Cheie franceză, ai spus?

BONTAȘ: (*superior*) Eu l-am sfătuit să caute ceva mai interesant... Să mă fi întrebat pe mine. Ii dădeam câteva subiecte...

CAVAFU: Am propus, uoi, în tematica noastră, o cheie franceză? Pe câte știi eu...

BONTAȘ: N'am propus, tovarășe inginer. Cum o să ne încurcăm cu asemenea nimicuri? (*a intrat Maria urmată de Biserică*)

CAVAFU: Apropie-te, tovarășe Biserică. Ia șezi, șezi! Uite despre ce e vorba: comisia de inovații a luat în cercetare propunerea dumitale.

BISERICĂ: Bodaproste!

CAVAFU: Ideea e ingenioasă. E originală. Pune o problemă interesantă. Spune, cum ți-a venit ideea?

BISERICĂ: Din capul meu.

CAVAFU: Interesant! E o dovadă că te frământă. Demonstrează că dumneata prezinți aptitudini. Lucrarea are merite. Calități foarte serioase. Și din punct de vedere al concepției, și din felul cum ți-ai tratat-o în ansamblu. Avem de făcut însă câteva observații. (*pauză*) Dumneata știi că noi am făcut un plan tematic, din care să se inspire oamenii care vor să lucreze?

BISERICĂ: Un plan tematic?

CAVAFU: Evident! Un plan care reprezintă nevoile noastre cele mai acute. L-ai văzut?

BISERICĂ: Nu l-am văzut.

CAVAFU: Păcat.

BONTAȘ: Păi, ce, de chei ne arde nouă acum?

BISERICĂ: (*cu bun simț*) Și dacă face omul ce nu e în tematică, e rău?

CAVAFU: E rău. Că noi nu lucrăm la voia întâmplării. Noi lucrăm planificat. Organizat. În al doilea rând, la planul nostru de producție te-ai gândit? Vrei să oprești producția pentru cheia dumitale?

BISERICĂ: Vai de mine, cum să vreau? Dar eu mă gândeam, că în orele libere...

CAVAFU: În orele libere? Dar de uzajul mașinilor ai ținut seama?

BONTAȘ: La problema materiilor prime ai reflectat?

TOMA: Economii, nenicule. Dacă avem de unde, te-ai întrebat?

CAVAFU: Cât rentează, te-a preocupat?

BISERICĂ: Eu am...

CAVAFU: N'ai! Că altfel nu veneai cu asemenea inovații. (*cu duhul blândității*) D'asta te-am chemat, tovarășe, ca să te lămurim, să fii și dumneata mulțumit, să n'auzim mâine, că așa, și pe dincolo, că mai ies cine știe ce vorbe...

BISERICĂ: Apoi, vorbe n'o să iasă, tovarășe inginer. Dar despre mulțumire, ce să mai vorbim, sunt mulțumit că-mi vine să urlu.

CAVAFU: Ce pot să fac? Gândește-te: trebuie să avem în vedere interesul general...

BISERICĂ: Și cu, cheia asta, pentru cine am făcut-o? Pentru tata? La ce m'am trudit de am ajuns să-mi piară somnul? Să vedeți, tovarășe inginer... (*Vrea să explice*) Cheia asta face și economic de material și ajută și munca oamenilor... (*a sunat telefonul. A trecut Maria*)

MARJA: (*la telefon*) Da. (*inginerului Cavafu*) La telefon tovarășul prim director...

CAVAFU: (*la telefon*) Da. Imediat! Am înțeles. Toată lumea. Și dactilo-

grafa? Dactilografa, nu. Bine. Imediat! (*a închis*) Atunci, suntem înțeleși, frate Biserică... (*celorlalți*) Tovarăși, suntem chemați la tovarășul director. Tot colectivul. Așa încât, închidem ședința. Nu uitați procesul verbal. Mâine dimineață să mi se dea la semnăt. Să i se trimeată și lui Tache Imireanu. Să iscălească și el, c'a luat parte. Să mergem, tovarăși. (*Cavașu, Toma, Bonlaș și Maria au ieșit*)

BISERICĂ: Carevasăzică, m'am lămurit.

MARGARETA: Cu ce?

BISERICĂ: Cu invenția.

MARGARETA: Ce tot vorbești? N'avem și săptămâna viitoare consiliu? Eu iar îți pun dosarul pe ordinea de zi. Dar ce cred dumnealor, c'asa le merge?

BISERICĂ: (*resemnat*) Acu', ce să mă mai pui, că m'a respins. (*scoate un carnetel*) — Cel puțin să scriu la carnetel, să fie cu forme legale. (*scrie*) „Ținut consiliu: respins“. (*orea să plece*)

MARGARETA: Dar unde pleci?

BISERICĂ: Păi, ce să mai stau...

MARGARETA: Și procesul verbal?

BISERICĂ: Care proces verbal?

MARGARETA: Al ședinței. N'ai auzit? Mâine dimineață trebuie să fie gata.

BISERICĂ: Nu se poate să-l bat acasă?

MARGARETA: Să mai întârzii... Să iasă cine știe ce încurcătură...

BISERICĂ: Zău că-l bat acasă. Acum sunt amărît.

MARGARETA: Amărît? Vrei să-ți treacă? Ia stai aici frumuseț, uite așa, și scrie binișor procesul verbal.

BISERICĂ: După ce?

MARGARETA: După notele mele. Scrisul meu îl cunoști...

BISERICĂ: Vai de mine, scrisul matale să nu-l cunosc?

MARGARETA: După ce termini, închizi mașina și pui hârtiile, uite aici, în mapă. Da? Și, hai, nu mai face mutra asta plouată. (*de lângă ușă*) Vezi să nu faci vreo greșală!

BISERICĂ: Vai, se poate! (*în timp ce Margareta a ieșit, s'a așezat și începe să scrie*) „Proces verbal al ședinței din ziua de Marți, 3 Aprilie 1953“. „Luându-se în discuție dosarul numărul...“ „Examinându-se propunerea făcută...“ „Din punct de vedere al productivității...“ „Se respinge...“ „Luându-se în cercetare dosarul tovarășului Spiridon Biserică... se constată că nu îndeplinește condiții de rentabilitate...“ Uite, asta acu' o aflu (*bate în continuare*) „Nu îndeplinește condiții de...“ (*s'a deschis ușa și a intrat Mitică Ionescu, secretarul organizației de partid*)

IONESCU: Ce faci, frate Biserică, vorbești de unul singur?

BISERICĂ: Vorbesc, vai de păcatele mele.

IONESCU: Ce veste?

BISERICĂ: Nu vezi? Uită-te la față și întrebă-mă de viață.

IONESCU: Iar nu s'a ținut comisia...

BISERICĂ: Ba s'a ținut.

IONESCU: Atunci nu ți-a venit rândul...

BISERICĂ: Ba mi-a venit.

IONESCU: Și?

BISERICĂ: Nu sunt în tematică.

IONESCU: (*ironic*) Nu mai spune! Cum vine asta?

BISERICĂ: Stai să vezi: inginerii s'au adunat și au hotărît dumnealor ce să se descopere...

IONESCU: Și te pomenești că ai descoperit tu ce n'au hotărît ei...

BISERICĂ: Nu m'am gândit la plan. N'am ținut seama de utilaj, n'am avut grijă de rentabilitate...

IONESCU: *(pe glumă)* Altceva ce-ai mai făcut? Hai, acu', dacă ai început să mărturisești, spune tot.

BISERICĂ: N'am prevăzut posibilitatea de aplicație, de extindere. *(îi arată procesul verbal)* Să-ți citesc, că aici scrie pe larg.

IONESCU: Și astea toate, când le-au văzut?

BISERICĂ: Dintr'o ochire... Că n'au stat mult.

IONESCU: *(pe zâmbet)* Ia te uită, nene. Așteaptă omu' opt luni, cu sufletul la gură, și dumnealor le limpezesc toate în opt secunde. Mă Biserică, ascultă la mine: ăștia prea sunt tare deștepți, ca să nu fie foarte proști...

BISERICĂ: Or fi ei proști, nene Mitică, dar sunt organizați. Nici nu știi ce bine se înțelegeau între ei.

IONESCU: Cine a vorbit întâi?

BISERICĂ: Cavafu.

IONESCU: Și pe urmă ăilaiți...

BISERICĂ: Dece mă întrebi?

IONESCU: Mă, frate Biserică, tu n'ai băgat încă de seamă? Sunt două feluri de vorbitori: unii, care vorbesc cu capul lor și alții după chipul ălora care conduc ședința. Și au ăștia un ochi, împușcă iepurile dela cinci kilometri. Odată să vadă că se încrunță ăl dela masă și au și schimbat de macaz. Da' lasă, nu te amări, că n'au intrat zilele în sac. Nu știi că e o vorbă: n'aduce anul...

BISERICĂ: Așa am crezut și eu acu' patru luni când am fost la București. Și ce-am făcut? Nimic. Pe urmă, acum trei săptămâni, ai plecat dumnea-ta. „Dă-mi invenția, mi-ai spus, s'o duc eu la minister“. Și ce s'a ales?

IONESCU: Lasă, mă, Biserică, ce naiba? Păi, dacă ne-om da noi bătuti cu una cu două, n'au ăștia drept să scrie procese verbale? Ei, acu' ce mai stai? Hai să mergem...

BISERICĂ: Stai, nene Mitică, să pun hârtia în mapă, să nu se piardă comoara. *(a băgat procesul verbal în mapă, a acoperit mașina de scris cu învelitoarea și a ieșit, urmându-l pe Ionescu. O clipă scena a rămas goală. Intră inginerul Cristescu urmat de Cavafu, de Bontaș și de Maria, toți cu niște fețe prelungi, fierți)*

CRISTESCU: Ce spui, Cavafule, ce belea pe capul nostru?

CAVAFU: Lăsați, tovarășe inginer, n'am vrut să-l contrazic pe director, că l-am văzut cu capsă pusă... De unde scoate el că e vorba de noi? Întâi și întâi că nu e clar: ori e o schiță literară, adică apă de ploaie, ori e o corespondență, și atunci dece nu dă nume? Ce scrie ziarul? *(deschide gazeta și citește amândoi, atenți)* „Un cabinet tehnic fantomă“. Ce? Al nostru e fantomă? *(arătând odaia)* Nu există?

CRISTESCU: N'o lua ușor, Cavafule, n'o lua ușor. Unde are directorul dreptate, are. V'ați delăsat. Trebuie citit cu atenție.

CAVAFU: Să citim, sigur că să citim. *(citește)* „Inginerul referent, un tip de încurcă lume“. Cine poate să susțină că e vorba de mine? Dumneavoastră nu mă cunoașteți de ieri, de alaltăieri. Se poate să mai am lipsuri, nu zic nu, că nimeni nu-i perfect. Dar eu, „încurcă lume“?

CRISTESCU: Cavafule, nu fi superficial, Cavafule. Prea e potriveală mare. *(citind în ziar)*: „Ocupă două posturi“.

CAVAFU: Imi pare rău, tovarășe inginer șef, tocmai dumneavoastră să spuneți asta? Cum o să fie vorba de mine? Nu vedeți, spune clar: ocupă două posturi. Ori eu... muncesc în trei locuri...

CRISTESCU: Vezi că nu știi să-ți însușești critica?

CAVAFU: Ba știi, tovarășe inginer-șef, dar nici așa să n'o luăm... Păi atunci, dacă e vorba așa, să citim mai jos: *(citește)* „Inginerul-șef manifestă o atitudine cosmopolită“.

CRISTESCU: Cosmopolit? Eu, cosmopolit?

BONTAȘ: Vai de mine, tovarășe inginer-șef, tocmai dumneavoastră? Nici pomeneală.

CRISTESCU: M'am manifestat eu ca atare?

BONTAȘ: Nu e vorba de noi, tovarășe inginer. Eu simt, ce naiba! Eu am antenele mele.

CRISTESCU: De unde până unde mă știi ei „cosmopolit“? Mai întâi că eu nu vorbesc cu nimeni nimic. *(către Cavafu)* Doar cu dumneata ce mai schimb din când în când câte o părere. Dar, vorba aia, azi nu mai poți avea încredere în nimeni...

CAVAFU: Atunci înseamnă că avem printre noi un dușman care ne-a copt-o. *(privindu-i pe toți)* Cine ne-a copt-o, domnule? Cine a trimis corespondența asta la ziar? Cine o fi „M. Vasiliu“?... Să fie Mihai Vasiliu de la contabilitate? Ce să aibă Mihai Vasiliu cu noi?

TOMA: Te pomenești că-i Marin Vasiliu de la „Muncă și Salarii“. Că e în stare...

BONTAȘ: Poate să fie și Mișu Vasiliu...

CAVAFU: Care Mișu Vasiliu?

BONTAȘ: Nu știu. Dar de ce să nu fie?

CRISTESCU: Stați, frate. Ce importanță are cine e? Dreptul corespondentului să scrie... *(lui Cavafu)* Nici să nu încerci să afli. Vrei să se spună că persecutăm corespondenții de presă? *(după o clipă de analiză a situației)* E groasă, Cafavule, e groasă!

BONTAȘ: Tovarășe inginer-șef, eu spun că intrăm la griji degeaba. Nu e vorba de noi. Dacă era vorba de cabinetul nostru, se lega și de mine. De mine, de ce nu zice niciun cuvânt?

TOMA: *(citind)* „Referentul tehnic, un tip încrezut“.

BONTAȘ: Și ce vrei să spui, că eu sunt încrezut? Păi, cine mă cunoaște, mă știe. Slăbiciuni, câte vrei. Explicația există. Rădăcina. Rădăcina mic-burgheză. Și mediul. Dar un lucru e sfânt: sunt modest.

TOMA: Lasă, nenicule, că dacă dădeai o mână de ajutor și nu umblai cu capul în nori...

BONTAȘ: A, da, recunosc. Dar dacă era vorba de mine, ar fi spus gazeta răspicat: „Referentul tehnic n'a dat o mână de ajutor“. Or, ziarul ce scrie? „Referentul tehnic e absent“. În schimb, ia ascultă ce spune de dumneata. *(citind)* „Șeful cabinetului tehnic, un tip de birocrat încuiat...“

TOMA: Vezi că ești pățimaș? Eu, „încuiat“?

BONTAȘ: *(citind)* „Șeful cabinetului tehnic are o concepție originală: la cabinetul tehnic totul e util și necesar. Singurii oameni de prisos sunt inovatorii“.

TOMA: *(nevinovat ca un prunc)* Am spus eu asta?

BONTAȘ: Cine-i amână de-i spetește?

TOMA: Dacă n'au dosarele complete... Aici e chestie de bani, nenicule, și cine nu deschide ochii, deschide punga...

BONTAȘ: *(citind)* „Biblioteca tehnică bine aprovizionată...“

TOMA: *(victorios)* Da? Și cine s'a ocupat să cumpere cărți?

BONTAȘ: *(citind)*... „E mai mult închisă“...

TOMA: Ce înseamnă „mai mult“? Să dea preciziuni.

BONTAȘ: Stai că dă. *(către ceilalți)* Cine i-o fi informat, domnule? *(citind)*

„Propunerile nu sunt ajutate, dosarele zac cu lunile, ședințele se amână la nesfârșit. În ultima lună comisia nu s'a întrunit niciodată“.

CRISTESCU: De când nu ne-am mai adunat noi?

TOMA: Exact de o lună.

BONTAȘ: Cu azi, sau fără azi?

TOMA: Fără azi.

BONTAȘ: Nu e vorba de noi.

CRISTESCU: (*luând jurnalul și citind*) „Dactilografa cabinetului lipsește nemotivat dela serviciu, pretextând că e prinsă în alte munci“.

TOMA: Nu e vorba de noi, că asta a noastră nu face nimic!

CRISTESCU: (*citind în continuare*) „... și că e ocupată cu antrenamentul sportiv, fiind campioană la spadă“.

BONTAȘ: Acum v'ați lămurit că nu e vorba de noi? A noastră aruncă sulița!

CRISTESCU: (*citind*) „Cadrele tinere și sănătoase...“

BONTAȘ: N'avem așa ceva.

CRISTESCU: (*citind*)... „nu sunt promovate“. (*privindu-i pe toți cu compătimire*) Și mai spunei că nu e vorba de noi... Ce naiba, aveți orbu' găinilor? Dar fata asta care stă aici? Ce-ai fost dumneata, tovarășă Maria, înainte?

MARIA: Muncitoare.

CRISTESCU: Ce școală ai?

MARIA: De desenator tehnic.

CRISTESCU: Și ce sprijin ai primit aici? Spune sincer. Curaj! Că n'o să-ți taie nimeni capul. Ai fost ținută deoparte. Stai și coși dosare... Și mai spunei că nu e vorba de noi. Vasăzică, nici după ce primim un ajutor tovarășesc, să nu vedem limpede? (*il ia pe Cavafu deoparte*) Cavafule, nu e bine, Cavafule, nu e bine deloc! Cade în baltă și mutarea.

CAVAFU: (*senin*) Care mutare?

CRISTESCU: A mea. La București.

CAVAFU: A, la București? Credeți?

CRISTESCU: Aici rămân până la ziua de apoi. Cine știe ce dandana mai iese! Ce facem, Cavafule?

CAVAFU: (*trezit la realitate*) Ce să facem? Să luăm măsuri! Prea și-au făcut și trântorii aștia de cap. Nu vedeți? Dosare necercotate, ședințe neținute. Eu să fiu în locul ălor dela gazetă, aș fi și mai drastic. Odată aș face o inspecție. (*a intrat grăbit ca de obicei, Tache Imireanu*)

CRISTESCU: Îți place, Imirene, plăcinta? Ai văzut?

TACHE: Văzut.

CRISTESCU: Ai citit?

TACHE: Citit.

CAVAFU: Ce spui?

TACHE: Nu înțeleg nimic. Cine le-o fi scris toate astea? Și exagerări. Auzi: că eu nu iau niciodată parte la ședințe, că întârzii regulat. Păi, ce să fac, dacă am trei ședințe în trei locuri, toate la aceeași oră? Nu, în ce mă privește pe mine, ziarul greșește, dar în general, are dreptate. Acolo unde e vorba de organizare, are dreptate.

CRISTESCU: Ce spui, Cavafule?

CAVAFU: Just. Ceeace ne lipsește nouă, e organizarea.

TACHE: Eu am experiență. Unde nu-i organizare, e haos. Vin acum dela o ședință cu „protecția muncii“. Nici acolo nu e organizare. Trebuie să ne organizăm. Cel puțin astea sunt părerile mele proprii, și mi le însușesc. (*a sunat telefonul*)

MARIA: (*la telefon*) Pe tovarășul Imireanu? Imediat!...

TACHE: (*în telefon*) Viu numaidecât. (*explicând celorlalți*) Am o ședință cu „materialele”. Și acolo trebuie ajutat. Ce să faci? (*a ieșit*)

CRISTESCU: Ce spuneți?

CAVAFU: Are dreptate. E el nițel confuz, dar are dreptate. Nu e bună organizarea.

CRISTESCU: Atunci s'o revedem. (*lui Toma*) Dumneata ce răspunderi ai?

TOMA: Tot. Și răspund și de bibliotecă.

CRISTESCU: Dumneata, Bontaș, ce sarcini ai?

BONTAȘ: Referent tehnic. Verific propunerile, proiectez, și urmăresc lucrarea până la prototip.

CAVAFU: Dacă-mi permiteți, tovarășe inginer-șef, am de făcut o propunere. Să preia Bontaș biblioteca, și să urmărească tovarășul Toma prototipurile.

CRISTESCU: Crezi că e mai bine? De acord.

MARIA: Care prototipuri? Că până-acuma n'am prea făcut. Nu vedeți? Asta spune și ziarul.

BONTAȘ: Deaceea propune să facă raidul.

CAVAFU: Ce raid?

CRISTESCU: Care raid?

TOMA: De unde ai mai scos-o?

CRISTESCU: Asta ne mai lipsește!

BONTAȘ: Păi, scrie negru pe alb. (*citind*) „Un raid la fața locului, care să stabilească cine a frânat și-a gătit inițiativa”.

CRISTESCU: (*stupefiat către Cavafu*) Dumneata ai citit asta?

CAVAFU: N'am văzut, că m'am uitat numai la ce scrie despre dumneavoastră.

CRISTESCU: (*luând ziarul*) Da, domnule, are dreptate. (*citind*) „Un raid la fața locului e mai mult decât necesar!”

CAVAFU: Eu ce spuneam? Aștia când iau o problemă în mână, până nu te fac praf, nu se lasă.

CRISTESCU: Atunci, stăm bine. Asta înseamnă că mâine, sau poimâine, te pomenești cu ei aici, și încep cu întrebările: „ce-ați făcut, ce-ați dres, cu ce v'ați ocupat?” Și adevărul e că n'am făcut, n'am dres și nu ne-am ocupat... Ce facem, Cavafule?

CAVAFU: (*solemn*) Tovarăși, trebuie să ne considerăm mobilizați. Unde sunt dosarele?

TOMA: Care dosare?

CAVAFU: Arhiva.

BONTAȘ: Care arhivă?

CRISTESCU: Ce, v'ați pierdut capul? Propunerile! Scoateți propunerile. Toate propunerile!

BONTAȘ: Toate?

CAVAFU: Toate!

TOMA: Păi, e cam multe.

CRISTESCU: Nu interesează.

TOMA: Din paș-nouă, cincizeci, cincizeci și unu', cincizeci și doi și cincizeci și trei.

CRISTESCU: Toate, decând funcționează cabinetul.

BONTAȘ: Păi, noi am preluat și dosarele ălor care au lucrat înaintea noastră...

CRISTESCU: Și ce-ai făcut cu ele?

TOMA: Le-am ars.

CRISTESCU: Ce-ai făcut, nenorocitul?

TOMA: (*fericit*) Noroc că mi-a venit mie ideia. Întâi am scos copii, și după aceea am ars originalele.

CRISTESCU: Scoateți tot ce aveți. Nu mai pleacă nimeni. Stăm aici toată noaptea și punem ordine în toate. Ce dosare sunt astea?

TOMA: Paș' nouă, cincizeci și cincizeci și unu'.

CRISTESCU: Și astea?

TOMA: Cincizeci și unu', cincizeci și doi și cincizeci și trei.

CRISTESCU: Atunci înseamnă că ai cincizeci și unu' de două ori.

TOMA: Odată în copie, și odată în original. Cincizeci și unu' a scăpat dela foc.

CRISTESCU: Dă lista, ai listă?

TOMA: Două! Odată în ordinea intrării și odată în ordine alfabetică, după numele inovatorilor. Păi, măcar să spună ei că așa și pe dincolo, dar aici s'a muncit, tovarășe inginer șef, nu glumă!

CRISTESCU: Dă lista cu inovatorii.

BONTAȘ: Aici!

CRISTESCU: (*luând lista*) Alexandrescu Alexandru, strungărie. „Propunere de lanț circular...” Vedeți ce superficial s'a lucrat? Uite ce idee interesantă. Să se facă proiect.

TOMA: Prea târziu!

CRISTESCU: Dece?

TOMA: Alexandrescu Alexandru nu mai e la noi. A trecut la „Fusul Roșu”.

CAVAFU: D'aia am fost eu întotdeauna împotriva fluctuației cadrelor. Să nu mai fie oamenii mutați dintr'o parte în alta. Mai departe... (*a luat el lista. Citind*): Buloi Vasile. „Propunere de aparat pentru îndreptat sârma”. Strașnic, cheamă-l!

TOMA: Prea târziu!

CRISTESCU: Dece?

TOMA: S'a făcut la „Fusul Roșu”.

CRISTESCU: Bravo! „Fusul Roșu” lucrează și noi dormim. (*a luat el lista*) Bărbulescu Costache. „Propunere de piuliță”... Un lucru foarte necesar. Să intre neapărat. Dece nu s'a lucrat până acum?

BONTAȘ: Nu mai interesează...

CRISTESCU: Ești miop, Bontaș, umbli după cai verzi pe pereți, după perpetuum mobile, d'aia nu înțelegi. Articolul ăsta trebuia să apară mai de mult. (chemăți omul.

TOMA: Prea târziu! Decedat la 7 Martie 1952.

CAVAFU: (*afectat*) A murit înainte de a-și vedea visul cu ochii.

CRISTESCU: Atunci ce facem?

CAVAFU: Să fie chemată familia. Are dreptul la recompensă

TOMA: Dosarul n'are schiță, n'are referat, n'are nimic...

CRISTESCU: Vasăzică, nu-l putem băga în producție...

TOMA: Nu!

CRISTESCU: N'au dreptate oamenii să facă gălăgie că-i purtăm pe drumuri? Asta ce fel de atitudine e? Dispreț!

CAVAFU: O să vină mâine gazetarii și-o să întrebe: „unde-s muncitorii care lucrează și sunt ajutați la cabinet”? Unul singur: de sămânță, de leac... Ia-l de unde nu-i. Zac aici mese, planșete, compase, echere...

CRISTESCU: Unde sunt inovatorii care lucrează aici la cabinet, Toma?

TOMA: Unde sunt, Bontaș?

CRISTESCU: Păi ce credeți voi, că muncitorii n'or să iasă în fața gazetarilor să se plângă?

TOMA: Numai Biserică dacă o începe să povestească...

BONTAȘ: Și are dreptate. Biserică a fost pur și simplu persecutată.

TOMA: Dumneata vorbești? Cine i-a spus că se ocupă de fleacuri?

BONTAȘ: Da' cine îl plimbă de opt luni?

CRISTESCU: Bine că mi-ați adus aminte... Ce-ați făcut cu Biserică?

CAVAFU: Nu i-am dat încă răspunsul. L-am lămurit numai...

CRISTESCU: Am înțeles... Unde-i dosarul lui Biserică?

CAVAFU: Unde-i dosarul? Ce-ai făcut cu dosarul tovarășului Biserică, Toma?

TOMA: Dosarul a plecat la inginerul Dăianu.

CRISTESCU: Chemați-l pe inginerul Dăianu.

TOMA: ...care l-a dat tovarășului Flueraș...

CRISTESCU: Fugi la Flueraș!

TOMA: Păi nu, că nu-i acolo, că inginerul Flueraș l-a trimis tovarășului Scurtu, care l-a predat tovarășului inginer Petculescu...

CRISTESCU: Și Petculescu ce-a făcut cu el?

TOMA: L-a închis în cassa de fier și a plecat la Budapesta.

CRISTESCU: Și cheia dela cassa de fier?

TOMA: Cu dumnealui la Congres.

CRISTESCU: Vedeți cum se lucrează? Ce ne facem fără dosar? Chemați-l pe Biserică.

TOMA: Cine știe pe unde umblă!...

BONTAȘ: Trebuie să fie pe la strungărie, acolo își face el voacul și când nu e în schimb.

CRISTESCU: Căutați-l!

TOMA: *(la telefon)* Ascultă, Vasilică, Biserică nu-i pe la voi? A fost și a plecat? Nu știi unde?

BONTAȘ: Caută-l la „montaj“.

TOMA: *(la telefon)* Dă-mi „montajul“. Allo, montajul? Eu sunt, Toma dela cabinetul tehnic. E un băiat, unul Biserică, nu-i pe acolo?

CRISTESCU: *(aparte lui Cavafu)* Ce năpastă pe capul nostru! Nu putea să vină raidul ăsta, după ce mă muta pe mine? *(plin de o filosofie amară)* Ca să vezi ce contează câteva zile în viața unui om!

TOMA: *(a revenit dela telefon)* Nu e.

CAVAFU: Scoateți-l pe Biserică de unde știți.

BONTAȘ: Mă duc eu. Il găsesc eu. Am antenele mele. Il scot și din gaură de șarpe. *(a ieșit)*

CRISTESCU: Unde am rămas? Mai departe...

CAVAFU: *(citind din listă)* Cociășu Vintilă. Propunere făcută la 2 Aprilie 1952: „Metodă nouă de răcire automată la cuptorul Siemens-Martin“.

CRISTESCU: Ca să vezi Cavafule, că oamenii ăștia au idei interesante.

CAVAFU: Ce spun eu tot timpul? Ce urlu eu pe toate drumurile, tovarășe inginer-șof? N'au pregătire teoretică, din păcate, dar au idei îndrăznețe.

CRISTESCU: Să se proiecteze de urgență și să se calculeze prețul de cost.

CAVAFU: Să se treacă propunerea aprobată în procesul verbal al ședinței din doi Mai cincizeciși doi.

TOMA: Prea târziu!

CAVAFU: Omul ăsta mă exasperează.

TOMA: *(explicându-se)* Nu se poate, tovarășe inginer, dosarul cu procesele verbale de anul trecut l-am șnuruit și parafat. L-am închis.

CAVAFU: *(dulce)* Pot să-l văd și eu? Ei, uite ce fac eu cu dosarul dumitale! *(il aruncă la coș)* Uite ce fac eu cu birocrăția dumitale!

TOMA: *(luând dosarul din coș)* Vai de mine, tovarășe inginer, se poate?

CRISTESCU: Are dreptate. Ce, vrei să comitem un fals?

CAVAFU: Nu comitem niciun fals, tovarășe inginer-șef. Întâi, mi-aduc perfect de bine aminte: la doi Mai cincizeci și doi am ținut ședința, Secundo: oricum e bine să facem un alt registru mult mai complet. și, trei, reparăm nedreptatea ce s'a făcut omului, care așteaptă de un an de zile. *(s'a crăpat ușa și timid a introdus capul Biserică)*

CAVAFU: *(fericit)* Ce faci, domnule?

BISERICĂ: *(închide ușa la loc)* Scuzați.

CAVAFU: *(lui Toma)* Fugi după el, că pleacă. Biserică! *(Biserică s'a întors împreună cu Toma)*

CRISTESCU: Unde umbli, tovarășe Biserică?

BISERICĂ: Scuzați, știam că s'a terminat. Altă dată...

CRISTESCU: Ehe! Altădată era altădată.

BISERICĂ: Tocmai. Abia începea ședința, și se și termina. Cât am păzit eu ușa asta!

CRISTESCU: Așa era înainte.

BISERICĂ: Când înainte?

CAVAFU: Înainte de a ne fi reorganizat.

BISERICĂ: Aaa! V'ați reorganizat? Am înțeles! Nici la bibliotecă n'o să mai pot să vin.

CAVAFU: Dimpotrivă! Dimpotrivă...

CRISTESCU: Ascultă aici, frate dragă. După ce am trecut în revistă toate dosarele...

BISERICĂ: Da, că n'au fost multe.

TOMA: Te înșeli. *(arată dosarele)* Ia uite aici!

CAVAFU: ...Fiindcă am făcut o triere severă și a propunerilor mai vechi, am ajuns la o concluzie, care cred că o să te bucure. *(scurtă pauză)* Dumneata propui o chcie...

BISERICĂ: Acu', ce să mai vorbim...

CAVAFU: Ba vorbim, cum să nu vorbim...

CRISTESCU: *(râzând)* Te pomenești că vrei să renunți? Așa ușor renunți dumneata la inovația dumitale?

BISERICĂ: Dacă nu e în tematică...

CRISTESCU: Cine a spus asta?

CAVAFU: A spus cineva așa ceva?

BISERICĂ: Atunci, poate mi s'o li părut mie.

CRISTESCU: Și admitând chiar că nu e în tematică. Ce importanță are?

CAVAFU: Vasăzică, ce nu e în tematică, trebuie zvârlit pe fereastră?

CRISTESCU: Noi am fixat doar liniile generale.

CAVAFU: Am dat numai coordonatele...

BISERICĂ: Păi, asta-i nenorocirea, că nu sunt nici în coordonate. *(lui Toma)* Ce-i aia, coordonate?

CAVAFU: Ești, nu ești, ce însemnătate are acest lucru?

BISERICĂ: Da, da' nici în plan nu sunt.

CRISTESCU: Și ce, planul e ceva rigid? Planul nu se adaptează și el după necesități?

BISERICĂ: Mă gândesc la uzajul mașinilor...

CAVAFU: Da' mașina pentru ce-i făcută? Ca să se uzeze.

BISERICĂ: Trebuie material mult.

TOMA: *(lui Cavafu, șoptit)* Știe tot și ne fierbe.

CAVAFU: Ce știe?

TOMA: A citit ziarul.

CAVAFU: Crezi? (*lui Biserică*) Rostul nostru, ăsta e: să sprijinim ideile venite din massă.

CRISTESCU: Pentru ce avem fond?

BISERICĂ: Vai de mine, păi ce, o să vă mânânc eu fondul? Din ce o să mai faceți economii?

CRISTESCU: Tovarășe Biserică, inginerul Cavafu referă verbal că dumneata ai o idee ingenioasă.

CAVAFU: Extrem de ingenioasă!

BISERICĂ: Mi-ați văzut dosarul?

CAVAFU: Da' ce, nouă ne trebuie dosarul, ca să ne facem o părere justă? Ce contează un dosar, care e literă moartă, când avem în față o idee vie?

BONTAȘ: (*intră abia răsufând*) A plecat acasă.

MARIA: De unde știi?

BONTAȘ: Am eu antenele mele.

MARIA: Ce tot spui, uite-l pe tovarășul Biserică!

CAVAFU: Inovatorul nostru. Pe nea Vasile. Vasile, mi se pare că-ți spune.

BISERICĂ: Spiridon.

CAVAFU: De unde-ți vine, domnule, numele ăsta?

BISERICĂ: De la mămica. M'a aruncat în față la biserică, la sfântul Spiridon, de bine ce-i mergea. Și la leagăn mi-a zis Spiridon, ca să nu mă confund cu un coleg găsit în față la Trei Ierarhi.

CAVAFU: Oricum, ai avut patron generos, frate Spiridoane. Ai venit pe lume la zi mare. In ce zi te-ai născut?

BISERICĂ: Asta nu știu, că m'a înregistrat la doi ani.

CAVAFU: Ei, află frate Spiridoane, că ai dat lovitura. Îți facem cheia. Nici nu știi pe ce comoară ai pus mâna Dumneata unde lucrezi?

BISERICĂ: La strungărie.

CAVAFU: Priviți unde stă și ruginește un inovator...

BISERICĂ: Nu ruginesc, că și acolo fac treabă.

CRISTESCU: Bine. Lăsați asta. Unde-ți sunt desenele?

BISERICĂ: In dosar.

CRISTESCU: In dosar, în dosar, dar dumneata n'ai vreo copie?

BISERICĂ: N'am, adică am avut eu una, dar n'o mai am.

CAVAFU: Dar ideia o ai?

BISERICĂ: Vai de mine, o visez și noaptea.

CAVAFU: Perfect, ideal, admirabil! Bine că nu s'a pierdut ideia. (*șoptit, lui Cristescu*) Tovarășe inginer-șef, e chiar mai bine. Exact ce ne trebuie. (*lui Biserică*) Vii aici, te instalezi aici, de ce avem cabinet, și începi să lucrezi. Îți faci dosarul.

BISERICĂ: Păi, nu-l aveți aici?

CAVAFU: Il avem, cum să nu-l avem... Dar e la Petculescu. Așa că te pui pe lucru. Nu pierzi nici un moment.

BISERICĂ: Acu', de ce atâta grabă? Unde am stat opt luni, mai aștept până vine inginerul Petculescu.

CAVAFU: Să aștepti? Dar ce, cheia asta e numai a dumitale? Păi, cheia asta o așteaptă toată uzina...

BISERICĂ: N'am știut. Iertați-mă. Altfel poate că mă grăbeam.

CAVAFU: Exact. Asta a fost greșala dumitale.

CRISTESCU: Nu strică să vedem lucrurile și nițel autocritic.

CAVAFU: Trebuia să mergi, să umbli. să te zbați, să protestezi, să vii la mine.

BISERICĂ: Păi, am fost.

CAVAFU: Și ce ți-am spus?

BISERICĂ: „Ieși afară“!

CAVAFU: Și dumneata ce-ai făcut? În loc să mă ajuți să-mi văd greșala, ce-ai spus? Ai tăcut.

BISERICĂ: Ba nu. Am zis în mine: „o să-și frângă și ăsta gâtul, că prea i s'a urcat la cap“.

CRISTESCU: Rău ai făcut că nu l-ai criticat. Dar însfârșit, vorba aia, mai bine mai târziu, decât niciodată. Acum spuno: ce-ți lipsește, cu ce să te ajutăm ca să-ți refaci dosarul?

BISERICĂ: Eu, cel mai mult duc lipsă de hârtie de calc.

CRISTESCU: (*plin de reproșuri în glas*) Ce spui de asta, Toma?

TOMA: Calc? Ai nevoie de calc? Dece nu spui, nenicule? Câte coli îți trebuie? Douăzeci îți ajung?

BISERICĂ: Nu, că una mi-e destul.

BONTAȘ: Te pomenești că n'ai nici compas?

BISERICĂ: N'am!

CAVAFU: Să i se dea compas. Echer ai?

BISERICĂ: Drept să spun, nu prea servesc.

CRISTESCU: Să i se dea omului tot ce are nevoie. Să i se facă formele. Cinci-sprezece zile, cât o fi necesar, e scos din producție și trecut aici, la cabinet.

BISERICĂ: Aici?

CRISTESCU: Sigur că aici.

BISERICĂ: Dece să vă deranjez? Pot să lucrez și acasă.

CAVAFU: Ferească dumnezeu! Ce poți să faci acasă? Ai nevoie de un volum, n'ai de unde să-l iei. Aici întinzi mâna, deschizi, citești, te-ai lămurit.

CRISTESCU: Trebuie să fii ajutat la vreo schiță? Vine dumnealui, ori dumnealui, ori eu...

BISERICĂ: Pot să vin și la dumneavoastră?

CRISTESCU: Când vrei.

BISERICĂ: Da' ce, v'a dat jos?

CRISTESCU: (*râzând*) Nu, încă nu. Vii când poștești.

BISERICĂ: Și se face prototipul?

CRISTESCU: Imediat.

BISERICĂ: Și se introduce în uzină?

CRISTESCU: Dac-o fi bun...

CAVAFU: Numai în uzină? În toată țara. În toate țările de democrație populară, în toată lumea...

BISERICĂ: Dacă ați luat-o pe drumul ăsta, vă dă jos, sigur!

CAVAFU: Să mă dea. Dar cel puțin să știu că am căzut pentru un ideal. Eu vreau să ridic oamenii muncii, să le dau condiții să lucreze, să crează...

BISERICĂ: Eu zic să plec, că dumneavoastră vă bateți joc de mine.

CRISTESCU: Cavafule, nu exagera Cavafule. Să fie chemați cei dela „Munca și Salarii“ și să se anunțe trecerea tovarășului Spiridon Biserică la cabinetul tehnic. Să i se dea o masă de lucru.

CAVAFU: Care-ți place?

BISERICĂ: (*oprindu-se cu ochii la biroul mai puțin arătos*) Eu zic să lucrez aici...

CAVAFU: Aici? La masa asta incomodă? Să-ți frângi gâtul pe plansetă, să-ți scoți ochii la lumina asta chioară? (*arată în spre masa șefului*)

Treci la biroul ăsta. Dați la o parte hârtoagele. Ia loc. (*Biserică ia loc*)

Nu stai bine. Să i se aducă scaunul din biroul meu. Ți-ai înaltul cu spe-tează. Toma! Telefonează după scaun. (*Toma trece la telefon*) Plan-

șeta asta e planșeta dumată. Să i se dea tuș, trăgător, și riglă de calcul. (*a bătut cineva la ușă, Toma a deschis, se introduce în odaie un scaun înalt ca un tron*). Ia loc, tovarășe Biserică. Dactilografa trece la dispoziția dumată. (*s'a deschis ușa și a intrat Margareta*) Tovarășă, ai sosit la vreme. Vreau să punem la punct chestiunea scrisului la mașină, în legătură cu tovarășul Biserică. E o chestiune foarte serioasă...

MARGARETA: (*pierită*) Să vă explic, tovarășe inginer. Eu n'am niciun fel de vină. Tovarășul Biserică s'a oferit el singur. A făcut o inovație, și a învățat...

CRISTESCU: Ce inovație a făcut tovarășul Biserică, nu trebuie să ne explici dumneata. O știm noi în cele mai mici amănunte.

MARGARETA: Atunci, probabil că v'a spus...

CAVAFU: Ne-a spus. Ne-a spus tot. Incepând din această clipă, nu mai există antrenamente, nu mai există sulită, nu mai există nimic.

TOMA: (*radios către Margareta*) Se suspendă!

CRISTESCU: Ești la dispoziția exclusivă a tovarășului Biserică, pentru ca să-i bați la mașină tot ce are nevoie. Mai e ceva, tovarăși? Eumă reîntorc la tovarășul prim director. Dumneata, Cavafule?

CAVAFU: Rămân să mai iau câteva măsuri. (*Cristescu iese, Biserică e instalat pe scaun, la biroul său*)

CAVAFU: Pofțiți încoace, vă rog. (*strânge tot colectivul în jurul mesei de consiliu. De această dată vorbește cu glas ceva mai scăzut. Lui Toma*) Iei teancul de dosare și le triezi.

TOMA: După ce criterii?

CAVAFU: Criterii!... Auzi întrebare! Stă raidul la ușă, e moartea pe noi, și el întreabă de criterii... (*rezolut*) Cine nu e plecat, mutat, transferat, sau decedat, se aprobă. Lucrezi în bibliotecă. (*lui Bontaș*) Dumneata treci în biroul de alături și proiectezi, proiectezi tot. (*Mariei*) Il ajuți pe tovarășul Toma, dai un sprijin tovarășului Bontaș, te consideri mobilizată la dispoziția întregului colectiv. Și acum, la lucru! (*iese. Toma intră în bibliotecă. Maria îl urmează. Biserică e adâncit în lucrul său. În vârful picioarelor, Bontaș ia ventilatorul și i-l pune lui Biserică pe birou. Ventilatorul pornește încet. Bontaș iese tot în vârful picioarelor, ca să nu-l tulbure. Ventilatorul uriaș își ia viteză, pornește vertiginos și svârle de pe masa de lucru toate hârțiile*).

BISERICĂ: (*repezindu-se să le adune*) Uite ce nenorocire când pică norocu' pe capul omului...

Cortina

ACTUL II

Decorul actului precedent. Dela ridicarea cortinei trebuie să fie evident că a avut loc o proutantă „reorganizare”. Mesele din dreapta au trecut în stânga, mesele din stânga au trecut în dreapta, chiar și graficele și-au schimbat locul. Au apărut o sumedenie de diagrame colorate și de fotografii, frumos încadrate.

CAVAFU: (*lui Bontaș, care, urcat pe o scară, prinle de zid o lozincă*) Ce faci, Bontaș? Pică raidul pe capul nostru, vin ziaristii, și dumneata s'ai pe schele ca Mășterul Mănole...

BONTAȘ: (*de sus*) Asta s'o mai agăț și gata.

CAVAFU: Că-i aia?

BONTAȘ: Vai de sufletul meu până am găsit textul: „Hotărîrea Guvernului cu privire la stimularea inovatorilor“...

CAVAFU: (*grijuliu și vigilant*) Ai controlat să nu scape vreo greșală? (*urmărește atent, textul lozincii*)... „Articolul 27. Orice lucrare privind experimentarea — n'ai pus virgulă, Bontaș, — realizarea inovațiilor, ca și înaintarea propunerilor locului în drept spre soluționare, virgulă, sunt socotite având caracter de urgență...“ Ce-ai făcut cu vitrinele? Le-ai încurcat! Cum am spus eu?

BONTAȘ: Am mutat vitrina cu inovații în dreapta. (*cu un sentiment de mândrie și de competență*) Am studiat câmpul. (*explicând*) Când vii dinspre poartă, asta-ți sare în ochi întâi.

CAVAFU: (*expert*) În ipoteza că gazetarii intră în curte pe jos. Dar dacă intră cu mașina? Intră pe poarta B, și le sare în ochi vitrina din stânga.

BONTAȘ: (*a fost convins*) Mut înapoi cărțile în dreapta și obiectele în stânga.

CAVAFU: Și dacă, totuși, se dau jos la poartă? (*superior*) Vezi că nu te orientezi? (*a dat sentința*) Pune obiecte în ambele vitrine. Diagramele s'au făcut?

BONTAȘ: Toate! Astea-s graficele ședințelor ținute. Pe luni și trimestre. Pe tot anul trecut.

CAVAFU: Câte ședințe ați trecut că am ținut în medie pe lună?

BONTAȘ: Cum ați hotărît dumneavoastră: patru. Numai în luna August am trecut cinci, că mai aveam o foaie liberă în caiet.

CAVAFU: În ce zile?

BONTAȘ: Joi.

CAVAFU: Nu s'a strecurat nicio eroare?

BONTAȘ: Vai de mine, tovarășe inginer, eu lucrez meticulos. Altfel ajungeam la rezultatele pe care le-am obținut?

CAVAFU: În ce direcție?

BONTAȘ: Cu ventilatorul.

CAVAFU: Lasă-mă, domnule, în pace, cu ventilatorul dumitale... D'astea îmi arde mie acum? (*răsfotește dosarul proceselor verbale*) Vasăzică asta-i dosarul cu procesele verbale...

BONTAȘ: Țista.

CAVAFU: Luna Mai, luna Iunie, luna August. În August ați trecut c'am ținut ședințe, așa: în doi, în nouă, în șaispe, în douăzeci și trei. (*stupeziat de ce-a citit*) În douăzeci și trei? În douăzeci și trei?

BONTAȘ: (*senin*) Ca să iasă cinci ședințe...

CAVAFU: (*compătimator*) Am ținut, vasăzică, ședință în douăzeci și trei August.

BONTAȘ: Augușt, de ce să nu ținem?

CAVAFU: În douăzeci și trei August, nefericitele? Uită că-i sărbătoare?

BONTAȘ: Aoleu, asta mi-a scăpat. (*se îndreaptă spre scară*) Să dau jos graficul, că și acolo tot așa am trecut.

CAVAFU: Vezi cum poți să te nenorocești, dacă nu controlezi? (*concludent*) Asta e, trebuie să controlezi tot. (*lui Bontaș care s'a urcat pe scară*) Dă jos toate graficele, să le văd și eu.

BONTAȘ: Astea de sus nu se observă.

CAVAFU: Așa crezi? Dacă-i vine vreunui gazetar gustul să se uite tocmai la diagramele de sus, ce spune? Că suntem neserioși.

BONTAȘ: (*urcând pe scară*) Știți c'au venit.

CAVAFU: Cine?

BONTAȘ: Gazetarii.

CAVAFU: Dă-te jos. Și unde sunt?

BONTAȘ: (*coborînd*) La „Fusul Roșu“.

CAVAFU: Cum ai aflat?

BONTAȘ: M'am văzut azi dimineață cu Duică, responsabilul cu materialele dela „Fusul Roșu“. Alerga cu limba scoasă de un cot. Zice: „Iasă-mă, Bontaș, că mi-a venit o comisie pe cap“. Dar eu am înțeles numaidecât...

CRISTESCU: (*intrând*) Ei, așa îmi place! Se cunoaște că se lucrează.

CAVAFU: Graficele le-ați văzut?

CRISTESCU: Interesante.

CAVAFU: Dar diagramele?

CRISTESCU: Bune. Cavafule, nu slăbi ritmul.

CAVAFU: Știți că au venit?

CRISTESCU: Cine?

CAVAFU: Gazetarii.

CRISTESCU: Serios? Și unde sunt?

CAVAFU: La „Fusul Roșu“.

CRISTESCU: (*fericit și olimpiant*) Te pomenești că pe la noi nu vin, că ne ocolesc. Eu să-ți spun drept, Cavafule, acum sunt liniștit. Abia îi aștept să vină. Păi, ce, în multe locuri găsesc ei situația de aici? Unde-i Toma?

BONTAȘ: Lucrează. Lucrează în bibliotecă. De ieri seară lucrează într'una. Lucrează la dosare. (*lui Cavafu*) Cred că a făcut cărcei la degete. (*făcând gestul ca și cum ar scrie*) „Aprobat, aprobat, aprobat, aprobat..“ Eu i-am spus să cumpere o ștampilă, dar el zice că de mână scrie mai frumos.

CRISTESCU: (*a deschis ușile larg în spre bibliotecă. Pe o masă, culcat pe dosare, Toma doarme ca un prunc*) Ce faci Toma, dormi?

TOMA: (*sare ars*) Aprobat!

CAVAFU: Bravo, nenicule! Halal să-ți fie. O să te propunem la primă. Vasăzică, raidul la poartă, în fabrică, aici, și dumneata dormi.

CRISTESCU: Uitați hal de responsabil al cabinetului tehnic! V'am spus eu că ăsta ne strică tot. Ce e barba asta pe dumneata?

TOMA: Sunt mobilizat.

CRISTESCU: Repede-te la frizerie și rade-te.

TOMA: Nu, că am briciul și cureaua la mine.

CRISTESCU: (*a închis ușile la bibliotecă*) Da' unde-i, frate, băiatul nostru?

BONTAȘ: Care băiat?

CRISTESCU: Inovatorul. Ce face?

BONTAȘ: Stă tot timpul cu nasu'n hârtii. Nici nu se mișcă d'aici. Acu' a plecat la strungărie să încerce ceva.

CRISTESCU: Dar dosarul, când și-l termină? Să-l vedem și pe ăsta pus la punct, să ne luăm o grijă de pe cap. Ajutor i s'a dat?

BONTAȘ: I-a mai dat Toma încă douăzeci de coli de calc. (*modest*) Și eu... cred c'ați observat: ventilatorul. Acu' zice c'a făcut și-o perfecționare.

CRISTESCU: La cheie?

BONTAȘ: La cheie.

CRISTESCU: (*radios*) Serios? Bravo! (*lui Cavafu*) Vezi, Cavafule, că dacă ajuți mișcă? Omul ăsta e o binecuvântare pentru noi.

CAVAFU: Mană cercască, ce să mai vorbim... Ideia dumneavoastră...

CRISTESCU: (*obiectiv*) Nu, că și dumneata ai contribuit. Un singur lucru mă neliniștește. Consiliul.

- CAVAFU: Adevărat. Aici stăm slab. Petculescu plecat, Imireanu absent...
Georgescu cu nevasta...
- CRISTESCU: Aici ne trebuie un om de nădejde. Ia să vedem ce spune regulamentul...
- CAVAFU: (*citind*) „Atribuțiile membrilor comisiei de inovații... Rolul membrilor comisiei de inovații este dintre cele mai importante. De ei depinde...”
- CRISTESCU: Lasă asta. Să vedem din cine e formată.
- CAVAFU: (*citind*) Inginerul șef... un inginer referent... Unul sau doi inovatori.
- CRISTESCU: (*plin de amare muștrări*) Ce spui de asta, Cavafule? N'avem inovatori în consiliu.
- CAVAFU: Ca să vedeți: funcționăm nereglementar.
- CRISTESCU: Noroc că mi-am dat eu seama. Ce ne facem? Ne trebuie inovatori.
- CAVAFU: Măcar unul.
- BONTAȘ: Dacă îmi permiteți, eu aș avea de făcut o propunere...
- CRISTESCU: Spune.
- BONTAȘ: Eu l-aș coopta pe Biserică.
- CRISTESCU: Ce spui, Cavafule? Bravo, Bontaș.
- CAVAFU: Just. În definitiv inovator e... altul mai bun la'ndemână n'avem...
- CRISTESCU: L-am cooptat. (*A sunat telefonul. A trecut Bontaș la telefon.*)
- BONTAȘ: (*în aparat*) A venit.
- CAVAFU: (*s'a repezit la ușa care dă în bibliotecă, în prag a apărut plin cu clăbuc, Toma*) Ce faci, domnule, șterge-te!
- TOMA: (*mecanic*) Mă șterg.
- CRISTESCU: (*lui Bontaș*) Ce-au spus?
- BONTAȘ: (*liniștit*) Cine?
- CRISTESCU: Cum „cine?” Ei!
- BONTAȘ: Care „ei?”
- CRISTESCU: Comisia. Gazetarii.
- BONTAȘ: Care gazetarii?
- CRISTESCU: (*exasperat*) Raidul...
- BONTAȘ: De unde să știu eu ce spun gazetarii?
- CRISTESCU: N'ai spus acum o clipă că au venit?
- BONTAȘ: Am spus eu? Nu! M'a întrebat dela „Contabilitate” dacă ați venit dumneavoastră aicea. Vă caută...
- CRISTESCU: Atunci vedeți ce faceți. Ar fi păcat să ne poticnim la inspecție, tocmai acum când le-am rezolvat pe toate. Cavafule, nu slăbi ritmul, fii cu ochii pe Toma. Eu sunt la contabilitate. Cum am un moment liber, mă reped încoace. Cavafule, semnați aprobările. Cum mă întorc, iscălesc și eu...
- BONTAȘ: Nu-i nevoie, e'are Toma parafa. (*Cristescu a ieșit*)
- CAVAFU: Bontaș!
- BONTAȘ: Aici.
- CAVAFU: Unde e fata?
- BONTAȘ: Care fată?
- CAVAFU: A mică.
- BONTAȘ: Alături. Proiectează. S'o chem?
- CAVAFU: Nu, las-o. Ascultă ce te întreb: sper că tot ce s'a lucrat aici, s'a făcut eu cap, înțelegi ce vreau să spun...
- BONTAȘ: Adică, cum?
- CAVAFU: Imi închipui e'ați fost vigilenți.
- BONTAȘ: Din ce punct de vedere?

CAVAFU: Că ați știut să vă țineți gura, să nu urlați că retușăm, nu-i așa, anumite date statistice și documentare... Pricăjitu'.

BONTAȘ: Care pricăjit?

CAVAFU: Nefericitu'!

BONTAȘ: Care nefericit?

CAVAFU: Catedrală, Biserică, ăsta, cum îi zice, sper că n'a băgat de seamă...

BONTAȘ: Cine, Biserică? Vai de mine, atunci nu cunoașteți la oameni, tovarășe inginer. ăsta-i mielul lui Dumnezeu. Habar n'are pe ce lume umblă. Nevinovat. Vine dimineața, își vâă nasu' în planșetă, și visează la chei franceze.

CAVAFU: (*după ce a analizat din nou, strategic, câmpul*) Mută-i masa mai încolo.

BONTAȘ: Unde?

CAVAFU: Schimbă cu mașina de scris. Să fie în mijlocul odăii... Așa... De prelucrat l-ați prelucrat?

BONTAȘ: Pe cine?

CAVAFU: Pe Mănăstire... Ce naiba-i încurc mereu numele!

BONTAȘ: Pe Biserică? Din ce punct de vedere?

CAVAFU: Când or veni gazetarii... să nu trăncănească, să nu se plângă.

BONTAȘ: Nu face el asta... ăsta-i mielul lu' Dumnezeu, tovarășe inginer. ...Dece să se plângă?... Înțeleg eu... care, știți dumneavoastră, aștept de atâta vreme...

CAVAFU: Cu ce?

BONTAȘ: Cu ventilatorul.

CAVAFU: Dacă mai pomenești odată de râșnița aia, dau cu ea de pământ și-o fac zob. Cum merge la „Fusul Roșu“?

BONTAȘ: Cred că bine.

CAVAFU: Vasăzică nu sunt chiar așa hapsâni...

BONTAȘ: Cine?

CAVAFU: Gazetarii.

BONTAȘ: A, de gazetari vorbiți. Nu știu decât că sunt trei.

CAVAFU: Decât să mă omori cu ventilatorul, mai bine te interesai. Capetei o însărcinare.

BONTAȘ: Ce, ne reorganizăm? Predau biblioteca?

CAVAFU: Nu predai nimic. Află dela Duică ce caută gazetarii... Unde bat... De ce sectoare se interesează... Pricăjiți?

BONTAȘ: Lăsați pe mine... Am eu...

CAVAFU: Și cu Biserică ăsta: vă purtați cu el, aveți grijă de el, ca de ochii din cap.

BONTAȘ: Moaștele sfântului Spiridon. (*a intrat Biserică*)

CAVAFU: Să trăiești, frate Biserică... Ce mai faci? Ce noutăți plăcute ne aduci? Ei, când e gata dosarul? Să-ți punem aprobarea, că numai al dumitale lipseș'e.

BISERICĂ: Cu schițele sunt gata.

CAVAFU: Vasăzică, merge. Cum să nu meargă, dacă te ajutăm noi. Am aflat tot.

BISERICĂ: Ce?

CAVAFU: Știi dumneata. (*a intrat Cristescu*) Uite, spune-i și tovarășului inginer-șef, să se bucure...

CRISTESCU: Ce faci, frate Spiridoane? Am auzit că lucrezi cu spor.

BISERICĂ: Lucrez...

CRISTESCU: Lasă, lasă, nu mai fi modest. Modestia e bună, dar până la un punct. Spune: ai condiții optime de lucru?

CAVAFU: Duci lipsă de ceva? Cafea, ți s'a dat?

BISERICĂ: Cafea, de ce să mi se dea cafea?

CAVAFU: (*dojenitor*) Vezi, Toma?

TOMA: Să telefonez la cantină...

CAVAFU: Ca să i se dea năhul! (*lui Cristescu*) Pe Toma ăsta îl omor într'o zi. Să i se dea din cafeaua mea. (*lui Toma*) Telefonează...

CRISTESCU: (*lui Biserică*) Cum merge perfecționarea?

BISERICĂ: Bine.

CRISTESCU: Admirabil... Atunci, să-ți dau și eu o veste bună. (*către Cavafu*) I-ați spus?

CAVAFU: Nu. Am așteptat ca să i-o aduceți dumneavoastră la cunoștință.

CRISTESCU: (*cu oarecare solemnitate în glas*): Ai fost cooptat în comisia de inovații.

BISERICĂ: Eu?

CRISTESCU: Dumneata, dumneata.

BISERICĂ: Păi, corespund? Ce-am de făcut?

CAVAFU: Imediat. Dă regulamentul, Toma. (*citește*) „Consilierul are dreptul și datoria să urmărească îndeaproape activitatea cabinetului tehnic...” Așa încât te felicit din toată inima, și la mai mare.

BONTAȘ: Tovarășe... Nu găsesc cuvinte...

TOMA: (*se repede la un raft*) Spiridoane, toată hârtia de cale pe care o mai am...

CRISTESCU: Muncește, frate dragă, muncește temeinic ca să nu ne desminți... Ia-ți sarcina asta de membru în comisie în serios...

CAVAFU: Și dă-ne o mână de ajutor. Dumneata trebuie să fii exemplificarea pe viu a cecace spune tovarășul inginer-șef în toate părțile. Dar vezi că nu toți îl ascultă. Cine să împingă căruța mai departe, dacă nu muncitorii?

CRISTESCU: Dar ce-i, Biserică, par'că ai fi nemulțumit...

CAVAFU: Te-a supărat cineva?

BISERICĂ: Nu. Dar un lucru nu înțeleg eu. Intâi am stat acolo, pe urmă aici, acum...

CAVAFU: Ca să ai condiții cât mai bune. Lumina. Nu te supără lumina?

BISERICĂ: Nuu! Alceva mă supără, și umblu de ieri să vă spun.

CRISTESCU: Spune, frate Biserică, ce aștepți?

BISERICĂ: (*uitându-se jenat împrejur*) Dar...

CRISTESCU: A, da, înțeleg. (*lui Toma și Bontaș*) O clipă, tovarăși. (*lui Biserică*) Cred că de tovarășul Cavafu nu te ferești.

BISERICĂ: Nu, ferească Dumnezeu! (*după ce Toma și Bontaș au ieșit, cu o ironie abia perceptibilă*) Tocmai de dumnealui să mă feresc? Tovarăși, aici se întâmplă lucruri, cum să vă explic eu ca să mă înțelegeți, foarte grave...

CRISTESCU: Foarte grave? Vai de mine!... Tocmai acum, când e să vină raidul... Ce e, frate Biserică, ia spune...

BISERICĂ: Tovarăși, eu am făcut niște cercetări...

CAVAFU: Și asta e grav? Cercetări? Admirabil. În ce domeniu? Tot meta-lurgic? Te pomenești că ai descoperit ceva nou...

BISERICĂ: Da.

CRISTESCU: Ce?

BISERICĂ: O bandă de falsificatori.

CRISTESCU: De falsificatori?

CAVAFU: De falsificatori?

CRISTESCU: La noi în uzină?

BISERICĂ: Nu... Aici. La cabinet.

CRISTESCU: Ce tot vorbești, tovarășe Biserică? Incepi să mă sperii.

BISERICĂ: Păi, eu, credeți că nu m'am speriat de ce-am văzut? Că i-am văzut cu ochii mei...

CRISTESCU: Pe cine, frate Spiridoane?

BISERICĂ: Ssst! Să n'audă...

CRISTESCU: N'aude nimeni... Spune, nu mă mai fierbe...

BISERICĂ: (*șoptit*) Toma.

CRISTESCU: (*trăznit, lui Cavafu*) Toma? Ți-am atras atenția să fii cu ochii pe el.

BISERICĂ: (*tot șoptit*) Și Bontaș.

CAVAFU: Și Bontaș? Vă spuneam eu că omul ăsta mi-e suspect... De când urlu eu? Sunt suspecti. Toți sunt suspecti...

CRISTESCU: Și cum ai ajuns la concluziile astea?

BISERICĂ: Eee... Am eu antenele mele... Na, că m'am luat după Bontaș. Să vedeți cum a fost. Eu, înainte, veneam pe aici mai rar... Știti dumneavoastră: să mai văd ce e cu cheia, și să mă amânc. Acum, de trei zile, de dimineață până seara, aicea stau. (*privește tot timpul înspre bibliotecă, să vadă dacă nu cumva e auzit*) Ei credeau că stau cu nasul în planșetă, și nu bag de seamă nimic. Dar eu am văzut tot.

CAVAFU: (*dulce*) Ce, frate Biserică?

CRISTESCU: Ce-ai văzut?

BISERICĂ: Falsurile.

CRISTESCU: Falsurile! Dumneata auzi, Cavafule?

BISERICĂ: Și excrocheriile.

CAVAFU: Și excrocheriile?

BISERICĂ: Toate pungășiile. Că sunt niște pungăși, tovarășe inginer șef, și tovarășe Cavafule, de m'au speriat.

CRISTESCU: Acu' nici așa, să dăm cu barda în dumnezeu, frate Spiridoane... Poate că ți s'o fi părut... Se mai înșeală omul...

BISERICĂ: Ne, ne, ne... Păi, am dovezi.

CRISTESCU: Dovezi? Atunci se schimbă povestea. Ce dovezi?

BISERICĂ: (*din nou șoptit*) Graficele...

CRISTESCU: Ce-i cu graficele?

BISERICĂ: (*ca o taină*) False.

CRISTESCU: I-auzi, Cavafule...

BISERICĂ: Uitați-vă și dumneavoastră. Ce scrie aici? Câte ședințe spunei că s'au ținut?

CRISTESCU: Cavafule, ai controlat? Te pomenești că are omul dreptate, și s'a strecurat vreo eroare...

BISERICĂ: Nu... că aici lucrurile stau pe dos... Vedeți toate graficele astea? Nu s'a strecurat niciun adevăr...

CAVAFU: Nemaipomenit!... Gândește-te bine, tovarășe Biserică, nu exagerezi?

BISERICĂ: Să exagerez? Eu? Păi, eu am carnetel, tovarășe Cavafule. Scrie aici. Scrie tot. Să luăm de pildă luna Ianuarie... Câte ședințe e trecut în grafic că s'au ținut? Patru. Ce spune carnetelul? Câte au fost? Una.

CRISTESCU: Vezi, Cavafule, că nu trebuie să te încrezi?

CAVAFU: Tovarășe inginer șef, sunt... stupefiat de ce aud.

BISERICĂ: Dar, ce? Numai graficele?... Dar diagramele?

CRISTESCU: Ce-i cu diagramele?

ești că și diagramele-s greșite. .
făsluite.
ite?

varășe inginer? De când urlu eu că trebuie să punem
(*lui Biserică*) Foarte bine ai făcut că ne-ai sesizat.
suri, Cavafule, ia măsurii!
ică) Dumneata lucrează, vede-ți de treabă și lasă-i în

Cum să las? Se poate să las? Să las totul pe umerii
? Pe mine nu mă interesează? Mai ales acum.
nevoastră să vă ajut? V'ajut! Aici sunt niște pungași,
r șef, umblă să vă sape, să vă nenorocească.

ine?
nevoastră, pe tovarășul inginer Cavafu, pe mine...
eata?

Toată comisia. Nu sunt membru în comisie? Am
ați văzut ce-au făcut cu dosarele?

u dosarele? Ce-i cu dosarele, Cavafule?

) Nu, că dumnealui n'are de unde să știe. Falsificate!
ele? Falsificate? Ce se întâmplă aici, tovarășe inginer?
udu-l pe Toma) „Aprobat, aprobat, aprobat, aprobat”.
mai inocentă figură din lume) Bine, dar ce interes au
să falsifice?

ce interes au?

u ca o mare taină) Păi, am aflat și asta. Ce credeți dum-
doarme Biserică? (*șoptit*) Vine un raid.

înd) Vin gazetarii... Sunt pe drum. Acu', acu', deschid
întrebările: „Ce-ați făcut, ce-ați dres, cu ce v'ați ocupat?”
îndit că noi trei...

te Biserică?

șul inginer șef, dumneata și cu mine, ca membru în co-
mai sunt?

Ești, cum să nu fii...

i. Trebuie să avem o atitudine comună.

le just.

... dar ce atitudine?

o să-i așteptăm pe gazetarii... Ce, noi ne temem de
ri? Ce-i, presa de altădată?... E presa noastră.

rului.

așa. Atunci să-i așteptăm și să le spunem tot.

“? Care „tot”?

rul. Tot adevărul...

ect. Numai adevărul!

ncât să luăm și măsuri concrete. (*strigă*) Bontaș!

menit în ușa bibliotecii) Da, tovarășe consilier.

ier? Care consilier? A da, consilier. Jos graficele.

raficele!

st, către Cristescu) Tovarășe inginer șef...

it) Scoate diagramele!

BONTAȘ: Vreți să le mutăm mai sus? Le urc sus de tot. Lângă tavan. Nu se mai vede nimic.

BISERICĂ: Ba nu: jos. Să se vadă bine... (*privindu-l de sus până jos pe Bontaș*) Dar ce-i cu dumneata, suferi de picioare?

BONTAȘ: Nu, tovarășe consilier-șef.

BISERICĂ: Atunci de ce nu umbli? De ce te târăști? Jos graficele! Jos diagramele! De câte ori trebuie să spun un lucru? (*strigă iar*) Toma, unde umbli, Toma?

TOMA: (*a apărut. Nu-și crede urechilor*) Cine m'a chemat? Dumneavoastră, tovarășe inginer șef?

BISERICĂ: Nu, eu. Scoate dosarele.

CAVAFU: Așteaptă, frate Spiridoane.

BISERICĂ: Cum s'aștept? Vreți să dea raidul peste noi? Să ne găsească nepregătiți? (*lui Toma*) Unde-s dosarele?

TOMA: Le am aici... Clasate pe litere, pe date, cu referate și proiecte.

BISERICĂ: Ne, ne, ne. Nu astea. Alea adevăratele. Alea cu praf. Ai dat praful jos de pe ele? Pune praful la loc. (*a intrat Margareta*)

MARGARETA: Bună dimineața.

BISERICĂ: (*lui Cristescu*) A, tovarășa Margareta... Și aici trebuie să facem ordine. (*Margaretei*) Ce „bună“, ce „dimineața“? La unsprezece și cinci?

MARGARETA: (*uluită*) Tovarășe...

BISERICĂ: Niciun „tovarășe“. Așează-te te rog și scrie. (*dictează*) „Tovarășă Margareta Petrescu întârziind din nou nemotivat dela serviciu, i se dă „avertisment scris“.

CRISTESCU: (*lui Cavafu*) Știi că-mi place? E energic.

BISERICĂ: Semnați. Semnează, frate Cavafule, că semnez și eu.

CAVAFU: Potolește-te, frate Biserică, nu vezi ce faci? Surpi autoritatea inginerului șef.

BISERICĂ: Eu? I-o surp? Aș! I-o restabilesc (*umblă prin dosare*) Și-acu' să vedem dosarele... Așa... Dosarul Gămălie. Aprobă. Aprobă? Foarte bine. Când? Să văd data. La 7 Octombrie cincizeci și doi. Perfect. (*la telefon*) Dați-l pe Gămălie la telefon... Frate Gămălie, eu, Biserică. Ia poftim, matale, încoace la cabinet. (*vrea să închidă, se răsgândește, fiindcă în timp ce a vorbit la telefon, a mai răsfoit și alte dosare*) Stai! Cheamă-l și pe Cociașu. și pe Haralamb. (*a închis telefonul*) Le descurecăm noi pe toate. Păi, dacă e vorba să facem ordine, lăsați pe mine.

BONTAȘ: Ce facem, tovarășe Cavafule, se duce dracului toată munca noastră!

CAVAFU: Ce să fac? Dacă tovarășul inginer-șef tace, stau și eu și mă uit. (*intră Gămălie cu Haralamb și Cociașu*)

BISERICĂ: Ia zi, nea Gămălie, când ai dat matale proiectul aici la cabinet?

GĂMĂLIE: Păi, să tot fie un an și jumătate.

BISERICĂ: Și ultima dată, când ai întrebă de soarta lui?

GĂMĂLIE: Săptămâna trecută.

BISERICĂ: Și ce ți s'a spus?

GĂMĂLIE: Să mai aștept, că nu s'a întrunit comisia.

BISERICĂ: Foarte bine. Află, atunci, că ți s'a aprobat proiectul de cinci luni.

GĂMĂLIE: Păi, cum asta?

BISERICĂ: O să vedem noi. Dar matale, nene Cociașu, când ai depus schița?

COCIAȘU: Stai că știu. În Decembrie. Trei zile înainte de anu' nou.

BISERICĂ: Da? Bravo. Să vezi minune. Știi când s'a aprobat? În Sep-

tembrie. Trei luni înainte de a-l depune. Da' tu, măi Haralambie, când l-ai adus?

HARALAMB: Păi, eu nu l-am adus încă.

BISERICĂ: Ei, s'a aprobat și al tău!

HARALAMB: I-auzi neică, hasmodie!

BISERICĂ: Bine, fraților, vedeți-vă voi de treabă. Asta am vrut să știu. Acu' duceți-vă.

HARALAMB: *(din ușă, cu o ironie evidentă)* Atunci, când iese prototipu' să mă chemi. *(au ieșit)*

BISERICĂ: Ați văzut, tovarășe inginer-șef ce încurcătură a naibii?

CAVAFU: Cine știe... S'or fi amestecat hârțiile.

BISERICĂ: Păi, asta trebuie să vedem noi: cum s'au amestecat. *(ritos)* Dosarele astea nu mai pleacă de-aici. *(și mai imperativ)* Bontaș, cheamă-i și pe ălalți.

BONTAȘ: *(pierit)* Pe cine?

BISERICĂ: Inovatorii. Ce aștepți, ce aștepți, Bontaș?

BONTAȘ: Chem, tovarășe consilier. Ii chem pe toți cu megafonul.

CAVAFU: Stai, frate Biserică. Nu te repezi. Lasă să treacă raidul, să ieșim cu fața curată că e prestigiul instituției în joc, și-i chemăm noi pe urmă.

BISERICĂ: Ne, ne, ne, sunt ars eu cu d'alde astea. Acu', cât e cald. Că pe urmă se uită.

BONTAȘ: Tovarășe consilier, tocmai dumneavoastră să ne faceți greutate?

BISERICĂ: Aș, eu v'ajut.

CAVAFU: Cu asemenea metode? Ca să dezorganizezi munca?

BISERICĂ: Dimpotrivă, abia acu' o pun pe picioare.

CAVAFU: Isprăvește, domnule, cu istoria asta!... Cât o să mai meargă? Ajunge! Ce, dumneata ne crezi pe noi proști?

BISERICĂ: Eu? Ferească Dumnezeu!

CAVAFU: Cu ce gânduri ai venit încoace? Cine te-a trimes?

BISERICĂ: Dumneavoastră m'ați chemat.

CAVAFU: Că să șii munca în loc, d'asta ai venit? Noi ne străduim să promovăm inovațiile oamenilor și dumneata le pui bețe'n roate?

TOMA: Ce vrei, nenicule, ce vrei de sufletu' nostru?

BISERICĂ: Sunt membru în consiliu. Știu eu ce fac! Dece le-ați aprobat? Fiindcă vine raidul? Să vă găsească gătiți de sărbătoare? Las'că vedeți voi sărbătoare!...

BONTAȘ: Stați, tovarășe consilier-prim....

BISERICĂ: Păi, cu mine nu vă merge așa, să știu de bine că demisionez din consiliu. Adică nu, nu demisionez. Credeți că mă ducți cum vreți voi? Dece vă bateți joc de munca oamenilor? Dece credeți că stăm și ne spargem capul să facem inovații? Ca să ne aflăm în treabă? Să facem viața mai frumoasă! *(strigând)* Omul cu nevoile lui! Și voi vă bateți joc? Și voi credeți că vă las? Păi, eu merg la organizație și spui tot. Să afle și organizația. Să știe! Unde-i nea Mitică? Mă duc la nea Mitică, să știe și el ce-i aici! Să vină nea Mitică aici, să vă vadă *(lui Toma)* Dă cheile. *(incuie dulapurile și-i dă cheile lui Cristescu)* La dulapuri nu mai umblă nimeni. Nu pune nimeni mâna pe dosare. *(lui Cristescu)* Cheile, în paza dumneavoastră. Viu cu nea Mitică. *(din ușă)* Nu se mișcă nimeni! Bontaș! *(a ieșit)* *(Pauză lungă și încremenită)*

BONTAȘ: Ce facem, tovarășe inginer, mai stăm mult așa?

CRISTESCU: Ce-ai făcut, Cavafule? Ce-ai păzit, Cavafule? Cum a fost posibil să le încurci în balul ăsta?

- CAVAFU: Păi, ce, dumneavoastră vă uitați la ce spune el?
- BONTAȘ: Exagerează. tovarășe inginer-șef, exagerează.
- TOMA: Dumnezeu știe ce scandal mai iese...
- CRISTESCU: Toamă acum când e raidul la ușă.
- CAVAFU: Pe cine ne-am găsit să băgăm în mijlocul nostru! (*plin de reproșuri, lui Cristescu*) Ideea dumneavoastră.
- CRISTESCU: „Mană cerească“, n'ai zis că e mană cerească?
- CAVAFU: Cui i-ar fi trecut prin minte....
- TOMA: Și l-am numit și în comisia de inovații.
- BONTAȘ: Ne-am adus singuri tifosu 'n casă...
- CAVAFU: Cine a venit cu propunerea? „Mielul lui Dumnezeu“, ai?
- BONTAȘ: A turbat mielul! Și știți că dintre toate animalele, când turbenză mielul, e ăl mai periculos. Asta știu din zoologie.
- CRISTESCU: Noroc că ești dumneata cult. Pe unde scoți cămașa, Cavafule? Ce ne facem, Cavafule? (*lui Toma*) Ce te ții de coada mea? Ce poștești?
- TOMA: Corespondența.
- CRISTESCU: Nu mă interesează niciun fel de corespondență! Nu mai vreau să știu de nimic! Ce-i plicul ăla mare?
- TOMA: Dela București.
- CRISTESCU: Cine știe ce nenorocire mai aduce!
- BONTAȘ: (*filozof*) O nenorocire nu vine niciodată singură!
- CRISTESCU: Dacă mai cunoști și alte proverbe sinistre, ține-le pentru dumneata. Deschide-l!
- TOMA: (*deschide plicul*) Nimic. O adresă a Ministerului. Ne trimite spre executare un prototip.
- CAVAFU: (*lui Toma*) Fă-i formele. Când o să vină gazetarii, cel puțin să vadă: azi intrat, azi dat în lucru!
- TOMA: Putem să-l și antedatăm.
- CRISTESCU: Cum, falsuri? Vezi, Cavafule? Ce se petrece aici?, (*lui Toma*) Despre ce proiect e vorba?
- TOMA: (*citind adresa Ministerului*). „Vă trimitem spre executare urgentă un prototip de cheie franceză simplificată, fără ghivent, conform schițelor anexate“.
- CRISTESCU: (*examinând proiectul*) Interesante schițe!
- CAVAFU: (*aplecându-se și el asupra dosarului*) Ingenios!
- CRISTESCU: (*plin de admirație*) Un lucru simplu, elementar, un fel de ou al lui Columb.
- CAVAFU: Uitați, spune și Ministerul: (*citind*) „Această cheie simplă va fi extrem de utilă, îndeosebi tractoriștilor“. Vedeți ce idei au cei din Capitală? Au forțe, asta e...
- CRISTESCU: (*amărit*) Eu nu mai zic nimic, să nu ies cosmopolit. (*arătând dosarul venit dela București*) Priviți inovație. O cheie. O simplă cheie franceză, dar ce cheie... Ia stai nițel, Cavafule. Biserică, ăsta, Ia ce lucrează? Parcă și el lucrează la o cheie?
- CAVAFU: Lucrează, pe naiba! Ce știe pricăjitul ăsta? Să facă scandal...
- CRISTESCU: Eu, parcă așa am reținut. (*către ceilalți*) Nu era vorba de o cheie?
- TOMA: Să consultăm arhiva. (*caută prin hârtoagele lui*) Biserică, Biserică. Biserică, Biserică Spiridon. (*citind în registru*) „Cheie franceză fără ghivent“.
- CRISTESCU: (*luminat de-un gând*) Eec, știți că devine interesant? Ia dați dosarul lui încoace.
- TOMA: Nu e.

CRISTESCU: Cum nu e?

TOMA: E la inginerul Dăianu, care l-a trimis la inginerul Flueraș, care l-a trecut...

CAVAFU: (*tăindu-l*) Lui Scurtu, care l-a dat lui Petculescu. Ia să ne uităm pe masă, ce tot smângălește el acolo? (*s'au apropiat de masă și s'au aplecat toți asupra proiectului la care lucrează Biserică*) Da, știi că seamănă?

CRISTESCU: Seamănă?

BONTAȘ: Parcă ar aduce!

CRISTESCU: Aduce? Ești miop, Bontaș! Nu, e similitudine, Bontaș!

BONTAȘ: Nu e, tovarășe inginer, că dumneavoastră știți mai bine!

CRISTESCU: E identitate. Identitate absolută! Două picături de apă. Cine-i autorul proiectului venit de la București?

CAVAFU: Scrie acolo.

CRISTESCU: Cum îi zice?

TOMA: (*citind*) Ionescu. Ionescu-Perjoiu. Dumitru Ionescu-Perjoiu.

BONTAȘ: Țasta cine dracu' o mai fi, că n'am auzit de el.

CAVAFU: Evident, dumneata de cine ai auzit? Două nume: Edison și Bontaș. Zi, n'ai auzit?

BONTAȘ: (*pierit*) N'am auzit.

CAVAFU: N'ai auzit de Ionescu-Perjoiu?

BONTAȘ: Parcă ceva, foarte vag.

CAVAFU: Să-ți vie nebulie! A auzit *vag* de Ionescu-Perjoiu! Păi, dumneata știi cine e așa? Umil din cei patru autori ai enciclopediei: „Das Technik und die Maschine“. Unsprezece volume!

CRISTESCU: Să-ți spun drept, dragă Cavafule, nici eu nu l-am citit. Dacă zac aici... Nu mai sunt la curent cu nimic! Il cunoști?

CAVAFU: Vai de mine și de mine! Cel mai bun prieten al meu! Cinci ani liceul internat la Iași, cinci ani facultatea...

CRISTESCU: (*sigur*) Ai stat și în lagăr cu el?

CAVAFU: Dece mă întrebați?

CRISTESCU: Frate dragă, ai stat sau n'ai stat?

CAVAFU: Am stat.

CRISTESCU: Atunci, nu te mai ascunde, că știu tot... E omul dumitale.

CAVAFU: Aveți o intuiție de m'ați speriat..

CRISTESCU: (*luând dosarul, admirativ*) Trebuie să aibă școală germană.

CAVAFU: Charlottenburg!

CRISTESCU: Se cunoaște.

CAVAFU: Cum am luat proiectul în mână, mi-am dat seama. Asta-i concepția, stilul, gândirea lui Ionescu-Perjoiu.

CRISTESCU: Vezi că Biserică ăsta nu-i lipsit de calitate!...

CAVAFU: Sigur... A știut el de unde să ciupească!...

CRISTESCU: Să ciupească, ce vrei să spui?

CAVAFU: Păi, dumneavoastră nu vedeți? Aceeași idcie, aceeași concepție!...

TOMA:... aceleași schițe.

BONTAȘ: Acelaș dispozitiv.

CAVAFU: Teribil de abil, domnule.

TOMA: Cine, nenicule, că nu pricep. Perjoiu?

CAVAFU: Cum, Perjoiu? Biserică. Nu vezi cum a furat munca omului? Tâlbărie curată.

TOMA: Noroc de amănările mele. D'aia vorba din bătrâni e sfântă: petiția trebuie să stea să se dospească.

CAVAFU: Eu, ce mai... Cum vine, îi bag compasu' pe gât.

CRISTESCU: Stai, Cavafule, nu te repezi, să ne mai uităm odată.

CAVAFU: Ce să ne mai uităm, nu e clar? Un plagiator de cea mai abjectă speță. Pla-gia-tor!

BONTAȘ: Și când stai și muncești cinstit, nu te bagă nimeni în seamă.

CAVAFU: Cine e ăla?

BONTAȘ: Eu.

CAVAFU: (*ca o amară concluzie*) Ca să vedeți ce ticălos am avut în mijlocul nostru... La țanc a picat plicul ăsta, Dumnezeu să-i țină zilele.

CRISTESCU: Ce-o să spună Perjoiu când o să audă?

CAVAFU: Il omoară. Bagă cuțitu' 'n el. Păi ce, lucrez eu o invenție, și vii dumneata, analfabet, și mi-o furi? (*Mariei, care a intrat*) Poftim, poftim tovarășă Maria, ca să vezi și dumneata pe cine am primit noi în colectivul nostru.

MARIA: Pe cine?

CAVAFU: Pe Clopotniță.

MARIA: Dar ce-a făcut?

CAVAFU: A furat cheia lui Perjoiu.

CRISTESCU: Interesant e să aflăm cum a operat.

CAVAFU: Mare lucru... O fi fost la Minister și și-a vârit nasul pe acolo.

MARGARETA: Acum îmi dau eu seama ce-a căutat el la București acum patru luni...

CRISTESCU: A fost la București?

MARGARETA: A fost.

CRISTESCU: De unde știi că a fost acum patru luni?

TOMA: Atunci rămăsese dumneacî în urmă cu lucrările.

CRISTESCU: Nemaipomenit! Cavafule, e teribil... Cum am putut să ne înșelăm în halul ăsta? Nu, n'am nici un fel de scuză... Am fost un gură-cască. Da. Asta am fost, un gură-cască.

BONTAȘ: Eu, să vă spun drept, am presimțit...

MARIA: Stați, tovarăși, poate că e o confuzie...

CRISTESCU: Confuzie? Vino încoace, să vezi cu ochii dumitale. (*se retrag în jurul planșetei la care lucrează Biserică*)

BONTAȘ: Există o justiție imanentă. Acum cinci minute, se lega de noi. Nu trec cinci minute, și-i cade cărămida 'n cap. Dar... ia stați fraților.

Păi, el a depus proiectul aici, îndărăt cu opt luni. Cum era să-l fure la București acum patru?

CAVAFU: Bine că te treziși dumneata să-i faci socoteala.

BONTAȘ: O s'o facă el.

CAVAFU: Și ce, are vreo dovadă?

TOMA: (*liniștitor*) N'are, tovarășe Cavafu, că registru ăl vechi e la mâna mea.

CRISTESCU: (*Mariei. Triumfător*) Ei, acu' ce spui?

CAVAFU: Ca să vedeți cine face scandal, cine urlă și amenință cu raidul. Vă rog să nu vă amestecați dumneavoastră, tovarășe inginer-șef, lăsați-l pe mâna mea. Dacă nu v'o place, să nu mai îmi spuneți mie Cavafu. Scot eu dela el și laptele pe care l-a supt dela mă-sa.

BISERICĂ: (*intrând*) Am fost. Acum sunt liniștit. Știe nea Mitică tot.

CAVAFU: Ei și? Ce-a spus?

BISERICĂ: Știe nea Mitică tot. (*ia cheile dela Cristescu și i le dă lui Toma*)

CRISTESCU: Foarte bine ai făcut. Am discutat și cu tovarășul Cavafu. Ai dreptate. Perfectă dreptate. În toate direcțiile. Tovarășul Cavafu va trebui să-și facă o autocritică foarte serioasă.

CAVAFU: (*lui Biserică*) Te rog să mă ierți... dacă, nu-i așa...

BISERICĂ: Lăsați.

CRISTESCU: Totul e ca de aici încolo să meargă bine.

BISERICĂ: Păi, eu ce vreau? Vreau ceva eu pentru mine?

CRISTESCU: Știm, frate Spiridoane, știm. Dar să te întreb ceva: când ai fost la București ultima dată, pe la Minister ai dat?

BISERICĂ: Păi, d'aia m'am dus.

CAVAFU: Dar pe la „Inovații și Invenții” ai trecut?

BISERICĂ: Trecut!

CAVAFU: Nu cumva ai vreun prieten pe acolo?

BISERICĂ: Cum să n'am? Doi: pe Belizarie și pe Nae Constantinescu.

CAVAFU: Nu mai spune... Care Belizarie?

BISERICĂ: Dela arhivă.

CAVAFU: (*cu semne de complicitate către Cristescu*) Așa e, Belizarie dela arhivă, Belizarie al nostru! Ce mai face nea Belizarie?

BISERICĂ: Nu știu, că l-a mutat de vreun an jumătate la „Petrol”.

CAVAFU: (*șoptit lui Cristescu*) O sucește!

CRISTESCU: Ei, nu mai spune, l-a mutat pe Belizarie?

BISERICĂ: L-a mutat!

CRISTESCU: Dar Nae, Nae ce face?

BISERICĂ: Nu știu, că l-a făcut director. Și cum l-a numit, s'a îmbolnăvit de ceafă.

CRISTESCU: De ceafă?

BISERICĂ: Da, bietul băiat. De câte ori îl salut, îmi face așa. (*face un scurt semn cu capul*) Aștept să-l elibereze, să-i treacă.

CRISTESCU: (*lui Biserică*) Vasăzică, alți prieteni n'ai. Dar de unul Ionescu-Perjoiu, ai auzit?

BISERICĂ: Cum?

CRISTESCU: Ionescu.

CAVAFU: Ionescu-Perjoiu.

BISERICĂ: Ionescu-Perjoiu... N'am auzit.

CAVAFU: N'ai auzit de Ionescu-Perjoiu?

BISERICĂ: În viața mea.

CAVAFU: (*șoptit lui Cristescu*) E tare, tare de tot.

CRISTESCU: Dar dosarul ăsta îl cunoști?

BISERICĂ: Habar n'am.

CRISTESCU: Nu așa, deschide-l.

CAVAFU: Uită-te bine.

BISERICĂ: Mă uit.

CRISTESCU: Nu l-ai văzut niciodată?

BISERICĂ: De când sunt.

CRISTESCU: Dar de schițele astea ce zici? Ia răsfoiește. Nu așa. Incoțșor. Ia uită-te dumneata la planșe. Nu-ți amintesc nimic? Despre ce e vorba aici?

BISERICĂ: Despre o cheie.

CRISTESCU: Ce fel de cheie?

BISERICĂ: O cheie franceză.

CRISTESCU: (*tot timpul cu duhul blândeții*) Dar ce fel de cheie franceză?

BISERICĂ: Fără ghivent.

CRISTESCU: E, ia uită-te dumneata, încă odată, bine, cu ce seamănă?

BISERICĂ: Da, frate, aveți dreptate. Să juri că-i a mea. Da, e nemaipomenit.

CAVAFU: (*șoptit, celorlalți*) Are un curaj, de m'a speriat!

CRISTESCU: Și de Ionescu-Perjoiu, spui că n'ai auzit?

BISERICĂ: Nu l-am văzut de când sunt. Noroc că n'a trecut omu' p'aici,

că altfel cine știe în ce belea îl mai vâram. Ziceam că s'a luat după mine.

CRISTESCU: Cum?

BISERICĂ: Da... Ziceam că s'a luat după mine.

CRISTESCU: S'a luat după dumneata? Cine, Ionescu?

CAVAFU: Ionescu-Perjoiu?

BONTAȘ: Dumitru Ionescu-Perjoiu?

TOMA: Păi, dumneata știi cine-i Dumitru Ionescu-Perjoiu?

CRISTESCU: Întreabă-l pe dumnealui.

CAVAFU: Cinci ani liceul...

CRISTESCU: Cinci ani universitatea...

CAVAFU: Cinci ani în lagăr... Nedespărțiți... Am dormit într'un pat cu el.

CRISTESCU: Absolvent dela Charlottenburg...

BISERICĂ: I-auzi!

BONTAȘ: O glorie a științei noastre.

BISERICĂ: Nu mai spune!

TOMA: Unul din cei patru... (*către Cavafu*) Patru sau cinci?....

CAVAFU: Cinci...

TOMA: Unul dintre cei cinci autori ai enciclopediei...

BISERICĂ: Capabil om. Atunci, ce i-o fi venit să se bage 'n cheia mea?

CRISTESCU: (*energic, prevestitor de furtună*) Povestea asta, tovarășe dragă, o s'o limpezim noi. O să vedem noi cine s'a băgat și cum...

BONTAȘ: C'avem și noi antenele noastre. (*și-i ia ventilatorul de pe masă*)

TOMA: Las' că cercetăm noi.

BISERICĂ: (*vrea să se așeze*) Ce vreți să spuneți?

CAVAFU: Luați scaunul. Tovarășe Biserică, n'ai cuvântul. Ce ai făcut dumneata e un fapt incalificabil. De cea mai josnică speță...

TOMA: Și se lega de noi... Unde-i hârtia de calc? Dă hârtia de calc.

CAVAFU: Ce ai făcut dumneata e un fapt fără precedent!

BISERICĂ: Eu? Dar ce-am făcut eu? Spuneți ce-am făcut. M'am sbătut, m'am trudit... Am făcut o cheie... Cum m'a dus pe mine capul...

MARIA: (*lui Cristescu*) Tovarășe inginer, poate că e totuși o coincidență...

Nu știi unde am citit că doi oameni de știință...

CAVAFU: (*ironic*) Coincidență: doi oameni de știință: Ionescu-Perjoiu și Spiridon Biserică.

CRISTESCU: Insfârșit, n'are rost să intrăm în amănunte. (*solemn*) Noi vom aduce cazul la cunoștința organizației de partid și a conducerii întreprinderii. (*încercând să simuleze calmul*) Până atunci, tovarășe Biserică, față de noua situație în care te găsești, eu te sfătuiesc să te gândești, și să explici, nu nouă, altora, că dumneata tot aștepti raidul — cum de s'a nimerit ca inovația dumată să fie la fel cu a tovarășului Ionescu-Perjoiu.

CAVAFU: Și acum altceva...

CRISTESCU: A, da. Fiindcă întreprinderile noastre au fost onorate să execute inovația inginerului Perjoiu, fă hunătate și suspendă deccamdată cercetările dumată științifice, treci în atelier, și execută neîntârziat, dar neîntârziat, prototipul. (*a rotit o privire prin încăpere*) Mai e ceva? A da. Să luăm și măsuri organizatorice. Tovarășă Margareta, bați la mașină. Tovarășul Biserică trece înapoi în producție. (*ritos*) Tovarășul Biserică nu mai face parte din comisia de inovații. Tovarășii Cavafu, Bontaș, Toma, Margareta și Maria merg eu mine la tovarășul prim director să raportăm.

CAVAFU: („vigilent“) Trebuie să rămână cineva aici.

CRISTESCU: Just. *(a rotit din nouă o privire. Mariei)* Rămâi dumneata. *(au ieșit. Biserică începe să-și strângă lucrurile. Maria stă pe un scaun și-l urmărește mută. Biserică a terminat, și-a adunat ce-i al lui, se pregătește să plece)*

MARIA: N'ai uitat nimic?

BISERICĂ: *(în timp ce se îndreaptă spre ușă)* Nimic.

MARIA: Ba da.

BISERICĂ: Ce?

MARIA: Să-mi spui bună ziua. *(Biserică a rămas în mijlocul odăii. După o scurtă pauză)* Dacă întrebă mâine cineva de dumneata ce să-i spun?

BISERICĂ: De mine nu întrebă niciodată nimeni.

MARIA: *(aproape șoptit)* Nici de dumneata? *(pauză)*

BISERICĂ: Nici de mine.... *(pauză)*

MARIA: Spune-mi, zilele astea, cât ai lucrat aici, de ce te-ai purtat așa cu mine?

BISERICĂ: Cum?

MARIA: Nu mi-ai spus nici un cuvânt...

BISERICĂ: Imi pare rău... Dar nu sunt eu de vină...

MARIA: Știu. Știu și cine e vinovat.

BISERICĂ: Cine?

MARIA: Scaunul. Când stai pe un scaun înalt, se întâmplă uneori să înceapă să ți se pară oamenii mici....

BISERICĂ: Strașnic! Asta trebuie să le-o spui ăstora, de aici.

MARIA: Intr'un fel le-am spus-o... Și-o să le mai spun. Șezi, șezi aici. Vezi, dacă aș avea putere, aș da o dispoziție să se afișeze în toate birourile o lozincă: „nimeni nu e etern pe scaunul pe care stă“... *(pauză)* Ești trist...

BISERICĂ: Păi, cum să nu fiu? *(cu parapon)* De ce m'au ținut birocrații ăștia atâta vreme? Ca să mi-o ia altul înainte și să mă scoată și vinovat? Piedici, numai piedici.

MARIA: Și ce importanță are? Ce-i mai frumos în viață decât să învingi piedicile? N'am dreptate? *(pauză)*

BISERICĂ: Ce ciudată e viața! Azi dimineață nu visam c'o să pierd o invenție, și o să fac. În ce te privește pe dumneata, o descoperire. Cum te cheamă?

MARIA: Maria.

BISERICĂ: Pot să-ți spun pe nume?

MARIA: Spune-mi cum vrei.

BISERICĂ: Sunt amărît rău, Mario.

MARIA: Ce curios. Ieri dimineață credeam că am făcut cu dumneata o descoperire. Acum văd că ai fost o invenție. Eu credeam că ești un om puternic, îndrăzneț...

BISERICĂ: Unde te duci?

MARIA: *(fugind spre ieșire)* Stai aici, să nu pleci. Așteaptă-mă. *(a ieșit. A sunat telefonul)*

BISERICĂ: *(la telefon)* Nu, nu e nimeni. Sunt plecați toți. Cine-i aici? Un om străin de cabinet... *(a intrat secretarul organizației de partid.)*

IONESCU: A venit Maria la mine. Dar ce s'a mai întâmplat?

BISERICĂ: Nu ți-a spus?

IONESCU: Nu. Ia zi.

BISERICĂ: *(intrând direct în materie).* Ascultă, nene Mitică, dumneata crezi că eu aș fi în stare să fur munca cuiva?

- IONESCU: Cine spune asta?
 BISERICĂ: Sunt eu omul ăla?...
- IONESCU: Cine spune asta?
 BISERICĂ: Cavafu.
 IONESCU: Cavafu? Păi, ăsta minte și când recunoaște că e mincinos.
 Ți-a spus și adevărul numai ca să te înșele.
- BISERICĂ: Dar și inginerul șef...
 IONESCU: Păi, tu nu știi cum îl duce de nas? Dacă inginerul Cavafu are
 guturai, strănută Cristescu... Îți faci gânduri de pomană.
- BISERICĂ: Nu-i așa, că sunt fapte, dovezi... Vorba aia: „actele vorbește”.
 A descoperit-o altul, înaintea mea.
- IONESCU: Ce-a descoperit, omule?
 BISERICĂ: Cheia. Uite-i planurile aici.
 IONESCU: Ce tot vorbești? (*se uită și el în dosar*) Și cum sunt planurile,
 bune?
- BISERICĂ: Bune. Acu', ce să spun? Dacă-s bune, îs bune.
 IONESCU: Ei, fir'ar a naibii de istorie. Dacă te țin belfării ăștia de șase
 luni...
- BISERICĂ: De opt. Sunt necăjit rău.
 IONESCU: Te înțeleg. Muncește omu', își sparge capul...
 BISERICĂ: Și s'alege praful...
 IONESCU: Ei, dar ia să stăm noi, să ne gândim și altfel. Tu de ce ai făcut
 inovația asta?
- BISERICĂ: Cum dece? Că-i bună...
 IONESCU: Vasăzică nu te-ai gândit la bani...
 BISERICĂ: La ce bani?
 IONESCU: La recompensă...
 BISERICĂ: Nu m'am gândit în viața mea.
 IONESCU: Dar la glorie, să fii celebru...
 BISERICĂ: Cum vine asta?
 IONESCU: Să scrie pe fiecare cheie: „patent Biserică”.
- BISERICĂ: Nu-mi trebue. Ce sunt eu, „Yale”? Am făcut-o s'o avem. Să
 fie a tuturor...
 IONESCU:... să ușureze munca oamenilor. Atunci, bine e c'o avem. Bine
 că s'a făcut. Da' pe mine altceva mă pune pe gânduri: că te învinuiesc
 ăștia de aici. Ascultă, frate Biserică, mie poți să-mi spui: te-ai sfătuit
 cu cineva?...
- BISERICĂ: Nu m'am sfătuit cu nimeni.
 IONESCU: Ți-a arătat careva vre-o schiță?...
- BISERICĂ: N'am văzut, nene Mitică.
 IONESCU: Te-a ajutat cineva? Te-ai uitat prin vre-o revistă?
 BISERICĂ: Nu, tovarășe. Mi-a venit așa, din capul meu... Ziceam, cum să
 fac, cum să dreg, să scăpăm de beleaua aia de ghivent, că mereu se
 strică și se pierde vreme...
 IONESCU: Atunci, ia stai, s'o luăm altfel: ai vorbit cuiva de inovația
 asta? Ai arătat cuiva desenele? C'ășa-i omul nostru, trăncănește câte-
 odată...
 BISERICĂ: Nu, nene Mitică. Nu e ce te gândești dumneata. Cine-a făcut
 inovația asta, e om mare.
 IONESCU: Nu mai spune!
 BISERICĂ: A învățat la Charlottenburg. Il știe Cavafu bine, c'a dormit
 cu el într'un pat.
 IONESCU: Și cum îi spune ăștia?

BISERICĂ: Ionescu. Ionescu-Perjoiu. Dumitru Ionescu-Perjoiu.

IONESCU: (*izbucnește într'un răs homeric*) Cum, mă? Eu am dormit cu Cavafu într'un pat?

BISERICĂ: Nu. Ionescu-Perjoiu a dormit.

IONESCU: Păi, eu sunt Ionescu-Perjoiu.

BISERICĂ: Lasă-mă, nene, cu glumele astea. Cum ai să fii dumneata Ionescu-Perjoiu?

IONESCU: Da' pe mine cum mă cheamă?

BISERICĂ: Nea Mitică.

IONESCU: Și mai cum?

BISERICĂ: Dela ajustaj.

IONESCU: Da' pe nume, pe nume cum îmi zice? Uite buletinul: Dumitru Ionescu-Perjoiu.

BISERICĂ: Ce, dumneata ești inventator?

IONESCU: Nu, tu ești inventator.

BISERICĂ: Da' pe mine mă chiamă Biserică. Spiridon Biserică, că m'a asvârlit mama la Sfântu Spiridon. Eu sunt Spiridon Biserică.

IONESCU: Nu. Tu ești Ionescu Perjoiu.

BISERICĂ: Păi, parcă spunei că dumneata ești Ionescu-Perjoiu...

IONESCU: Nu. Tu ești inventator, și te chiamă Ionescu-Perjoiu.

BISERICĂ: Lasă-mă, neică, ce, eu nu mai sunt eu? După ce am pierdut inovația vrei să-mi pierd și numele? Atâta mai îmi trebuie, să mai ajung să umblu după acte...

IONESCU: Mă, Biserică. Ascultă aici: ce s'a întâmplat acum trei săptămâni?

BISERICĂ: Te-a ales pe dumneata secretar.

IONESCU: Și câteva zile după?

BISERICĂ: Nu știu.

IONESCU: Am fost eu la București?

BISERICĂ: Ai fost.

IONESCU: Da' înainte de a pleca, ce s'a petrecut?

BISERICĂ: Nu știu.

IONESCU: Mi-ai dat tu mie, dosarul tău, așa e?

BISERICĂ: Așa.

IONESCU: Ca să-l duc la Minister. Și l-am dus. L-am arătat ministrului și i-am spus: „uitați ce-a lucrat un om la noi. Eu nu știu dacă e bun, ori nu e bun, că nu mă pricep. Dar un lucru știu: că-l plimbă inginerii noștri de opt luni, și nu-i dau niciun rezultat. Examinați voi propunerea și dacă o găsiți bună, proiectați-o frumos, și trimiteți-o la noi, la uzina noastră, să-i facem noi prototipul.“ Înțelegeți?

BISERICĂ: Ne... ne... ne.. Dumneata mă păcălești. De ce e semnată Perjoiu?

IONESCU: La registratură trebuia să dau un nume.

BISERICĂ: (*luminat*) Cum, atunci proiectul ăsta frumos e al meu?

IONESCU: Al tău, mă Biserică.

BISERICĂ: (*repezindu-se la proiectul venit dela București*) Al meu ești, puiule? Al meu ești, suflete? Păi, dece nu spui, ce taci ca prostul? Ai venit acasă la tata? Ia uită-te la el! A venit în haine noi. Atunci vorbește, spune și tu ceva... (*lui Ionescu*) Și spune-le și dumneata, nene Mitică, ăstora adevărul, c'au scos untul din mine.

IONESCU: Taci, Biserică, cum o să le spun? Țștia n'așteaptă raidul? Lasă-i s'aștepte. Le spunem când ne vine nouă bine la socoteală. Ca și cu dosarele. Lasă-i să creadă ce vor. Ne-am înțeles, Spiridoane? Niciun cuvânt.

BISERICĂ: Să mă tragi în țeapă. Da' ce, eu sunt lăudăros, farfara, gură spartă? (*repezindu-se din nou la dosar*) Păi, dacă-i așa, stai suflete, să te aranjeze tata cum e mai bine. (*oprindu-se la o planșă*) Nu așa, păpușică, aici nu mai e bine. Hehe, am schimbat. (*către Ionescu*) Zilele astea am făcut și o perfecționare. Vezi asta. (*și-i arată ceva în planșă*) Nu mai e bună. (*ia o gumă și sterge*) Aici e altfel. Așa... Aici schimb, nu mai pun șurub, că nu ține. Hehei, partea asta e învechită, s'a dus, să fii dumneata sănătos. (*rupe o parte din proiectul venit dela București*) Aici înlocuiesc. Intră asta. (*și bagă un proiect de pe masă*) Fac o cheie, să se ducă buhu'. (*s'a deschis ușa și a intrat Cristescu, urmat de Cavafu, Bontaș, Toma și Margareta*)

CRISTESCU: Uite-l pe tovarășul secretar. Noi umblăm după dumneata, și dumneata, aici. Ai auzit ce s'a întâmplat?

IONESCU: Am auzit.

CAVAFU: Ei, ce spui?

IONESCU: Afurisită istorie...

CRISTESCU: Trebuie să stăm de vorbă. Hai, tovarășe Biserică, ce mai aștepți? Cel puțin acum ia-ți sarcina în serios. Fă prototipul cât mai bine, să-ți mai speli din păcate.

IONESCU: Și, repede Biserică, repede...

BISERICĂ: Il fac, cum să nu-l fac... Să știu de bine că stau și noaptea...

CAVAFU: (*lui Cristescu*) Mă ulniește cum știe să se prefacă!

BONTAȘ: (*lui Toma*) Moare de gelozie și nici n'arată.

IONESCU: Pune suflet, Biserică...

BISERICĂ: Pun, nene, pun tot...

CAVAFU: (*lui Cristescu*) Joacă un teatru de m'a speriat.

BISERICĂ: Fac o cheie de-o să mă sărute Perjoiu pe amândoi obraji... (*rupe o filă din dosarul Perjoiu, o ghemuiește și-o aruncă la coș*)

CAVAFU: Stai! Ce-ai rupt acolo?

BISERICĂ: O schiță. Nu mai trebuie.

CRISTESCU: Din „dosarul Perjoiu“?

BISERICĂ: Sigur.... Păi, aici nu mai fac așa. Schița asta nu mai e bună. Aici, am modificat... torn altfel. Păi ce, eu am dormit zilele astea?

CRISTESCU: (*nu-și crede urechilor*) Ai modificat proiectul lui Ionescu-Perjoiu?

BISERICĂ: Și încă cum...

CRISTESCU: Te-ai atins de proiect?

CAVAFU: Ce-ai făcut, nenorocitul? Ai distrus planurile lui Ionescu-Perjoiu?!!

BISERICĂ: N'am distrus, am perfecționat.

CRISTESCU: Ai perfecționat? Cine? Dumneata? Pe Ionescu-Perjoiu? Spiridon Biserică, l-a perfecționat pe Ionescu-Perjoiu!... Unde-i schița originală?

BISERICĂ: Una am rupt-o, și una-i aici. (*o scoate din coș*)

CRISTESCU: Ai rupt dosarul Perjoiu! Te-ai nenorocit!

CAVAFU: Ocna te mănâncă.

CRISTESCU: Ai văzut ce 'nseamnă să fim orbi și cu ochii legați? Era la mintea cocoșului că nu trebuia să-i încredințăm lui să execute prototipul. (*lui Cavafu*) Dumneata cu ideia...

TOMA: De ce ai rupt proiectul?

BONTAȘ: Din invidie. Eu mi-am dat seama numaidecât.

CAVAFU: Din răzbunare.

TOMA: Sau poate că te gândeai să colaborezi cu Perjoiu? Sa împărțiți recompensa.

BISERICĂ: Să vă spun... Să vă explic...

CRISTESCU: Ce să explici?... Nu pune mâna pe proiect!

BISERICĂ: Fac un prototip...

CAVAFU: Ce prototip? Care prototip? După care proiect?

BISERICĂ: Știu eu...

CAVAFU: Ce știi? Știi să distrugi, să sabotezi...

CRISTESCU: Uite când se întâmplă toate: tocmai când stă să pice raidul...

CAVAFU: Să pice, să vină toată lumea să vadă...

BISERICĂ: Lasați-mă, că fac o cheie...

CAVAFU: Nici un cuvânt. Nu te mișca.

IONESCU: Poate că, totuși, reușește să reconstituie planurile...

CAVAFU: Cine?... El?... Biserică?... Biserică reconstituie planul lui Ionescu.

Perjoiu?... Păi, știi dumneata cine-i Ionescu-Perjoiu?

IONESCU: Știu... Adică nu știu... Acum am aflat.

CRISTESCU: Ce ne facem, tovarășe?

TOMA: Ce ne facem?...

CAVAFU: Nu există decât o singură soluție...

TOMA: Să scriem un proces verbal...

CRISTESCU: De asta ne arde nouă acum, de scriptologie?

BONTAȘ: Să telefonăm la București.

TOMA: Să dăm o telegramă.

MARGARETA: Să plece cineva după Ionescu-Perjoiu.

IONESCU: Bună idee. (*arătându-l pe Cavafu*) Să plece dumnealui, că-l cunoaște.

TOMA: Altă cheltuială.

IONESCU: Să i se dea numai bani de dus. La întoarcere să plătească Ionescu-Perjoiu.

CRISTESCU: Tovarăși, nu există altă ieșire. (*Solemn, definitiv, marțial*)

Se suspendă tot. L-așteptăm pe Ionescu-Perjoiu...

IONESCU: Perfect! Să vină Ionescu-Perjoiu!

Cortina

ACTUL III

Acelaș decor. Câteva zile mai târziu, într-o dimineața însorită.

IONESCU: (*străbătând cabinetul pustiu. A deschis ușa bibliotecii. La o masă citește Biserică*) Aici erai, Biserică?

BISERICĂ: Aici, nene, unde să umblu?... La masă, dincolo, n'am voie să stau, de strung în orele libere n'am voie să mă mai apropiu, stau aici și citesc până-mi fug literele pe dinaintea ochilor. Cât mai durează, neue?

IONESCU: Ai răbdare.

BISERICĂ: Răbdare, dar până când? Râde lumea de mine, m'arată cu degetul, zice: „uite-l pe Biserică, ăla, cu cheia...” Imi umblă vorbele astea prin minte și în somn. Spune-le, frate Mitică, adevărul.

IONESCU: (*neînduplecat*) Să vină Perjoiu!

BISERICĂ: Care Perjoiu, tovarășe? Că'ncep să mă iau și eu de gânduri.

IONESCU: Cavafu s'a întors?

BISERICĂ: N'a venit.

IONESCU: (*categoric*) Să-l aducă pe Perjoiu.

BISERICĂ: Păi așa, pot să aștept mult și bine... Zici că de proiectul meu numai ministrul știe.

IONESCU: Numai.

BISERICĂ: Și ministru-i plecat...

IONESCU: Plecat.

BISERICĂ: Cine-i Perjoiu nu știe nimeni...

IONESCU: Nimeni.

BISERICĂ: Nici la registratură...

IONESCU: Nici.

BISERICĂ: Păi, atunci, pe cine o să aducă aici Cavafu?

IONESCU: Asta vreau s'o văd și eu.

BISERICĂ: M'am lămurit. E scroafa moartă în coșar... Ce fac, nene?

IONESCU: Am eu socotelile mele. Dar ce crede, Cavafu, că numai de acum, de când cu povestea asta, sunt eu cu ochii pe el? Mă, frate Spiridoane, tu ai băgat de seamă cum se vâra șoarecii de câmp în șanțuri? Bagă trupul și lasă coada afară...

BISERICĂ: Și ce are aface asta cu cheia mea?

IONESCU: N'are cu cheia, dar are cu Cavafu... Dar tu lucrezi? Faci prototipul?

BISERICĂ: Fac.

IONESCU: De cât timp mai ai nevoie?

BISERICĂ: Păi, să am liber câteva ceasuri și termin... Dar, vezi că lucrez hoțeste. Aștept să plece schimbul să mă apropii de strung. Azi noapte, or a fost adevărat, or mi s'a părut mie, par'că m'a urmărit cineva ..

IONESCU: Cine să fie? Ți s'a năzărit.

BISERICĂ: Păi, cum să nu mi se năzare? Nu văd înaintea ochilor decât chei. Am fugit azi noapte acasă, m'am culcat, și l-am visat pe Perjoiu. Unul înalt, cu barbă. Cât o mai merge așa?

IONESCU: Lasă-i să fiarbă în zeama lor.

BISERICĂ: (*impăcat*) Bine, dacă spui dumneata așa, atunci îl aștept pe Perjoiu.

IONESCU: Ba nu-l așteptăm deloc. Zici că dacă aveai azi noapte câteva ceasuri libere, terminai?

BISERICĂ: Terminam.

IONESCU: (*trece la telefon*) Gămălie? Eu sunt. Ionescu. Nea Haralamb e pe acolo? Și nea Cociașu? Ia dați voi fuga până la cabinet. Dar intrați prin bibliotecă. (*a închis telefonul. Lui Biserică*) Ce, n'avem noi oameni să ne-ajute?

BISERICĂ: Ba avem.

IONESCU: Le explici cu deamănuntul ce să facă.

BISERICĂ: Știu ei. Acu', cine nu știe în fabrică de cheia mea? (*au intrat Gămălie, Haralamb și Cociașu*)

IONESCU: Mă, tovarăși, trebuie să facem ce-om face, să scoatem astăzi prototipul lui Biserică. Dar vezi că el n'are voie să se apropie de strung cât e în anchetă. Cum o întorcem?

GĂMĂLIE: Păi, să punem mâna noi.

IONESCU: D'aia v'am chemat. Ia stați de vorbă voi patru și scoateți-o la căpătâi. Și repede. Că vorba aia, dacă pică azi Perjoiu, să nu ne facem de răs... (*a închis ușile bibliotecii, își rotește privirea prin cabinet. A intrat, cu un teanc de dosare, Toma*)

IONESCU: Ce faci, Toma? Zi, activezi, activezi!

TOMA: Ce să-ți spun, nea Mitică, să nu-i dea Dumnezeu omului câte

dosare poate să poarte! Au aprobat inginerii opt propuneri. Și acum, câte zici că ne-au venit? În cinci zile, de când e plecat Cavafu: optzeci!

IONESCU: O să ai de lucru, ce să amâi...

TOMA: Ferita sfântul; nu mai amân să mă pici cu ceară. (*către Maria care a trecut cu un teanc de dosare*) Ce faci, Mario, proiectezi? (*Lui Ionescu*)

Acu' toată nădejdea la ea a rămas.

IONESCU: Dar Bontaș, unde e?

TOMA: Scos din muncă!

IONESCU: Cine a dat dispoziție?

TOMA: Tovarășul inginer-șef Cristescu.

IONESCU: Și ce însărcinare are?

TOMA: Raidul. Umblă după el, și-i urmărește traseul. Și-a luat și bicicletă.

Și cu raidul ăsta, ce-o fi, nenicule? Uite-așa șerpuiește pe lângă noi.

A fost colea, la „Fusul Roșu“. Ziceam că vine încoace. Aș! A trecut

la „Metalul“, tocmai la dracu' în praznic! De acolo, unde crezi că s'a

dus? N'o să-ți dea prin minte: la „6 Martie“. Acum e... Stai c'a făcut

Bontaș o hartă. Urmărim raidul pe hartă, cu stegulețe.

IONESCU: Să știi că ne ia prin învăluire.

TOMA: Așa ziceam și eu. Dar atunci, după ce a fost la „6 Martie“, trebuia să

vină încoace, la noi... Or la „Aparatajul“... Dece a sărit tocmai la

„Tudor Vladimirescu“?... Că-l derutează și pe Bontaș! (*a intrat Bontaș*)

IONESCU: Unde sunt acuma, Bontaș?

BONTAȘ: La „Oțelăriile Noi“.

TOMA: (*consultând harta*) Iar s'au apropiat.

CRISTESCU: (*Intrând. Sumbru*) A sosit ceva?

TOMA: Nimic.

CRISTESCU: Vreun telefon?

TOMA: Nimic.

CRISTESCU: Corespondență?

TOMA: Nimic.

CRISTESCU: (*lui Ionescu*) Ce spui, ce dezastru pe capul nostru?! Orice mi-ați spune, s'a întâmplat ceva.

TOMA: Nu s'a întâmplat, tovarășe inginer-șef, nimic.

BONTAȘ: Absolut nimic. Garantez! Am eu... Că eu...

CRISTESCU: Să nu mai aud că ai antene, că nu știu ce fac! (*Junebru*) S'a întâmplat ceva.

TOMA: Se poate.

CRISTESCU: Și încă ceva grav.

BONTAȘ: Asta așa e: dacă s'a întâmplat ceva, e grav.

CRISTESCU: Păi, ce vreți să-mi spuneți: e firesc?

BONTAȘ: Nu e, tovarășe inginer-șef, nu e deloc!

CRISTESCU: Câte zile sunt de când a plecat Cavafu?

TOMA: Să ne uităm în condică (*răsfoind o condică*) Marți, zece.

CRISTESCU: Și azi suntem în 14...

BONTAȘ: Exact: Sâmbătă 14.

CRISTESCU: Și nici un semn de viață. Să facem o socoteală. Vasăzică, a plecat cu 11,55. Dimineața, la ora...

TOMA: O clipă, tovarășe inginer-șef, că vă spun exact. (*consultă mersul trenurilor*) La 10,44 a fost în București.

CRISTESCU: Să zicem că în ziua aia, poftim, Miercuri, n'a făcut nimic.

Mă rog, admit. Deși, pe Cavafu îl cunosc eu...

IONESCU: Cum este el activ...

CRISTESCU: Tocmai! Nu e el omul care să stea cu mâinile în sân... Dar

însfârșit, să zicem că n'a făcut nimic. Dar a doua zi, Joi? Dar Vineri?
Dar astăzi? Ce mare lucru avea de făcut? Să-l găsească pe Perjoiu!

IONESCU: O nimica toată!

CRISTESCU: Să-l urce în tren, și să vină cu el încoace. Ce s'o fi întâmplat?!

BONTAȘ: Dacă a scăpat trenul!

CRISTESCU: Când?

BONTAȘ: La ducere.

CRISTESCU: Și nu aflam noi? Nu ne trimetea vorbă, că a plecat cu trenul următor?

BONTAȘ: Just.

TOMA: Dacă s'a îmbolnăvit?

CRISTESCU: Mușcă-ți limba! (*după o scurtă pauză, confidențial*) Să vă spun drept, fără el sunt ca fără o mână. Vedeți ce-i pe capul meu! Unde-i raidul, Bontaș?

BONTAȘ: La „Oțelăriile Noi“.

CRISTESCU: Altceva ai aflat?

BONTAȘ: Nu suflă nimeni nicio vorbă. Atâta știu, că sunt trei. Doi lungi, și unul mic și borțos la mijloc.

CRISTESCU: Azi, mâine, pică și aici. Și sunt singur cu toate pe cap... Ce-o fi, frate dragă, cu omul ăsta de-a dispărut? (*pe gânduri*) Să uu-l fi găsit pe Perjoiu?!

IONESCU: Cum să nu-l găsească? Dar poate c'o fi Perjoiu ăsta ocupat...

BONTAȘ: Las' că știu eu ce ocupați sunt dumnealor, ăștia dela București. Să vină la noi să vadă ce înseamnă să n'ai un moment liber! Ce treabă are Perjoiu? Să facă invenții și gata! Mulțumesc.

IONESCU: Asta n'avem de unde să știm. Poate că nici nu e în București, poate că nici nu e în țară, poate că e la vreun congres, poate că are vreo altă muncă...

CRISTESCU: Ce muncă?

IONESCU: O muncă politică. Dacă e, să zicem, secretar al unei organizații de partid. Nu poate să fie? Poate! Dacă, așa cum stau eu în cabinetul ăsta, stă și el pe undeva, și cine știe ce are pe cap... Buchucuri, gură-cască, derbedei... Credeți dumneavoastră că altfel ar sta Cavafu de po-mană la București? Vai de mine!

CRISTESCU: (*concedând*) Bine. De acord cu toate. Dar... de ce nu dă niciun semn de viață? O telegramă, un telefon, că nu suntem peste mări și țări.

TOMA: Corespondența. Acu a adus-o.

CRISTESCU: E ceva?

TOMA: Nimic. Trei telegrame.

CRISTESCU: Dă-le, domnule, încoace, ce mai stai? Asta de când e? (*se uită la data telegramei*) Unsprezece pe patru, cincizecișitrei. Când a fost asta?

TOMA: Miercuri.

CRISTESCU: (*citind telegrama*) „Sosit bine. Găsit Perjoiu“.

IONESCU: Ei, slavă domnului, bine ca l-a găsit!

CRISTESCU: (*admirativ*) Te joci cu Cavafu! ăsta-l scoate pe Perjoiu și din mormânt! (*citind telegrama*) „Luat masa Athence Palace“...

IONESCU: O duce bine, Perjoiu ăsta...

CRISTESCU: (*citind*) „Ocupat peste cap“. Cine?

IONESCU: E clar. Perjoiu.

CRISTESCU: (*citind*) „Urmează telegramă. Cavafu“ (*plin de compătimire*) Săracu' Cavafu!

BONTAȘ: Omul muncește și noi îl învinuim de pomană.

CRISTESCU: (*luând cealaltă telegramă*) Bine, frate dragă, dar de ce a adus telegramele astea, toate odată, azi?

IONESCU: Le-o fi lăsat să se adune mai multe, să facă un singur drum.

CRISTESCU: (*privind a doua telegramă*) Doisprezece pe patru, cincizeci și trei. Bine că e bine! Intrasem la idei că e bolnav...

IONESCU: Cum e el, extenuat de muncă...

CRISTESCU: (*citind*) „Vorbit Perjoiu“. „Făcut spume gură cauză Biserică“. „Declarat omoară pricăjit“ stop „Asistat conferință Perjoiu Ateneu“ „Subiect științific mondial“. „Împrumutat fonduri, urmează telegramă“. (*mirat*) Bine, frate dragă, dar de ce nu anunță când vine?

IONESCU: Păi, de unde să știe? Dacă-i Perjoiu atât de ocupat... Nu vedeți? A ținut o conferință la Ateneu. Eu zic să-i dăm o telegramă lui Cavafu, să-l aducă cu avionul.

CRISTESCU: Bontaș, chemă Bucureștiul...

BONTAȘ: Unde?

CRISTESCU: Adevărat, unde? Că nici nu știu unde locuiește. Să vedem ce spune aici, poate că nu mai e nevoie. (*privind telegrama*) Treisprezece a patra, cincizecișitrei. Asta când a fost?

TOMA: Ieri.

CRISTESCU: (*citind telegrama*) „Asistat recepție Academie. Primit Perjoiu“.

IONESCU: (*plin de admirație*) L-a făcut membru al Academiei. Să vă spun drept, încep să fiu mândru de Perjoiu. Mă bucur de succesele lui, parcă ar fi vorba de mine.

CRISTESCU: (*citind în continuare telegrama*) „Magnific. Emoționat lacrimi. Ținut cuvântare Perjoiu. Pomenit cheie“. (*emoționat*) A vorbit la Academie de cheia pe care i-o facem noi... Frumos din partea lui! „Sosire mâine, 12,45 Cavafu“. Decând e asta? Treisprezece a patra cincizecișitrei.

BONTAȘ: De Vineri.

CRISTESCU: Și când a fost Vineri?

TOMA: Ieri.

CRISTESCU: Asta înseamnă că sosesc azi.

IONESCU: (*consultând ceasornicul*) Peste treizecișicinci de minute, Perjoiu va fi aici.

CRISTESCU: Și noi, complet nepregătiți.

BONTAȘ: Să mergem la gară.

CRISTESCU: Lasă gara!

TOMA: Să trimitem mașina la tren.

CRISTESCU: Asta da. Telefonează.

TOMA: (*la telefon*) Allo, garajul? Să plece mașina tovarășului inginer-șef la gară. Acu', fułger.

CRISTESCU: (*lui Toma*) Când o fi la poartă, să ne anunțe, să le ieșim în întâmpinare. Telefonează.

TOMA: (*la telefon*) Când o fi mașina tovarășului inginer-șef la poartă, telefonezi. Nu acum. Când s'o întoarce.

CRISTESCU: Nu ne-am gândit unde o să-l găzduim. Eu l-aș lua la mine, dar nu vreau să se spună că fac familiarisme...

TOMA: La hotel, nu șade frumos.

BONTAȘ: (*pe gânduri*) Să tragă în uzină, la vilă...

CRISTESCU: Dacă e becher, merge. Dar dacă vine cu nevastă-sa? Că nici asta nu știm.

IONESCU: Lasați că-l iau la mine.

CRISTESCU: Ai loc?

IONESCU: Unde dorm eu, o să doarmă și Perjoiu.

CRISTESCU: Las' că știu cum locuiești. Nu te supăra. Nu face de Perjoiu.

BONTAȘ: Tot mai bine e aici, în uzină.

TOMA: Facem o curățenie exemplară.

CRISTESCU: Aduc niște covoare de acasă.

BONTAȘ: Eu îi pun ventilatorul.

CRISTESCU: Ascultă, Bontaș, să n'aud că i-ai pomenit lui Perjoiu de ventilator, să ne faci de răs, că eu, care în viața mea nu m'am atins de o muscă, fac moarte de om. *(lui Toma)* Ia-i ventilatorul, și închide-i-l la mine în birou. Telefonează la mine acasă, după covoare. Alea două mari, persane. Să-i pună și ceva argintărie!

TOMA: *(la telefon)* Din dispoziția tovarășului inginer-șef: aduceți covoarele și argintăria. Toată! Pe jos, pe sus, cu ce aveți. Și sofaua? *(lui Cristescu)* Și sofaua? *(la telefon)* Și sofaua cu așternut cu tot. *(închide telefonul. Lui Cristescu)* Cam toantă femeia dumneavoastră de serviciu.

CRISTESCU: Nu, că n'am femeie de serviciu. Era nevastă-mea.

TOMA: *(jenat)* Vă rog să mă scuzați...

CRISTESCU: *(consultându-se cu toată lumea)* Aici, când o veni, îl primim cu carecare... festivitate, sau așa, prietenește?

IONESCU: Eu zic să-l primim ca pe o cunoștință veche.

CRISTESCU: Sigur. Crezi că a auzit de noi?

IONESCU: Vai de mine, cred că vă cunoaște Perjoiu ca pe buzunarul lui...

CRISTESCU: *(lui Ionescu)* Dar unde pleci?

IONESCU: Să-mi iau și eu măsurile mele.

CRISTESCU: Da' te întorci? E bine să fii aici când o veni Perjoiu.

IONESCU: Tocmai eu să lipsesc? *(a ieșit)*

CRISTESCU: *(lui Tache Imireanu, care a intrat)* Da' ce e, frate Tache, ce intri așa, ca o furtună? Mi-ai scos sufletul.

TACHE: Păi, umblu după dumneavoastră, tovarășe inginer, de când vă caut... Am fost la birou, prin toată uzina, numai aici nu mi-a dat în gând să viu. Eu de fapt, de dimineață trebuia să vă văd. Dar dacă am avut ședință cu „rezervele de muncă“, ce puteam să fac? Dar, uitați, pe programul meu scrie: „Inginer Cristescu, ora opt“.

CRISTESCU: Dar ce-i, ce s'a întâmplat? Ceva grav?

TACHE: S'a întâmplat, tovarășe inginer, nu grav, dar serios. *(sună telefonul)*

BONTAȘ: *(la telefon)* Cu tovarășul Tache? Imediat.

TACHE: *(trece la aparat)* Nu pot. Taie-mă, spintecă-mă, nu pot. Incepeți fără mine, că vin eu. Sunteți la concluzii? Atunci puneți concluzii, și iau eu legătura cu tovarășul Moise. Sigur. La douăsprezece și jumătate. *(a închis. Lui Cristescu)* O să puteți să-mi dați mașina? Că la douăsprezece și jumătate trebuie să fiu la concurs.

CRISTESCU: Ți-aș da-o cu dragă inimă, dar e dusă la gară după inginerul Perjoiu.

TACHE: Vine inginerul Perjoiu? Bravo! Dacă țineți o ședință cu el să mă chemați și pe mine. Vreau neapărat să-l cunosc. Să zicem că astăzi o să-l lăsați să se odihnească, să punem ședința *(își consultă carnetul)* pentru mâine la douăsprezece. E bine? *(fără să mai aștepte răspunsul)* Așa! *(scriind în caetul lui)* Vasăzică, mâine la douăsprezece, ședință Perjoiu. Bine c'am aranjat-o și pe asta. Dar uite pentru ce am venit, tovarășe inginer-șef. Biserică nu e oprit să mai intre la lucru în afara orelor când e în schimb?

CRISTESCU: Până nu se termină cercetările, e oprit.

TACHE: Așa știam și eu. Și așa e firesc să fie. Ei bine, azi noapte, la ora două fix, dau un ocol pe la strungărie, și văd lumina aprinsă. Intru înăuntru. Cine lucra? Biserică!

CRISTESCU: Nu se poate.

TACHE: Ba se poate, tovarășe inginer-șef. Că l-am văzut cu ochii mei..

CRISTESCU: Și?

TACHE: M'am întors, că eram cu Tudose Gheorghe și am vrut să-l văd și el, ca să fie un martor. Când am intrat iar, m'o fi simțit, nu m'o fi simțit, nu știu ce-a făcut, c'a dispărut...

CRISTESCU: Bine, dar omul ăsta este... Unde-i Biserică, Bontaș?

BONTAȘ: Unde-i Biserică, Toma?

TOMA: Păi, unde să fie? La bibliotecă! C'ăicea zace, și-mi consumă lumina!

CRISTESCU: Cheamă-l.

TOMA: (*a deschis ușa bibliotecii*) La tovarășul inginer-șef.

TACHE: Atunci, eu am terminat. Și fug...

CRISTESCU: Că mai ai o ședință. Știu...

TACHE: (*de lângă ușă*) Stați. Bine că mi-am adus aminte. N'am semnat ultimul proces verbal dela Comisia de Inovații.

CRISTESCU: Care a fost ultimul?

TOMA: In care a fost aprobat Biserică. L-am anulat.

TACHE: Atunci, e în regulă. Sbor! (*a ieșit*)

CRISTESCU (*lui Biserică*) Ia ascultă, Biserică, i-adevărat că azi noapte pe la ora două, ai fost văzut la strungărie?

BISERICĂ: I-adevărat.

CRISTESCU: Păi, dumneata nu știi că n'ai voie?

BISERICĂ: Ba știu.

CRISTESCU: Vasăzică, dumneata sfidezi o hotărîre odată luată. Dar ce-ți închipui, că noi ne jucăm? Ce interes ai avut să intri azi-noapte la strungărie?

BISERICĂ: Am avut treabă.

CRISTESCU: Ai avut treabă? Ei, bine, o să vedem noi ce treabă ai avut! Uită că ești în anchetă?

BISERICĂ: Nu uit, păcatele mele. Măcar de ar uita alții!

CRISTESCU: Uită că pentru ce-ai făcut dumneata, Perjoiu poate să te urmărească? Dumneata știi că vine Perjoiu? Vine, puiule, vine. Uite telegrama aici.

BISERICĂ: Păi, eu ce aștept?

CRISTESCU: Te rog să ne explici ce căutai la strungărie.

BISERICĂ: Am lucrat.

CRISTESCU: La ce?

BISERICĂ: La cheia lui Perjoiu.

CRISTESCU: Asta s'o spu altora, nu ți-ai găsit omul. Drept cine mă iei? Ce-ți închipui că sunt eu? Un gură-cască? (*a trecut la telefon*) Cu tovarășul prim director. Inginerul-șef Cristescu. Da, tovarășe director. S'a întâmplat un fapt foarte grav. Cu Biserică. Da, din nou. A fost găsit ascuns azi noapte în strungărie. Ba da, anchetez. Dă niște expli cații fanteziste... Cer să i se înterzică întrarea în uzină.

BISERICĂ: Cum?

TOMA: Nu mai intri în uzină...

BISERICĂ: Ce-ai spus?

BONTAȘ: Nu mai intri în uzină...

BISERICĂ: Mie să nu mi se dea voie să intru în uzină? Cine o să mă oprească, voi? Mă dați afară din casa mea? (*iși iese treptat din fire*) Păi, voi știți

cine sunt eu? Voi știți, mă neisprăviților, cine sunt eu? *(lui Cristescu direct)* Mă dai afară pe mine?

CRISTESCU: *(bate cu pumnul în masă)* Taci!

BISERICĂ: Nu bate cu pumnul în masă c'o strici și te pun s'o plătești! Că-i a mea! Tot ce-i aici e al meu! Și mă doare. Și de dumneata mă doare, c'ai ajuns să te poarte Cavafu de sgardă! *(lui Toma)* Și de tine mă doare... Ce te sgâiești așa la mine, mă molie mâncată de molii... Inimă acră! Vine omul cu ceva nou aici, și tu, în loc să vezi ce-i bun, te repezi să faci pe deșteptul, să-i găsești cusuru'... Și tu *(lui Bontaș)* ce te hlizești?...

BONTAȘ: Nu mă hlizește, tovarășe consilier...

BISERICĂ: Iar m'ai avansat? Nu pune mâna pe perie, încă nu m'a numit... Nu dau doi bani pe voi...

CRISTESCU: Dați-l afară!

BISERICĂ: Pe mine? Pe mine? Păi s'a născut omul ăla care să mă dea pe mine afară din uzină? Cine sunteți voi, mă? V'ați băgat aici la căldurică și trageți la sacul cu mălai?... Dar „madam suliță“ unde e? Că n'o văd. La concurs, ai? *(arătând-o pe Maria care a intrat atrasă de zgomot)* Numai fata asta e cumsecade și-o înhămați la muncă până o să-i rupeți șira spinării... Ce vă uitați ca vițcii la poarta nouă? Ce așteptați? Să vină Perjoiu? Să vină Ionescu-Perjoiu? Așteptați să sosască Perjoiu pe-o coadă de mătură? Na: am venit. Eu sunt Perjoiu. Eu sunt Ionescu-Perjoiu. Dumitru Ionescu-Perjoiu!

CRISTESCU: Stai, frate dragă, liniștește-te!

BISERICĂ: Sunt liniștit. Sunt foarte liniștit. Acu', dacă m'am răcorit, sunt liniștit.

CRISTESCU: *(cu duhul blândeții)* Și de când ești dumneata Ionescu-Perjoiu? De când a început?

BISERICĂ: Eee, asta n'ai s'o afli dumneata!

CRISTESCU: Eu știam că ești Biserică...

BISERICĂ: Păi sunt și Spiridon Biserică, și Ionescu-Perjoiu. Și acu', fiindcă sunt amândoi, vrei să mă dai afară? Să vină nea Milică, să vină dumnealui, că eu nu plec de aici. *(a intrat în bibliotecă)*

CRISTESCU: *(dezolat, masca disperării)* Ați văzut, fraților, cum cade pacostea pe om? *(trece la telefon)* Doctore dragă, vrei să vii până la mine?

TOMA: S'a scrântit bietul Biserică, s'a zis!

BONTAȘ: A luat-o prin porumb.

CRISTESCU: *(plin de amărăciune și de dezolare)* Și tocmai acum s'au nimerit toate. Raidul și Perjoiu pe drum. Peste cincisprezece minute sosește în gară, peste douăzeci și cinci de minute sunt aici... *(către medicul care a intrat)* Da, poftim aici tovarășe doctor. Ia loc, te rog. Te-am deranjat pentru un caz grav... Nu te supăra...

DOCTORUL: Vai de mine... Oricând la dispoziție, numai să vă pot servi.

CRISTESCU: Uite ce-aș vrea să știu: cum începe, cum să-ți spun eu, ca să nu-l jignesc, deranjamentul mintal?

DOCTORUL: Deranjament mintal...

CRISTESCU: S'o spunem pe șleau: cum începe când se scrânteste omul la cap?

DOCTORUL: Depinde. Sunt aspecte dintre cele mai curioase și mai diverse.

La unii ia o formă melancolică, am avut cazuri când pacienții au început prin a face versuri...

CRISTESCU: *(către Toma și Bontaș)* A făcut și versuri?...

BONTAȘ: Nu. Numai inovații.

DOCTORUL: Unii cad într'o stare de torpoare.

CRISTESCU: Adică?

DOCTORUL: De prostație.

TOMA: Nu, că ăsta-i băiat deștept.

DOCTORUL: Alții, dimpotrivă, au o formă exuberantă, explosivă, sunt agitați....

CRISTESCU: Incepi să te apropii.

DOCTORUL: Se cred mari personalități. Napoleon, Nerone...

CRISTESCU: Da, da, interesant...

DOCTORUL: Am avut un caz în care respectivul se credea un tenor celebru...

CRISTESCU: Al nostru se crede un mare inventator.

DOCTORUL: Și, bine înțeles că nu e.

CRISTESCU: Păi, el se crede Perjoiu, un mare inventator din București.

DOCTORUL: Interesant.

CRISTESCU: Vrei să-l vezi?

DOCTORUL: Cu plăcere. Asta-i doar specialitatea mea. Și să vă spun drept, sunt dornic de un caz mai aparte. Aici sunt toți de o sănătate plic-visitoare. N'au niciun pic de fantezie. Odată, la o lună, o gripă banală, și aia fără complicații.

CRISTESCU: (*înțelegându-i durerea*) Și dumneata ești rupt de centru. (*lui Toma*) Cheamă-l pe Biserică. (*lui Biserică, care a intrat*) Vrei să fii drăguț, tovarășe Biserică...

BISERICĂ: Ce dorești, a venit Perjoiu?

CRISTESCU: Păi, cum să vină Perjoiu, dacă dumneata ești Perjoiu?

BISERICĂ: O să vedeți voi, deșteptilor, că eu sunt Ionescu-Perjoiu, și totuși o să vină aici Ionescu-Perjoiu.

DOCTORUL: (*cu duhul blândeții și calmul medicilor obișnuiți să umble cu pacienți „delicați”*) Se poate, nu-i deloc exclus. Cred că tovarășul are dreptate. Ce zici, tovarășe, am impresia că ne-am mai cunoscut. Nu ești dumneata Ionescu-Perjoiu din București?

BISERICĂ: Nu. Eu sunt Spiridon Biserică.

DOCTORUL: Păi, parcă spuneai că ești Ionescu-Perjoiu.

BISERICĂ: Sunt și Ionescu-Perjoiu.

DOCTORUL: Ei, cum se poate să fii, în acelaș timp, și unul și altul?

BISERICĂ: Uite, că se poate.

DOCTORUL: Explică-ne și nouă.

BISERICĂ: Asta nu. E un secret al meu. Dar o să vezi. Că sunt și Spiridon Biserică și Ionescu-Perjoiu.

DOCTORUL: (*lui Cristescu*) E clar. Dedublarea personalității. (*lui Biserică*) Da. În definitiv, stau și mă gândesc, nu-i așa, de ce nu? Dar de ce nu sezi, tovarășe Perjoiu...

BISERICĂ: Pentru ce? Ca să mă examinezi? M'ai mai examinat acum vreo șase luni. M'ai tratat de anghină și eu sufeream de ficat.

DOCTORUL: Nu-mi aduc aminte.

BISERICĂ: Cum se chiamă asta în medicină? Amnezie, nu? Lasă, că te cunosc și pe dumneata. Cine te-a adus aici în uzină? Cavafu. Am venit la cabinetul medical, și mi-ai spus să vin să mă consulti acasă.

TOMA: Și-a păstrat memoria intactă.

BISERICĂ: (*doctorului*) Acum ce vrei să mai știi? Temperatura, pulsul? În regulă. Sunt sănătos tun. Să-l consulți însă pe dumnealui, peste o jumătate de oră, după ce-o veni nea Mitică, să vedem ce temperatură și ce puls o să aibă...

DOCTORUL: *(lui Cristescu)* Se exprimă foarte cursiv. Foarte frumos!
Pentru un muncitor...

BISERICĂ: Lasă dumneata aprecierile astea. Muncitorii vorbesc frumos.
Numai unii autori de teatru, care se pricep la muncitori cum te pricepi
dumneata în medicină, îi pun pe scenă să vorbească de parcă ar mesteca
bolovani.

DOCTORUL: E incoherent. Sare dela una la alta. *(cu glas mios)* Câți
ani ai, tovarășe Biserică?

BISERICĂ: Zece.

DOCTORUL: Câți?! *(schimb de priviri semnificative cu Cristescu)*

BISERICĂ: Zece. La 23 August 1954 fac zece ani. Mai am eu și douăzeci
de dinainte, dar pe ăia nu-i socotesc. Amăriți. Dar pe ăștia noii, /n'o
să las să mi-i mai amăriți voi, să știu de bine că merg cu voi de gât
până la Comitetul Central.

CRISTESCU: *(doctorului)* Ești lămurit?

DOCTORUL: E clar.

CRISTESCU: Bine, tovarășe Biserică. Mulțumesc. Dacă o mai fi nevoie,
o să te chemăm noi.

BISERICĂ: Tare mi-e frică să nu vă chem eu! Să vă pun la radiografie.
Să vă văd ce aveți înăuntru. *(a intrat în bibliotecă)*

CRISTESCU: Ce spui, tovarășe doctor?!

DOCTORUL: E evident. Diagnosticul inițial. Dealtminteri nu mă înșel
decât foarte, foarte rar. *(plin de importanță)* Dedublarea personali-
tății.

CRISTESCU: E grav? Știi, trebuie să avem grijă de oamenii noștri...

TOMA: Nu se mai face bine, nenicule...

BONTAȘ: Când o ia omul razna: sapa și lopata.

CRISTESCU: *(doctorului)* Ce măsuri propui?

DOCTORUL: Nu cred că e necesar să trecem la o medicație prea activă.
Liniște, calm, să nu fie contrariat. Un regim salubru, o alimentație...

MARIA: Tovarășe inginer, nu cred că s'a luat drumul cel mai bun.

CRISTESCU: *(surprins)* Dumneata te pricepi în medicină?

MARIA: Nu, la oameni.

CRISTESCU: Ia te uită, interesant!

DOCTORUL: S'auzim! Poate că tovarășa propune un alt tratament... Ești
pentru o medicație mai drastică? Să știi că somniferele n'au dat rezul-
tate.

MARIA: Nu de asta e vorba. Dar dumneavoastră sunteți gata să-l socotiți...

CRISTESCU: Dar dumitale ce impresie îți face? Ce părere ai despre faptul
că susține ideia asta fixă că el e Ionescu-Perjuu?

MARIA: Și de ce n'ar fi? Totu-i cu putință. Ce-ai zice dumneavoastră.
de pildă, dacă vi-aș spune eu, că inginerul Cavafu nu e Cavafu?

CRISTESCU: Cum?

MARIA: Da. Ce-ai zice dacă vi-aș spune că inginerul Cavafu nu e inginer?

CRISTESCU: Doctore dragă, nebunia e contagioasă?

DOCTORUL: Nu s'a demonstrat încă, dar exclus nu e. În medicină
totul e posibil. *(in timp ce o privește profesional, șoptit, lui Cristescu)*

Ca să vedeți cum înșeală aparențele... De cât timp lucrează aici?

MARIA: Ce vă sgâiți așa la mine?

CRISTESCU: *(doctorului)* Și asta e agresivă.

MARIA: Credeți că nu vă cunosc?

TOMA: Ia te uită ce glas a prins.

BONTAȘ: Și eu care juram că nu știe să lege două vorbe.

MARIA: Vă cunosc pe toți!

CRISTESCU: Nu-i răspundeți, să n'o întărâtați.

MARIA: N'aveți fiecare decât un singur gând: cum să vă descurcați, să ieșiți cu fața curată.

CRISTESCU: Asta nu mai e nebunie: e complot.

TOMA: Pun capul că e complot.

MARIA: Pentruce iei banii statului, „nenicule“? (lui Bontaș) Să dai banii înapoi pe toți anii chiuliți, că te mănâncă pușcăria. (lui Cristescu) Și dumneata să dai socoteală, că ești complice. Auzi? Complice. Atâta vă spun! (a intrat în bibliotecă)

CRISTESCU: Ați văzut, ați auzit, ați fost de față. Imi pare bine c'ați fost martori. Să dați declarație. Să semnați toți. Și dumneata, doctore.

DOCTORUL: Tovarășe inginer, nu pot să divulg nimic: secret profesional.

CRISTESCU: Secret, nesecret, nu mă interesează. Mergeți cu mine. La director. La organizație. La raion. La regiune!

BONTAȘ: De mine e absolută nevoie? Nu s'ar putea să rămân aici?

CRISTESCU: Bontaș, nu fii laș! (au ieșit. O clipă, scena rămâne goală. Intră doi muncitori cărând un divan, așternut și un coș cu argintărie)

PRIMUL MUNCITOR: (strigând) Nea Toma!...

AL DOILEA MUNCITOR: Ce, nu e nimeni aici?

BISERICĂ: (ieșind din bibliotecă) Da' ce s'a întâmplat?

PRIMUL MUNCITOR: Am adus.

BISERICĂ: Ce?

AL DOILEA MUNCITOR: Argintăria.

PRIMUL MUNCITOR: Și divanul.

AL DOILEA MUNCITOR: Și așternutul.

MARIA: Pentru cine?

PRIMUL MUNCITOR: Pentru tovarășul inginer, ăla noul.

BISERICĂ: Care?

AL DOILEA MUNCITOR: Perjoiu. Am auzit că l-a numit director. Dumnea-voastră îl cunoașteți?

BISERICĂ: Cel mai bun prieten al meu.

PRIMUL MUNCITOR: Unde-i punem argintăria?

BISERICĂ: Pe așternut.

AL DOILEA MUNCITOR: Și așternutul?

BISERICĂ: Pe divan.

PRIMUL MUNCITOR: Și divanul?

BISERICĂ: Pe masă!

AL DOILEA MUNCITOR: Cum?

BISERICĂ: Cum ai auzit. Ce, vrei să se supere Perjoiu? Saltă aici (au urcat divanul pe masă) Așa... Liber! (muncitorii au ieșit) Ei, acu' spune, Mario, cine e nebun? Or poate că și tu te întrebi ce-o fi cu mine?

MARIA: Eu? Eu? Ascultă, vrei să-ți mărturisesc ceva? De luni de zile zac aici și înghit. Dar dacă mi s'ar fi spus, atunci când am fost trimisă încoace, c'o să trec prin ce-am trecut, dar că o să am asemenea răsplată, aș fi primit numaidecât.

BISERICĂ: Ce răsplată?

MARIA: Că te-am găsit pe dumneata.

BISERICĂ: Adevărat?

MARIA: Adevărat. (pauză) Spune... Acum ce-ai de gând să faci?

BISERICĂ: Cum „ce să fac“? Am de lucru. Cum termin cu cheia asta, mă

apuc de altceva... Pe urmă, asta înainte, nu astăzi, mă gândeam să fac pe dracu'n patru, și să întru la școală. Ziceam să ies inginer.

MARIA: Și astăzi nu te mai gândești?

BISERICĂ: Știu și eu... Durează câțiva ani.

MARIA: Și ce importanță are? Știi ce ușor trec anii când înveți?

BISERICĂ: Dacă atunci când vii seara acasă, găsești pe cineva...

MARIA: ... care învață și el. Visul meu nu era să mă fac desenatoare. Eu altceva îmi doream.

BISERICĂ: Ce?

MARIA: Învățătoare. Imi plac copiii. Să le deschid mintea. Uite ce soare frumos și cald. Simți că a trecut iarna? Azi e cu adevărat prima zi de primăvară. Auzi? *(de departe se aude un cor de copii)* Cântă copiii la grădinița uzinei. De aici se vede mai bine. *(se îndreaptă spre bibliotecă)* Sunt frumoși și sburdalnici. Fac o mie de nebunii. Vino. Uită-te, pe fereastră. Uite-l pe ăla micul. Nu, celălalt. A căzut. Vai! S'a sculat, nu-i nimic. Il vezi? *(Maria și Biserică nu se mai zăresc. Sunt în bibliotecă. In cabinet au intrat Cristescu, Ionescu, Bontaș și Toma. Toma a închis repede ușile ce dau spre bibliotecă)*

CRISTESCU: *(stupefiat)* Asta ce mai e?

BONTAȘ: *(expert)* După toate aparențele, un divan.

CRISTESCU: Dumnezeuule, ce-i nebunia asta?

TOMA: Dispoziția dumneavoastră.

CRISTESCU: Ce dispoziție?

TOMA: Așternutul.

CRISTESCU: Dă-le jos. Unde ne aflăm, în balamuc? Și acu' ia loc, tovarășe Ionescu, să-ți spun. S'a întâmplat o nenorocire.

IONESCU: Ce?

BONTAȘ: S'a dublat Biserică!

TOMA: Da, săracu', s'a scrântit de tot.

CRISTESCU: Strigă sus și tare că el e Perjoiu.

BONTAȘ: Ionescu-Perjoiu.

TOMA: Dumitru Ionescu-Perjoiu.

CRISTESCU: Profesorul Perjoiu. De asta ce mai zici?

IONESCU: Tot ce se poate.

CRISTESCU: Tot ce se poate?

BONTAȘ: Cum „tot ce se poate“?

TOMA: Nu se poate!

CRISTESCU: Păi, atunci înseamnă că e și inventator!

IONESCU: Și asta e posibil.

TOMA: *(ca pentru el)* Am înțeles. Iar îl bag în comisie, iar îi dau calc.

CRISTESCU: Dumneata îți dai seama ce spui? Înseamnă că tot el a făcut și cheia!

IONESCU: O fi făcut-o....

BONTAȘ: Atunci să-l chemăm încoace.

CRISTESCU: Așteaptă. Frate Ionescule, nu lua lucrurile ușor! *(„vigilent“)* Inovație ...cheie... Toate astea nu-ți dau de gândit? Nu îți se par suspecte?

BONTAȘ: Eu parcă am mirosit ceva, dar n'am îndrăznit să spun, să nu ziceți că mă laud cu antenele mele.

CRISTESCU: Să admitem că Biserică e Perjoiu, și că Perjoiu e Biserică. Să zicem că se poate. Atunci, mă întreb, ce interes a avut să rupă proiectul dela București?... Propriul său proiect! Auziți dumneavoastră ideie... *(subliniind)* Să-l perfecționeze!

BONTAȘ: Așa e, frate dragă, cu asta ce ne facem? Perfecționare ne trebuia nouă?

TOMA: Acu', dacă nu mai iese prototipu'?

CRISTESCU: Noroc că nu l-am dat în lucru.

TOMA: Că mai intram și în cheltuieli, vai de păcatele mele!

IONESCU: (lui Haralamb, Gămălie și Cociașu care au intrat) Ce-i, măi, fraților?

GĂMĂLIE: Gata, tovarășe Ionescu, gata cheia.

CRISTESCU: Care cheie?

BONTAȘ: Ce fel de cheie?

GĂMĂLIE: Cheia franceză...

HARALAMBIE: Simplificată...

COCIAȘU: Și fără ghivent.

GĂMĂLIE: Cheia lui Biserică. Știți că e bună, fraților, am și încercat-o. Strașnică!

IONESCU: Da' cuie scoate?

GĂMĂLIE: Asta o s'o vedem d'aici încolo. Haideti. (cu ieșit)

CRISTESCU: Cheia asta de unde a mai ieșit? Ce se'ntâmplă aicea, oameni buni?

TOMA: Eu zic să chemăm doctorul, poate le descurcă el.

CRISTESCU: Zăpăceala asta, n'o mai limpezește nimeni. (deschizând ușa bibliotecii) Ia veniți încoace, tovarăși.

BISERICĂ: (intrând, urmat de Maria) Venim, sigur că venim. Dacă e și tovarășul Mitică aici, venim.

CRISTESCU: Să facem lumină. Mă rog, unu' și cu unu' fac două. Cum ziceai dumneata că te cheamă?

BISERICĂ: Biserică.

CRISTESCU: Dar spui că ești și Ionescu-Perjoiu.

BISERICĂ: Sunt. Să spună nea Mitică dacă nu sunt.

BONTAȘ: Și unul și altul?

TOMA: Care din doi?

BISERICĂ: Amândoi.

CRISTESCU: (lui Ionescu) Vezi că nu mai ieșim la căpătâi?

BONTAȘ: Dați-mi voie, tovarășe inginer. Odată lasați-mă să lucrez cu antenele mele. Și dacă n'o limpezesc eu numaidecât, să nu-mi spuneți mie Bontaș! (lui Biserică) Mă rog, o singură întrebare: cine, dece, decând, și în ce scop, se dă drept Ionescu-Perjoiu? Cine e Ionescu-Perjoiu? (sună telefonul)

CRISTESCU: (la telefon) Bucureștiul? Cabinetul ministrului? Eu, tovarășe ministru. Inginerul Cristescu. Cu cine? Cu Perjoiu? O clipă, să-l caut. Numai să-l gădesc. (astupând receptorul) Ei, acu'-i acu'! Să vedem. Cine-i Perjoiu?

IONESCU: Eu.

CRISTESCU: (scăpând receptorul din mână) Cine?

IONESCU: (luând receptorul) Eu.

CRISTESCU: Toma, cheamă doctorul! (Toma trece la celălalt telefon)

IONESCU: (la telefon) Eu, tovarășe ministru. Eu, Perjoiu. Da' când ați venit? Acu' ați sosit? Bine ați venit. Prototipu'? Gata. Da. Nu vrea să creadă nimeni. Aici sunt toți încredințați că e vorba de un inventator din București. Cum o să înțeleagă ei, că și un om mărunț de-aci poate să reușească? Nu le intră în cap să-i tai. Bună idee. La asta nu m'am gândit. O să le dau să compare dosarul pe care l-am depus eu la

București pe numele meu, dosarul Perjoiu, cu planurile lui Biserică. Noroc, tovarășe ministru!

CRISTESCU: Cum, frate dragă, pe dumneata te cheamă Perjoiu? Eu te știam Ionescu.

IONESCU: Așa sunt trecut în buletin.

CRISTESCU: Mă rog, admit și asta! Dar atunci, o întrebare: dumneata ești inventator?

IONESCU: Nu.

BONTAȘ: Și încă una. Cu „Das Technik und die Maschine“ cum rămâne?

CRISTESCU: (*incepând să se lumineze*) Inseamnă că inginerul Cavafu...

TOMA: Cu cine a luat masa la „Athenée Palace“?

BONTAȘ: Stați. Ce ne facem cu Academia?

TACHE: (*intrând cum intră el de-obicei*) Ei, a venit tovarășul Perjoiu? Că sunt și eu dornic să-l cunosc. Am lăsat concursu' să alerg într'un suflet încoace.

BONTAȘ: Ce a făcut Margareta?

TACHE: Iar a avut ghinion, săraca, iar a ieșit a unsprezecea.

CRISTESCU: Lasă-mă, domnule, în pace, de Margareta îmi arde mie acum? Va să zică noi ne dădeam de ceasu' morții, și Cavafu...

IONESCU: Lua masa la București cu mine, fără știrea mea.

CRISTESCU: Ilucid, fac moarte de om! (*sună telefonul*)

TOMA: A venit mașina.

CRISTESCU: Să vină!

TACHE: A sosit mașina? Tovarășe inginer, acu' puteți să mi-o dați? C'am o sedință la Sfat. N'o țin mult. La două v'o trimet înapoi. (*a ieșit*)

CRISTESCU: Nu-i spuneți nimic. (*a intrat Cavafu*) Bine-ai venit, dragă Cavafule! De când te așteptăm! Unde-i Perjoiu?

CAVAFU: Vine.

TOMA: Cum? (*incet, lui Bontaș*) A pus-o de mămăligă!

CRISTESCU: Da' ce, n'ați venit împreună?

CAVAFU: (*aferat și transpirat*) O clipă, tovarăși, o clipă, să-mi trag sufletu'. Ce-ați întrebat? De maestrul Perjoiu? Vine.

CRISTESCU: Asta am mai auzit, dar când?

CAVAFU: Un bob zăbavă. Ce credeți dumneavoastră, că e vorba de un terchea-berchea oarecare? Să-l iei, să-l faci pachet, să-l urci cu tine în tren? Ehei, numai eu știu ce am pățimit până am ajuns la el!

IONESCU: Păi, parcă spuneai că ți-e prieten.

MARIA: Nu știți dumneavoastră cum se schimbă omu' când ajunge sus?

CAVAFU: Nu-i mai cunoaște pe ai mici. „Mă Perjoiule“ — i-am spus — „ai uitat când rupeam francu' 'n două, jumate țic, jumate mie?“ „Nu pot, Cavafule“ — îmi zice — „am treabă cu ministru“. Asta a fost Miercuri. Joi, luăm bilete de avion... Și hop, cine vine?

IONESCU: Academia.

CAVAFU: Exact.

IONESCU: Mă rog: ce l-a făcut, membru corespondent sau plin?

CAVAFU: Plin. Corespondent au vrut să mă numească pe mine, dar am refuzat.

CRISTESCU: Foarte bine. Pe urmă?

CAVAFU: Pe urmă... așa... Ieri, când să ne urcăm în tren, cade bolnav. Și nu așa: grav! Pe moarte! „Dragă Cavafule, iartă-mă, nu pot să plec. Spune-le însă celor din uzină că săptămâna viitoare vii, mă iei și mergem“.

CRISTESCU: (*mereu cu duhul blândeții*) Când, săptămâna viitoare?

CAVAFU: Eu așa mi-am făcut socoteala: să mă reped Marți și să-l aduc Joi. Dar să știți că e teribil de supărat. Nu știu cine naiba s'a apucat și i-a raportat ce s'a întâmplat aici. „Asta n'o iert, Cavafule“ — striga. „Vasăzică eu mă străduiesc să dau țării o invenție epocală, și vine un analfabet“ — iartă-mă, Biserică — dar așa a spus — „și-mi rupe planurile?“ Nu, dar n'avea nicio grijă, l-am îmbunat. „Lasă, Perjoiu, nu te mai supăra, c'a hotărât direcția să te despăgubească.

CRISTESCU: Și cât te-ai gândit să-i dăm?

CAVAFU: Eu așa zic: să-i luăm un stilou de aur, pe care să gravăm frumos: „Amintire din partea colectivului care a avut onoarea să lucreze la cheia Perjoiu“.

CRISTESCU: (*s'a apropiat de Cavafu și-l privește drept în ochi*) Cavafule, te-ai topit, Cavafule!

TOMA: Te-ai curățat, nenicule!

BONTAȘ: Ești în aier!

CAVAFU: O clipă, să vă explic...

CRISTESCU: Te omor, Cavafule, bag cuțitu'. De ce ne-ai mințit, Cavafule!

CAVAFU: O secundă, să vă lămuresc.

CRISTESCU: Spune.

BONTAȘ: Stați. Oprește lămurirea, c'au venit...

CRISTESCU: Cine?

TOMA: Ei.

BONTAȘ: Toți trei. Doi lungi, cu unul mic, borțos, la mijloc.

TOMA: Maică prea curată, ia-ne sub aripa ta! Ce zi e astăzi?

BONTAȘ: Sâmbătă, trei ceasuri rele.

CRISTESCU: (*luând comanda operațiunilor ca un general pe câmpul de bătaie, în timp ce dincolo de vitrine se văd siluetele celor trei inspectori*) Toată lumea în front. Nu vorbește nimeni, să nu spuneți prostii. Nu răspund decât eu. Nu le arătați că știți că vin. N'ați auzit niciodată de raid. Modești... Critic și autocritic... (*În timpul acestei exploziuni, Cavafu și-a luat catrafusele și a spălat putina*) ...Si mai ales, sinceri. N'acoperiți pe nimeni și nu ascundeți nimic. Cum spunea tovarășul Biserică: adevărul. Numai adevărul. (*Cei trei au intrat*) Bună ziua tovarășii, bine-ați venit.

PRIMUL INSPECTOR: Sper că nu vă deranjăm.

BONTAȘ: Vai, ferească Dumnezeu, pareă ce, lucrăm?

CRISTESCU: (*fulgerător către Bontaș*) Bontaș! (*către inspectori*) Vă rog, luați loc.

AL DOILEA INSPECTOR: (*în timp ce-și rotește privirea prin odaie*) Frumos cabinet...

AL TREILEA INSPECTOR: Mai mare ca la „Fusul Roșu“.

CRISTESCU: Ați fost și la „Fusul Roșu“?

AL DOILEA INSPECTOR: În toate părțile. Și la „Aparatajul“, și la „Metalul“...

BONTAȘ: La... „Tudor Vladimirescu“...

CRISTESCU: Bontaș!

PRIMUL INSPECTOR: Dumneavoastră sunteți ultimii...

CRISTESCU: Așa... Atunci să începem. Vă stăm la dispoziție. Dacă mi-ați îngădui, aș avea însă de făcut o propunere. Poate că ar fi mai bine, înainte de a începe dumneavoastră cu întrebările, să vă fac eu un scurt expozeu. Probabil că ceea ce vă interesează în primul rând...

PRIMUL INSPECTOR: Sunt lipsurile...

CRISTESCU: Evident, lipsurile. Deaceea n'o să ascundem nimic Și-o să începem cu Cavafu. (*priviri mirate între inspectori*) Dumnealui... (*și-l caută cu privirea*) Dar unde-i Cavafu?

IONESCU: S'a dus să-l caute pe Perjoiu...

CRISTESCU: (*continuând să explice inspectorilor*) Ați priceput, nu? (*priviri stupefiate între inspectori*) Noi însă abia acum ne-am lămurit. (*explicând*) Cum sunteți desigur la curent, noi l-am trimis pe Cavafu la minister să-l aducă urgent pe Perjoiu. (*inspectorii nu mai pricep nimic.*) Banditul, ce și-a spus? Acum e rost să stau câteva zile la București.

TOMA: (*inspectorilor*) Ne induce în eroare că-l cunoaște pe Perjoiu...

BONTAȘ: Rețineți: el era încredințat că Perjoiu se află la București.

TOMA: Se aștearne patru zile pe chefuri...

BONTAȘ: Ne dă nouă telegrame și ne minte de ne stinge...

CRISTESCU: ...și în a cincea zi, când s'a dus la Minister să-l aducă pe Perjoiu, bănuți ce s'a întâmplat: ia-l de unde nu-i!

BONTAȘ: Cred c'ați înțeles tot.

PRIMUL INSPECTOR: Stați, tovarăși, că e o confuzie...

CRISTESCU: Nu-i nicio confuzie. Am lămurit-o. Am lămurit-o și pe asta. (*arătând spre Biserică*) Dumnealui e Biserică... Și... (*arătând spre Ionescu*) Ionescu e Perjoiu.

PRIMUL INSPECTOR: O clipă, tovarăși, la mijloc e o încurcătură... Noi am fost sesizați că aici e o anumită situație... Și că există anumite nevoi. Iar dumneavoastră...

CRISTESCU: Mă rog. Dacă aveți alte informații... Dacă vă gândiți cumva că noi suntem vinovați...

BONTAȘ: Noi n'avem nicio vină! Eu personal n'am fost decât un simplu executant.

TOMA: Și eu la fel.

AL DOILEA INSPECTOR: Stați, tovarăși. Noi am fost sesizați oficial că există aici o problemă a dosarelor...

CRISTESCU: Exact. Dar cine poartă vina? Cavafu!

AL DOILEA INSPECTOR: Avem scris negru pe alb că diagramele...

CRISTESCU: Și de asta cine răspunde? Cavafu!

AL TREILEA INSPECTOR: Ni s'a semnalat că în ceea ce privește graficele...

CRISTESCU: Da! Da! Da! De o mic de ori da!... În sarcina cui erau? În sarcina lui Cavafu!

PRIMUL INSPECTOR: N'o să-mi spuneți că geamurile tot Cavafu le-a spart!

CRISTESCU: Geamurile? Care geamuri?

AL DOILEA INSPECTOR: Vă lipsesc...

AL TREILEA INSPECTOR: Nu vă lipsește niciun geam?

CRISTESCU: Și chiar dacă ne-ar lipsi ce legătură au geamurile cu dumneavoastră?

AL TREILEA INSPECTOR: Păi, noi pentru asta am venit.

CRISTESCU: O secundă, că aici e o neînțelegere. Dumneavoastră dela ce gazetă sunteți?

PRIMUL INSPECTOR: Dela nici o gazetă. Dela Minister.

CRISTESCU: Atunci nu sunteți cu raidu'?

PRIMUL INSPECTOR: Nu. Cu aprovizionarea.

CRISTESCU: Bontaș!

BONTAȘ: N'au funcționat antenele!...

PRIMUL INSPECTOR: În orice caz, să știți că stați mai bine ca la „Fusul Roșu“.

AL DOILEA INSPECTOR: Dacă pe trimestrul doi aveți nevoie de rechizite, faceți o adresă.

AL TREILEA INSPECTOR: Și ne iertați că v'am deranjat.

TOMA: Acu' dacă tot ați venit, cel puțin aveți grijă de calc. (*Cei trei inspectori ies*)

CRISTESCU: Asta ți-a fost raidu', Bontaș?!

BONTAȘ: Cine știe, poate că ăla adevăratu' abia vine.

MARIA: Ați văzut ziarul? Scrie de raid.

CRISTESCU: Aoleu, ce pacoste mai atârnă asupra capului nostru? Ce spune?

MARIA: (*citind*) „Fiind sesizați de corespondentul nostru voluntar M. Vasiliu din Craiova, ziarul nostru a organizat un raid la fața locului. Au ieșit cu acest prilej la iveală o serie de amănunte interesante. Astfel, inginerul șef Șerbănoiu, un tip de gură-cască...“

BONTAȘ: (*luându-i ziarul din mână*)... „a avut ca adjunct pe un oarecare Vintilă Neacșu, pe numele lui adevărat Florea Pop. Deși se dădea drept inginer, și ocupa acest post de aproape doi ani, raidul a stabilit că adevărata lui profesiune era de agent sanitar“.

IONESCU: (*ca și când ar rectifica*) Cred că aici s'a strecurat o greșală. „Cunoscut sub numele de Mircea Cavafu, pe numele lui adevărat Vasile Chirnoagă, fost crupier la cazinoul din Sinaia...“

BISERICĂ: (*citind*) „Și totuși inginerul-șef, un adevărat tip de gură-cască n'a bănuț nicio clipă nimic. (*exultând*) Ahaha, să-l frece până s'o trezi la realitate!“

CRISTESCU: (*pierit*) În ce loc spune că s'au întâmplat toate astea?

MARIA: La Craiova.

CRISTESCU: Bontaș!

BONTAȘ: S'a dus dracului harta!

CRISTESCU: Dar cu inginerul-șef scrie ce s'a întâmplat?

BISERICĂ: (*fericit*) Spune. Demis.

BONTAȘ: Carevasăzică, raidu' s'a terminat...

TOMA: Bine că n'a trecut și pe la noi. Cine știe în ce belea mai intram.

IONESCU: Ba a venit raidu'. A fost. Aici în uzină. Aici la noi. A fost raidu'. Acu' nu ne mai rămâne decât să tragem concluziile.

C O R T I N A

UNUL DINTRE EI

Îți iese ca din întâmplare
În drum c'un zâmbet cald, mios,
Și-și potrivește'ntotdeauna
Cuvântul cu un ton mai jos.

Când se apropie-ți întinde
O mână de mironosit
Și-o uită'n mâna ta de parcă
Un frate'n tine-ar fi găsit.

Ii bate tâmpla. Crezi că arde
De gânduri tinere de Mai.
Dar vorba lui e încărcată
De-un greu miros de mucegai.

Și dacă-l sgândări, ochii-și schimbă
În niște ochi cocliți și răi
Și vezi că noul tău prieten
E un dușman, nu e de-ai tăi.

Indeosebi, de gură-cască
Când simte că-i înconjurat,
Atunci în oameni, el strecoară
Ne'ncredere, cu glas blazat.

Se uită'n sus: — „Poate că plouă!
Nu știm ce-o fi în viitor.
Ni-i încă greu. Dar merge treaba.
Poporul nostru-i muncitor!

Clădim, n'avem ce spune, frate.
Nu suntem chiar ca vai de noi!
Numai de nu va fi să'nceapă
Mai știi?... ceva... un nou război!

La suprafață, insul pare
Mănat de-un ideal măreț.
Dar el abia așteaptă clipa
Să-ți strângă gâtul în juvăț.

Și iată-l și-altfel. Este vară.
Sub ceru-albastru, ca un arc,
Eroul nostru fără mască
Stă pe o bancă într'un parc.

Cu ochii închiși pe jumătate
Trăește-aevea ce-are'n gând:
Văzduhu-i plin de avioane
Și bombe de napalm, căzând.

Ard casele. Miros de cranii
Serumite, trage în plămân.
Și el, zâmbind, peste ruine
Se vede, cum a fost, stăpân...

Și'ncet, târziu, beat de plăcere,
Dispare sub al nopții șal...
Lăsând în urma lui pe cale
O grea duhoare de șacal!

NICULAI CĂLĂRAȘUL

1

Din ulicioara de lângă cișmea, Toader Pomparău intră în șosea, bocă-nind cu bățul lui cioturos și pornește la vale. Din urmă, Dumitrache Ponici zâmbește și își dă căciula pe ceafă. Ar striga el acuma o șagă, dar i-i frică să nu se supere omul.

Nevasta lui Toader Pomparău nu-și îmbracă omul cu ȋțari țesuți în casă, cum e datoria fiecărei gospodine. Il îmbracă cu pantaloni. Toarce lâna celor trei oi pe care le are, bagă firul în stative și scoate o țesătură groasă, deasă și bătoasă de stă singură în picioareși, pe ici mai neagră, pe colo mai laie, după cum a fost și lâna. Și din țesătura asta face pantaloni pentru Toader. Ii face tot strânși pe vână și tot cu brăcinari și vârtej, după cum e meșteșugul ȋțarilor. Dar la fund îi greșește. Le face un fund atâta de larg și încăpător, încât poți să te rătăcești întrânsul. Cel puțin așa spune Manole Andrușcă. Și cum trupul uscat al lui Toader nu are cu ce umplea un asemenea strai, fundul acela cade jalnic și gol până aproape de genunchi și se mișcă foarte ciudat la fiecare pas al omului. Manole Andrușcă, de câte ori se îmbată, râde de Toader în gura mare și-l poreclește: „Târâie-berneveci“!

— Toader, îl strigă Dumitrache din urmă, încotro ai luat-o așa de dimineată?

Toader Pomparău se întoarce și-l așteaptă.

— Mă duc la curte! răspunde el blajin, ca de obicei. A fost Iepure la mine și mi-a spus că mă cheamă Conu Alecu.

— Da' Iepure aista, de când a ajuns vătaf la vechil? se mânie Dumitrache. Eu îl știam șef de garnizoană, nu slugă la slugă! Acuma umblă din casă în casă să scoată oamenii la lucru și se duce cu pâra. Asta-i treaba lui? Și la mine a fost și a strigat că mă cheamă la curte. Știu cu ce vrea, vechilul. Dar ce să fac, bre, dacă băietul acela nu mai vine să-mi deie o mână de ajutor?

— Ce-i cu Niculai, Dumitrache? întreabă Toader Pomparău.

— Cine poate ști, oftează Dumitrache. A pornit cu regimentul. Unde? Nu cunoaște nimeni. Pentruce? N'a aflat nimeni. A fost Catinca mea, Duminecă, la Botoșani. Cazarma aproape pustie. Câțiva soldați la fermelie și un gradat care a luat-o goană: „Să nu te mai prind pe aici, că-ți rup picioarele!“ Și cu asta s'a ales.

— Tot cum am vorbit noi, Dumitrache, și cum s'aude, trebuie să fie. I-au dus acolo unde s'au sculat oamenii pentru pământ. Muntenii, bre, nu-s ca noi, potoliți și răbdători. Is altfel de oameni. Când le ajunge cuțitul la os, să te ferească Dumnezeu! Acuma se vede că este nevoie de armată, ca

să-i liniștească, spunea Ion Pavăi că a vorbit la gară la Verești, cu Scripcă, șeful de tren, că-l știi. S'aud niște lucruri de spaimă, bre omule! Zice că pe acolo, pe lângă București, dau foc la curți, sparg coșarele, cară acasă la ei grâiele boierești și își împart pământurile!

— Impart pământurile? tresare Dumitrache.

— Impart pământurile! repetă Toader cu glas adânc. Că și acolo, ca și aici, tot sărăcie, tot tocmele agricole și pământul tot în mâna boierilor! Acuma, iaca, și-l împart țăranii cum socot ei! Și n'au ce le face, pentru că așa scrie și legea! Numai că boierii au ascuns legea. Nu le dă mâna să asculte de dânsa. Și-au ascuns-o azi, și-au ascuns-o mâne, până când le-a ajuns oamenilor cuțitul la os...

— Și nouă nu ne-a ajuns? se înroșește Dumitrache la obraz, oprindu-se și bătând cu bățul în pământ.

Ar vrea să mai spuie ceva, dar se uită la chipul potolit și uscat al lui Toader, îi sună în urechi glasul lui domol și rar, îi vede fundul pantalonilor care-i spânzură ca o pestelcă aninată la spate și se lasă păgubaș.

— Ce poți să faci cu un asemenea om? se întreabă el, pășind cu ciudă și intrând în ograda casei.

2

Dumitrache Ponici își reazămă bățul afară, după ușă, scoate cușma și o așează în capul bățului, își trece palma peste pletele ușor cărunte, tușește și intră în cancelerie.

Conu Alecu Hacman scrie. Ține țigaretul de trestie între dinții negri de tutun, suflă fumul printre mustățile rare, castanii, și se uită în condicile lui.

— Să trăiești, coane Alecule! rostește Dumitrache.

Vechilul nu răspunde. Își ridică o clipă ochii de pe condică, privește la țăran și îndată și-i pleacă din nou și dă drumul unui val de fum. Scrie înainte. Penița scârțâie. O muscă se izbește de geam. Omul se reazămă de ușă și așteaptă.

Intr'un târziu vechiul isprăvește, își așează condeiul pe masă și se reazămă de spătarul scaunului.

— Ce să mă fac eu cu tine, Dumitrache? vorbește el cu glas sgâriat, de fumător îndârjit.

Dumitrache își schimbă greutatea trupului pe celălalt picior, se scarpină în cap și înalță ușor din umeri.

— Coane Alecule, încă nu s'a mântuit vara. Ce n'am împlinit până acu', oi împlini la secere, ori la coasă, ori la prășit, că doar știi...

— Ce să știu, Dumitrache? Tocmelile au o rânduială a lor, nu merg cum vrei tu. Pentru fiecare fel de muncă este tocmit un anume număr de oameni, pe un anume număr de zile. Dacă vine unul peste număr, cum vrei tu, înseamnă că-l plătesc degeaba! Nu se poate. Când te-am tocmit pentru atâtea zile la arat, trebuia să le faci toate la arat, nu pe jumătate. La semănat, tot așa. La cărat, la velniță, tot așa. Iar la cărat la gară nici nu te-ai arătat! D'apoi tu crezi că eu sunt frate cu tine, ori sunt de capul meu aici? Eu n'am stăpân care-mi cere socoteală?

— Coane Alecule!... încearcă Dumitrache să spuie ceva.

— Când am făcut învoiala ai cerut o parte de bani înainte, îi taie vorba vechilul. Ți i-am dat. În săptămâna albă ai cerut alții. Ți i-am dat și pe aceia. Ai venit pe urmă la coșere, că n'ai popușoi pentru mămăligă. Ți-am dat și popușoi, atâtea dimerlii câte sunt scrise în condicile ieste. Apoi Dumitrache, cu câtă muncă ai făcut până acu', tu cu femeia, nu ți-ai plătit nici pe sfert banii pe care ți i-am dat înainte...

— Coane Alecule, își ia inima în dinți Dumitrache, mata doar știi cum a fost. Am făcut tocmeala pe temeiul băietului aceuia și a calului lui. Da' dacă n'a venit până acuma, ce-s eu vinovat? Am fot la cazarmă și eu și nevestă-mea... degeaba! Nu putem afla ce-i cu dânsul și pace! Da' la cazarmă nu-i. Tot regimentul nu-i! Dracu' a știut că are să se întâmple una ca asta?

— Da' nici boierul nu-i vinovat, Dumitrache, că tu ai vrut să-ți faci nepotul călăraș cu schimbul!

— Am făcut și eu ce fac toți cei de o seamă cu mine! se frământă Dumitrache, jăluindu-se. Adică cei care în loc de boi, au cai. Am scos calul din ham și l-am dat nepotului: „Na, măi băiete, du-te călăraș cu schimbul, că eu știu că ai să faci acolo o lună, două și la primăvară când a fi nevoia mai mare, au să-ți deie drumul și au să te lase acasă până în toamnă!” Vrasăzică două brațe voinice la muncă pe toată vara și un cal tânăr la cărat și la plug. Așa am gândit, coane Alecule, și așa a și fost până acu! Că altfel nici nu-i chip de trăit! Altfel murim de foame, coane Alecule. Ce s'a întâmplat cu băietul că n'a venit, nu pot ști. Da' odată și odată, tot trebuie să vie el. Și atunci ți-om face cărătura și la velniță și la gară, cât ți-a trebui. Păgubaș nu rămâi, nu te teme!

— Nici nu mă tem, Dumitrache! râde vechilul arătându-și dinții negri. Boierul nu rămâne păgubaș niciodată. Și nici nu-i vorba de pagubă. Ii vorba de tocmeală și de lege. Eu pentrucă-s om cum se cade, nu vreau să te obijduiesc tocmai acu'când a dat necazul ista peste tine. Aș putea să te strâng cum scrie legea și să te pun să plătești toată paguba...

— Cu ce? isbucnește Dumitrache, nemaiputându-se stăpâni.

— Ei, cu ce! Doar ai o căsuță... și o grădină... și un ogor! Când ajunge treaba până pe acolo, se găsește, nu te îngrijora tu! Are boierul cu ce se despăgubi!

Dumitrache se face roșu la față și umerii lui cad ca de o mare trudă.

— Dar eu nu vreau să ajungem „acolo”, urmează vechilul. Iaca, îți trec zilele nefăcute pe anul care vine și facem de pe acuma o nouă tocmeală. Bun cuvânt? Caută o vreme pe polița de alături, scoate o hârtie pe jumătate tipărită și pune iar mâna pe condei. Iar cât despre păpușoi, urmează el...

— Popușoiu lasă-i până la toamnă! se roagă omul tresărind. Câte dimerlii mi-ai dat, atâtea ți-oi întoarce și gata!

— Zău? râde cu glas vechilul, scoțându-și țigaretul din gură. Ai vrea tu, Dumitrache, dar asta nu se poate. Acu trei luni când ai venit la coșere, popușoiul se vindea în târg cu preț de două ori mai mare decât astăzi. Acu, că se vedește a fi un an bun, a scăzut prețul la jumătate! Ce să fac eu cu popușoiul tău? Aici, —bate el condica cu palma,— ești trecut cu prețul popușoiului cum era atunci, nu cu popușoi. Ai cu ce-l plăti? N'ai! Apoi mai gospodărește ar fi tot în muncă să-l plătești... Eu zic așa, ca pentru zilele din tocmeală pe care nu le-ai făcut, pentru paralele pe care le-ai luat înainte și pentru popușoiul pe care ți l-am împrumutat, să faci o lună la scos barabule, la toamnă... tu, cu nevasta și cu carul... adică cele scoase de tine și de nevestă, să le cari cu carul tău la velniță... Bun cuvânt?

Dumitrache își șterge fruntea cu mâneca. Asudase.

— Și pentru munca asta, întreabă el, și pentru zilele pe care le mai am de făcut la secrete și la coasă, după tocmeală, ce mai am eu de primit, coane Alecule? Dreptul meu, adică!

Conu Alecu Hacman își scoate țigaretul dintre dinți și râde îndelung.

— Bată-te norocul să te bată, Dumitrache! tușește el din adânc. M'ai făcut să mă înnece cu fumul! Ce sa mai ai de primit, bre omule? Te plătești de datorie și gata! Nu ești bucuros că scapi așa de ușor?

Dumitrache Ponici ar vrea să mai spuie ceva, dar se oprește. Iși înghite vorba, își trece palma peste obraz, alungă un nod din gât și privește pe vechil drept în ochi:

— Coane Alecule, aud că nepotul cela al meu s'ar afla cu regimentul pe acolo pe unde s'au sculat oamenii împotriva tocmelilor agricole și pentru pământ... N'ai aflat nimic?

— Se poate! vorbește celălalt, privindu-l dintr'odată țintă. L'or fi trimis cu pușca împotriva celor care au înnebunit pe acolo...

— Tocmai, coane Alecule! se răcorește Dumitrache. Se vede treaba că au înnebunit de istov! Dau foc curților, pradă coșerele, împart pământurile și sparg capul ciocoilor... și slujbașilor, vătăjilor... vechililor!... Or fi înnebunit de bine, coane Alecule!

Și lăsându-l încremenit cu țigaretul în gură și cu ochii bulbucați, Dumitrache Ponici iese din caștelerie, își ia bățul și cușma de lângă ușă și pleacă înjurând printre dinți.

În urma lui, Toader Pomparău își șterge ușor pletele cu palma și intră încet, la răfuială. Iar în poarta curții așteaptă alții.

3

Dumitrache Ponici își lasă sapa lângă o tufă de porumbele crescută pe hat și se pleacă să ridice fedeleșul ascuns la umbră. Îi scoate dopul, șterge vrana cu palma, îl ridică la gură și bea adânc. Ochii lui, două picături albastre sub sprincenele ca două tufe mici de mărar, privesc pe deasupra vranei dând ocol lanului până în zare. Câmpul e plin de oameni. Toți tac. Toți muncesc ca mușii, cu trupurile aplecate asupra pământului, cu frunțile încrețite și ochii întunecați. Departe, codrul nesfârșit al Baisei înnegrește zarea spre răsărit, încălecând dealurile și coborând văile către Botoșani, către Vorona, către Tudora și pe deasupra Călineștilor. Iaca, dintr'acolo are să vie Niculai, când are să vie...

Dumitrache lasă fedeleșul dela gură și îl întinde de departe spre Tricamare:

— Tu nu bei?

— După ce să beau? îl repede Tricamare, ridicându-și nasul ascuțit. După fiertură de urzici? Atâta am mâncat astăzi! Mă mir cum de te-a apucat pe tine setea!

— Eu am mâncat ceapă, spune Dumitrache. Iute bre, de-ți sare cușma din cap! Tu ai văzut ce mânca acu un ceas vâtaful Costache, sub carpenul cela de colo?

— Ce mânca? își întoarce capul Tricamare.

— Brânză de oi, măi om bun, și ouă vârtoase, și găină friptă!... Și când ți-o spune că a scos din buzunarul scurtei și o gărăfioară cu rachiu de cel verde, ce-ai să mai zici?

Tricamare înghite în sec și mărul lui Adam, ca un nod ascuțit, se urcă și coboară în gâtlejul lui scorojit de soare.

— Și noi... urzici fierte și ceapă cu mămăligă! se șterge el la gură cu dosul mânei. Am și eu vreo două găini și câteva ouă, dar le țin să le vând și să plătesc măcar un sfert de bir, că altfel n'am nici un chip. Când veneam la câmp, în zori de zi, Brahă preceptul se și sculase și umbla din poartă în poartă cu agentul după dânsul. Se ducea să încaseze birul și să împlinescă pe cei rămași datori arendașilor... după tocmeli.

— Ba eu pentru plata birului, aș avea de vândut o purcică! grăi Dumitrache. Am o drăcie de purcică slabă și costelivă ca o iazmă! Toată

ziua guiță și rămă. Să vezi ograda și grădina mea, parcă a tras careva cu plugul! De foame, bre! Dacă n'am eu o mână de țărățe să-i dau! Că noi nu mai cernem făina de popușoi. Facem mămăliga necernută, să ne ajungă mai multă vreme. Și ceapă! Mă gândesc câte odată, bre, că și atâta e prea mult pentru niște nătărăi precum ne aflăm! Tu nu vezi? Cât cuprinzi cu ochii, pământ boieresc. Iar tu ai cincisprezece prăjini mari și late, să hrănești din ele atâtea suflete! Așa ne trebuie, că noi nu suntem oameni! Suntem niște gură-cască și niște lasă-mă să te las. Iaca, în Muntenia s'a sculat țărânimoa, a pălit cu ce a avut la îndemână, a pus foc și a împărțit pământurile. Aud că le vine de fiecare câte cinci fălci... dacă nu și mai mult! Accia oameni! Nu niște mămăligi ca noi! Și n'au ce le face... că așa-i legea!

Tricamare îl privește cu ochii lui de viezure.

— Câte cinci fălci? îngână el, nevenindu-i să creadă.

— După cum îi și moșia! îl lămurește Dumitrache. Iaca, aici la noi, dacă am împărți, ne-ar ajunge și câte zece fălci de cap! Da' parcă ai cu cine te înțelege?

Tricamare se pleacă spre fedeleș și stă o clipă lungă cinchit lângă el, fără să bea. Pe urmă își înalță chipul către Dumitrache:

— Hai bre, ș'om pune și noi ceva la cale! Să nu stăm cu mânilor în sân! Să ne ținem în rând cu lumea. Altfel crăpăm de foame pe brazdă boierească! Ai?

Dintr'un drumeag prăvălatec și ierbos, un călăreț mustăcios, cu jambiere de piele, cu pană scurtă la pălărie și cravașă în mână, urcă la pas și trece peste hat, în lan.

Cei doi țărani amuțesc. Lasă fedeleșul sub tufă și se reped la sape. Călărețul trece încet, în pasul calului, în lungul liniei de prășitori. Dar oamenii, aplecați asupra muncii lor, se fac că nu-l văd. Nici unul nu-și trage din cap căciula în fața lui „conu Leon“ arendașul, nici un glas nu-i dă bună ziua. Numai vătăful Costache aleargă înaintea lui să-i dea raportul și de departe se vede venind în trapul calului, conu Alecu Hacman, vechilul. Iar oamenii îi privesc pe sub sprincene, scuiță într'o parte și tac...

4

Sara, când prășitorii se întorc dela câmp, perceptorul Brahă trece încet către primărie, cu bastonul în mână și pălăria dată pe ceafă. Se cunoaște că e trudit. A umblat toată ziua să încaseze „rămășițele“ de bir și sechestrele puse de arendași celor ce n'au împlinit tocmelile pe anul trecut. Și cum nimeni n'a avut cu ce plăti, perceptorul a luat zăloage, ce-a găsit mai de preț prin casele datornicilor. Cine vrea să-și răscumperc zălogul să poștească la primărie și să plătească. Iată-l. Calcă ostenit și rar. În urma lui, agentul Rățoi merge greu, ducând pe ciomagul așezat pe umăr, o grămadă de lăicere, cojocel și straie albe țărănești: zăloagele! Iar îndată după dânsul, o babă frântă de mijloc, desculță și îmbrobodită până peste gură, pășește măruntel și plânge tăcut, icnit, cu lacrimi mari înodate în bărbie.

Prășitorii s'au oprit înșirați pe marginea șanțului. În ochii lor mocnește atâta ură și revoltă, încât dacă i-ar vedea, perceptorul ar rupe-o de fugă. Dar el nu-i vede. Trece prin fața lor cu privirile duse departe, surd, mut, nepăsător, ca și cum nu vede și nu aude nimic din cele ce se întâmplă în jurul lui. Și baba plânge, plânge și își șterge nasul cu degetele și deapănă repede cu picioarele ei bătrâne, desculțe și negre de colb, privind țintă la cele câteva rufe pe care perceptorul i le-a smuls de pe frânghie și pe care agentul le duce în spate, pe braț, pentru îndestularea arendașilor.

Au trecut și se depărtează mereu către primărie. Oamenii au rămas tot acolo, înșirați pe șanț și privesc pe urma lor. Dumitrache face bucăți, în pumni, bățul pe care-l avea în mână, asvârle țândările în șanț și se întoarce către Tricamare, cu ochii tulburi și glasul răgușit dintr'odată:

— Ziceai să punem ceva la cale, măi Trică! Ei, vină la noapte la mine. Adă și pe toți cei ai noștri de la șaptezecișapte. Să vorbim întâi între noi... înțelegi? Vă aștept lângă căpița ceia de strujeni din fundul grădinii, iar pe Tărcuș am să-l bag în casă, să nu hămăie... Că umblă spionul acela de lepure în toate părțile și mușluiește ca un câne de vânătoare...

5

E înnorat. Un vânt cald și suflă prin livezi, ca o apă, departe. Noaptea a căzut de mult.

Cu spatele rezemat de căpița de strujeni din fundul grădinii lui Dumitrache Ponici, șase oameni stau de vorbă. Chipurile lor nu se văd. Intunericul e atât de mare încât oamenii se cunosc numai după glas. Se află acolo Dumitrache Ponici, ca gazdă ce se găsește, Manole Andrușcă, Toader Pomparău, Tricamare, Gavrilă Ciucălău și Ion Pavăl. Toți au fost ostași rezerviști la șaptezecișapte, au petrecut împreună zile rele și zile bune și au încredere deplină unul în altul. S'au adunat de mult, au vorbit, s'au jăluit și s'au sculat mânioși împotriva ciocoilor și slugilor lor și împotriva rânduelilor și nedreptăților vieții acesteia.

Acuma povestește ceva Dumitrache Ponici. Glasul lui se îngână ușor cu fășăitul frunzelor de strujan uscat și al pănușilor rămase din anul trecut.

— ... Și cum vă spun, Duminecă se duce Catinca la Botoșani. Trage la Avrămuț, își ia traista și fuge la cazarmă. Când colo, porțile închise și două santinela în loc de una! Iar în ogradă, în fund, către grajduri, cai și forfotă. S'a bucurat femeia ca de un măr copt! Vrasăzică au venit! S'apropie ea de o santinelă și dă să vorbească: „Măi flăcău, nu care cum va a venit regimentul“? Da' acela odată se sborșește: „Șterge-o, mătușă, că dai de dracu“! „Ho, bre, ce te-o apucat? Că nu ți-am făcut nimica“! sare Catinca cu gura, cum o știți. „Te întreb omenește, a venit, ori n'a venit“? Da' el de colo, nici una nici două, scoate pușca din spate și o ia la umăr! Cât te-ai șterge la ochi, Catinca mea a și ajuns pe cealaltă latură a drumului! „Ho, bată-te Dumnezeu să te bată de năuc! Uită-te, măi! Eu îi aduc plăcinte și el întinde șpanga să măucidă“! Și-a dracului muiere, măi oameni buni,— scoate din traistă niște cârmoaje ce le copsese pentru Niculai și i le arată de departe! Ostașul se uită, întoarce capul să cuprindă cu ochii ograda și pe urmă își pune pușca în spate și face semn Catincai. Vine ea mai aproape cu cârmoajele în mână, cu chip să-l iscodească și să vadă dacă n'ar putea să-l cheme pe Niculai. Da' santinela de colo, odată numai ce înțepenește, drepti, și-i strigă din gât, așa ca să nu se audă de departe: „Pune-le jos, mătușă, și șterge-o, că vine dom' vagmistru și te bagă la bașcă! Repede“.

Ei, atunci s'a speriat Catinca deabinelea, a lăsat plăcintele în iarbă, lângă drum, și dusă a fost! Iar Avrămuț a încredințat-o că-i adevărat că regimentul a venit încă de Marți, dar că din ziua aceea nici un soldat n'a ieșit în târg și nimeni din târg n'a putut pătrunde în cazarmă. Așa că să nu mai umble degeaba!

Apoi, măi oameni buni, ca să închizi tu o cazarmă cum ai închide o temniță, nu-i lucru curat! Am stat eu și am chibzuit fel și chip și iaca ce-am gândit: Dacă-i vorba că acolo în Muntenia oamenii au dat foc și-au împărțit singuri pământurile, pentru că boierii au ascuns legea și nu vreau să le îm-

partă de bună voie, apoi aici, cu oastea, tot mână boierească este. Oastea asta, vrasăzică, a fost la fața locului și a văzut cu ochii ei. Ii la mîntea omului că dacă i-ar da drumul din cazarmă, n'ar sta mută! Ne-ar spune și nouă, ar spune oamenilor din toate părțile cum s'a făcut împărțeala acolo și s'ar scula toată țărănimea să facă împărțeala și aici! Asta-i clenciul! Le dă mâna boierilor noștri să facă asemenea împărțeală? Nu le dă mâna! Apoi, dacă nu le dă mâna, alta nu-i decât că s'au ajuns cu colonelul. Și colonelul ține oastea în cazarmă, iar ei ne store înainte și rîd de noi ca de niște proști precum suntem. Asta-i!

— Asta trebuie să fie! s'aude și glasul cumpănit al lui Ion Pavăl. Doar voi vă aduceți aminte. Când ne-au demobilizat, se băteau cu pumnii în piept și ne făgăduiau de făceau spume la gură: „Duceți-vă acasă, fiți liniștiți și așteptați. Are să vie cine trebuie, în fiecare sat are să vie și are să vă dea pămînt așa cum scrie legea.“ Și noi ca proștii, de unsprezece ani așteptăm! Mie, măi oameni buni, iaca, mi-e și rușine să vă spun, dar într'o zi mi-a venit așa, să iau o traistă de țărna, s'o fur adică de pe lanul boieresc și s'o aduc acasă! Mă rog, o copilărie și o iscodire de mîntea proastă! Da' m'am gândit că unde s'o pun? Se mai lărgesc cele optsprezece prăjini de loc ale mele, dacă mai adaug o traistă de țărna? Nu se mai lărgesc. Și am răsturnat traista tot pe pămîntul boierului...

— Ba eu chiar am adus oleacă de țărna, se auzi glasul lui Toader Pomparău, domol și rar ca de obicei. Am pus'o într'un hîrb de strachină și am sămănat orz. A crescut bre, verde și des... o mîndrețe! Se cheamă, bre, că semănasem pe pămînt boieresc, dar roada era a mea!

— Apoi atunci, ce mai atîta vorbă? se înălță glasul mușcător al lui Tricamare. Hai și-om fura și noi cîte un pumn de țărna din lanul boierului, să-l punem într'un hîrb, să sămănăm orz ca Toader și să așteptăm cu mînila în sân să răsară! Și gata! Incolo... să ne uităm cum se uită capra în calendar, la tocmelile scrise de vechil, cum vrea el, că buchile nu le știm, să ne lăsăm scoși la muncă cu primarul, cu vechilul, cu vâtaful și cu șeful garnizoanei, ca niște nimernici, să crăpăm de foame pe lanul boieresc și să ne uităm la precept cum ne ia zălog — pentru rămășițele de bir și pentru datorii la ciocoi — lucrșoarele ce ne-au mai rămas pe lângă case! Mai bună viață ce mai vreți?

— Eu n'am adus țărna acasă, vorbi și Manole Andrușcă, dîrz, după feleșagul lui, dar când știu că am în ograda și în cîmp numai treisprezece prăjini și jumătate, îmi vine să mă culc pe brîncei în arătura boierului și să mînc, dacă aș putea, toată moșia! Acu, eu n'am să mînc pămîntul boierului, măi oameni buni, asta-i la mîntea omului, dar dacă odată și odată are să-mi intre în mîna unul dintrânșii, să știți că acela are să muște țărna cît oi porunci eu!

— Și pe urmă ai să te duci la gros! grăi rar, Gavrilă Ciucălău.

— Tu la gros n'ai să te duci niciodată, măi Gavrilă, se mînie Manole Andrușcă. Tu stai deoparte, după obicei. Iese bine, hop și tu! Iese rău, nici usturoi n'ai mîncat, nici gura nu-ți miroase!

— Dar ce-ai vrea tu să fac? vorbi zădărit, Gavrilă.

— Să faci ce-am să fac eu! se sculă pornit, Manole. Eu, măi oameni buni, am înțeles ce-ați vorbit și ce avem a întocmi. Cei din Muntenia, care s'au sculat să-și ieie singuri dreptul lor, halal de mama care i-a născut. Pentruce să nu ne sculăm și noi ca dînșii? Suntem adică noi mai proști? Apoi, după socoteala lui Dumitrache, dacă am împărți moșia asta și ne-ar veni de cap cîte zece fâlci, ori cam așa ceva, vă dați voi seama ce-ar fi pe sufletele noastre? Ce să mai așteptăm? Să facă împărțeala boierii, de voia

lor? Ați văzut voi lupi împărțind cu oile? Eu nu mai aștept nicio zi. Cine vrea să meargă, bine. Cine nu, să rămâie cu Gavrilă Ciucălău!

— Ho, măi! îl repezi Ion Pavăl. Care să nu vrea? Dar nu așa! Cu socoteală, cu chibzuială...

— Nicio chibzuială, Ioane! se necăji Manole. Mergem la curtea lui Ghica și-i punem foc din patru cornuri, să nu mai deie boierul pe aici în vecii vecilor! Dăm foc și la arendași, devale, spargem coșerele, împărțim între noi ce-om găsi acolo, că doar munca noastră este să băgăm plugurile în lanuri, să însemnăm haturi noi, cât ni s'a conveni fiecăruia. Bun cuvânt?

O clipă se făcu tăcere. Numai vântul susura ușor printre crengi și frunzele uscate ale strujenilor fâșiau aspru. Sus, printr'o spărtură de nour, licărea o stea.

— Și dacă vin peste noi vechilul și arendașii și liota de slugi cu primar și cu călărașii? întrebă speriat glasul lui Ciucălău.

— Ce poate să ne facă, măi omule? se mânie iar Manole. Ei sunt câțiva și noi atâția! Li acoperim cu cușmele! Că doar nu mergem numai noi, aiștia șase. Sculăm satul. Tot satul! Care vrea pământ, să vie să și-l ia! Nu așa, degeaba! Și-i împărțim care la curte, care la coșere, care la velniță... să se știe o samă...

— Dacă merg toți, grăi Toader Pomparău după un răstimp, merg și eu...

— Apoi despre noi aiștia, rezerviștii, nici nu mai încape vorba! se repezi Dumitrache Ponici. Nu-i așa, Ioane?

— Că doar n'avem a sta cu mâinile în sân! vorbi și Ion Pavăl. Iar fără mine nici nu se poate, că nimeni nu cunoaște măsurătoarea cu prăjina cum o cunosc eu.

— Ce mai atâta vorbă? se amestecă și Tricamare. Mergem cu toții și ce-a fi, a fi!

— Așa, așa! se grăbi să încredințeze, la urmă, Gavrilă Ciucălău.

— Bun! grăi iar Dumitrache Ponici. Acu, măi oameni buni, iaca ce-i: Azi îi Lunii. Până Dumineca ce vine, nu putem face nimica, pentru că cei care muncesc prea departe, nu mai vin în sat, noaptea. Dorm pe câmp cine știe pe unde! Nu-i putem vesti de cât Sâmbătă sara, când vin acasă... I-om vesti atunci, și Duminecă, cum s'a crăpa de ziuă, pornim. Iar cuvântul nostru aista rămâne: Cine vrea pământ, să vie să și-l ia! Iar de mâne umblăm din om în om, dăm de veste cui putem și hotărîm tuturora cea mai mare taină. Am făcut socoteala că suntem în sat peste patru sute de gospodari. Iar arendașii sunt doi, cu conu Alecu vechilul trei, cu Costache vataful patru, cu slugile celelalte, cu primăric cu călărașii dela tact cu totulul tot, vreo douăzeci de oameni. Ne temem noi de douăzeci de oameni, bre?

— Să se teamă ei de noi! sări Manole Andrușcă, întărâtat. Dacă li s'a urât cu binele, să poștească...

6

Cine a scăpat o vorbă, de unde a răsuflat taina, nu se știe. Dar Miercuri dimineața, conul Constantin arendașul a încălecat pe bihuncă și a alerzat la Botoșani. Iar Joi sara, când au venit oamenii dela muncă, au găsit satul plin de dorobanți. Câțiva găzduiau la curțile boierului Ghica. Porțile cele mari, ca de catete, erau închise și în fața lor, un gradat negricios, cu pușca în spate, stătea cu picioarele depărtate, își răsucea mustața și se uita urât la trecători. Alți câțiva se așezaseră la curțile arendașilor ca la ei acasă. Închiseseră și acolo porțile și puseseră sentinele. La girezile de paie, la sto-

guri, la coșere, la velniță, la moară, tot așa. Și patrulă de câte trei ostași se încruciau pe ulițele satului, la deal și la vale, se uitau la oameni pe sub sprincene și își clănțăneau oțelele armelor!...

Iar Vineri dimineața, un ofițer a venit călare, a tras la curtea arendașilor și îndată un gornist a început să sune semnale din goarnă. Sunetele porneau puternice, umpleau văzduhul și se auzeau până în pădurea Vereștilor, până departe peste lanurile dinspre Brehuiești, până la cantonul drumului de fier și până în lunca Siretului. Să le audă toată lumea și să ia aminte!

Oamenii se uitau unii la alții, aiuriți.

— Ce ne facem? întreba năuc Tricamare, care alergase până atunci din casă în casă, îndemnând, injurând și sfătuind.

— Ce ne facem? întreba și ceilalți, ridicând nedumiriți din umeri.

— Pe dracu-l facem! răspundea Ion Pavăl, privind cu ură în urma patrulălor care tropăiau pe șosea zi și noapte. Dacă boierii au adus atâta putere, ce mai putem face?

— Acum chiar am pus-o de mămăligă! vorbi și Dumitrache Ponici, negru la față de supărare și mânie. Se vede că unul dintre noi a mâncat picioare de găină neagră! A spus muierei ceea ce nu trebuia să spuie și atâta i-a fost! Acuma s'a isprăvit cu împărțeala și cu pământurile noastre!...

Zilele trecură după zile, fără alte întâmplări. Pe urmă începu a trece și vara, lăsând numai amărăciunile și mâniile și ura... Iar într'un târziu, când socotiră că lumea s'a liniștit, plecară și dorobanții și satul răsufală mai în voie. Dar acu era totul secerei și al coasei și al treierului pe ogoarele sărace și puține și oamenii nu mai aveau vreme să se strângă, să se înțeleagă și să se scoale cum hotărâseră în primăvară...

7

În marginea codrului, Nicolai călărașul opri calul să mai răsufle. Departe, la asfințit, Dumbrăvenii se vedeau ca printr'o ceață subțire. Iar în stânga satului și acoperind toată întinderea până la gara care nu se vedea, înnegrea pădurea Verești. Calul își înălțase capul și privea și el într'acolo, mișcându-și neliniștit urechile.

— Mare tâlhar ești, măi Cobur! râse călărețul, bătând cu palma gâtul calului. Vrasăzică cunoști și tu, de departe, locurile și satul și pădurea aceea! Numai că acolo, la pădure, îi cu primejdie, măi băiete! Că dacă ne prinde moș Iordache Chihaia, ne rupe picioarele, bre! Zice că noi, adică, umblăm după Profirița! Auzi tu ce vorbe ne scoate el nouă! Noi care căutam numai bureți și fragi și suntem niște flăcăi cum nu se află mai cinstiți și mai cumsecade!

Râse în gura mare și calul bătu nerăbdător cu copita, în prundul șoselei.

— Mergem! îl pricepu Nicolai, pornind. Iaca mergem. Ne așteaptă, măi băiete, și moș Dumitrache al nostru, și tu ai să găsești fân proaspăt și ovăș și toată grădina ceia cu trifoi, a ta are să fie! Eu știu că ție îți place și pâne de casă, mai cu seamă din mâna Profiriței! Cui nu i-ar plăcea?...

Fără alt îndemn, calul porni în trap întins.

— Aha! Ai priceput! Numai să nu ne iasă pânea ceia pe nas, măi băiete!

Hotărât luera, călărașul Nicolai era vesel. Nici nu s'ar fi putut altfel. Se ducea doar acasă, cu cal cu tot, ca orice „călăraș cu schimbu“, cum se mai afla încă în anul acela 1888. Își pusese, pe o ureche, cușma de blană de iepure și își trăsese curelușa neagră pe sub bărbie. Așa-i ședea mai bine.

Tunica sură, cu nasturi lungi, lustruiți, îi strângea trupul drept, subțire, care sălta ușor în șea. Pantalonii albi, cu flori de găitane negre, plesneau pe coapsele lui lungi. Cizmele parcă erau de lac — le văcuiseră și le lustruiseră o jumătate de noapte — iar rozetele înfipte în carâmbi, sus, străluceau ca soarele! Lasă să-l vadă satul în toată frumusețea și măreția lui!

— Parcă te duci la nuntă, leat! îi strigase vagmistru Bărboi, care stătea în poarta cazarmei, cu picioarele desfăcute, cum avea obiceiul. Numai, dacă te întorci cu mâna goală, îți arăt eu nuntă!

— 'Țales, trăiți! strigase Niculai din înălțimea calului și răsuflase ușurat, îndată ce trecuse colțul șoselei și nu mai putea fi văzut. Pentrucă vagmistru fără cravașă, nu se putea. Iar când un vagmistru ostenea plesnindu-te cu cravașa, avea putere să pună pe alții să te plesuească cu trăgătorile! „Așa-i armata, îi spusese moș Dumitrache, dela început. Rabzi, taci și trece!“ Și în adevăr trecea. Iaca, acuma nu-i mai păsa de vagmistru. Acuma alerga în trap mare printre miriștile galbene și vântul îi cânta ușurel pe la urechi. Cobur strănuta, berze albe pluteau cu aripele întinse în văzduhul albastru, un iepure fugea în copci lungi, în lungul unui hat, și stoluri mari de grauri grași sburau sfârâind din aripi.

Devale, la Vlădeni, o fată scotea apă cu ciutura, dintr'o fântână cu cumpănă. Călărașul îi aruncă o glumă, din goană. Fata îi răspunse râzând și înălță un braț în vânt. Înălță și el brațul și urcă dealul în fugă. În fața hanului lui Zaharia, la Huțani, un om poposea singuratec. Stătea în picioare, lângă un căluț slăbănog, înaintea căruia pusese un braț de fân. Călărașul strânse pulpele și trecu înainte, în trap întins. Până la podul Siretului, ostașul călări cu fruntea îngândurată. Înălțarea omului aceluia îi aducea aminte de moș Dumitrache și de necazurile lui. Cine știe ce va găsi acasă!

O vreme, în mintea lui se perindară căsuța soldie cu fereastră cât palma, ograda săracă și chipul lui moș Dumitrache, îmbătrânit înainte de vreme. Și inima lui se strânse când își aduse aminte cât de vrednic și de bun era și cum îl îngenuchiaseră lipsurile și nedreptățile și asupririle... Da, cine știe ce va găsi acasă?

Dar când trecu prin luncă, toate gândurile negre îl părăsiră și zâmbetul se arătă din nou pe fața lui. Apa curgea domol, cu acelaș șopot nesfârșit peste prundurile largi. Mirosea văzduhul a răchită tânără, plină de sevă, a bielșug de iarbă grasă, și cei doi plopini înalți dela capul podului se înclinau și acum bătuți de vânt, tot așa cum îi văzuse de mult, în copilăria lui.

Copitele lui Cobur bubuiră pe pod și acum tropăiau vesel pe șosea. Iaca, de aici, de lângă linia ferată care trece de la Verești la Botoșani, pădurea se vede ca în palmă. În stânga i se zice „făget“, și cu partea asta, Niculai nu are nici în clin nici în mână. În dreapta i se zice „varatec“, și în partea asta se află și casa pădurarului — moș Iordache Chihaița — și Profirița. Acolo, da! Acolo se află și șfaracurile cele lungi și adânci și pline de întuneric și de hribi și de copaci căzuți, care putrezesc pe loc, și tot pe acolo cresc și fragii și umbilă în cârduri băleți și fete, Dumitruca... Ce poate să le facă moș Iordache?

— Nu-i așa, măi Cobur? vorbește tare Niculai, bătând cu palma gâtul calului.

— Așa-i! ar zice Cobur, dacă ar putea. Dar nu poate. Deci se mulțumește să miște din urechi, ca și cum ar face anume semne, pe care călărețul le talmăcește cum îi vine lui mai bine:

— Vrasăzică, zici și tu că nu le poate face nimica. Dacă nu-i strică nimeni copacii, nu-i fură lemne și nu intră cu vitele în pădure, ce să le facă? Numai mie mi-a vâjâit odată, o jordie, pe spinare! Și dacă aș fi fost prost,

mi-ar mai fi vâjâit una! Dar când s'a opintit a doua oară, a dat în vânt! Mie îmi sfârâiau câlcâiele tocmai pe la marginea pădurii! Atâta de grăbit ce eram! Da' de atunci n'am mai dat ochii cu dânsul! Când îl zăresc de departe ori sar într'o grădină, ori fac calea întoarsă! Paza bună... nu știi tu?

Călărașul râde și mângâie gâtul calului cu palma. A uitat și de usturi-mea de atunci și de ocara pe care a mâncat-o de la moș Dumitrache. Pentrucă în ziua aceea, — când cu jordia — moș Iordache a și bătut în poartă la moș Dumitrache: „Dumitrache, să-ți ții acasă flăcăieșul, că eu îi rup ciolanele!“ „Da' ce-a făcut, bre?“ „Umblă ca un câne în jurul casei mele! Eu n'am fată de cele care crede el! Eu descarc pușca într' ânsul și mântui lumea de un răulean!“ „Da' nu-i răulean, bre omule! Umblă și el ca fiecare! Dacă ai fată, nu tot ai s'o măriți într'o zi?“ „Când i-a venit vremea, Dumitrache, nu acuma! Eu atâta îți spun!“

În sara aceea, moș Dumitrache care ținea loc de tată lui Niculai, pentrucă Niculai nu avea părinți, l-a probozit strașnic:

— De ce-mi faci tu mie numai pozne și necazuri, măi băiete? Mai întâi și mai întâi, la anii tăi, alții se șterg la nas, nu umblă după fete! Da' să zicem că umbli. Nu-i plin satul ista, de fete? Ce cauți tocmai la pădure? Ce, fata năucului istuia e mai cu coarne de cât altele? Și ești prost, măi, de dai în gropi! Altul, în locul tău, ar trece întâi pe la Huludeț: se află, la Huludeț, la un păhăruț, Iordache Chihaia? Se cheamă că drumul la pădurărie e slobod. Nu se află? Se cheamă că dacă te duci la fata lui, nebunul trage cu pușca în tine de după un copac! Apoi dacă nici atâta nu te pricepi, să știi că ai în cap târâțe, nu criiri!

— Numai că noi nu avem în cap târâțe, măi Cobur! râde călărașul în gură mare. Noi am priceput că moș Dumitrache mai mult ne sfătuiește, de cât ne ocărăște, și de atunci trecem pe la Huludeț! Ne-am învățat minte!

Calul mișcă urechile și tropăie vesel. Iată, acuma se vede velnița și bulgăria. Și mai încolo, curțile arendașilor. Is doi arendași, doi frați. Pe unul îl cheamă Constantin Turtureanu și celuilalt îi zice Leon Turtureanu. Pe proprietarul moșiei, Niculai călărașul nu l-a văzut niciodată. Știe că îl cheamă Dumitru Balș și că e nebun. Il țin neamurile sub pază. Chiar de aceea moșia a încăput pe mâna unui tinerel căruia îi zice Leon Ghica, și care e „curatorul“ proprietății. Niculai nu știe ce e aceia curator, dar înțelege că e o meserie foarte bănoasă. Iaca, Ghica acela arendează moșia, ia bani de la arendași și se duce să-i mânânce în străinătățile lui. Când îi isprăvește vine și cere alții. Și arendașii îi dau, că au pe ce.

Călărețul se înalță în scări și se uită de jur împrejur. Strașnică moșie. Douăsprezece sate cuprinde, și bălți și heleșteie și păduri și velniță și moară... și codrul cela de la Sarafinești cu urși și capre sălbatică și tot felul de dihanii, de ți-e frică să intri întrânsul! Peste două mii de fâlci, nu șagă!

— Ce or fi făcând cu atâtea parale? se întreabă călărașul, câtând nedumirit spre curțile arendașilor.

Cobur nechează. Dinspre curți vine către dâșii o trăsurică ușoară, trasă de un singur cal. Niculai o știe și îl știe și pe conu Alecu Hacman, vechilul, care stă în trăsurică și mână, cu pălăria dată pe ceafă și cu biciul lung în mână. Și conu Alecu îl cunoaște pe călăraș. Trage de hățuri și oprește în fața lui:

— Tu nu ești nepotul lui Dumitrache? întreabă el.

— Al lui....

— Bine că ai adus calul! Să spui lui moșu-tu, să iasă mâine dimineață,

la cărat saci, la gară. Să pună calul lui și calul tău, ca să poată lua câte zece tihali....

— Calul meu nu-l pot pune la greutate mare, coane Alecule, răspunde călărașul.

— Da'ce, te întreabă careva pe tine?

— Nu de asta, dar îl roade hamul, și dacă se cunoaște...

— Și dacă se cunoaște, ce-i?

— Dacă se cunoaște, îi bucluc la cazarmă, coane Alecule! N'avem voie, așa-i porunca!

— Aicea, măi băiete, porunca o dau eu! vorbește vechilul încruntat. Tu să spui lui moșu-tu, așa cum ți-am spus eu!

Conu Alecu trage de hături și, pornind, își vâjâie biciul și arde o lovitură peste crupa lui Cobur. Fulgerător, Cobur răspunde în felul lui; isbește cu amândouă copitele dindărăt, atât de tare încât coșul împletit din nuiele albe pâraie, se clatină, gata să se răstoarne, și trăsura rămâne șoldie în marginea drumului.

— Ține-ți calul, dobitocule! răcnește conu Alecu vânăt de spaimă și ridicând din nou biciul.

— Nu-l păli, că te sfarmă! strigă călărașul, trudindu-se să-și liniștească fugarul. Aista nu-i dus de multe ori la biserică!

Strânge pulpele și calul pornește ca din pușcă.

— Bine, măi tâlharule, îl probozește călărașul, cum să dai tu în trăsura boierească? D'apoi tu știi cine-i aista?

Cobur strănută.

— Cum, nu-ți pasă? se miră Niculai, înțelegând în felul lui. Nu-ți pasă ție de conu Alecu Hacman? N'ai auzit că te pune la ham? Ori, tocmai de aceia!

Călărețul își trage un bobârnac în căciulă, dând-o pe ceafă și râde, luminat: Să știi că de aceia l-ai plesnit! Asta, măi băiete, aduce cam cu loviarea superiorului! Ocna te mănâncă! Tu știi că, după arendași, conu Alecu e cel mai mare în sat? Mai mare decât vagmistrul Bărboi, măi băiete! Când îi mai vorbi cu dânsul, să faci bunătate să-ți lipești copitele... după ce-i păli! Auzi tu?

Acuma calul tropăie printre gardurile cu streșine de spini și grăbește spre căsuța lui moș Dumitrache.

8

În fața lui moș Dumitrache, Niculai călărașul nu putea vorbi așa cum vorbea el cu Cobur al său. Când a descălecat în ogradă, întâi și întâi s'a plecat și a sărutat mâna bătrânului, cu mare cuviință. Pe urmă și-a adăpostit calul la umbră, l-a „buciumat“ după regulă, cu un șomoiog de paie, și după ce i-a pus dinainte cele de trebuință, s'a îndat către moșucag. Moș Dumitrache îl aștepta răbdător, cu o mână înfiptă în brâu și cu luleaua între dinți. Mătușa Catinca ieșise în prag și privea și ea cu ochi luminați la acea mândrete de flăcău, nalt și subțire și mlădios ca o vargă, cu nasturi și rozete și ciubote strălucitoare care se pleca în fața ei și-i săruta mâna, pe dos și pe față, după obiceiul cel bun și frumos din bătrâni. Îl sărută și ea pe frunte, îl netezi cu palma pe obraz și îl pofti în casă:

— Îi fi trudit, dragul mamei... și ți-a fi loame!

— Da'nu-l mai căina, că n'a murit! o repezi moș Dumitrache. Ia mai bine gărălioara ceia și trage o fugă până la Huludeț. Să-ți deie de cel cu mintă... știe el.

Și când mătușa Catinca se făcu nevăzută cu gărălioara ascunsă în pestel-

ca la un lan care dă în copt. Roadă și gloată, bătrânețe lene și coșere pline! Moș Dumitrache bău și mătușa Catinea puse pe masă și oleacă de gustare.

— Acu' spune mai departe, îndemnă bătrânul pe ostaș.

— Și cum zic, vorbi Niculai cu gura plină, numai ce s'aude dinspre sat, goarna. Luase colonelul și gornist cu dânsul. Au sărit ofițerii și gradații, au strigat la noi și am pornit trap, trap, în sat. Acolo, ce să vezi? O gloată întregă, să fi fost două, trei sute de oameni, se vânzolea cât ținea toloaca în fața primăriei. Prinseră în mijlocul lor pe subprefect și pe colonel, iar primprejur, goneau speriați niște călărași de la tactul subprefecturii. Călărașii înceau, se răsteau cu săbiile, dar nimeni nu se speria de dânșii. Ne-am oprit și noi, cu sufletul la gură: acu-i acu! Dacă ne pune să tragem? Maiorul nostru s'a și repezit cu calul: „Dați drumul domnului colonel și domnului subprefect, că vă împușcăm ca pe vrăbii!”

„Le dăm drumul, a strigat un om cu căciulă înaltă, numai să meargă nițel cu noi, să le arătăm cum trebuie împărțit pământul!”

În mijlocul mulțimii, colonelul se sbuciuma, înspăimântat, dar de ieșit nu putea ieși. „Trage, ce mai aștepți?” striga el către maior. Și maiorul s'a întors repede către noi și a început a comanda. Cât ai bate din palme, eram descălecați și cu puștile la ochi, după regula noastră, a călărașilor. Și așteptam așa. Iar când a răcnit maiorul: „foc“! s'a sbătut inima în mine. Dar s'a sbătut degeaba. Nimeni n'a tras! A rămas maiorul cu sabia în mână și s'a făcut alb ca varul. Vagmistru! a isbit cu pintenii de i s'a ridicat calul în două picioare și a răcnit la noi, gătit: „Ce“? Dar noi stăteam încremeniți cu puștile la ochi, parcă eram de lemn. A mai strigat odată maiorul: „foc“! și pe urmă tăcerca s'a făcut și mai mare. Oamenii care se vânzoleau pe toloacă, au rămas întâi înlemniți și înspăimântați. Credeau că-i împușcăm! Când au văzut însă cum merge treaba, le-a venit inima la loc și au început a răcni și mai tare și a arăta pumnii către colonel și subprefect.

— Și n'ați tras?, s'a sculat moș Dumitrache, peste măsură de tulburat.

— N'am tras, moș Dumitrache! Cum să tragem în oameni? Ce-s potârnichi?

Moș Dumitrache se lăsă iar pe lată și începu să se scarpine repede, repede, în barba netunsă de zece zile.

— Și cum s'a mântuit? întrebă el cu ochii licărind sub mărăcinișul sprincenelor sure.

— Cum să se mântuie? A strigat colonelul ca din gură de șarpe, că-l apucase groaza: „La mine, ofițeri! Trageți cu revolverele!“ Și atunci s'au bulucit ofițerii și gradații peste oameni, i-au călcat în picioarele cailor, au tras cu revolverele, au ucis, au stâlcit și când s'a împrăștiat grămada — că doar cum era să steie cu mâinile goale în fața revolverelor? — au scos pe colonel și pe subprefect....

Niculai tăcu o vreme și moș Dumitrache îl îndemnă nerăbdător:

— Și pe urmă?

— Pe urmă ne-au bătut cu cravașele de ne-au șpârseit obrazul, au strigat la noi că suntem trădători de țară și avem să putrezim în ocean, și s'au pus la sfat — colonelul cu ofițerii — mai la o parte, să nu-i auzim noi. După sfat, colonelul s'a dus să bată telegraful, iar pe noi ne-au chemat vagmistrii, unul câte unul, ne-au luat cartușele, le-au numărat și le-au încărcat într'o căruță. Inima în noi se făcuse cât un purice! Ne-ar fi luat și armele, dar nu aveau unde le pune, că în tot satul nu se afla decât o căruță! Atâta erau oamenii aceia de bogăți!

Niculai înghiți un strop de rachiu din fundul ceșcuței și urmă:

— Sara nu ne-au dat de mâncare. Ne-am strecurat prin ogrăzile oamenilor, pe întuneric. Ne-au învățit, femeile, mămăligi, și ne-au dat curechi murat din loamna trecută, cu moare în care au ras hrean. Era bun care nu se mai află!... În noaptea aceea ne-am lămurit noi cum a fost de s'au răscolat oamenii. Tot împrumărirea, moș Dumitrache, ca și la noi, și tot tocmelile cu boierii. În loc să le dea pământ cum îi legea și cum zice că ar fi poruncit și vodă, i-au îmbrobodit așa de bine cu tocmelile, încât au ajuns țărani ca robii. Cum e aici, de pildă! Și zice că într'un rând a trecut pe acolo nu știu care din cei mari, de pe la minister, ori pe lângă vodă, nu știu, că n'am înțeles bine. Și atunci s'au sfătuit oamenii și au ieșit înaintea lui cu rogojini aprinse în cap — ca'n vremile cele vechi, — să se jăluiască adică și să ceară dreptate. Și s'au speriat caii boierului aceuia de rogojinile aprinse și au rupt-o de fugă peste câmp. Și în loc de dreptate și pământ, au căpătat oamenii niște bătaii de i-au scos din sănătate. Iar când n'au mai putut răbda și au răcnit și s'au burzuluiit, s'au pus pe ei cu călărașii de la tact, și cu vătăjii și cu primarii, de tipa lumea ca din gură de șarpe. Vrasăzică, pământ nu, dreptate nu, mâncare și hodină nu... Ce era să mai facă oamenii? S'au răscolat întâi într'un sat, pe urmă în satul de alături, pe urmă alții care au auzit... că înțelegere n'a fost între dânșii... Așa a fost. Ostașii de acolo n'au vrut să tragă într'ânșii. Cum să tragă? Și atunci ne-au adus pe noi, din Moldova, ca mai străini... și ți-am spus!...

— Vrasăzică, n'ați tras, măi? Îl mai întrebă odată moș Dumitrache, împungându-l cu ochii ca vioreaua.

Niculai se descheie la tunică și scoase dintr'un buzunar ascuns un ziar păturit.

— A scris și la gazetă că n'am tras, moș Dumitrache! Iaca, am căpătat una și ți-am adus-o, să vezi.

Bătrânul se uită lung la ziar. El nu știa carte, dar cecece spunea băiatul acela, era lucru atât de însemnat, în cât trebuia numaidecât dovedit negru pe alb. Pentrucă dacă era adevărat că oștenii nu trag în țărani, se schimba socoteala... Puse deci gazeta în brâu și Niculai își urmă povestea:

— Pe urmă, când a venit colonelul, târziu, noaptea, am încălecat și am pornit înapoi la gară. Și am umblat noi până la Botoșani cinci zile și cinci nopți!... Acu nu mai aveau grabnică trebuință de noi! Pe urmă au fost cercetări și bătaii și carcere și iar bătaii și cercetări. Voiau să afle dacă nu cumva ne-a sfătuit careva să nu tragem și dacă n'am pus la cale vreo răzmeriță împotriva stăpânirii, ca feciori de țărani precum ne aflam. Când s'au încredințat că n'a fost nicio punere la cale, ne-au lăsat în pace. Acum mi-au dat drumul pe două săptămâni... Dar până acu ne-au ținut ca la ocnă! Luni de zile ne-au ținut!

Moș Dumitrache nu-l mai asculta. Era din cale afară de adâncit în gânduri și din cale afară de turburat. Iși smulgea câte un fir din barba netunsă și din vreme în vreme își repezea mâna către ceșcuță. Nici n'a băgat de seamă când s'a umplut casa de neamuri. Bucuros, Niculai săruta dreptele celor bătrâni și scutura mâinile celorlalți. Erau acum de față, moș Vasile, care era frate cu moș Dumitrache și mătușa Panorea, care era nevasta lui moș Vasile și vărul Mihai, care era ginerele lor și nevestă-sa Anica și celălalt văr Mitrea Câmpanu, cu frate-său Trică și cu nevestă-sa și moș Anania care era văr cu moș Dumitrache, și după dânșii veniră și nurorile și feciorașii și fetișoarele și tot neamul. Toți aflaseră de sosirea lui Niculai și veniseră să-l vadă.

Iar lui moș Dumitrache, de la o vreme i se făcu lehamite de atâta svoană și chicot și luându-și cușma și bățul, îi lăsă pe toți în plata domnului și porni la deal, pe linia satului.

9

Când ajunse lângă crâșma lui Huludeț, Niculai intră cu Cobur în șanț. În șanț era iarbă mare și buruieni și copitele lui Cobur nu răsunașu așa de tare ca pe șosea. În dreptul ușii deschise, Niculai opri și se plecă din șea. Înăuntru erau oameni puțini. Opaitul pus pe prichiciul ferestrei, abia lumina, fumegând și clipecind. Dar tot se vedea destul ca să descopere statura lui moș Iordache Chihai. Ostașul zâmbi bucurat, strănuse frâul și Cobur mai merse o bucată de loc prin șanț. Apoi urcară în șosea și troleul calului se pierdu grăbit, încolo, spre pădure.

Moș Dumitrache nu se mai întorsese acasă. Era acuma în deal, așezat pe o buturugă, în fața unui foc de găteje, în livada lui Ion Pavăl. Mai erau acolo, în jurul focului, dascălul Costache Bercea, cu un umăr mai sus și cu nasul mare și roșu de băutură și toți cei care astă primăvară puseseră la cale răzmerița: Manole Andrușcă, voinic, încrunțat și mirosind a rachiu, Toader Pomparău, mai „târâie berneveci“ de cât ori când, Trică al Mariei, cel căruia oamenii îi prescurtau numele și îi ziceau repede „Tricamare“, om cu ochi de viezure și nas ascuțit, și Gavrilă Ciucălău, greoi, cu barba netunsă, neagră și aspră ca o perie și cu ȋțarii ruți și borteliți peste tot. Ion Pavăl, gazda, înalt, zdravăn și cu mustața scurtă, plină și cărunță, stătea în picioare, cu o mână înfiptă în brâu și cu ochii ațintiți asupra focului.

O boare ușoară, ca o răsuflare a livezii, mâna fumul într'o parte și aducea miros de poame coapte. Casa lui Ion Pavăl se vedea alături, ca o umbră mai deasă în întuneric, iar în spatele ei se întindea o miriște, despărțită de gospodăriile megieșe numai printr'un șanț, pe care se legăna o perdea desalcâmi subțiri. Pe șanțul acela, pe lângă salcâmi, vecinii din deal făcuseră o cărare, pe care scurtau drumul, umblând „printre grădini“ de la șoseaua cea mare a Botoșanilor, până la șoseaua Vereștilor.

Moș Dumitrache era din cale afară de mânios. Fulgera cu ochii în dreapta și în stânga și-i probezea pe toți, amărît și nemângâiat.

— Așa-i că am scăpat căruța? își clătina el capul cu cușma înaltă, către unul și către altul. Umbra lui, lungită de flăcări, clătina, de asemeni, o căciulă uriașă, printre pomi. Așa-i că am scăpat căruța? Spunea Grigore Livadaru din Corni, că i-a scris feciorul său de la Ploești așa: „Unde au sărit oamenii și au făcut răscoală, iaca au să vie comisii la fața locului. să cerceteze dreptatea țaranilor și să le deie ce-i al lor“. Așa se și cuvine. Copilul, până nu plânge, maică-sa nu-i dă țâță! La noi, cine să vie? Am cerut noi ceva? Ne-am jăluit cui va?

— Te-ai jăluit tu mai anțârț, zâmbi pe sub mustață Tricamare. N'ai ieșit cu jalba în proțap înaintea prefectului? Ți-aduci aminte ce ai căpătat după ceafă? Nasul ascuțit al lui Tricamare împungea aerul ca o sulă.

— Am căpătat pentru că ați fost voi niște mișei! Toți v'ați prins să mergeți cu mine și când a fost la adică, m'ați lăsat singur! ocări moș Dumitrache.

— Da' ce, să bage călărașii șpanga în mine? își înalță Gavrilă Ciucălău capul negricios.

— Adevărat, bre! răsă Tricamare, împungând cu nasul către Ciucălău. Cum să se anine ei de os sfânt? Că toți câți suntem aici, am venit de la

Plevna, ori de la Grivița, cu câte un beteșug, numai tu ai venit teafăr! Și de șpăngile Turcilor ai scăpat!

— Așa am avut eu noroc! se apără Gavril, dârz.

— La o treabă ca asta, cu cât stai mai departe, cu atâta ai mai mult noroc! îl repezi Dumitrache. Numai că, măi Gavrilă și voi iștialalți, ne-am înfricoșat de câțiva dorobanți și iaca am rămas de căruță! Drept că poate am fi căpătat câteva clepșe, ori câteva ciomage peste fundul ițarilor, dar iaca, acu ar fi venit comisia și am fi isbândit într'un fel...

— Dacă nu cumva căpătam câteva gloanțe, mormăi Gavrilă.

— Despre tine, n'ar fi fost nicio pagubă, se iuți moș Dumitrache, da' asta nu s'ar fi întâmplat. Oștirea n'a tras în țărani!

— Dar de unde știi tu asta? se întoarse către dânsul, Gavrilă Ciucălău.

— De la nepotul meu, Nicolai. A venit azi din concentrare. A fost cu tot reghimentul, tocmai pe lângă București, acolo unde s'au răscolat oamenii întâi, astă primăvară. Ostașii munteni n'au vrut să tragă într'ailor, de aceia au adus moldoveni.

— Și nici moldovenii n'au tras?

— N'au tras! Se jură băietul că n'a tras nici unul!

— Apoi el ce are să zică? Să-și aprindă paie în cap cu tine? Și tu îl crezi? rânji Ciucălău. Dacă îți dă ordin să tragi și tu nu ascuți, trage ofițerul în tine! Ai uitat?

— N'am uitat nimic, se mânie Dumitrache. Cât ai învățat tu în oștire, am învățat și eu. Da', iaca, acu a fost altfel. Și dacă nu-l crezi pe băiet, poate ai să crezi gazeta, măi Gavrilă!

Dumitrache Ponici se descheie la mintean, cu mișcări smuncite, scoase din brâu ziarul și îl întinse lui Costache Bercea.

— Ia, dascăle Costache, cetește tu aici, că de aceia te-am și chemat!

Dascălul Bercea stătuse tot timpul tăcut, cu nasul în jos. Era „ciumurluit“! Băuse la frate-su niște rachiu dres cu cireșe amare, tare de-ți sărea cușma din cap. Acuma avea limba neagră, și era somnoros. Și pe urmă, pe dânsul nu-l interesa nimic din ceea ce-i frământa pe oamenii aceia. El avea oleacă de pământ, era singur, fără greutăți, iar de băut, îi dădea tot satul. Acuma venise numai pentrucă îl chemase moș Dumitrache. Nu știa despre ce este vorba și nici nu-și dădea osteneală să priceapă. Iși scoase căciula din cap, așa cum făcea la strană, desfăcu ziarul și se răsuci pe buturugă, ca să potrivească pe hârtie lumina flăcărilor, căută îndelung, mormăind neînțeleș și plecându-și mereu nasul lung și gros, asupra gazetei. Ceilalți îl priveau nerăbdători și tăcuți. Nu se auzea decât foșnetul hârtiei între degetele aspre și plesniturile scurte ale vreascurilor care scoteau scânteii. Și deodată Costache Bercea tuși dregându-și glasul și începu, pe nas:

— Iaca!... Da-i tocmai din Aprilie, bre!

— Asta ne și trebuie! vorbi nerăbdător Dumitrache. Ce zice?

— Zice așa: „Inăbușirea răscoalelor țărănești se lovește de greutăți neprevăzute. Soldații nu vor să tragă în țărănimea răscolată. În comuna Vărăști, olițerii s'au văzut nevoiți să tragă singuri, cu revolverele. Subprefectul Popescu din Budești, raportează că ostașii rezerviști sunt cei dintâi care îndeamnă țărănimea la răscoală“...

— Auziți? gemu adânc Manole Andrușcă, strângându-și pumii mari și pietroși. Și noi stăm pe cuptor, ca babele!

Ceilalți ascultau nemișcați, cu ochii la dascălul care silabisea greu, se încurca în cuvinte, le lua dela capăt și răsuflea ușurat când le dădea de rost

Costache Bercea citea mai lesne slovele cele încârligate și răsucite ca niște paianjeni, din cărțile lui bisericești.

— Zi-i înainte, Costache! îl îndemnă moș Dumitrache.

— „...„Incurajați astfel, țărani iau cu asalt conacele boierești, pe care le devastează, ard arhivele cu învoieli agricole, deschid hambarele cu grâne ale boierilor și arendașilor, își împart produsele și încep să-și împartă pământul, cu de la sine putere“...

— Cine împarte pământurile? isbucni un glas din întuneric și, călcând peste vreascuri uscate, un om se ivi în lumina flăcărilor. Era scund, îndesat, cu mustața scurtă, neagră și cu ochii încruciași atât de tare, încât nu știai unde se uită și ce vede.

Oamenii își întoarseră capetele, mirați.

— Ce-i, Tudorache? îl întrebă nemulțămît Ion Pavăl. Mă cauți pe mine?

— Nu te caut, bade Pavăl, dar am trecut pe șant și v'am văzut. Am vrut să știu și eu ce gazetă se citește aici. Am auzit că-i vorba de pământ...

— A-ha! Și dacă-i vorba de pământ, hop și tu! râse Ion Pavăl. Apoi tu ai pământ, măi băiete. Și slujbă ai. De toate ai! Iar gazete, ca șef de garnizoană precum te afli, găsești la primărie câte vrei.

— Nu-i cu supărare, bade Pavele...

— Nu-i cu supărare, dar nepoftitul n'are scaun. Avem și noi aici o vorbă, între foști oșteni de la șaptezecișisapte. Tu, precât știu, n'ai prea fost pe acolo.

— Eram numai un țânc pe vremea aceea...

— Toemai. Apoi...

— Apoi, cu bine! rosti șeful de garnizoană Tudorache lepure, și se făcu nevăzut în întuneric. Ceilalți își întoarseră capetele după dânsul și tăcură îndelung.

— Dumnezeii lui de șpion! icni Manole Andrușcă. Să nu-l pocnești?

— Are poruncile lui, îl domoli Ion Pavăl. De când a început a se teme stăpânirea de țărani, câinii ei nu mai au somn... Ia mai citește odată dascăle, acolo unde spune de pământ, că n'am auzit bine.

Costache Bercea întinse din nou gazeta, căută îndelung și punând și unghia pe rândul cu pricina, citi iar, rar, bisericește:

— „...„țărani iau cu asalt conacele boierești, pe care le devastează, ard arhivele cu învoieli agricole, deschid hambarele cu grâne ale boierilor și arendașilor, își împart produsele și încep să-și împartă și pământul, cu de la sine putere.“...

— Vrasăzică, îi privi moș Dumitrache, când are să vie comisia ceia despre care vorbea Livadaru, are să-i găsească gata împrumătăriți! Nu v'am spus eu că am scăpat căruța?

Tăcură toți, întunecați și frământând în capul lor gânduri grele.

— Vedeți, măi, vorbi într'un târziu Ion Pavăl, cu glasul domol și amărât, dacă începeam astă primăvară o treabă, măcar de învoielile cele scăpam. Le dădeam și noi foc, cum spune la gazetă, și măntuiam lumea de dânsese. Așa... am muncit toată vara pe lanurile arendașului și pentru mine n'am isbândit nimica. Am avut o leacă de orz, l-a înneecat buruiana și l-am dat jos cu coasa. Mai mult pălămidă decât orz. Popușoiul, neprășit la vreme, a crescut cât genunchiul broaștei. Ce dracu am să mănânc la iarnă, nu știu!

— Numai tu? îi luă vorba din gură, Manole Andrușcă. Eu pe ogorul meu am muncit numai Dumineca! Trăgeau clopotele la biserică și eu trăgeam cu coasa și cu sapa, de mă blestemau babele în sat! Iar când am încercat să le mai dau dracului de învoieli, și să mai lucrez și pentru mine, m'am trezit cu Gheorghită al Țiganașului, primarele, la poartă. Că mă închide dacă nu ies la boeresc! Mama lui de faraon!

— Parcă eu am fost mai breaz? bodogăni Gavrilă Ciucălău.

— Nici unul nu-i mai breaz, spuse moale, Toader Pomparău. Dar dacă dădeam foc tocmelilor, ce foloseam? Vă întreb eu, măi oameni buni: dacă n'am lucra la arendaș, așa cât sunt de rele învoielile, cu ce-am trăi? Cum să trăiască, măi oameni buni, cinci guri cu douăzeci de prăjini de pământ, cât am eu? Nu vrei să faci învoiala, mori de foame cu fată, cu fecior, cu babă, cu tot!

— Aici e buba! se amestecă Ion Pavăl. Dacă am avea pământul nostru care să ne îndestuleze nevoile, altfel am vorbi cu boierul și cu arendașii. Dar când știi că n'ai o palmă de loc al tău, și vine iarna și țipă copiii de foame, iscălești învoiala lui agricolă cu ochii închiși, și pe urmă, toată vara te bați cu capul de păreți. Numai împroprietărirea, cum îi legea de la șazecișipatru, ne poate mântui, măi oameni buni.

— Vrasăzică, cei care s'au răscolat au avut dreptate, grați amărit moș Dumitrache.

— Cine zice că n'au avut? vorbi iar Ion Pavăl. Să fi avut și noi mai multă minte, să fi păstrat taina și să fi isbit înainte de venirea dorobanților în sat, am fi fost acu în rând cu lumea și am fi așteptat comisia!...

Pași repezi se auziră printre pomi și îndată se ivi în lumină Gheorghită al Țigănașului, primarul. Era smead, cu barbă neagră, rotundă și nas puțin coroiat, și purta ciubote strâmte, cu tureatca până sub genunchi, scurtă, de postav, cușmă înaltă și băț în mână. Se opri la spatele lui Costache Bercea.

— Bună vremea, oameni buni! zâmbi el, arătându-și dinții albi.

— Mulțămim dumilorvoastre! răspunseră oamenii, privind-l mirați.

— V'ați mai adunat la sfat?

— Ce să facem, domnule primar? vorbi domol, Pavăl. Nu știi? Omul când își spune necazul, parcă i-i mai ușor.

— Câtă vreme rămâne cu spusul, nu-i nici o primejdie, zâmbi iar Gheorghită al Țigănașului, plecându-se repede și trăgând ziarul din mâna lui Costache Bercea. Ce-i, dascăle Costache? Ai lăsat ceaslovul și faci politică?

— Da' nu-i nicio politică, domnu' Gheorghită!.. O gazetă...

— Văd! desfăcu primarul gazeta, plecându-se puțin, să vadă la flacări. Cetești, dascăle Costache, răscoalele țărănești, de astă primăvară! Bade Pavele, se întoarce el către gazdă, nu-i bine ce faci aici! Nu vă jucați cu focul, că se aprinde și nu-l mai puteți stinge! Pământul după care umblați, are să vi-l deie statul și guvernul, la vremea lui. Aveți răbdare. Iaca, nici eu n'am pământ și rabd...

— Ce să faci cu pământul? îi luă vorba din gură Tricamare. Apoi, dumneata dela boier ai, dela arendaș ai, dela slujba domniei tale ai, din toate părțile ai, slava domnului. Ai iscălit vreodată ceva, fără să iei o găină, un miel, un purcel, de la cel cu hârtia și cu nevoia? Îți mai trebuie și pământ?

— Pe tine, măi Trică, gura are să te bage în mormânt! se mânie primarul.

— Mă rog, nu-i voie să vorbim de ce ne doare? se îndârji Manole Andrușcă, nu cumva ai vrea să ne iei și la bătaie, pentrucă am cutezat să cetim o gazetă?

— Eu, Manole, nu iau la bătaie pe nimeni, se iuți și primarul. Dar când a veni vorba de bătaie, s'a găsi cine să te bată, nu avea tu grijă. Cum îi strica liniștea și pacea din satul ista, cum are să se găsească. Să nu zici că nu ți-am spus!

Pavăl nu mai putu răbda.

— Ia ascultă, domnu' Gheorghită, se sculă el cât era de înalt. Când oi veni la primărie să-mi cetești cununia, ori să-mi iscălești ceva, mi-i spune acolo ce ai de spus. Da' aici, în livada mea, eu sunt primarele, înțelegi?

Roșu de mânie, primarul se dădu îndărăt.

— Bade Pavele, credeam că măcar dumneata ești mai cu cap...

— Cu cap, fără cap, eu atâta îți spun... cât e cu cinste!

— Bine, oameni buni, se întoarse Gheorghită al Țigănașului, să plece. Vorbim noi altfel, dacă-i pe-aceia!

— Nu ți-am spus eu? șopti, strecurându-se lângă el, Tudorache Iepure, care stătuse tot timpul ascuns în întuneric.

In urma lor țărani se priviră mânioși.

— Iată cu ce ne alegem dacă stăm cu mâinile în sân! isbucni, frământându-se, Manole Andrușcă.

— Dar ce ai vrea tu să facem? întrebă Tricamare, împungându-l cu ochii lui de viezure.

— Ceia ce ar fi trebuit să facem de astă primăvară! Să punem mâna pe arendași și să-i belim! strigă furios, Manole. Să prindem pe vechil și să-l spânzurăm! Să deschidem magazinele și să împărțim ce s'a găsit acolo. Să dăm foc conacului de devale, să ardă învoielile și însemnările. Și să împărțim moșia după capul și socotelile noastre. Asta să facem! Cum s'a făcut și în alte părți.

— Tu se vede că ești nebun, bre Manole! întrerupse Toader Pomparău, cu glasul moale și înfățișarea lui blajină. Cum să belim și să spânzurăm și să dăm foc? Ce-i, țara'n pradă? Dacă pe noi ne-a făcut Dumnezeu țărani și pe dâșii boieri, ce vinovăție au ei?

— Numai de nu ți-ar muri mulți înaintea, măi, Toadere! blestemă Dumitrache Ponici, mânios. Cum, ce vinovăție au, măi? Când guvernul și vodă ne-au mânat în război, ne-au spus că dacă batem pe Turci, au să ne deie pământ. Ne-au dat? Când s'a isprăvit războiul, ne-au trimis acasă, să fim cumiști și să așteptăm că este lege și repede, repede au să vie să împartă pământurile. Au venit? De unsprezece ani așteptăm, măi Toadere și măi oameni buni. De unsprezece ani muncim și răbdăm și umblăm desculți și flenduroși și flămânzi și ne împrumutăm de o mămăligă și cădem în bot pe lanurile boierești și dacă nu putem împlini tocmeala și rămânem datori un franc, vine preceptul să ne ia zăloage pentru boieri de parcă ar fi sluga lor! Și tu întrebă ce vinovăție au? Da' tu dece umbli de o viață întregă cu bernevecii iștia cu fundul până la genunchi, de-ți zice lumea: Târâie-Berneveci? Pentru că pe munca ta, boierul nu-ți dă, de ani de zile, nu-ți dă, măi Toader, nici cât ți-ar trebui să-ți faci o păreche de țăari! Și încă ție, ți-i face nevesta, din lâna celor trei oițe pe care le ai. Dar boierilor, tu le faci bernevecii și straietele și podoabele câte-s pe dâșii. Tu, cu munca ta și cu labele iese ale tale negre și scorojite. Tu crăpi de foame și de slab pe brazda lor, și ei crapă de grași și rād de tine. Cum, n'au nicio vină? Da' dece nu împart pământurile?

— Cum să le împartă? isbucni Ion Pavăl. Le dă mâna, tâlharilor?

— Este lege, legea și cristelnița și iconostasul lor de venetici, sări Manole Andrușcă. Este lege! Dece au ascuns legea?

— Pentru că am fost noi niște mămăligi! se băgă în vorbă Tricamare. Au scăzut prețul la tocmele, de a ajuns pe jumătate cât era acu cinei ani. Zis-a careva, ceva? Când te împrumută, iarna, cu un căuș de grăunțe, au scos obiceiul să ți-l prețaluiască în muncă: două zile căușul! Zice careva, ceva? Pune pe păcătosul de Brahă să-ți ia din casă sumanul și cojocul, până

și hanțele femeii pentru trei franci datorie! Pus-a unul mâna pe un par să dea și'n precept și'n boieri? Nu! Apoi dacă nu, ce ne mai jăluim? Avem să crăpăm, mâne-poimâne, într'un șanț, muncind pentru boieri, pentru că așa vrea el și așa vrea și Toader Pomparău! Și gata!

— Stați! tresări dintr'odată Dumitrache, ridicându-și brațul. Ia! Se făcu tăcere și de pe cărare se auzi înăbușit, pas greu și regulat de cal.

— Tu ești, Nicolai? strigă Dumitrache ridicându-se în picioare și ducându-și amândouă palmele, buciun, la gură.

— Eu! străbătu din întunecime glasul înalt al lui Nicolai și troleul se opri.

— Descalecă și vină o leacă încoace!

— Indată! se grăbi Nicolai și Dumitrache se lasă iar lângă foc.

— Iaca, acu arc să vă spuie băietul cu gura lui, grăi el bucuros.

O clipă lungă stătură toți privind cu ochii țintă și cu fruntea încrețită în întuneric. Pe urmă Toader Pomparău vorbi:

— Orice ar avea să ne spuie nepotu-tău, eu nu mă unesc cu cele ce umblă Manole să ne învețe. Că dacă belești tu, arendași și spânzuri pe conu' Alecu, înfunzi oena pe viață pentru omor. Dacă spargi magazinele și împarți și aprinzi, te bagă la gros pentru tâlhărie și dare de foc...

— Iar dacă arzi învoielile, au să facă altele, de două ori mai grele, vorbi Gavrilă Ciucălău, că așa au să-și aducă ei aminte că au fost cele arse! Tu ai târâte în cap, ori ce?

În timpul acesta, Nicolai descălecuse, se apropiase de oameni și salutase frumos, ostășește, cu călcâiele lipite și cu palma la căciula lui de iepure. Dar în focul debaterii, nimeni nu-l luase în seamă. Puțin cam jignit își lăsase mâna în jos și ascultase cele spuse de Toader Pomparău și Gavrilă Ciucălău. Și când acesta isprăvi, călărașul tuși ca să-și dreagă glasul și să intre și el în vorbă. Dar Gavrilă Ciucălău nu-l lăsă.

— Vrasăzică ne legăm la cap fără să ne doară! urmă el pornit. Iar povestea ceia cu ostașii care n'au tras la comandă și în loc să-i bage la ocnă, le dă drumul acasă în concediu, s'o creadă Dumitrache și nepotu-su, că eu n'o cred! Ce, ne socoate copiii?

— Auzi, măi băietet? se întoarse furios Dumitrache către Nicolai. Tot sângele năvălise în obrazul călărașului și zâmbetul se ștersese de pe fața lui.

— Grăiește și tu cum ai auzit pe acolo pe unde ai fost și spune aici, să audă lumea cum gândesc și alții. Nu te rușina, că doar auzice zice Gavrilă.

— Aud! grăi flăcăul îndârjit. Si... să nu fie cu banat, eu... de, ca mai tânăr precum mă aflu, nu s'ar cuveni să cutez a grăi într'o asemenea cinstită cislă! Dar dacă îngăduiți să stau în rând cu niște fețe luminate ca ale dumilorvoastre și moș Dumitrache îmi poruncește, oi grăi... Bade Gavrilă, să mă ierți că îndrăznesc a chibzui altfel de cât mata și că-ți stau împotrivă. Da' după câte am auzit și am învățat și eu dela alții... cu buze de fată mare nu se fac ouă roșii! Iar omul fricos, rămâne pe jos! Și de când lumea cel care nu se duce la râșniță de mila grăunțelor, moare de dorul mămăligii, și puil de găină, dacă nu sparge găoacea, piere înăbușit în ou!... Mata, bădiță Gavrilă și mata, bădiță Toader, ați vrea să aveți pământ. Strașnic ați vrea! Dar vă faceți socoteala că cine trage jăratecul cu dogotele altuia, nu se frige! Așa-i? Apoi, dacă nu bănuți, și iepurele tremură de frică toată viața lui, și tot în țăpușă, deasupra jarului, o sfârșește! Că dacă gândeau ca dumilorvoastre și cei din Muntenia, nu se mai făcea răscoala nici acolo! Iar noi, oștenii, dacă stăteam să ne târguim ca dumilorvoastre, am fi ucis sute și mii de oameni și nici capul nu ne-ar fi durut. Dar noi am zis

asa: Măi, am zis, dacă nu tragem la comandă, ocna ne mănâncă! Și iaca n'am tras, bădiță Gavrilă și bădiță Toader! Știam că ne mănâncă ocna și n'am tras! Și gazeta spune că n'am tras. Nici pe dânsa n'o credeți? S'a întâmplat că am scăpat de ocna, dar noi n'am știut c'am să scăpăm! Să știți că dacă vă înfricoșați de câțiva ani de temniță, nimica n'aveți să faceți! Eu așa știu: să ai pământul tău face mai mult de cât temnița și de cât ocna! Da' dumilorvoastre nu cutezați să mâncați pâine albă, de frică să nu vi se strepezească dinții!

Dumitrache tuși cu tâlc, dar Niculai își urmă judecata:

— Asta-i una! Dar pe de altă parte, stau eu ca prostul și mă întreb: ce nevoie aveți să beliți oamenii, să-i spânzurați, să furați și să dați foc? Asta vă trebuie acum, ori pământ?...

Niculai tăcu și oamenii se uită mirați unul la altul. Gândul călărașului era și nou și bun.

— Ia stați! grăi Ion Pavăl așezat și cumpănit, după obiceiul lui. Asta chiar așa vine! Noi umblăm după pământ, măi oameni buni, nu să-l cotonogim pe conu Alecu, ori să punem în ștreang pe arendași. Li se cuvine, nu pot să zic, dar dacă treaba asta-i cu primejdie și Toader și Gavrilă nu vreau cu niciun chip, iaca-i lăsăm în pace pe boieri. Dar pământul putem să-l împărțim! Asta nu-i nicio vinovăție, că doar nu-l mâncăm! Rămâne acolo! Ce poate să ne facă? Are să vie comisia aceia și om vorbi atunci, cum și ce! Voi ce ziceți?

Stătură iar un răstimp, cumpănind și uitându-se în foc. Pe urmă Gavrilă vorbi din nou:

— Dacă merge tot satul... n'aș zice nu... Dar credeți voi că au să iasă, la o asemenea treabă, berecheții ceia ai lui Rădăcină și ai lui Știrbu și ai lui Agachi și ai lui Huzdup... și atâția alții? Unul n'are să se arate!

Niculai râse în gura mare și fără rușine și îndată chipurile oamenilor parcă se mai luminau.

— Mata, bădiță Gavrilă, mă tem că chiar te-ai bucura să nu iasă! Ca să nu mai ieși nici mata! Vorba ceia: Caut de lucru, — dă doamne să nu găsească! Mai râse o toană și acum râseră și ceilalți. Pe urmă vorbi iar: — Iaca, de scos oamenii la câmp, îi scot eu! Și dacă a lipsi unul, să nu-mi ziceți mie pe nume! Numai să-mi spuneti pe când anume!

— Păi, grăi gânditor, Ion Pavăl, azi e Vineri. Pe Duminecă dimineața se poate?

— Se poate! strigă Tricamare bucuros și după dânsul încuviințară toți cei de față. Tu, Niculai, ai să fii gata până atunci cu scosul oamenilor?

— Despre mine, să nu aveți nicio grijă! vorbi Niculai înveselit. Duminecă dimineață când s'a crăpa de ziuă, tot satul are să fie pe câmp la împărțeală, cu prăjini, cu răbușuri, cu ce a mai fi de trebuință la o treabă ca aiasta...

— Bagă de seamă să nu te simtă Iepure! se înfricoșă Toader Pomparău.

— Nu avca nicio grijă, bădiță, râse Niculai.

— Bine. Să zicem că ai să-i scoți, vorbi iar Gavrilă Ciucălău. Aisă-i scoți și avem să împărțim pământurile așa cum am vorbit. Dar dacă boierii or aduce armată și-or repezi-o asupra noastră, cum are să fie?

— Ce să mai fie, măi Gavrilă? îl repezi Manole Andrușcă. Ce să mai fie? N'auzi că soldații nu trag?

— Aăd, bre, și zic și eu ca și băietul ista: dacă n'au tras în cei din țară românească, n'or trage nici în noi. Bine. Dar de adus au să-i aducă. Și câinii de boieri au să-i puie să tragă. De aceia eu stau și vă întreb: cum are să fie „a-

tunci"? Și ce-om avea a face? Și cum om avea a grăi și a ne purta? Și dacă-i vine în cap unui nebun să tragă, cum are să iasă?

— Măcar de te-ar nimori pe tine, să ne mântuim de gura ta! sări Manole Andrușcă, gata să apuce ceva și să svârle în iricos.

— Stați! se amestecă Niculai, că nici noi n'om sta cu mâinile în sân! Ne-om băga printre dânșii, om oblici, om grăi, om sfătui... ne-om pricepe noi...

— Da' cine te lasă să te apropii de cantonament, măi băiete? sări iar Gavrilă. Pe cine vrei tu să bolmojești? Noi n'am fost ostași, ca și tine? Noi nu știm cum îi regula?

O clipă Niculai tăcu, oarecum încurcat. Aici Gavrilă Ciucălău avea dreptate.

— Bade Gavrilă, vorbi el cumpănit, asta așa-i! Da' eu te-aș întreba pe mata, ca pe un ostaș vechi precum te afli, care sentinelă ar trage într'o femeie, ori într'o fată care vine cu o cofă de apă să răcorească niște soldați trudiți și însetați? Ori cu o poamă? Poate să fie și vodă de față și să poruncească cu gura lui, că tot degeaba-i! Nimeni nu le poate opri!

— Asta-i lege! încuviințară ceilalți, cu gândul la marșurile lungi ce le făcuseră și ei altă dată și la bunătatea unui strop de apă rece aflat la un popas și dăruit lor cu prietenie și zâmbet.

— Asta-i lege! grăi iar Niculai. Iar dacă fetele și femeile s'or apropia, om fi și noi vrednici să ne furișăm și să ne încredințăm asupra cugetului ostașilor'acelora. Cu chibzuință și dreaptă cumpănă, toate se pot face. Nu te teme, bade Gavrilă, că eu nu-s zălud!

Tăcură toți și priviră la călăraș cu încredere și nădejde.

— Slavă domnului că v'atei luminat, se bucură însfârșit și Dumitrache care îi privise cum se frământă și se sbuciumă. Ne adunăm, măi Niculai, acolo unde desmiriștim acu. Luăm plugurile boierești care au rămas în brazdă și tragem semnă, ca să nu fie pe urmă sfadă!.. Și vestim și celelalte sate de pe moșie! Lăsați, că am eu grijă!

Se despărțiră. Cântau cocoșii de miezul nopții și luna cobora spre asfințit.

10

Când Niculai intră pe porțiță, în ograda lungă, îngustă și plină de iarbă a Rădăcinenilor, nepoatele moșneagului Mihai Rădăcină lucra sub un pom: Trina melița cânepa, iar Tincuța apuca de un capăt luoarele melitate, le scutura bine de puzderie și le așeza în clit, alături, gata de răgilat și periet. Auzind porțița, fetele întoarseră capul.

— Tu ești, Niculai? sări Irina bucuroasă. Ce vânt te aduce încoace?

— D'apoi puteam eu să trec pe la poarta voastră și să nu intru să vă sărut? vorbi tare Niculai, poate mai tare de cât era nevoie și se apropie răsând cu gura până la urechi.

— Sărutate-ar mâțele să te sărute! râse și Tincuța, scuturându-se de puzderie.

— N'au decât! râse și Niculai apucând pe Irina de umeri și strângând-o cu toată împotrivirea ei. Astâmpără-te, îi șopti el la ureche și uită-te peste umărul meu! Nu se vede, lângă stâlpul porții, căciula ceia țuguiată a lui Iepure?

— Ba se vede! șopti fata, înțelegând dintr'odată că șaga flăcăului are anume tâlc.

— Fă-te că nu știi nimic! îi șopti iar Niculai. Și întoarce obrazul! adăugă el.

Irina întoarce obrazul și Niculai o sărută cu atâta răsunset încât căciula cea țuguiată de lângă stâlpul porții tresări.

— Ai, arde-te-ar focul de pahonț! țipă Irina, scăpând din brațele lui și repezindu-se la el cu pumnii.

— Nu mă lăsa, Tincuțo! porni el să alerge și să caute ocrotiri lângă cealaltă fată.

— Să te rogi de Profirița ta, hârbarule, nu de mine, căne de șapte uși ce ești! strigă la el Tincuța, punând mâna pe o jordie.

— Săriți! Hoții! strigă Niculai și ocolind primejdia, porni către casă.

În ușa tinzii se ivise moș Mihai Rădăcină, sprijinit într'un băț gros, lustruit. Îi scosese larma.

— Apără-mă, moș Mihai, că mă omoară nepoatele iese ale matală! se jelui Niculai.

— Dacă-s rele, măi băiete, zâmbi moșneagul, rele care nu se mai află! Dar până aici, n'or cuteza ele să te caute!

Niculai se plecă cuviincios să sărute mâna bătrânului și scăzând glasul îi spuse repede:

— Moș Mihai, Duminecă dimineată, când s'a crăpa de ziuă, noi împărțim moșia boierului. Să poștești mata să-ți iei în primire cât ți s'a cuveni! Și vestește-ți neamurile, să vie toți... nesmintit! Care nu vine, rămâne păgubaș! — Și cum moșul îl privea cu gura căscată și cu ochii bulbucați, Niculai adăugă: Nu pot vorbi mai mult, că mă pândește Iepure, de dincolo de poartă!

— A-ha! făcu bătrânul strângând ciomagul în mână. Duminecă zici? Venim cu toții, măi băiete! Pe ai mei, îi aduc eu...

— Să nu simți cănii de la primărie și cei de la curte! mai șopti Niculai și porni spre poartă.

Trecu pe lângă meliță și fără veste apucă pe Tincuța de gât, o sărută apăsat și o rupse de fugă. Cele două fete se luară după el cu câte o prăjină în mână. Dar Niculai țâșni atât de repede pe porțile, încât nici nu știu când se pomeni în brațele lui Iepure!

— Tot mata ești, bădiță Tudorache? se prefăcu el mirat și speriat.

— Tot eu, bodogăni șeful garnizoanei, necăjit și încurcat că fusese prins la pândă.

— Da' parcă te-am văzut tocmă de vale, la Gheorghii Știrbu, când mă fugărea Mândița pe după stog... nu?

— Ba... am fost și pe acolo, fu nevoit să răspundă Iepure.

— Și parcă și pe la Vasile Agachi te-am văzut... când m'a cârpit Anicuța, că zicea că am sărutat-o degeaba!

— Apoi, slujba mea, măi băiete, nu știi tu?...

— Cum să nu știu? râse Niculai fără pricină, dar dacă știam că batem amândoi aceleași drumuri, mergeam împreună... Să-ți aduci aminte și mata cum se sărută fetele, după ce nu le-ai văzut un an de zile și să nu-ți fie urât pe drum! Eu, ca cel abia venit în sat... știi mata, trebuie să le dau bună ziua la toate! Lupul unde a mâncat oaia!... Iaca, acu am să intru oleacă pe la Ileana lui Huzdup. Nu vrei să mergi cu mine, bădiță Tudorache? Ori, poate mă aștepti o leacă, — se rugă călărașul zâmbind, că îndată ies!

Și lăsând în drum pe șeful garnizoanei, intră repede în ograda lui Huzdup. Ileana era singură acasă și scărmana lâna pe prispă. Niculai râse în gura mare, strigă tare vorbe de bun întâlniș, și apucă în palme obrazii

fetei. Ii șopti ceva, repede, și fata își întoarse ochii spre poartă. Niculai șopti înainte, pe urmă râse iar tare, sărută fata cu zgomot, primi câțiva pumni îndesați, îngână printre dinți: „am nădejde în tine, Ileanuță“ și se grăbi spre poartă. Dar Iepure nu-l mai aștepta. Svârlise cu lhamite nuiaua pe care o tot învărtea în mână și pornise singur și mânios.

— Adevărat căne de șapte uși! bodogăni el singur. Dar dacă mă simte că-l pândesc, nimica n'am făcut!

Și de aici înainte, Niculai putu să colinde în voie tot satul și să vestească lumea pentru isprava cea mare de Duminecă. Numai că, îndată ce ieșea în drum, părăsind o ogradă ca să intre în alta, zărca de departe cușmacea țuguiată a lui Tudorache Iepure, încremenită după un gard, după o tufă de cătină, după o cumpănă de fântână. Vrasăzică era dovedit că spionul acela cu ochi încruciași nu avea nicio încredere în flăcău și că-l urmărea pas cu pas. Iar faptul acesta îngrijoră atât de tare pe moș Dumitrache, încât chiar în sara acelei zile bătrânul grăi hotărât către nepot:

— Tu, măi băiete, să te păzești de păcătosul cela ca de foc. Tu ești ostaș. Și osânda ce se dă oștenilor pentru anume fapte, este de zece ori mai grea decât cea care se poruncește pentru oamenii de rând ca mine. La câmp unde ne-om duce să împărțim pământurile, n'ai ce căuta. Am să fiu eu acolo, și ajunge. Te-î duce printre ostași cum spunea, asta-i altă ceva. Dar la împărțea! să nu te prind!

11

La tactul subprefecturii dela Verești, subprefectul a fost trezit din somn, în zori. Il chema Barbu, iar oamenii îi ziceau Barbă. Poate din pricina celor două bărbi lungi și cărunte, care-i ascundeau obrajii și cădeau până peste guler, lăsând între ele gușa, totdeauna bine rasă.

Se șterse la ochi și se uită mirat la omul care găfâia cu căciula în mână, lângă ușă.

— Ce-i, măi?

— Să trăiți, coane Barbă, poștiți la Dumbrăveni, că-i bucluc!

— Ce bucluc, măi?

— Ii revoluție! Și vă roagă domnu' primar Gheorghită...

— Ho! făcu subprefectul ochii mari. Ce revoluție?

— Revoluție în toată legea, coane Barbă! Au ieșit oamenii și împart pământurile boierilor...

— Ce oameni, măi? Care oameni? strigă subprefectul căruia îi pierise somnul ca luat cu mâna.

— Toți, să trăiți! Tot satul, coane Barbă! Până și muierile și copiii au ieșit la câmp și trag brazde ca să însemne locurile, care și cui i se cuvine. Cum am zice... împroprietărire!...

— A-ha! îl fulgeră subprefectul cu ochii, repezindu-se asupra pantaloanelor care spânzurau pe un scaun. Și boierii ce fac?

— Să iertați de cuvântul cel prost, le sfârâie călcăiele! Au încălecat pe bihuncă desbrăcați cum sunteți dumilorvoastre acuma, să nu bănușiți și, tiva!

Conu Barbă era îmbrăcat numai cu cămașa de noapte, largă, lungă până în pământ și cusută cu flori roșii, țărănește. Iși strânse deci cămașa la piept și întrebă înspăimântat:

— Și vechilul?

— Conu Alecu? Dumnealui mână calul! Dumnealui mână, conu

Leon trage cu biciul și conu Constantin răcnește: hii! Care, de când lumea, nu s'a văzut asemenea cabazlâc!

Domnul subprefect rămăsese cu pantalonii în mână și se uita aiurit la țăran. I se părea că nemernicul acela descult, cu pletele în ochi și cu pieptul gol, mai mult se bucură de cât se îngrijorează de o asemenea comedie.

— N'au pățit nimic? mai întrebă el, cu gândul la arendași.

— Parcă au așteptat să pățească? Cum i-a sculat conu Alecu din somn, cum au înhămat și au rupt-o de fugă! Când să mai pățească?

— Și curțile și hambarele și coșerele și velnița?...

— Toate-s la locul lor, coane Barbă. Oamenii n'au vreme de fleacuri. Ei împart pământul!

— Și primarul ce face? strigă subprefectul, trecând de la mirare la mânie.

— Dumnealui îi bine, sănătos. A pus șaua pe cal și-l ține în dosul primăriei. Știți dumilorvoastră, dacă—doamne ferește—se mânie oamenii și vin asupra dumisale, — să fie gata!... Da' deocamdată, vă așteaptă...

— A-ha! Și ție cum îți zice?

— Eu is Ioniță Zait, vătăjîlul.

— Bun. Așteaptă afară, că mergem îndată.

— Ba eu aş porni chiar acu, că mi-i degrabă...

În adevăr, lui Ioniță Zait îi era tare degrabă. Încălecă pe deșelate căluțul care aștepta afară, porni repede spre pădure, străbătu „făgetul“, ieși pe lanurile bisericii, le trecu în curmeziș și străpunse tocmai către Bursuceni, acolo unde Dumbrăvinenii trăgeau brazde ca să însemne cât anume se cuvine ficăruia. Se grăbea Ioniță, ca nu care cumva să se mântuie împărțea și el să rămâie păgubaș.

— Nu de alta, dar am trei plozi acasă, vorbea el singur, isbind cu călcăiele goale în burta calului. Ce mă fac eu cu zece prăjini de loc, cât am?...

12

Cu cei doi cai suri porniți în galopul cel mare și cu patru călărași după dânsul, „panerul“ ușurel al subprefectului Barbu străbătu ca un vârtej pădurea și satul și se opri în fața primăriei.

Gheorghită al Țigănașului ieși alergând.

— Așa ne-a fost vorba? strigă subprefectul la dânsul, scuturându-și bărbile. Ce treabă faci tu aici, Gheorghită?

Primarul își întinse brațele înlăturî și își înclină capul pe un umăr. Semăna cu un Hristos smolit, pe cruce!

— Da' cine dracu i-a simțit, domnule subprefect? Vineri seara m'a vestit șeful garnizoanei, că în deal, într'o grădină, dascălul Costache Bercea cetește o gazetă — cu răskoalele — și niște oameni ascultă. M'am repezit, i-am găsit și le-am luat gazeta. Poftim: din șase Aprilie 1888. Vrasăzică de astă primăvară. Și azi când se crăpa de ziuă...

— Și unde-i dascălul? întrerupse subprefectul.

— Da' cine știe? De dascăl îmi arde mie acuma?

— Cum, măi! Știi cine-i instigatorul și până acuma nu l'ai pus în fiare? Am să te dau afară, dobilocule!

— Da' nu-i... începu Gheorghită să lămurească ceva.

— Nici-o vorbă! răzni subprefectul, furios. Giurcă! țipă el întorcându-și capul. Și călărașul Giurcă înaintă până lângă paner. Aleargă! Cât ai scăpăra, dascălul Bercea, legat burduf, să fie arestat la tact! Să vii imediat înapoi

că am să am nevoie de tine! Iar tu, primarul, suie lângă mine și arată-mi unde s'au adunat zurbagiii. Halal primar!

— Da' nu-i ce crezi mata!... încercă iar Gheorghită, o deslușire.

— Măcar ai buna cuviință să taci din gură! îl repezi subprefectul biciuind caii. Și „panerul“ porni vârtej, la vale...

13

Giurcă l-a găsit pe dascălul Costache dormind pe prispă. Duhnea a rachiu de departe. Toată noaptea băuse cu frate-su lordache, lămurindu-l cum și ce. Dar mahmur și ciuurlit așa precum se afla, se cheamă că tot față bisericească era. Iar Giurcă, om crescut în frica lui Dumnezeu și cu mare respect de cele sfinte, nu putea să se poarte rău cu un om al bisericii. De aceea salută frumos și vorbește cu mare cuviință:

— Bădiță Costache, dacă nu te-i supăra mata, am poruncă să te leg și să te duc la tact!

Dascălul se sculă într'un cot și îl privi năuc. Îngăimă:

— Pe mine, măi țacă?

— N'am încotro, bădiță Costache! Cu subprefectul nu te poți juca!

— Juca-s'ar Scăraoschi cu dânsul, în fundul iadului! ocări Bercea, bodogănind zăpăcit. Dar pentruce să mă legi?

— Că adicătelea să nu fugi!

— Ptiu! îl scupă dascălul, cuprins dintr'odată de mare veselie. Cum să fug, bre? Tu nu vezi că eu nu mă pot ține pe picioare?

Asta așa era. Costache Bercea se ridicase de pe prispă și stătea acum cracanat și sprijinit greu în băț. Ce nevoie era să-l mai lege? Dar în halul în care era, cum putea fi dus până la Verești și încă repede, „cât ai scăpăra?“ Giurcă se scărpină în cap, mai privi odată la dascăl, prubuluindu-l din ochi și grăi cu îndoială:

— Da' pe cal, n'ai putea să te ții, bădiță Costache?

Costache Bercea privi la călăraș, privi calul și începu să râdă cu glas:

— De ținut, poate m'aș ține eu, măi țacă, dar de suit, n'am să mă pot sui la înălțimea aceia cu niciun chip!

Giurcă se scărpină iar, prubului iar, pe urmă alătură calul de prispă, puse umărul, răcni, sfătui, aburcă, asudă, și într'un târziu „arestatul“ se afla călare!

— Ține-te bine! strigă călărașul apucând calul de dârlogi și pornind pe jos către Verești.

Asemenea călătorie, dascălul Bercea nu mai făcuse niciodată. Se ținea cu amândouă mâinile de coama calului, se lăsa legănat în șea și într'un târziu, băgând de seamă cât e de frumoasă și de bună treaba asta, începu să cânte incetișor, pe nas:

„...a-aidi cu mi-i-ni,
nu ț'a hi rușă-â-ni“...

un cântec din tinerețile lui!

14

Tot câmpul, de la bulgăriile de lângă velniță, până departe către Bursuceni, furnica de lume. Oamenii pășeau grav, măsurând cu prăjina și numărând cu glas tare. Alții, în urma lor, înflegeau nuiele în pământ sau băteau țărși ca să însemne linia pe care trebuia trasă brazda ce închipuia hatul între noile ogoare. Iar alții scoteau la sorți numele gospodarului care

venea la rând, creștau pe răbușuri, semne drepte, culcate, în picioare sau încrucișate, mânau boii și se lăsau cu toată greutatea pe cormană, ca brazda, adică hotarul proaspăt scurmat în urma celor ce măsurau, să fie adânc și veșnic. Se făcea treabă cinstită și cu spor, pentru că erau mulți măsurători, multe prăjini și multe pluguri. Gălăgia femeilor care nu aveau ce face, înălțurate fiind de la o rânduială ca aceasta, cuvenită numai gospodarilor cu greutate, se înălța în dimineța limpede. Iar alergătura copiilor în jurul celor mari încurea lumea, și chiotele și strigătele lor străpungeau văzduhul.

În furnicarul acesta împrăștiat cât vedeai cu ochii peste întinderea câmpiei, panerul subprefectului Barbu, cu cei trei călărași după dânsul, pătrunse aproape nebăgat în seamă și se pierdu ca într'un val. Abia când aripa trăsorii isbi o fetiță în umăr, dând-o peste cap și un țipăt sfâșie prelung văzduhul, oamenii înălțară capetele. Unele femei se repeziră în ajutorul copilei, altele începură a blestema și câțiva oameni se apropiară în fugă.

— Dar ce faceți aici, oameni buni? strigă subprefectul, ridicat în picioare, în paner. Vântul îi flutura cele două bărbi, îi clătina bourii largi ai pălăriei și îi umfla poalele redingotei.

— Mulțămim de întrebare, răspunse domol Ion Pavăl, apropiindu-se încet, cu turețile pline de răbușuri. Ia, și noi cu necazurile noastre.

— Dar ce necazuri aveți voi cu pământul ista boieresc? se prefăcu a se nedumiri subprefectul.

Ion Pavăl îl privi drept și fără zâmbet.

— Despre treaba asta s'ar cuveni să ne întrebe arendașii, ori vechilul cu vătăjii lui. Dacă ei tac, se cheamă că nu facem nicio răutate.

— Nu face pe prostul! începu a se mânia subprefectul. Eu vă întreb cât e cu cinste: ce căutați pe moșia boierească?

— Da' de când te-ai făcut vataf la posesori, coane Barbă? se înălță zădărnit glasul lui Manole Andrușcă. Dacă ar fi intrat un ciccoi cu plugul în ogorul meu, nu te-aș fi văzut o sută de ani. Dar aici, cât ai bate în palme, te-ai și repezit!

— Cum îndrăznești? Cine ești tu? Cum îl cheamă? isbucni furios subprefectul, întorcându-se către primar, care se gheboșase alături, de parcă ar fi vrut să intre în pământ. Pune mâna pe dânsul, Gheorghică! Și văzând că primarul a înțepenit cu capul plecat, se înălță din nou, strigând la unul dintre călărași: Ia-l, Dumitre, și să mi-l aduci la primărie! Te'nvăț eu cum se vorbește cu subprefectul! întinse el pumnul către Manole Andrușcă.

Călărașul își împinse calul printre oameni. Dar cât ai clipi, Manole prinse dârlogii în pumnul lui ciolănos, și îi trase în jos cu atâta putere, încât animalul se dădu repede îndărăt, isbi caii înhămați la „paner“ și-o clipă subprefectul fu sgâlțâit cu trăsura cu tot.

— Ce stați? răzni el la călărașul de pe capră și la Dumitru.

Dar Manole ridică oticul asupra lor:

— Cu voi nu avem nimica, măi băieți. Astâmpărați-vă! Și prinzând de frâie caii înhămați îi întoarse cu tot cu paner, pe drumul pe care veniseră. Vezi-ți de drum, coane Barbă! strigă el, înălțând din nou oticul. Nu-ți zicem nimica, nu-ți facem nimica, ce ai cu noi?

Glasuri din ce în ce mai întărite se auzeau de jur împrejur și unele vorbe tari începură a se înălța și a se încrucișa. Domnul subprefect Barbu era atât de mânios, încât ar fi sărit jos, el singur, să se apuce de piept cu toată lumea aceea de desculți și de rufoși, care cutezau să-l înfrunte.

— Vă sfătuiesc să vă astâmpărați și să vă întoarceți pe la casele voastre! răzni el sbuciumat. Cine v'a sfătuit, are să-și ia pedeapsa. Dacă nu vă cumintiți, eu aduc oștire, să facă rânduială cu pușca. Ați înțeles?

În clipa aceea, o femeie apucă un bulgăr de țărână și i-l asvârli drept în spate. Lovit pe neașteptate, subprefectul căzu pe pernele trăsorii și strigă gătit:

— Mână!

Și mult timp în urma sa, se înălțară deasupra câmpiei, strigăte și hohote de râs.

15

Domnul subprefect Barbu își pusese mâinile la spate, pe sub poalele redingotei, se plimba cu pași apăsați prin primărie și dicta:

— „Domnului prefect Hermeziu, Botoșani. Populația din Dumbrăveni instigată la răscoală, a început a împărți pământul moșiei Balș. Deși instigatorul principal a fost arestat, țărani refuză să se liniștească și să intre în ordine, insultând autoritatea și reprezentanții ei. Rog trimiteți, chiar în noaptea aceasta, un batalion de dorobanți la dispoziția mea. Subprefect Barbu“.

— Barbu! îngână Gheorghită, punând punct.

— Giurcă! strigă subprefectul spre ușă, și Giurcă se prezintă scurt.

— Aleargă la Botoșani, dă asta în mâna prefectului și până în ziuă, să-mi fii aici cu răspunsul!...

Afară se întunecase. Pe câmp se aprinseseră focuri multe. Țăranii nu vroiau să se întoarcă acasă, până nu vor termina treaba începută. Rămâneau deci lângă pluguri, să mănânce și să păzească acolo. Femei treceau pe ulițele satului, grăbite să ajungă la câmp, la oamenii lor, cu mâncare.

Niculai călărașul stătea rezemat de stâlpul porții și își smulgea necăjit tutelele de sub nas. După rânduiala hotărîtă de moș Dumitrache, azi dimineață rămăsese singur acasă. Dar de astâmpărat, nu se astâmpărase. Și în timp ce oamenii trăgeau haturi cu plugul și creștau răbușuri pe bețe de salcie cu coaja verde și crudă, Niculai pornise la curțile pustii ale arendașilor, intrase în cantelării și începuse să cerceteze condicile și tocmelile agricole. El știa carte!

Așa l-a găsit Manole Andrușcă, venit furiș cu gânduri ascunse.

O clipă, Manole rămase în ușă, cu gura căscată și cu o doniță cu gaz în mână.

— Ce faci tu aici? întrebă el nedumirit.

Niculai îl privi zâmbind.

— Ceea ce ai venit să faci și mata, bădiță Manole! răspuse el vesel. Da... ca să ardem niște hârtii, nu-i nevoie să dăm foc casei!... Parcă așa a fost înțelegerea... Ori vrei să te pomenești cu tot satul legat cot la cot și pornit la gros?

Manole puse găleata jos și se scărpină pe sub căciulă.

— Când te duci la cosit, nu numeri firele de iarbă, măi băiete! grăi el mânios. Tragi cu coasa! Eu așa știu! Ce tot despicați voi firul în patru? Ce-ar fi dacă ar arde șerparaia asta! Ar păgubi bărbosul ista? arată el cu mâna spre perețele din fund, pe care țintuit sub sticlă, portretul lui Balș cel nebun stătea deasupra altor poze rânduie la cuviincioasă depărtare.

Manole puse mâna pe vătraiul de la sobă și isbi în portretul cu pricina. Așchii de sticlă și bucăți de carton sburară în toate părțile iar „bărbosul“ rămase fără barbă.

— Ori godacul ista? trăsni el cu vătraiul în portretul curatorului Ghica și îndată „godacul“ își pierdu cravata și rămase numai cu un ochi!

— Ori mascurii iștia nesătu? păli Manole pe rând în pozele fraților

Turtureanu, măcelărind chipurile de oameni bine hrăniți și bine îngrijiți ale „mascurilor“.

— Na! se răcori, Manole, svârlind vătraiul într'un colț și pornind spre ușă. Iaca, măi Niculai, îți fac gustul. Dar dacă rămâne pe aici vreo hârtoagă...

— Nu rămâne, bădiță Manole, nu te teme! râse Niculai arătându-și chipul de sub cușma care-i slujise de adăpost împotriva sfârmăturilor de sticlă și privind prăpădul din odaie. Du-te fără grijă!

Iar după această întâmplare, Niculai scoase în grădină grămada de conici și dulăpașul cu cliturile de tocmeli și alte hârtii, turnă peste ele donița cu gaz și le dădu foc. Stătu răscolindu-le mereu cu un băț, să ardă toate, să nu mai rămâie nici urmă, și într'un târziu isprăvi și plecă acasă să vadă și de Cobur...

Dar de atunci, e vreme! Iaca, a trecut ziua toată, mătușa Catinca s'a dus cu de mâncare la câmp, și el stătea singur, ca pe jăratec. Avea o treabă foarte grabnică, într'un loc pe care îl știa el și unde era așteptat, și iaca, nu se putea mișca din ogradă. Chiar Cobur se arăta nedumirit. Iși înălța capul din ieslea de sub șopron și se uita la stăpână-su, clătînând din urechi. Și mai cu seamă asta îl necăjea pe Niculai din cale afară.

— Cum să mergem, măi! isbucni el, înțelegând în felul lui întrebarea calului. Tu crezi că eu am nevoie să-mi aduci aminte tu?

Cobur își înclină capul umilit și dădu din urechi cu milă. Cel puțin așa i se păru lui Niculai.

O femeie trecu repede pe șosea, ducând într'o coșercuță, o mămligă învelită și un snop de cepe.

— Lița Lisavetă! o cunosc Niculai. Te duci cu mâncare?

— Mă duc cu mâncare....

— Vrasăzică oamenii dorm în câmp! Da... nu știi, moș Iordache Chihaiia, e acolo?

— Acolo! îl încredință femeia. Tăcu o clipă și adăugă, cu glasul mai moale, tainic parcă: — Profirița, se vede c'a rămas acasă...

Lița Lisaveta se făcu nevăzută în întuneric. Niculai se frământă o vreme, cu gândurile lui, și pe urmă se repezi la iesle:

— Ce are aface, bre, Profirița de la pădure, cu împărțirea pământului din țarnă? Eu zic să mergem!

— Și eu! ar fi răspuns Cobur, dacă ar fi putut. Dar neputând, se mulțami să-și șteargă botul de mundirul călărașului și să-și smuncească frâul, nerăbdător.

Iesiră pe poartă și porniră grabnic spre pădure.

— Ale dracului muieri! râse Niculai călărașul, cu gândul la lița Lisaveta. Aieste și toaca'n cer o știu!

În zori, un batalion de dorobanți, condus de un maior, se opri în fața primăriei. În urma lui, cu mare tropot, sosi și un detașament de artileriști călări, înarmați numai cu săbii, și având în frunte un căpitan. Până să se scoale subprefectul și primarul, cărora Giurcă le dusesse raportul, otrăsură largă și legănată ca o barcă pe valuri, cu patru cai înhămați buziș și cu clopoței la oiște, aduse pe substitutul de procuror și pe judecătorul de instrucție de la Botoșani. Sosiră în goană și subprefectul și primarul și ținură cel dintâi consiliu de război, în primărie.

— Is mulți răsculați? întrebă maiorul.

— Tot satul! răspunse subprefectul. Bărbați, femei, copii...

— Eu, dacă îmi dați dispozițiuni, vorbi căpitanul—unul mic și sprinten și neastâmpărat — într'un sfert de ceas îi fac pilaf cu cei o sută de artileriști ai mei...

Maiorul îl privi cu dispreț și vorbi apăsător, adresându-se mai mult celor doi magistrați:

— Am fost la răscoalele de astă primăvară și ne-am întors acasă cu rușine, pentru că ostașii n'au vrut să tragă la comandă! Toți sunt contaminați. Și artileriștii dumnealor, ca și dorobanții mei. De aceea eu zic să nu forțăm nota, ca să nu afle țărani că soldații nu vor să tragă. Să încercăm cu intimidarea... Altfel...

— De sigur, de sigur, se grăbi substitutul. Doar n'am venit să ucidem lumea! Să încercăm cu vorbă bună, dacă ziceți că nu merge altfel! Haidem la ei!

Porniră. Dincolo de velniță, dorobanții fură așezați în front și călăreții pe flancuri, iar reprezentanții autorităților civile și militare se pregăteau să intre printre răsculați, când trei curieri, călărind pe deșelate, sosiră unul după altul, în goana cailor. Subprefectul rupse plicurile, ceti și se îngălbeni. Toate satele de pe moșia lui Dumitrache Balș cel nebun, se răsculară. Toți oamenii se aflau acuma pe câmpuri, împărțind pământul și trăgând semne cu plugurile. Și cei de dincolo și cei de dincoace de Siret. Vechilii și vătăjii fugiseră. Un nou consiliu de război fu ținut pe loc, în drum.

— Iaca, ia! se sperie Gheorghiuța al Țigănașului, arătând cu mâna către miazănoapte, o ceată mare de oameni, ivită în câmp, în stânga pădurii. Au ieșit și Vereștenii! Și iaca și Vărățiceni! arată el spre altă ceată, care trecea în curmezis lanurile bisericii și se împrăstia departe peste miriști.

— Au ieșit și cei din Sălăgeni și cei din Siminicea! vorbi unul dintre curieri, apropiindu-se cu cușma în mână. De sus de pe linie, se văd bine cum măsoară și împart pământul cu plugul!

Nervos, maiorul își desfășură harta, căută satele cu pricina și înălță din umeri, neputincios:

— Pentru asemenea suprafață și atâția oameni, nicio divizie n'ar fi prea mult! În câte să împart eu un singur batalion? Trebuie să raportăm imediat la centru...

— Întâi să încercăm cu binișorul, vorbi iar procurorul, svârlind priviri speriate peste câmp.

— Poate putem să-i convingem! îl sprijini judecătorul de instrucție. Subprefectul înălță din umeri și porni în frunte, tăcut.

De cum se ivise armata, pe câmp se făcuse tăcere. Oamenii stăteau cum îi apucase vremea, privind într'acolo, neliniștiți.

— Nu trag, nu vă speriați! umbla o vorbă răspândită, nu se știe de cine. Nicăiri n'au tras. Doar sunt de-ai noștri, feciori de-ai noștri!

Totuși, pe fețele celor mai mulți se citea îngrijorarea.

— Iaca, oameni buni, strigă subprefectul de departe, v'am spus de eri că are să vie oștire, și precum vedeți a venit! De ce nu vreți voi să vă liniștiți? Împrăstiați-vă pe la casele voastre și trimiteți dintre voi, pe cine credeți, să stăm de vorbă și să ne înțelegem, cu binișorul. Iaca, a venit și domnul procuror și domnul judecător de instrucție, să vadă ce vreți. Cum să știm, dacă voi nu ne spunți nimic?

Oamenii se strânseseră grămadă, alergând din toate părțile.

— Coane Barbă, vorbi Ion Paval, răspicat, noi nu știm ce vreți dumilorvoastre! Precât cunoaștem n'am ucis, n'am usturat pe nimeni, n'am dat

foc, n'am prădat și n'am spart coșere, cum s'a făcut în alte părți. Ce vino-văție ne găsiți? Ce aveți cu noi?

— Dar vă aninați de pământ, care nu-i al vostru! strigă subprefectul, înălțându-se în vârful picioarelor și cutremurându-și barba. Legea nu vă dă voie...

— Doar nu-l mâncăm! îl întrerupse Ion Pavăl. N'am luat dintr'ânsul nicio fărâmbă de țărână! Facem niște semne, ca să fie gata făcute când a veni comisia! Ce răutate vedeți dumilorvoastre în treaba asta?

— Ce comisie? îl privi subprefectul, aiurit.

— Nu face pe prostul! se înălță zădărar glasul lui Manole Andrușcă, și subprefectul tresări ca mușcat de șarpe.

Ion Pavăl înălță un braț, să liniștească pe zurbagiu și răspunse domol:

— Comisia rânduită să vadă ce-i cu tocmelile agricole și cu împroprietărirea. Am aflat și noi despre dânsa și o așteptăm. Dumilorvoastre n'aveți de cât să-i dați de știre...

— Da'nu-i, oameni buni, nicio comisie! Cine v'a băgat în cap prostia asta? strigă subprefectul, înălțându-și brațele către cer.

— Dacă nu-i, să se facă! grăi hotărît Ion Pavăl. Să se facă și să vie, că noi nu mai putem răbda. Pământ, ca să ne ținem zilele, n'avem! Tocmelile le fac posesorii, cum vreau ei. Ei hotărăsc zilele, ei hotărăsc prețul, ei ne scot la câmp cu vătăjii, ca'n vremea robiei. Și de nu ne putem ține de tocmală, primarul îi cu dânsii, judecata cu dânsii, preceptul cu dânsii și dumilorvoastre tot cu dânsii. Cui să ne jăluim? Dacă nici de data asta nu se face o rânduială cu pământul și cu tocmelile, nu ne mai rămâne decât să ne punem juvățul de gât!

Un vuiet greu se înălță deasupra mulțimii și cresc, amenințător. Ofițerii și magistrații înspăimântați, căutau cu ochii o scăpare.

— Oameni buni! strigă judecătorul de instrucție, noi am venit la dumneavoastră numai cu gânduri bune. Autoritățile superioare vor să știe amănunțit, ce vreți și cum v'ar putea împăca. De aceea ne-au trimes. Iată, noi vă rugăm să alcătuiți o delegație și s'o trimiteți la primărie să ne spuie cum și ce. Noi vom insemna toate cele și vom raporta. Iar până atunci nu-i nevoie să stați în câmp. Duceți-vă acasă, liniștiți. Se va face tot ce trebuie ca să fiți mulțumiți. Noi vă așteptăm delegații la primărie...

Și bucurându-se că allaseră această formulă de retragere onorabilă, cei șase reprezentanți ai puterii porniră pe cale întoarsă, făcându-se a nu auzi vorbele care se învălmășeau în urma lor.

— Așteptați degeaba! își înălță glasul Ion Pavăl.

— Zic că vin cu gânduri bune, dar aduc armata! Să nu-i pocnești, strigă Manole Andrușcă.

— Niculai, băiete, mă tem c'am pus'o de mămăligă! gâfâi Dumitrache intrând în ogradă. Venise repede la deal și obosise.

— Dece? sări Niculai speriat.

Dumitrache povesti cu deamănuntul tot ce se întâmplase în zori de zi, pe câmp.

— Și acu' unde-s oștenii? întrebă călărașul după ce fluierase prelung și se scărpinase în cap.

— Ofițerii și ceilalți cu subprefectul, sunt la primărie, iar ostașii au

rămas în câmp, în dreptul velniței. Mai la deal, spre coșere, stau descălecați artileriștii... Intre dorobanți am văzut și pe feciorul Gângulesei...

— Iliuță? sări Niculai, luminat. Maică-sa știe?

— Nu știe, că n'a putut ieși la câmp. Se chinuie cu frigurile, vai de sufletul ei!

— Moș Dumitrache, n'ai grijă! strigă Niculai, tâsnind pe ușă și repezindu-se să puie șeaua pe Cobur. Mata numai sfātuiește oamenii să nu se puie în poară cu ostașii. Să nu-i zădărescă. Și eu îi iau pe seama mea!

Sări călare și peste câteva clipe se afla în ograda Gângulesei.

— Sărut dreapta, mătușă Aglaia! strigă el de departe către femeia care gemea pe prispă, tremurând sub un cojoc. A venit Iliuță!

O clipă, femeia tăcu, nemișcată. Apoi cojocul zbură deoparte și ea sări în picioare.

— Unde-i?

— Colea, în dreptul velniței. A venit cu batalionul... Zice că să potolească pe oamenii care împart moșia...

Aglaia îl privi țintă. Obrazul ei galben, chinuit de boală, se înroșea. Acum îi era cald și începea să asude.

— Cu pușca? întrebă ea apucând pe Niculai de mânecă.

— Alta cu ce?

— Eu l-am făcut, eu îlucid! isbucni femeia, pregătindu-se smuncit de drum.

— Stai, mătușă Aglaie, o potoli Niculai luând-o cu binișorul. Și eu am fost la asemenea treabă și n'am tras în oameni! Nu cred să tragă nici Iliuță... Mai bine repezi-te până acolo, ia-l pe Iliuță deoparte și dăscălește-l... Ia și un ulei cu apă, ori o bașma cu poame, să te poți apropia de dânșii. Vezi să nu te simtă ofițerii și gradații. Eu mă duc înainte și am să-ți trimet ajutor.

Niculai porni călare către anume porți și ogrăzi și Gânguleasa se grăbi spre velniță, cu un ulei cu apă în mână.

Oamenii care umpleau câmpul până departe, se odihneau stând la cislă, în cete. Batalionul dorobanților, oprit pe șanțul șoselei, stătea prăjindu-se la soare.

— Caprarul Gânga Ilie e aici? găfâi bătrâna, ajungând în dreptul ostașilor.

— Aici! strigă un glas înalt și Iliuță sări în drum. Sărut dreapta, mămuță!

Gânguleasa îl trase de mână până în cealaltă margine a șoselei și trudită, se așeză pe șanț.

— Cum îi asta, măi băiete? îl aținti ea cu ochii uscați și arși de friguri. Veniți voi cu puștile ca niște tâlhari, să ucideți lumea din sat? Păcătoșilor și nimericilor și ucigașilor! Că dacă știam așa, te gătuam cu mâinile mele de când orăcăiai în covățică, zăludule! Nu știu ce-or face celelalte femei cu feciorii lor, care sunt aici și ei, cu pușca, dar eu cu tine nu vreau să mă mai răspund! Să nu te prind la ușa mea, că te opăresc ca pe un câne de cei stricători! Auzi tu? Că dacă mă bucuram să capăt și eu oleacă de pământ din împărțeala asta care se face, pentru tine mă bucuram, păcătosule! Că dacă ar trăi taică-tu, ți-ar da una în cap să mântuie lumea de un coblizan și un mangosit și un zălud ca tine!...

Casânca cu care ora îmbrobodită Gânguleasa își deslegase nodurile de sub bărbie și o pală de păr sur se ivi clătinată lângă obrazul slab, aprins de boală și înegrit de vânturi și neazuri. Iliuță se ghăboșase lângă dansa, pe marginea șanțului, și plecase capul. Așa făcuse el toată viața oridecâteori

maică-sa se ridicase asupra lui cu gura ei vestită în patru sate, și împotriva căreia nu era chip să te încumeți. Acuma însă îi era rușine că aud și ceilalți ostași cum îl probozește ca pe un copil.

— Taci, mămuță, se rugă el cu glas domol, că n'am venit să ucidem pe nimeni! Nu avem niciun ordin să tragem și nici cartușe nu ni s'au dat. Și ofițerii știu că nu tragem, că doar am fost și în Muntenia și nici acolo n'am tras! Mă tem că ne-au adus numai așa... să vă spăriem!

— Tu nu poți să știi ce gândesc ceilalți! se împotrivi Gânguleasa. Du-te printre dânșii, întreabă-i, ispitește-i, cercetează, nu sta ca un mototol înaintea mea, că acu dau cu ceva în tiné! Arată-le că doar pentru dânșii îi pământul ista împărțit! Pleacă, n'auzi?

Iliuță se sculă, oftând, și porni.

— Iași ulciorul ista, că le-a fi sete! îl chemă îndărăt maică-sa, care rămăsese gheboșată și tremurând pe șant. O apucase iar frigurile.

Așa o găsi Niculai și află dela ea cele spuse de Iliuță. Și îndată se văzură venind alte femei care aveau feciori între dorobanți și, în urma lor, Tincuța și Irina, nepoatele Rădăcinenilor, și Ileana lui Huzdup și Mândița lui Gheorghită Știrbu, și Anicuța lui Vasile Agachi și altele, o droaie de fete cu ochii iuți și răzători. Aduceau poame și bostan copt și apă rece. Și îndată porniră glume și râsete. Iar gradații nu spuseră nimic și se înfruptară și ei din poamele căpătate. Numai ofițerii stăteau deoparte tăcuți și clătînând din cap, pe gânduri.

Iliuță sări în drum și Niculai îl trase deoparte. Află dela dânsul că maiorul a cerut să vie tot regimentul.

— Dar vine degeaba! spuse Iliuță. Toți ostașii din regiment sunt județ cu noi. Iar din comuna noastră suntem o grămadă. Cine-i prost să tragă într'ai lui, ori în cel care-i dă și lui pământ?

Dar Niculai nu era mulțumit. Departe, spre coșere, linia întunecată a celor o sută de artileriști descălecați în miriște, stătea neclintită în soare. Erau ostași de pe alte meleaguri, el nu cunoștea pe niciunul și nu știa ce să facă. Încălecă și porni într'acolo. Dar nu se putu apropia. Călăreți încruntați strigară și-i făcură semn de departe să treacă pe anume drum. Un vagmistru negricios, galonat și întunecat, stătea călare cu mâna în șold și privea cu ochi răi la călăraș. Niculai făcu cale întoarsă, îngrijorat. Trimise fetele. Dar și ele se întoarseră moluze. Aruncaseră mere către ostași și nici unul n'a îndrăznit să se plece și să ridice o poamă!

— Aoleu, că frică vi-i de irodul ista! le strigase Catrina lui Bucșă, care nu era dusă de multe ori la biserică.

Dar „irodul“, adică vagmistrul, porni cu calul asupraei și Catrina nu avu încotro. Trebui să se tupileze în popușoale și să se întoarcă păgubașă.

— Parcă-i cucoșul cel bătrân al Bubulesei! se răzbuună ea, uitându-se urât spre tunari.

— Nu te îngrijora, râse Ilieș către Niculai. Tunarii n'au puști! Au venit numai cu vătraiele, ca la nuntă! Pe mine m'a săpunit mama! M'a făcut să umblu din ostaș în ostaș și să-i fac să jure că n'au să tragă! Și n'am avut încotro, nici eu nici ei! Tu o cunoști pe mama? Să te forească dumnezeu... Tu ai vestit-o pe Tincuța?

— Eu, mărturisii călărașul, pornind cu vești la moș Dumitrache

Dela primărie, curieri călări plecară în goană să ducă rapoarte prefec-tului, comandanților de regimente și parchetului. Iar magistrații telegrafiară

dela gara Verești procurorul general, la Iași. Pe urmă cerură să înceapă cercetările cu instigatorul principal.

Se duseră deci la tactul subprefecturii și porunciră să li se aducă prinsul. Așteptară mult și într'un târziu „instigatorul principal“ pătrunse pe ușă, șovăind și cu un umăr înainte. Se opri în prag, crăcânat și sprijinindu-se greu în băț. Cu un ochi tulbure și deschis tare și cu celălalt aproape închis, privi zâmbitor jurîmprejur, apoi își scoase cușma cu mare cuviință și vorbi cu trudă, cu limba împleticită și cu pletele în ochi:

— Mă închin cu plecăciune, cinstită adunare! Imi pare rău că n'am aici ce-mi trebuie pentru asemenea oaspeți... că, să iertați de cuvântul cel prost, aici eu sunt puțin cam... arestat! Dar un păhăruț de cinstă, tot se găsește! Și privind chipurile lungi de mirare ale celor de față, răsă cu glas și începu a îngâna pe nas, legănându-se fericit:

... nu ț-a fi rușă-â-ni,
că și e-e-eu cioban am fo-o-ost“!...

— Cine a îmbătat într'asemenea hal pe porcul ista? sări ars subprefectul, care nu știa că în lipsa dumisale, călărașul de pază neputându-se împotrivi poruncilor unei fețe bisericesti ca aceea, trecea zi și noapte drumul la crâșma lui Călin și se întorcea cu gamela plină, s'o bea în „arest“ cu bădița Costache, „istigatorul“!...

19

În sat cântau cocoșii de miezul nopții. Un tren opri la cantonul de lângă șosea și întreg regimentul de dorobanți dela Botoșani coborî și rămase pe loc, în repaus. Pe câmp, aproape și până departe, pâlăiau focurile răsculaților. Departe, dincolo de focuri, înnegreau livezile satului. Colonelul Maca cu doi ofițeri și un cornist, porni călare, la primărie.

Dinspre canton, câteva umbre se apropiară încet de soldați.

— Măicuță! Măicuță, ostășelule, se auzi dintr'odată un glas subțire din întuneric. N'a venit cu voi și Ghiorghiță al lui Guranda din cumpania tria?

— Ba pe aici trebuie să fie! răspunse glasul unui soldat și îndată alte glasuri începură să strige:

— Guranda Gheorghe! Măi Guranda, măi, hai e'a venit maică-ta! Guranda, n'auzi?

— 'zent! se auzi de departe și repede, printre piramidele de puști, un pas grăbit tropăi.

— Să trăiți, maică! glăsu Maranda lui Guranda, mulțumind soldaților binevoitori. Ia luați de ici niște pere, că-ți fi însetați! Ia maică, ia că-s bune! Ia și mata, ostășelule! Și mata, aista mititel... Of, doamne! cum îi poartă pe drumuri în puterea nopții, sărăcuții de ei!...

— Da' pe Ionică Salcie îl știți? se auzi din întuneric alt glas subțire. — Cum nu? se repezi unul. Ionică! Salcie Ionică, n'auzi? Prezintă-te scurt, că te'ntreabă cineva.

— Eu îs în vorbă cu dânsul! lămuri rușinoasă Irina lui Rădăcină.

— Uliuuu! Ionică Salcie, n'auzi? se repezi soldatul cu totul tulburat.

— 'zent, tropăi Ionică prin întuneric, cine mă chiamă?

— Eu... Irina!...

— Irina? se miră ostașul, nevenindu-i să creadă. Da 'de unde și până unde?... Cum ai știut? Cum așa, într'un sfert de ceas?...

— Am venit să-ți spun că eu nu mai vreau să știu de tine, Ionică!

șopti Irina alungându-și un nod din gât. Nu m'am gândit niciodată că tu ai să vii cu pușca să tragi în noi, numai pentrucă vrem și noi o durjincă de pământ pe care să trăim mai ca oamenii... când ne-om lua!

— Cine să tragă, fată? se nedumeri Ionică, cu glas schimbat. Eu să trag în voi? Nu ți-i bine?

— Tu poate nu, dar ceilalți? Ai să-i faci tu pe toți să nu tragă?

— Au mai fost și în alte părți și n'au tras.

— Du-te, fă și drege, sfătuieste-i, roagă-i! îl împinse Irina de spate.

Și pe urmă viaă, că te aștept...

Alături, mama lui Gheorghită Guranda șoptea lăcrimând:

— Mai bine te făceam un mânz și te mânca un lup, decât să te văd venind asupra mea cu pușca! Du-te la ceilalți, fă ce-i ști, întreabă-i, dovedește-le că pentru dânșii luăm pământul ista, nu te uita la mine ca prostul! Și să-mi aduci răspunsul!

Acuma, și în dreapta și în stânga lor lucrurile se petreceau la fel. Erau acolo toate mamele și toate fetele cu care ostașii „se aflau în vorbă”. Niculai nu crățase nici pe una. El însuși stătea între ele și le sfătua și le îndemna. Pe linia regimentului începuse să se ridice svoană.

— Ce-i acolo? Ce-i acolo? năvăliră gradații furioși, gata să facă rânduială și liniște.

Și ofițerii care se aciuiaseră mai departe în jurul unui foc aprins sub rambleul căii ferate, se repeziră. În întuneric, glasuri mânioase izbucniră strigând porunci scurte, soldații se traseră dincolo de piramidele de puști și femeile se îndepărтарă. Dar nu mult. De acolo de unde erau, aruncau poamele aduse și—cu toată strășnicia gradaților— soldații se plecau, le culegeau de pe jos și mulțumeau cu glas tare.

— Nu uita, Ionică! strigă un glas din gloata femeilor.

— Nici tu nu uita, Gheorghită! se înalță altul.

— Nici tu, Vasilică!

— Nici tu, Păvăluț! Aici îs eu, Mândița!...

Iar din desimea ostașilor pornea câte un glas stingher:

— N'aveți grijă!

O patrule porni să circule între linia regimentului și șiragul femeilor, și depărtarea dintre cele două tabere crescuse. Curierii grăbiți alergară încolo spre primărie și Niculai, socotind că ceea ce fusese mai greu se făcuse, și că alte stăruințe ar fi poate cu primejdie, își trase ajutoarele către sat.

Numai de tunari nu se putuse apropia. Toate încercările făcute se dovediră zădarnice și vagmistrul cela încrunțat, neadormit, veghea de pe calu-i înalt, ca un cocor în jurul stolului aflat în grija sa.

Colonelul nu găsi la primărie de cât pe Ioniță Zaiț. Ioniță aprinse lampa. În așteptarea maiorului și căpitanului care dormeau în sat, colonelul se plimbă îndelung, dela sobă la fereastră, lovindu-și carâmbul cizmei cu cravașa. Ofițerii veniți cu el, stăteau în picioare, privindu-l. Lampa arunca o lumină săracă asupra lor și asupra vătăjelului care încremenise tăcut, lângă sobă.

Deodată colonelul se opri și vorbi către Zaiț:

— Tu ți-ai luat pământul tău?

— Abia l-am apucat, să trăiți! Că mă trimesese domnul Gheorghită a Verești să dau de știre și până să mă întorc, aproape că isprăviseră!

Colonelul privi țintă în ochii subalternilor săi și ciătina din cap. Adică: „Nu v'am spus eu“?

— Și ce este pe acolo? întrebă el iar.

— Ce să fie? Bine! Oamenii au isprăvit și au dus plugurile la curte. Nu le trebuie nimic de la posesori. Niciun capăt de ață! Pământul lor, și atât! Acu așteaptă comisia...

— A-ha! se dumiri colonelul care îl privi adânc și îi întoarse spatele, reluându-și plimbarea.

Carând începură să-i sosească anume vești de la regiment. Ofițeri veneau în goană, raportau lipindu-și călcâiele, primeau ordine și plecau. Colonelul se arăta din ce în ce mai tulburat și mai încruntat. Când, însfârșit sosiră maiorul și căpitanul și panerul cu cei care fuseseră la Verești, el era palid de îngrijorare și neliniște.

— Domnilor, vorbi el repede, imediat ce dădură afară pe Ioniță și închiseseră ușa, — mi-am lăsat regimentul lângă linia ferată ca să-mi fie mai ușor să-l desfășor la nevoie. Până acuma am primit de acolo o sumă de rapoarte: Ostașii au și început a fraterniza cu răsculații! Degeaba grija comandanților, degeaba poruncile date! Nici în gradații nu mai am încredere și nicio pază nu-i cu putință! Asta-i situația! Eu i-am spus prefectului! Soldații sunt de pe aici, din părțile aceste. Au neamuri, au părinți! Și mai cu seamă femei și fete! De unde are satu atâtea femei și fete, nu pricep! Auziți că aduc toate poamele de prin livezi, le cară cu poala și le dau soldaților. Și chicot și răs, și gradații cu sticle de băutură în mână... Ce-i asta? Horă, domnilor! Horă, nu oaste venită să înăbușe răscoala.

Ceilalți îl priveau încremenți și înspăimântați.

— Și atunci, ce credeți că este de făcut, domnule colonel? întrebă substitutul cu glasul găuit.

Colonelul își înălță umerii și își lovi carâmbul cu cravașa.

— În definitiv, ce ni se cere? vorbi el iar, coborînd glasul. Să-i împraștiem, să-i fugărim de pe câmp și să luăm câțiva prizonieri. Asta-i, nu? privi el către magistrați.

— Asta-i, se grăbiră ei să încuviințeze.

— Ei bine, eu cred că operația asta se poate face fără să avem nevoie să recurgem la gloanțele dorobanților. Avem artileriștii călări. Nici un om nu rezistă în fața unui cal deslănțuit!... Așa dar, dacă am închide pe răsculați într'un semicerc cu deschizătura către sat ca să nu-i pierdem prin popușoaie — și dacă i-am șarja cu artileriștii, ce ar mai putea să facă? Numai să părăsească pozițiile și să alerge să se adăpostească în sat! Și în timpul acesta — ce greutate ar fi să luăm treizeci-patruzeci de prizonieri?

Planul colonelului găsi aprobare unanimă. Insuflețiți dintr'odată, începură a discuta în amănunt, iar cornistul trâmbiță din șosea, anume semne puternice, chemând pe ofițeri și gradați la porunci...

Se îngâna ziua cu noaptea când regimentul își începu manevra. Mai întâi ostașii veniți mai înainte cu maiorul, se alăturară celor aduși astă noapte de colonel. Pe urmă se desfășură întreg regimentul într'un șirag lung care — încet, încet — porni a se apropia de răsculați. Oamenii se sculaseră în picioare și priveau cu gâturile întinse. Și dintr'odată șiragul se opri și numai capetele lui ca cele două brațe ale unui clește se întinseră, îndoindu-se către sat. Iar când ajunscră să se reazime, unul în deal, de șoseaua Vereștilor, și altul în Valea Morîștei, de hotarul bulgăriei, capetele se opriră. Oamenii

se uitară unii la alții. Acuma se aflau pe jumătate încinși ca de un brâu de arme. Puteau să intre pe poarta jităriei, sau peste garduri în livezi, dar în altă parte nu mai puteau face niciun pas.

— Au de gând să ne împingă în sat! grăi Ion Pavăl.

— Adică se ne scoată de pe pământul boierilor! strigă moș Dumitrache, mânios.

— Nu plec de aici nici mort! răcni Manole Andrușcă, înfuriat, ridicând prăjina cu care își măsurase partea lui de pământ. Nu era mai bine să ne fi mântuit de boieri dela început? Bucuria mamei lor de ghiftuiți!

Din spatele dorobanșilor își făcură loc și se iviră autoritățile: subprefectul, magistrații, colonelul și unii ofițeri cu săbiile sdrângânind prin arătură și cu revolverele la șold.

— Oameni buni! strigă de departe subprefectul, ridicându-și brațele deasupra capului. Vântul îi bătea în față și îi arunca cele două bărbi pe umeri. Oameni buni! Pentru cea din urmă oară vă rugăm să vă liniștiți și să vă întoarceți la casele voastre. Să vie câțiva dintre voi, să stăm de vorbă și să vedem ce-i de făcut. Cu toată lumea deodată, nu putem grăi. Altfel, are să vă pară rău. Guvernul nu îngăduie răzmerițe și samavolnicii cum vreți voi să faceți...

— Da! să crăpăm de foame, îngăduie? strigă fără veste Manole Andrușcă.

Un vânt de glasuri mânioase se învălmăși peste strigătul lui și subprefectul își întoarse capul, îngrijorat, către linia ostașilor, spre a se îndrepta dacă poate avea nădejde în ei. Dar ostașii stăteau încremenți și încruntați, cu buzele strânse și cu armele la umăr. Ce încredere puteai avea în mușii aceștia?

— Oameni buni! strigă iar subprefectul, dar nu mai putu rosti nici un cuvânt. Glasuri puternice, sbuciumate, se înălțau din toate părțile, odată cu pumni ciolănoși și brațe cu mâneci zdrențuite.

— Comisia! Să vie comisia! strigau acele glasuri din ce în ce mai întăritate.

— Să împartă pământurile! strigă Tricamare, ieșind înainte, furios.

— Să cerceteze tocmelile! strigă Manole Andrușcă, repezindu-se în frunte.

— Să scoată legea pe care au ascuns-o boierii! răsări și moș Dumitrache după dâșii, suflecându-și mânicele cămășii, în neștire.

— Comisia! se înălță răgușit și glasul lui moș Iordache Chihai.

— Comisia! strigă și Ion Pavăl, cu glasul lui plin, bărbătesc, sărind înaintea tuturor. Că în voi nu avem încredere. De câteori ați vrut ne-ați înșelat, ne-ați spus minciuni, ne-ați oropsit și ne-ați băgat la gros! Ați îngăduit să vie preceptul să ne ia țoalele din casă, pentru boicri! V'ați înțeles să ne țineți flămânzi și supuși boierilor! Acu vrem și noi dreptul nostru! Să mâncăm și noi odată pe săturatele! Nu mai vrem robie! Boierilor le pupați mâinile, și pe noi ne speriați cu armata?

— Huooo! strigară ascuțit femeile, acoperind glasurile bărbaților.

Reprezentanții autorităților se strânseseră unii în alții, înspăimântați. Chipurile lor se îngălbeniseră. Colonelul scosesese sabia din teacă, o ridicase în aer și striga ceva ce nu se auzea. O mână de țărână reavănă îi închise gura. Scuiă țărâna ștergându-se cu palma și, furios, răcni iar sbuciumându-se. Dar acuma bulgării de țărână sburau din toate părțile și păleau fără alegere în magistrați, în ofițeri, în subprefect. Aruncau, țipând, și femeile și copiii.

Grăbiți, îngroziți, cei întâmpinați astfel se traseră dincolo de linia ostașilor. O goarnă svârli în văzduh semnale grăbite. Comenzi scurte se

înălțară repezit. Ostașii începură să se miște. Oamenii își suflecară mânecile și scupară în palme, gata de luptă. Dar nu era vorba de luptă.

Cercul închipuit de dorobanți începu a se deschide drept în mijlocul lui. Inctt, cu părere de rău și scrâșnind din dinți, dorobanții executau comenzile. Știau ce va urma, dar nu puteau să nu le execute. Știau că nu trebuie să tragă, dar nu erau pregătiți să se împotrivescă poruncilor pe care nu le prevăzuseră și a ale căror urmări abia acu se vedeau. Astfel cercul se deschise și ca printr'o poartă largă dată laoparte, se văzură artileristii călări, venind în goană de pe miriștile Bursuceiilor. Pământul începu a dudu înăbușit. În frunte, călărea vagmistrul cel negricios și încruntat. Pe delături, cu sabia scoasă alerga căpitanul și după dânsul, doi ofițeri mai mici. Strigau la ostași îndemnându-i și își împungeau caii cu pintenii. Trecură de poarta deschisă între dorobanți și năvăliră asupra răsculaților.

Oamenii erau cu mâinile goale. Nimeni nu avea nicio armă, nici un topor, nici măcar un băț. Numai Manole Andrușcă ținea în mână o pașnică prăjină de măsurat. Țipătul femeilor și copiilor care fugeau spre sat, singurul loc către care se putea fugi, se ridica până în naltul cerului. Chip de împotrivire nu se afla. Cei o sută de cai, înalți, puternici, desfășurați într'un singur șirag și deslănțuiți, veneau uragan, cutremurând pământul. Și în cea din urmă clipă, o mare parte dintre bărbați porni în galop, după femei.

Dar nu toți.

Cu o înjurătură năprasnică, Manole Andrușcă svârli prăjina, se repezi fulgerător, prinse în pumn dârlogii calului din frunte și-i smunci atât de cumplit, încât animalul poticni. Vagmistrul veni peste cap. În aceeași clipă Manole îl apucă în brațe, îl isbi cu ceafa de pământ și degetele lui noduroase îi căutară beregata. Dar pe lângă ei trecu în galop căpitanul de artilerie și Manole se rostogoli alături de vagmistru, trăsnet de o lovitură de sabie care se abătu peste căciula lui, ca o isbitură de mai. Câțiva oșteni opriră și înconjurară pe gradatul căzut, care se ridica în genunchi, gemând. Manole rămase jos, strâns grămadă și fără simțiri.

Mai încolo Tricamare culesese din arătură prăjina aruncată de Manole și o svârlise între picioarele calului pe care galopa căpitanul. Și când cal și călăreț fură la pământ, Tricamare apucă pe ofițer de picior și porni cu el în neștire, târându-l prin bulgării lanului desmiriștit.

În aceeași clipă alt călăreț se împiedecă de calul căpitanului și căzu și el, dând din întâmplare peste Toader Pomparău care pornise alergând către sat. Se răsturnară amândoi tologindu-se în țărână și răcnind, ostașul de mânie, Toader de spaimă. Dar îndată și Toader și Tricamare isbiți de alți ostași și de alți cai, rămaseră zdrobiți în arătură și călăreții trecură înainte.

Vuietul copitelor, răcnetele oamenilor, vaietele de durcere, sudalmele, cutremurau văzduhul. Călăreții ajuși lângă șanțul șoscelei se întorceau îndărăt învâluind pe sugari, lovindu-i cu latul săbiilor, strângându-i între caii furioși, înconjurându-i ca pe o turmă de oi speriată, vlăguită, redusă la neputință.

O goarnă aruncă o poruncă. Goana pe câmp se opri. Porunci noi fură răcnite până departe și gradații alergară și se învâlmășiră. Oamenii doborâți în arătură, fură ridicați. Cu ceata prinșilor între cai, o parte din călăreții porni către vclniță. În mijlocul convoiului, culcați pe năsălii de arme întinse în curmeziș și nemișcați ca morții, erau duși cei răniți, stâlciți de cai, păliți greu de săbii. Astfel fură duși și Manole Andrușcă și Tricamare și Toader Pomparău. Iar în urma lor, pe altă năsălie, era purtat Ion Pavăl, sângerat, călcat de cai, cu o mână ruptă...

Alți călăreți alergau pe ulitele satului, căutând anume oameni și anume gospodari, după arătările șefului de garnizoană Tudorache Iepure.

22

În sat, când se rumenesc zorile, Nicolai călărașul, care tocmai scoate din casă șeaua lui Cobur, rămâne cu ea în brațe și cu urechea plecată pe un umăr: un vuiet mare urcă din depărtare și umple văzduhul.

Nicolai încremenește cu mâna pe chingă și mătușa Catinca iese în ușă. Vuietul scade și crește, lămurind răcnete vijelioase de oameni și sunete repezi de goarne. Aerul tremură ca isbit de un strigăt uriaș, svârlit din sute de gâtlejuri. Parcă se apropie. Se deslușesc bubuituri înăbușite, grele, răpăind. Nicolai călărașul le cunoaște. Sunt tropote de cai mulți, pe drumuri nepietruite. Cobur se arată foarte neliniștit. O vij. lie de vuiete, de răcnete, de tropote, umple satul. Văzduhul duduie. Acum, oameni desculți aleargă pe șosea ca vântul. Ostași călări îi gonesc, isbind cu pintenii în coastele cailor. Mătușa Catinca și-a dus mâna la gură, să-și oprească un strigăt de spaimă. Nicolai și Cobur privesc înlemniți. Deodată gardul dinspre drum pârâie. Moș Dumitrache îl sare ca un tinerel și după dânsul sare moș Vasile, mătușa Panorea, vărul Mihai, Mitru Câmpanu, Trică, moș Anania, neamurile vrasă-zică, și nurorile și flăcăieșii. Nicolai a deschis gura să spună ceva, dar nu are timp.

— Te-ai ascuns la umbră, puturosule? răcnește la dânsul subprefectul Barbu, stând în picioare în „panerul“ oprit la poartă. Il văzuse în uniformă și credea că e unul din cei care aleargă după țărani goniți din câmp. Mișcă-te, n'auzi? Pune mâna pe dânsii, cât te văd! Leagă-i! Și cât ai scăpăra, să mi-i duci la tact!...

Nicolai aleargă zăpăcit în jurul calului. Nu știe ce să facă. Moș Dumitrache și ceilalți ar sări din nou în drum, să caute altă scăpare, dar drumul bubuie de artileristii porniți în goană, la vânătoare de oameni. S'ar putea—doamne ferește—ca subprefectul să strige la aceia să-i lege! Nicolai se descheie la tunică, se descinge de bete și pune mâna pe moș Dumitrache.

— Lăsă-mă să te leg, că altfel te leagă alții! șoptește el repede. Măcar până scăpăm de Barbă!

Dar subprefectul nu are de gând să plece! Stă în paner, își scutură bărbile și răcnește comenzi către Nicolai. Nicolai leagă și pe moș Vasile și pe vărul Mihai. Mătușa Catinca nu pricepe nimic și răcnește blestemând din prag. Din drum, subprefectul n'o poate vedea. Nicolai o împinge în casă și trage ușa. Leagă apoi pe moș Anania, pe mătușa Panorea, pe Mitru Câmpanu și pe Trică. Nurorile și flăcăieșii s'au făcut nevăzuți prin buruiene.

„Prizonierii“ se sbuciumă, înjură, încearcă să scape și se prefac furioși.

— Așa! răcnește din drum, subprefectul. Acu încalccă și du-i la tact!

Nicolai își mai controlează odată prinșii, îi așează în front, încalccă și comandă cu glas grozav:

— Direcția Verești! Înainteeee, 'arș!

Prizonierii pleacă supuși, trăgându-se unul pe altul, în legătura strânsă a betelor. Mulțămii, subprefectul se ia după niște artileristi, să facă alte isprăvi. Plutonul lui Nicolai cotește pe șoseaua Vereștilor și acum merge spre pădure. Pe aici e mai liniște. Vuietul din vale se aude mai puțin și călăreți nu se văd.

Dar de sus, de pe cal, Nicolai mai zărește încă pălăria subprefectului.

— De acu' poți să ne deslegi! întoarce moș Dumitrache capul.

— Gurrrrra! răcnește el mânios.

— Ce măi, ai nebunit? cască ochii, Dumitrache. Te pomenești că chiar vrei să ne duci la tact!

— Să mai crești nepoți, moș Dumitrache! se crucește o femeie, de după un gard.

Niculai scoate sabia și se repede. Femeia fuge înspăimântată. El zărește din nou pălăria subprefectului, se întoarce către prinși și îi grăbește, luându-i în pieptul calului. Acuma tot șiragul îl înjură. Mătușa Panorea îl blestemă să-l ardă focul și să nu mai ajungă! Niculai se mânie, răcnește la ei și îi grăbește mereu. Prinșii găfâie, înjură, amenință și se smucesc. Trec pe lângă cimitir și intră în pădure. Undeva, în dreapta, departe, se află pădurăria lui moș Iordache. Niculai încetinește mersul, se uită îndărăt, vede drumul pustiu și fără nici o primejdie apoi se înalță în scară și comandă :

— Pluton, stăi! Repede, cătră pădurăria lui moș Iordache. Vă desleg eu în pădure!

Plutonul a înțeles. Sare peste șanț și o ia la fugă printre copaci. Niculai râde în gura mare și aleargă după ei. Cobur își mișcă urechile în toate felurile și grăbește pasul. Râde și el în felul lui, pentru că cunoaște drumul și chiar astă noapte a mâncat din mâna Profiriții o pâine întreagă!...

23

Răscoala s'a potolit. La 16 Septembrie 1888, prefectul Hermeziu, care venise și el să vadă cum stau lucrurile, a putut telegrafia din gara Verești, către ministrul Marghiloman, la București: „Noaptea a fost liniște completă. Ordinea este peste tot“...

Da, noaptea a fost liniște. Satul părea pustiu. Nu se vedea nicio lumină. Nu se auzea nici un glas.

Numai sus în velniță, în jurul linului celui mare care răspândește miros puternic și acru de borhot, ard câteva feștile. Cei care păzesc pe prizonieri, nu pot rămâne în întineric. Iar prizonierii zac în jurul linului, gem și răsufală greu.

— Pentruce? întrebă nedumirit un flăcăiaș, târându-se încet lângă taică-su.

— Taci acolo și nu mai întreba! îl repede bătrânul, vorbind greu, înăbușit, vlăguit. Pentru că așa vrea boierul și guvernul!... Ce am cerut? O bucățică de pământ din pământul pe care îl muncim noi! Atâta am cerut!... Na pământ!

Feciorul își încrețește fruntea, strânge pumnii și gândește. Nu pricepe. Nimeni nu pricepe. Și toți gem și blestemă.

De sub păreți sentinelele îi privesc, trudiți și ei, nemâncați, neștiutori, cu frunțile întunecate și îndărătнице.

Numai jos în cancelarie lucrurile se petrec altfel. Acolo, Tricamare a fost chemat la răspundere. Stă soldiu, cu obrazul umflat și plin de sânge, cu pletele răvășite și capul descoperit. Căciula a pierdut-o azi dimineață pe câmp. Căpitanul de artileriști, așezat pe un scaun fără rezemătoare, îi ia interogatoriul:

— Spune-mi „cu ce intenții“ m'ai apucat de picior și ai încercat să mă duci în sat?

Tricamare îl privește aiurit. O lacrimă de durere scursă din ochii lui rotunzi, a coborât până în vârful nasului ascuțit și a încremenit acolo.

Il ustură obrazul, îl dor oasele și-i vine leșin de foame și de sete. Tace pentrucă, nu poate vorbi, și chiar dacă ar putea, n'ar ști ce să răspundă. Nu știe ce sunt acelea „intenții“. Nici nu-și dă bine seama cum a fost azi dimineată. Veneau caii peste oameni. Veneau să-i fugărească de pe pământul pe care îl împărțiseră... „pământul lor“! Și s'a apărat și el cum a putut. A tras de picior pe căpitan? A vrut să-l ducă în sat? Nu mai știe! Tace.

Căpitanul cel mic și sprinten și neastâmpărat îl privește crunt. Are părul dat peste cap, lipit fir de fir și lucios, ca uns cu untdelemn. Are frunte îngustă, încrețită în lung, și ochii mici, adânciți sub sprincene subțiri. Sub mustața tunsă i se văd buzele groase, și fălcile strânse puternic. E mândros.

— Nu vrei să vorbești? scrâșnește el printre dinți.

Și dintr'odată sare în picioare. Cravașa cu cap de argint fulgeră în lumina lămpii. Fulgeră și brățara în chip de zăbăluță, pe care căpitanul o poartă la încheietura mâinii drepte. Cravașa pare a fi din piele împletită, dar înăuntru are fir mlădios de oțel. Șuieră prin aer. Isbește peste capul lui Tricamare. Omul icnește și se încovoie ca frânt din brâu. Ar vrea să ridice mâinile, să-și apere capul. Dar nu poate. Mâinile îi sunt legate la spate. Cravașa se ridică și isbește iar și iar și iar.

— Mărturisește! răcnește căpitanul. Ai vrut să mă duci în sat și să mă ucizi! Așa-i? Mărturisește, bestie!

Și fiecare cuvânt este sprijinit de altă lovitură. Tricamare ar vrea să mărturisească orice dar nu poate. Trupul lui încovoiat se pleacă din ce în ce mai jos și din gură nu-i iese decât un bolborosit neînțeles și neîntrerupt. Și deodată cade isbind podeaua cu fruntea. Bolborositul a încetat. Nici căpitanul nu mai isbește cu cravașa. A obosit. Acu isbește cu picioarele. Are cizme frumoase, lungi, lustruite, cu pinteni. Trânțește cu ele în șalele omului care nu mai mișcă, în coaste, în spinare, în cap, până se satură. Și atunci cade pe scaun și își scoate batista de mătăasă. Iși șterge fruntea de sudoare și poruncește cu glas răgușit.:

— Scoate-ți-l de aici!...

În odaia de alături, vagmistrul cel negricios cercetează pe Manole Andrușcă. Stă în fața lui cu picioarele desfăcute, cu mâinile în șolduri, cu capela pe ceafă. Doi brigadieri stau lângă perete și privesc. Au în mâini curele lungi, cu cătărâmi de fier la capete. Le-au scos dela căpețelele cailor.

Vagmistrul întreabă:

— Ai fost la șapte-ș-opte?

Legat, cu cămașa ruptă și fără o mânecă, cu buzele umflate tare, Manole Andrușcă își înclină capul în chip de răspuns. Azi dimineată, în învălmășeală, cineva l-a lovit în bărbie. Atunci și-a mușcat limba atât de tare, încât a scuipat sânge un ceas și limba i s'a umflat de i-a umplut gura.

— Ce grad ai avut? îl mai întreabă vagmistrul.

Manole își deschide buzele cu o strâmbătură de durere și răspunde greu, abia deslușit:

— Soldat.

— Răcan? strigă vagmistrul, dintr'odată furios. Ochii lui mici, sub sprincenile negre, par două bolduri ascuțite, cenușii. — Și tu, răcan, leat, îndrăznești să sari la un grad superior? „Gradul superior“ își ridică mâna cu galoane lucitoare la mânecă și o întinde sub ochii omului.—Astea le-ai

văzut? răcnește el din ce în ce mai nestăpânit. Le cunoști? spune, le cunoști? Și mâna cu galoane își strânge pumnul și isbește sub falca prizonierului. Lovește încă odată și încă odată. Lovește mareu, cu sete, cu ură, opintindu-se tare, repezindu-se ca svârlită din praștie. Și la fiecare lovitură, galonatul întreabă cu glas găuit, printre dinții strânși: „Acu le cunoști? Acu le cunoști?”

Manole se clatină pe picioare. E gata să cadă. Își strânge cele din urmă puteri. Intredeschide buzele. Dinți albi curg din gura umflată, odată cu o spumă sângerie. Ochii stinși, lacrimoși, ascunși în crețurile obrazului mânjit, atîntesc cu două luminițe chipul negriciosului. Și buzele se deschid iar, greu, în timp ce limba umflată i se mișcă în gură. Vrea să spuie ceva?

Vagmistrul s'a oprit gâfâind și-l privește, gata să lovească din nou.

Atunci, cu o cruntă strămbătură de durere, Manole svârle în obrazul bătaușului, în chip de scuipat, sângele ce i se adunase în gură, odată cu cel din urmă dinte sărit sub loviturile primite.

Un urlot de mânie. Brațele cu galoane se reped, mânilor se înfig ca niște ghiare în pletele prizonierului, îl trag puternic, îl aruncă jos, și glasul de poruncă răcnește către cei doi brigadiri:

— Desbrăcați-I!

Oamenii se reped. Intr'o clipă trupul pietros al lui Manole Andrușcă rămâne gol. Brigadierii se uită la șeful lor, așteptând porunca. Și porunca răsună îndată, răgușită, găuită:

— Cu catarama!

Curelele vâjâie. Cei doi lovesc pe rând, cu isbituri scurte, regulate, ca la îmblătit popușoi. Vârce sângerii se ivesc pe spatele omului. Cataramele mușcă adânc în carne.

— Dați-i! Dați-i! Dați-i! strigă mereu vagmistrul strângându-și pumnii și tropăind cu cizmele în podea. Și brigadirii se supun.

Manole a încercat să geamă, la început. Acu nu mai geme. Spinarea lui seamănă cu o spată de cal care a fost spârcuit de lupi.

— Il omorîm! se oprăsc brigadirii, speriați și ei.

— Scoateți-l afară! poruncește însfârșit vagmistrul, întorcându-le spatele și căutându-și tabachera.

Brigadierii răsufală ușurați. Apucă pe Manole, unul de cap, celălalt de picioare și îl duc ca pe un mort.

O clipă ușa rămâne deschisă și un urlot omenesc se aude din fundul coridorului. Vagmistrul rămâne cu țigara în gură și cu chibritul aprins între degete. Rânjește! Știe ce este! Domnii magistrați instruiesc...

Acolo, în biroul arendașilor, Ion Pavăl — aplecat într'o parte ca rupt de mijloc — stă rezemat de un părete. Brațul stâng îi atârnă mort, pe jumătate ascuns în mâneca sfâșiată a cămășii. Are cearcăne vinete pe sub ochii stinși, înfundați, și obraji trași, asudați, cu țepi de păr cărunți și cu sbârcituri negre. Răsufală scurt, greu, șuierător, ca un om care are fierbințeală.

În fața lui, așezați pe scaune cu rezemători înalte, substitutul de procuror și judecătorul de instrucție, cu țigaretile în gură și coatele sprijinite pe masă, îl privesc și îl cercetează:

— Nu vrei, ha? întreabă apăsător, încrunțat, substitutul. Nu vrei să spui cine v'a sfătuit?

Omul își îndreaptă încet capul și îl privește.

— Cine să ne sfătue? întreabă și el vorbind greu, rar, cu glasul slab.

Foamea... și sărăcia... și necazurile... de când ne știm. Mai este nevoie de sfat?

Glasul i se frânge. Tace și capul i se pleacă pe umăr.

— Mie să nu-mi faci pe prostul... și pe propagandistul! strigă nerăbdător substitutul. Nu spui de voie, ai să spui de nevoie! Te mai întreb odată cu binșorul: cine sunt oamenii care v'au îndemnat să vă răsculați și să împărțiți pământul altora? Răspunde!

Ion Pavăl își înghite saliva. N'a pus nimic în gură de alaltă sară. Nici măcar un strop de apă. Și mâna ruptă îl doare de-i vine să se trântescă jos și să moară. Dacă nu s'ar rezema de părete, ar cădea, pentru că picioarele nu-l mai țin. Totuși își ridică din nou capul să răspundă. Altfel nu-i chip.

— Oamenii? Oamenii sunt arendașii... și vechilul... și preceptul!... iar de răsculat nu ne-am răsculat și n'am împărțit nimic. Am tras niște semne și-am așteptat comisia. Cui am făcut rău cu asta?

— Ne pierdem vremea degeaba! strigă substitutul furios. Brigadir!

— Ordonăți! răspunde de lângă ușa un brigadir de la tactul subprefecturii, lăsat la porunca domnilor magistrați.

— Ia întreabă tu ușa, poate că răspunde ea! rânjește strâmb, substitutul.

Judecătorul de instrucție zâmbeste, trage fumul în piept și-i dă drumul ușor, printre buzele țuguiate și rotunjite. Face „colaci”.

Brigadirul întredeschide ușa, prinde mâna dreaptă a prizonierului și-i bagă degetele în deschizătură. Strânge, împingând ușa puțin, și întreabă din ochi pe substitut.

Substitutul are fața palidă, ochi mici cenușii și mustață neagră, subțire, tunsă englezește. Ține țigaretul în mâna albă, cu unghii îngrijite lungi, tăiate ascuțit, ca niște ghiare.

— Spui? strigă el, boldindu-se la țaran.

Omul închide ochii și își înclină capul.

— Ce să mai spun? șoptește el, sfârșit.

— Strânge! țipă substitutul și brigadirul împinge cu spatele în ușa.

Un urlet de durere. Unul singur. Înalt, prelung, neomenesc. Și Ion Pavăl se prăbușește lângă părete și rămâne nemișcat.

Substitutul își plesnește palmele una de alta și se întoarce spre judecătorul de instrucție:

— Uite pentru cine ne pierdem noi nopțile și sănătatea! Niște puturoși de țărani care fac pe răsculații și leșină ca muierile! Dă-l afară! isbește el cu piciorul în coasta celui căzut, întorcând spatele cu dispreț, cu lehamite, cu greață. Și adu altul!

Judecătorul de instrucție zâmbeste cu îngăduință și întinde tabachera, împăciuitor. El nu se turbură niciodată. Râde. Râde, scoate colaci de fum printre buzele rotunjite și așteaptă cu răbdare să se termine povestea aceasta și să se ducă la culcare.

Toader Pomparău intră încet, împins dela spate de călăraș. E slab și speriat și cu bernevecii în vine. Are un ochi vânat de jur împrejur și un cucui în frunte.

E întrebat ce treburi învârtește prin sat dascălul Bercea și el răspunde cinstit și bâlbâindu-se, că dascălul cântă la biserică, se îmbată la cârciumă și atât. E întrebat dacă dascălul e adevăratul instigator la răscoală și Toader rămâne cu gura căscată. Nu știe ce e aceia instigator. E cercetat cine l-a îndemnat și l-a sfătuit să se răscoale și răspunde că s'au sfătuit și s'au îndemnat ei în de ei, unul pe altul...

— Intrebă ușa! țipă substitutul la brigadir și brigadirul se pregătește să zdrobească degetele omului în țâțâna ușii.

Dar de data aceasta judecătorul de instrucție se împotrivește.

— Dacă leșină așa, unul după altul, râde el, nu mai putem afla nimic dela ei. Mai bine o sută de bastoane zdravene, la spate, și să-l vezi cum deschide gurița!

Și cu un zâmbet amabil, judecătorul întinde brigadirului propriul său baston, așa cum ar întinde o floare, unei domnișoare, într'un salon.

Călărașul pune mâna în ceafa omului, îl zgâlțâie, îi întinde o piedecă și Toader Pomparău, nemâncat, slab și fără nicio vlagă ca de obicei, cade pe podea cu fața în jos. Bastonul isbește peste șalele lui și fundul cel lung și larg al bernevecilor sare fluturând la fiecare lovitură.

— Ia stăi, ia stăi! se repede substitutul. Ce-i asta? Și se pleacă mirat să vadă mai bine acei foarte ciudați pantaloni. Și deodată se îndreaptă indignat, întinde un braț acuzator către trupul lungit la picioarele sale și strigă, întorcându-se spre judecător. — Il vezi? Când te uiți la dânsul, pare un mucenic coborât din icoane! Și când colo, crapă pielea pe dânsul de șarlatan și escroc ce-i! Și-a țesut pestelcă de lână peste fundul nădragilor, ca să nu simtă loviturile!

Și în timp ce judecătorul se scoală și se apleacă foarte curios să constate înșelătoria, substitutul țipă isteric către brigadir:

— Dă-i jos nădragii! Și arde-l peste pielea goală!

Porunca se împlinește întocmai și bastonul face vârci vinete pe șalele slabe ale omului.

Acum însă Toader Pomparău nu mai poate îndura. Răcnește după fiecare lovitură, atât de tare, atât de părunzător, încât aerul din birou auie: hăăău! hăăău! hăăău! hăăău! în timp ce judecătorul de instrucție, răsturnat pe speteaza scaunului râde cu hotote, cu lacrimi, cu spasme și nu mai poate de veselie:

— Auzi dumneata!... Pestelcă peste... N'am crezut... c'am să mă amuz atâta... la Dumbrăveni!

26

Da, în sat e liniște.

Țăranii care fuseseră goniți cu caii artileriștilor, gem ascunși prin grădini și își oblojesc vânățăile. În căsuțele întunecoase femeile bocesc muțeste, astupându-și vaietel cu palma. Să nu se audă...că umblă patrule călăuzite de Tudorache Iepure cel încrucișat. Numai nevestele și mamele celor prinși și închiși în velniță, nu se mai tem de nimic. Stau ceată în poarta velniței, fug și se risipesc când se răstesc sentinelele la dânsule și se adună din nou cât ai clipi, să tremure acolo, cu urechile la pândă, să urle și ele când aud dinspre cancelarie urletele celor chinuți și să blesteme cu ochii la cerul gol, în care nu e nimeni să le audă și să le ajute.

Și noaptea de groază e lungă, lungă, lungă!...

În ziuă, prinșii ies pe poarta velniței și pornesc spre Verești. Merg în șiruri de câte cinci, legați unul de altul. Pășesc încet, mai mult se târăsc între cele două rânduri de gradați cu puștile în cumpănă și artileriști călări. În urma lor, în două cotigi în care de obicei se cară brahă, trec întinși pe paie, ca niște morți, „râsculații care au opus rezistență și au atacat armata“!... Și după căruțe trec reprezentanții autorităților: civili în trăsură, ofițerii călări.

Patrula de dorobanți cutreeră satul: colonelul are grijă de siguranța

convoiuului. Țăranii au dovedit că sunt răi din cale afară, cutezători și înfierbântați. Să nu carecumva să atace convoiul și să elibereze pe arestați.

Dar nimeni nu umblă cu asemenea gânduri. Nu se vede nicăiri niciun om. Numai copiii stau ascunși, sus, în frunzișul copacilor din marginea drumului și privesc în jos la cei ce se târăse șoldii, șchiopătând, gâfâind, pe drum. Iar printre împletiturile gardurilor de nuiele, lucesc nedomoliți ochi crunți, ochi aprinși de ură, de amenințare, de revoltă și de nădejde: ochii satului.

O patrulă de călăreți rămâne în drum în dreptul cimitirului, cu porunca să împiedece femeile care vor încerca să vie după prizonieri. Subprefectul și colonelul nu au nevoie de bocitoare.

Convoiul a intrat în pădure.

Sub stejarii din dreapta drumului, Profirița plânsă și îmbrobodită, se ține pe jumătate ascunsă în umbră. A venit să vadă cum îl duc pe moș Iordache la judecată și ispașă. Moș Iordache Chihaia calcă greu, cu mâinile legate la spate, gheboșat, cu căciula căzută pe ochi. Ilicul sfâșiat, ferfeniță, cu bumbii ruți, abia îi acopere umerii căzuți. Profirița își duce palma la gură să-și stăpânească bocetul. Măcar o legăturică cu o hrincă de mălai să-i fi adus, și o leacă de apă!

Din umbră, nepotul lui moș Dumitrache o tâstuieste și o ține de rău. Tudorache Iepure îl zărește. Se alătură de vagmistrul cel negricios și îi șoptește arătând spre călăraș. Vagmistrul își întoarce calul în curmezișul șoselei, sare șanțul și se repede sub stejari. Niculai dă să se furișeze printre copaci.

— Stai! că trag!

Niculai încremenește, drepti.

— N'ai fost tu alaltăieri pe câmp și ai stat de vorbă cu dorobanții?

— Am fost, s'trăiți!

— Și ai vrut să vorbești și cu artileriștii?

— ... S'tră...

— Și ai fost și noaptea când a sosit regimentul?

— ...

— Ce cauți aici?

— Sunt în concediu, s'tră...

— Ești de aici din sat?

— De aici...

— A-ha! Pascaru! strigă vagmistrul către drum.

Un brigadir sare șanțul și se prezintă scurt:

— Ordonati!

— Dezarmează-l, descinge-l și ia-l !

— Dom' vagmistru, îndrăznește Niculai, eu...

Cravașa vagmistrului vâjâie, isbind de sus în jos. Profirița țipă și își acoperă capul cu mâinile. Cravașa vâjâie mereu, isbind peste capul, peste obraji, peste umerii călărașului care primește loviturile fără să se apere, în poziție de drepti ca la militarie! Pascaru îi ia sabia și centironul și îl împinge spre ceilalți prinși.

— Leagă-l! poruncește din urmă negriciosul.

Profirița fuge țipând printre copaci. Pădurea răsună.

Vagmistrul raportează în fața colonelului și se întoarce la locul lui, rânjind.

Convoiul se urnește iar, cu un prizonier mai mult.

Da, în sat e liniște.

Dorobanții au rămas de pază, tăbăriți lângă curțile arendașilor, iar artileristii s'au dus să fugărească alți oameni, departe, prin zăvoaiele Siretului.

Drumurile par pustii. Dar Tudorache Iepure trece necurmat prin umbra gardurilor, se ivește o clipă la o răscruce, adu-mecă aerul ca un câne de vânatoare și se face nevăzut de parcă intră în pământ.

Dar nu se întâmplă nicio faptă care să îngrijoreze autoritățile.

Numai din vreme în vreme, femeile celor arestați pornesc în călduri încolo, pe drumul Botoșanilor, cu nădejdea să-și vadă bărbații și să le strecoare o poamă, ori o bucată de mălai copt în vatră... Cine știe cum or fi stând ei acolo, flămânzi și chinuiți, săracii...

Au aflat că ei sunt țărucii în ograda cea din dos a cazarmei călărașilor, de lângă robatca Agaftonului. Până acolo femeile au de făcut douăzeci și patru de kilometri, adică o poștă. Iar la întors, tot atâta. Bani pentru tren n'au, nici căruțe n'au. Se duc pe jos. Pornesc pe la miezul nopții, desculți, imbrodite, purtând un ilic, ori un sumăieș peste polcuțe, pentru că noaptea a început să fie răcoare. În ziuă ajung la poarta cazarmii. Acolo se așează pe șanț și așteaptă: poate trece un soldat cunoscut, poate se îndură o sentinelă să ducă un răspuns, poate zăresc pe unul din cei închiși...

Uneori, câțiva prizonieri, slabi, nespălați, negri la față ca pământul, desculți, zdrențăroși ca niște cerșetori, ies pe poartă, între puști, și sunt mânați încolo spre tribunal. Când își văd nevestele, oamenii tresar și se opresc. Dar sunt îmbrânciți, sentinelele se răstesc la femei și convoiul trece înainte. Atunci femeile se iau după ei și merg și ele, bocind tăcut, muștește.

Norodul târgului a început a se obișnui cu această priveriște. Stau oamenii în uși și privesc cu mâinile la gură. Femeile merg strânse una în alta, ca oile, și când ajung la ușa procurorului, sau la cea a judecătorului de instrucție, se cinchesc pe podele, ori pe pământul gol, plânse și trudite și flămânde. Și așteaptă. Stau ceasuri întregi, mute și învăluite în tristețea și durerea lor. Pe urmă merg iar în urma bărbaților, tot așa, până la poarta cazarmii și pornesc înșfârșit să bată alți douăzeci și patru de kilometri, până acasă.

Și sentinelele n'au ce le face.

Așa află ele că oamenii lor sunt duși câteodată și la cazarma dorobanților, în celălalt capăt al orașului, unde sunt alți procurori și judecători — militari — care cercetează și judecă numai pe ostași. Acolo au a da mărturie pentru Niculai călărașul. Așa zice că scrie la legea dreptății, făcută anume pentru treaba asta.

— N'au nicio dovadă asupra lui, spunea Iliuț al Gângulesci, într'o zi când s'a întâlnit din întâmplare cu femeile, în poarta cazarmii. Dar îl bat și îl chinuiesc și-l sfarmă, să afle de la dânsul care sunt acei care au pus la cale răcoala. Ei sunt incredințați că Niculai știe, dar nu vrea să-i deie de gol. A făcut pâra Tudorache Iepure împotriva lui!

— Nu l-ar mai răbda maica domnului! blestemă femeile. Și el spune?

— Nici mort, mătușă Anică și mătușă Măndiță și mătușă Căsandă. Nici mort n'are să spuie Niculai. El mi-a șoptit într'o zi, când am făcut și eu de gardă acolo unde-l cercetează: „Măi, zice, spune oamenilor să nu se deie de gol. Ori ce le-ar face să nu se deie de gol! Că eu nu-i părăsc! Spune-le așa: să aibă credință în mine!“ Asta a fost chiar la început, când

abia pornise cercetarea. Și am făcut ce-am făcut și am grăit cu oamenii. Și de atunci turbă și cei ce-l cercetează pe dânsul și cei care cercetează pe răsculați. Că nu pot scoate dela dânsii nimica, nimicuta, ca din piatră!

După vorba aceasta — în sat — femeile celor închiși fac farmece, ard lumânări, și plătesc anume slujbe și citanii lui popa Vasile, să ceară adică popa, cerului și pământului, sănătate și putere pentru Niculai călărașul, ca să poată răbda schingiuirile cu care îl asuprește stăpânirea și să-și ducă până la sfârșit gândul lui cel bun. Și după ce au rânduit alte slujbe și citanii și pentru bărbații lor, unele femei s'au gândit să ducă și Profiriței veștile aflate, ca să fie de laudă pentru flăcău și de mândrie și mângâiere pentru fată.

Numai iaca, Profirița nu se simte mângâiată. Profirița plânge de sare cămașa de pe ea și slăbește și se ofilește și nu doarme, încât mătușa Panorea, ne mai știind ce să-i facă, se gândește să ia fata și să pornească amândouă la Botoșani. Vezi că mătușa Panorea și moș Dumitrache, și mătușa Catinca și toți cei aduși de Niculai la pădurărie, la pădurărie au rămas și acolo au să stea până când or trece primejdiile și s'or potoli furtunile.

Deci, luând această milostivă și înțeleaptă hotărâre, mătușa Panorea — mai întâi și mai întâi — a copt în spuză un mălai îndulcit cu bostan de cel turcesc, a fript pe vatră niște opintici culeși și stropiți cu lacrimi de Profirița, a învelit merindea în frunze late de hrean pădureț și a pus-o în traistă. Iar când au prins a cânta cucușii de miezul nopții, și-a luat traista și fata și a pornit.

Era întuneric, bătea vânt rece și nouri de ploaie se bolovăneau pe sus. Dar mătușa Panorea nu se speria de atâta lucru. Peste un ceas treceau prin fața hanului lui Zaharia dela Ruțani. Peste alt ceas urcau dealul cel mare dela Vlădeni. Iar peste altul se odihneau la isvorul cel cu budăi și trocuță de răchită, din marginea codrului Baisa. Și odihnindu-se, Profirița lăcrăma și își ștergea ochii cu colțul năframei.

— Acu ce ți-a venit? o întrebă mătușa, cu glas grijiului, de mamă.

— Cine știe dacă lui i-o fi dând careva... acolo... o ulcică de apă rece, suspină Profirița clătînând din cap.

Mătușa Panorea o privi lung și cu o licărire de șagă în luminile ochilor. Fata asta se gândește mai mult la Niculai de cât la bietul taică-su!

— Vezi numai să nu bocești și acolo! o probozi ea. Că oamenii aceia — întru amarul și încrâncenarea lor — numai de lacrimile noastre n'au nevoie.

28

Plouă. Picuri mari și rari cad grei în colbul drumului. Și colbul moale sare în sus, subțire. Adăpostită sub un salcâm care a început să-și scuture frunza, Profirița privește la casa cu pridvor și cu geamlâc, de peste drum. Acolo, în casa aceea, se fac cercetările și judecățile ostașilor și acolo în pridvor, Niculai călărașul stă rezemat de perete, lângă fereastra deschisă a geamlâcului, alături de un soldat cu pușcă lungă și șpangă subțire.

Profirița îl privește neclintită. Nu mai este Niculai acela care nu de mult se repezea din ușă s'o prindă în brațe, și s'o ridice până în grindă, ca pe copii, care umplea odaia pădurăriei cu râsul lui și șuguia cu Cobur vorbindu-i ca unui prieten. Nu mai este Niculai acela nalt și mlădios ca nuiava, cu căciula pe o ureche, cu tunică încheiată cu bumbi de alamă lucitori și cu pantalonii albi cu flori de găitane negre, plesnindu-i pe coapse. Ci un om aproape necunoscut, cu o capelă pe care nu i-o știe, cu obrazul galben și atât de slab, încât i se văd oasele prin pielea cu pete vinete, eu

umerii împungând în pâanza unei bulze murdare, zdrențuită în coate și în spate, cași pantalonii din găurile cărora ies destrămături ce se clatină ușor în boarea dimineții.

Mătușa Panorea a căscat gura, înghițind un strigăt de spaimă, și s'a lăsat jos lângă salcâm. I se tăiasse picioarele. La spatele ei, Profirița a rămas rezemată de copac, cu ochii mari, îngroziți, cu colțurile năframei strânse între dinți, să-și înăbușe plânsul cu glas, care-i sbuciumă gâttelejul. Dar în lungul obrazilor îi curg două șiruri de lacrimi, curg și se înnoadă în bărbie, în tăcere. Ea nu le simte și nu le șterge.

Și Niculai o privește. Pe fața lui prelungă, slabă, osoasă, a încremenit un zâmbet, un biet zâmbet atât de trist, neputincios și sfâșietor, încât fetei îi vine să urle și să se bată cu capul de trunchiul copacului. Dar își aduce aminte de sfatul mătușii Panorea și se stăpânește. Numai lacrimile ei curg, curg, curg, tăcute, nesfârșite.

Niculai a fost adus acolo de ostașul cu pușca, din ordinul domnului comisar regal și așteaptă să fie chemat înăuntru. Dar chemarea întârzie.

Întârzie pentrucă, în biroul său, domnul comisar regal, căpitan Cârță Nerone, a primit unele știri pe care nu le cunoștea până acum și pare foarte nedumirrit. Citește într'un dosar, întoarce filele cu șgomot și înalță din umeri, uitându-se în gol. Domnul comisar regal Cârță Nerone este cărn, poartă favoriți castanii și părul tuns în sus ca o perie, iar mustățile răsucite se înalță ca două cornițe ascuțite către ochii lui mici. Bate cu palma peste dosar și strigă răgușit:

— Jarcă!

Din odaia alăturată, sergentul major Jarcă, „majurul“ cum îi spun pe scurt și ofițerii și ostașii, se repede cu condeiul în mână. E scurt și gros și încins cu centironul lat peste burta mare. Mustățile bălăi și lungi îi taie în curmeziș obrații grași, căzuți și tremurători ca piftia. Are brațe scurte și umeri uriași.

— Ordonati!

Căpitanul îl privește aspru.

— Mi-ai spus că chestiunea cu Ponici Niculai este ca și închisă!

— Eu așa o socot, domnule căpitan, răspunde majurul. Doar mă știți. Care intră în mâna mea, până nu spune și la ptele care l-a supt dela mă-sa, nu scapă. Și aista nu mai are ce spune!

— Nu mai are ce spune! îl îngână batjocoritor căpitanul. Uite ici un raport dela subprefect. În Dumbrăveni, ostașul a fost urmărit pas cu pas de șeful garnizoanei. Și, înaintea răscoalei, a fost văzut intrând din ogradă în ogradă și din casă în casă. Parcă ducea o poruncă, ori un cuvânt de ordine. Chiar de atunci purtarea asta a părut suspectă, nefirească. Trei zile a ținut manevra călărașului iar a patra, a izbucnit răzmerița!... Aud?

Obrații lui Jarcă se făcuseră roșii-vineți!

— Domnule căpitan, vorbește el, am întrebuintat trăgătorile, nuielele, frânghia udă, vorgeaua de oțel la tălpi... degeaba. Dacă n'are ce spune, n'are lese sufletul dintrânsul, dar vorbă nu iese, că n'are ce ieși! Dracu-l știe ce-o fi căutat prin ogrăzile oamenilor?

— Și unghiile? își încrunță sprincenile comisarul regal.

— Unghiile... șovăie majurul, numai cu andreaua și între ușă! Și atâta a urlat, încât am crezut că moare acolo! Dar de sfârmat ori de scos, nu-i chip fără să-l bagi în infirmerie. Și la infirmerie nu-i bine să-l băgăm,

domnule căpitan. Știți, el țăran, sanitarii țărani, sentinelele tot țărani... se uită la noi ca niște lupi!... Iar domnul maior medic, să mă iertați, mă tem că tot de pe la țară se trage... Că de când cu răscoalele a început să-și cam bage nasul în treburile noastre!... De! Cum ordonați! Dar eu așa zic! Mai bine toaca!

— N'ai încercat-o?

— Incă nu!

— Ia adu-l încoace!

Când se deschide ușa, Niculai tresare, mai aruncă o privire spre Profirița, apoi se întoarce încet și intră. Ostașul cel cu pușca lungă, închide ușa după dânsul. Atunci Profirița se lasă jos lângă mătușa Panorea, își așează fruntea pe umărul ei și pornește a plânge sbuciumat, cu suspine adânci, năvalnice, nestăpânite.

29

În fața comisarului regal, Niculai încremeni, drepti. Căpitanul îl privi adânc, cu ochii mici și parcă mirat. Cum mai putea îndura atâtea bătăi și chinuri, căzătura asta numai piele și os? Și în gând începu a da dreptate majurului. Va mai face totuși o ultimă încercare.

— Ei, măi băiețăș, vorbi el, acu ți s'a înfundat! Răsculații pe care îi cercetează tribunalul civil s'au dat pe brazdă și au spus tot! Tu de ce nu vrei să-ți ușurezi inima, măi băiete? Nu ți-i milă de tinerețele tale? De ce te arăți tu mai prost decât ceilalți?

O clipă, ochii lui Niculai se întunecară, speriați. Pe urmă se liniștiră.

— Să trăiți, domnule căpitan, vorbi el și glasul îi era subțiat, aproape copilăros, — poate că or fi spus! Când te bate zi șinoapte, de-ți simți tot trupul ca o bubă coaptă, spui tot ce vrea cel care te bate!... Dar eu ce să spun? Vreți dumilorvoastre să spun că am ucis pe măria sa vodă? Iaca spun! Mai mult ce pot să fac?

— Nu așa, măi băiete! Își lungi căpitanul picioarele sub masă. Nu asta vrem să aflăm noi dela tine. Știi tu bine ce vrem noi. Iaca, te mai întreb odată cu binisorul și de data ăsta te sfătuiesc, măi băiete, ca un tată te sfătuiesc, pentru sănătatea și tinerețea și viața ta te sfătuiesc, să spui drept: cine te-a trimes pe tine să umbli din casă în casă și să scoli oamenii la răscoală?

Niculai îl privi mirat, înghiți odată în sec și umerii săi căzură. Dar numai o clipă. Pentrucă îndată umerii i se ridicară și ochii lui priviră drept.

— Domnule căpitan, grăi el încet, cu buzele tremurând, aici aveți dreptate. Am umblat din casă în casă, dar numai acolo unde știam că sunt fete... Venisem în concediu, domnule căpitan, după o jumătate de an de militărie... și m'am dus să le văd... să le dau de știre că am venit... că eu am multe prietene în sat... Imi zic, chiar ele-mi zic: căne de șapte uși! Așa sunt eu un fel de om! Dar dacă spune careva că am sculat pe oameni la răscoală, acela-i un șarlatan și umblă cu minciuni, domnule căpitan!

Comisarul regal îl privi lung, cântări din ochi făptura costelivă și dărâmată a acestui slăbănog „căne de șapte uși” și rânji. Se sculă, mai mult sări de pe scaun, își puse mâinile la spate și își plecă ușor trupul înspre majur.

— Ai auzit, Jarcă? Aista-i căne de șapte uși! Uită-te la dânsul! Uită-te, Jarcă, și vezi cine umblă să ne prostească pe noi! Pastrama asta cu ochi! Scândura asta cu suflet! Catapeteazma și vascrisul lui de mârlan!

Domnul comisar regal, căpitan Cârță Nerone, se înfierbânta singur

strigând, își scârpina favoriții și ochii lui mici se umpleau de vinișoare roșii. Trânti cu pumnul în dosarul deschis pe masă și răcni la major:

— Toaca, Jarcă! Toaca! Ori îmi aduci mărturisirea lui, ori îngroapă-l cu mâna ta! Auzi?

Jarcă auzise. Impinse pe arestat pe o ușă lăturalnică, strigă un ostaș ca să aibă și ajutor, și ieșind în spatele casei, intrară toți trei în gârliciul pivniței și coborîră treptele în întunecime. Soldatul aprinse o feștilă și se trase în umbră. O masă de scânduri, pe țărushi, se afla lângă perețele de piatră.

Jarcă își rezemase pumnii de șoldurile lui mari și stând cu burta înaintea, își plecase capul sprijinindu-și bărbia în piept. Privi pe Niculai pe sub sprincene și porunci răgușit:

— Suie pe masă!

Niculai își strânse umerii ascuțiți, privi masa și șovăi. Nu știa ce mai este și asta. Dar nu avu vreme să se mai gândească.

— Suie! mugi majurul și în aceeași clipă pumnul lui năprasnic îl lovi în piept atât de puternic, încât trupul slăbit al călărașului căzu ca frânt pe marginea mesei.

— Urcă-l! porunci Jarcă întorcând capul către ostaș. Și ostașul se repezi din întuneric, urcă picioarele prizonierului pe masă și îi împinse tot trupul în mijlocul scândurii. Acum Niculai stătea cu fața în sus, cu brațele lăsate moarte deoparte și de alta și răsufla greu.

— Dom'sergent majur! vorbi el stins, întrerupt, gâfâit. Dați-mi una în cap și isprăviți cu mine! De ce mă chinuiți degeaba? Dacă n'am nimic de spus...

— Ai să spui! șueră Jarcă. Și căutând într'un colț, scoase o scândură lungă, subțire, și un mai de lemn cât un butuc. Așeză scândura peste trupul prizonierului, acoperindu-l dela bărbie până la degetele picicarelor și apucă maiul cu amândouă mâinile. — Tu, întoarse el capul către ostaș, adu o cofă cu apă! Pe urmă se uită în ochii lui Niculai și întrebă mai răgușit de cât totdeauna:

— Nu vrei să spui cine te-a pus să scoli oamenii la răscoală?

— Nimeni, dom'sergent majur!... șopti Niculai, oftând.

Cu un sunet sec de lemn uscat, maiul isbi peste scândură, sus în dreptul pieptului. Răcnetul care țâșni în întuneric fu mai mult un icnet chiuit, rupt și parcă mirat. Lovitura dată într'un singur loc cuprinsese dintr'odată, cu aceeași durere cumplită și umerii și pieptul și coastele și genunchii și fluierul picioarelor. Brațele lui Niculai isbucniră în sus, în aceeași clipă, săltând scândura.

— Ține-i labele! mugi majurul peste umăr și ostașul se ghemui sub masă, apucă de încheieturile pumnilor mâinile lui Niculai și le trase în jos.

Maiul isbi din nou, în dreptul pântecului. De data aceasta, icnetul celui chinuit se rupse scurt, ieșind parcă în același timp și pe nas și pe gură și trupul lui încercă o mișcare cași cum ar fi vrut să strângă genunchii la gură. Dar maiul isbi în dreptul genunchilor și trupul se lungi fulgerător, iar chiuitul pornit sfâșietor, înalt, se stinse într'o răsuflare prelungă.

— S'a muiat de tot! strigă speriat ostașul de sub masă.

Majurul se opri și ridică scândura. Niculai zăcea nemișcat, cu ochii închiși, ca un mort.

— Toarnă-i apă în cap, porunci Jarcă. Și mai adu o cofă, adăugă el după ce ostașul vărsase peste obrazul chinuitului toată apa.

Niculai nu dădea semne de viață. Majurul îl privi încruntat și îl înjură îndelung. Apoi se repezi și cârpi o palmă puternică peste obrazul galben-vânăt al călărașului.

— Faci pe mortul? răcni el furios.

Niculai întredeschise ochii. Trupul lui însă rămase în aceeași încremenire.

— Spune, măi! se plecă majurul asupra lui. Spune, că de nu, teucid aici și are să-ți pară rău! Spune, catapeteazma și cristelnița și iconostasul cui te-a mai închinat de țărănoi! Spune!

Incet, Niculai deslipi buzele și șopti stins:

— Nu știu!

Obrajii grași ai majurului se făcură vineți.

— Intoarce-l! porunci el ostașului. Intoarce-l cu fața în jos! Și punând mâna pe mai, muși iar către chinuit: — Ai să spui, mârlane! Ai să spui! Și pivnița bubui adânc: — Ai să spui! Ai să spui!

30

Când Niculai intrase la cercetare, fusese dimineată tare. Acuma soarele trecuse de crucea amiezii și el nu se mai arăta. Plecaseră la masă ofițerii, și majurul, și gradații ceilalți și furierii. Casa părea pustie și cele două femei încremenite din zori sub salcâm, priveau mirate pridvorul pustiu și ferestrele închise.

Ploaia stătuse și vremea trecea.

Și deodată Niculai se ivi ieșind de la spatele casei, cu ostașul cel cu pușca lungă, după dânsul. Mergea încet, târându-și picioarele cu mare greutate, cu trupul corogit și umerii căzuți. O zdreanță de om. O zdreanță tăvălită prin colburi, neputincioasă, sfârșită, de pe care ciuruia apa și care se chinuia să meargă, trăgându-și anevoie un picior după altul. Așa începu a pași pe cărarea care lega casa cu geamlâc de carcerile regimentului vecin, și care trecea dincolo de un garduț de ostrețe, pe marginea unei grădini cu trifoi.

Tipătuț Profiriței, repede astupat cu broboada de mătușa Panorea, sparse tăcerea uliții pustii și prizonierul se opri.

Milostiv, sau înțeleghător, ostașul care-l păzea se opri lângă el.

De cealaltă parte a drumului, mătușa Panorea se sculase în picioare. Broboada îi căzuse pe umeri și părul sur îi flutura în vânt. Ținea strâns de braț pe Profirița și tremura. Niculai își înalță capul și le privi. Și dintr'odată Profirița se sbătu, scăpă din mâna mătușii Panorea și sbură deacurmezișul drumului, spre dânsul.

— Culai! gemu ea îngrozită, apucându-se cu amândouă mâinile de ostrețe.

Paznicul cu pușca se uită la deal și la vale și nevăzând pe nimeni, se împotrivi, moale:

— Nu-i voie!

Dar nimeni nu-l lua în seamă. Cu ochii mici, din care orice urmă de zâmbet se stinsese, Niculai privea spre față. Bărbia lui pe care rămăsese o urmă de spumă sângerie, tremura.

— Culai! suspină din nou Profirița, în timp ce gâtlejul ei se sbătea puternic să stăpânească hohotul de plâns ce o biruia.

— Profiriță, îngână Niculai aproape șoptit, să spui lui moș Iordache că eu nu-s un răulean, așa cum a crezut el!... Că la greu se cunoaște omul!... Și să aibă credință în mine, el... și ceilalți... auzi?

— Aud, Culai! șopti fata. Să știi că tot satul are credință în tine! Și satul și cei închiși!... Și eu... Culai!...

Dinspre ograda largă a regimentului către care porniseră, câteva umbre se iviră sub salcâmi.

— Umblă, camarade! rosti ostașul cu pușca, sperindu-se.

Niculai mai privi odată în ochii fetei și porni încet, târându-se și ținându-se cu mâna de gard, în timp de Profirița își lăsă capul pe brațe, plângând înăbușit.

— Măi ostășelule, mamă! îi ajunse din urmă mătușa Panorea, dă voie arestatului să ia legătura asta! O bucățică de mălai copt, ostășelule, să-și mai îndulcească zilele...

— Nu se poate mătușă! rosti din mers, ostașul. Cât e la carceră, nu se poate! Vezi-ți de drum, să nu dai de dracul!

Niculai întoarse capul către ea, șopti ceva neauzit, în timp ce bărbia lui tremura mereu, și se depărtă încet, trăgându-și picioarele.

31

Călărașul Nică al lui Ie Giuganariu din Corni, a intrat într'o zi în ograda cea din dos a cazărmii, unde erau țărcuiți și păziți prinși aduși dela Dumbrăveni. Aducea vorbe și o legăturică cu mălai pentru moș Iordache Chihaia. Iar moș Iordache a stat îndelung cu legătura în mână și cu gândul dus. Și într'un târziu a întrebat, peste măsură de nedumirit:

— Cum, măi? Zbrghuietul ceala al lui Dumitrache?

— Vorbești cu păcat, moș Iordache! se întristă Nică. Nu-i zbrehuiet și nici răulean nu-i, cum zice că ia-i spus mata într'o zi. Că altul în locul lui nu știu dacă ar fi răbdat atâta și ar fi tăcut. Altuia nici nu i-ar fi trecut prin minte, poate, să facă una ca asta. De aceia a și spus el mătușii Panorea și Profiriței să-ți aducă la știință, că omul la greu se cunoaște! Iar ce îndură flăcăul cela pentru dumilorvoastre cei răsculați, nici mucenicii cei din icoane n'au îndurat, măcar că se închină lumea la dânșii. Vorba este numai să se țină tari și oamenii de aici din țarc. Și dacă s'or ține toți tari, n'au ce vă face!

Nică s'a dus. Iar moș Iordache a rămas scărpinându-se în cap și privind în pământ. Mai întâi și mai întâi, veștile acestea despre Niculai îi tulburase toate gândurile, îi răscolise mâniile cele vechi și i le nimicise și îl pusese în mare încurcătură. „Pentru că, dacă nepotul lui Dumitrache se arată așa de vrednic, apoi noi aici ce facem?“, se tot întreba el singur. Și parcă se cam rușina. El știa că dârzenia oamenilor închiși începuse a slăbi. La cercetări—se vedea acum bine—lucrurile începuseră a se lămurii. Judecata care are să se facă, n'are să poată osândi tot satul și nici măcar pe cei nouăzeci și șapte arestați. Nu erau vinovați de niciun fel de crimă. Nu furaseră. Nu dăduseră foc. Nu ucisuseră. Nici măcar nu bătuseră pe nimeni. Ce puteau să le facă? Dar asta era o rușine mare pentru autoritățile care cine știe ce raportaseră asupra celor întâmplare și cu ce pene de păun se împodobiseră! De aceea autoritățile căutau „capi“! Să aibă pe cine judeca și osândi, ca să-și spele obrazul! De aceea chinuiau pe oameni doar or spune ceva și or da de gol pe careva. „Spuneți oamenilor să nu dea de gol“, își aduse moș Iordache aminte vorbele lui Niculai și iar i se făcu rușine de băiatul acela vrednic și cuminte ca un om bătrân și căruia el, moș Iordache, îi otânjase cândva o jordine pe spinare!

Dintre cei ridicați dela Dumbrăveni, mulți se aflau în spital. Pe Ion Pavel, pe Tricamare, pe Toader Pomparău și pe Manole Andrușcă nici nu-i mai văzuse nimeni. Era ușor de înțeles că dacă cineva din cei cercetați ar fi mărturisit un nume, ar fi arătat un om drept povățuitor și puitor la

cale a celor ce s'au întâmplat, acel om ar fi intrat deadreptul în ocnă. Și ocnă pentru ce? Pentrucă au vrut să aibă fiecare bucățica lui de pământ? Vezi bine că nepotul lui Dumitrache avea dreptate. Dar pe de altă parte, și cei care slăbeau nu mai puteau altfel. Judecătorul acela de instrucție, care se purta foarte elegant, care zâmbea în orice împrejurare, vorbea potolit și scotea colaci de fum de tutun, dovedea că are și alte științe. Așa, de pildă, știa ce putere are un ou răscopt, îndesat la subțioara unuia care se îndărătnicește să nu deschidă gura. Știa ce minuni face o sulă ciubotărească, dacă te pricepi să împungi cu ea sub unghia unui deget dela mână, sau dela picior. Cunoștea ce poate o ușă când o împingi să strângă cu meșteșug niște vârfuri de degete și o vergea de fier când isbești cu ea, de o sută de ori una după alta, în talpa unui picior.

Moș Iordache se uita la oamenii din jurul lui, cum se strâmbă când pun jos piciorul se facă un pas, cum le tremură lingura între degetele umflăte, atunci când le aduce zeama de buruiene dela cazan și cum gem când se așază jos, încetișor, cu mare băgare de seamă și numai pe o muche de treaptă ori de buturugă. Se uită și la el și se vede la fel. Dar putea el să se arate mai slab și mai nevrednic decât nepotul lui Dumitrache Ponici?

— Te pomenești că are să-mi fie ginere! gândi el cu privirile duse către răsărit, înspre depărtata lui pădurărie.

Moș Iordache grăi cu arestații și le spuse cași Niculai: „La greu se cunoaște omul!“ Pe urmă veni iar Nică al lui Iile Giuganariu și le spuse aceleași vorbe ca din partea lui Niculai. Iar feciorul lui Salcie din Dumbrăveni, ostaș la dorobanți fiind, le strecură povestea sdrobirilor, usturimilor și răbdărilor lui Niculai și a împotrivirii de nebiruit pe care acesta o arăta în fața călăilor. Atunci moș Iordache era nevoit să laude purtarea vitejească a acestuia, s'o dea pildă și să ceară celorlalți încă un pic de vlagă și înțelepciune, până or trece și acestea, pentrucă în lumea asta toate trec și se mântuie. Iar oamenii se îmbărbătară și judecătorul de instrucție, cu toate științele și meșteșugurile sale, începu să-și piardă nădejlea.

Astfel chemările la cercetări începură a se mai rări și urmară zile întregi mai liniștite. Toamna se arăta lungă și vremea bună. Oamenii stăteau la soare, cinchiți jos pe pietrele care pavau ograda, ori așezați pe treptele de dindos ale cazarmii. Vorbeau domol, întorceau capetele să privească funigii care călătoreau pe sus spre miriștile depărtate, și-i chinuiau grijile și necazurile pe care le bănuiau acasă la ei.

Uneori, ostași binevoitori le strecurau mărinde și vorbe aduse de femeile care veneau mareu, așteptau în uliță zădarnic, ziua întregă, și sporeau sub sară cu nădejtile pierdute.

Câteodată, ostașii care îl cunoșteau, furiașau în mâna lui Costache Bercea o gărăfioară cu rachiu. Atunci dascălului îi mai venea inima la loc. Și după un păhăruț-două, se așeza pe o treaptă și începea curios: „Doa-a-mne, buzele mæele des-chi-de, ca gura mea să vestească-ă-ă lau-u-u-da ta“. Iar după al treilea sau al patrulea pahar, uita de toate câte sunt pe lumea asta și se bucura în legea lui: „...a-aidi cu mi-i-ne, nu ț'a hi rușă-â-ni“... spre cea mai mare veselie a sentinelelor.

Nici cu dânsul n'o scoase la capăt judecătorul de instrucție.

— De unde ai avut gazeta? îl întreba.

— Am găsit-o în biserică!

— Și de ce ai adunat oamenii să le-o citești?

— Nu pot să știu, domnule judecător. Eram „bat“!

— Asta-i adevărat! întăreau ceilalți fără să fie întrebați. „Bat“ care nu se mai află!

Iar când îl băteau și-l împungeau și-l chinuiau, dascălul gândea la marii mucenici despre care cetea cântând la biserică, se închipuia martir și se ruga în gura mare, gemând pe nas. Dar de spus, nu spunea nimic.

32

Intr'o zi, Niculai călărașul intră în țarc. Era slab, cu straietele rupte și murdare, cu obrații gaibeni și osoși. Dar ochii îi râdeau, cu toate că după întreaga lui înfățișare, călărașul părea sculat de pe boală.

Oamenii îl înconjurară bucuroși și mirați și Niculai îi salută ostășește lipindu-și călcâiele și purtându-și mâna la capelă.

— Ai scăpat? îl întrebară din toate părțile.

— Mi-au dat drumul! răspunse el vesel. Ce erau să mai facă cu mine, dacă au văzut și au văzut că nu știu mai mult decât știți și dumilorvoastre? Umblau cei cu cercetarea să afle pe cine să bage la ocnă și să zică și ei că au făcut o ispravă! Că adică la Dumbrăveni a fost o răscoală care nu se mai află, cu anume povățuitori, capi care au pus la cale și au sfătuit și au îndemnat și că noroc de subprefectul Barbă și de substituit și de judecător, că altfel se aprindea țara! Asta au vrut. Acu dacă s'au încredințat că n'au ce scoate dela mine, m'au mai ținut o vreme să-mi vin în fire, că slăbisem de tot și pe urmă m'au trimes la cazarmă...

— Te-au chinuit rău? se grămădiră oamenii, spăimântați.

— Nu pot zice că mi-a fost ușor! zâmbi călărașul.

O clipă tăcură. Ce însemna acest răspuns, știa fiecare. Și oamenii își scuturară umerii, înfiorați.

— Oare să fi scăpat și noi? întrebă unul.

— Eu socot că dacă nu spunei și nu spunei, n'au ce vă face. Intr'o zi trebuie să se sature și ei, și atunci au să vă deie drumul acasă.

— Numai de m-ar ține bernevecii până atunci! grăi Gavrilă Ciucălău, amărit, apucându-se cu amândouă mâinile de șolduri.

Niculai îl privi și o lumină de răs se aprinse în ochii lui cu cearcăne vinete. Pe urmă vorbi:

— Bădiță Gavriole, eu acu te cunosc și știu că cine se ia după vorbele matala, se păcălește, dar cine îți cântărește fapta, folosește. Iar cât despre berneveci, dacă or fi și ei tari în urzeală, cum te-ai arătat mata tare de înger, ajungi acasă cu ei întregi, nu te teme!

— Da, măi băiete, îl întrerupse Gavrilă Ciucălău cu ciudă, numai că este o vorbă: capra greșește și oaia trage rușinea!

Niculai se gândi la sara aceea când cu sfatul din grădina lui Ion Pavăl și râse cu glas.

De pe treapta pe care stătea, moș Iordache Chihaiia îl privea cu mirare. Nepotul acesta al lui Dumitrache, care mai de mult se arătase a fi un hârbar și un zbrehuet ce umbla după fetele oamenilor, iată că, într'o cumpănă ca asta, se dovedea frunte, mai viteaz, mai isteț și mai vrednic de cât l-ar fi crezut careva. Și tare la firea lui cum nu se mai află! „La greu se cunoaște omul”, îi trecură lui prin minte vorbele lui Niculai. Și iată, când te uitai acu la dânsul cum râde, nici prin minte nu ți-ar trece dela ce greu vine!

— Ia vină încoace, măi băiete! îl chemă el făcându-i loc lângă dânsul.

Niculai tresări și se făcu roșu. De când intrase în țarc, îl zărise pe bătrân și se tot apropiase de el, fără să îndrăznească a-i vorbi deadreptul. Dela jordia aceea, el nu mai schimbase nici o vorbă cu tatăl Profiriței. Înțepeni deci în poziție de drepți și își repezi mâna la capelă:

— Să trăiești, moș Iordache.

Iar moș Iordache se bucură de semnul acesta de închinare și mare cuviință a flăcăului către bătrânețile sale și grăi domol:

— Stai, stai aici. Eu, bre, tot m'am uitat să văd pe moșu-tu Dumitrache și nu l-am aflat nicăeri. Cum se face că nici el, nici nimeni din neamul lui nu se găsește închis?

— Apoi mata n'ai vorbit cu mătușa Panorea și cu Profirița? se miră Niculai.

— Am auzit că au fost pe aici, dar n'au putut pătrunde la mine. Pe tine afflu că te-au văzut.

— Mai bine nu m'ar mai fi văzut! își înclină capul Niculai, rușinat. Că tocmai ieșeam de sub toaca majurului Jarcă! Mata, moș Iordache, nu știi ce-i aceia și nici nu-ți doresc să știi! Și eram în clipele acele de parcă-mi sfărmasese toate ciolănelele, mărunțel, mărunțel și ciuruia apa pe mine, că tot mă uda să-mi vin în fire și iar mă lua... Și când eram eu în starea aceia de ticăloșie și umilință, numai hop și Profirița! Am crezut că-mi crapă obrazul!

Bătrânul simți în piept o undă caldă. Ridică brațul și cuprinse umerii flăcăului.

— Am auzit, măi băiete! Și noi aici n'am vrut să ne arătăm mai prejos de cât tine și iaca, am îndurat ce am îndurat și n'au avut ce ne face. Vorba ta: S'or sătura într'o zi și ne-or da drumul acasă. Iar asta are să ne fie nouă de învățătură și a doua oară, om păli să stârpim ciocoimea de pe fața pământului. Că doar ai văzut: ori pălești, ori nu, ori ești vinovat, ori nu, pe-deapsa boierească-i tot aceia! Da' nu mi-ai spus de Dumitrache...

Niculai zâmbi și toată fața lui se luminează. Povesti istoria cu arestarea lor la pădurărie și răsără amândoi, bucuroși. Oamenii îi priviră mirați.

— Moș Iordache, îndrăzni Niculai, acu... când om ajunge acasă... poate că ai să îngădui să vin câteodată pe la mata...

Bătrânul îi strânse brațul și oftă:

— Să ne vedem noi slobozi, măi băiete!

33

Președintele tribunalului își scutură scrumul țigării și se uită peste ochelari la cei doi musafiri cu care se închisese în cabinetul său.

— Eu așa cred, urmă el vorba începută. Ați sărit peste cal! Mă rog, ce s'ar fi întâmplat, dacă în loc să interveniți cu armată, ați fi lăsat oamenii acolo pe câmp să aștepte acea comisie isvorâtă din fantezia și prostia lor? Ar fi așteptat o zi, două, trei, o săptămână ... două... Și pe urmă? Când ar fi băgat de seamă că totul n'a fost decât o închipuire, s'ar fi dus acasă înjurând și s'ar fi rugat de conul Leon și de conu Constantin să-i ierte! Așa-i? Ce l-a apucat pe Barbu să ia lucrurile în tragic? Așa-i că acuma trebuie să le dăm drumul, cu rușine?

— Asta nu se poate! se împotrivi prefectul Hermeziu. Nu noi de aici hotărîm asupra soartei lor.

— Asta înseamnă că vrei să mă calicești, Hermeziule! isbucni Leon Turtureanu. Uită-te la mine! Velnța stă! Cartofii îmi putrezesc în pământ. N'am tras nicio brazdă pentru arătura de toamnă! Dacă într'o săptămână două se pune un omăt, rămân tinichea! Cu tot ajutorul oficial ce i se dă, vechilul nu poate scoate nici un om la lucru. Muierile sunt mai rele decât bărbații. Cum te apropii de ușa lor, sar să te opărească cu apă clocotită. Și n'ai ce le face! Tocmelile sunt făcute cu bărbații lor, nu cu ele. Iar bărbații lor stau la închisoare!

— Dar nu tot satul stă la închisoare, Turturene! protestă prefectul. Mai sunt acolo atâtea brațe de muncă! Nu-ți ajung?

— Așa am zis și eu! se sbuciumă arendașul. Dar vezi că nimeni nu vrea să iasă la lucru. Intâi să vadă cum are să iasă cu judecata, zic ei. Că cine știe pe unde mai avem de gând să-i târâim! Zic că nu mai sunt proști să muncească la posesori și posesorii să-i trimită la gros! Că doar nici cei care sunt arestați n'au făcut nimic și tot stau la gros, nevinovați! Ce să le fac eu?

Președintele râse încetșor:

— Nu vă spun eu! Ce capete de acuzare ridicăm asupra lor? Foc? Prădăciuni? Violențe? De unde?

— Dar pe cei care sunt liberi și nu vor să-și îndeplinească tocmelile îi putem sili! vorbi prefectul. Legea-i cu proprietarul și cu arendașii și...

— I-am silit să părăsească lanul și să se ducă acasă, și iată ce a ieșit, se ridică arendașul în picioare. Iar cât despre lege, ce-mi dă ea mie, acu când îmi crapă măseaua în gură? Dreptul să-i sechestrez? Să-i dau în judecată? Și ce să le iau ca să mă despăgubesc? Zdrențele din casă? Ce să fac cu ele? Eu dacă nu pun în toamna asta măcar cinci sute de fălci de grâu și dacă nu scot cartofii ca să pornesc velnița, pot să-mi fac bagajul și să plec dela Dumbrăveni! După câte înțeleg eu, tribunalul nu mai are nimic cu dâștii. Dece să nu le dea drumul?

— Instrucția s'a terminat, vorbi și președintele. După lege, oamenii ar trebui eliberați. Pot reține împotriva lor unele acuzații de ultraj... dar mai mult nu. Iar pentru că au ieșit la câmp să tragă brazde, ar trebui să judecăm și să osândim tot satul, că doar nu numai cei arestați au făcut treaba asta. Ce, vreți să încăpem pe mâna liberalilor și să ne scarmene avocații lor, de să se ducă pomina?

— Vezi? se întoarse arendașul către prefect.

— Fără dispoziții superioare, nici tribunalul nu-i poate elibera, Turturene! se apăra prefectul. Mi se pare că una vorbim și bașca ne înțelegem!

— Da, spuse președintele. De aceia eu chiar am raportat ministrului meu și am cerut grabnice instrucțiuni. Am simțit pe aici pe unii avocați care se agită pe chestia asta și nu e bine să intrăm în proces după ce le-om da lor apă la moară! Ciulei și Ștefanache și Tudor, atâta așteaptă!

— Dragul meu, se iuți Hermeziu, eu nu mă sperii așa de repede! O răscoală țărănească e mai mult o chestiune de ordine internă, decât una de justiție. Așa dar, ministrul de interne—șeful meu—are să-și spună cuvântul, nu cel de justiție. Iar cât despre clănțăii liberalilor, am eu ac de jocul lor! Cu mine nu se joacă ei, nu avea grijă! Să se astâmpere, atâta le spun! Iar mata, Turturene, dacă ești grăbit, suie'n tren și du-te la București. Deadreptul la Marghiloman! Acolo-i cheia și lacata!...

Din trăsura care-l ducea în goana cailor la gară, arendașul își ridica mereu ochii spre norii care alergau pe cer.

— Ține-i doamne, se ruga el mișcând buzele groase, măcar până mi-or scoate cartofii și mi-or ara, păcătoșii aceia!...

Plouă ploaie putredă de toamnă târzie. Văzduhul e vânat și ud. Toți nourii lumii au coborât asupra câmpiilor, acoperindu-le ca într'o înserare fumurie din care trâmba de apă curge la nesfârșit. Pământul s'a desfundat și noroaiele lunecă încet în văi.

Oamenii merg tăcuți. Și-au suflecat ȋtarii până la genunchi și cleftăiesc

cu picioarele goale prin glodul moale și lipicios, care le ajunge până mai sus de pulpe. Și-au tăiat ciomege din Baisa și se sprijinesc în ele. Sunt slabi, cu chipurile vinete, cu ochii adânciți, cu bărbile netunse. Ploaia a pătruns prin hanțele lor subțiri și zdrențuite, până la piele, și acuma curge în bălțile drumului, ciuruind. Așa se târâsc tăcuți, spre sat.

Sunt aproape. Iată, în dreapta bulgăriile pustii își arată pământul negru, gol, hotărnicit de zidul de picuri, dincolo de care nu se mai vede nimic.

Iată și velnița în care au stat în noaptea aceea neagră și plină de spaime și de gemete...

Oamenii își întorc capul spre stânga și se opresc. Se sprijină în ciomege și privesc cu căciulile coborâte pe frunte. În fața lor se întinde până departe, câmpul pe care ei au tras brazde împărțindu-l și de pe care i-a gonit stăpânirea, zdrebindu-i cu caii. În jurul lor ploaia sună cu o răpăială puternică, nesfârșită, uriașă. De pe cușmele roase, apa ciuruie în lungul obrajilor scofâlciți pe care s'au lipit plete ude, încălcite. Și ei stau și privesc brazdele care se întind pierzându-se în ploaie.

Încet, încet se urnesc și se întorc cu fața către sat. Un oftat adânc ca un geamăt le umflă pieptul și degetele lor strâng ciomegele, strâng până li se albesc încheieturile...

Acuma intră în sat, târându-se la deal, în ceată.

Ușile se sbat și țipetele înalte ale femeilor dau de veste.

Câte unul, unul, oamenii se desprind din ceată și intră încet fiecare în ograda și căsuța lui. Se lasă pe laiță trudiți, cu bățul în mână și căciula pe cap, și privesc aiuriți sărăcia din jur.

Femeile se uită la ei cu mâinile la gură și plâng tăcut, cu spatele rezemat de ușă.

— N'a venit, nevastă, comisia cea?

— N'a venit!

Și satul întreg rămâne îngropat în ploaie și mânărire și numai răpăitul picurilor se mai aude stăpânind cuprinsul...

35

S'a pus iarnă grea. În sat la Dumbrăveni a viscolit cumplit. Casele abia se mai văd din nămeți. Oamenii stau în case, tac lângă vetrele reci și așteaptă comisia... O așteaptă mereu, o așteaptă în fiecare zi, dar cu nădejdi din ce în ce mai puține.

Din vreme în vreme Tudorache Iepure sparge omeții și bate în porți:

— Veniți la primărie să iscăliți tocmelile cu boierii!...

Oamenii nici nu răspund. Nu se duc. Trec zilele și ei nu se duc. Mămăliga o fac femeile din mălai necernut. Să ție mai mult. Dar scade. În fiecare zi scade.

Înspre sărbători oamenii fac mămăligă de orz. Unii fac fiertură de ovăs.

Dumitrache Iepure vine iar și bate în porți.

— Veniți și iscăliți tocmelile!

Nici acuma nu răspund. Dar când începe a se isprăvi și orzul și ovăsul, se duc... Întâi unul, pe urmă altul... Se duc!...

36

În cășlegi a venit Niculai Călărașul. Aducea vești. Tricamare, Manole Andrușcă, Toader Pomparău, Ion Pavăl, au ieșit din spital, dar nu-i slo-

boade acasă. „Au a fi judecați pentru că s'au înconțat cu subprefectul și s'au împotrivit armatei“!...

Femeile lor blestemă în biserică și aprind lumânări la icoane. Bubuleasa face vrăji pentru nimicirea dușmanului și izbăvirea celor asupriți.

Niculai s'a dus cu mătușa Catinca și moș Dumitrache la pădurărie. A sărutat dreapta lui moș Iordache și a stat cuminte și pocăit lângă vatră, în timp ce mătușa Catinca făcea pețitoria după toată rânduiala apucată din bătrâni.

Și tot atunci s'a hotărît și cununia...

Cobur răzbătea prin nămeți de două ori pe zi, ducându-se și venind dela pădurărie. Și când totul fu gata, oamenii săpară cărări cu lopoțile în omăt și veniră la nuntă.

Dascălul Costache Bercea a cântat la cununie și după cununie a stins lumânările în biserică și s'a luat după nuntași. Iar acolo, aflându-se între cei cu care pătimise, s'a bucurat atât de tare de cele ce se întâmplau acuma și s'a întristat atât de adânc de cele întâmplate și suferite atunci, încât — într'un târziu — trudit de bucurie, jale și băătură — a adormit în ieslea lui Cobur. Și dormind a prins a sforăi atât de cumplit, încât Cobur nedumirit și înspăimântat, a pornit a necheza și a tropăi pe loc sbuciumându-se, până s'a speriat toată nunta și a trebuit să vie mirele să puie regulă...

37

Pe urmă s'au scurs zilele și lunile și anii și comisia n'a mai venit. Moșnegii au îmbătrânit de tot și unii dintre ei s'au mutat la cimitir, lângă pădure.

Acuma tocmelile erau din ce în ce mai grele, sărăcia, din ce în ce mai cumplită și oamenii din ce în ce mai îngenunchiați.

Niculai era gospodar la casa lui. Umbla desculț, cu ȳarii destrămați la gleznă și borteliți în genunchi și în spate, iscălea tocmeli așa cum binevoiau arendașii și vechilul și — înalt și slab și ciolănos, și cu barba netunsă — muncea ca un rob. Profirița i-a făcut doi copii și s'a schimbat atât de tare, încât el însuși n'ar mai fi cunoscut-o, dacă n'ar fi trăit, zi de zi, lângă dânsa.

Și Cobur a îmbătrânit. Acuma trăgea la plug, opintindu-se din greu, se oprea să răsufle și se uita la Niculai, trist și clătînându-și urechile.

Niculai întorcea capul, parcă rușinat.

— Știu ce vrei, îi vorbea el ca mai de mult. Vrei să-mi spui că de ani de zile n'ai mai mâncat o coajă de pâne! Dar eu am mâncat, măi Cobur?

Niculai ofta, mângâia crupa calului și îl îndemnă domol:

— Haide, hre!

Și pornind, își urma gândul cu glas tare: Poate are să vie odată vremea, să aibă tot omul pânea lui... O pâne întreagă, măi Cobur!

Iar când s'a sculat norodul la una mie nouă sute șapte, pentru dreptate, și s'au sgduit temeliiile țării, Niculai socotind că a venit acea vreme, a pus mâna pe otic și a pornit în fruntea satului, să dobândească cu puterea, pânea pentru care a suferit și a robit zădarnic, o viață de om.

ION BĂNUȚA

LACUL ȘI RÂUL

De-l privești, frumos e lacul!
Veche-i unda lui, ca veacul.
liniștea mereu coboară
lângă freștia ușcară,
și pădurea boarea-și lasă,
peste unda somnoroasă.

Către zori în dimineață —
spală nufării pe față;
iar pe seară — gazdă bună —
dă concert sub clar de lună.

De-l privești, frumos e lacul,
dar e parcă'n lanț, săracul;
și, de veacuri, a lui undă,
bate'n marginea rotundă.

Malul vechi, îi stă în cale
ca un uriaș în zale.
Lacul doarme și'nverzește
și la margini putrezește.

Așa-i lacul. Hei! Dar râul,
n'are-odihnă, și lui, frâul,
nu i-l pui. În drumetie,
unda-i repede și vie.

Râu-aleargă — val în spume —
și e crainic nou în lume.
Unda-i trece: larg, voioasă.
pe sub salcia pletoasă;
și, pe-oriunde trece râul,
înflorește, mândru, grâul.

Râul crește, ape-adună.
râulețe împreună,
iar când stânci îi ies în cale
le urnește, le prăvale.

LACUL ȘI RÂUL

Râul, undă sclipitoare.
se tot curăță în soare,
și la mal într'una scoate:
uscături, betege cioate.

De-l privești, frumos e lacul!
dar e'ncremenit săracul.
Malul vechi îi pune frâul...
Viața noastră - e ca râul!

MOARTEA TINERILOR PE CÂMPUL DE LUPTĂ

A lăncilor puzderii de aștrii argintii
Scallesc peste duiumul de capete-aplecate.
Și carele de luptă se frâng în norii lucii.
Săgeata și privirea-s ca spade'ncruciate.

Cu scurtele lor săbii ei caii și-i împung.
Motive de cadavre, prăpastia 'nconjoară,
Și răzlețite care se-apropie, se-ajung
Și se'ncleștează omul în om și fiara'n fiară.

Și luptătorii tineri, atrași de adâncimi,
Se frâng din piatră'n piatră. Prin munții de aramă
Plutesc pe râuri trupuri cu moarte frăgezimi,
Crescute și-alintate de mâinile de mamă.

Și mamele în mare le fac culcuș de veci,
Când noaptea doar de cântul strigoilor e ruptă.
Ei încă mai țin spada în pumnii strânși și reci,
De parcă-or să pornească la cea din urmă luptă.

In românește de O. Starck

CIU-IUAN, EROU AL ANTICHITĂȚII CHINEZE

După cum țin minte popoarele Chinei, se împlinesc 2230 de ani de când Ciu-Iuan, cel mai mare poet al antichității chineze, și-a pus capăt zilelor asvârlindu-și trupul înalt și drept, fruntea nobilă și austeră și adâncă tristețe care îi împietrise fața, în apele râului Mi-Lo.

Sunt în istoria literară a Chinei, două înecuri memorabile. Ele s'au petrecut în împrejurări total diferite, semnalându-ne cei doi poli între care sufletul poezilor chinezi a pendulat în trecut: dela extaz și fericire supremă, până la cele mai sumbre și tragice simțăminte. Cei care au dat maxima măsură, într'o parte și alta, la o depărtare de o mie de ani unul de altul, sunt Ciu-Iuan și Li-Tai-Pe, unii din cei mai iluștri poeți ai Chinei.

Li-Tai-Pe a trăit în cel de al VIII-lea secol al erei noastre în timpul dinastiei Tang, și pe cele mai multe dintre poemele lui roua strălucește azi ca în cea dintâi dimineață:

*Ca o sabie, fluviul a despicat muntele,
Ia uită-te la barca-aceea de aur
Care plutește acolo, pe apă!
Nu, e luna care răsare.*

(„Luna“).

*Lacul Nan-ho leagănă luna de toamnă
Care se-oglindește în apele lui verzi.
Sgomotul lopeților mele a întrerupt
Imnul de iubire pe care nuferii îl cântă luni.*

(„Plimbare tristă“).

Li-Tai-Pe a schițat cu o originală plasticitate silueta fioroasă și ciudată a barbarului dând târcoale la hotarele de miazănoapte ale imperiului și a cântat dorul de pace al soldatului chinez:

*Călărețul barbar din nord
Cu ochi albaștri sub căciula de tigru
Amenință răsând, cu cele două săbii ale sale:
O armată întreagă nu-i poate ține piept.*

.....
*Casa lui e sus pe munte,
Nu-i pasă de zăpada vecinică,
Femeia lui, călare, râde.*
.....

*Bătăioasă ca un stol de viespi, -
De pe cuțitul ei se scurge sânge.*

*Numele lor, ce importanță are? Nu s'a știut niciodată.
Dar soldatul obosit întrebă suspinând,
Când, când n'au să mai fie pe lume astfel de lupi ai iadului
Pentru ca, în sfârșit, copiii lui, și tatăl lui să știe ce e pacea.
(„Călărețul barbar“).*

Totuși, un element dominant al liricei sale rămân noapțile cu lună, plimbările pe lac în nopți cu lună, pe care poetul le-a cântat în fel și chip și care îi dădeau pare-se, stări de extaz extreme. În poemul său „Intrebări lunii“, Li-Tai-Pe spune:

*Pe albastrul cerului, de cât timp oare se arată luna?
Lăsând o clipă cupa mea de vin, aș vrea s'o întreb.
Oamenii nu pot ajunge până la lună,
Dar când omul pleacă, luna-l întovărășește,
Albă ca o oglindă'ntr'aripată...*

(„Intrebări lunii“).

În această oglindă într'aripată și-a privit pentru ultima oară fața poetul chinez. Într'una din plimbările sale, zărind deodată discul lunii, oglindit foarte aproape de barcă în apa lacului, Li-Tai-Pe a scos un țipăt de fericire, s'a aplecat s'o îmbrățișeze și a dispărut de sub privirile tovarășilor săi.

În clipa acestei frenezii fatale, poetul avea 63 de ani, și la această vârstă a dat, cu o mie de ani înainte de a apare romantismul european, măsura maximă a romantismului.

O vârstă apropiată — 62 de ani — avea celălalt mare poet chinez, când de pe malurile râului Mi-Lo și-a asvârlit trupul în apă, dar gestul lui are cu totul alt conținut decât acela romantic.

Imprejurările în care și-a găsit moartea Ciu-Iuan cuprind o atât de înaltă dramă a conștiinței omenești, încât ar fi putut inspira pana marilor genii ale tragediei antice, sau pe a aceluia care a făcut să se cutremure universul de imprecățiile Regelui Lear.

Cine a fost omul acesta, eroul unei atât de sumbre tragedii? În portretul prin care un compatriot al său a încercat să ni-l înfățișeze, dincolo de somptuosul costum al aristocraților, cu atât de bogate falduri în jurul soldurilor încât trezese ideea unui cangur de porțelan, dincolo de ceea ce este neobișnuit și bizar în acest exorbitant bibelon asiatic, vedem un trup înalt, uscat și foarte drept ținând sub unul din brațe un lung baston de bambus ce pare un sceptru al singurătății, iar pe umerii înguști zărim un cap ascetic: față lungă și osoasă, obraz drept și sever ca peretele unui tribunal, gură generoasă dar amară în jurul căreia atârnă sfoara subțire a mustaților, ochi pătrunzători și gravi deasupra căroră, mai înaltă parcă între cele două pete negre ale părului de pe tâmplă, fruntea își arcuște bolta imensă și albă, căreia chinezii îi spun „steaua strălucitoare“. E pe toată fața poetului pecetea unor gânduri severe, iar în ținuta lui ceva măreț, orgolios și tragic.

Scena pe care s'a desfășurat viața acestui erou al antichității chineze e situată între văile Fluviului Galben și Fluviului Albastru — Hoan Ho

și Ian Tze—în acea parte a continentului asiatic care a fost leagănul poporului chinez. Acolo, la nord-est de lanțul măreț al Himalaiei, dincolo de înghețatul podiș tibetan și de obrazul de mort al pustiului Gobi, natura, sătulă ea însăși de atâta sterilitate, cuprinsă de o năprasnică sete de viață, își schimbă deodată caracterul, izbucnind în gesturi de o enormă generozitate. Acolo a dăruit ea pământului și istoriei lumii, cele două mari fluvii, Hoan Ho și Ian Tze, făcându-le să treacă prin regiuni acoperite cu un strat de loess de o ineputabilă fertilitate, a cărui grosime atinge câteva sute de metri. Ca și cum ar fi fost în raport direct cu adâncimea acestui ocean de humă generați de străfundurile-i uluitoare, la suprafața lui oamenii s'au grămădit mai mult decât albinele într'o livadă înflorită.

Săpăturile arheologice au dat la iveală acolo prodigioase urme ale paleoliticului și o înfloritoare epocă a olăriei pictate. Dar nu e vorba de aceste semne ale vieții dintru început, glorie pe care o pot revendica atâtea regiuni ale globului, ci de faptul, mult mai rar, că pe malurile celor două fluvii a apărut una din cele mai vechi civilizații ale lumii.

Demult chinezii născociseră plugul, locuiau în orașe și se îmbrăcau cu acel vestmânt de un suprem rafinament pe care li-l procura creșterea viermilor de mătase, când astronomii lor au lăsat însemnare despre conjuncția a cinci planete. Acest fenomen ceresc n'a putut avea loc, după calculele ulterioare ale astronomilor europeni, mai curând de ziua de 5 Februarie a anului 2461 de dinaintea erei noastre.

O trăsătură particulară a vechilor chinezi era să înalțe turnuri din care urmăreau, ca și caldeenii, mersul astrelor, încercând, cu o nobilă și fierbinte curiozitate, să ridice puțin voalul de pe misterul acestei lumi în mijlocul căreia se pomeueau.

Poate conjuncția despre care e vorba să fi fost observată din „Turnul Limpezimii”, a cărui construire e celebrată în „Cartea Poeziei”:

Wen Wang desenă și puse să se clădească Turnul Limpezimii.

După ce-l desenă, își înștiință păzitorii.

Norodul întreg munci la el,

Și nu se sfârșise o zi, și era terminat.

(Șe King: „Turnul Limpezimii”).

Chinezii au scris, sgârâind lemnul de bambus cu un stilet, din timpuri foarte vechi. Cerneala și hârtia au născocit-o înainte de începutul erei noastre, iar cărți au început să imprime la sfârșitul celui dintâi mileniu al acestei ere, cu cinci sute de ani înaintea europenilor. Mai bine ne vom da seama de rolul pe care scrisul l-a jucat în viața acestui popor, dacă vom spune că printre înlemeietorii legendari ai țării lor, chinezii pomenesc în primul rând pe Fu-Hi, inventatorul scrisului; urmat de Cen-Nong, inventatorul plugului, și de Huan-Ti, topitorul aramei. O mitologie care începe cu născocitorul scrisului ocupă un loc deosebit printre celelalte mitologii și ne atrage dela început atenția prin ce fel de fereastră trebuie să privim spre acest popor căruia, din cele mai vechi timpuri, i-a plăcut să se scalde în nemărginitul ocean al culturii.

Pentru chinezi, zona cea mai limpede și mai adâncă a acestui ocean a fost, timp de milenii, poezia. Multă vreme, celelalte genuri literare, piesele de teatru, nuvelele, romanele, nu și-au avut nici cel mai mic loc în universul chinez, iar când într'un târziu au început să prindă rădăcini, au fost considerate ca un gen inferior, nedemn de a fi adăpostit sub acoperământul marelui templu al artei. În schimb, cele mai valoroase texte de poezie sau

de proză ritmată, caligrafiate cu o artă extremă, împodobeau pereții caselor asemenea unor picturi, făcând și prin conținutul și prin aspectul lor, fericirea spiritelor rafinate.

Insuși marele filosof Kon Fu Tseu, căruia europenii i-au spus Confucius, s'a îndeletnicit să alcătuiască, în cel de al V-lea secol de dinaintea erei noastre, alegând 311 poezii din cele 3000 cunoscute în vremea sa, o monumentală și nemuritoare Carte a Poeziei — Șe King, — căreia i-a adăogat apoi Cartea Prozei, — Șu King.

Cea mai veche pagină din Cartea Poeziei e plină, cum se și cădea de altfel pentru opera nemuritoare a unui mare popor, de frumusețea și forța ordinei cosmice.

„S'a spus: dacă cercetăm pe fostul împărat Iao (Eminentul) vom zice că el era hotărît și cu luare aminte, respectuos și pătrunzător, chibzuit și armonios; foarte pacinic, serios și cuviincios, știind să cedeze.

Gloria lui atinse cele patru margini ale lumii, legile lui se întinseră peste superiori și peste inferiori.

El își desăvârși calitățile și păstră pacea între cele nouă grade ale sale de rudenie. Când rudele sale fură liniștite, el rândui și ușură poporul; când poporul străluci cu vioiciune, el ajută să se întroneze pacea în toate principatele vecine. Neamul cu părul negru fu transformat și trăi în pace.

El porunci familiilor Hi și Huo să întocmească, următor Cerului Sublim, un tratat asupra astrelor și asupra instrumentelor înfățișând soarele, luna, stelele și cele douăsprezece semne ale Zodiacului; se arătară cu precizieune epocile muncilor agricole.

Osebit, el însărcină pe cel de al doilea din familia Hi să se stabilească în Iu-gi, în ținutul numit Valea-Scăldată-în-Soare; să contemple cu respect soarele răsărind și să potrivească lucrările de primăvară. Când ziua atinge durata sa mijlocie și când se vede constelația Pasărei, atunci e echinoxul de primăvară. Atunci poporul se risipește: se împerechează păsările și animalele, și zămislce.

În sfârșit, el porunci celui de al treilea din Hi să se așeze la Nan-Chiao spre a rândui lucrările de vară, să observe cu respect soarele la solstițiu. Când ziua atinge cea mai lungă a ei durată și când steaua Huo trece la meridian la apusul soarelui, atunci e mijlocul verii: oamenii se răspândesc și mai mult, animalele au un penaj și un păr ușor.

Osebit, porunci el celui de al doilea dintre Huo să se așeze la apus, în locul numit Valea-Intunecoasă, să salute soarele asfințind și să rânduiască lucrările de toamnă. Când atinge noaptea durata ei mijlocie, și când trece constelația Hin, oamenii sunt în belșug, păsările și animalele au părul înoit.

Porunci, în sfârșit, celui de al treilea dintre Huo să se așeze la miazănoapte, în locul numit Popasul-Intunecat; să cerceteze acolo schimbările pricinuite de iarnă, când ziua atinge cea mai scurtă a ei durată și când constelația Mao trece la meridian în asfințitul soarelui: atunci e tocmai mijlocul iernii; oamenii se încălzesc; animalele și păsările au un păr și un penaj moale și des.

Împăratul zise: „Acum, voi, Hi și Huo, ascultați: cerul anului e de 366 de zile; prin intercalarea lunilor suplimentare, fixați cele patru anotimpuri și complectați anul. Conduceți cu grijă pe toți lucrătorii și toate lucrările anului vor fi prospere“.

Poezia constituia pentru chinezi cel mai înalt criteriu de apreciere. Timp de două mii de ani posturile de demnitari ai statului au fost ocupate prin concurs; cele mai hotărâtoare probe erau din domeniul literaturii.

Aceste onoruri pe care scriitorii nu le-au cunoscut în nicio altă țară, nu i-a împiedicat totuși pe mulți dintre ei să se ridice împotriva stăpânilor tiranice, contribuind nu odată chiar la prăbușirea dinastiilor. Alții dintre ei, cum ar fi Ciu-Iuan au pus pe dragostea lor față de popor pecetea de neșters a sacrificiului suprem.

Ciu-Iuan este primul mare poet al poporului chinez și în același timp cel mai strălucit exemplu al unui scriitor avântat în viața publică, prigonit și persecutat pentru ideile sale. Aceste trăsături l-au determinat pe Go Mo Jo, compatriotul său și contemporanul nostru, să proclame asemănarea poetului cu Homer, pentru faptul de a fi cel mai vechi dintre marii cântăreți ai Chinei, și cu Dante, pentru participarea sa pasionată la viața publică și pentru cei douăzeci de ani de amară pribegie cu care, ca și poetul florentin, și-a încheiat viața.

Pentru a cuprinde cu încă o coordonată cunoscută nouă acest spirit înalt și ales al Asiei, am putea spune că l-a precedat sau că face parte din familia lui Tolstoi, întrucât esența vieții lui Ciu-Iuan este aceea a unui aristocrat preocupat cu fervoare de binele poporului.

Imprejurările în care a trăit Ciu-Iuan corespund acelei faze din istoria Chinei, cunoscută sub numele de Epoca Regatelor Luptătoare, care a dus la unirea tuturor chinezilor într'un singur stat. Ea a durat două secole, dela anul 403 de dinaintea erei noastre, când din cele 12 state ale „Epocii din Primăvară și Toamnă“, n'au mai rămas decât 7, și până la anul 221, când și aceste 7 state au fost unite sub un sceptru imperial.

În ce a constatat drama acestei epoci, din miezul căreia se înalță figura tragică a lui Ciu-Iuan? Nu atât din lupta cu armele dintre cele șapte state, cât din înfruntarea a două concepții politice, a două căi de urmat, și din înfrângerea celei mai nobile dintre ele. Ciu-Iuan a fost protagonistul acesteia din urmă.

Ceeace trebuie să știm pentru a înțelege acest act al istoriei chineze, este mai întâi faptul că din cele șapte state — Chin, Wei, Ceao, Ien, Chi, Ciu și Han — două au avut un rol deosebit în desfășurarea lui: Chin și Ciu. Regii, reginele, ministrii, generalii și armatele acestor două state s'au mișcat pe marea scenă a istoriei, în răstimpul celor două secole care s'au încheiat cu unificarea poporului chinez.

Statul Chin se afla în partea de nord-vest a teritoriului chinez, deci mai în interior, mai departe de binefacerile mării și ale mussonului și e de presupus că avea oameni cu o fire mai aspră. În orice caz, se știe că era un stat puternic, militarist: Statul Ciu, patria lui Ciu-Iuan, ocupa toată valea fluviului Ian Tse, întinzându-se până la malul mării. Situat pe teritoriul chinez care se bucură de cea mai mare umiditate, agricultura lui era înfloritoare. În afară de aceasta, era primul dintre cele șapte state care învențase armele de fier.

Statul Chin urmărea să desființeze alianța statului Ciu cu statul Chi, aflat tot pe malul mării, mai la mieznoapte, la gurile fluviului Hoan-Ho. Odată desființată, această „alianță verticală“, cum o numesc documentele istorice, dela mieznoapte la miezăzi, urma să intre în funcțiune o „alianță orizontală“, dela apus la răsărit, de fapt hegemonia asprului stat Chin asupra celorlalte șase state, unele din ele mai întinse, mai bogate, mai civilizate. Pentru a rosti un cuvânt căruia ulterior istoria i-a dat o mare circulație, vom spune că statul Chin era un stat prusac și că urmărea o politică prusacă.

Pentru îndeplinirea acestei politici, conducătorii statului Chin înăspreau legile, întăreau armata, urmăreau tot ceea ce ar fi putut aduce de partea lor forța. Printre strămoși fuseseră destui războinici din al căror exemplu puteau să se inspire, citând, de pildă, din „Cartea Prozei“, cuvântarea lui K'i:

„Împăratul zise: Ascultați, oameni ai celor cinci diviziuni! Fac un jurământ pe care vi-l împărtășesc și vouă. Este un șef din Wu, a cărui necuviință insultă cele cinci elemente; în prostia lui, el nesocotește cele trei guvernăminte. Voința Cerului cere să se pună capăt chemării lui. Poruncitu-mi-s'a să îndeplinesc cu respect sentința Cerului. Dacă voi, cei din stânga, nu veți ataca din stânga, nu veți respecta poruncile mele. Dacă voi, ceilalți, din dreapta, nu veți ataca din dreapta, nu veți respecta poruncile mele. Conducători de căruțe, caii voștri de nu vor merge drept înaintea voastră, nu vă veți fi supus. Cei ce îmi vor urma poruncile fi-vor răsplătiți înaintea strămoșilor; cei ce nu-mi vor asculta poruncile, vor fi strânși de gât înaintea genului ocrotitor țării, ei și urmașii lor“.

Împotriva acestui spirit războinic pe care cei din statul Chin înțelegeau să-l folosească pentru unificarea tuturor chinezilor, se ridicau în primul rând, în oricare stat s'ar fi găsit, adepții lui Confucius, dela a cărui moarte trecuseră două sute de ani. Treptat, în spirite își făceau loc nobilele principii pe care marele înțelept le enunțase, printre care acela fundamental al desăvârșirii:

„Începând dela Fiul Cerului și până la omul din popor, pentru toți, cea dintâi datorie este să socotească drept temelie desăvârșirea propriei persoane.“

Despre însușirile poporului chinez s'a păstrat ca exemplu de bunătate, din timpuri legendare, felul în care Tan, nobil din Șau, se adresase fiarelor sălbatice:

„Acesta ieșind într-o zi la câmp, văzuse vânători care așezau un laț în formă de pătrat și îi auzi ademenind vânatul în acești termeni: „Animale, animale ale câmpului! Intrați toate în cursa noastră!“ Suspinând, zise Tan: „Ah! Toate vor pieri“. Punând să se desfacă trei lațuri ale patratului, el chemă astfel vânatul: „Animale ale câmpului, acele dintre voi care voiește să scape, scape pe la stânga sau pe la dreapta; cele care-s obosite de viață, vină să intre în lațul meu“.

Desigur, aceste trăsături ale strămoșilor erau repudiate de oamenii din Chin, cărora nu le puteau fi pe plac cuvintele lui Confucius despre legile pe care trebuie să le urmeze cei ce cârmuiesc lumea: „să se desăvârșească ei înșiși; să respecte pe înțelepți; să-și iubească părinții; să cinstească pe înalții funcționari; să trateze cu luare-aminte pe funcționarii inferiori; să-și socotească supușii ca pe proprii lor copii, să atragă pe meșteșugari; să trateze cu bunăvoință pe oamenii veniți din depărtare.“

Mo-Tsen, filosof din secolul al V-lea, se împotrivi confucianismului, elaborând o doctrină socială și religioasă autoritară, și poate că scrierile lui foloseau drept bază ideologică șefilor statului Chin.

Adepții lui Confucius vedeau cu totul altfel calea pentru unirea tuturor chinezilor într'un singur stat. Ei erau împotriva excesivelor cheltuieli militare, socotind că trebuie să precumpănească preocuparea pentru hrana populației și însușirea pe scară cât mai largă a bunurilor culturale. Unirea ar fi venit ca un rod măreț al efortului de a ridica poporul la un mai înalt nivel moral și cultural. Deși această idee era dragă multor spirite, niciunul din cele șase state amenințate de hegemonia statului Chin, nu găsisese mijlocul de a o pune în practică. Înând inițiativa unei mișcări generale. Atunci,

în statul Ciu, a apărut Ciu-Iuan, nobilă și curajoasă figură a vechii istorii chineze.

Chinezii care aveau o știință dezvoltată a calendarului, spun despre Ciu-Iuan că s'a născut în cea de a 7-a zi din prima lună a anului 340 de dinaintea erei noastre. Ciu-Iuan aparținea uneia din cele trei mari familii aristocrate din Ciu, și spune despre sine însuși, în marele său poem „Ca să-mi alung mâhuirea“:

*Kao-Iun Impăratul, îmi era strămoș;
Pe-Iong se numea venerabilul meu tată;
Steaua Șe-ti era la primul unghiu
În timpul Chen-lin, când coborîi eu pe pământ.*

*Tatăl meu, considerând ceasul nașterii mele,
Îmi dădu dela'nceput nume frumoase:
El mă numi Cel-Drept (Cen-iseu)
Și ca supranume, îmi zise Maestru în Dreptate (Lin-Chiun).*

Ciu-Iuan a fost un adept sârguincios al lui Confucius în ceea ce privește desăvârșirea:

*Având în mine cea mai mare desăvârșire,
Îmi cultivai virtuțile, ca să mi-o fac și mai mare,
Culegând irisul parfumat al țărnișilor și erinul văilor adânci.
În cingătoarea mea înodând nelumbo, floarea toamnei.*

Adresându-se tineretului, în celebra „Oda Portocalei“, după ce sugerează că sufletul filosofului trebuie să fie „pur, luminos, ca miezul portocalei“, Ciu-Iuan spune:

*Iată cum crește portocalul
În juru-i răspândind frumusețe.
Destinul lui e să rămână veșnic
În această livadă de miazăzi,
Căci nu-și poate îndeplini misiunea
Decât legat adânc prin rădăcini.
Ca el, adânc fii înrădăcinat,
Senin și drept și fără nerăbdare.
Să îți urmezi cu hotărîre calea ta
Disprețuind ispitele și moda.
Să nu te lași pătat de egoiste patimi,
Înălță-te curat, între pământ și cer.
Nobil să fii, dar fără de mândrie,
Sever și drept, cu multă omenie...*

Pentru alesele însușiri ale minții și sufletului său, conducătorul statului Ciu, regele Huei, acordase lui Ciu-Iuan rangul de Ministru-Consilier, și în această calitate a depus el cele mai mari stăruințe pentru a determina o coaliție defensivă a celor șase state din est, în fața tendințelor de hegemonie ale statului Chin. Lui Ciu-Iuan nu-i puteau fi decât profund reprobabile apucăturile și tendințele statului Chin, încât s'a străduit să-l facă inofensiv. Putem socoti că elementul fundamental al acestei politici a fost dragostea poetului pentru propriul său popor. Ciu-Iuan își dădea seama că hegemonia statului Chin ar aduce cu sine înăsprirea legilor și o exploatare mai mare a poporului.

Trebuie să spunem că nedreptățile care apăruseră pe pământ odată cu împărțirea societății omenești în clase, găsiseră un ecou adânc, din cele mai vechi timpuri, în mintea multor cărturari chinezi, sgduiți de aspectul degradant al robiei. Accentele cu care au vestejit nedreptatea socială sunt și azi tot atât de vii și de puternice ca și în ziua când au țâșuit, uneori cu 2500 de ani în urmă, din sufletul lor nobil, generos și turburat. În secolul al V-lea de dinaintea erei noastre, filosoful Hoangti-Xao scria și cu revoltă și cu amară ironie:

„O, Xantun, adu-ți aminte că legea radicală și fundamentală este ca toată lumea să trăiască și, dacă se poate, ca fiecare să trăiască fericit.

Adu-ți aminte că dreptul oricărei creaturi omenești, care a primit darul de viață dela înalta și slăvita putere, este să se bucure de tot ceace buna și înțeleapta Natură produce mai folositor deasupra și dedesubtul lumii.

Pentru ce dar, o, Xantun, ți-ai rezervat pentru tine păunii și struții, pe când sărmanul om cumsecade, Ken-Kan, născut sărac dintr'un sărac ca și el, este câteodată nevoit să pască, la fel cu cămilele, vârfurile mărăcinilor? Crezi tu oare că bunul vânat, roadele cele bune, peștele cel bun, numai pentru tine fost-au lăsate, iar nu și pentru el?... Dece n'ai închis oare și soarele cel mândru și dătător de viață în parcul și în palatul tău, numai pentru folosul tău, nelăsând norodului, al cărui sânge parcă nu-i de aceeași culoare cu al tău, decât lumina cea mohorâtă a celei mai mici din planete?”

Raptul seniorilor a căror poftă de îmbogățire nu cunoștea niciun scrupul, e pictat în culori crude:

„O, ce amar mi-i când privesc înaltul și bogatul munte din Chenan-Si, care se ridică în fața colibeii unde mă adăpostesc. Această strălucită bucată a globului pământesc e toată acoperită de pășuni minunate, de spice de aur, de in, de zărzăței, de cedri și plante mirositoare, în mijlocul cărora mișună în toată voia păsările cele mai frumoase și mai minunate la gust. Zibetele parfumate aleargă acolo în cârduri împreună cu zveltele capre negre și cu țapii cei zburdători, iar sânul acestui munte fermecător îmbogățește Occidentul cu rubinuri, cu ametiste și cu safire. Dar oare cine stăpânește această mică lume plină de vrajă? Trei sute de familii erau odinioară răspândite aici, se bucurau de ea și trăiau fericite, când nobilul bandit Xao-Ti-Cao, sub pretexte ușoare pentru îndemânarea sa, găsi mijlocul, pentru gloria lui, de a alipi la vechile sale domenii optsprezece sau douăzeci din aceste mici moșioare. Ie-Wam, fiul său, puse mâna pe alte treizeci, și în șaizeci de ani, tristețele rămășiți ale celor trei sute de familii ruinate, alungate, fără căpătâi și nenorocite, văzură muntele întreg în mâinile marelui Ti-Hohai, care, prin dreptul regal, căci așa se cădea, și alergând după glorie, ca și părinții săi, înghiți totul...

De m'aș urca pe culmea lui Ki-Geou, ori de m'aș duce pe coasta colțuroasă a înaltului Kan-Ghe-Hu, și de-aș privi de acolo spre bogatele ținuturi care se întind până la mare, pretutindeni aș găsi tot cuceriri de acestea: tu ești prea mic, întregule pământ, pentru ca să astâmperi pofta unui singur om smintit și trufaș”.

Poeme în care Ciu-Iuan își mărturisește jalea față de suferința poporului, ne îndreptătesc să spunem că mintea și sufletul lui n'au putut fi străine de aceste scrieri cu un atât de fierbinte conținut revoluționar. Dar cea mai bună dovadă, este însăși viața lui închinată unei cauze nobile și generoase, căreia i-a rămas credincios până la moarte.

Drama lui Ciu-Iuan începe în al 40-lea an al vieții sale, când la curtea regelui Huei—regele statului Ciu — sosește ca emisar Ciang-Yi, primul ministru al statului Chin, înnodând firul unei intrigi al cărei scop era să-l piardă pe nobilul poet ce stătea în calea primejdioasei „alianțe orizontale”. Ciang-Yi, primul ministru al statului Chin, era protagonistul acestei alianțe și sosea la curtea regelui Huei prevăzută cu tot arsenalul pe care îl folosec emisarii puterilor ce-și pregătesc drumul agresiunii: și făgăduieli și amenințări; și sunet de bani și zăngănit de săbii. Ciang-Yi voia să-și pună în practică politica, determinând în primul rând pe regele Huei să-l alunge pe Ciu-Iuan și să renunțe la alianța cu Chi, statul dela miazănoapte, dela gurile fluviului Hoan-Ho. Pe urmă, toate celelalte state răsăritene ar fi trebuit să-și îndoale grumazul, așteptând ce ar fi hotărât triumfătorul: să fie tăiat sau pus în jug.

Zile și nopți, în palatul regelui Huei s'a jucat soarta popoarelor și culturii chineze. Ciang-Yi își găsisse aliați: Ceng-Hsin, favoritul regelui; Tze Chiao și Chin Șang, miniștri ai statului Ciu, adversari politici ai lui Ciu-Iuan. În mijlocul intrigilor abil țesute, dându-și seama de gravitatea situației, conștient de tot ceea ce era în joc, acesta se străduia să deschidă ochii regelui:

*Mă străduiam, când înaintea Cerului, când după el,
Căutând să-l fac să urmeze calea vechilor Regi;
Dar prințul, asemănător unui Crin-Vânăt, gândurile mele nu
le'nțelegea
Și, neascultând decât pe calomniatori, se arăta mâniat.*

*Știam că extrema sinceritate e displăcută,
Tăcui; însă, neputându-mă stăpâni,
Arătai cele nouă ceruri și evocai dreptatea lor.
Stăpânul cel Sfânt era singura țintă a gândurilor mele.*

Datorită acestor strofe rămase dela Ciu-Iuan, ne putem da seama de noblețea și măreția luptei pe care a dus-o, și cât de mare i-a fost sbuciumul și amărăciunea când, înfrânt, a trebuit să plece în pribegie:

*Ei, curtenii, laolaltă se adunaseră, să mă alunge,
Să mă urmărească cum urmărești un animal sălbatec.
Inima mea nu s'a mâhnit de aceasta, dar bătrânețele stau să
m'ajungă.
Mă tem că nu voi putea lăsa posterității numele meu.*

*De-a suspina și de-a lăsa lacrimile să-mi curgă n'am încetat
Gemând asupra tuturor acelor ce s'au născut și sortiți sunt să sufere.
In van m'am desăvârșit: a trebuit să mă stăpânesc și să mă constrâng.
Dimineața, spuneam adevărul, seara fui alungat.*

Care au fost urmările înfrângerii lui Ciu-Iuan? Rapida decădere a statului Ciu. În foarte scurtă vreme, regelui Huei i-a fost dat să guste roadele alianței orizontale. Poftit la curtea regelui din Chin, a fost asvârlit în închisoare, unde a și murit. Urmașul său, tânărul rege King Chin-Hsian a avut atât de puțină tărie de caracter încât, călcând mereu marea lege a venerării strămoșilor, a consimțit să ia în căsătorie pe fata regelui din Chin, devenind ginerele asasinului tatălui său. De fapt, el nu mai era decât o tristă figură a istoriei, o biată marionetă în mâinile lui Ciang-Yi, care triumfase.

În acest timp, Ciu-Iuan rătăcea. Douăzeci de ani a ținut pribegia, în vreme ce curtea regelui din Ciu devenise o simplă dependență a statului Chin. Adepții lui Ciang-Yi se bucurau că sunt la putere, într'un guvern înfeudat, prin bunăvoința cuceritorului. De pe atunci au fost numiți cu un cuvânt care, ușor modificat, avea să se acopere în zilele noastre de o mare rușine: colaboratorii.

Ciu-Iuan pribegea la mieznoapte de râul Han, marele afluent al Ian-Tse-ului. Era atât de aproape de frontiera statului Ciu cu celelalte state răsăritene! În oricare din ele, cum pe atunci era obiceiul să fie atrași învățați din alte țări spre a contribui la educarea poporului, ar fi găsit un adăpost și chiar onoruri. Dar pașii lui Ciu-Iuan nu s'au putut deslipi de pe pământul patriei. Singur spune:

*Oftez din inimă și lacrimile curg din ochii mei,
Plâng viața poporului meu, care este atât de grea,
Aș vrea să-mi părăsesc țara, să plec în străini
Dar nenorocirea poporului meu mă ține pe loc.*

După cum reiese din alte poeme ale sale, Ciu-Iuan a lucrat în acest răstimp pământul, alături de țărani.

Apoi a venit desnodământul. Când regele din Chin a împlinit 21 de ani de domnie, s'a hotărît să sărbătorească acest eveniment printr'o anexiune directă a statului Ciu, înlăturând de pe tronul acestuia palida fantomă a generelui său. Armatele pregătite atâta vreme au intrat în acțiune, cotropind pământurile bogatului și civilizatului stat din Valea Ian Tse-ului.

Capitala statului Ciu era orașul Yin și Ciu-Iuan a văzut-o în ruină după trecerea năvălitorului. Fața brutală a războiului l-a sguduit; suferințele poporului înspăimântat și pornit în pribegie i-au umplut inima de mâhnire:

*Dece dă Cerul o nenorocire poporului meu?
În Februarie, femeile și pruncii
Se despart și fug spre răsărit.*

Ciu-Iuan a socotit că nu poate supraviețui mării nenorociri abătute asupra patriei sale. Avea 62 de ani, o inimă nobile, o minte înțeleaptă; era, după învățătura lui Confucius, un om desăvârșit. Acest stejar de virtute și înțelepciune s'a prăbușit, într'unul din cele mai tragice gesturi ale istoriei chineze, în apele adânci ale râului Mi-Lo, care de atunci îi e mormânt.

Trecând peste trupul lui Ciu-Iuan și peste cine știe câte trupuri ale generației lui și ale celei următoare, statul Chin și-a întins mereu stăpânirea spre răsărit până ce, în anul 221 de dinaintea erei noastre, cucerind toate celelalte state, regele lui s'a proclamat împărat, schimbându-și numele de Cen-Wan în Ci-Huan-Ti, nume atuncea creat, care înseamnă Primul Împărat August. Folosind 300.000 de soldați, generalii acestui împărat au construit Marele Zid, la frontiera de mieznoapte.

Astfel a luat ființă Imperiul Ceresc, astfel a fost împlinită unificarea poporului chinez, dar nu așa cum visaseră adepții lui Confucius și se străduise Ciu-Iuan, pe „calea regelui“, ci pe „calea cuceritorului“, impusă de statul Chin. Curând, legile aspre din acest stat au fost întinse peste întreaga Chină, puținele drepturi obținute de popor au fost anulate, introducându-se o ordine severă, militaristă.

Apoi, în anul 213 de dinaintea erei noastre, an negru în istoria Chinei, urmă una din cele mai mari nenorociri, pe care până în zilele noastre generațiile o deplâng ca pe o catastrofă națională. Trecuseră abia opt ani de când Cen-Wan se proclamase împărat, luând numele de Ci-Huan-Ti, când Li-Seu, unul din miniștrii săi, nemulțumit de faptul că literații opuneau rezistență față de noua ordine, îi ținu următoarea sinistruă cuvântare:

„Ministrul vostru cere ca analiștii să ardă toate cărțile, afară de cronicile Tsin. Cel ce va îndrăzni să ascundă Cartea Poeziei sau Cartea Prozei, să fie semnalat de toți, spre a fi ars de viu. Celui ce va îndrăzni să citeze prostește texte din Cartea Poeziei sau Cartea Prozei, spre a defăima prezentul și a lăuda antichitatea, să i se taie capul și să fie expus în piață; neamul lui și cei ce nu-l vor fi denunțat, să sufere aceeași pedeapsă.

După treizeci de zile, dacă n'a fost totul ars, să se tatueze posesorii cărților, spre a fi batjocura orașului”.

Primul împărat August a încuviințat întru totul cererile lui Li-Seu, și generațiile l-au blestemat. Dintru început au fost uciși, numai în capitală, 460 de scriitori care nu erau pe placul cumplitelui inchișitor. Și în toate orașele și satele țării, toate cărțile au fost arse, începând cu Cartea Poeziei și Cartea Prozei, — Șe King și Șu King, — monumentele vechii culturi chineze.

Totuși, Cartea Poeziei și Cartea Prozei au putut fi refăcute aproape în întregime, ele trăind în memoria a mii de chinezi. Câteva secole mai târziu, când a început o altă eră în istoria Chinei, alcătuitorul celor două cărți, Confucius, a primit titlul de Regele Contopirii Literaturii.

Dar, poate, cea mai adâncă admirație, din partea tuturor popoarelor li se cuvine chinezilor pentru felul spontan, gingaș și unanim în care au proslăvit memoria lui Ciu-Iuan. Gestul cu care luntrașii plini de durere i-au căutat trupul în ziua sinuciderii, a fost reluat de întreg poporul chinez și perpetuat până în zilele noastre.

De peste două mii de ani, de câte ori astrele aduc din nou cea de a cincea zi din a cincea lună, memorabila dată la care a dispărut Ciu-Iuan, bărci numite ale Dragonului străbat toate apele Chinei și obiceiul s'a întins și la alte neamuri ale Asiei. Miile de oameni de pe bordul lor își aduc aminte că așa a fost căutat Ciu-Iuan și asvârlă în apă prăjituri de orez, pentru ca dragonii să nu se atingă de trupul marelui poet, care acolo, în necuprinse adâncimi, călătorește, înalt și drept, spre eternitate.

Aceasta a fost viața și aceasta e gloria lui Ciu-Iuan, erou al antichității chineze.

Un alt poet chinez, erou al zilelor noastre, cântă imensitățile țării sale care iese, ca un întreg continent din neguri, în noua, strălucitoarea lumină a istoriei. Numele lui e Mao-Tse-dun, și iată poemul său „Zăpada”:

*Cât vezi cu ochii, miazănoaptea
Cuprinsă e de ghețuri, mii de
Și alte mii de li, zăpadă viscolită.
De-o parte și de alta a Marelui Zid
Domnește o vastă, nesfârșită involburare.
De pe ale Galbenului Fluviu maluri de privești,
In sus, în jos, nici apele-i cum curg nu poți zări.
Munții s'au preschimbă în șerpi de argint ce joacă,
Iar pe câmpii ca elefanți lucioși se'naltă dealurile.
Voiesc acum să văd de's mai înalte cerurile decât noi.*

*Când timpul e senin
Acest pământ e dulce și fermecător
Ca o copilă cu obraji roșii, în alb investmântată
Da, chiar așa e vraja acestor munți, acestor fluvii
Ce cheamă generații de eroi să se întreacă, urmărind-o.
Impărații Ci-Huan și Wu-Ti erau grosolani
Impărații Tai Tsung și Tai Tseu n'aveau simțire omenească
Gingis Kan nu știa decât să-și încordeze arcul, vulturii să-i țintească.
Dar toate acestea au trecut; de azi înainte se nasc aici oameni
adevărați.*

ORAȘ TRANSILVĂNEAN

Tăcerile'mpetrite înconjoară,
Orașul din vechimi, cetatea moartă,
De-asupra cărei umbrele de scară
Ridică ziduri negre și o poartă.

De veacuri, feodala așezare
Trăește-o'ndelungată agonie,
Și liniștea, ca lespede de tare,
Aduce amintiri din veșnicie.

E noapte. Parcă tot orașu-așteaptă,
Ceva ce n'o să vină nici odată;
In turn nu urcă nimeni nici o treaptă,
Nici nu deschide ușa încuiată.

Nu trece nimeni în galop de cal;
Sunt morți toți cavalerii în război.
E mort demult și prințul feodal,
Și nu se vede urmă de strigoi.

In noapte dorm ca'n fuad de mare toate,
Orașul nu-și clintește piatra sa.
Un ornic singur miezul nopții bate,
De parcă'n somn trecutul ar visa.

Și parcă ornicul ce prinde glas,
Stârbind tăceri în munte, prin potece,
Ar bate cu întârziere-un ceas
Din vremea lui, din veacul cincisprezece.

Ca o putere-atotstăpânitoare,
In noapte liniștea iar s'a lăsat,
Cu-a ei nedeslegată întrebare.
Și ca și cum nimic nu s'a 'ntâmpat.

Da'n zori de ziuă când încep să-apună
Pe cerul clar, și stelele târzii,
Dela o fabrică sirena sună
Și ceasul viu din anul două mii.

VĂTMANUL

E ora 9 dimineața. O ploaie ușoară primăvăratecă bate cu stropi mărunți în geamul vitrinei. Înăuntru sunt doar câțiva cumpărători. Unul dintre ei se apropie de ușă, o deschide și nerăbdător cercetează strada. Poate ori nu poate pleca?

O mireasmă proaspătă de pământ ud, pătrunde în magazin și se amestecă cu mirosurile de salamuri, de pește afumat...

Omul trage capul înapoi, închide ușa, îi privește pe cei dinprejurul lui și mormăie:

— Așa ploaie... te face ciuciulete până la tramvai. Nu. Nu-i chip să pleci.

Nimeni nu-l ia în seamă. După teighea, două fete pun cu atenție în rafturi cutiile de conserve proaspăt sosite. Alta s'a apucat să împartă zahăr în pungi de câte un kilogram pentru viitorii cumpărători. Casierița adună și scade cifre pe o bucată de hârtie de împachetat. Lângă geamul vitrinei, pe un scaun fără spetează, stă cu mâinile în poală și se uită pe fereastră ambalatoarea, o fată smeadă, cu fața grăsuță și cu ochi mici iscoditori. Din când în când, întoarce capul către oamenii care așteaptă să se oprească ploaia, cercetându-i. Apoi, se întoarce iarăși spre fereastră. S'ar părea că ploaia asta plăcută, primăvăratecă, o umple de neliniște.

Lena, una din vânzătoare, se apropie de ea, se apleacă și-i arată cu un semn linia tramvaiului.

— Nu vine?

Ambalatoarea tresare ca trezită dintr'o visare plăcută, își duce mâna la boneta albă din cap, să și-o potrivească, și o întreabă:

— Ce!?

— Nu vine tramvaiul? Nu văd nimic. Se așează lângă prietena ei pe un alt scaun.

— Trebuie să treacă acuși. Asta-i tura a treia. Intreab-o pe casierița cât e ceasul.

Lena se ridică, se apleacă peste teighea și strigă către cealaltă parte a încăperii:

— Tovarășă Grosu, cât aveți ceasul?

Casierița nu aude. Socotește mai departe, mormăind. Ii răspunde fetii unul dintre clienți, după ce se uită la ceasul dela mână:

— Nouă douăzeci.

Fata mulțumește. Ambalatoarea o trage iar pe scaun, lângă dânsa:

— Acuși trebuie să treacă. Trece din trei sferturi, în trei sferturi de ceas. Până ajunge la capăt, până se întoarce... Se ridică și-și apropie fața de fereastră. Nu-i o față prea înaltă, dar e bine făcută. Lena o urmează.

— Și sună din clopot, tu?

— Sună până trece de noi.

— Și e tânăr?

— Tânăr cu păr negru.

— E brunet. Ionițo? Mie îmi plac brunetii. Petrică e tot brunet.

Petrică e logodnicul Lenii și șofer la Filatura de bumbac.

Ionița, ambalatoarea, oftează și se așează iar, ascultând cu atenție. Se aude ploaia bătând ritmic în trotuar, larma tramvaielor și hurelul surd al betonierii care lucrează alături, unde se construiește un mare bloc de locuit.

Lena își înalță capul și-și atinge prietena pe braț, cu mâna:

— Ia...

Ionița tresare:

— Vine?

— Nu! Auzi betoniera? Țștia lucrează și pe ploaie. Termină blocul până la Festival, ce zici?

Ambalatoarea se însufletește.

— Sigur! Lucrează ca dracii. În fiecare dimineață când vin la magazin, trec pe la ei să văd cum stau cu treaba. Apoi se întrerupe și ascultă:

— Parcă se aude ceva.

Lena o urmărește atent cu ochii și-și apropie fața de urechea ei:

— De data asta te-ai îndrăgostit rău, fato! Mai la urma urmei, de unde știi că vine el cu tramvaiul și nu altul! Sunt destule tramvaie „cinci“.

Ionița nu-și întoarce capul dela fereastră când îi răspunde:

— Păi nu sună? Sună din clopot. Uite, acuma se aude.

Prietenele sar la fereastra mare, cu geamul curat.

Ploaia parcă s'a mai potolit. Destul de aproape se aud bătăile unui clopot de tramvai. Prin fața vitrinei trec oameni. Doi dintre cumpărători se hotărăsc să plece și ies trântind ușa. Tramvaiul se apropie. Lena vede un vatman tânăr, cu părul negru și cu față plăcută, privind cu un zâmbet deschis și vesel în direcția lor. Simte că-i bate inima, deși știe că vatmanul îi zâmbeste de bună seamă Ioniței. I-a zâmbit și ieri și alaltăieri. Trebuie să-i povestească lui Petrică. Să vedem, el ce crede.

Tramvaiul s'a îndepărtat. A încetat și clopotul. Ionița, roșie la față, s'a lăsat încet pe scaun și o trage de mânecă pe Lena:

— Ce zici?

— Cred că s'a îndrăgostit. Precis.

Ionița oftează, își strânge mâinile la piept, și-și apleacă capul:

— Și mic îmi place.

Lena o oprește deodată cu un zâmbet:

— Dar instructorul dela U.T.M. nu-ți mai place?

Ionița nu se uită la ea:

— Mi-a plăcut mai demult...

— Dar Gheorghită dela Construcție, care venea în fiecare dimineață să cumpere salam pentru brigada lui?

— Ei, lasă-mă!...

Lena râde și-o bate pe umăr:

— Te îndrăgostești, dragă, dela o zi la alta. Te roșești, oftezi și-ți trece. Lasă, că ai să dai tu odată de dragostea adevărată... Poate chiar vatmanul...

Celelalte vânzătoare au observat că se întâmplă ceva și se apropie curioase.

Numai casierita socotește mai departe. Și-a scos de undeva, din fundul unei genți, o pereche de ochelari. Niște ochelari vechi, demodați.

Cumpărătorii au plecat. Fetele s'au strâns toate în jurul celor două:

— Ce-i? Ce făceați?

Ionița se roșește.

— Nimic...

Dar Lena le explică:

— S'a îndrăgostit!

— Cine?

— Ionița.

— Iar?

Una din ele își plesnește palmele și face ochi mari, gata să mai spună încă ceva, dar Lena sare în sus de pe scaun și arată spre ușă:

— La post, fetelor! Vorbim pe urmă.

Trei cumpărătoare intră în clipa aceea în magazin. În câteva secunde, fetele sunt la locurile lor.

Deasupra tejghelei lungi, albe, atârnă o plăcuță roșie pe care scrie: „Brigadă U.T.M. de bună deservire, frunțasă“.

Ionita, ambalatoarea, se ridică sprintenă și se apropie de masă.

Ușa scârțâie din ce în ce mai des și magazinul se populează. Cumpărăturile au început să se îngrămădească în fața ambalatoarei.

Calmă, serioasă, Ionița le primește și cu mâinile ei albe, îndemânaticе, le rostuește după cum se cere, apoi le înmânează cetățenilor.

Lena, într'o clipă de răgaz, se apropie și șoptește hotărîrea celorlalte:

— La unu mergem împreună și vedem ce-i de făcut.

Ionita nu se oprește. Dă din cap, rămânând puțin visătoare. Din când în când ascultă. Ploaia a stat cu totul și cerul s'a luminat. Zgomotul orașului se aude mai clar. Betoniera de alături continuă să huruie fără încetare. „Lucrează, lucrează băieții!“ — se gândește ambalatoarea. „Peste câteva săptămâni o să fie alături de magazin un bloc de toată frumusețea. Ce băieți!“

Din când în când, mai fură cu coada ochiului, câteva clipe, priveliștea străzii cu tramvai și oameni și când aude vreun clopot de tramvai prelungindu-și hătăile, tresare.

Cea de-a patra zi după ploaia aceea primăvăratice și înviorătoare, și-a anunțat limpezimea și frumusețea printr'un soare prietenos, încadrat de un cer albastru și adânc.

Intr'o stație de tramvai, două fete se plimbă la braț, emoționate: cea grasuță, smeadă la față și bine făcută se oprește și se uită gânditoare dealungul liniei de tramvai:

— N'o să iasă nimic Lena, degeaba!

— Ei, degeaba. O să vedem noi. Numai să-l recunoști când o veni cu tramvaiul.

Ionita dă din cap (o să-l recunoască) și iar spune gânditoare:

— Nu trebuia să mă iau după fete. Cum să te urci în tramvai? Acolo e lume. Și ce-o să-i spunem?

— N'o să-i spunem nimic! O să ne spună el nouă. Ai să vezi... Stai, nu e asta?

Ionita se uită la tramvaiul care intră în stație. Se liniștește repede.

— Nu-i! Nu vezi că vatmanul are mustăcioară?

Lumea trece pe lângă ele fără să le bage în seamă. Deodată Ionița își

strânge prietena de mână. Tramvaiul următor e condus de un vatman tânăr, cu fața veselă și ochi mari, negri.

— El e! Ionița vrea să vorbească și se încurcă.

Lena îi așează cu degetele ei subțiri o șuviță de păr și o împinge delă spate când tramvaiul a ajuns în stație.

— Hai, sus! Facem așa cum am hotărât toate.

Vagonul nu-i prea aglomerat și fetele în câteva clipe au ajuns în spatele vatmanului, uitând să închidă ușa.

— Trageți ușa, vă rog, spune vatmanul.

Se fâstăcesc o clipă și se reped amândouă să închidă ușa, apoi se rează cuminți de bara de lângă geam și tăcute îl spionează.

„Are o voce plăcută“, se gândește Ionița.

Curajul le-a revenit ca prin minune. Dela stația de tramvai la care s'au urcat și până la magazinul lor nu-i prea mult de mers.

Fetele așteaptă. Magazinul e tot mai aproape. Se vede chiar foarte bine și șantierul de alături.

Lena își împinge ușurel prietena cu cotul.

Vatmanul s'a aplecat, pe față i s'a întipărit un zâmbet bine cunoscut... și clopotul a început să sune fără întrerupere. Aude însă în spatele său o tuse cam ciudată și un glas de față întrebând tare:

— Ce-o fi acolo? Nu văd! — apoi tusea se repetă.

— Nici eu! răspunde alt glas.

Vatmanul a trecut de locul cu pricina și întoarce capul înapoi, mirat.

Două fete tinere privesc insistent pe geam, cu un interes vădit. În bucuria lui, vatmanul se simte îndemnat să le vorbească și li se adresează spunându-le ceea ce spune în fiecare zi altor călători:

— Vedeți, tovarășelelor? Ați văzut blocul acela care se ridică? E al cincilea pe linia mea de tramvai...

Fetele, împietrite, se uită una la alta. Ba parcă le-ar veni puțin să râdă. Vatmanul însă nu le poate vedea fiindcă privește atent linia din fața lui. Dar vorbește mai departe:

— E al cincilea bloc, trei sunt terminate, două încă nu. Am un prieten aici la construcția asta pe care ați văzut-o. Unul Nicuță. Imi spunea acum o săptămână că și-au luat angajamentul să-l termine într-o lună în loc de două, în cinstea Festivalului. I-am spus că în fiecare zi am să-i aduc aminte de angajament. De aceea de câte ori trec îi bat din clopot. El știe. Știu și băieții lui din brigadă. Toți știu acum.

După ce a oprit tramvaiul în stația următoare, vatmanul continuă:

— Pe asta, Nicuță, prietenul meu, l-am cunoscut acum doi ani. Eu eram șofer pe un șantier și el era în brigada de zidari.

Întoarce capul și vede în locul fetelor un bătrânel cu fața rumenă, care-l ascultă nedumerit.

— Erau două fete aici. Le povesteam despre blocurile astea care se fac mercu la noi. Pe linia mea sunt cinci. La asta de lângă Alimentara lucrează un prieten de al meu, unul Nicuță....

A M I N T I R E

Nu-i oraș fără mahala. Orașul unde m'am născut — dealtfel mic — avea o mahala mare. Un boer îi dăduse până și o poreclă: „mahalaua calicilor“. De ce a calicilor?!! Poate unde noi ne jucam desculți prin praful drumului, poate unde nu găseai umbra unui copac? Ce-i drept, e drept, străzile mahalalei noastre erau altele decât ale orașului.

În oraș, coroanele castanilor opreau vântul în loc. Pe ulițele calicilor, vântul stârnea colbul și atunci nu se mai zărea nimic. Nici tu casă, nici tu maidan. Totul se cufunda într'o pulbere cenușie, de nepătruns. Vântul se potolea, dar colbul continua să dăinuie încă multă vreme. Dar ploaia reușea să potolească praful.

Când ploua, primii care se veseleau eram noi, copiii. Ca la un semnal, eram în drum și bălăceala în apa călduță a șanțurilor începea. Câte un fulger de foc spinteca norii. Bubuiau de durere. De împiedicat jocul, nu-l putea împiedica. Ne înmuiam din cap până în picioare. Ba câte unul aluneca și cât era de lung, se întindea în noroiul care era și el, călduț. Spre seară, ne întorceam pe la casele noastre. Cămășile learcă de ploaie ni se lipeau de piele. Unii prindeau să clănțâne din dinți. Clănțăneau atât de tare, încât își speriau mamele.

Eu n'aveam pe cine să sperii. N'aveam mamă. Tușa Lisandra — la care locuiam, eu și tatăl meu — n'avea vreme de mine. Aplecată asupra albiei, spăla într'una cămăși, cică pentru o spălătorie chimică din oraș. Așa că eu, tiptil — tiptil mă strecuram în odaia strâmtă și ghemuit în colțul meu, adormeam.

Totuși, tușa Lisandra îmi purta de grijă. De lucrul ăsta aflai mai târziu.

În una din zile, nu mult după sfârșitul anului școlar, — tocmai terminasem cu bine clasa patra — am prins o discuție între tușa Lisandra și tatăl meu. Eu stăteam pe pragul casei și, lucrând a voie bună, dregeam o undiță. Când, fără să vreau, am auzit vorba mătușii:

— Afurisite vremuri apucarăm.

— Da, — oftă în semn de răspuns, tatăl meu.

— Și cu Nicușor ce-ai de gând să faci?

Am tresărit. Era vorba de mine.

— Eu zic — continuă mătușa mea fără să mai aștepte vre-un răspuns — să-l dai la stăpâni.

Se făcuse liniște. Bătăile inimii mele parcă numărau clipele ce treceau

în așteptarea răspunsului. Prin crăpătura ușei nu-l zăream pe tatăl meu, dar mi-l închipuiam frământându-și cu degetele sale groase de om muncitor, fruntea încruntată.

— Hm, la stăpâni!... — murmură tatăl meu. Și pe dată vocea-i blajină deveni aspră, de nerecunoscut.

— Eu zic să-l dai la stăpâni. A crescut și are putere cât un drac.

— Nu, — răspunse tatăl — lasă-l să se mai bucure de joacă.

Undița-mi căzuse din mână. Vroiam să mă reped la tatăl meu, să-i spun că nu-mi trebuie joacă și că pot munci, însă n'am făcut-o. Joaca mă îmbia mai mult. Mai ales că descoperisem un joc nou.

Dacă mă căutai în miezul zilei pe acasă, nu mă aflai niciodată. Tușa Lisandra, vecinii, știau că-s pornit la joacă. Unde și cum îmi petreceam joaca, nimeni nu știa. Nimeni nu știa că eu, cât e ziua de mare mă aflu la marginea orașului, nu departe de fabrica de zahăr. Nimeni — în afară de prietenul meu Dumitraș — nu știa că numai la zece metri de cantonul lui Moș Năstase, înălțasem un nou canton. Din stuful uscat de soare pe care îl culusesem din împrejurimile Moldovei, am dres un culcuș cum altul nuse mai găsea jur împrejur. Aici, ferit de soare, uneori chiar și de stropii ploii, stăteam la pândă. Și nu cumva să credeți că pândeam epuri sau urși sau cine știe ce animale nemaîntâlnite!?! Ași!... Pândeam trenurile, cele personale, cele marfare. Unul nu-mi scăpa. Imi araujasem și un caet, scrisesem cu litere mari și albastre „Mișcarea trenurilor“, Insemnări zilnice ale cantonierului Nicu I. ! In paginile lui însemnam cu grijă toate observațiile.

În anumite zile, trecea pe la mine Dumitraș, prietenul meu. Lui nu-i plăcea jocul meu. „Ce joc poate să fie ăsta de unul singur“ — mă muștra el într'una. Stătea el ce stătea la cantonul meu, apoi căscând, mă lua la rost:

— Hai la scăldat.

— Nu pot. Acușica trebuie să treacă rapidul...

Dumitraș holba ochii:

— Care rapid?

— De 15 și 20 de minute. Apoi, cu un glas misterios, îl întrebai.

Oare n'auzi nimic?

— Nu.

— Atunci, lipște urechea de pământ.

Nedumerit, Dumitraș se supunea întru totul.

— Ei, acum auzi?

— Să mă ia dracul dacă aud ceva...

Eu însă, auzeam. Imi obișnuisem urechile. Din adâncul pământului răbufnea un duduie sacadat. Era vuetul roților, care parcă îmi șopteau: „mă apropii... mă apropii.“

În sufletul meu sgomotele se transformau în adevărate clipe de bucurie care mă tulburau puternic.

— Eu unul, nu te mai pricep — mă certa Dumitraș. N'ai decât să rămâi cu trenurile tale și află că eu mă duc la scăldat. Da, da... mă duc. Se depărta, ca apoi să-mi strige de departe: — Nu uita, dă rapidului tău salut din partea mea...

Pe acea vreme, Dumitraș n'avea de unde să știe că din poveștile tatălui meu, îndrăgisem trenurile. Mă îndrăgostisem de duduieul roților, de respirația groasă a locomotivelor, de chipul înegrit al mecanicului care scruta mereu orizontul drumului de fier. Când trecea câte un rapid, încercam să-i număr vagoanele, și să vă spun drept mai întotdeauna mă încurcam. Nu pentru că nu știam să număr, dar pentru că viteza trenului despica văzduhul în două. Curentul mă lovea peste ochi, făcându-mă să-mi strâng pleoapele.

Când le deschideam, nu se mai zărea decât ultimul vagon, un steguleț și un felinar, care se bălăbănea, gata-gata, să cadă.

Uneori salutăm pasagerii dela ferestre, altelei stăteam în poziție de drepti, gândind că cei din vagoane mă vor lua drept cantonier. Astfel, se se născu dorința de a avea un steguleț asemănător cu cel al cantonierului — Moș Năstase.

Apoi, mai treceau trenuri pe ale căror acoperișe stăteau cocotați țărani în strae petecite. Fețele lor înegrite de arșița soarelui le zăream bine, căci astfel de trenuri abia se urneau, copleșite parcă de povară. În acele clipe nu mai număram vagoanele, ci urmăream durerea de pe fețele oamenilor. Măhnit, treceam în caetul meu și nu știu de ce degetele-mi tremurau...

„La asfințitul soarelui a mai trecut un tren cu călători ce stăteau înghesuți pe acoperișe. Dece n'au locuri în vagoane? Nu cumva călătoresc fără bilete? Trebuie să vorbesc la telefon cu șeful Gării. Neapărat. Nu, mai bine să vorbesc cu Moș Năstase“.

Intr'o zi, mi-am luat inima în dinți și m'am dus glonț la Moș Năstase, cantonierul. Nu știu de ce oare îl socoteam un om ursuz, căruia nu-i plac copiii. Poate din pricina dintelui care mereu îi încăleca buza superioară de sus ori poate din pricina ochiului drept pe care-l ținea numai închis de parcă ar fi vrut să facă necaz cuiva.

Dar toate gândurile mele se spulberaseră în clipa când îi auzisem vorba. Ce-i drept, avea un glas hodorigit, dar plin de bunătațe. Ghicind că viu la el, bătrânul ieși înaintea mea:

— Noroc, ajutor de cantonier ce-mi ești. Ai nevoie cumva de un stat din partea moșului?

Îbiruindu-mi emoția care-mi ardea obrații, îi răspunsei:

— Faci haz de mine, Moș Năstase! Ce fel de ajutor de cantonier sunt?... Fără steag, fără chipiu...

— Ehei, nu cumva crezi că ținând un ochiu închis, cum îmi place mie, nu mai văd? Văd până și uliul ce rotește, hăt, unde vezi că se pierde soarele. Și brațul tremurând al bătrânului îmi arătase cerul împurpurat de asfințitul soarelui, plopii înșiruiți dealungul șoselei ale căror vârfuli abia se clătinau. Apoi, zâmbind și ciufulindu-mi părul, continuă: „Dar cine a stat astăzi în poziția de drepti când a trecut acceleratul de cinci și treizeci, dacă nu tu, hoțomanule? Te-am dibuit din prima zi! Îți cunoșc și culcușul și gândul, ștregar ce-mi ești!...“

Cinstit vă mărturisesc, bătrânul îmi plăcuse nespuse de mult. Hazul și blândețea lui mă îndemnau să-i spun tot ce am pe inimă...

— Moș Năstase... începui cu un glas foarte serios. Un lucru nu-l pricep și ..

— Ba, eu zic că mai multe nu le pricepi — glumi cantonierul.

Avea dreptate Moș Năstase și vorba lui mă făcu să roșesc până'n vârful urechilor. Inșă el îmi făcu semn să continui.

— În urmă cu un ceas, a trecut un tren...

— Așa e — îmi confirmă bătrânul. Era personalul de București și avea patruzeci și cinci de minute întârziere...

— Erau mulți fără bilete. Pe acoperișe... călătorii... Incotro plecau? Și dacă trec pe sub pod? Și dacă-i prind fără bilete?

Privind țintă în ochii cantonierului, zării cum peste chipul lui se așternu un val de tristețe care-i stinse zâmbetul. Oftă de parcă îl durea ceva în adâncul inimii. Mă trase lângă el și începu să-mi vorbească. Glasul lui se schimbă cu totul.

Multă vreme am stat și l-am ascultat. Scarele pierise cu totul, chemând după el umbrele înserării. Semaforul își aprinse lumina sa roșie. La celălalt capăt de cer începu să pălpâie o stea — Luceafărul. Și cu cât seara se făcea mai întunecoasă, steaua strălucea mai ademenitor.

Aș mai fi stat mult lângă Moș Năstase, — deși vorba lui mă mâhnise — dacă el nu m'ar fi bătut pe umăr, grăindu-mi:

— Ai înțeles flăcăule? Ei, acum du-te acasă că-i târziu! Părinții tăi or fi neliniștiți!

În acea noapte, vreme îndelungată m'am frământat în patul meu, dar de ațipit tot n'am putut ațipi. Auzeam respirația tatălui meu care dormea în celălalt colț al odăii. Mi se năzări să-l trezesc și să-i povestesc despre călătorii fără bilete, de pe acoperișurile trenurilor personale. Șoptii: Tată... auzi tată?"

O fi fost tare obosit căci la chemările mele nu-mi răspunse. Fără sgomot, am coborât din așternut. Fereastra era deschisă. Luna plină urcase spre inima cerului. La strălucirea de aur a razelor ei, am ticluit o scrisoare ce sună cam așa:

— „Domnule Șef de gară București,

Vă scrie cantonierul Nicușor ce-și are cantonul lângă cantonul lui Moș Năstase. V'aș fi chemat la telefon, dar firul e scurt și de sfoară și n'ar ajunge până la București. Pentru a ajuta călătorii de pe acoperișurile personalelor, așa cum spune Moș Năstase, trebuiesc luate măsuri urgente. Iată la ce m'am gândit eu, domnule șef de gară București, să faceți pentru oamenii săraci niște bilete fără bani care să aibă culoarea albastră. Culoarea albastră e frumoasă. Și cerul e albastru. Vreți? Și m'am mai gândit la una: Ca atunci, când trece trenul printr'un tunel, să nu se întâmple vre-o nenorocire cu călătorii de pe acoperișe, să facem niște semafoare pe care să le punem departe, departe de tunel sau pod. Semaforul să aibă o placă de patefon, care în loc să cânte, să spună: ... „Atențiune, atențiune, călătorii de pe acoperișe să se ferească, trenul trece prin tunel... Atențiune...”

Decocamdată, atât; poate să mă mai gândesc la ceva.

Cantonierul Nicușor Ionescu pe linia

București-Roman“.

Când terminasem scrisoarea, luna dispăruse, cerul parcă devenise negru și stelele mai strălucitoare.

A doua zi am găsit un plic. Ce-i drept, era cam motolit și avea pe el o marcă stampilată, dar altul n'aveam. Cu o gumă am șters vechea adresă iar apoi cu grijă am scris următoarele:

— „D-lui Șef de Gară București“.

Ce-a urmat nu pot să uit. Intr'un sufllet am alergat la poștă; am aruncat plicul chiar în cutia poștală și ca să fiu sigur că scrisoarea va lua calea indicată am așteptat. Am așteptat un ceas, poate două... Dar am văzut cu ochii mei că un om cu haine decolorate de soare și nu prea bătrân, deșertă cutia poștală într'un sac. O secundă zării și scrisoarea mea.

Deci, scrisoarea pornise pe drumul cel bun. Răspuns însă nici până astăzi n'am primit. Dece? Zău, dragii mei, nici eu nu știu.

URECHI PLEOȘTITE

Kiș Janos, contabilul trustului forestier, nu era un om deosebit. Avea 32 de ani, părul castaniu, statura potrivită. Se aprindea iute, dar în fond era un om potolit. Nici viața lui nu se deosebea întru nimic de viața altor oameni de treabă de aceeași vârstă și având aceeași stare. Avea o locuință compusă din două camere, la marginea orașului, în casa frizerului Balogh, o locuință atât de liniștită, încât n'ar fi schimbat-o nici cu un palat. Iși iubea mult soția, dar parcă și mai mult copilul, un băiețuș de șapte ani. După naționalizare, când a fost transferat la trust, a început să scrie articole pentru gazeta de perete, care au atras atenția responsabilului cultural. Curând a fost trimis la un curs de corespondenți de presă. În foaia locală i-au apărut apoi câteva articole despre întreprinderea la care lucra. I-au fost publicate câteva poezii izbutite și a început să ia parte la ședințele cenuaclului literar.

Odată — încă în cursul primăverii — s'a deplasat la una din fabricile de cherestea ale trustului ca să controleze munca serviciului de contabilitate de acolo. Tocmai se defectase un fierăstrău circular, periclitând îndeplinirea planului. Kovacs Mihai însă, un lăcătuș veșnic neastâmpărat, cu urechile olecută clăpăuge, a organizat o brigadă care după ce a lichidat rămânerea în urmă, a mai și depășit planul. Iar treaba asta a devenit, dintr'o dată cunoscută în toată țara.

Kiș Janos, care-și petrecuse ceasuri întregi printre gaterile prăfuite, a scris un articol pentru ziarul local despre această întâmplare.

Dar întâmplarea nu i-a dat pace nici după apariția articolului și — îndemnat și de alții — s'a hotărât să scrie o povestire. De-aici au început toate necazurile sale.

Și-a citit novela la cenuaclul literar. Acolo a fost sfătuit s'o trimită la editură. La început, din modestie, a cam șovăit, dar în cele din urmă, după îndelungi frământări, s'a hotărât, socotind că așa e mai bine; totuși, înainte de a o trimite, s'a mai repezit odată la fabrica de cherestea și a citit povestirea în fața brigăzii. Ea a plăcut tuturor.

Din când în când se auzeau întreruperi.

— Păi Barta asta seamănă ca donă picături de apă cu Kovacs Mihai! — strigă unul din circulariști.

— Până și la urechi seamănă, le are clăpăuge! răsă tânărul Varga, lovindu-și genunchii cu palmele. Pofta de răs însă îi trecu repede căci se pomenea și de un oarecare chiulanguiu; iar soția lui Kovacs îl agrăi:

— Ei, frumosule, ăsta ești chiar tu, dacă vrei să știi.

Kiș Janos era deastădată încredințat că a făcut un lucru bun; deci trimise manuscrisul la editură. Oricât ar fi părut de caraghios, dar încă de a doua zi începu să aștepte cu nerăbdare poșta.

Au trecut zece zile, apoi încă zece, și alte douăzeci. Răspunsul mult așteptat nu mai sosea. În cele din urmă, Micu se hotărî să scrie editurii. — Nu s'o fi pierdut manuscrisul? — se interesa el cu modestie.

Într'o seară, peste vreo cinci săptămâni, venise acasă obosit de cât lucrase la bilanțul trimestrial; nevastă-sa, după ce termină de mâncat, îi puse în față un plic galben cu antet.

Hei, ce bucurie pe capul lui la vederea plicului! Darmită după ce-a citit primele rânduri! — „Dragă tovarășe“ —, așa i-au scris; o fierbințeală îi străbătu inima.

Dar pe măsură ce citea mai departe, fața i se întuneca.

„Am primit scrisoarea dvs., în care cereți răspunsul nostru. Nuvela dvs., intitulată „Insuflețire“, am primit-o. Vom lua-o în lucru cât de curând și vă vom trimite referatul nostru. Dar și până atunci, primiți vă rog deosebita noastră autocritică“.

O mai citi încăodată, apoi privi îndelung la liniile fine ale iscăliturii indescifrabile. Soția lui, care-i urmărea atentă toată mișcările, zări pentru întâia oară acum primele firicele de păr alb la tâmpile lui. În bucătărie se lăsase o liniște apăsătoare.

Într'o după amiază de toamnă, soția îl întâmpină în grabă, fluturând în fața lui un enorm plic cenușiu. Kiș îl răsuci în mâini, apoi cu o hotărîre bruscă, ca omul care se asvârle cu capul în apă rece, deschise plicul. Manuscrisul! Iar prinsă de el o scrisoare. Răspunsul!

„Dragă tovarășe“ — citi — și iarăși simți o fierbințeală în inimă, ca atunci când citise aceste cuvinte pentru prima dată.

„Redactorii noștri au citit lucrarea dvs., intitulată „Insuflețire“ și, exceptând unele deficiențe, au găsit-o bună.

În cazul că ați fi de acord s'o prefăceți pe baza referatului alăturat, am include-o în planul nostru editorial“.

— Au găsit-o bună — zise el răgușit și întinse scrisoarea nevastă-si care se sgâia peste umerii lui. Apoi se așeză pe un scaun, deoarece nu mai putea sta în picioare, atât de tare îi tremurau genunchii. Așternu lacom referatul mult așteptat pe masă.

„Scriitorul, fără îndoială, a ales o temă bună“ — citi el. Scriitorul! Adică el! Se uită la plic — oare nu-i vreo greșală? Nu! Ii era adresat lui. Prin urmare e scriitor. El, contabilul Trustului Forestier, și-a făcut intrarea în literatură. Vru să citească încă odată fraza dar ajunsese numai până acolo unde scria: scriitorul... Se luminează de fericire; rândurile desc, bătute la mașină, îi fugeau prin fața ochilor ca niște fâșii strălucitoare, multicolore, asemenea curcubeului. Obrajii i se înroșiră, simți cum i se urcă un nod în gât.

— Culcați-vă! se răsti în cele din urmă la nevastă și copil.

Aceștia porniră grăbiți și mirați spre dormitor.

Micu luă din nou referatul. Trecuse de prima frază și sorbea din ochi rândurile.

„Suntem de părere... credem că... Ținem să menționăm că...“ urmau una după alta argumentările lor categorice.

— Oare cine-or fi aceștia care „cred că, sunt de părere, care țin să menționeze”? Murea de curiozitate, dar pentru nimic în lume n'ar fi sărit un singur rând. Citea într'una. Ce-i drept, avea și ce să citească! Aproape întreg alfabetul era în capul observațiilor. Iată ce-i fu dat să citească:

„a) Se vorbește prea puțin despre viața particulară a personajelor nuvelei.

b) În nuvelă nu se oglindește natura. Nu se descrie nici măcar un copac, o tufă sau un lac. Cât privește plantele, nu sunt reprezentate decât printr'o mușcată cu frunzele îngălbenite de fumul tutunului.

c) Credem că scriitorul n'a văzut niciodată un gater. Deaceea nici nu-l poate descrie“.

Citind aceasta, se zăpăci oleacă. Cum adică? Să nu fi văzut el un gater? El care a pus umărul acolo? Și brigada? Le-a citit-o și lor. Ei cum de n'au băgat de seamă?! În cele din urmă totuși, începu să se îndoiască de temeiul cunoștințelor sale. Poate o fi observat greșit. Citi mai departe.

După cum se specifică la punctul k), trebuie să mai scurteze nuvela; după w) „tema oferă posibilități largi, care în proporțiile actuale nu se pot realiza. Deci trebuie desfășurată mai larg“.

După ce alfabetul fusese epuizat, începeau observațiile notate cu cifre. Cea mai mare parte din aceste observații conțineau interjecții: „1/2: Brr!“ Sau: „2/5: Ei, asta-i!!!“ Sau iar: „8/6: Ia te uită?!!“

La început nu înțelese ce puteau însemna aceste fracții. Luă manuscrisul pe a cărui margine găsi de-aseenea niște cifre. Incotul cu încetul deslegă misterul lor. 1/2 însemna, prin urmare: întâia greșală, pagina 2; sau 2/5 greșeala Nr. 2, pagina 5. „Un adevărat catastif de greșeli!“ — se gândi el înspăimântat, privind deabia acum cu mai multă atenție la manuscris. Peste tot, împeștriau marginea paginilor diferite însemnări cu creionul, violete, albastre, verzi, roșii însoțite de unele observații însemnate în fugă. Reuși să descifreze una: A-n-i-m-a-l! Nu-i venea să-și creadă ochilor; o mai citi încăodată. Așa e: n'a greșit. Mai descifră apoi câteva: Bivol! Măgăruș! Dobitoc! urmau una după alta epitetele. Și toate îi erau adresate lui! Infuriat, răcni odată, izbind cu pumnul în masă.

— Ce-i, ce s'a'ntâmpat? se ivi nevasta lui în ușă, cu o înfățișare speriată și cu ochii cășcați de mirare.

— Nu-i nimic! se bâlbâi Kiș surprins, ăsta, cum să-i spun, ăsta... m'a supărat...

— Vai, ce măgăruș! Sperii oamenii din somn...

— Cum ai spus? Măgăruș? Mai spune odată! Zău, mai zi odată; dar așa, ca adineauri! se rugă Kiș.

— O, măgărușule! îi șopti la ureche femeia și-l cuprinse pe după gât cu brațul ei moale și cald. Măgărușule... Măgărușule...

— Și dobitoc, și bivol... nu-i așa?

— Da, da, așa e! Numai culcă-te odată...

O rugă cu binișorul pe nevastă, să se întoarcă în dormitor, și luă din nou manuscrisul.

— Dobitocule — începu să-și spună cu un ton blând. — Dobitoc, bivol, măgăruș... și deodată se simți fericit că editura se interesează de soarta lui cu atâta căldură.

După observațiile de amănunt urmau concluziile:

„Scriitorul nu a reușit să contureze destul de precis personajele. Lui Barta îi lipsesc trăsăturile eroului pozitiv. Scriitorul trebuie să acorde mai multă atenție oamenilor. Dintre sute și sute de oameni, trebuie să găscască reprezentantul tipic, din care să modeleze înfățișarea eroului pozitiv. Un

astfel de personaj însă, nicidecum nu poate avea urechile clăpăuge! Cine dracu a mai văzut așa ceva?"

Și în sfârșit, dintre toate, poate cel mai important lucru:

„Scriitorul reacționează injust la anumite fenomene ale vieții. Exagerează unele defecte mărunte, iar în alte cazuri le trece cu vederea. Adică nu știe să ia o atitudine combativă, care să arate perspectivele viitorului. Intrucât scriitorul contribuie la formarea vieții în mod activ, trebuie să aibă o atitudine în permanență activă. Asta trebuie s'o învățați dumneavoastră, dacă într'adevăr vreți să scrieți o nuvelă bună. Să luați atitudine! În mod activ și dând perspective de viitor!"

Cocoșul domnului Bologh cânta pentru a treia oară. Când termină de citit referatul, descifră iscălitura: Elek Pepets. E drept că s'a înșelat un pic, când credea că e vorba de mai mulți. Oare de ce vorbește acest Elek Pepets la plural?... Ei, tot una...

Se crăpa de ziuă când se calcă.

Kiș Janos își puse deci în gând să scrie o nuvelă bună și se hotărî să ia atitudine față de fenomenele vieții. Numai că nu știa cum să înceapă. Dimineața se gândi: iată prima ocazie! Vru să-i pună pe oameni, pe când aștepta autobuzul, să stea la coadă, dar fu întâmpinat de niște priviri atât de ciudate, încât îi trecu pofta de așa ceva. La prânz, la cantină, se servi supă de arpacaș și din această cauză mulți erau nemulțumiți. — Ei, acu-i acu! — se gândi — și se apucă să scrie un articol la gazeta de perete. Va apăra el cantina! De-abia îl termină, că îl și rupse bucățele și se apucă să scrie altul. De astă dată l-a pus la punct pe responsabilul cantinei. Dar după ce mai scrise câteva rânduri se înfurie și-l rupse și pe acesta. Da' cine e el să-și facă sânge rău din orice fleac! Ce legătură are afacerea asta cu manuscrisul! Dar orice-ar fi încercat să facă, referatul îl urmărea ca o umbră. Se certă chiar și cu domnul Bologh. Il făcu „reacționar notoriu“, pentru că bătrânul se îndoia de datele buletinului institutului meteorologic.

Acest exces de zel ținu câteva zile, apoi omul se mai potoli. Kiș luă manuscrisul și încercă să scrie, dar nu mergea. Dacă voia să mai scurteze, simțea că-și taie din propriul trup. Când voia s'o lărgească, parcă iceșea o zeamă-chioară. A pus totul deoparte, dezamăgit.

Așa a trecut iarna.

Intr'un târziu, primi o scrisoare. Elek Pepets se interesa și-i cerea explicații despre referat, care după el „fără îndoială i-a dat un ajutor prețios“. Da, da! Referatul!... Il citi din nou, și povestea cu atitudinea începu iar. Își băga nasul peste tot, când trebuia și când nu trebuia. Avea treabă, n'avea treabă... critica și lauda. Numai de dragul atitudinii. Până când într'o bună zi, cineva scrise la gazeta de perete un articol despre el. Supărat, procedă și el ca Elek Pepets cu manuscrisul lui. Sublinie și corectă cu creionul roșu greșelile gramaticale și făcu diferite semne pe marginea articolului. Dar a doua zi îi păru rău și scrise un articol prin care își recunosc atitudinea greșită. Află apoi că articolul semnat cu inițialele N. N. fusese scris de cel mai bun prieten al său. Ii era tare rușine de această întâmplare și deveni taciturn. Doar în ochi îi mai stăruia o încăpățănare rece. Cu această încăpățănare se năpusti peste două zile — la referat. Il rupse în bucăți și-l aruncă în foc. Ei, poftim dacă vrei, atitudine!

A doua zi se apucă de scris — și, minunea minunelor, mergea! Nu-i păsa nici de punctul *k* și nici de punctul *w*. Scria despre ceace simțea că într'adevăr lipsește din povestire; despre copacii cu frunzele foșnitoare, despre

apele înspumate, zbuciumându-se între maluri, despre cicorile albastre: despre zilele însorite de vară, despre serile cu lună și stele strălucitoare. Nevasta și copilul lui îl ascultau cu drag când le citea.

Doar cu Barta, eroul principal — așa-l botezase pe mecanicul Kovacs în povestirea sa — s'ar mai fi putut face ceva, întrucât și Elek Pepets i-a atras atenția... Se gândi să-l înfățișeze ca pe un bărbat fercheș, înalt de aproape doi metri, dar nu fu în stare. În conștiința lui, toată această muncă eroică era legată de un lăcătuș dela gatere, puțin adus de spăte, și nu-și putea închipui pe nimeni altul în locul lui. Reuși doar ca în locul urechilor clăpăuge să-i facă urechile doar un pic pleoștite.

Termină nuvela în grabă și se rezezi cu ea la poștă. Apoi porni spre casă fluierând, pe străzile ce îmbrăcaseră haina primăverii.

Între timp, manuscrisul își făcea drumul său obișnuit. A primit un număr de înregistrare, unul de ordine și un număr curent. După aceea a picat pe mâinile lui Elek Pepets. Acesta l-a citit și iarăș i-a umplut marginile cu adnotări și cifre, până când manuscrisul s'a făcut ferfeniță. Atunci i-a decupat adnotările și le-a lipit pe-o foaie albă. Când nu putea să ia o hotărâre asupra scartei fițuicilor, înființa un soi de loterie, adică le vâra toate într-o căciulă, pe care o scutura sdravăn, și lipea fițuicile așa cum îi picau în mână.

Pe urmă le dădea dactilografei la bătut și povestea începea din nou: adnotări, numerotări, ferfenițări, apoi iar căciula și iar lipitul. Și din nou totul dela început... În cele din urmă se răzgândiși, cu chiu cu vai, le aranjă în ordinea lor inițială. Era convins că a făcut o treabă bună și se apucă de ultimele rețușări. Ici o adăugire, colo o tăietură. În special, partea ce se referea la excursie îl interesa mai mult. Aceasta o sugerase el și o privea drept opera lui. Așa o și trata. Kiș scriesese că cerul era senin, limpede, ei îi mai adăugă niște nourăși de vată. Nici el nu știa de ce, dar de trei ani încoace — de când i-a explicat cineva ce fel de nourăși sunt ăștia, — nu putea concepe că un cer poate fi frumos fără ei. În toate manuscrisele care-i cădeau în mână, băga câțiva nourăși de vată.

Și mai rămăscseră câteva probleme pe care le lăsase nerezolvate. În primul rând, asubliniat cu creionul violet partea care se referea la momentul când eroul își sărută nevasta, iar acolo unde era vorba de urechile pleoștite, a trântit niște semne de exclamație apăsate.

Il mai săcâia o problemă. Oare cicoarea, despre care scriitorul spune că-i albastră, nu cumva-i galbenă? Iși făcu un nod la batistă, ca atunci când i se va ivi o ocazie favorabilă, să-l întrebe pe un fost coleg de școală, acum responsabil la un magazin de plante farmaceutice. Peste două zile, trecând spre casă, dădu pe la el, dar între timp uitase numele plantei.

— Ci... parcă se începe cu „ci“, da! Iși aduse aminte, căuta să se convingă.

— Poate ciubotică, încercă să-i ajute prietenul.

— Ciubotică? Parcă da! Da, da, desigur, dar ce culoare are?

— E galbenă.

— Zău? Ei, tot am avut o presimțire justă! Ciubotică, asta e, ciubotică! Prin urmare, într'adevăr e galbenă?

— Ei, asta-i! Doar știu cum arată — se supără fostul lui coleg de școală. Ciubotica, sau *Primula Officinalis*, e galbenă. Ii mai dădu câteva explicații, dar Elek Pepets nu-l mai asculta. Și-a notat în carnețel. *Primula Officinalis* e galbenă — și a pornit aproape în fugă. Ajunse acasă de parcă

ar fi dansat. Dimineța s'a înfățișat cu un ceas mai devreme la redacție, s'a năpustit asupra manuscrisului și a modificat fraza respectivă. „Razele soarelui de dimineță tremurau deasupra luncii, floarea de in înalbăstrea câmpul, iar florile de cicoare se iveau ca niște pete galbene dintre ierburi“. Apoi s'a întins cât era de lung, mulțumit, și i-a trimis o scrisoare lui Kis, în chestiunea litigioasă.

Trecu vara și sosi din nou toamna. Dealungul străzilor vâjâia un vânt rece, prevestitor al zăpezilor, târând frunzele uscate pe asfaltul ud. Din când în când, pica, cu un sunet sec, câte-o castană. Kiș își ridicase înfrigurat gulerul. Luase parte la două ședințe una după alta și scăpase autobuzul. Dar nu-i părea chiar atât de rău; cel puțin putea să ia un pic de aer, după atâta fumăraie. Aerul rece l-a trezit când a închis poarta locuinței sale, peste care se lăsase liniștea. Era bine dispus. A străbătut pe tăcute cerdacul, iar când a ajuns în bucătărie, a zărit îndată pe masă, binecunoscutul plic.

Un plic mic de astă dată; deci nu i-au mai trimis înapoi manuscrisul — se gândi el și fața i se luminează; dar bucuria îl părăsi pe loc. Dacă i-au scris din nou: „... am luat manuscrisul în lucru“? L-ar fi lăsat pentru dimineața, dar curiozitatea îl răzbi.

„— Dragă tovarășe“ — citi el începutul tip de scrisoare; gura i se strâmbă, schițând un zâmbet amar.

„Am citit manuscrisul dvs., și am convenit că în forma actuală — lăsând la o parte unele mici rectificări, — îl găsim publicabil.“

În primul rând, am găsit în manuscris o gravă eroare de fond. Cicoarea, pe numele întrebuintat în botanică „*Primula Officinalis*“ — nu e albastră, cum ați afirmat, ci e galbenă. Spre norocul nostru, ne-am îndoit și ne-am documentat.

Găsim că nu e just că Barta, eroul nuvelei, își sărută nevasta pe furiș, printre copaci. Barta are o locuință înregistrată la oficiul de închiriere respectiv, și nu e deloc necesar nici să se grozăvească la o excursie, și anume cu un lucru la care de altfel are toată drepturile prevăzute de lege. Un muncitor conștient nu poate fi un astfel de flueră-vânt. Găsim că ar fi fost mult mai bine, ca această întâmplare să fi avut loc acasă, după ce soții au scăpat de povara rucsacurilor și după ce femeia ia în brațe, dela bărbatul ei, copilul adormit.

Încă din rândul trecut, v'am atras atenția (păcat că nu am accentuat destul), că urechile eroului pozitiv nu pot fi clăpăuge. Dumnezeuastră n'ați înțeles desigur marea importanță a acestei probleme și v'ați rezumat la o rezolvare verbală: evident că v'a scăpat din vedere că „clăpăug“ sau „puțin pleoștit“, în fond, înseamnă acelaș lucru. Trebuie să vă amintim deosemena că — urechea clăpăugă (sau pleoștită) provoacă râsul. Și un om a cărui înfățișare provoacă diafragma la râs nu poată să-și atragă o bună reputație. Prin urmare, nici nu poate să fie un muncitor fruntaș. Recunoaștem: se poate întâmpla să existe un muncitor deosebit de înzestrat, care întâmplător are într'adevăr urechile blegite. Dar acesta nu e tipic. Barta trebuie înzestrat neapărat cu altă înfățișare, de muncitor fruntaș, cu mai multă prestanță! Semnat: Elek Pepets.“

I-ar fi răspuns chiar atunci, totuși se hotărî să se culce. Din păcate, nu putu dormi. Toată noaptea se svârcoli în așternut, iar dimineța se simțea de parcă l-ar fi bătut cineva. Își spală cu apă rece și-și pieptănă părul lins, cu cărare într'o parte, ca să acopere chelia cât o monedă, ce i se ivea în vârful capului. Munci toată ziua fără tragere de inimă, abia așteptând

să se facă odată ora de plecare. Se apucă să ticluiască scrisoarea încă înainte de a se fi făcut curat în birou. Femeia care făcea curățenie se tot învârtea măturând în jurul picioarelor sale.

„Nu sunt de acord cu observațiile dumneavoastră” — începu el.

„Înainte de toate nu aveți dreptate în ceea ce privește cicoarea. Primula *Officinalis* e același lucru cu planta numită Ciuboțică (și eu m'am îndoit și m'am documentat), care într'adevăr e galbenă. Nu cunosc numele Cicoarei folosit în botanică, dar floarea ei o cunosc bine. E albastră. După acest amănunt o cunoaște și măgarul, care are o preferință specială pentru lujerii de cicoare.

Fără îndoială că Barta are o locuință anunțată la oficiul respectiv, și-l leagă de nevastă legături perfect legitime. Totuși nu renunț la fragmentul criticat. Îi las așa cum l-am scris.

Cât despre urechile blegite ale lui Barta, nu merită să discutăm. Dacă nu corespund gusturilor dvs. puteți să le ajustați după forma pe care o doriți. Eroul așa trăiește în nuvela mea, și nu-l pot descrie altfel.“

Spre marea lui mirare, abia trecură șase luni și primi un răspuns.

„În chestiunea cu cicoarea dvs., ați avut într'adevăr dreptate. Dar constatările aproape spirituale care se leagă de această plantă tot nouă ne dau dreptate. Redactorul nu e măgar. Se știe că numele Cicoarei e *Cicorium* și că din rădăcinile ei cărnoase se prepară prin ardere lentă *Cicoria*. Acest lucru însă măgarul nu are de unde să-l știe.

Cât privește fragmentul cu sărutarea, nu dorim să îngădim libertatea scriitorului. Dacă țineți morțiș la el, din partea noastră poate rămâne, dar trebuie să vă spun că noi considerăm aceasta ca o îngâmfare inutilă, ca o rămășiță mic-burgeză.

Urechile lui Barta au rămas o întrebare încă nerezolvată.

Din păcate, categoria încăpățănare de care ați dat dovadă dvs., îngreunează lămurirea acestei probleme. La drept vorbind, de ce țineți atât de mult la urechile astea? Urechile n'au un rol primordial când vrei să scoți în evidență trăsăturile caracteristice ale unui personaj. Și dacă totuși au un astfel de rol, apoi aproape întotdeauna îl au în sens negativ. Dacă dvs. țineți morțiș să înfățișați aspectul exterior al eroului ceva mai semnificativ, de ce să vă opriți asupra urechilor și nu asupra bărbiei sau mai degrabă a nasului... Nu exagerăm dacă afirmăm că o figură pozitivă se poate distinge cel mai ușor după nas. Inchipuți-vă numai cu cât ar fi mai bine conturată figura lui Barta dacă ar avea un nas cărn. Dacă vroți să-l înfățișați pe eroul dvs. neapărat cu trăsături luminoase, oricum tot nasul oferă mai multe posibilități, poate fi un nas ascuțit, turtit, strâmb, sau un nas ca ardeiul, fără să fie nicidecum negativ. Cu pleoștirea asta, dacă ne gândim bine, dvs. sărăciți figura eroului; și-apoi aduce puțin și a naturalism! Iată numai câteva mărunțișuri care pot da naștere la greșeli atât de grave!

Repetăm încă odată: Noi nu intenționăm să influențăm scriitorul într'un fel sau altul, și cu atât mai puțin să-l obligăm. Dar sunt unele puncte de vedere universal valabile, asupra cărora trebuie să vă atragem atenția. N'am vrea ca nuvela dvs., dealtfel reușită, să nu apară din cauza unor lipsuri aparent mărunte, dar foarte importante.

Pentru lămurirea acestei chestiuni am ținut o consfătuire de trei zile, având o singură ordine de zi și anume: Ce aspect poate avea pleoștirea urechilor lui Barta.

În urma discuțiilor s'au formulat două puncte de vedere:

a) Pleoștirea urechilor lui Barta e *superficială*, deci este o pleoștire formală;

b) Pleoștirea urechilor lui Barta este *esențială*, prin urmare o pleoștire de adâncime, de bază.

Concluziile care pot fi trase din aceasta nu pot fi decât de două feluri:

a) în măsura în care pleoștirea este *superficială*, prin urmare e vorba de o pleoștire formală, soluția dată de autor corespunde cerințelor în mod just. În loc de urechi „clăpăuge“, urechi „puțin pleoștite“.

b) În măsura în care pleoștirea urechilor lui Barta este *esențială*, deci o pleoștire de adâncime (de fond), e nevoie de-asemena de o prelucrare de fond a nuvelei.

Adică, tocmai de felul propus de autor. Acest lucru însă nu-l poate face editura, pentru că ar trebui să intervină prea mult în munca scriitorului.

Constătuirea de trei zile nu a putut hotărî adevărul cu privire la felul pleoștirii urechilor lui Barta. Am crezut de cuviință că în această chestiune de mare răspundere trebuie să facem apel la un ajutor din afară și am trimis manuscrisul la forurile competente. Până nu cunoaștem părerile acestor foruri, nu putem să ne spunem nici un punct de vedere hotărît cu privire la manuscris.

După ce Kiș își potoli supărarea, îi răspunse:

„Păcat că nu mai pot urmări desfășurarea înaltelor și cuprinzătoarelor dvs. idei fixe. Nu cred însă că clăpăugeala eroului meu ar face parte dintre lipsurile esențiale ce ar fi hotărîtoare, după dvs. Sunt convins că Barta, așa cum l-am descris, este un personaj viu, și nu pot să-i aduc nici o modificare.

În seara aceasta, pentru prima oară în viață, Kiș și-a înecat amarul în vin. Orbecăia spre casă, împleticindu-se pe trotuarul lunecos, și din când în când rezemându-se de ziduri, întreba pe câte un trecător: mă frate, nu știi ce înseamnă „pleoștire esențială?“

Acasă, nevasta îl aștepta aplecată deasupra gherghelului.

Încă de aseară, de când plecase cu fața schimonosită, de atunci îl tot aștepta. Când și-a zărit nevasta, Kiș s'a înduișat și a început să plângă. Dar nu voia nici în ruptul capului să se culce. Cu capul tras între umeri, a stat vreun sfert de ceas îngândurat, fără să scoată un cuvânt, apoi i s'a adresat nevestei, încercându-și vorbele:

— Îți mai aduci aminte de excursia aceea când, pe sub copaci, pe furiș...

— Sigur că-mi aduc aminte, îl liniști femeia. Hai, culcă-te, că nu te simți bine.

— Ce, nu mă simt bine? se îmbufnă Kiș. Cel puțin de nu m'aș simți bine. Eu sunt o rămășiță mic-burgheză, un îngâmfat. Înțelegi? O rămășiță mic-burgheză, un îngâmfat!...

Și continuă să repete aceste cuvinte și în pat, până ce-l cuprinse somnul greu.

A doua zi, sfâșiat de arsuri în stomac, asculta cu fața aprinsă de rușine ocările nevestei și se jură că n'o să mai puie mâna pe condei în viața lui.

Intr'o dimineață, când intră în birou, unul din colegii săi îi puse în față un ziar. Ii spuse surâzător, arătând cu degetul un titlu cu litere groase.

— Te privește și pe tine.

„Insemnări pe marginea unui manuscris“ — așa suna titlul. Parcourse articolul în fugă, puțin emoționat, apoi îl reciti mai atent. Simțea că o ceață groasă i se lua de pe ochi.

„Am citit cu mare plăcere nuvela interesantă a lui Kiş Janos, intitulată „Insuflețire“ — scria autorul articolului — și mi-ar plăcea să mă întâlnesc cu mulți muncitori ca Barta în literatura noastră. Cel puțin cu atâția cu câți ne putem mândri în realitate. Că are urechile puțin clăpăuge — sau puțin pleoștite?! Pe eroul pozitiv nu-l conturează trăsăturile feței, ci trăsăturile de caracter. Numai atunci strică urechile clăpăuge, dacă cresc prea mari fără niciun sens, și ascund adevărul. Așa s'a întâmplat și cu urechile lui Barta. Dacă Elek Pepets s'ar fi legat mai puțin de urechi și ar fi văzut dincolo de ele, ar fi văzut în nuvelă ceea ce într'adevăr era greșit. Ar fi observat că cele înfățișate în nuvelă, aspectele propriu zise, cuprind probleme depășite care erau actuale acum doi ani. Despre acest lucru trebuia să-i atragă atenția scriitorului. Asta era datoria redactorului.“ Kiş privi îngândurat înaintea lui. Păi, într'adevăr, au trecut de atunci doi ani de când a scris nuvela! Câte nu s'au întâmplat de atunci la ei la întreprindere. Dar în întrecaga țară! Și ce-a văzut, ce a scris el din toate acestea? Nimic! Din pricina urechilor clăpăuge n'a văzut nici el realitatea. Cu ce e el mai bun decât Elek Pepets? Nu cu mult. Totuși, după ce recunoscu cinstit toate acestea, Kiş nu se simți amărît. Mai degrabă întărit.

Incepu chiar din seara aceea să scrie, fără să mai aștepte răspunsul editurii. Peste două săptămâni trimise manuscrisul; și iată că a și început să-l preocupe o nouă întâmplare: Cum s'a putut ca Varga, băiatul acela chiulangiu, să devină un muncitor de nădejde. Nu mai prididea, atâtea avea de scris, căci câtă vreme se omorîse cu urechile clăpăuge nu văzuse ceea ce petrecea sub ochii lui.

Își mai bătea capul cu aceste gânduri, când primi o scrisoare dela editură. Era anunțat că manuscrisul a fost trimis mai departe. Cel ce-i scria, se scuza pentru întârziere, dar îi arăta că nu avusese nici o cunoștință despre nuvelă. Așa o preluase dela Elek Pepets, care între timp fusese mutat la un Aprozar. Kiş își aminti de referat și găsi cu cale că nu e întâmplător faptul că l-au mutat pe Elek Pepets la Aprozar.

VÂNĂTORUL DE IEPURI

Trenul mă poartă prin câmpia Teleormanului, lăsând prin limpezimile zării fuioare dese de fum. Mă năpădesc gânduri bucuroase. Oare într'adevăr ai câștigat, măi, Ioniță Amarei? Am câștigat, răspund tot eu. Imi vine să cânt de bucurie, să-mi poftesc vecinul să fumeze din țigările mele sau să străbat de-a-fuga vagoanele trenului și să întreb pe toată lumea: Cum? Voi nu știți? N'ați auzit că eu, colectivistul Ioniță Amarei am câștigat la Rușii-de-Vede? Dece tăceți? Nici nu știți ce înseamnă Spartachiada Satelor!...

Simt că am putere să mă apropiu de fiecare, să povestesc pe îndelete cum am fost la Rușii-de-Vede și că am ieșit cel mai bun alergător pe raion. Celor bătrâni le-aș zice: „Zău, așa a fost, nene! Mă crezi?” și mi-aș îngroșa într'adins glasul, ca să mă știe mai bărbat decât optsprezece ani. Celor mai mici le-aș mai înflora un pic întâmplarea, ca să-i ucidă mirarea, iar femeilor le-aș arăta mândru diploma și cupa de argint, că ele cred numai ceea ce văd... Fiecare pui de gând de acest fel parcă-mi picură în inimă miere de albină. Așa-i de tare bucuria asta a învingerii, care a pus stăpânire pe mine. Mă cuprind fiori calzi, deși e răcoare și simt furnicări prin trup, de parcă aș fi băut o băutură tare, un fel de rachiu, care-ți aprinde flăcări în vine... Tare e bine așa. Sunt în tren și nimic nu mai doresc decât să ajung iute, mai iute, cât mai iute în Spătărei, la colectivă, acasă.

Aleargă trenul și aruncă în largurile zării aceleași fuioare negre de fum. Apoi ele se desfășoară leneșe prin văzduh, anunțând satele că e ceasul cinci și prin inima stepei trece trenul dinspre Rușii-de-Vede. Dela fereastra vagonului văd în fugă câmpuri, câmpuri rodite, un pâlcc de pădure, livezi, un pod și-o apă, apoi iar câmpuri, câmpuri rodite, cum sunt ele în cumpăna verii... Trec cu atâta iuțeală prin dreptul ferestrei, de parcă Teleormanul s'ar grăbi să aducă în fața ochilor călătorului tot ce are bogat, întins și frumos...

Aleargă trenul iute. Dar gândurile mele aleargă mai sprintare, și parcă mă văd gata sosit acolo, în Spătărei, la colectivă, acasă... Străbat ulița mare. Pe colbul muiat de ploaia din ajun se văd urme de care. Mă simt ușor, mă simt acasă. Zăresc hambarul colectivei ce se ridică pentru noua recoltă. Aud și loviturile de bardă. Oare secerătorii s'au întors de pe câmp? Nu cred. Ei vin mai târziu. Pe vremea asta vin vacile dela păscut. Acasă trebuie să fie doar femeile venite să mulgă. Da, chiar simt iz de lucernă proaspăt cosită și iz îmbietor de lapte cald. Hai să intru mai iute, mai iute! Vai, da! cum am putut să uit? Le aduc o veste mare și nici nu m'am gândit măcar ce să zic și cum să zic. Oare să le spun într'adevăr așa: „Nu v'am făcut de

rușine!“ și-apoi să le strâng mâna pe rând? Nu-mi place. Poate e mai bine așa: „Ei, am câștigat, și ce vă mirați?“

Dar n'am vreme de socoteli că și aud strigând:

— Iote-l pe Amarei!

Apoi alții:

— A venit Ioniță Sportivul.

— S'a întors fugaciul!

N'au întârziat nici întrebările:

— Cum a fost?

Simt că mă cuprind căldurile emoției, mă înecă și nu mai pot să scot o vorbă. Nu pot rosti cuvintele pe care le pregătisem. Ei totuși întrebă:

— Ai fugit?

— Ai câștigat?

Fac doar un semn cu capul, dând a înțelege că răspund la ultima întrebare. Ne așezăm pe iarbă. Vin și alții.

— Povestește-ne, măi Ioniță, spune-ne cum a fost.

— Ei, am câștigat, ce vă mirați! E așa de grozav?

Și totuși încep a povesti. Firul povestirii mă face să revăd cu ochii minții totul, așa cum fuse fuga dela Rușii-de-Vede.

...Stadionul. Porniserăm în grup. Ce, parcă se vedea că Amarei e pe acolo? Nu se vedea. Bine că s'a văzut la sfârșit. Toată lumea a văzut și-a auzit. Iacă ce:

— Tovarășul Ioniță Amarei din Spătărei: trei mii de metri, 9 minute, 2 secunde, anunța unul, care împărțea premiile. Am primit cupa pe care o vedeți, o diplomă și hăinăria de bumbac. Nu terminară bine cu mine, că mă și înconjurară niște doctori, care m'au potopit cu zeci de întrebări:

— Câte concursuri ați mai câștigat?

— Alergați și iarna?

— Cum vă antrenați? Aveți metode personale?

— Câți kilometri alergați zilnic?

— Cum vă alimentați? Mâncați la ore fixe?

— Câte ore dormiți?

— Sunteți însurat?

Nu pricepui defel ce rost au aceste întrebări și nu puteam să înțeleg de ce e nevoie de-atâta doftoret prin preajma mea. Eram zdravăn ca niciodată.

— Răspunde-ne, tovarășe Amarei, mă îndemnă unul dintre ei. Îți întocmim fișa de sportiv.

Ei mă întrebau, iar eu le răspundeam. Le povesteam tare bucuros, pentru că ei erau primii în viața mea care mă întrebau ce mănânc, cum dorm, adică întrebau cum trăiește Ioniță Amarei, sportivul.

Imi amintesc că numai dela mama mai auzisem asemenea întrebări, despre mâncare și somn. Bine, dar atunci era altceva. Eram copil și ajungeam cu capul numai până la colțul mesei... Încă de pe-atunci îmi plăcea să fug. Tata la boier, mama la boier. Ei porneau în zori la câmp, iar eu — care n'aveam putere bărbătească în brațe — îi așteptam acasă. Ce făceam? Li așteptam? Nu-i adevărat.

— Cin' te gonește, mă Ioniță, de fugi ca mânzul? mă certa în fiecare scară tata, venit dela muncă. Mergi mai domol, că doar n'ai foc în călcâie.

— N'am foc în călcâie și-am să merg mai domol, promiteam eu.

Și într'adevăr, mergeam mai domol. Imi încetineam pașii într'adins când treceam pe lângă casa noastră, ca să nu mă pârască mama, ce venea să facă mâncare. Trecând de cotitura drumului, o tuleam și mai năpraznic. Băteam pașii cu mânie, stârneam în urma mea trâmbe de colb, întunecând

soarele ce semăna c'un arici... Apoi, colbul se lăsa în straturi pe albiturile întinse pe garduri.

— Auzi, vecine? venea la sfadă câte-o femeie din sat. Domolește-ți copilul, că de nu îi smulg urechile. Uite ce-mi făcu... Și femeia venită să-mi dea pe față toate năzdrăvăniile, arăta câte-o iie colbăită sau câte-o cămașă ce căștigase culoarea lutului.

Seara, mă judeca tata:

— Ce-ți spusei, mă? Cum îți spusei? Cântă!

— Să vezi, tăicuță, nenea Ariton-pescarul mă trimise după-o litră de țuică, mă desvinovăteam eu.

În asemenea cazuri judecățile puteau fi numai două: sau mă ținea o zi întregă legat de piciorul patului, sau aveam parte de nouă mângâieri numărare de curelușa dela pantalonii tătuchii.

Era luna August și pe câmpuri fuseseră strânse grânele. Zic eu: „Mai bine să-mi astâmpăr setea de fugă alergând dealungul câmpurilor, că nu-i nici rufărie, și nu-s nici femei răutăcioase, care să se jeluască tătuchii“. Așa am făcut. Alergau cât era ziua de lungă. Când oboseam, mă așezam turcește pe miriște și descojeam între palme câteva spice rămase după seceriș. Boabele de grâu erau uscate ca sarea, erau arse de focul corespunzător și erau dulci, ah! ce dulci!... Porneam apoi iarăși de-a fuga, până ce obrazul mi se făcea roșu ca sfecla.

Odată, am ieșit, ca'n alte dimineațe, ca să sburd. Era timp umed și auzeam cernerea ploii. Cum? Pentru atâta lucru să nu fug? Nici vorbă! Și pornii peste câmpuri. Eram desculț și arătura de toamnă își adunase belșuguri de ape. Era moale pământul și tare-mi plăcea... Parc'ar fi fost așternute pe jos perne umede și reci. Deodată mă fulgeră o spaimă grozavă. Dintr'un răzor apropiat fășni, ca din pușcă, un iepure cu blană de culoarea ruginii. O clipă rămăsei pe loc, apoi picioarele prinseră să frământa mai iute pământul și mă trezii alergând după sălbătăciune.

— Țin'te, sălbaticule, că te prind, i-am strigat, și-o luai pe urmele lui.

Seara nu m'a certat nimeni din cauza alergăturii din ziua aceea. Mama frigea epurele pe care-l prinsesem, iar eu îi povesteam tatii:

— Să vezi, tăicuță. Fug eu cât fug și văd că sălbătăciunea dă din copite să-și asvârle nămolul ce-l împiedica. Te prind! îi zic. Dar el își iuți pasul. Îl gonii așa în câmp deschis vreo cinci șase linii de loc! Imi simțeam trupul nădușit de sudoare. Dar cum să mă opresc? Nici vorbă! Îl goneam de mult și până la urmă tot trebuia el să-și dea sufletul. Îi și vedeam șerpuirea blănii, svâcnetul neîntrerupt peste brazdă. Cinci pași, doi pași și apoi — țâști! mă aruncași asupra lui...

Și dintr'odată m'am aruncat la pământ să-i arăt și tatii totul, așa cum a fost. Parcă-i simțeam și acum svârcolirile înnebunite, sângele cald ce mi se prelingea din mâinile sgâriate de sălbătăciune. Și ce tare-mi ardeau acum mâinile. Mă usturau de parcă ar fi fost înfășurate în fire de sârmă înfocată...

— Dar ce pățiși la mâini, măi Ioniță? Ia să te văd!

— Mai nimica, tătuță, îi dădui eu răspunsul, ascunzându-mi mâinile la spate. Să vezi cum a fost... adică... cum să spun? Nu știu, adică, da...

— E gata masa! Haideți, ne pofti mama.

Bucuros de împrejurare, adăogai:

— Vai, mi-e o foame de mor, tătuță. Las' că-ți spun eu pe-urmă cum a fost...

Din ziua aceea m'am împrietenit cu câmpurile. Alergam și prindeam

iepuri, îi ridicam de urechi și le curmam svârcolirea printr'o lovitură potrivită după ceafă.

Dar asta dăinuî până'ntr'o zi. Incepuseră alte întâmplări. Iată-le...

Nu mai prindeam iepuri pe câmp. Taica murise, iar maica mă dădu argat la Răbăgală Gaston, care pe-atunci avea cârciumă'n sat.

— Primiți-l vă rog, dom' Gaston. N'am ce-i da acasă... Numai pentru mâncare vă rog să-l primiți, o auzii pe maica rugându-se.

Mă primi pentru mâncare.

— Vei servi la tejghea, vei face curățenie în local și te vei spăla pe picioare de trei ori pe zi! îmi spuse Gaston la primire.

— Așa voi face, întării eu.

Îmi amintesc totul: mă trezea în zori, la al doilea cântat al cocoșilor, ca să am grijă de focul dela cazanul de fierț țuică. Pe când se trezea satul mă trimitea la tejghea, și-mi spunea, de parcă mi-ar fi dat binețe:

— Să nu furi, mă! Știu eu că ești pungaș!

— Nu sunt, dom' Răbăgală!

— Taci, și măsoară o litră pentru 'mnealui!

Tăceam și măsuram rachiul până după amiază, până seara, până noaptea, până ce-mi asfințeau ochii de somn. Cârciuma era plină de fum și de oameni. Mulți era amețiți, numai dom' Răbăgală era treaz, foarte treaz. El lua banii și trebuia să fie cu ochii în patru, că — zicea el — cei ce iau bani trebuie să aibă capul treaz.

În crucea nopții, când la cârciumă nu era nici un suflet de om, stăpânu-meu punea lampa pe tejghea și-și socotea banii: pe cei de hârtie îi lua cu grijă, îi netezea cu latul palmei, iar pe cei de aramă îi zornăia într'un fund de ciorap. Apoi îi aduna în grămăjoare mici, și pentru fiecare scria câte ceva într'un caet vechi. Creionul chimic și-l înmuia în gură, lăsând între buzele-i cărnoase câte un semn violet, scris de creionul cel chimic, creion de cârciumar. Când își termina socotelile, venea aducând lampa, banii numărați, câte un zâmbet și vorbe poruncitoare.

— He, he, de nu cură, picură! Asta-i... Ei haideti, rugăciunea și la culcare!

Întindea pe jos, lângă un perete, o șubă ciobănească. Cădea în genunchi, el, stăpânu-meu, și cu Lușca, stăpână-mea. Se închinau frângându-se din șale, atingând cu fruntea blana șubei, apoi își pironeau privirile către icoanele spânzurate în perete. Și stăpânu-meu și stăpână-mea șopteau câte ceva, dar așa, în taină, fără glas auzit, temându-se parcă să nu priceapă unul ce povestește celălalt sfinților din pereți. Sfinții erau trei în total: doi Hristoși, amândoi fii ai lui Dumnezeu și o Sfântă Născătoare. Unul dintre fii era slăbuț dar zâmbitor; celălalt era mai hrănit, dar prea serios. Fecioara însă era...

— Tu? se întorcea spre mine stăpânul.

— Și eu, răspundeam închinându-mă și căzând în genunchi acolo unde mă aflam. Eu n'aveam pe aproape icoane. Aveam în schimb două poze mari, ce vorbeau despre tinerețile stăpânilor. Ce, parcă ălora nu mă puteam ruga? Mă puteam! Lor m'am rugat. Una dintre poze îl reprezenta pe Gaston, stăpânu-meu, pe vremea când a fost prin țări străine. Avea mustață răsucită și poza era boită în culori. De câte ori nu se lăuda: „Mă, în tinerețile mele fusei în Ghermania. Fuscii prieten cu oameni mari, era unul Wilhelm Otto von Frankfurt, altul Kurt Lange von Banden-Baden... Zic eu:—Ce parcă numai ăștia poate să fie mari? Răbăgală nu? Cum să nu?! Și mi-am reparat și eu numele: Herr Gaston Răbăgală von Vlașca, îmi spuneam eu. Așa îmi spunea și lumea Ghermaniei... Și-avea dreptate stăpânul meu.

Tocmai așa sta scris și pe icoană: „Junger herr Gaston Răbăgală von Vlașca“... și'n pururea și veci vecilor Amin! — îmi terminai eu rugăciunea.

— Amin! mai repetam odată ca să m'audă și stăpânul.

— Așa de repede te rugași mă?

— Așa!

— Mai roagă-te.

— Mă mai rog.

Acum mă îndreptai spre poza lui stăpână-mea. Ea nu fusese în străinătăți. Deaceia se pozase în târg la Alexandria. Chipul îi era tot în culori, dar prea era pistruiată. Dealtfel nu arăta tocmai așa de rău, că era pe aproape un buchețel de busuioc și avea miroznă plăcută, icoana lui stăpână-mea, ...și nu ne duce pe noi în ispită și ne mântuiește, Amin!

Terminam cu toții închinările și rugările și plecam la culcare; fiecare pe unde ne aveam culcușurile: ei în casă și eu în iesle.

Când aveam mușterii și după miez de noapte, nu ne mai rugam. Rămăneam în cârciumă, măsuram rachiu, ascultam înjurături și vedeam oameni cunoscuți clătinându-se. Chinuit, în serile acestea picoteam și adormeam pe tejghea. Tejgheaua mare, era groasă și acoperită cu tablă. Imi rezemam de ea fruntea înfierbântată și mi-o răcorea. Era bine... dar Gaston, stăpânul', isbea cu pumnul-i puternic, trezindu-mă. Lușca, nevastă-sa, hohotea să crape de râs, iar el, stăpânul, răceea:

— Dormi în post, nătărăule, ai? Ia mai dă o porție 'mnealui!

Măsuram rachiu. Vedeam cum îmi tremură paharul în mână și iroseam picături de țuică turbure. Vedeam și Răbăgală stăpânul, care era cu ochii în patru.

— Nu vărsa, mă, născătoarea mă-tii! Că nu-i marfa lui tac-tu... Vezi c'ai trecut de linie, mă! S'oprești dela altu', auzi?

Opream dela altul. Am tot oprit până ce în anul 1949 a fost oprită și cârciuma lui Răbăgală. Statul zicea că-i tâlhar și chiabur și nu mai are voie să înșele sătenii.

Pe mine m'a trimis să păzesc oile, iar Gaston Răbăgală, stăpânul-meu s'a făcut geambaș de cai. S'a împrietenit cu un turc șiret din satul vecin, care se ocupa de mai multă vreme cu negustoria asta. Venea des la Gaston stăpânul-meu, vorbeau, numărau bani și vorbeau tănuț, apoi plecau împreună prin sate: cumpărau și vindeau iepe, mânji, cai buni și răi, nu mai bani să iasă...

Turcul acela fuse înainte un fel de logofăt, la boier Sergiu Sprințea, unde e acum gospodăria de stat. Știam asta din spusele tătuchii, că acolo, pe moșie a muncit, cât a fost în viață. Boier Sprințea îl adusese pe turc de peste apă, ca să poată ține în chingi argățimea, zilerii, c'atunci când spune vorbă de foc, foc să fie! Era rău la suflet turcul adus de peste apă. Avea picioare scurte și strâmbe, capul mic și uitătura fioroasă. Era mic la trup de ajungea cu capul numai până la umerii lui Răbăgală Gaston, care mie îmi era stăpân, iar lui prieten de faptă. Gaston, stăpânul', era nalt, vânos, și când avea vorbă cu turcul se așeza în scaunul cu spetează de sub nuc, iar prietenul său rămânea în picioare, c'asa putea vorbi mai bine. Turcul nu știa limba țării, dar Răbăgală se înțelegea de minune cu el. Nu știa limba țării? Știa în schimb altceva. Știa să asvârle sfârcelel biciului între spete de om, să te frământa cu calu'n țărăne și să strecoare leii strălucitori sub brăul de stambă galbenă strânsă în jurul mijlocului. Stătea turcul pe cal, purtându-și privirile peste câmpuri. Vedeam ceva. Iși închidea pe jumătate pleoapele peste ochii tulburi și verzi, gura i se strâmba a sudalmă, iar mâna începea să șuiere bici prin văzduh. Te făceai pământ când îl vedeai

gonind dealungul câmpiei, slobozind împletitura de piele a biciului peste spinări asudate. Câte doi cai schimba turcul pe zi. Li gonea și-i umplea de spumă, încât o puteai lua cu palma de pe ei. Așa făcea turcul care era vătaf și logofăt la boier Sprințea și care acu' e prieten de faptă cu Gaston Răbăgală, stăpănu-meu. Dela tăicuța le știu pe toate, c'a trăit, a văzut și mi-a spus...

Acum însă e altceva. Nu mai e nici boier Spintea, nici moșie, nici puterea lor. Acum trebuia trăit altfel, fără sgomot. Asta i-a spus-o turcu și lui Răbăgală:

— Tu, fii mie frate! mă'nțelegi, mă? Vinzi tot ce poți: pământ, cai, că altfel nu poate trăim noi acuma. Apoi ne apucăm de negostorie de cai, că-i meserie fără niciun zarvă. Pleci, cumperi, vinzi, mai vi pe-acasă, iar te mai duci și aștia uită de tine... urma rămâne doar în culbul drumului, dar vine vântul și șterge pe ea... pricepi tu pe mine, mă frate, mă Răbăgală? Pricepi tu pe mine?

Gaston Răbăgală, stăpănu', pricepu, că închinară câteva păhărele.

— Asta nu facem mult vreme, continuă turcul. Auzi măi, Răbăgală frate-miu? Apoi avem noi putere căpătăm moșie, tu crâsmă, scoatem bici și dăm... știm noi în cine. Dar până atunci fim și tu și eu ca salcia. Auzi? Pricepi tu pe mine, frate-miu Răbăgală?

Gaston l-a priceput pe turc. A început să vânză căruțe, vite, încerca să vândă pământ, ba dădea și fără plată, că, zicea el:

— Să ai și tu o palmă de loc, măi cumnate, că vezi, sângele nu se face apă și vremea asta nouă e pentru noi aști de jos și cade-se să ne ajutăm între noi și... să nu mă uți.

Unii primeau, alții nu.

— Ce, mă chiaburane? Ai vrea să te descotorosești de avere și să te ai tovarăș cu noi? Când ți-i vedea ceafa! Auzi?

Răbăgală însă era ca „salcia“ și în fiecare zi avea la el vorbe de linguire, pe care le împărțea în deosebi celor înversunați.

— Sânt om nevoiaș ca și voi, ce am? Pământ: trei pogoane, vite două; oi să le numeri pe degete, iar de argat nici pomeneală. Il țiu pe Ioniță Amarei, pe care îl am de milă, așa pentru iertarea duhului.

Așa a devenit stăpănul Răbăgală, om plecat și prieten de faptă cu turcul. Străbăteau sate și târguri împreună, cumpărau și vindeau, se'ntorceau cu chimirile pline: aduceau bani, bani mulți și svonuri dușmănoase. Eu, Ioniță Amarei, care eram argat, colindam stepa cu cele douăzeciși cinci de oi chiaburești. Mare scofală, n'am ce zice! mai degrabă îți vine să tragi o sudalmă decât să-i spui cuiva că te chiamă Ioniță Amarei și că ești cioban peste douăzeci și cinci de oi chiaburești. Zău așa!

— Ce, mă? Ai poftă de-o meserie mai mare? M'a întrebat într'o zi stăpănul Răbăgală. Pentru asta trebuie cap luminat, mă! Il ai? Nu-l ai! Trebuie cel puțin patru ilementare și-un ghimnaz. Le-ai făcut? Pe dracu! Trebuesc gologani, mă. Il ai? Păduchi!... șterge-o cu oile pe câmp, că ele-s de tine și tu ești de ele.

Și-am ieșit la câmp. De-atunci tot ies. Imi iau bâta, bocceluța cu hrană uscată, pentru o săptămână, ș'apoi bate câmpia Teleormanului, cohoară pân' la firul Dunării și te ține de oi chiaburești până nu mai ai picioare de mers... Abia aștepti să vină umbrele nopții să cuprindă câmpia.

Le vezi întâi așa, ca niște pânze moi, scăldate în întuneric, care vin și se cuibăresc în largurile bărăganului. Apoi, simți răcoare de seară. Pe sus prind a miji stelele. Oile, înțelegând că e timp de hodină, se îndeasă întrolaltă și prind a rumega; dulăii se fac covrig, ascunzându-și boturile la căl-

dura burților; iar tu, care ești cioban, ce ai de făcut în clipele acestea? Te îngropi în moalele ierbii, tragi de două ori în plămâni aer de seară ș'apoi te înfrupti din dulceața somnului... și zău, e grozav! Imi apropii urechea ca s'aud cățelul pământului (c'ășa mă îndemna mama când eram copil) și stau, tot stau așa, nemișcat, până mi se pare că și pământul câmpiei îmi simte trupul meu de cioban și mi-l leagănă, mi-l ocrotește. Atunci, simt cu adevărat că sunt băietul pe care câmpia-l iubește, așa, cum ar fi de pildă fiul cu mama. Imi înalț puțin capul zburlit... Aud svon dela clopoțeii oilor; simt răsuflarea caldă a dulăilor tolăniți lângă mine; un puf de pădădie adus din stepă mi s'anină de geană; simt pe aproape miros de cimbrisor tinereț și aud țărâit de greeri... Mă cuprind apoi apele somnului. Obrazul mi-l îngrop în iarba lăcrimată de roua nopților și ațipesc. Știți cum dorm? Așa, greu, ca un bolovan, de parcă și pământului îi e greu să mă țină în brațe.

Somnul ciobănesc, somnul din câmp nu ține mult. Patru, cinci ceasuri și te scoli hodinit. Teridiciși ți se pare că numai tu ești om treaz pe toată întinderea bărăganului. Apoi, aducându-ți aminte că aseară n'ai mâncat nimica, gândul te oprește aici. Îți câștigi niște cucuruzi de pe unde lipsește pândarul și aprinzi foc, ca să-i coci. Eu socotesc că nu-i mare păcat. Mai mare păcat e acela că Răbăgală, deși îmi zice „dragă“, e zgârcit, are seu la rărunchi, și-mi trimite la câmp trăistuța cu merinde săracă. Asta-i păcat; păcat și obicei chiaburesc...

E cumpăna nopții. Bărăganul doarme, focul arde, iar eu întorc cucuruzii, lăptoșii, de pe o parte pe alta. Aud din când în când pocnituri repetate. Acesta-i un semn că grăunțele mânioase vorbesc cu măriia sa jarul despre coacere. Mălaiul copt îl scot din aurul cărbunilor, îl scald în sare și-l încerc cu dinții... bun și dulce! apoi o'mbucătură de caș și iar încep dela capăt. După asta nu strică să te răcorești cu un harbuz copt. Il tai în felii mari și îți înmormântezi obrajii în ele. Pe piept simt că mi se preling șuvoiașe viorii de zeamă dulce și că se prind de bărbie semincioare smolii de harbuz. Mănânci cu poftă, iar peste miezul roșu, zimțat al harbuzului, vezi că felia mare pe care o ții în mână seamănă cu felia lunii care călătorește tăcută printre stele. Ucigându-mi foamea, mă întind pe spate, îmi pun palmele sub ceafă, în semn de perină și la ele mă uit, — la stelele cerului. Le număr, caut carul mare, ca să mă încredințez de-i tot la locul bine știut, urmăresc cu degetul Calea Laptelui și aleg o steluță care-mi place numai și numai mie... Așa mă găsesc zorii, care vin să-și facă cuiburi în câmpia Teleormanului. Mă găscse trcaz, culcat pe spate, cuprins de gânduri.

Câteodată vine să mă vadă stăpânul. Când nu sunt iarmaroace sau târguri, Răbăgală trece pe câmp, pela mine, îmi zice „dragă“ — naiba-l știe de ce — și-mi pune în față o trăistuță în care e pâine pentru mine și-un bolovan de sare pentru oi. Vine cu docarul, cu care străbate satele.

— 'trăiești, Ioniță dragă, zice stăpânul meu venit pe câmp. Îți aduși hrană să ai. Ce mai spui, dragă? Duminecă îți dau liber în sat.

Și pleacă înapoi la ture și la treburi. Naiba poate înțelege de unde izvoresc atâta bunătate...

Mergeam duminica în sat. Aici mă întâlneam cu lumca. Vorbeam, trăgeam țigări cu alți flăcăi, jucam și stăteam seara pe marginea șanțului, la sfat. Tot de-aici am și prima amintire despre fuga mea. Dacă m'ați întreba „cum“ și „ce“, v'ași spune în două vorbe și-un cuvânt, totul așa după cum au fost întâmplările. Dar dacă nu — știu eu? — să nu spună careva că mi-s laudăros.

Mai sunt aici în Spătărei — e drept! — doi flăcăi care sunt primii

la sărituri și la aruncatul cu greutatea de cincii, dar eu de fugă vorbesc. Și acolo, eu sunt! O singură dată îmi spuseră oamenii că mă laud, dar eu le-am arătat că nu, și și-au luat vorbele înapoi.

Era Duminică, și căminul cultural a chemat flăcăii satului la o întrecere de fugă. Se zicea că e un fel de concurs. Mulți s'au prezentat, că — trebuie să-i știți — în Spătărei flăcăii au sânge năvalnic, fire ardeiată și — cred eu — asta are aface cu iuțeala picioarelor. Un ceas s'au tot pregătit. Și-au scos încălțările, le-au orânduit pe marginea șanțului, pălăriile le-au lăsat în grija mamelor, ba unii și-au lepădat și nădragii. Ziceau că-s sărbătorești și-i păcat să-i stâlcești cu sporturi d'astea. Pentru asemenea îmtâmplări — auziră ei că e hăinărie specială, d'aia de bumbăcărie. Dar neavând, au făcut așa, împăcând și capra și varza. Unii au împăcat însă numai capra, nelăpădându-și nădragii. Pricepui eu pe loc care-i chestia. Pe aproape își aveau drăguțele și cine poate pofti ca...

— Hai mă, ce vă izmeneți atâta? Porniți! le strigai eu din mulțime.

Unul dintre ei îmi întoarse vorba:

— Măi Ioniță Amarei, tu ai rămas încet la minte ca stăpănu-tău ăla...

Azi nu se mai zice te izmenești, ci se spune „andenspabili”.

Pe mine m'a cuprins ciuda. Sătenii au râs cu hohote, iar flăcăii au pornit la întrecere. Nici după ce s'au întors nu mi s'a stins focul mâniei.

— Mă, eu vă tai pe voi! le-am tunat eu, aruncându-mi sumănașul în colbul drumului.

— La fugă?

— Tu?

— Pe noi? mă întrebară trei deodată.

— Eu pe voi, la fugă, le-am răspuns apăsător, tăindu-i cu privirile fără încetare. Ei stăteau nemișcați: unii încălțați numai de-un picior, alții cu cureaua nădragilor nestrânsă încă, iar alții doar așa, în „andenspabiliilor” lor de toate culorile. Se uitau unii la alții, înțelegându-se din priviri.

— Măi, Amarei, lauda de sine nu miroase abine.

— Miroase la voi a frică, le răspunsei, că ciuda tot mai era în mine.

— Ai cuvânt? mă întrebă unul dintr'o dată.

— Am cuvânt! i-am răspuns.

— Bine, măi Ioniță, mi-a zis, apoi s'a întors către ceilalți. Ce, mă? Tăcem? Ne temem noi de un argat chiaburesc? Haidem!

S'au pornit iarăși la desbrăcat, la descălțat. Eu ne având ce descălța, mi-am sumes doar nădragii peste genunchi, să nu-mi împiedice sporul pașilor. Oare-i tai ori nu-i tai? Acu' nu puteam să răspund.

— Gata, mă?

— Gata, le zisei, aruncându-mi cămașa.

— La „unu-doi-trei” pornești, îmi mai aruncă cineva o vorbă.

Pornirăm mulți. Toți fugeau ca să mă'ntreacă pe mine, pe Ioniță Amarei. Numai eu eram singur, cel care mă lăudasem. Alergam înciudat. Printre cei mulți care erau în fața mea, îl recunoscu pe Alisandru Moalfă, un prieten bun de-al meu. Îi vedeam șerpuitul spinării asudate, îi auzeam pașii, răsuflarea întretăiată, și simțeam iz sărat de sudoare. Alergam deja alături de el, la un pas. Ne-am fi putut chiar prinde de mână să mergem așa, alături, cum făceam altădată, când fugeam la scăldat. Ori fugeam la șosea să mâncăm dudu ude... Dar acuma, aici, la fuga asta nu l-am prins de mână. Nici el nu m'a prins. Aici era altceva. Se lupta fuga lui Ioniță Amarei cu fuga tuturor flăcăilor din sat. Deci mai departe, măi Ioniță, că altfel... Capu-mi berbecat parcă tăia aerul, iar în gura-mi întredeschisă se prelungeau izvorășe sărate de sudoare... Le beam, că tare mi-era sete. Abia acum

îmi dădeam scama că mă ucideau diavolii setei. Eu căutam să-i gonesc, dar ei nu și nu. În coaste simțeam loviturile inimii, ce se sbătea ca peștele în undiță. Mi se părea că duzii de pe marginea drumului călătoreau de departe înspre mine, veneau pe două rânduri și trecând îmi șopteau, îmi spuneau și din dreapta și din stânga: pe aici, pe aici ai cale liberă Haide, Ioniță, haide!

Răzbeam înainte. Când am ieșit în câmp, spre ulmii lui Dumitru Mohora vedeam nelimpede înaintea ochilor. Brazdele prelungi și proaspete, parcă fugeau și ele. Totuși era mai bine în câmp că sufla un vânticel răcoritor. Fugeam pe câmp și vedeam cum vântul adună scaietii uscați, îi face cocoloș și-i trimite să fugă în largul câmpiei. Fugeau și ciulinii stepei, cum fuge Amarei Ioniță. De pildă cocoloșul care se rostogolea în fața mea: fuge, fuge, apoi svâcnește întretăiat, ca o vietate sălbatică. Oare cu ce fel de vietate seamănă? De pildă cu un iepure de câmp, cu blană sură. Iepuro? Mă stăpâni un alt gând, un gând din copilărie. Parcă vedeam în față câmpul acela cunoscut și-un iepure ce alerga înnebunit. Simțeam cum printre fălcile încleștate slobozeam vorbe chinuite, gemute: „îl prind în câmp deschis, apoi... îl gonesc cinci-șase linii de loc!... mai multe linii de loc. Opt, zece linii de loc... Deci îl gonesc, îl gonesc până-i scot sufletul“. Și ntr'adevăr mi se părea că gonesc un iepure a ceea, ca atunci pe câmp, în copilărie. Țâșnii înainte repede, mai repede, și mai repede. Am prins o iuțeală drăcească... Așa i-am învins pe ilăcăi. Am fugit de s'a topit sângele în mine și tot i-am învins. Și cum stam pe marginea șanțului de mă'mbrăcam, la asta mă gândeam. Cerul gurii mi se uscaseră și ardea chinându-mă. Dar, zău vă spun, nu era chin cum e chinul. Era așa, un fel de suferință dulce, răcoritoare. Nu mă puteam răbda să nu le zic:

— V'am tăiat, mă! M'auzirăți? Mă văzurăți? V'am tăiat, mă!... Nu vă ținură „andispensabili“ voștri, ai?

— Ei, și ce? noi am mai avut o fugă înainte, lămuri Moalfă pentru toți. Apoi adăugă lărgind lămurirea: — Ce-i drept, ai o fugă bună, măi, Ioniță Amarei. Dar,... dar vedem noi Duminica viitoare — de vii...

Apoi parcă aducându-și aminte de ceva neașteptat, se opri locului.

— Ia stai, mă Ioniță! Ascultă, mă: de ce vii tu așa de rar pe la cămin? Te sălbăticești tot stând pe câmp.

— Ești un om slab, mă Ioniță. Ce te lași purtat de mână dușmană, îmi zise altul. De ce mai stai la chiaburi? Ce, îți dă stele fripte și poame din pomii Rusalimului?! — întăriri și alții.

— Cum? voi mă ocăriți! îi întrebai, înecat de mânie. Să vă ia dracu pe toți! Și plecai. Careva mai strigă din urmă:

— N'ai de ce să te superi, măi Ioniță. Să știi că noi te așteptăm la colectivă, să nu uiți! Lasă-l naibii de chiabur! Vii, mă?

Așa ne despărțirăm, fără răspuns. Ei au plecat acasă, iar eu am plecat acasă, la stăpânu-meu — pe nume Gaston Răbăgală, despre care oamenii zic că-i chiabur. E drept. O spun și eu. Dar cine mă întreabă pe mine? Dar dacă totuși... De pildă dacă m'ar întreba cineva cam așa: „mă tovarășe Ioniță Amarei, mă băiatule! Ce zici tu despre stăpânu-tău ăla, Răbăgală?“ Eu aș zice așa: „dragă tovarășe, de vrei s'ascuți părerea lui Ioniță, băiet care argătește, el poate lămuri așa: dacă vorba asta de chiaburie înseamnă avuție și tâlhărie, atunci stăpânul meu Răbăgală Gaston din Spătăreii, e un chiabur cu sufletul, cu trupul și cu tot neamul lui, — înghiți-l-ar pământul! Acu, de când e tovarășia la putere, îmi spune— dracu știe de ce — îmi spune Ioniță dragă și-mi dă liber duminica în sat...“

— Venit-ai Ioniță dragă? mă întâmpină stăpânul Răbăgală din poartă. Ce mai e și cum mai e? Ce aflași? Pe unde fuseși?

— La cămin.

— Ce cămin, mă?

— Cultural.

— Ce, mă? Căminul ăla e mai bun decât al meu, ai? Tu cu două cămine, ai? Cine-ți dă hrană, mă? Ala sau ăsta? Cine te crește, mă? Ța sau ăsta? Cântă, mă! Cânta-ți-ar...

— Hai, Gastonașule, nu ocări băiatul, c'auzii c'a făcut o ispravă bună, îl opri nevastă-să, Lușca.

— Ispravă? Ce ispravă făcuși, mă?

— Fugii.

— Cu cine?

— Cu flăcăii.

— Ce flăcăi?

— Ai din colectivă și câțiva din sat.

— Și?

— I-am tăiat!

— Bravo, Ioniță dragă! vorbi stăpânul, cuvântând parcă din rărunchi.
— Brava, mă! Ce e bine, nu e rău... Și cum îmi spuseși, mă? Ii tăiași, ai? Bine, mă băiatule!... Lușcă! M'auzi, Lușcă? Mai pune-i băiatului o lingură de ciorbă.. Apoi se întoarse spre mine, îndepărtându-și din față-i blidul abia început.

— Și-așa zici, Ioniță dragă? I-ai tăiat pe ai din colectivă, ai?

— I-am!

— Bine, mă! să știe toți că Răbăgală are puteri până și la sport. Așa-i? Că tu de-al meu ești, Ioniță dragă... Iși petrecu mâna vârtoasă peste părul-mi ciufulit și asudat, apoi dintr'o dată sări ca ars:

— Taie-i, mă Ioniță băiatule! Taie-i, mă, că-i tai și eu și cumnatu și...

Se opri apoi, ca fulgerat, și continuă liniștit, alegând vorbele de parcă ar fi avut în față un coș de cireșe, din care le-ar fi scos pe cele mai coapte și mi le-ar fi întins, poftindu-mă:

— Măcar așa, Ioniță dragă, dacă nu se poate altfel...

— Nu pricep, — îi răspunsei.

— Las' că-ți zic eu mâine, poimâine... Uite, mă, și sportul ăsta e ceva! Auzi, mă? Iți spun eu mâine, poimâine... dar acum du-te la oi.

Am plecat. Așa s'a mistuit ziua a șaptea, ziua de Duminică, când i-am tăiat la fugă pe flăcăii satului. S'a mistuit cu o vorbă a stăpânului: „Iți spun eu mâine, poimâine...” — zicea el. Ce să-mi spună? Și cum să-mi spună? Mâine poimâine înseamnă Luni și Marți, și mai înseamnă că eu sunt în câmp la oi. Acolo mă înțeleg doar cu gândurile mele, nu cu alteineva. Să țin după mine ziua pe soare, seara, noaptea, în zori și când am pic de răgaz, se grăbesc să mă cuprindă... Întâi se apropie sfioase, ca să nu mă turbure, se lipesc de mine, mă încălzesc și mă iau de mână și mă poartă pe felurite cărări, — cărările amintirilor.

Întâi o străbați pe cea mai apropiată cărăruie... E Duminică și vezi ulița satului plină de oameni. Eu, Ioniță Amarei, fug cu flăcăii. Ii tai. Mă bucur. Și ce grozavă-i bucuria! Ii simți căldura și peste-o zi și peste-un an... Sunt bune Duminicile pentru Ioniță, băiet care argățește! De ar fi, de pildă, două Duminici într'o săptămână... Cum? Nu s'ar putea?...

Înflorau zorile pe câmpia Teleormanului. Ca în alte dimineți m'au găsit cu ochii trezi și capul greu de gânduri, tolănit în ierburile înalte și

crude. Urechile-mi bănuiră dintr'o dată, tropot de cal. Glasul pământului îmi spunea că fugе cal prin câmp. Apoi deslușii și vorbă de om.

— Amarei! Amareceei! striga cineva de departe.

— Amarei!... A-ma-receei!

Vorba frântă în fărâme infiora pustia Teleormanului, o străbătea în lung și'n lat, până da de pădurea Surdenilor. De-aici se întorcea doar ecoul:

— A-ma-recei!

— Hei, hei, răspundea pădurea. Hei, hei!

Toată stepa era o singură chemare: Amarei! Hei, hei!

— Aud, aud, trimisei răspuns într'acolo.

Se apropie docarul stăpânului.

— 'Mneăța, bă Ioniță!

— Trăiești, stăpâne! Veniși la argat? Așa de repede? După două zile?

— Da, mă! Venii să-ți aduc hrană uscată și să-ți spun să nu vii Duminică...

— De ce?

— Vor ăi din colectivă să rîdă de tine. Vor să te pună la fugă. Te căutară pentru asta.

— Ș'am să merg!

— Stai nițeluș, mă, berbecule, mă! Ce te'ncontrezi tu așa, deodată? Nici nu știi despre ce e vorba, și tu iaca na: am să merg! Stai mă, că are stăpănu-tău un plan grozav, dar înainte de a ți-l spune am și eu plăcerea să te văz cum fugi, ca să știu și să cunosc, că stăpân ți-s!

Nu aveam mare poftă să fug. Totuși am zis că da, am să fug. Am zis așa din dârzenie, ca să-i dau dovadă că știu și pot.

— Mă, de nu ții pas cu roata docarului, nu ești fugaci și mă supăr! Am și eu o plăcere să văz cum fugi.

Nu avui când să-i răspund. Murgul ars de focul biciului o rupse în galop prin colbăria drumului.

O vreme mă ținui de docarul chiaburesc.

— Nu crapi, mă?! Ai? îmi trimitea vorbă din când în când stăpânul. Aștepta răspuns. Aștepta dela mine vorbe cam d'astea: „iertăți-mă stăpâne, dar nu mai pot!“ Sau „goniți mai domol, dom' Răbăgală“... Răspuns nu dădeam. Se mai răsuci odată în pernele docarului și mă căută cu privirile prin colbul stârnind de copite de cal și ros de trăsură.

— Mă, ți-am mai zis și-ți mai zic: nu crapi?! ai? și se sbātu în hohotele râsului.

— Nu crapă! strigă el apoi ca pentru sine. Mâna grăsuță smuci neașteptat hățurile, stârnind zăbala. Murgul simțind putere îndărătul său, porni în galop întins.

Deodată m'am oprit în loc, ca fulgerat. Parcă din momentul acesta n'ași mai fi avut picioare să fug. Parcă ele ar fi prins rădăcini în pământul stepei Teleormanului. De ce să fug? Să rîdă chiaburul? Să-și bată joc? Să aibă plăcere? In tâmpile îmi băteau cu putere niște ciocane, parcă în ritmul aceleași ucigătoare întrebări: Nu crapi?! Nu crapi?! Nu crapi?!

— Nu crap! am tunat din toate puterile. Mi se strânse îndârjirea cum stârnești spuza ca să scoți flacăra. — Auzi chiabure? Nu crap! Uită-te la mine. Sunt întreg și nu mai voi să mișc un pas! Nu voi să mișc eu, Ioniță Amarei! Mă auzi?... Stăteam în volbura colbului, nemîșcat, și gura mea rostea pentru prima dată asemenea cuvinte:

— Auzi chiabure? Nu mai fug! Nu voi și basta!

Stăpânul, lovit de vorbele dârze, înlemni, trase nervos hățul înspre

dreapta și docarul făcu un ocol, răsculând colbul drumului. Apoi calul plin de spumă a fost îndemnat să se apropie de mine în pas ușor, legănat.

— Ho, mă! prrr! Ho, mă! smuci el hățurile, apoi ridicându-se din pernele docarului îmi strigă:

— Cum mă? Dacă te-a puit mă-ta fugind, poți răspunde oricum? Poți ridica vorba, ai!? Vorbă dușmană? Ia mai zi încăodată, ca s'auz eu odată, ca să știi și să cunosc...

— Iaca zic, ce, n'am curaj? Am...

Gaston Răbăgală, pe care eu, Ioniță, l-am înfruntat, vorbea întretăiat și răsufla de parcă el ar fi tras la docar, nu calul pe care l-a tăiat cu tăiușul biciului.

— Mă, una-ți zic... Una-ți spun: de mai scoți o vorbă îți ascund soarele, aici, în buricul ogoarelor... Văzduhul tău de suflet rebel și dușman!...

La urarea asta nu mai avui când să răspund, că venirăți voi secerătorii colectivului trecând spre lan și am auzit pe loc o întrebare:

— Cine e dușman, mă? Băiatul?

Oprirăți căruțele în drum. Unii v'ați dat jos apropiindu-vă, iar alții v'ați ridicat doar în picioare și de acolo ați aruncat întrebări răspicate.

— Vorbește, domnule Răbăgală! Cine-i dușman? Spure!

— Ce să vă spui, oameni buni? Aici nu-i vorba de nici un dușman și nici de dușmăni, mă pomenii auzindu-l pe Răbăgală. Impărțea vorbe jucăuse, mustoase.

— Cine, băiatul meu Ioniță? Vai! Dar cum se poate care cumva să credeți că...

— Minciună! am tunat eu ca să m'audă cu toții.

Vorbele chiaburului își pierdură firul și amuțiră, de parcă i-ași fi băgat un pumn în gură. Simțeam că în trupu-mi înfierbântat suie o ură grea, cum nu cunoscusem încă. L-am întrebat pe dușman, ca să m'audă toți cei de față:

— Vrei să mă vezi alergând? Și slugă pe câmp? Și băiat în casă?...

— Tu ești prost! Ce? Tu te-ai măritat cu el? mi-a tăiat graiul o vorbă de față. Unii au răs. Apoi alte vorbe au căzut ca ploaia.

— De ce rabzi?

— Lasă-l în pustie pe chiabur!

— Vino la noi!

— Hai, Ioniță.

— Vii mă?

Am făcut doar un semn cu capul, dând a înțelege că zic da. N'am avut când spune și vorbă, că a sărit dușmanul ca ars:

— Cu ce drept? Nu-l dau pe băiat! Nu v'atingeți, că... eu îl îmbrac. Eu îi dau hrană. Cu ce drept?

Brigadierul Trifan își făcu loc prin mulțime.

— Nu-ți răci gura, mă Răbăgală. Băiatul vrea să vină și nu-l poți opri. Acesta-i e dreptul. Iar de mai vrei a cuvânta, dă-i înainte, dar noi avem treabă și...

Și ne suirăm în căruțe.

Pornirăm spre holde. Cum? Moalfă într'adevărat nu-i supărat pe mine. Doar l-am tăiat la fugă. Iar el m'a apărat. Era suit într'o căruță care gonea în fața noastră. Il zăream prin năframa tulbure a colbului. Imi era sete să-l întreb, să-i spun vorbe. N'aveam cum să-l întreb. Imi reveneau în minte doar cuvintele pe care mi le-a spus aici, după întrecerea dela cămin. Noi te așteptăm în colectivă, măi Ioniță, n'ai de ce să te superi. Să nu uiți!

Lasă-l naibii de chiabur, auzi mă? să nu uiți! Vii, mă?...“ Atunci nu i-am răspuns. Nu puteam. Dar acum? Acum era altceva...

Goneau căruțele de-alungul șoselei, purtate în trapul cailor buni. Nici nu știu dela cine cerui hățurile. Mă ridicai în picioare. Incepui să mân. Vântul îmi răscolea părul negru, netuns, mi-l învâlvora, fluturându-l, apoi mi-l arunca în luminile ochilor. Apucam hățurile într'o mână și cu cealaltă îmi țineam coama sălbătică de vânt. Șuiera vântul. Imi deschideam gura a plăcere și-mi răcoream plămânii. Eram ridicat în picioare și mânam caii. Ce cai mânam? Ai cui? Ai colectivei. Ei și? Ce, parcă eu eram străin?... Dii, mă! Și iarăși simțeam fiorul rece al vântului. Mi se sbătea și vâna din mijlocul frunții. Iar eu mânam caii, îi mânam ridicat în picioare...

Așa îmi amintesc că a fost. În ziua aceea am secerat. M'am și certat cu cineva pentru o coasă... I-am luat-o. Am intrat în holdă cu secerătorii. Am tăiat brazdă lată. La amiaz am mâncat fasoleși clătite cu brânză. Ulciorul cu apă rece a trecut din mână în mână. u l-am cerut încă odată că — vă spusei — am mâncat clătite cu brânză... Și asta nu-i glumă: cere apă și trebuie să-i dai...

Seara, președintele, m'a luat de coamă și m'a trimis la nevasta socotitorului să mă tundă cu foarfeca. Apoi m'a dus la sediu.

— Fă-i carte de muncă — zicea el — și scrie așa: Ioniță Amarei, colectivist la „Fericirea“ intrat azi, data... realizat „una virgulă cinci zile mun-“ că... Mâine îl repartizăm tot la seceriș.

Mai departe știți cum a fost.

...Șuieratul trenului mă trezeșta din apele gândurilor mele învâlmășite. Privesc pe geam. Văd locuri cunoscute. Iată satul. Mă întorc câștigător dela concursul raional din Rușii de Vede. Cum, până acuma au fost numai gânduri? Numai gânduri. Și iată, trenul se oprește în gară, la noi, în sat. E seară. Străbat ulița mare. Pe colbul muiat de ploaia din ajun, se văd urme de care. Mă simt ușor, mă simt acasă. Zăresc hambarul colectivei, ce se ridică pentru noua recoltă. Aud și loviturile de bardă. Oare secerătorii s'au întors depe câmp? Nu cred. Ei vin mai târziu. Pe vremea asta vin vacile dela păscut. Acasă, trebuie să fie doar femeile venite să mulgă. Da, chiar simt iz de lucernă proaspăt cosită și iz îmbietor de lapte cald. Hai să intru mai iute, mai iute! Vai, dar cum am putut să uit? Le-aduc o veste mare și nici nu m'am pregătit măcar ce să zic și cum să zic. Oare să la spun într'adevăr așa?: „nu v'am făcut de rușine!“ Și-apoi să le strâng mâna pe rând. Nu-mi place. Poate e mai bine așa: „Ei, am câștigat și ce vă mirați?“ Dar n'am vreme de socoteli că și aud strigând:

— Iote-l pe Amarei!

— A venit Ioniță sportivul!

— S'a'ntors fugaciul.

N'au întârziat nici întrebările.

— Cum a fost?

Simt că mă cuprind căldurile emoției, mă înneacă și nu pot să scot o vorbă. Nu pot rosti cuvintele pe care le pregătisem.

Ei totuși întreabă:

— Ai fugit?

— Ai câștigat?

Fac doar un semn cu capul, dând a înțelege că răspund la ultima întrebare. Ne așezăm pe iarbă. Vin și alții.

— Povestește-ne, mă, Ioniță Amarei, spune-ne cum a fost?

— Ei, am câștigat! Ce vă mirați? E așa de grozav?

Și totuși încep a povesti...

1821, PRIMĂVARA *)

CUMPLITA OSÂNDIRE

Zăpada grea pitise satu'n scoarță
De-aba'nălbită'ntinsă peste dâmburi;
Doar câini flămânzi, arar, se luau la harță
Cu vreo dihanie sură de prin câmpuri.
Iernau clăcașii'n mucedă bordeie
Adânc scurmate'n glie, ca sobolii;
Tizicul și-l ardeau fără scânteie,
Iar prin bojogi i-ardea sămânța bolii.
Ticăloșie grea și sărăcie
Ca'n satul ăsta biet, pierdut de lume,
Nu știu, din moși-strămoși, ca să mai fie.
Deaceea Vai-de-ei i-au zis pre nume,
Și vaideieni, acelor de pe glie.
Grăunți n'aveau nici cât să dea furnicii,
Sătenii, robii Marelui-Spătar,
Căci până și tiparul mămăligii
Li-l lua din vatră, crudul taxidar.
In leatu-acela, gerul bobotezii,
Nemilostiv pojar dădu'n cei vii:
Bătătoreau cărările zăpezii,
Spre cimitir, ducându-i pe copii.
Prin Făurar mai dete sfântul-soare
Cu dinți, un scurt ocol prin Vai-de-ei,
Ci iar îi nămeți zăpada mare
Și-i pironi vifornița'n bordei.
Intr'un nămieț de zi, într'un cătune
Implinitorul banilor domnești
Și se porni să fulgare și tune,
Amenințând cu bice și cu clești
Pe-acei ce s'or împotrivi să scoată
Paraua angaralei boierești:

*) Din volumul *Intâmplări din Marea Răscoală*.

— „Vă paște văgăuna cea sărată,
Și lațul gădei, nu vă mai codiți!”

Și strâns-au arnăuții satu'ndată,
Să deie-o pildă celor pedepsiți.
Năpăstuiise țara prea săracă,
In vara ceea, pacostea arșiții;
Bucate n'apucase să se facă,
Iar mulți dăduse birul cu fugiții.
In Vai-de-ei, mai rău ca altădată,
— Dacă mai rău se poate să mai fie —
Venise gărla, toamna, foarte lată,
S'aducă moartea lângă sărăcie.
Acuma se târau creștinii, parcă
Mai rău ca vita slabă, primăvara.
Mai cutezau să-și spuie, într'o doară:
— „Ei, taxidarii n'au ce să mai stoarcă,

Că nu se mai poate:
nu-i nima prin sate
să le dea pe toate,
măcar să le știe
șirul să li-l ție
câte sunt de multe
și mari și mărunte:
birul cel de țară,
talerul de ceară,
birul cel mărunț,
talerul de unt,
birul pe fântâni,
găleata de fân,
și sama cea mare
și sama pe sare
și-a merticelor
și-a calicilor,
rânda vacilor,
rânda oilor,
și a mieilor,
birul cailor,
birul lefilor,
birul oștilor,
schimbul banilor,
galbenul de fum,
podvoada de drum
și vama domnească,
dajdia turcească,
sataralele,
zaherelele,
bez câte mai fură
la așezătura
judcătorească
tagma boierească,
ce iau adaltîii,
ce iau pazvangui

și ce scot zapcii
 pentru spătărie
 și cămănărie
 și pentru chimir
 (tot un fel de bir)
 bez alte corvezi
 și grele podvezi, —
 toate bat în prag
 la omul sărac...”

Dar când îi podidiră hoțmanii
 Călare, cu porunca spătăriei,
 Pierdură vaideienii iar, sărmanii,
 Nădejdea'n păsuirea Visteriei.

Doar unul, mai isteț, grăbi prin zloată,
 Spre plaiul unde șed haiducii roată...

Descălecat-au, dară, haidamacii
 — Erau vorbiți, de pilda asta cruntă —
 Apoi, strângând în uliță săracii,
 Aleseră din obștea cea mărunță,
 Vreo doi copii de unsprezece ani,
 La caznă grea să-i pună, pentru bani.
 Legară'ntâi spinare la spinare
 Pe băiețași, cu trei curmeie noi.
 Pe urmă asvârliră-o vadră mare
 Cu apă rece, peste amândoi.
 Și înc'o vadră plină și pe urmă,
 Afară, sub văzduh, i-au pus să'nghețe.
 Priveau cum răsufllarea li se curmă,
 Iar cei datornici schimbă fețe-fețe.
 Intr'un târziu lăsară ucigașii
 Pe schingiuiți din crâncena strânsoare.
 Minune! Căci rămas-au copilașii
 Nedespărțiți, spinare la spinare...
 Și-au răs prelung, în dinții lor stricați,
 Slugoi lui Băleanu:
 — „Ascultați,
 Spătarul știe cazne și mai rele;
 Plătiți, și-aveți să fiți scăpați de ele!”

Din crâng sbucni un zvon de corn prelung,
 Apoi un chiuit umplu tăria,
 Iar salcele cu ramuri care plâng
 Văzură cum răsare bucuria
 Pe-obrajii supti ai celor jefuiți.
 Un nume străbătu: “E Gârbea! Vine!”...
 Nici n'apucară găzii nămiți
 Să sară'n șea, ori să chitească bine,
 Că-i fulgerară plumbii haiducești,
 Iar căpitanul Gârbea, peste fire
 De mânios pe liftele turcești,
 Izbi cu pumnul greu de îndârjire

In botul taxidarului hain
De-l podidi pe nare roș venin
Și-i risipi în drum câineștii dinți;

Iar din coburi îi scoase bani cu zimți.

In scara ceca — serie cronicarul —
Pierit-au sfârtecați și taxidarul
Și arnăuții spătăriei toți,
Și-a dat la lume Gârbea pungi cu zloți...

SOROCUL JALBELOR

Era pandur Moș Pârvu, din cei vechi,
Incumetat de multe ori cu moartea,
Iar flintei lui cu țevile perechi,
Bogat polog de dușmani i-a fost partea.

Șezând așa la sfat, la o zi mare,
Cu obștea ostenită, cu sătenii,
Fierbeau rumânii, care mai de care
Să-și spuie-amaru'n tainița poienii:

— „Boierul te stâlcește, jos la scară,
Căci nima n'are a-i cere scoteală;
Te-alungă, iarna, din bordei afară,
Luându-ți și din spate biata țoală.
Conacelor tot mâna noastră-i faur;
De n'am fi noi ca vita din ogradă
Din ce și-ar scoate el bănet de aur?
Căci el nu știe plugul să-l urnească,
Nici, singur, cum să-și facă'o-mămăligă,
Ori făcălețul măcar să'nvârtească;
Din foișor porunca doar și-o strigă.
Ba chiar ciubuecul nu stă să și-l umple;
Tocește ciubuegiu. De câte ori
Nu l-am văzut, temând să nu se surpe,
Cum îl purtau, pe scări, de subțiori“...

Ci zise Pârvu una, să rămână:

— „O silă grea apasă peste țară,
Căci turcii și boierii mână'n mână
Sub jug străin amarnic ne omoară.
Ehei, un semn așteaptă țara toată,
Ca'n vremea veche lumea să se scoale
Cu fruntea sus, pornind să deie roată
Printre tâlhari, să-și taie dreaptă cale“...
Și vorba asta se răsfrânse'n gloată:

...„Cu mâna pe topoare, fruntea sus,
Să-și taie dreaptă cale, cum s'a spus“...

In sate, nimeni nu s'a dat iscodă
 Boierului din Glogova, să vadă
 Cum, prin bordeie, obștea cea săracă
 Aseute furci și ferceă bâzdoacă.
 In foisor se'ntinde Glogovanul
 Că-i nedormit, — acum de somn să-i ardă,
 Când umblă noaptea unii, cu arcanul
 Să-l prindă și să-l miruie cu-o bardă?
 Citește iar înscrisul către Vulpe,
 Cu pâra despre „obștea rătăcită,
 Pornită rânduielele să surpe“,
 Și celluiește jalba-i ticluită:

... „Mă'nchin, arhonda, înălțimii tale.
 In pricina cu-acei mișei sărmani,
 Primește o păreche de pafiale
 Și dcaozeci și cinci de pungi cu bani.
 Mai spun că pe moșii se tot întind
 Minciunile Pandurului sumeț,
 Și-aud mai des prostimea huiduind
 Și-amenințând cu pâra și giudeț;
 Că pâra lor la Vodă e smintită,
 Divanul osândească-i, la nevoie;
 Pământul mi l-au dat de bunăvoie,
 Și le-am plătit para agonisită.
 Iți mai trimet, prin răpezii lipcani,
 Un vâlnic lung, vreo dcao gavanoase
 Și patru ploște mari de Drăgășani.

Ci obștii, vezi de vâra-i spaima'n oase...”

In bătătură, drept în fața culii,
 L-au fost adus în furci pe-un băietan;
 Vatafii-l pironese, cu cchi de ulii.
 Bocește'ncet o fată, sub tulpan.
 De sus, din foisor, răcni boierul:
 — „Să-i deie dcaozeci și cinci de bice!“...
 Se plumbuise, despre seară, cerul,
 Iar vremea începuse să se strice.

Moș Pârvu, cel pandur, știut pe vale,
 Deprins cu plumbi mărunți și bumbarale,
 A cutezat să'nfrunte iar porunca:
 Precum stejarul drept, când toată lunca
 Suspină lung simțind scurea'n șale:
 — „Boierule, destule angarale
 Ne-ai cășunat. Sloboade-ne băiatul!
 De nu, eu zic, cu voia dumitale,
 Cât ai clipi adun aicea satul,
 C'amarnic ferbe tainuita jale“...

Gheorghită, — băietanul — multe știe
 Și el: pe la haiduci demult învăț

Cum că va pogorî, pe la chindie,
Un tropot greu și-un tresnet de sâneacă.
Așa, legat în furci, el scupă'n frunte
Vătaful care-l strânge cu curmeiul.

Cădea o rece pâclă dela munte
Iar sus de tot, lucea de ghețuri steiul.

Răcnește iar boierul, din pridvor:
— „Legăți-l și pe Pârvu lângă el!
Așa să stea, spre știrea tuturor,
Răzvrătitor de obște și mișel!
Aduceți-mi hangerul, să-l omor!“...

Dar când ieni boierul, să-i răteze
Gâttelejul, ca să-și stâmpere neceazul,
Un plumb, ca licăritul de amieze,
Il pironi. Și-i frânse scurt grumazul.

A doua zi, pe murgi cu pasul lin,
Urcă un pâle de glogoveni la munte,
Sus, la haiduci, în miros de pelin,
La trap bătut, pe pietrele mărunte.

COBOARĂ HAIDUCII

La Tismana, floare de grădină
Pe sub coama muntelui golaș,
Prinse dorul țării rădăcină
În pridvorul vechiului lăcaș.
Căpitani cu flinte ghintuite,
(Îi cunosc, la noi, pe Jii, și pruncii)
Prin ogașe, pe poteci ferite,
Pogorî-au din poieni haiducii:
Au venit și Gârbea și Jianul,
(Cum le mai sclipea la brâu hangerul!)
Și Zoican, și Pârvu glogovanul
— Asta-i ăla de-a pușcat boierul.—
Starețul, ce-avea și el pistoale
Pe sub anterior — ca la pădure —
I-ospătă cu Drăgășani în cale,
Cu ciosvârte fripte și prescure.
Și-au întins haiducii sfat de frunte
Cum n'a fost vreodată prin poiene.

Clocotea Tismana jos, la punte,
Și treceau prin aer sânziene.

— „Să grăiască Iancu!...“ Tot soborul
Haiducească privește la Jianu.
Impingând tăciunii cu piciorul,
Se'ndreptă de șale căpitanul,

Apoi zise:

— „Oi grăi, fârtate!

Cui nu-i place vorba mea, să plece;

Ăluia nu-i arde de dreptate,

Iar prin codri n'are ce petrece!...“

Gârbea nu-ș'ce mormăie'n mustață,

Parcă spune: „ei, de bună-samă!“

Apoi ochii-i ard de altă viață

Când aude:

„Tudor azi ne chiamă!

Vremea a venit să fim o oaste,

Trup și suflet una cu norodul;

Chiar de mâine pâlcurile noastre

Și-or statornici din nou izvodul.

Cu pandurii lui, căliți în lupte,

Și cu rumânimea cea flămândă,

Și din târguri câți or vrea s'ajute,

Tudor ne va duce la izbândă!...“

Chiot lung dădură toți vitejii;

Iar, îmbujorându-se la față,

Doi, mai tineri, țâști! în sus, ca iezii

Și vorbiră:

— „Mâine-dimineață,

Când om coborî la adunare

Precum spui, la Padeș, pe izlaz,

Se cuvine, ca la nuntă mare,

Să aducem daruri de viteaz.

Ce mai vorbă lungă, iaca, frate,

Mânăstirea asta de sub codru,

S'o tocimim ca trainică cetate

Ca s'o aibe Tudor și norodul

Ce-a pornit la luptă pe dreptate!...“

...Și părea că peste turla'naltă

Se 'ngemână o lumină 'n zare,

Iar pământul dcarme și tresaltă

Ca un sân frumos de fată mare.

Z A V E R A

In oraș la București

pe la curțile domnești

și cășile boierești

se întinde

se lățește

veste mare, mare veste,

că la Podul Mogoșoaii,

la casele Moruzoaii

stă Bimbașa de-a'n călare

și-mi tot strigă'n gura mare:

Săriți, turci,
 săriți, Agale,
 cu tunuri
 cu bumarale
 că pandurii ne'mpresoară
 și ne pune la popreală
 și la mare chinuială!

Foaie verde lemn uscat,
 ce 'ntâmplare s'a 'ntâmplat?

La al Domnilor palatu
 mare jale s'au iscatu,
 unde târgul
 e mai des
 să pui plugul
 să brăzdezi:
 de frica lui Tudorică
 fug boierii de se strică;
 și becese
 aman, aman!
 Caimacamii
 la Divan.

În zori de zi, când iasă'n țarini plugul,
 Iar după el, cu mâna noduroasă,
 Rumânu'n brazde greul și-l apasă,
 Purtând în cărcă bietul, și el jugul,
 La București din chiagul nopții iasă
 Mahmuri și îngălații de chef, boierii
 Cărați de slugi și arnăuți, acasă,
 Să doarmă lung, pân'la lăsatul serii.

În dimineața asta însă, frate,
 I-a podidit o veste, să-i trezească:
 Muri Alcu Șuțu peste ncapte
 Și nu e Vodă'n Țara Românească!

Ișlicu'n cap, giubelele pe umeri,
 Grăbesc, în butce, dâșii la Divan;
 Sunt cam puțini, pe degete să-i numeri:
 Vreo patru baș-boieri și-un mare ban.
 Pe ulițe, pe Pod, înghesuială,
 Să afle de-i răzmeriță sau pace;
 Zarafii se gândesc la pricopseală.
 Iar clopotul cel mare nu mai tace!
 E zarvă mare'n târgul tot. Olaltă
 Ciccoii noi și vechi, deprinși să vândă
 Domnia veche, până 'ncepe-o altă
 Domnie, șed ca vulpile la pândă.

Un pumn de tineri greci, în neagră haină,
 ("Aceștia-s eteriștii „mavrofori")

Au pus ceva la cale'n mare taină.
 (Că ştiu cine-a ucis pe domnitor,
 Şi pricina o ştiu: nepotrivirea
 Cu ce urzesc acum fanarioţii).
 Un nou Bizanţ măreţ şi izbăvirea
 E tot ce vrea „batalionul morţii“!
 Ei nu se tem de-o luptă grea cu turcii,
 Iar unii s'ar lega cu-acel Pandur,
 De nu i-ar tot sorti la ştreangul furcii
 El, pe boierii, 'n blană de samur...
 De-accea două taberi îi desparte:
 Iordache — care tace şi aşteaptă —
 Şi vorbăreţul mare — Ypsilante.

Dar Vodă s'a sfârşit. E ceas de faptă!
 Sus, la Divan, boierii divaniţi
 Poruncă dau cafele să le-aducă,
 Ca nu cumva, — aflându-se sleiţi —
 Să-i tulbure, cu spaime, vreo nălucă.
 Pe urmă scriu la Poartă vorbă dulce,
 Apoi, la alţi stăpâni, la fel, căci vezi,
 Fără de dâşii, Ţara-i greu a mulge,
 Ba-i chiar mai lesne capul să ţi-l pierzi.
 Abia sfârşiră trebile aceste
 Şi buzna dă pe uşă un aprod,
 Cu cea mai nouă, nedorită veste,
 Că-i mare tulburare prin norod,
 Precum că şi Iordachi Olimpiotul
 (Trimis să-l prinză'n cleşte pe Sluger)
 Trecură la Pandur, cu oşti cu totul,
 Şi-acuma năvăleşc cu-o falcă'n cer.
 Isnafurile¹⁾, mai ales, sunt treze,
 Iar prin tabaci, un ins cu părul sur
 Indeamnă lumea să se înarmeze
 (Zoican îl chiamă. Zice-se, pandur).
 Bimbaşa Sava este la'ndemână
 Şi are la poruncă arnăuţi;
 Dar fac acum pe lupii baci la stână,
 Şi trag din puşti, pe uliţe, băuţi.
 La ştire că se-apropie Olteanul
 Cu opincarii lui şi cu pandurii,
 Boierii mari, în cap cu Brâncoveanu
 Inspre Braşov o şterg pitiş, ca furii.
 De-avalma pe sipeturi şi boccele,
 Calabalăcuri fel şi chip, mai scumpe;
 Iar ei turceşte stând pe toate cele
 Ii scutură rădvanele de-i rumpe.
 Divanul vechi rămas-a doar de nume:
 Mitropolitul Dionis, ce-i zice

1) Breslele

Și Lupul (după bunul său renume),
 Băleanu (strângător de bani, cu bice)
 Și careva, ca Filipescu-Vulpe.
 La adunarea fără de dichis
 Pe drept cuvânt făceau boierii spume
 Citind pitacul cel de Tudor scris:
 — Auzi, tâlharul, câte ne mai cere
Statornicirea dării pe avere,
Scutiri de clacă, oaste națională...
 Carnaxî! Asta, zău, te bagă'n boală!
 Un alt boier scăpat dela Craiova
 — Fugind, pe deșelate, încotrova —
 Bătu degrab'răvaș, cu-aleasă slovă:
 „Ci scrieți arz-mahzar la Padișah
 Să ni-l aducă domn pe Calimah.
 Iar până-atunci, veliților boieri,
 Cum n'avem ajutor de nicăieri
 Urziți, cu iscusință, vreun năvod,
 Ca, pe mișăl, să-l rupem de norod“.
 Atunci, Băleanu Marele Spătar,
 Ce ține'n mână frâiele puterii
 (Căci pune grunji de aur în cântar,
 Ca prea-supus prieten Engliterei)
 Iși respiră domol roșcata barbă
 Și spuse — din cafea uitând să soarbă:
 — „Aș zice, baș-boieri, să chibzuim.
 Pandurul răzvrătit ne păgubește
 Atât pe noi, cât și pe Turci, cum știm.
 Nici Țarul răzvrătirea nu iubește,
 Și nici Apusul. Apoi aferim!
 În mâna noastră-i pâinea și cuțitul:
 De-o-parte hantii-mi grei, apoi Bimbașa
 Tocmit de Turci să-i cugete sfârșitul,
 La miazăzi, așteaptă Ali-Pașa.
 Atuncea, vă întreb, dece jelim?“
 Acestea fiind spuse, cei de față
 Catadixiră să'neviințeze.
 Și parc'au răsuflet, aduși la viață,
 Chitind, pe Tudor cum au să-l scurteze.
 Dar vorba-i vorbă și e fapta faptă,
 Iar cu Pandurul vorba nu se bate,
 Și nici nu-l poți răzbi la lupta dreaptă
 (Doar vreun hanger să-l taie, pe la spate!)
 Și apoi, din eteriști sunt unii care
 Ar vrea cu dânsul să se'mprietenească,
 Vor „două râuri mici în unul mare“,
 O oaste românească și grecească.
 Asemenea primejdii, mult sporite
 De opincării ce mereu jertfesc
 Averile (...că-s rău agonisite!“),
 Au năzărit un gând politicesc,
 În capul divaniților, cel tare:

Venea dela Moldova, Ypsilante,
 Primit de clerul'nalt și de zarafi,
 Impodobit cu daurita-i mantă,
 Cu stat-major, rapsozi și biografi.
 Pârindu-l, deci, Băleanu pe Sluger,
 (Printr'o iscoadă iute-a Spătăriei)
 „Cu plecăciuni dela Divan și Cler,
 Către Slăvitul Cap al Eteriei“,
 Impăunatul, chiorul, cap de tuci,
 Nu bănuie această uneltire
 Clocită și de alții și de turci
 Să gîtuie obșteasca slobozire.
 „Slăvitul“ a răspuns precum Pilat:
 — „Acest calic nu poate fi împărat,
 Eu n'aș jeli să-l știu sub iatagan...“

A doua zi, ca nadă și arcan,
 Le-a dat Bimbașa pe Hagi-Prodan.

ADUNAREA IZBĂVIRII

Ca Oltul cel bătrân, noian de ape
 Ce'nvolbură la vale, ca la strungă
 Berbeci de valuri, — lumea dela sapă
 Robită, și haiduci cu chieca lungă
 Și sufletul amar de-atâta fiere,
 Iși leg nojița strâns și curg la oaste,
 Pe Tudor, la răsescu, venind s'adaste:

— „Venirăm de pripas și noi, Slugere,
 Sărmani sântem, iar mulți nu știm nici buche,
 Că n'am avut și noi, de bine, parte;
 Dar coasa și toporul au o muche
 Ce știe semăna prin dușmani moarte!“

— „La luptă dar, destul ați tras la jug!“

...Tot vin și vin mercu, ca apa mării,
 Se schimbă 'n paloș greul fier de plug
 Călit în roșul foc al răzbnării.

Incălărat veghează'n nopți de cale
 Slugurul Tudor.

Oastea sărăcimii
 Cu zaherele, tunuri, bumbarale,
 A poposit, în pâcla'ntunecimii,
 Odată, peste Olt, la un conac
 Pe care-l părăsise'n fuga mare
 Boierul, hoțoman cu comănac.
 La foc mărunt, în bezna fără zare,
 Adună Tudor căpitanii toți,
 Căci s'a adus o plângere, anume

Că unii arnăuți sânt niște hoți
 Ce fac de râs al „Adunării“ nume.
 Asemeni fapte se'ntâmplase'n urmă,
 După sosirea altui căpitan
 Ce'n loc de oaste adusese-o turmă
 De năimiți:

 acel Hagi-Prodan.

În vreme ce-și sorbeau pandurii ciorba
 Pe lângă focuri, printre cai și care,
 La sfat deschise Comandirul vorba
 Să afle dar ce spune fiecare:

— „Grăiește, Pârvule, căci azi, pe vale,
 Nu ne-am putut opri la judecată.
 Ai spus o vorbă mare și mi-i jale
 De-o fi această vorbă-adevărată“...

Își strânse scurt chimirul lat pușcașul
 Și ridicându-și glasul cu obidă
 Răspunse:

 — „Apoi, dumnealui e nașul
 Hoților de ticăloasă pildă
 Ce s'au pornit să ne batjocurească
 Orânduirea noastră pandurească!“

Și ridicând surceaua dinainte-i
 Către Prodan el arătă, în greață.

Intr'o clipită, sângele fierbinte
 Învăpăie arnăuțeasca față
 Și, ca un tigru însetat de sânge,
 Se răpezi la Pârvu'nvinuitul;
 Dar și simți grumazul cum i-l frânge
 Un pumn de fier, ce-i smulse și cuțitul.

— „Să fiu iertat (mai zise Gârbea, stând)
 Că n'așteptai poruncă, mai nainte!“

Iar Tudor, fără zâmbet, însă blând:

— „Te iert, haiduce. Las'să țină minte
 Hagi-Prodan și silniciei lui soți,
 Că sfatul căpitanilor de frunte
 Nu e Divan și nici sălaş de hoți!“
 Apoi spre cel muncit de furii crunte
 Se'ntcarse Domnu-Tudor, fulgerându-l
 Cu ochii oțelii arzând năpraznic:
 — „Ascultă, căpitane, de ți-i gândul
 Că Adunarea ncastră face praznic
 La fiice Țepas, din furțișag,
 Ori e'a purces să chinuie mai tare
 Norodul ăsta pătimit și drag,

Ori că sântem tâlhari de drumul mare,
Te-ai înșelat amarnic. Și te du
La cine te-a trimis să vii aici
— Că eu cam știu anume cine fu —
Noi pentru hoți avem doar ștreang și bici!”

Cu fața'n palme, tieluind răspunsul
Slugarnic și spăsit, vorbi Prodan
Cu greu, de ciudă stăpânindu-și plânsul:

— „Mă pocăiesc, slăvite Căpitan!”

Pădurea cea de coase și de furci,
De sulii și șușnele pandurești
Plivit-a Țara, de ciocoi și turei,
Dela Craiova pân'la București.

Aici, la Bolintin, porni porunca
Să șadă oastea toată în repaos;
Prapurgicul să-și ducă steagul'n naos,
Și caii să-i adape jos în luncă.

Și'ntinseră pandurii mare masă,
Cu mămăligi pripite, ca acasă;
Ba porunci de trase și cu tunul...
Era în Martie 'douăzeci-și-unu...

DOMOKOS GÉZA

CEL MAI FRUMOS MESAJ

PRIVELIȘTI DE PE VOLGA

Vineri, 18 Iulie

Amiază. Sirena vaporului dă semnalul, șuerând odată lung și de trei ori scurt. Paserela care duce spre punte e ridicată. Corpul greoi al vaporului se urnește îndepărtându-se încet de mal. Prin megafoane răsună un marș. Moscoviții, adunați pe chei, ne fac semne, emoționați, strigând în cor: „Salutări Canalului VOLGA-DON! Călătorie bună! Transmiteți constructorilor salutările noastre!”

Distanța dintre noi și mal crește. Liniile clădirilor din portul Himki*), care se unesc într'un unghi ascuțit, încep să se contopească încetul cu încetul. Doar barca cu motor a reporterilor fotografi se mai învârteste un timp în jurul vaporului nostru, dar în curând rămâne și ea în urmă.

„Iosif Stalin“, vaporul comandant al Canalului Moscova-Volga a pornit pe un drum istoric. Ruta: Moscova-Kalaci. Făcând un drum de aproape trei mii cinci sute de kilometri, trecē prin Canalul Moscova-Volga, străbate câteva mări artificiale, coboară pe Volga până la Stalingrad și deschide circulația pe Canalul Moscova-Don.

Drumul lung pe care îl străbate minunatul vapor alb ca zăpada, purtător al numelui marelui Stalin, petrecut cu gândul de întreg poporul sovietic, a început...

Stau în cabină. Tovarășul cu care împart această încăpere, Mihail Nicolaievici Sorokin, colaborator la „Krasnaia Zvezda“, un căpitan în rezervă ca de vreo treizeci de ani, citește ceva. Razele de lumină se revarsă prin fereastra deschisă și se aștern pe puntea udă care sclipește. După masă, pe la patru, s'a înourat fără veste și a început să plouă. Am încercat să dorm, dar nu am reușit. Nu sunt obișnuit cu vuietul motoarelor. Acum o jumătate de oră ploaia a încetat, dar cerul e tot înourat. Bate un vânt rece. Se însearează. Lângă fereastra noastră se joacă domino. Sunt probabil pionierii din cabina vecină. La radio, Utiosov cântă cunoscutul cântec soldătesc „Lascotika“ (Rândunica).

*) Portul de Nord al Canalului Moscova-Volga

Iată dar, că marele meu vis s'a împlinit. Călătoresc spre Volga-Don. Aproape că nu-mi vine să cred. Aud cum cade pe punte câte un strop întârziat de ploaie, simt legănarea domoală a vaporului; perdeaua ferestrei o flutură un vânt proaspăt, fluvial. Suntem pe drum.

Am întrerupt adineauri însemnările, fiindcă Mihail Nicolaievici și-a lăsat cartea, s'a uitat la ceasul de mână și mi-a atras atenția că în curând nu vom mai pluti pe Canal. Ne apropiem de Volga. Ne-am îmbrăcat cu haine călduroase și am ieșit pe punte. Am aflat că peste douăzeci de minute vom ajunge la ecluza numărul unu, care ne va coborî pe cursul Volgăi.

Ne-am îndreptat spre proră.

Pe puntea udă, sclipind de apă, era lume puțină. Se înserase, un întu-neric gros învăluia malurile.

Am trecut pe lângă cabina pionierilor care se îmbrăcau veseli și gălă-gioși. Se vede că aflaseră și ei că în curând vom ajunge la Volga. S'ar putea oare să nu fie ei printre cei dintâi care vor zări fluviul fluviilor? Peste puțină. Indată după plecare, puseseră stăpânire pe întreg vaporul. Peste tot dădeai de ei. Priveau, notau, desenau, vorbeau în taină cu matrozii, organizau adunări-fulger, cereau autografe scriitorilor care călătoreau pe vapor, urmăreau cu priviri pline de admirație fiecare mișcare a căpitanului în uniformă albă cu fața bronzată de soare.

Pentru ei, călătoria aceasta are o însemnătate deosebit de mare. Au muncit vârtos ca să ajungă aici.

Iată cum s'au petrecut lucrurile.

În toamna anului 1951, Palatul Pionierilor din Moscova a chemat la întrecere școlile din capitală, propunându-le tema: „Călătorie la una din construcțiile comunismului“. Elevii școlii No. 502 s'au așternut îndată pe lucru și au început să studieze călătoria pe Canalul Volga-Don. Au fixat itinerariul, au stabilit care parte a drumului s'o facă cu vaporul, care cu avionul, unde să ia trenul, unde automobilul și au intrat în corespondență cu pionierii din orașele de pe ruta propusă, cu muncitorii care lucrează pentru Canalul Volga-Don, cu constructorii Canalului.

După șase luni, când organizatorii întrecerii au strâns rezultatele, s'a văzut că unul din detașamentele de pionieri dela școala Nr. 502 cunoaște atât de bine orașele, uzinele de pe traseul Moscova Volga-Don, însemnă-tatea lor geografică și istorică, clima și flora regiunii Canalului, caracteris-ticile și importanța Canalului, de parcă ani de zile nu s'ar fi ocupat decât de asta.

Restul a fost simplu. Au câștigat întrecerea la care participaseră mai multe zeci de mii de școlari și drept premiu, călătoresc (de data aceasta real), cu primul vapor pe Canalul Volga-Don.

La proră dăm peste studenții cehi care studiază la Leningrad. Călă-toresc pe Canalul Volga-Don ca oaspeți ai comsomoliștilor din Stalingrad. Fete și băieți cu fețele arse de soare, bine legați. Sunt fericiți. Fac la tot pasul fotografii, notează cu grijă în jurnalele lor de călătorie și cântă neîn-cetat. Dărdăie de frig, dar nu s'ar duce în cabină pentru nimic în lume. Stau strânsi unul lângă altul, fredonează încet și privesc în întunericul nopții. Ei știu că nu mai sunt decât câțiva kilometri până la Volga. Așteaptă s'o vadă.

Am intrat în ultima ecluză a Canalului Moscova-Volga. Puntea s'a umplut de pasageri. Vaporul e legat de bacurile de fier. Apa îl coboară tot mai mult. Acum am pătruns adânc între pereții de beton ai bazinului ecluzei.

Așteptăm... Ora zece și cinci minute. Porțile de fier ale ecluzei se deschid încet și în fața noastră se desfășoară, largă și liberă, Volga. Pe oglinda apei negre, aproape nemișcată, reflectoarele vaporului nostru desenează fășii domol șerpuitoare. Vântul umed, rece, a devenit mai tăios. În jurul nostru se face liniște. Ici-colo, în depărtare, clipește molcom luminile satelor înșirate dealungul malurilor Volgăi și țâșnește din când în când câte un semnal roșu sau verde.

Vaporul nostru taie lin valurile clipocitoare, nevăzute, ale marelui fluviu rus.

— Volga, Mihail Nicolaievici... îi spun eu încet lui Sorokin, care stă lângă mine.

— Da... Volga... răspunde el pe gânduri și privește nemișcat, în tăcere, marea întunecată de apă.

Sâmbătă, 19 Iulie

Când m'am trezit, vaporul stătea. Am privit pe fereastră. Pe cer se învălmășeau nori grei de ploaie. Malul împădurit din față era învăluit în ceață. Ușa s'a deschis și a intrat Șpanov, autorul cărții cu renume mondial.

— Am ajuns la Uglici. Portul e pe malul din față... Am alergat pe punte să văd mai bine. Pe malul drept — numai coline — am zărit Ugliciul, unul dintre cele mai vechi orașe ale Rusiei.

Orașul acesta, întemeiat acum aproape o mie de ani, are o istorie lungă și încărcată de lupte. Cetatea lui, numită Kremlin, a fost zidită pe vremea țareviciului Dmitrii, acum aproape șase sute de ani. Multe evenimente însemnate au avut loc între bătrânele-i ziduri. Azi e muzeu istoric. Printre relicvele expuse se poate vedea și vestitul „clopot al răscoalei“ care, abia în zilele noastre, după multe secole de surghiun, s'a întors din Siberia la Uglici. Răscoala a izbucnit în oraș. După moartea neașteptată a țareviciului Dmitrii, la timpul hotărât, unul dintre conspiratori a tras clopotul cel mare din Kremlin. Acesta era semnalul. După înăbușirea răscoalei, Boris Godunov, furios, a dat poruncă să fie pedepsit în mod exemplar și clopotul. Mai întâi a fost biciuit, apoi i s'a smuls „limba“, i s'au rupt „urechile“ și însfârșit a fost deportat împreună cu uglicenii care luaseră parte la răscoală.

— „Și pustiitu-s'a de atunci cetatea Ugliciului“ — înseamnă cronicarul, după ce descrie întâmplarea de mai sus.

Și s'a pustiit, într'adevăr. Orașul și-a pierdut atât însemnătatea politică, cât și cea economică. A început să decadă vertiginos, numărul locuitorilor a scăzut neîncetat. În anii dinaintea Revoluției din Octombrie, Uglici trecea drept un târgușor uitat de Dumnezeu.

Astăzi, orașul de odinioară al țareviciului Dmitrii e un centru industrial înfloritor. Cea mai bună dovadă e faptul că uzinele și fabricile lui livrează de trei sute de ori mai multe produse industriale decât înainte de Revoluție.

★

Trecem printre maluri înalte, acoperite cu tufe dese. E nouă fără un sfert. Deschid aparatul de radio: la ora aceasta, Moscova transmite buletinul de știri. La început, aparatul vâiește înăbușit. Pauză. În sfârșit, se face legătura, și vocea melodioasă, adâncă, a erainicului, umple mica încăpere.

Ascult. Simt cum se revarsă în mine, încetul cu încetul, o căldură binefăcătoare. Inima începe să-mi bată cu putere.

— „Buharest... „Scânteia“, organul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român publică în numărul de azi, noul Proiect de Constituție a Republicii Populare Române“... Iurii Levitan, cunoscutul crainic dela Radio Moscova, citește noul Proiect de Constituție a Patriei noastre, cu aceeași voce solemnă cu care citea în timpul Marelui Război de Apărare a Patriei, ordinele de zi ale tovarășului Stalin vestind victoriile repurtate.

Dau fuga pe punte. Tovarășii mei de drum își apropiaseră scaunele de megafon. Ascultau cu toții. Cuvintele acestea ne par deosebit de emoționante, neprețuit de dragi.

Tovarășul Dolmatovschi, care mă cunoaște dela Institut, îmi face semn cu mâna: „Pozdravlaem“ ... Un student ceh se apropie de mine și îmi strânge mâna cu putere.

Această strângere de mână nu-mi este adresată mie, ci poporului nostru muncitor. Spre el se îndreaptă admirația acestor oameni, lui i se recunosc meritele...

Volga se lărgeste din ce în ce mai mult. Malurile ei de argilă, roșietice, sunt împinse parcă tot mai departe. Pădurile pierdute în depărtare par niște pete cenușiu-albăstrii. În jurul nostru, cât vezi cu ochii, se sbenguesc valuri sglobii. Vaporul intră în uriașul colector de ape numit marca Ribinschi.

Înainte de 1940, vapoarele mai mari nu puteau înainta în susul Volgăi decât până la orașul Ribinsc (azi Șcerbakov). De aici, din pricina nivelului prea scăzut, circulația devenea anevoioasă, iar în lunile secetoase de vară, chiar cu neputință.

Acestui neajuns i-a venit de hac Marea cea nouă.

Colectorul de apă Ribinschi (cu o suprafață de 4600 kilometri pătrați), aprovizionează cursul superior al Volgăi și asigură o rezervă bogată de apă Canalului Moscova-Volga. Lângă iaz funcționează o uriașă uzină electrică. Pe țărmul mării au apărut sate și orașe noi. Unul dintre ele, numit Pereboi, așezat la vreo opt kilometri de Șcerbakov, l-am și vizitat. În fața casei de cultură, un afiș mare vestea că azi și mâine rulează filmul românesc „Viața învinge“.

Unul dintre cârmacii vaporului nostru, un om mai în vârstă, scund, cu fața severă, ne-a povestit întâmplări interesante despre insulele plutitoare ale mării.

— ... Înainte de a se ivi această mare, pe aici se întindeau mlaștini de turbă. După ce regiunea a fost inundată, turba s'a înmuiat încetul cu încetul și s'a desprins de fund. Pe suprafața apei au început să plutească pete de diferite mărimi. De multe ori îmi amintesc de o noapte întunecoasă ca aceasta; era prin '42, dacă nu mă înșel. Ședeam la cârmă și numai ce văd deodată apropiindu-se de vapor o pată neagră. Semnalez, dar fără folos. Pata se apropia într'una. Dau drumul la reflectoare și... mi se taie răsuflarea. O insulă uriașă, cu copaci cu crengile golașe, cu tufe înnegrite, care se clătinau, plutea spre noi...

Bătrânul face o pauză lungă, privind-ne pe rând, cercetător: „Puteți oare să vă dați seama ce primejdie mare era?“ După aceea, continuă:—Pe insulele acelea ciudate, viața apărea repede. Copacii înverzeau, iarba încolțea...

Ba, se spunea în vremea aceea, pe una din ele locuiau chiar oameni. Eu unul nu i-am văzut.

Tăcu din nou. I se stinsese țigara. Și-o aprinse. Trase de câteva ori

din ea, apoi adăugă: — Azi abia dacă mai sunt câteva insule de acestea, hoinare. Poate că au și pierit cu totul. Le-au aruncat în aer. Primejduiau circulația...

Vaporul nostru a poposit mai bine de două ore în portul Șcerbakov. Am cutreierat orașul. Istoria Șcerbakovului e cât se poate de caracteristică pentru nenumăratele orașe mai mici din Uniunea Sovietică. Înainte de Revoluție se numea Ribinsk, și i se dusesse vestea pe întreg cursul Volgăi. Era locuit de samsari putred de bogați, dar proști ca noaptea. Peste tot domnea o murdărie înfiorătoare. Fusese chiar poreclit în batjocură: „Orașul mujicilor”. Pe negustori îi lăsa nepăsători înfățișarea orașelului. Iși zideau casele lor la nimereală, alandala. Străzile erau strâmbe și neîngrijite. Pe vreme bună trecătorii se înecau în gunoaie și praf, pe ploaie, în noroaie de nestrăbătut. Doar două clădiri se înălțau surprinzător de frumoase: Bursa, ridicată pe malul Volgăi (azi, spitalul Pirogov), și alături de ea, biserica numită în chip demonstrativ de cei din Ribinsk, dom. Pentru aceste clădiri, samsarii nu s'au sgârseit la bani. În una făceau rost de avere, în cealaltă de „mântuirea sufletului”!

Orașelul neîngrijit de pe vremuri a luat în ultimii treisprezece ani o mare dezvoltare. A devenit, odată cu construirea Canalului Moscova-Volga, un important centru industrial și comercial. S'au ridicat în el multe case noi și frumoase, iar străzile i-au fost pavate. Are teatru, cinematografe, un teren de sport admirabil amenajat, un palat al pionierilor.

Îndată ce am ieșit din portul Șcerbakov, s'au îngrămădit dinspre sud nori grei de furtună, apa s'a sbârlit, ne-a înconjurat o negură din ce în ce mai deasă și a început să plouă cu stropi mari.

În 1943, în toiul Marelui Război de Apărare a Patriei, locuitorii Iaroslavului au hotărât să facă o surpriză soldaților care aveau să se întoarcă în curând victorioși acasă. Să amenajeze în cinstea lor un parc frumos pe țărmul până atunci golaș, părăginit, al Volgăi. La lucrări au luat parte mai bine de o sută de mii de locuitori ai orașului. Au nivelat, au plantat plante ornamentale și copaci. Au pavat drumurile, iar dealungul malului abrupt au pus grilaje de bronz artistic turnate.

Mare a fost bucuria soldaților din Iaroslav când compatrioții i-au condus pe malul Volgăi, le-au arătat parcul cel frumos și le-au spus: — E al vostru, tovarăși! Primiți-l în semu de recunoștință. Plimbați-vă, odihniți-vă sănătoși în el.

Lucrul acesta l-am aflat dela o bătrână din localitate, în timpul cât vaporul ancora. Călătorisem împreună până aici. Fusese la Moscova să-și vadă băiatul, care era profesor. Se bucura mult că a sosit acasă și, ca să ne facă să iubim și noi orașul Iaroslav, ne-a povestit această mică întâmplare.

Când am aflat că avem de stat aici o jumătate de oră, deși trecuse de mult miezul nopții, am coborât. Pe treptele lungi ale cheiului, am ajuns în parc...

Am stat nemișcați clipe întregi, sorbind cu nesăț mirosul dulce, binecunoscut, care adia spre noi. Dealungul alcei se înșirau în toată splendoarea lor tei tineri înfloriți. Nu degeaba i se spune Iaroslavului „orașul teilor”. Mirosul lor îmbățător, adânc, te ametea,

Nu aveam timp să mergem în oraș; dealtfel, noaptea, ar fi fost și fără rost. Ne-am așezat pe o bancă dela marginea parcului și am privit în tăcere, încântați, Volga luminată de lună. De acolo, de sus, se vedea pe fluviu,

până departe. Valurile fâșiei întunecate de apă se jucau murmurând încet neastâmpărate, sclipeau în lumina lunii și șopteau în taină, fără istov.

— Așa, zău... întrerupse tăcerea unul dintre tovarăși.

Apoi, după o pauză destul de lungă, în liniștea atât de potrivită cu priveliștea aceea, începu să povestească molcom despre Iaroslav.

— Iaroslavul e un oraș glorios. Locuitorii lui au fost totdeauna vestiți pentru patriotismul și curajul lor. Orașul acesta a avut un rol însemnat în dezvoltarea literaturii și artei ruse. În una din mânăstirile de aici a fost găsită opera de valoare neprețuită a vechii literaturi ruse, poemul eroic „Cântec despre oastea lui Igor”. În Iunie 1750, aici s'a deschis primul teatru public rus. Intemeietorul lui a fost autorul de binecuvântată memorie Fiodor Grigorovici Volkov. În Iaroslav se poate vedea vestita biserică Iliinski, cu frescele ei celebre în toată lumea. Și în sfârșit, în împrejurimile Iaroslavului s'a născut marele Necrasov... Așa, zău... — își încheie povestirea tovarășul nostru de călătorie. — Iată de ce fiecare rus prețuiește în inima lui orașul Iaroslav. Apoi adăugă: — Ei, dar să ne reîntoarcem la vapor. În curând pornim mai departe.

Duminică, 20 Iulie

E o dimineață cu soare, minunată. Toți au ieșit pe punte. Pionierele stau ca niște păsărele cuminti, iubitoare de ordine, lângă bord, în soare, și citesc atente. Sunt de față și câțiva membri ai delegației scriitorilor veniți la inaugurarea Canalului Volga-Don. De mai bine de o jumătate de oră, Ajaev explică ceva, cu aprindere. Evghenie Dolmatovschi trage din pipă și ascuțită. Cehii au făcut cerc în jurul dramaturgului Pogodin, care are părul cărunt.

Renumitul scriitor sovietic le povestește cum a realizat scenariul filmului „Cazacii din Cuban”. Pictorul Jucov lucrează la portretul lui Elizar Mațev. Scriitorul, vîoi din fire și întotdeauna preocupat de câte ceva, stă de data aceasta nemișcat în bătaia soarelui, aruncând din când în când priviri pline de suferință către artistul cufundat în muncă. „Nu s'ar putea mai repede, Nicolai Nicolaievici?”

Trecem printr'o regiune minunată. Rușii îi spun „Meleagurile lui Levitan”. Colinele cu climă blândă sunt acoperite de brazi deși și păduri de mestecenii de o frumusețe rară. Nu peste mult timp ajungem în stațiunea climaterică Pliis. Palma asta de pământ îi era tare dragă lui Fiodor Ivanovici Șaliapin, cântărețul cu renume mondial. Și cât a mai hoinărit pe malurile acestea marele cunoscător al naturii ruse, Levitan! Câte tablouri de valoare neprețuită a pictat el aici, inspirat de aceste priveliști de basm!

Volga cea minunată curge largă, măreață. De o parte și de alta, colinele împodobite cu o mare bogăție de culori și plaiuri împădurite, coboară domol până în apele fluviului. Domnește o pace molcomă, o frumusețe înălțătoare. E autenticul peisagiu al Volgăi, săuritor de povești minunate și de cântece fermecătoare. Abia acum înțeleg de ce declară unii cu atâta mândrie:

— „Ia voljanin! (*), chiar după ce au trecut ani îndelungați de când s'au rupt de meleagurile natale. Asta înseamnă: „Mi-e dragă viața liberă și veselă. Nu pot trăi fără muncă, fără prieteni și fără cântece...”

*) Eu sunt de pe Volga.

Miercuri, 23 Iulie

Stau la pupă. Jos, la o depărtare de un metru și jumătate, murmură valurile perlate, unduindu-și șuvoiul. Din când în când, câte un strop sare până la mine. E plăcut. În vreme ce pe punte și mai ales în cabine domnește căldură de nesuportat, aici e răcoare. Adineauri a trecut pe lângă noi vaporul de pasageri „Henri Barbusse“.

Privesc Volga. Aici e foarte lată. Și-a îmbogățit apele cu acelea ale râurilor Oka și Kama. I s'a schimbat și firea. E capricioasă, neliniștită. Vânturi puternice, bătând dinspre stepele uscate, răscolesc într'una valurile.

Privesc Volga și îmi aduc aminte de povestea viteazului conducător al țărănilor, Stenka Razin, și a iubitei lui, prințesa persană de o frumusețe răpitoare. Aici, undeva pe cursul inferior al Volgăi, s'a desfășurat tragedia lor. Poporul rus le-a închinat un cântec minunat. E vorba de cântecul numit „Volga, Volga,“ cunoscut în toată lumea.

Multe și frumoase sunt cântecele care preamăresc pe conducătorul răscoalei țărănești dela 1668, legendarul ataman cazac, Ștefan Razin; acesta însă este neîntrecut. În el, poporul rus cântă cu un entuziasm înflăcărat caracterul de fier al atamanului, credința lui în popor, în cauza comună. Mușicilor care îndrăzneau să îngâno „cântecul atâțător“, era pedepsit cu temnița, cu deportarea și adeseori cu moartea. Secole de-a rândul au prigonit clasice stăpânitoare cântecul despre Stenka Razin. Dar nu l-au putut înfrânge. A trecut din tată în fiu și, trezind admirația milioanei de oameni simpli, s'a răspândit în lumea întreagă. Soldații sovietici care ne-au eliberat, au plâns de bucurie când au auzit cântecul acesta drag în satele din Trei-Scaune.

Ieri am meditat la cântecul lui Razin. De atunci am parcurs câteva sute de kilometri. În curând ajungem la Saratov și tot mă mai urmăresc cântecele de pe Volga. Imi vin în minte unul după altul, iscând în mine sute de gânduri și asemănări.

Așa, de pildă, de azi dimineață fredonez cântecul care începe cu „Ei, uhnem“ — cântecul luntrașilor de altă dată (burlacii) de pe Volga. Nu cred să se fi născut vreodată, undeva în lumea asta, în împrejurări atât de înfloritoare, atât de neomenești, un cântec de o frumusețe atât de impresionantă, de o puritate atât de copilărească, un cântec mai omenesc, mai plin de jale și totuși atât de înălțător.

Astfel de cântece, numai poporul rus a putut să creieze...

Parcă văd înaintea ochilor tabloul lui Repin... Oameni chinuți, bărboși, gata să se prăbușească de oboseală trag în sus pe Volga o corabie, opintindu-se în hamurile lor de frânghii, înaintând într'o sfortare îngrozitoare, pe fețe cu o expresie de nepăsare sau de suferință mută. Trupurile le sunt acoperite cu zdrențe, malul nisipos, uscat, le frige picioarele desculțe.

Și oamenii aceștia, oamenii aceștia umiliți, degradați în calitatea lor de oameni, cântă. Ar trebui să sudeie apa aceasta blestemată, malurile acestea indiferente, soarele dogoritor, drăcesc, dar ei cântă din adâncul inimii un cântec de dragoste despre fluviul adorat, despre „soarele drag“, despre meștecenii gingași, despre scumpul lor pământ rusesc.

Cu câteva zile înaintea plecării mele din Moscova, am vizitat vestitul castel al contelui Seremetov din Ostankino.

Corpul central al castelului e o priveliște copleșitoare prin proporțiile lui armonice, prin simplitatea și puritatea lui clasică de capodoperă arhitectonică. Camere, saloane, balcoane, clădite cu gust și o ingeniozitate fără

de pereche. Candelabre somptuoase, gravuri în lemn și fildeș de o valoare neprețuită, tablouri care te cuceresc prin realismul lor, împodobesc palatul acesta ca de basm.

Și toate acestea au fost făcute de mâinile iobagilor ruși!

Pe peretele unei camere atârână un document înrămat. E una din scrisorile contelui, în care acesta ordonă intendentului său să-l pună în mod exemplar, în slujba de paznic al parcului pe primul arhitect Argunov, cel care făcuse proiectul castelului Ostankino, fiindcă avusese obrăznicia să ceară pentru a doua oară eliberarea sa din iobăgie. Contele adăugă că, dacă arhitectul își va mai turbura stăpânul cu o cerere atât de necuviincioasă, „va fi cionăgit“. Genialul arhitect iobag n'a mai ajuns să „fie cionăgit“. L-au ucis tuberculoza și jalea.

Am cetitaci, pe vapor, că unul din inventatorii cei mai talentați din secolul al XVIII-lea, Ivan Petrovici Kulibin, făuritor al unei serii întregi de mecanisme, în loc să fie sprijinit în cercetările sale, a fost silit de stăpânii lui să construiască un elefant mecanic uriaș, care să miște trompa.

Cu toate acestea, poporul rus a dăinuit, arta rusă a înflorit, știința rusă a făcut minuni.

Câtă tărie sufletească, câtă admirabilă stăpânire de sine, câtă sete de viață, ce minte ageră și ce inimă înflăcărată au sălășluit în acest mare popor care a trecut prin cea mai întunecată, cea mai barbară asuprire și a rămas totuși cel mai vesel, cel mai sănătos, cel mai puternic popor din lume! Nu e nici o mirare deci că toți marii patrioți ruși, scriitori, artiști, savanți sau politicieni, au fost atât de adânc convinși de marea misiune istorică a poporului lor.

Un astfel de cântec, doar poporul rus l-a putut făuri....

Joi, 24 Iulie

Cu o jumătate de oră în urmă am fost martorul unei scene de neuitat. După meetingul organizat în cinstea constructorilor Canalului Volga-Don, înainte ca vaporul nostru să se fi depărtat de malurile orașului Volsk, ne-am adunat cu toții pe punte. Mulțimea de pe chei privea curioasă la scriitorii al căror nume le era binecunoscut. I-a aplaudat cu însufletire pe Ajaev, Șpanov, Mălțev. Muncitorii dela fabrica de ciment fiind mai aproape, l-au recunoscut îndată pe Boris Polevoi, care era lângă bord și, veseli, au început să-i facă semne cu mâna.

Atunci mi-a atras atenția o muncitoare mai vârstnică. Ținea în mână un buchet de flori și se străduia să răzbată spre vaporul nostru. Insfârșit, a ajuns în rândul din față, aproape de Boris Polevoi. Era foarte emoționată. Strângea buchetul mototolit la piept, pălise și zâmbea tulburată. Se vedea că vrea să spună ceva, ceva foarte frumos, care să exprime recunoștința și dragostea ei pentru cel ce a scris „Povestea unui om adevărat“. Vaporul s'a urnit....

Muncitoarea a privit în jur, ca și cum ar fi vrut să ceară un ajutor, un sfat dela tovarășii săi, să afle dela ei ce să facă. Apoi s'a ridicat în vârful picioarelor, a întins buchetul spre Polevoi și a strigat cu vocea învăluită de emoție:

— Noi te cunoaștem pe dumneata!

Nici nu putea spune ceva mai frumos. Pentru un scriitor, nu e laudă mai mare ca aceasta...

Boris Nicolaevici a rămas nemișcat pe punte și atâta vreme cât a mai stăruit în fața ochilor noștri malul din Volsk, alb, încins de soare, a tot fluturat cu mâna....

Vineri, 25 Iulie

Departate, în fața noastră, se vălătucesc nori de fum sur-negricios. În zare se zăresc o mulțime de coșuri de fabrică. Pe malul drept al Volgăi, cât vezi cu ochii, se întinde un oraș: Stalingradul. S'a ivit în fața noastră „Orașul erou”, născut din cenușă și ruine, simbol al eroismului și devotamentului comuniștilor, simbol al forței și rezistenței oamenilor sovietici.

Ne adunăm în jurul lui Boris Polevoi. El e unul dintre participanții la această victorie istorică. Stă la proră și arată când la dreapta când la stânga.

— Priviți blocurile acestea, de aici din față, dela marginea orașului. Sunt clădirile fabricii de tractoare. Mai departe, acolo unde fumogă șirul acela lung de coșuri de fabrică... Vedeti?... E uzina „Octombrie Roșu”...

Ne apropiem tot mai mult de oraș. În stânga noastră lăsăm în urmă insulele Lesnoi și Pescionâi. Aici au fost în toamna lui 1942 pozițiile artileriei sovietice.

— Vedeti acolo, în dreapta, clădirea aceea roșie, spartă de obuze? E vestita „Moară”. Acolo a fost un timp comandamentul unuia din regimentele diviziei a 13-a de gardă.

— Nu mai recunosc Stalingradul! — șoptește lângă mine, uimit, Sorokin. L-am văzut ultima oară acum doi ani. Tot malul era numai ruine.

În locul ruinelor de altădată, strălucesc acum palate noi, cheiuri cu trepte late de marmoră. Se aprind luminile electrice. Milioane de puncte luminoase inundă orașul. Dinspre port se îndreaptă spre noi în goană o șalupă. Trece pe lângă noi în viteză. Se numește „Kazan”. Se întoarce, virând în cerc să șuere, să vuiască, să buciume vapoarele ancorate. Flota fluvială sovietică venită la festivitatea inaugurării Canalului Volga-Don, salută vaporul comandant care se apropie.

Vuietele prelungi, asurzitoare, se amestecă cu uralele ce nu mai conțin nesc ale mulțimii uriașe adunate pe mal. Strigătele acestea festive răsună puternice, până departe, deasupra Volgăi ce se adâncește în amurgul serii, deasupra orașului scaldat în lumină, pavozat cu steaguri de sărbătoare.

Vaporul „Iosif Stalin” mulțumește pentru primire, prin semnale întrerupte, profunde, și salută gazdele.

Am sosit la Stalingrad.

PRIMUL VAPOR

DIMINEAȚA, ÎN ZIUA CEA MARE

— „Zdravia jelaiu, tavarisci ministr!”

Auzul mi-a fost izbit a doua oară de acest salut, totuși nu mă puteam dumiri dacă sunt treaz sau visez. În cele din urmă, mi-am dat seama că mă treziscem. Auzeam pe cineva râzând tare în cabina vecină. Mi-era încă somn. Cu o seară înainte vizitaserăm orașul și ne întorseserăm târziu. Aș fi vrut să mai dorm.

„Cât o fi ceasul?” — mă întrebam așa cum se întrecă cei care nu vor să se scoale. Dar nu mai avui timpul să ghicesc. Urarea de bun sosit de adineauri răsună acum mult mai energic: „să trăiți, tovarășe ministru!” — strigau undeva, prin apropierea noastră, glasuri dârce, bărbătești. Ce poate fi? Doar n'o fi trecând ministrul trupele în revistă, atât de dimineată?

Deschisei ochii cu băgare de seamă. Pe fereastră se revărsa în cabină lumina strălucitoare a soarelui. Pe vaporul „Constituția Stalinistă“, ancorat lângă noi, se spăla puntea.

— S praznikom*)... spuse lângă mine Mihail Nicolaievici.

Se vede că el se trezise mai de mult, fiindcă avea pe piept o carte.

-- S praznikom... repetai eu căscând ochii, somnoros. Dar de ce?

— Cum, de ce? Azi, 27 Iulie, Canalul Volga-Don...

Am sărit din pat și m'am dus să-i strâng lui Sorokin mâna.

— S praznikom, Mihail Nicolaievici, păi sigur!

Uralele militare răsunară din nou în preajmă, de astă dată cu o putere care sguđuia vaporul și într'un glas de parcă ar fi strigat un singur om.

— Acesta e probabil răspunsul matrozilor la salutul ministrului... mă lămuri tovarășul meu de călătorie, văzând că mă uit din nou întrebător spre el.

Strigai pentru a doua oară „păi sigur“! și începui să mă îmbrac cât putui de repede.

Peste câteva minute mă și aflam sus pe punte. Era un spectacol într'adevăr festiv, aveam de ce mă minuna.

Pe cerul proaspăt al dimineții, în zori, nu se zărea strop de nor. Deasupra maifului cu tufe din față, soarele strălucea glorios. Aerul era de o prospețime diafană, neobișnuit de luminos și înmiresmat.

Pe vapoarele din jurul nostru era forfotă mare. Matrozii și ofițerii îmbrăcați în uniformă de gală se pregăteau pentru paradă, în timp ce îngrijitoarele ștergeau pentru ultima oară barele strălucitoare, de alamă, ale bordului. Pe catarg fluturau, vesele, steagurile pestrițe de semnalizare. Prin megafoane răsună „Marșul festiv“ al lui Glazunov. Incetul cu incetul, puntea se umplu de lume. Scriitorii îmbrăcaseră haine de culoare închisă, pionierii își pusese războiul păstrate anume pentru ziua aceasta.

Ne salutăm unii pe alții cu „S praznikom“, ne priveam în ochi și ne zâmbeam, chiar dacă ne mai întâlnisem încă de vreo cinci ori până atunci.

Trăiam acele clipe înălțătoare, când tot ce e în jurul tău ți se pare frumos, te bucuri de tot ce se petrece în preajma ta și simți o dragoste și o căldură deosebită față de tot ceea ce te înconjoară. Acestea sunt momentele inexplicabile când ai vrea să spui câte ceva fiecăreia din cunoștințele ce se îndreaptă spre tine, iar atunci când se oprește în fața ta și îți strânge mâna, nu-ți mai vine în minte nimic, afară de faptul că ai avut ceva de spus. Și atunci, rostești vorbe cenușii, obișnuite, ca acestea: „Azi o să avem o vreme minunată“, sau „Arăți foarte bine“, și le rostești cu atâta convingere și trageră de inimă, cu ochi atât de scânteietori, de parcă ai anunța cel puțin că ai îndeplinit înainte de termen planul cincinal. Ce lucru minunat, ce fericire neprețuit de mare e sentimentul bucuriei comune, pe care ți-l dau victoriile comune!

PORNIM

Dimineața a trecut repede. Am stat pe punte, privind vapoarele care ieșeau din port unul după altul. Pluteau încet, pe îndelete, pe Volga în jos, spre Krasnoarmeisk, de unde începe Canalul. Erau pline până la refuz de stalingrădenii care țineau să participe la festivitate. Pe la vreo două, ne-am pomenit cu portul golit complet; doar câteva șleperi mai rămăseseră

*) Salut întrebuințat cu prilejul sărbătorilor.

nemișcate. Vaporul nostru, pavoazat cu steaguri, era tras în fața cheiului Nr. 1.

Intre timp, au apărut între noi o mulțime de fețe necunoscute. Stahonoviști, artiști, savanți renumiți sosiți dela Moscova cu avionul, muncitori din Stalingrad. Printre ei l-am zărit pe Constantin Simonov lângă un tovarăș înalt pe care nu-l cunoșteam.

Boris Polevoi distribuie invitațiile nominale. Mi-a dat și mie una. M'am bucurat nespun de mult. Era pentru tribuna din dreapta. Mi-am pus în gând să nu o dau din mână. Am s'o păstrez ca amintire. Mihail Nicolaievici propune să coborâm la restaurant, să luăm masa, pentru că mai târziu, după plecarea vaporului, va fi multă lume. L-am rugat să nu se supere, dar eu nu puteam să mănânc în clipele acelea pentru nimic în lume. Abia așteptam să plecăm.

— Ești așa de bun să-mi spui de ce mai stăm? N'o să întârziem dela inaugurare? Întrebă un tânăr cu un început de chelic, extrem de agitat, pe unul din ofițerii vaporului.

Ofițerul s'a oprit, l-a măsurat cu privirea de sus până jos pe tânărul learcă de sudoare, apoi s'a aplecat peste bord și a arătat spre o pată de ulei ce se legăna pașnic pe valuri.

— Vino puțin încoace! Vezi pata aceasta brună? Ei, când tovarășii ne vor da de veste că a ajuns în Marea Caspică, am și pornit. Până atunci, stăm pe loc. — Apoi a aruncat o privire spre cei din jur, care abia se țineau să nu izbucnească în râs și a adăugat: — Serios.

Asta a pus vârful hazului.

— Ha-ha-ha — l-a bufnit râsul pe Dudin, care e o fire veselă.

După el, a râs toată lumea. Tânărul cel agitat, bictul de el, ca să iasă într'un fel din situația aceasta neplăcută, a alergat la bord, și, prefăcându-se întristat, a început să privească pata cu pricina. Cu o mână își ștergea broboanele de sudoare de pe față, iar cu cealaltă făcea gesturi desperade înspre pata de ulei: „Hai, du-te mai repede, aleargă, netrebnic!”

În toiul veseliei, n'am băgat de seamă că mașinile începuseră să mormăie sub noi și că se deslegau otgoanele de sârmă ale vaporului.

Peste câteva minute am pornit.

În ceea ce privește așezarea, cred că Stalingradul e cel mai interesant oraș din lume. Se întinde pe o lungime de șapte zeci de kilometri, iar în înălțime abia dacă are trei. Se mlădic ca o cuună pe malul drept al Volgăi care cotește spre Sud-Est, făcând un mare ocol. Vaporul nostru a mers mult timp paralel cu orașul.

INAUGURAREA

După un drum de aproximativ o jumătate de oră, unul dintre tovarășii din Stalingrad ne atrase atenția asupra unui punct negru, foarte îndepărtat, care era mult reliefat față de împrejurimi, încât părea că iese deadreptul din apă.

— E statuia Stalin...

Acolo unde prin voința oamenilor sovietici o parte din apele Volgăi se îndreaptă prin pustă ca să se întâlnească cu Donul, acolo se înalță ascemenea unui uriaș pisc de stâncă, o statuie.

Împreună cu pedestalu, această capodoperă unică se ridică la 72 metri dela nivelul Volgăi.

... Stalin stă ușor îngândurat. Privește liniștit în lungul Volgăi, spre

Stalingrad. Poartă o manta simplă, ostășască. Într'o mână ține cascheta. Cealaltă mână, vârită în deschizătura tunicii, îmi amintește gestul atât de cunoscut.

Statuia aceasta va sta întotdeauna în acest loc, unde s'a înfăptuit prima operă a construcției comuniste. O vor vedea muncitorii stalingrădeni, pe care Partidul i-a învățat să muncească și să învingă, agricultorii stepei devenită roditoare, pe care regimul sovietic i-a făcut bogați și fericiți. O vor vedea toți muncitorii Patriei Sovietice, pe care Partidul i-a crescut și călit, și toți acei oameni din lume care îi datorează viața și bucuria. Deapururi, soarele răsărind, îi va scâlda cu primele sale raze fruntea și, scăpătând, i-o va mângâia cu ultimele-i luciri.

Mulțimea care participase la adunare a pornit spre cheiul Canalului.

Peste puțin nu s'a mai văzut pe malniciun petec de pământ. Pretutindeni mișunau oameni. Erau printre ei muncitori din Stalingrad, colhoznicii din împrejurimi, cazaci de pe Don, oaspeți sosiți pentru inaugurare și eroii zilei — constructorii Canalului.

Fericiți, emoționați, oamenii stăteau pe cheiu și așteptau să apară primul vapor pe Canal... Da, deocamdată era liniște, apa Canalului scânteia domol, liniștită. Vântul flutura din când în când panglica roșie întinsă dela un mal la altul, în fața arcului de triumf.

— Vine ministrul! spuse cineva la proră.

Dela chei se desprinsese o barcă mare cu motor, care se îndreptă spre vaporul nostru. Saskov, ministrul flotei fluviale, salută echipajul aliniat pe puntea de sus, în timp ce izbucni strigătul pe care îl cunosc atât de bine:

— Zdravia jelaiu, tavarisci ministr!

Ministrul făcu urări de bine cu prilejul inaugurării Canalului.

Urraa!...

După ce tăcură matrozii noștri, strigătul acesta puternic, dârz, izbucni pe vaporul care urma după noi. Apoi pe al doilea, al patrulea... al zecelea... dealungul șirului ce se pierdea în depărtare...

După trecerea în revistă, ministrul Saskov se întoarse și se urcă din barca cu motor pe vaporul „Iosif Stalin“.

— Ancora sus! — răsună de pe puntea de comandă glasul căpitanului Piatlin.

— Înțeles... Ancora sus! se auzi de dedesubt.

Mașiniile începură să duduie.

Mulțimea de pe chei, care tăcuse până atunci, acum fremăta adânc, cu mii de glasuri... Vaporul nostru porni cotind la stânga, într'un arc larg.

— Cu jumătate viteză înainte! se auzi din nou. Vaporul „Iosif Stalin“ făcu ultimii metri pe Volga. Apoi intră pe Canal.

Ce a mai fost după aceea e greu de descris. Din pieptul a mii, a sute de mii de oameni au izbucnit deodată urale... Păduri de mâini s'au înălțat în aer. Părea că Volga și-a oprit pentru o clipă cursul și că stepile dimprejur, însetate de apă, s'au trezit la viață ca să izbucnească într'un strigăt de bucurie pe care să-l audă lumea întreagă.

În sumedenia aceea de oameni cu fețele strălucitoare de bucurie, privirea mi s'a oprit asupra unui bătrân în port de cazac. Ridicase și el mâna, dar se vede că uitase de ce. Rămăsese cu ea în aer și privea nemișcat vaporul care se apropia. Când ajunserăm atât de aproape de el, încât valurile stârnite de vapor aproape îl împroșcau, își scoase căciula și se închină până la pământ. Apoi se îndreptă de mijloc, privi roată la oamenii din jur care râdeau și fluturau din mâini, privi la valurile care se ridicau în urma vaporului și izbucni în plâns.

Vaporul „Iosif Stalin“, care în urmă cu 15 ani a inaugurat Canalul Moscova-Volga, străbătea pavoazat cu steaguri, încet, solemn, valurile noii căi de apă.

Strigătul deveni tot mai cuprinzător, tot mai puternic. Ne apropiam de panglica întinsă peste Canal. Cheiurile, de o parte și de alta, păreau vitrine cu aparate de filmat și de fotografiat, de fabricație diferită. Apoi, s'a făcut deodată tăcere. Nu se auzeau decât strigătele copiilor. Dirijorul orchestrei așezate pe malul din dreapta ridică mâna, fotografiile puseră degetul arătător pe declanșatoare, foarfecele scripi în mâna ministrului care stătea la proră, reporterul dela radio ce-și făcuse loc lângă ei și strângea febril microfonul, își smulse ochelarii dela ochi...

Vaporul „Iosif Stalin“ se apropia încet de panglică. Încă cinci metri... încă trei... încă doi... încă....

Acum!

Panglica s'a întins, apoi a căzut moale, de o parte și de alta, în apă.

Se intonează imnul sovietic. Aparatele de filmat zumzăie; fotografiile apasă pe butoane, învârt fulgerător manivelele casetei de filme. Ministrul dă onorul, emoționat.

Oamenii de pe chei își strâng mâinile, se îmbrățișează, izbucnesc în urale până la cer...

În clipa aceasta, vaporul „Iosif Stalin“ a trecut pe sub arcul de triumf. Visul străvechi al poporului rus s'a împlinit: Canalul Volga-Don a fost deschis.

PUȚINĂ GEOGRAFIE ȘI ISTORIE

E deajuns să-ți arunci o privire pe harta fizică a Europei ca să înțeleg de ce n'a renunțat poporul rus nici o clipă dealungul veacurilor, la visul său de a lega Volga cu Donul și de a folosi apa Canalului pentru irigarea stepei nefertile, bântuită de secetă, dintre cele două râuri.

Să scoatem harta și să urmărim cu atenție, mai întâi cursul Volgăi. Cam până la Kazan, curge când spre nord, când spre sud-est, cu toanele caracteristice râurilor încete de șes. Dela Kazan, în afară de vestitul cot dela Kuibîșev, unde curba dela est la vest e atât de bruscă încât cale de mai mulți kilometri curge paralel cu ea însăși, și exceptând meandrele pe care le face când spre dreapta, când spre stânga în împrejurimile Saratovului, Volga coboară în linie dreaptă spre sud-vest. S'ar părea că vrea să sfârtece pe din două bătrânul Caucaz. Dar, deodată se răzgândește și făcând un ocol larg se abate mai întâi spre răsărit, apoi spre Sud-Est. Pe cotul acesta ultim, mare, e așezat roată Stalingradul.

Acum să căutăm Donul. Îsvorăște din împrejurimile Tulei și curge spre Sud până la Voronej. De aici pornește șerpuitor spre sud-est. Colinele pe care le întâlnește în drum îl silesc să apuce spre sud, dar el, cu o sfortare disperată, înaintează îndărătnic spre răsărit, de parcă ar simți că în apropiere, la cel mult o sută de kilometri, îl așteaptă la întâlnire Volga cea minunată. Puterea lui voinicească însă, începe să scadă. La Kalaci, opintindu-se pentru ultima oară, mai face un salt înainte, apoi pe neașteptate o cotește spre sud.

Întâlnirea după care tânjise nu mai avea loc. Se vede că se îndreptaseră cu prea multă ardoare unul spre altul sus, în nord, unde depărtarea dintre ei era încă prea mare. Acum, când se mai apropiaseră, le lipsea și puterea și rezistența pentru a străbate masivul dela Egren.

Indurcrată, sfârșindu-se într'o sumedenie de ramificații, Volga

se varsă la Astrahan în Marea Caspică. Iar „Don Ivanovici“, adâncindu-se tăcut în visuri, pornește spre Marea de Azov.

Apele nu s'au întâlnit. Dar oamenii din Rusia nu s'au resemnat. Țăranii voiau apă pentru câmpiile lor, pe jumătate pustii. Negustorii din Moscova, Novgorod, Saratov, voiau să-și treacă vapoarele încărcate cu mărfuri din Volga în Donul bogat. Comandanții de oști voiau, în timpul războiului cu turcii, să-și asigure cu ajutorul căii fluviale Volga-Don aprovizionarea armatelor.

Dar țăranii erau lipsiți de drepturi și săraci lipiți pământului, iar negustorii, nesolidari și sgârșiți. Cât despre conducătorii țării, aceștia se schimbau des. Ceeace ajungea să înțelegă și să sprijine unul, i se părea inutil, ba chiar dăunător altuia. Pe scurt, acest plan măreț depășea posibilitățile Rusiei țariste, birocratice și înapoiate din punct de vedere economic. Dar, să dăm un exemplu.

Călătorind pe linia ferată Stalingrad-Saratov, treci printr'o stație mică numită Petrov val. (Valul lui Petru). Dacă te-ai da jos din tren și ai întreba pe cineva ce înseamnă această denumire neobișnuită, ai fi condus la niște delușoare de pământ din apropiere, care se întind până departe, și ți s'ar povesti următoarea întâmplare:

La sfârșitul secolului al XVII-lea, Petru cel Mare s'a apucat să facă legătura între apele Volgăi și ale Donului. Planul său era să lege printr'un Canal scurt Camișinka, un afluent al Volgăi, de Iliovlia, care se varsă în Don. Umflând Camișinka, apa Volgăi s'ar fi vărsat în Don. Ideia era destul de bună, însă nu rezolva neajunsul principal. Lui Petru cel Mare nici prin gând nu i-a trecut să folosească apa și pentru irigații.

La porunca țarului, mai multe sute de iobagi și oameni săraci s'au apucat să sape șanțul Canalului plănit. Lucrările înaintau greu.

Între timp, atenția lui Petru cel Mare se îndreaptă către pregătirea războiului cu Suedezii. Problema Canalului o lăasă în seama prințului Colotîn, pe vremea aceea guvernator al Astrahanului. Nici că se putea alege „mai bună“!

Prințul, care înclina spre partidul conservatorilor, declară că e păcat să îndrepti ceea ce a făcut Dumnezeu și-și trimise sbirii asupra săpătorilor pașnici ai Canalului, de-i ciomăgiri mai întâi bine, apoi îi fugăriră care încotro... N'a mai rămas în urmă decât partea de șanț, săpată cu trudă amară, scurmată, înspăimântătoare. Incetul cu incetul, vânturile astupară șanțul. Ploile și anii surpară umplutura. Toate sunt acoperite acum de buruieni surii, sfrijite și de pelin...

Petru cel Mare a murit. Urmașii lui au fost ocupați cu războaiele, cu asuprirea poporului, cu loviturile de stat, cu scandalurile dela curte. Ingălbeneau de furie numai când auzeau cuvintele acestea nesuferite: „progres“, „civilizație“. Negustorii beau ceai cu vedrele, își netezeau bărbile unsuroase și mari ca niște mături și spuneau cu fățărnicie:

— Dacă tătucul țar, ține-l doamne în viață, nu vrea Canal, înseamnă că nici nu e nevoie de el.

Înjurându-i și chinându-i de moarte pe bieții mușici ucrainieni care făceau cărăușia, continuau să-și transporte cu căruța spre stanițele căzăcești de pe Don, mărfurile venite cu vaporul pe Volga.

Dar poporul, poporul rus, miile de țărani care mureau de sete între Volga și Don, n'au uitat canalul. L-au păstrat în amintire pe țarul Petru și-au născocit povești și legende fantastice, socotindu-se cum s'ar putea ademeni apa pe ogoarele lor. Au făurit cântece despre Volga, despre Don, despre steпа însetoșată de apă și au așteptat.

— O să vină odată și odată ziua cea mare... — spuneau bătrânii, iar clarvăzătorii priveau departe, departe, spre miază-noapte, acolo unde năluca slăvita Moscova, „cea din piatră albă“, cu cupolele ei fără de număr...

„VOM SĂPA CANALUL“

Călăuza necunoscută îmi atrase atenția, într'una din sălile din mijloc ale muzeului din Stalingrad, asupra unui document de mărimea unei jumătăți de coală de hârtie.

— Unii tovarăși fac kilometri întregi zilele acestea, ca să-l poată vedea — spuse el.

Mă apropiai de dulăpiorul de sticlă...

Tânăra Țară Sovietică trecuse în vremea aceea prin zile grele. Nemții ocupaseră Ucraina, englezii și americanii regiunea Nordului, japonezii Extremul Orient, turcii, ajutați de englezi, Caucazul.

Numai Țărișorul să-l mai fi ocupat, și drumul spre Moscova ar fi fost liber! Krasnov făcuse să mai izbucnească o răscoală în regiunea Donului. Pusese mâna pe Kalaci și înainta în front larg spre Țărișin. Dinspre sud-est pornise asupra orașului armata de voluntari a generalului Denikin, iar dinspre nord, cavaleria lui Mamontov.

Puterea Sovietică era în primejdie!

...Se lăsase noaptea. Undeva la nord, tunurile bubuiau fără încetare. În unul din vagoanele trenului blindat stăteau doi oameni. Unul, cu ochii strânși, asculta bubuiturile de tun, celălalt, un bărbat frumos, cu ochi negri, privea harta plină de stegulețe din fața lor.

O sumedenie de stegulețe înconjurau în semicerc câteva stegulețe roșii.

Amândoi erau tineri și foarte obosiți. Se auziră bătăi în ușă. Intră soldatul de serviciu și întinse bărbatului care asculta bubuiturile o hârtie dactilografiată.

— Acum a sosit. Ne-a fost dictată la telefon, tovarășe comisar.

Și ieși. Cel căruia i se adresase, cetti hârtia. Puse palma deasupra ei și începu să asculte din nou bubuiturile, dar parcă altfel. Fața lui obosită, severă, părea mai liniștită. Apoi întinse hârtia tovarășului său.

— Citește-o dumneata, Clim Efremovici — spuse el cu un pronunțat accent caucazian, apoi începu să-și umple pipa cu mișcări măsurate.

Hârtia conținea raportul unui grup de geologi. Comunicau rezultatele cercetărilor făcute din însărcinarea Consiliului Comisarilor Poporului. Existau toate posibilitățile pentru construirea unui Canal navigabil între Volga și Don.

Bărbatul cu ochii negri îi înapoie foaia.

— Din păcate, acum nu-i timp de construit canale — spuse el încet.

Comisarul poporului își aprinse pipa, trase adânc din ea, apoi începu să privească o porțiune a hârtii de pe masă: locul unde cele două linii albastre cotite se apropie foarte mult una de alta. Pe el erau înfipte stegulețe albe.

— Așa e, acum nu-i timp de asta. Dar va fi.

Rostise încet cuvintele, ca pentru sine, dar răspicat și hotărât. Apoi ridică deodată privirile și adăugă vesel:

— Vom săpa Canalul!

Luă de pe masă un toc, privi penița, o înnuie în cerneală și scrise în colțul de sus al raportului următoarea decizie:

„Vom săpa Canalul după ce vom fi înecat pe cadeti în Volga și Don.“

Citi cu glas tare ceea ce scrisese.

— E bine așa?

— E bine, Iosif Vissarionovici — răspunse celălalt și cercetă hârtia peste umărul comisarului poporului, care, dând din cap, scrisese sub text: „Membri Consiliului de Război al Revoluției“, iar jos, în colțul din dreapta, data: 22. IX. 1918.

Apoi ceti încăodată totul și semnă: „Stalin“. Trecu tocul tovarășului său care scrisese în rând cu prima semnătură: „Voroșilov“.

Ce doi bolșevici, comisarul și comandantul suprem al frontului dela Tarfîin, se priviră unul pe altul.

— O să-l săpăm, Clim Efremovici?

— O să-l săpăm, tovarășe Stalin.

Afară era o noapte întunecoasă de început de toamnă. Undeva, spre sud, tunurile bubuiau fără întrerupere.

Documentul acesta l-am văzut la Stalingrad, chiar în seara din ajunul zilei când s'a inaugurat Canalul Volga-Don.

TOAST

Au trecut cinci ore de când plutim pe Canal. La fiecare ecluză ne așteaptă o mulțime de oameni. Se uită, constructorii, cum se apropie de ei minunea de vapor, acolo unde cu doi-trei ani în urmă se sbenguiau veseli hârciogii, unde nu de mult escavatoarele mai scobeau încă pământul. De câte ori nu încercaseră să-și închipuie cum va fi când pe Canalul lor va apare primul vapor. Acum sosise și ziua aceea.

În timpul mesei, privirile îmi fură atrase de un bătrân cu barba sbârilită, care purta o sumedenie de decorații. Era mic de statură și ședea nemșcat la fereastră, cu mâinile la spate, privind malurile care alergau în urmă.

— Cine e bătrânul acela, Boris Nicolaievici? îl întrebai pe Boris Polevoi, care nu stătea departe de mine.

Scriitorul se uită la el, apoi se întoarse spre mine râzând:

— „Bătrânul“ acesta, mulți contrarevoluționari albi și fasciști a mai trimis pe lumca cealaltă! Știi cine e? E Kurkin, legendarul comandant de partizani din războiul civil și din Marele Război pentru Apărarea Patriei. E cazac de pe Don. Uite ce gânditor privește apa. Știe ce preț are...

Apoi Boris Nicolaievici dispăru de la masă. Se întoarse în curând cu o cană plină. Ce era în ea nu se putea ști. Dar Nicolai Nicolaievici Jucov, cum o văzu, spuse hotărât:

— Nu pun în gură nici un fel de băutură, ori care ar fi ea — și adăugă: — nici chiar azi!

— Nu te pripri. O băutură ca asta n'ai băut de când ești, spuse Polevoi zâmbind misterios și începu să umple paharele.

— Mai ales vodcă nu beau, pentru nimic în lume! zise Nicolai Jucov când văzu că în pahare scânteie un lichid incolor. După ce le turnă la toți, Boris Polevoi ridică paharul și, stând în picioare, spuse:

— Să bem, tovarăși, în sănătatea minunaților oameni sovietici care au construit acest Canal. Să le urăm anii mulți cu sănătate, visuri îndrăznețe și multă izbândă spre binele scumpei noastre patrii. — Apoi, înălțând paharul: — Băutura aceasta, ei ne-au dat-o. Poporul nostru năzuște spre ea de veacuri. E o băutură neprețuită, tovarăși! E apa Canalului Volga-Don.

Ne uitaram surprinși la pahare, apoi le goliram în tăcere, până la fund. Era într'adevăr apă. Apă curată, bună la gust...

CEL MAI FRUMOS MESAJ

... Trei dintre tinerii constructori ai Canalului Volga-Don, doi băieți și o fată, iau hotărârea să scrie o scrisoare urmașilor. Ei vor să zidească

scrisoarea într'unul din turnurile porții unei ecluze, pentruca atunci când turnul s'ar prăbuși, urmașii să dea peste acest mesaj. Ore întregi își bat capul cu textul scrisorii, ticluiesc fraze care ar da de rușine condeii celui mai bun scriitor, până ce unuia dintre băieți îi fulgeră prin minte gândul că scrisoarea nu va putea ajunge niciodată în mâinile urmașilor.

— Dece? — întreabă ceilalți doi.

— Păi, putem noi concepe ca turnul nostru, la construirea căruia atâția tovarăși dau tot ce-i mai bun din știința, forța și talentul lor, să se facă praf și pulbere?

— Niciodată! strigă ceilalți și hotărăsc că cel mai bun mesaj pentru urmașii care vor veni peste secole, peste milenii poate, va fi rezultatul muncii lor cinstite, Canalul însuși.

Stăteam pe puntea de sus a vaporului când îmi adusei aminte de această mică povestire emoționantă a unuia dintre scriitorii sovietici.

Intr'adevăr, nu putea fi mesaj mai frumos.

Soarele scăpăta. Auriul amurgului, bătând în roșu, poleia cerul, apa Canalului, stea tăcută din jur. Aerul era plin de o mireasmă amăruie, veștedă, adusă de vânt de pe stepele nesfârșite, acoperite cu pelin. De o parte și de alta începură să se zărească movilele formate de lut excavat din Canal. Ne aflam în vârful obeinei. În fața noastră apărură turnurile înalte ale porții ecluzei Nr. 9. Ornamentele lor de bronz scânteiau, roșiaticee...

Priveliștea aceasta răspândește atâta prospețime, atâta armonie, încât pare că este așa dela începutul lumii. Fâșia de apă, ca trasă cu linia, tivită cu piatră albă, a Canalului, turnurile porților de ecluze, majestuoase în simplitatea lor, podurile ușoare, aruncate peste Canal, se îmbină organic cu mediul înconjurător, liniștit și sever.

Mă gândeam că de acum înainte noian de vapoare vor trece pe aici, că după noi milioane de oameni se vor încânta de priveliștea aceasta minunată. Urmașii vor fi mult mai înțelepți, mai iscusiți decât noi. Vor realiza lucrări la care noi nici nu visăm măcar. Construirea unui Canal ca acesta va fi poate pentru ei o problemă de zile. Și totuși, nu începe îndoială că vor parcurge impresionați și plini de recunoștință Canalul acesta, cea diutâi operă a construcției comuniste, înfăptuită de poporul sovietic în mijlocul furtunosului secol al XX-lea. Și își vor da seama, vor afla că în zilele pline de îngrijorare în care popoarele lumii luptau cu primejdia unui război îngrozitor, acest popor mare a pus în construcția Canalului dorul său fierbinte de pace, liniștea și marea încredere în propria sa dreptate și tărie, convingerea nesdruncinată că așază primele cărămizi ale societății comuniste apropiate...

O vor înțelege aceasta urmașii năzdrăvani și vor fi foarte mândri de strămoșii lor.

TE SALUTĂM, DONULE

Azi noapte am dormit puțin. Până în zori, amândouă punțile au fost pline de pasagerii care se plimbau în sus și în jos sau ședeau lângă bord. Era o noapte călduroasă de vară, cu lună plină. După ecluza a 9-a, am trecut de pe obcină la vale. Ecluzele a 10-a și a 11-a ne-au coborât spre Don. Am străbătut cele trei colectoare artificiale de apă, dela Varvarovsk, Bereslavsk și Karpovsk, umplute abia cu două luni înainte.

Apa acestor lacuri, care se întind pe zeci de kilometri pătrați, fertilizează terenurile uriașe, uscate până acum.

Am zâmbit la gândul că acolo unde iarna trecută mai fumegau încă hornurile bordeielor, înnoată astăzi, veseli, primii pești. În jurul lacurilor

scânteiau nenumărate becuri electrice. Erau luminile noilor așezări ale colhozurilor unificate, ale cheiurilor. Primele semne ale noii fizionomii a regiunii, ale noii vieți a oamenilor de aici.

Mijeau zorile când am intrat în cabină să mă culc. Cred că n'am dormit nici două ore când am simțit deodată că-mi pune cineva mâna pe braț.

— Vrei să vezi ceva frumos? auzii ca prin vis glasul lui Sorokin.

— Vreau — răspunsei somnoros.

— Ne apropiem de Don.

Soarele, care răsărea, revărsase peste stepă o lumină moale, caldă. Aburi străvezii, fini, se ridicau încet spre cerul fără nori, plutind de colo-colo. Pe pereții albi ca pâza ai cabinelor scânteiau stropii mici de rouă...

Mihail Nicolaievici mă duse la proră.

— Încă o jumătate de oră și minunata noastră călătorie va lua sfârșit. Uite colo malurile Donului!

În față, un mal înalt, acoperit cu copaci, se scâldea în lumina orbitoare a dimineții. Peste puțin zărirăm semnalul de forma unui turn așezat la intrarea în Canal. Nivelul Donului trebuie să fi etare scăzut, fiindcă la mijloc se vedeau ici și colo insule pustii de nisip alburiu.

Te salutăm, Donule!

Vaporul nostru intră pe Don și virează către bord spre Kalaci, taie în viteză, triumfător, valurile verzui, strălimpezi.

Se apropie de ținta finală.

Peste un sfert de oră acostăm la Kalaci. Drumul istoric al vaporului „Iosif Stalin“ ia sfârșit. Circulația pe Canalul Volga-Don a fost deschisă.

INTĂLNIRI

ITINERARIUL SE SCHIMBĂ

La ecluza a 10-a se îmbarcă câțiva tovarăși, printre care Volodia Șustikov și un prieten al lui, un inginer tânăr. Șustikov, căruia la Institut toată lumea îi zice Șustik, era cu un an înaintea mea, adică în anul cinci. Volodia o căuta pe Liliana Stepanov, o colegă de an, care se afla pe vapor cu noi. Liliana, ca mai toate bulgăroaicele, are părul de culoare închisă și ochi mari, negri. Serie versuri.

Pornirăm tus-trei în căutarea ei. O găsim în curând. Se retrăsese într'un colț, să discute cu Silvia Kaputikian, poetă armeană, laureată a Premiului Stalin. Se bucură mult când îl văzu pe Șustik.

Volodia ne comunică cu părere de rău că nu vom călători decât puțin timp împreună, fiindcă el și prietenul lui coboară la ecluza următoare. Ne spuse apoi că se împlinește luna de când locuiește în satul Marinovka, din apropiere, centrul raionului de construcții de aici. Strânge material pentru un mic roman.

— Am o propunere. Când vă întoarceți dela Kalaci, veniți să ne vizitați la Marinovka. O să vă arătăm raionul, o să faceți cunoștință cu o mulțime de tovarăși admirabili... Stați la noi câteva zile... S'a făcut?

Eu plănuiam să mă întorc dela Kalaci la Stalingrad cu trenul sau cu autobuzul. Kaputikian o convinsese pe Liliana să se ducă cu ei până la Rostov, pe vaporul „Constituția Stalinistă“. Cerurăm sfatul câtorva tovarăși de drum. Toți fură de părere că în ceeace privește continuarea călătoriei, varianta Șustikov e cea mai bună.

Ne hotărîm: primim invitația lui Șustikov.

— Vă așteptăm, tovarăși! Întrebați de secretarul de partid Ostașov... strigă Volodia de pe mal.

Așa se făcu că la trei ore după sosirea noastră la Kalaci eram din nou pe drum. Pornirăm cu autobuzul „Kalaci-Stalingrad“, dealungul Canalului, înapoi spre Marinovka.

Cam pe la amiază băturăm la ușa secretarului raional de partid.

Dădurăm cu ochii de Volodia. Sătea pe divan și răsfoia niște numere mai vechi din „Ogoniok“.

— Au sosit! strigă el când ne văzu și ne ieși în întâmpinare.

Dela birou se ridică un bărbat chel, foarte lat în spate. Se îndreptă spre noi. Dădurăm mâna.

— Bună ziua, tovarăși! Bine-ați venit la noi... — Apoi își spuse numele: — Ostașov...

MARINOVKA

În timp ce Volodia era plecat să aranjeze problema cazării noastre, tovarășul Ostașov ne duse în biroul conducătorului raionului să facem cunoștință și cu el.

Conducătorul raionului, inginer-mecanic, era un om înalt, uscățiv, ca de vreo cincizeci de ani. Ne întrebă de unde suntem, dacă ne place Moscova, ce părere avem despre Canal. Ne spuse că de pe întreg Canalul, raionul lor e cel mai tânăr. Nu a împlinit nici doi ani. Pe vremea când în raioanele vecine munca era în toi și muncitorii locuiau în barăci comode, având apă, lumină electrică și automobile, tractoare, mașini la dispoziție, pe aici nici drumuri nu erau. La început fusese foarte greu. Lipseau muncitorii calificați, cu experiență, mașini erau puține. Apa o aduceau dela Kalaci. Iarna se apropia...

Cu toate acestea, trebuia să se lucreze în ritm accelerat. Trebuia săpată o secțiune de mai mulți kilometri a Canalului, trebuiau zidite ecluzele nr. 11 și nr. 12, două poduri și o stație de pompare a apei. Trebuiau ajunse din urmă celelalte raioane.

— Am lucrat acum cincisprezece ani la construirea Canalului Moscova-Volga, după aceea în o mulțime de alte locuri. Greutăți am avut destule, dar... nu m'am plâns nimănui niciodată. Nici măcar dumitale — se întoarse el către Ostașov — vă mărturisesc însă că au fost momente când mă întrebam dacă sarcina ce mi se trasase nu-mi depășește forțele. Nu mi le-a depășit! — Arată spre fereastră, spre umplutura Canalului. — Canalul e gata, ecluzele, podurile deasemenea, iar stația de pompare funcționează și ea.

— Care a fost factorul cel mai important care a contribuit la îndeplinirea sarcinilor trasate raionului? — întrebă Liliana.

Inginerul Ciumacenko, căci așa se numea șeful raionului, răspunse fără să se mai gândească:

— Conștiința oamenilor, tovarăși! — Am avut o ingineră. Tot atât de subțirică, de tânără, ca dumneata. Adora glasul lui Lemeșev și versurile lui Scipaciov. Era șeful tehnic al fabricii de beton. Într'o zi, iarna, banda rulantă ce transporta cimentul la betoniere îngheță. Și de beton aveam nevoie, ca de pâine. Turnam pereții ecluzelor. Pentru o clipă ne pierdurăm capul cu toții. Deodată, fetișcana aia slăbută luă în spinare un sac de ciment și, sus cu el, pe scară, în turn. Ceilalți îi urmară exemplul. Termometrul arăta aproape patruzeci de grade, dar Vera cără cimentul ore întregi. Fabrica funcționa și autocamioanele încărcate cu beton soseau fără întârziere la ecluză. Deși munca era aproape în întregime mecanizată, oamenii aveau de biruit

și gerul ce părea de nesuportat, și arșița dogoritoare de mai târziu, și lipsa de apă și, ceea ce e mai important, metodele învechite de muncă din trecut.

Soneria telefonului îl întrerupsese. Cineva întreba de Ostașov.

Șustikov ne anunța că totul e în regulă, că la „hotel” camerele au fost pregătite. Peste zece minute vine după noi.

Incepurăm să ne luăm rămas bun.

— Sosește un vapor! — strigă inginerul Ciumacenko când ne pregăteam tocmai să ieșim.

Ne îngămădirăm la fereastră. Dinspre obcină apăru un remorcher de culoare cenușie. Era un spectacol neobișnuit. Digurile scunde ale Canalului se pierceau în steпа nesfârșită. Părea că vaporul lunecă pe pământ.

Inginerul Ciumacenko îl bătu pe umeri pe tovarășul Ostașov.

— Ei, Anton Ivanovici, iată că am ajuns să o vedem și pe asta! Câtă bătaie de cap pe noi, aici, în biroul acesta, de câte ori nu ne-au apucat zorile, dar iată, acum vapoarele plutesc pe sub fereastră noastră...

Peste puțin timp ne îndreptam într'un camion spre „hotel”. Volodia ne dădea lămuriri.

— Barăcile acestea vor fi demontate în curând. Nu vor rămâne decât casele acelea de cărămidă din jurul gării, în care va locui personalul Canalului.

Am ajuns la baraca ce servea drept hotel. În cameră ne întâmpină o răcoare plăcută. Responsabila „hotelului”, o tovarășă tânără, ne ieși înainte și ne spuse că a pregătit de mult apă pentru spălat.

Liliana și cu mine ne făcurăm planul să ne odihnim puțin; spre seară. Volodia trebuia să vină să hotărîm ce vom face a doua zi. Peste o jumătate de oră așteptam, stăpânit de senzația inexplicabilă că-mi lipsește ceva. După o îndelungată bătaie de cap, mă dumirii că îmi lipsesc zumzetul mașinilor și legănațul vaporului. Pentru prima dată, după zece zile, dormeam pe uscat.

PLÂNGEREA LUI MOȘ GRIȘA

Când m'am trezit, soarele asfîntea. Un vânt de seară flutura pătura prinsă la geam și greierii țârlăiau asurzitor. O călta pe îngrijitoare și o rugai să vadă dacă Liliana mai doarme.

— Doarme, sărăcuța, e foarte obosită — spuse ea cu grijă maternă.

— Spune-i, te rog, când s'o trezi, că am plecat să mă plimb puțin și că mă întorc în curând.

Am ocolit barăcile și am ieșit în pustă. Primele stele răsăriseră. Praful se așezase, mirosul pelinului înmiresma din nou aerul. O sumedenie de lăcuste săreau în jur, lovindu-se cu pocnet de pantalonii mei. Greierii cântau. Unul scotea sunete mai înalte, altul mai joase, unul le repeta ordonat, altul le arunca la întâmplare, fără grijă. Fiecare după vârsta, temperamentul și dispoziția lui! Acești mici și nevinovați instrumentiști cântau fără istov cântecul monoton al stepei adormite, acoperite de întuneric...

În stânga clipeau verzi-roșii semnalele Canalului. O voie bună nețăr-murită puse stăpânire pe mine. Aș fi vrut să cânt, dar îmi era nu știu cum să tulbur pacea aceasta desăvârșită. Am început să fug spre Canal, împiedicându-mă sdravăn de bulgării de pământ. Însfârșit, ajunsei la mal. În fața mea se întindea apa nemișcată, neagră. Înaintai până la margine și mă trântii pe iarbă. Apoi, fără gânduri, cu inima neobișnuit de ușoară, începui să număr stelele.

„Unde-o fi carul mare?“ mă întrebam. În copilărie stăteam ore întregi și-l priveam. Nu înțeleg de ce i s'o fi zicând car. Uitaseam cu desăvârșire unde mă aflu, când auzii deodată, aproape de tot, pe cineva tușind și mă pomenii agrăit de un glas bărbătesc, răgușit:

— Ai să cazi în apă, cetățene...

M'am ridicat, surprins. La început nu văzui pe nimeni. Imi obosiseră ochii de cât mă uitaseam la stele. După ce mă obișnuii din nou cu întunericul, văzui, numai la un pas de mine, o umbră. Era un om îmbrăcat într'o manta lungă până la pământ.

— Bună seara, spusei eu.

— Noroc... răspunse încet necunoscutul. Te uiți la stele?

— Da.

— Păi, nu-i vorbă, sunt frumoase acum, la sfârșit de Iulie...

Pauză lungă. Simțeam că prin întuneric omul îmi scruta fața.

— Nimic de zis... dar ceva acte ai la dumneata?

Necunoscutul aprinse un chibrit și îmi cercetă cu atenție actele, apoi mi le înapoie fără să spună nimic și se așeză lângă mine.

— Așa dar, te uiți la stele, fătul meu? Pentru atâta lucru nu făcea să bați asemenea cale. Puteai să le privești și în țara ta. La Canal să te uiți, fătul meu. E mai frumos decât stelele, chiar așa, pe întuneric...

Așa am făcut cunoștință cu moș Grișa, paznicul de noapte din Marinovka. Bătrânul, om de șaizeci și opt de ani, venise la Canal dintr'un colhoz din ținutul Rostovului, acum o jumătate de an, la o săptămână după ce „a stricat căruța“ cu colhoznicii care l-au jignit „până în adâncul sufletului“. Nu merita el una ca asta, după ce i-a slujit cu credință aproape douăzeci de ani. Fusese paznicul grădinăriei șaptesprezece ani. La una din plenary, s'a ridicat Antonovna, șefa grădinăriei și a propus ca întreg colhozul să-și exprime recunoștința și mulțumirea față de moș Grișa și să-l scutească de acum încolo de orice muncă, lăsându-l să iasă la pensie. Moș Grișa a cerut cuvântul și a protestat. „Când n'oi mai munci, mor pe loc“—a repetat el cu încăpățănare. Adunarea, văzând că ține morțiș să rămână paznic, mai că se învoi, dar se ridică deodată Mișa, secretarul Comsomolului:

— Tovarăși, eu sunt totuși de părere că moș Grișa ar trebui să se retragă la pensie. Vreme îndelungată el ne-a fost pildă pentru felul cum trebuie să ne iubim colhozul, cum trebuie să-l păzim, să-i apărăm bunurile. Toțmai de aceea, noi, comsomoliștii, îl iubim, îl cinstim, și dorim să trăiască mulți ani în pace, sănătos... Până și cântecul spune că în țara noastră bătrânii se bucură de cinste și îngrijire...

Și așa mai departe. Mișa vorbea atât de frumos, încât femeile au început să lăcrimeze, iar bărbații dădeau într'una din cap. Cuvintele lui doar pe moș Grișa nu l-au impresionat. Privea neliniștit în jur și-i tremurau buzele din pricina „nedreptății“ ce-l ajunsese.

Până la urmă l-au pensionat. „Dacă aci nu mai e nevoie de mine, o să fie în altă parte“—a spus el și a părăsit adunarea.

Dar aici, la Canal, cât a mai trebuit să le explice până să-l primească!

— Țiu minte, era o seară ploioasă — povesti moș Grișa, pe față cu expresia copilăros șugubeață a bătrânilor viori, cu viață lungă. — La Kalaci am întrebat un șofer: — „Unde mergi?“. „La Marinovka“, zice. „Acolo se construiește Canalul?“ zic. „Da“, zice. „Mă iei și pe mine, până acolo?“. „Te iau“.

— Am sosit noaptea, fiindcă avusesem o pană la motor. La centrala raionului, nimeni în afară de secretarul de partid. E și acum aici, îl cheamă Ostașov. Ai să-l cunoști dacă mai rămâi pe la noi. E un om voinic, cu cău-

tătură serioasă. Se spune că în timpul războiului a fost partizan în Bielorussia. M'am dus la el. Scria ceva. Mi-a făcut semn să stau și și-a văzut de scris. După ce a terminat, m'a întrebat:

— Ei, care-i necazul, dedușca?

I-am spus cine sunt și ce sunt, și cât de nedrept s'a purtat cu mine colhozul, i-am arătat legitimația și ordinul „Steagul Roșu” pe care l-am dobândit în războiul civil.

— Dar dumneata ai mult peste șaizeci de ani! spuse el mirat după ce mi-a privit actele...

Am discutat o jumătate de oră și pe urmă mi-a spus:

— Tovarășe Lapin, noi nu te putem primi, du-te acasă, la colhoz, și te odihnește...

Nici nu mai auzeam ce spune. Fierbeam.. Și eu când mă înfurii fac urît de tot.

— Va să zică așa? zic. Strigați pe toate drumurile că e o chestiune a întregului popor. Atunci, dece nu dați puțință oricui să ia parte la construirea Canalului?! Eu am fost ostaș de-al lui Kotovski! Eu am dreptul să iau parte la construirea comunismului!

În cele din urmă i-am spus că am să-i scriu de-adreptul tovarășului Stalin. Și numai ce-l văzui pe Ostașov care mă ascultă fără să spună nimic, că se ridică dela masă, se îndreaptă spre mine și-mi spune:

-- Bine, Grigorii Alexeevici, acum hai cu mine. Tot îmi telefonează nevastă-mea într'una că nu mă mai așteaptă cu cina. Mâncăm împreună și mai stăm de vorbă.

Și am stat de vorbă până aproape în zori. În noaptea aceea ne-am împrietenit bine, eu și Anton Ivanovici...

A doua zi, după ce nici șeful raionului n'a izbutit să-l convingă pe moș Grișa să se întoarcă acasă, a fost numit paznic de noapte. Cum însă se lucra zi și noapte, și nu prea era când să se facă de pază, moș Grișa ajuta la descărcatul autocamioanelor, când le era sete tractoriștilor le aducea apă, aduna în cutii pământ pentru determinarea terenului. Ceeace îi plăcea însă mai mult lui moș Grișa, era să arate cu lampa lui, pe timp de ceață, mecanicului dela escavator unde să „pășească”. Atunci, după propria lui mărturisire, simțea cum întinereste.

— Tovarășii m'au și fotografiat pe escavator. Poza am trimis-o la colhoz, să vadă alde Antonova pe cine au vrut ei să scoată la pensie...

De când s'a terminat construcția Canalului, se plimbă nopțile pe-aici, privește apa, udă stejăreii tineri sădiți de curând și își pregătește „discursul” furios pe care îl va rosti pe șantierele Kuibâșev, dacă cumva cei de acolo n'or voi să-l primească și pe el.

PRINTRE COMSOMOLIȘTI

A doua zi de dimineață, Liliana a răspuns supărată la salutul meu. Am aflat că a așteptat împreună cu Volodia să mă întorc dela plimbare, până noaptea târziu. Volodia începuse să se neliniștească, nu știa unde am dispărut, iar ea, și-a pierdut o seară. Știam că am greșit și ascultam răbdător. (Era unu jumătate după miezul nopții când am fumat cu Moș Grișa ultima țigară pe banca micuță din fața hotelului).

A sosit Volodia și ne-a spus să-i dăm zor, fiindcă după dejun ne ducem la centrala raionului. O să întâlnim acolo câțiva constructori comsomoliști.

Întâlnirea avu loc cam după vreo oră, în biroul tovarășului Ostașov. Conversația se lega cu greu. Atmosfera era aceea care se creiază de obicei când

oamenii au să-și spună foarte multe, dar în grabă nu știu cu ce să înceapă. Tăceam și ne uităm unii la alții, emoționați.

Deodată, se deschise ușa și își vârî capul înăuntru un tânăr. Avea ochii oblici și pielea feții neagră-gălbuie.

— Vino înăuntru! strigă Anatolii Dudka, secretarul Comsomolului din Raion, care până atunci ascuțise tăcut, un creion.

Tovarășul nou venit se recomandă și se așează pe divan, lângă Dudka. Prietenii noștri erau vădit surprinși și începură să-l privească curioși. În ciuda căldurii înăbușitoare, tânărul constructor era îmbrăcat în haine de culoare închisă, de sărbătoare, și purta o cămașă albă proaspăt călcată. Nu lipsea nici cravata de rigoare. În afară de aceasta era un contrast cam comic între privirea deschisă, veselă, a băiatului scund, cu obrazul de copil, și între ținuta rigidă pe care și-o impusese, așa că nu ne-am putut reține zâmbetul.

Dudka făcu cu ochiul către ceilalți și-l întrebă:

— Dar ce te-a apucat, frate, de te-ai ferchezuit așa? Doar nu te-oi fi însurând în ascuns?

Băiatul ridică mâna în semn că va lămuri numaidecât.

— E o poveste veche... spuse el rostind cuvintele cu mici pocnituri, ca toți cei din Asia. Vă amintiți, odată m'ați criticat că m'am dus plin de ulei la concertul artiștilor din Leningrad. Ei bine, atunci mi-am luat angajamentul că după ce va fi gata Canalul, să umblu cel puțin două luni în haine de sărbătoare...

— Și acum ai să umbli așa două luni? îl întrebă cu sinceră compătimire una din fete.

— Așa, spuse băiatul hotărât.

— Și nu ți-e cald?

Cel întrebat zâmbi cu o drăgălășenie nespusă.

— Puțin...

După ce râserăm cu toții, Dudka se întoarse spre noi.

— Ei, tovarăși, uitați-vă bine la el, așa arată în mărime naturală și în haină de gală unul dintre cei mai buni manipulatori de buldozere din raionul nostru, bașkirul Davlit Kirejev.

Cu această mică introducere, atmosfera dela început s'a risipit definitiv.

Eu băgasem de mult de seamă că unul dintre băieți, cu o față foarte simpatcă, pe care îl chema, dacă am înțeles bine, Korsakov, voia să spună ceva. Se apropie de mine și mă întrebă:

— Ești din România, tovarășe?

— Da...

— Noi urmărim cu atenție construcțiile voastre. Ziarele noastre publică adeseori material informativ, corespondențe despre munca tovarășilor români. Scoase din buzunar un ziar de format mic, foaia raionului, care apărea la Kalaci. — Uitați-vă, o corespondență de aceasta este și în „Ștalinskaia Stoika“ de azi. Ne bucurăm mult când citim asemenea articole, spuse Korsakov. Te simți tare bine când știi că ai prieteni buni, credincioși.

L-am rugat să ne spună care ar fi, după părerea lui, lucrul cel mai important din munca escavatoriștilor. Ostașov ne spuse mai înainte că Korsakov e unul dintre cei mai buni muncitori specialiști din raion. Cu escavatorul lui E.S.A. de 3 m³ a săpat într'un singur schimb în loc de 680 m³ cât era stabilit, 1500—1800 m³.

— Două lucruri le socot mai importante, răspunse el după ce se gândi puțin. Oamenii să-și iubească mașina și schimbul să fie format dintr'un co-

lectiv conștient, bine sudat, cu o bună diviziune a muncii. Eu și brigada mea ne duceam la locul de muncă cu 10—15 minute mai devreme. Cercetam cu atenție mașina și făceam micile reparații necesare. În felul acesta am ajuns să cunoaștem foarte bine escavatorul și nu mai era nevoie să ne ocupăm cu reparațiile în timpul muncii. Escavatorul-pășitor e o minune de mașină, tovarăși. Păcat că nu ne-ați vizitat când mai lucram încă. Nu depinde de nimeni. Și „Uralet-ul“ de trei metri cubi e bun, dar cum stă locului, rezultatul depinde și de camioanele care transportă pământul; în schimb „pășitorul“ se mută dintr'un loc într'altul și pe o rază de șasezeci de metri, îți toarnă pământul unde trebuie.

Mă cuprinsese deodată o dorință de neînfrânt de a-l cunoaște cât mai bine pe băiatul acesta deștept și simpatic. Fără să vreau, îmi scăpă o întrebare destul de nechibzuită:

— Spune, tovarășe, care e cea mai mare dorință a dumitale?

Băiatul fu oleacă surprins.

— Acum, sau în general?

— Și acum, și în general...

Escavatoristul râse scurt. Dinții lui sănătoși, frumoși, sclipiră.

— Cea mai apropiată dorință a mea e ca sora mea, Tatiana, să reușească la examenul de admitere în universitatea Lomonosov. Cealaltă, mai îndepărtată, e mai serioasă — și deveni și el mai serios. — Aș vrea să conduc un „pășitor“ de patrusprezece metri cubi. Ca acela cu care a lucrat Uskov pe obcină. Inchipuiți-vă, cupa lui ridică deodată 14 m³. Știți câți metri cubi a scos Uskov din Canal cu escavatorul acesta uriaș? Aproape trei milioane.

— Și adăugă cu ochii scăpărăteri: — Asta zic și eu mașină, trei milioane!

— Dacă e dorință, barem dorință să fie, interveni inginerul Petrenco, un tânăr blond, înalt. Dorește-ți și tu unul de 20 metri cubi sau unul de 25. Pe șantierul din Stalingrad o să se lucreze în curând cu astfel de mașini.

— Dacă nu se poate altfel, m'ași mulțumi deocamdată și cu unul de 14, răspunse Korsakov cu prefăcută părere de rău.

Inginerul Petrenco absolvise cu doi ani în urmă facultatea la Stalingrad. Indată după Examenul de Stat a fost trimis aici. Ne-a povestit viața sa. S'a născut la Stalingrad. Tatăl lui a căzut apărând fabrica de tractoare, mama lui a dispărut în timpul asediului. El, copil încă, a fost adoptat de un regiment de tiraliori.

— Ai citit romanul „Fiul regimentului“ de Kataev? Ei, povestea mea se aseamănă cu cea a eroului din romanul acesta. Doar că după război pe mine nu m'au trimis la o școală militară, ci la școala tehnică ce funcționa pe lângă fabrică. Așa am devenit inginer.

L-am rugat să ne povestească ceva despre munca lui. Țineam bine minte că la intrare i-am văzut fotografia printre cele ale constructorilor evidențiați în muncă.

— Te pricepi la mașini, tovarășe?

— Nu prea... răspunsei eu cam încurcat.

— Știi, nu de mult am înaintat direcției Canalului proiectul unei inovații. Ți-aș fi dat explicații în legătură cu ea...

— Doamne ferește! exclamă speriat Dudka, care discutasese până atunci cu Liliana. — Tovarășe, nu te învoi să-ți vorbească despre inovația lui. N'o să termine nici până mâine dimineață. Ce credeți, înainte de a ni se risipi grupul pe la alte șantiere, m'am gândit să-l rog pe fiecare să-mi scrie câte ceva în album, să-mi rămână amintire dela construirea Canalului Volga-Don. După ce mi-am găsit un caiet gros, l-am trecut din mână în mână. Fiecare a scris câte ceva despre ceea ce simte, despre munca sau experiența lui. După

vreo lună, caietul a ajuns din nou la mine și, n'o să credeți ce vă spun, toți scriseseră o pagină, două, ca să rămână loc și pentru alții, numai egoistul acesta de Petrenco a umplut douăsprezece pagini în cap. Știți ce s'a apucat să facă? A descris amănunțit în ce constă inovația pe care a înaintat-o. Ba, a mai anexat și desene. Noi îl respectăm pe Petrenco, știm că inovația lui e un lucru serios, de mare importanță, dar ăsta nu-i cuvânt să umpli un album cu dizertații!

— În primul rând, că n'am prezentat problema în amănunt, am schițat doar punctele principale. Apoi, nu se stabilise dinainte despre ce se poate scrie și despre ce nu, protestă în glumă inginerul.

— N'aș putea să văd albumul? întrebai curios.

— Din păcate, nu. L-am trimis ca amintire Comitetului Central al Comsomolului, spuse Dudka.

— Am eu câteva extrase din el, spuse un tovarăș mai în vârstă care urmărise cu atenție, tăcut, conversația. O să ți le arăt, tovarășe.

Am început să discutăm. L-am rugat și pe el să ne povestească ceva, de pildă cum a ajuns la Canal.

— Eusunt din Moscova. Înainte de război am lucrat la căile ferate, de unde am plecat voluntar pe front. Am fost rănit de două ori. La 9 Mai mă aflam pe malul Elbei. Din 1945 am lucrat în redacția ziarului „Comsomolskaia Pravda“.

— Totuși, ce te-a îndemnat să părăsești ziaristica și să te faci constructor?

Cel întrebat zâmbi aproape imperceptibil și nu se grăbi cu răspunsul.

— Scrie un roman! Scrie în ascuns un roman despre noi... — strigă o tânără armeană cu ochii negri și părul ca pana corbului, care se numea Grigorian. — I-am povestit și eu un conflict nou.

Ne relată și nouă, repede, în ce consta acest conflict, dar cu atâta vioiciune și pasiune, de parcă ne-ar fi prezentat o nuvelă gata făcută.

Nici n'am simțit cum a sburât vremea. Ora mesei trecuse de mult. Incepusem să ne luăm rămas bun, când îmi veni deodată în minte o întrebare pe care voiam s'o pun neapărat, fiindcă discutasem mult chestiunea aceasta în cursul anului, la Institut.

— Tovarășă Grigorian, după câte văd, dumitale îți place mult literatura. Nu te supăra dacă am să te mai rețin câteva minute. Spune, ce părere ai despre ultimele versuri de dragoste publicate?

Întrebarea era atât de ciudată, încât se așezară din nou toți la locurile lor.

— Să auzim, să auzim... strigară câțiva dintre băieți.

— Interesant — spuse tânăra armeană pe gânduri. Chibzui câteva clipe, apoi vorbi: — Da... Versurile lirice, deci și cele de dragoste, mă interesează, dealtfel ca pe oricare dintre noi. O poezie de dragoste frumoasă, cum e bunăoară poezia lui Pușkin „Lui A. Kern“, îți înobilează cu adevărat sufletul, ți-l înfrumusețează. Te bucuri că ești tânăr, că iubești... Își dădu seama că trăiește cu prea multă pasiune ceea ce spune și privi în jur, bănuitoare. Nu râd oare băieții? Dar o ascultau cu toții, atenți.— Într'un cuvânt, poezia de dragoste e foarte necesară. Fiindcă iubirea n'a fost niciodată atât de frumoasă, atât de bogată, ca aceasta a noastră, a tinerilor de azi.

Davlit Kirejev tuși, își scoase batista și făcu semn că n'a tușit în glumă, ci serios. Dar se vede că fata nu l-a crezut, fiindcă continuă:

— Da, da, așa e cum v'am spus. Aici, la Canal, am aflat ce înseamnă adevărata, marea dragoste, și aici... m'am măritat. Părerea mea e că poezii noștri nu scriu poezii de dragoste destul de frumoase. Parcă le-ar fi frică. Ar trebui să li se amintească acestor tovarăși ce a scris tovarășul Stalin

pe cartea cu povestirea lui Gorki „Fata și moartea“. A scris că opera aceasta e superioară lui „Faust“, fiindcă în ea iubirea învinge totul, până și moartea. — Apoi râse. — Uite, că-mi desvălui toate gândurile secrete...

Pe scări, Korsakov făcu ce făcu ca să ajungă lângă mine și îmi spuse:

— Te rog, dacă ai ocazia, transmite salutările noastre tovarășilor care lucrează la construcțiile din țara ta și spune-le că noi, cei de pe Volga-Don, le dorim mult succes și de acum înainte...

După ce ne-am despărțit, comsomoliștii din Marinovka au mai rămas multă vreme în grup, uitându-se în urma noastră. Noi mergeam tăcuți, întorcându-ne la fiecare pas și făcând cu mâna: „N'o să vă uităm niciodată, dragi tovarăși!“

DESPĂRTIRE

Stăteam cu Liliană lângă gară și ne luam adio dela Marinovka. Priveam pentru ultima dată barăcile prăfuite, turnul plin de lozinci al fabricii de beton, atelierile de reparat mașini, piața pustie, centrala care se ridica mult deasupra celorlalte case, centrala unde l-am cunoscut pe tovarășul Ostașov, pe inginerul Ciumacenko, unde am stat de vorbă cu comsomoliștii.

Pe uliță trecea din când în când un camion învăluind în nori de praf copiii care se sbenguiau. Undeva, prin apropiere, se juca volley, fiindcă se auzea până la noi pocnetul mingii și strigătele inevitabile din timpul jocului... „Ridică Vasia... Ridică!“

— Vă luați adio? întrebă Volodia Șustikov.

— Da... răspunse tristă, Liliana.

Volodia ne încredință că trenul nostru sosește peste un sfert de oră. Am plecat să ne plimbăm puțin. Aproape pe negândite am luat-o înapoi spre Canal.

În apropierea Canalului trecu pe lângă noi un om voinic, cu părul tuns scurt, care ducea într-o mână un scaun pliant iar în cealaltă un instrument neobișnuit prin aceste meleaguri, o undiță. Ne-am oprit uitându-ne, întrebător spre Volodia.

— Acesta e inginerul Jitcov, ne lămurii el în șoaptă, întemcietorul raionului Marinovka. El a bătut aici, în stepa neatinsă până atunci, primii țărushi.

Inginerul Jitcov ajunsese pe marginea Canalului și porni fluerând spre ecluză. Volodia așteptă să se depărteze, apoi continuă:

— Când a auzit că undeva în apropierea ecluzei nr. 13 au apărut primii pești, și-a pus în gând să nu se lase până nu prinde peste din Canal. De atunci stă în fiecare zi pe mal, cu undița în mână. Toată Marinovka așteaptă „peștele inginerului Jitcov“.

A sosit trenul. Ne-am luat rămas bun dela Șustikov, i-am mulțumit că a fost atât de bun și atent cu noi, apoi ne-am urcat în vagon. Peste patru ore am ajuns la Stalingrad. Am tras la hotelul „Inturist“, rezervat celor din străinătate.

Am fost foarte surprins când, într-o dimineață, cam la a treia zi dela sosirea noastră în Stalingrad, portarul mă oprește în hall și-mi înmânează o telegramă.

Liliana și cu mine ne uitam mirați unul la altul. Telegramă? Pentru noi? O deschiserăm repede, o citirăm, ne privirăm din nou și începurăm să râdem din toată inima.

In telegramă seria:
*Păcat că ați plecat stop la Marinovka sărbătoare stop Jitcov a prins
 peștele stop*

Volodia

LUMINILE STALINGRADULUI

Stau pe Mamaev-Kurgan. Privesc în noapte Stalingradul. În spatele meu, pusta învăluită în întuneric doarme tăcută. Zumzet de greieri și adiere uscată, amărăuie de ierburi de stepă și pământ crăpat de arșiță...

Tăcerea acestei nopți de August e tulburată doar din când în când de vuietul mașinilor din uzine și de semnalizările prelungi ale vapoarelor ce se îndepărtează dela chei...

Peste Stalingrad s'a lăsat tăcerea nopții. Pe Mamaev-Kurgan e pace.

Aproape că nu-ți vine să crezi că acum zece ani s'au purtat aici cele mai crunte lupte pe care le-a cunoscut istoria. În vara anului 1943, tovarășii dela muzeul din Stalingrad au adunat de pe fiecare metru pătrat al lui Mamaev-Kurgan câte 1000—1500 de gloanțe, schije de grenade, schije de obuze și capsule. Timp de doi ani, nici iarbă nu a crescut pe-aici. Cota indicată pe harta militară cu cifra 102,01 se ridică deasupra orașului-ruină, pleșuvă, înfiorătoare, scurmată toată. Până și culoarea ei era înspăimântătoare, roșie-neagră...

Acum, pe colina chinuită e pace. Peste pământul sfărtecat au crescut iarbă și tufe. Ziua pase pe ea pașnice, oile, noaptea cântă netulburați de nimeni, greierii.

Privesc orașul. În stânga se ridică întunecate, blocurile masive, luminate de becurile electrice ale uzinelor. Dinspre dreapta răzbat până aici luminile pietelor și străzilor din centru, luminile cheiului și ale portului.

Stalingradul a dăinuit!

După terminarea războiului, orașul pe jumătate năruit, a fost vizitat de turiști americani. Nici o casă nu era întreagă. Nu se puteau deosebi terenurile virane de cartierele locuite, șirul caselor, de străzi.

Americanii au cutreierat sumbrul oraș-ruină, au clătinat din cap, speriați, și s'au grăbit să dea un sfat:

— Noul Stalingrad să-l zidiți undeva, în altă parte... Aici n'o să mai fie cât lumea oraș...

S'au înșelat turiștii! Ei nu știau ce înseamnă Țarițin-Stalingrad!

... Am stat ore întregi pe câmpul unde au căzut luptătorii. Am privit monumentul diviziei cehiste care a murit eroic, până la ultimul om, pe râul Țarița. Am văzut legendara uzină de tractoare complect reconstruită. Am văzut „Revizorul” la Teatrul cel Mare, abia deschis. N'a fost zi în care să nu trec dealungul splendidei străzi a Păcii.

Am privit cetățenii Stalingradului care umblau forfota prin piețe, pe uliți, pe alei. Și am exclamat de fiecare dată:

— V'ați înșelat, domnilor turiști! Stalingradul a fost reconstruit! Stalingradul dăinuiește!

La poalele Stalingradului, poporul sovietic dă azi din nou o luptă hotărâtoare. Dă lovituri nimicitoare secetei, înfrânge vânturile pârjolitoare, silește fluviile să se oprească. Face să ia naștere pământuri roditoare, păduri, mări.

Pe aceste locuri, unde Puterea Sovietică a hotărât de două ori în cursul istoriei contemporane viitorul omenirii, s'au aprins, strălucitoare, „Luminile Comunismului”.

Spre ele privesc acuma! În fața mea, pe malul de dincolo al Volgăii sclipesc nenumărate puncte mărunte. Se înșiră dealungul fluviului până departe. Acolo se întinde unul din cele mai mari șantiere din lume, orașul constructorilor hidrocentralei electrice din Stalingrad. Mai jos, la Sud, departe de Stalingrad, clipește o lumină care abia se zărește în depărtare... E turnul semnalizator dela intrarea Canalului Volga-Don.

Ar fi bine să te întorci aici, așa, peste cinci-zece ani, și într'o seară de vară liniștită ca aceasta, să privești din nou împrejurimile de pe Mamaev-Kurgan.

... În fața uzinei de tractoare se va înălța un zid lung, alb. Pe el vor trece în goană automobilele. E digul uriaș, care taie Volga în două. Îndărătul lui, cât vezi cu ochii, în lung și în lat, numai apă... E marginea imensului colector, care se întinde până la orașul Sizrani, a mării din Stalingrad, cum îi spun stalingrădenii.

Sirena unui vapor ne atrage atenția. Căutam cu ochii vaporul. Părăsește acum cheiul. Il urmărim. E un vapor cu motor de tip nou, cu trei etaje. Taie apa în viteză. E luminat feeric. Ces'a întâmplat? Vaporul, care mergea până acum în susul fluviului, virează brusc și, cu o viteză din ce în ce mai mare pornește spre malul de dincolo. „Să nu dea peste un bănc de nisip. Acolo apa e mică“, ne vine să spunem. Vaporul se îndepărtează tot mai mult. Nu se mai vede acum decât ca un punct alb, luminos. Il privim uimiți. „Cum de nu s'a izbit de mal?“ am spune, dacă n'am ști că între timp a fost terminat Canalul Volga-Ural.

Privim, roată, pe colină. Tare s'a mai schimbat! A devenit o terasă cu scări, o grădină măestrit plantată. Pe marginile aleiilor luminează lămpi cu globurile ca niște potire de flori. Pe culmea colinei se ridică mormântul eroilor care-au căzut apărând Stalingradul. Deasupra lui, un monument uriaș.

Parcă lipsește ceva. Da, mirosul de stepă... Păi, sigur (ne vom aduce aminte), am citit de curând că pe noile ogoare din regiunea Stalingradului a început secerișul. Pusta tristă, aridă, a dispărut pentru totdeauna. E străbătută de nenumăratele canale de irigație pline cu apă. Cântecele greierilor e coplești de svonul mărilor de cereale...

Nu știu dacă am să mă mai întorc vreodată pe aceste melcaguri. Dar nici o clipă nu mă înțeleg încă să nu va fi așa.

A. MIASNICOV

PROBLEMA IMAGINII TIPICE ÎN LITERATURA BELETRISTICĂ

Pentru desbaterea problemei imaginii tipice în literatură au o importanță fundamentală: 1) operele clasicilor marxism-leninismului; 2) lucrările reprezentanților de frunte ai gândirii estetice și în primul rând, lucrările democraților revoluționari ruși; 3) tezele în legătură cu aceste probleme, ale celor mai mari artiști ai cuvântului; 4) analiza operelor artistice și a procesului literar în ansamblul său. Desbaterea susținută a acestei probleme trebuie să se desfășoare, după părerea noastră, pe următoarele linii: în primul rând, este necesar să desvăluim acele particularități specifice care disting fenomenele social-istorice tipice de fenomenele netipice; în al doilea rând, să arătăm diferitele metode de tipizare specifice anumitor genuri literare, precum și specificul diferitelor categorii ale tipicului: tipicul ca expresie a ceea ce este frecvent, tipicul ca expresie a ceea ce nu este frecvent, tipicul ca expresie a ceea ce este nou, etc. Se înțelege că prima sarcină (stabilirea fenomenelor social-istorice tipice) nu poate fi desprinsă mecanic de cea de a doua sarcină (examinarea diferitelor categorii ale tipicului); însăși diviziunea analizei în cele două părți trebuie socotită ca fiind convențională și făcută în interesul unei examinări aprofundate a problemei.

1

Problema tipicului ocupă un loc important în estetica democraților revoluționari. Pentru Belinschi, adevărata artă nu poate fi concepută în afara tipizării fenomenelor realității. Ca și Cernășevschi și Dobroliubov mai târziu, Belinschi considera arta ca o reflectare a vieții — o reflectare, dar nu o repetare. Artistul, spunea Belinschi, zugrăvește un erou care reprezintă trăsăturile caracteristice ale unui număr infinit de persoane; artistul zugrăvește un eveniment care este caracteristic pentru epoca respectivă și pentru societatea respectivă. De aceea, după expresia figurată a lui Belinschi, la marii artiști, ca de pildă la Shakespeare, fiecare operă amintește o lume în miniatură, înfățișarea globului pământesc pe hartă.

Intr-o lucrare cu adevărat artistică fiecare tip este un „necunoscut cunoscut”. El este foarte asemănător cu oamenii care se întâlnesc în viață, dar el se deosebește de aceștia prin faptul că el reflectă cele mai esențiale

trăsături ale mai multor oameni. De aceea, după cum spunea Belinski, într'o lucrare artistică faptul arătat în lumina generalului, și nu a particularului, a întâmplătorului sau a excepționalului, este mult mai asemănător cu sine însuși, este mult mai fidel sie-și, decât poate fi fidelă originalului său cea mai fidelă copie a vieții.

Totuși, aceste idei ale marelui critic, cu toată importanța lor, nu epuizează problema tipicului. Pentru a aprofunda problema în esența ei trebuie să apelăm la indicațiile clasicilor marxism-leninismului în legătură cu această problemă.

La baza esteticii marxist-leniniste stă teoria leninistă a reflectării. Artă, ca și știința, reflectă viața. Din acest punct de vedere între ele nu există o deosebire principială. Totuși, știința și artă reflectă viața în chip diferit. Și omul de știință, ca și artistul, văd dela început în viață fenomene izolate, oameni, lucruri, etc. Ambii caută să cunoască esența fenomenelor social-istorice, să descopere legile de dezvoltare a acestor fenomene. Marxism-leninismul ne învață că există o legătură reciprocă dialectică între general și individual, că generalul există numai în individual, prin individual, că fiecare individual poartă trăsăturile generalului. Atât omul de știință cât și artistul elimină în procesul de cunoaștere a lumii tot ceea ce este întâmplător, și se sprijină pe ceea ce este esențial, tipic. Dar în timp ce omul de știință, oglindind realitatea în categorii logice, nu este preocupat să păstreze întreaga bogăție „a realității nemijlocite”, artistul în schimb, descoperind generalul în particular, păstrează în lucrările sale unitatea dintre general și particular. De aceea, sublinia Engels într'o lucrare artistică: „*fiecare persoană este un tip, dar în acelaș timp este și o personalitate nedeterminată*”¹⁾. „Artă, spunea Engels, presupune veridicitatea reflectării caracterelor tipice în împrejurări tipice”²⁾. Asupra aceleiași laturi, adică asupra unității dialectice dintre universal și particular, dintre general și individual, atrăgea atenția și V. I. Lenin când scria despre roman: „...*aici toată esența constă în situația individuală, în analiza caracterelor și în psihologia tipurilor respective*”³⁾.

Lucrările clasicilor marxism-leninismului ne arată cum trebuie descoperite fenomenele tipice în viață. Să ne oprim asupra câtorva exemple.

În anul 1907 a fost publicat articolul lui V. I. Lenin „In memoria contelui Heiden”. Reproducând rânduri din zairul „Tovariși”, care elogia „chipul minunat al lui Piotr Alexandrovici Heiden”, om, care, se pare, atrăgea pe toți „oamenii cumsecade fără deosebire de partid sau tendințe” — fiind socotit înainte de toate un umanitarist, Lenin a fost indignat de această elogiere servilă. „*Ce este caracteristic, ce este tipic pentru activitatea politică a lui Heiden?*”⁴⁾ — întreba Lenin. Heiden a făcut pe liberalul până la revoluția din 1905, după înfrângerea revoluției a trecut în lagărul octombriștilor, a apărut guvernul lui Nicolai II în prima Dumă, se pregătea să intre în minister, etc. Tocmai aceste fapte care provoacă indignare, și nu discursurile sale liberale, caracterizează pe Heiden ca „*moșier contrarevoluționar tipic*”.

Desvăluind trăsăturile tipice ale lui Heiden, Lenin se referă la operele lui Necrasov și Salticov, care au reușit să arate în imagini tipice, sub aspectul lustruit și pomădat al moșierului proprietar de robi, interesele

1) „Marx și Engels despre artă” 1937, pag. 161

2) Idem, pag. 163

3) V. I. Lenin, Opere, vol. 35, pag. 141

4) V. I. Lenin, Opere, vol. 13, pag. 39

prădalnice ale acestuia. V. I. Lenin amintește subiectul uneia din povestirile lui Turgheniev, în care un moșier cult, civilizată, cu un lustru european, nu bate el însuși pe iobagii săi, dar din ordinul său politic acest lucru îl fac alții. Imaginile artistice tipice i-au ajutat lui Lenin să desvăluie profund și mai expresiv caracterul politic al tipurilor sociale contemporane.

O mare importanță pentru înțelegerea problemei tipicului o are articolul lui V. I. Lenin „În camera de serviciu a lacheului“, care desvăluie poziția socialistilor revoluționari și a menșevicilor, ca lachei ai burgheziei. *„Caracterul specific al situației de lacheu de a îmbina o doză foarte moderată de dragoste pentru popor cu o doză foarte mare de ascultare și de apărare a intereselor stăpânului, generează inevitabil fățarnicia care este caracteristică lacheului ca tip social. Problema constă aici tocmai în a vedea tipul social, și nu însușirile diferitelor persoane. Lacheul poate fi omul cel mai cinstit, un membru model al familiei sale, un cetățean minunat, dar el este condamnat inevitabil ca să fie fățarnic, întrucât trăsătura fundamentală a profesiunii sale este îmbinarea intereselor stăpânului, — căruia el „s'a obligat“ să-i slujească „cu credință și devotament“, — cu interesele mediului din care se recrutează personalul de serviciu. Și de aceea, dacă privim problema din punct de vedere al omului politic, adică din punct de vedere al milioaneilor de oameni și al relațiilor dintre milioane de oameni, nu se poate să nu ajungem la concluzia că principalele însușiri ale lacheului, ca tip social, sunt fățarnicia și lașitatea. Tocmai aceste însușiri sunt educate de profesiunea de lacheu“¹⁾.*

Lucrările clasicilor marxismului îi învață pe scriitorii sovietici să considere problema tipicului ca o problemă politică, o problemă de partid.

Marea însemnătate pe care o acordă Partidul nostru comunist înțelegerii juste a problemei tipicului ca una din cele mai importante legi ale artei, se vede din faptul că la Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist s'a acordat o deosebită importanță acestei probleme. O serie de delegați care au luat cuvântul la Congres au subliniat importanța primordială a acestei probleme pentru dezvoltarea continuă a artei sovietice.

Estetica marxist-leninistă înarmează pe literații noștri, pe artiști și pe ceilalți oameni de artă cu înțelegerea justă a problemei tipicului.

În procesul creării imaginii artistice, artiștilor trebuie să le fie în permanență clar că imaginile tipice se nasc nu ca rezultat al unor concluzii statistice medii, ale studiului fenomenelor de acelaș fel. Tipic nu este numai ceace se întâlnește cel mai des, ceace este mai răspândit, și care se repetă cel mai mult. Tipicul exprimă esența fenomenului social-istoric respectiv. De aceea, reliefaarea imaginii, exagerarea conștientă a celor mai esențiale aspecte nu numai că nu exclude tipicul, ci dimpotrivă, desvăluie în modul cel mai complet și profund fenomenele tipice ale vieții.

Estetica marxist-leninistă acordă întotdeauna o importanță deosebită rolului concepției despre lume a artistului. Problema tipicului este o problemă politică. Partinitatea artistului se manifestă în procesul de creare a imaginilor artistice.

Definiția marxist-leninistă a tipicului desvăluie multilateral esența problemei și elimină toate confuziile și interpretările greșite. Cu toate acestea, unii tovarășii continuă și acum să trateze această problemă în mod

¹⁾ V. I. Lenin, Opere, vol. 29 pag. 502-503

greșit. Așa de pildă, în articolul „Despre tipic în literatură“¹⁾ V. Cova-liov, expunând felul în care înțelege el definiția tipicului dată de G. M. Malencov, scrie: *„Este vorba de exagerarea adevărului, este vorba de faptul ca scriitorul să-l accentueze, să-l sublinieze fără să denatureze adevărul vieții“*. Dar cum se poate „exagera“ adevărul, „fără să denaturezi adevărul vieții“? În raportul tovarășului Malencov nu era vorba de exagerarea adevărului, ci de exagerarea și accentuarea conștientă a imaginii artistice pentru o desvăluire mai completă a esenței fenomenului social-istoric respectiv, adică pentru desvăluirea adevărului. Formula lui V. Cova-liov vine în contradicție cu teza fundamentală a realismului socialist, care cere dela artiști o reflectare veridică și concretă din punct de vedere istoric a realității în desvoltarea ei revoluționară.

Pentru desvoltarea continuă a desbaterii asupra problemei tipicului are o mare importanță înțelegerea justă a rolului fanteziei creatoare în procesul de creare a operelor artistice.

Idealiștii consideră creația ca un act suprasensibil, când artistul, în avântul inspirației, descoperă adevăruri imposibil de sesizat pentru restul lumii, venind aproape în contact cu divinitatea. În extrema cealaltă au căzut cei dela RAPP, cei dela LEF și alți vulgarizatori ai marxismului. Mergând pe linia faimoasei „literaturi a faptului“, cei dela LEF, de pildă, nu numai că negau importanța fanteziei creatoare, dar o considerau ca o rămășiță dăunătoare a lumii vechi. În realitate, acești vulgarizatori negau posibilitatea creării imaginilor tipice și apărau principiile naturalismului. Numai estetica marxist-leninistă ne dă o înțelegere justă a fanteziei artistice, a locului și rolului ei în procesul de creație.

În lucrările sale, artistul oglindește nu numai ceea ce a trăit, a gândit, a simțit el, ci și ceea ce au trăit, au gândit și au simțit eroii săi. Adevăratul artist se întruchipează oarecum în eroii săi, pătrunde în colțurile cele mai ascunse ale gândurilor și sentimentelor acestora și trăește viața lor. Dar artistul aproape niciodată nu transpune în lucrarea sa „în formă pură“ ceea ce a luat el din viață. În procesul de creare a imaginii tipice el trebuie neapărat să adauge ceva.

Rareori se întâlnesc în viață oameni care să reprezinte, ca să spunem așa, „tipul“ de-ăgata. Studiind o mulțime de oameni, reprezentanți ai anumitor clase, ai păturilor sociale, ai anumitor profesii, artistul sesizează la aceștia trăsăturile caracteristice pe care el le reunește într'o singură imagine-tip. Această imagine devine vie și convingătoare numai atunci când artistul reușește pe baza observațiilor sale asupra vieții să o zugrăvească în așa fel încât posibilitatea existenței unui asemenea om în realitate să fie incontestabilă.

Prezentând eroii săi, artistul trebuie să creeze un cadru tipic pentru viața oamenilor respectivi.

Arta nu reflectă numai viața, ci și intervine activ în ea. Artistul vede viața ca un proces neîntrerupt de desvoltare. El trebuie să știe să deosebească în viață ceea ce este fundamental, înaintat și progresist și să ajute la creșterea acestui element. Toate acestea nu pot fi realizate fără să se recurgă la fantezia creatoare.

Totuși, artistul are dreptul să imagineze numai atunci când aceasta se bazează pe studierea amănunțită a realității și are drept scop oglin-direa fenomenelor reale și nu a unor himere fantastice sau a unor trăiri subiective ale omului desprins de viață.

1) „Leningradscaia Pravda“, 28 Noembrie 1952

Imaginația trebuie să desvăluie mai profund și mai expresiv esențialul, adică tipicul în fenomenele social-istorice, să sublinieze acest tipic, să-l accentueze, să scoată la iveală esența lui politică.

Concepția marxist-leninistă despre tipic are o mare importanță nu numai pentru desvăluirea adevăratelor legi ale artei realiste, ci și pentru lupta legată de desvoltarea mai departe a artei realiste, pentru lupta împotriva tuturor curentelor reacționare ale artei burgheze contemporane.

La drept vorbind, nu există adevărată artă în afara realismului. De aceea lupta împotriva realismului în artă, indiferent de forma și stindardul sub care s'ar duce ea, este o luptă împotriva artei, împotriva reflectării adevărate a vieții, împotriva năzuinții nobile de a ajuta pe oameni să-și îmbunătățească viața, de a educa în oameni idei și simțăminte înalte.

Încă la sfârșitul secolului trecut, în arta burgheză au apărut două curente reacționare: naturalismul și decadentismul. Reprezentanții ambelor curente s'au declarat dușmani ai realismului. Poate că nici n'ar fi cazul să le amintim în zilele noastre, dacă ambele curente născute în epoca de decădere a culturii burgheze, nu ar continua să domine și în prezent arta reacționară contemporană.

Nu este deloc cazul să vorbim aci amănunțit despre numeroasele școli ale naturaliștilor și decadenților, despre drumul individual de creație al unor reprezentanți ai acestor curente, despre contradicția dintre programele și practica creatoare la acești artiști ai cuvântului, ca de pildă, la Zola, etc. Putem să ne oprim numai asupra principiilor programatice inițiale ale „conducătorilor” acestor curente, care au determinat practica creației celorlați adepți ai naturalismului și decadentismului.

Naturaliștii își dădeau cu mândrie numele de suprarealiști. Ei considerau realismul ca o metodă învechită a artei, pentru că realiștii nu se mărginesc la copierea vieții, ei caută să facă generalizări mari, cred în forțele și capacitățile omului. Naturaliștii considerau ca operă artistică ideală—procesul verbal, o acțiune judiciară bine expusă. Nu este greu să înțelegem că naturaliștii care-și manifestă neputința lor de a desvălui esența fenomenelor social-istorice, în fond renunță la principiul tipizării. În locul generalizărilor artistice — o copie palidă! Ce sărăcire și profanare a artei! Și nu este întâmplător faptul că naturaliștii, în loc să arate viața luminoasă și multilaterală, și-au concentrat adeseori întreaga lor atenție asupra prezentării numai a unei singure laturi a vieții, a tuturor manifestărilor josnice ale naturii omenești, savurând cinismul, mocipla, josnicia din viața omenească.

În aparență, s'ar părea că decadenții se situează pe poziții opuse. Pe când naturaliștii încercau să copieze viața, decadenții încearcă să fugă de viață. Pe când naturaliștii își dădeau denumirea de suprarealiști, decadenții se refugiau în lumea misticiei. Dacă naturaliștii încercau să-i convingă pe toți cum că ei recunosc, în procesul creației operelor artistice, atotputernicia vieții reale și renunță la concepțiile lor subiective, decadenții, dimpotrivă, propuneau să fie înfățișate numai trăirile subiective, nerepetabile ale artiștilor. Nu este greu să înțelegem că decadenții, ca și naturaliștii, au dus lupta împotriva principiului tipizării în artă, întrucât tipizarea neagă arbitrarul subiectiv.

Atât naturaliștii cât și decadenții, luptând împotriva principiului tipizării, în fond distrug adevărata artă.

În locul reflectării veridice a vieții, a caracterelor tipice în împrejurări tipice, reprezentanții acestor curente reacționare oferă în lucrările lor numai o imagine subiectivă a vieții, o imagine falsă și săracă. De

aceea, nu întâmplător în practica creației multor artiști se împletesc atât de straniu motivele decadente cu cele naturaliste.

În una din scrisorile sale, V. I. Lenin a făcut o critică nimicitoare lucrărilor unor asemenea autori.

Romanul lui Vinnicenco, autor la modă în acel timp, roman în care erau îngrămădite toate ororile și crimele, el l-a calificat drept prostie și aiureli. „*Desigur, în viață, izolat, au loc aceste „orori” pe care le descrie Vinnicenco — a observat Lenin. Dar a le reuni pe toate la un loc și încă în felul acesta înseamnă a născoci orori, a speria imaginația sa și imaginația cititorului, a te „împuia” singur și a împuia pe cititor*”¹⁾. În legătură cu aceasta, Lenin și-a amintit că odată s'a aflat în situația de a petrece noaptea la patul unui bolnav de delirium tremens, iar altădată a fost nevoit să împiedice și să convingă un om care încerca să se sinucidă. „*Ambele amintiri — scrie Lenin — sunt à la Vinnicenco. Dar în ambele cazuri, acestea au fost crâmpete din viața a doi tovarăși. Iar acest prost și încrezut de Vinnicenco, satisfăcut de el însuși, a făcut din această o adevărată colecție de orori...*”

Pentru a crea o operă cu adevărat artistică este necesar să zugrăvești nu întâmplările particulare ale vieții, nu crâmpete mici din viață, ci imagini tipice, să cauți să sesizezi legile de bază ale dezvoltării vieții celei mari.

Toate cele arătate mai sus constituie o dovadă limpede că problema tipicului are o deosebită importanță pentru dezvoltarea artei realiste.

II

După ce G. M. Malencov a expus concepția marxist-leninistă a tipicului, subliniind că tipicul exprimă esența forței sociale respective și nu este o oarecare medie statistică, în ziarele și revistele noastre au apărut o serie de articole despre tipic. În aceste articole este adunat și comentat un material bogat care permite să explicăm mai profund esența problemei respective, sunt puse probleme interesante care necesită de acum încolo o elaborare mai aprofundată. Printre aceste probleme un loc de seamă îl are problema importanței pe care o au categoriile cantității și calității pentru rezolvarea problemei tipicului. Nimeni dintre criticii de artă nu s'a îndoit de faptul că noțiunea tipicului este o noțiune calitativă. Totuși, unii critici de artă, după cum a și remarcat în parte presa noastră, presupun în mod greșit că la definirea tipicului problema cantității nu are nici o importanță. Mai mult decât atât, unii critici de artă au ajuns până la afirmația cum că ceea ce este răspândit nu poate fi tipic, că tipicul poate fi numai excepționalul, numai ceea ce nu este răspândit. Greșala acestor afirmații este evidentă.

În viața social-politică se desfășoară neîntrerupt o luptă complexă a noului împotriva vechiului. Această luptă se manifestă în formele cele mai diferite. Artă realistă, reflectând în mod veridic viața, creiază în mod inevitabil diferite forme prin care este redat tipicul.

Respingând necaracteristica, adevăratul artist trebuie să caute în fiecare fenomen social-istoric esența acestuia, elementul comun, ceea ce îl înrudește cu alte fenomene asemănătoare și să facă abstracție de tot ceea ce este întâmplător, de tot ceea ce împiedică desvăluirea esențialului.

Așa se creiază tipicul ca expresie a ceea ce este răspândit, tipicul de masă. În broșura „Cum am învățat să scriu”, A. M. Gorchi a povestit foarte

1) V. I. Lenin, Opere, vol. 35, pag. 107.

amănunțit modul în care se desfășoară tipizarea „fenomenelor realității care se repetă într'un singur fenomen”¹⁾. Întâlnind în viață douăzeci, cincizeci, o sută de muncitori, negustori, funcționari, scriitorul observă la fiecare din aceștia trăsăturile, deprinderile, gusturile, gesturile, credința, vorbirea, caracteristicile pentru grupa socială respectivă. Dacă el va reuși să facă abstracție de toate aceste trăsături ale fiecărui om individual și să le întruchipeze într'o singură imagine, în cazul acesta el va crea un tip. Tipurile literare, seria Gorchi, se crează „după legile abstractizării și concretizării”. „Se abstractizează” — se separă — laptele caracteristic ale multor eroi, apoi aceste trăsături „se concretizează” — se generalizează într'un singur erou. Artistul, spune Gorchi, seamănă cu albina care culege câte puțin dela toate florile, dar ia numai ceea ce este mai ales.

Imaginile, așa cum le creiază artistul, nu există în viață: „Au fost și există imagini asemănătoare acestora, mult mai mici, mai puțin întregi, și iată, din acestea mici, așa cum turnurile sau clopotnițele se fac din cărămizi, artiștii cuvântului au inventat, „au născocit” „tipuri” sintetice de oameni — tipuri de poreclă. Pe fiecare mincinos noi îl numim Hlestacov, pe orice lingușitor îl numim Molcialin, pe ipocrit îl numim Tartuffe, pe gelos — Othello, etc.”²⁾

În felul acesta, desvăluind trăsăturile esențiale ale imaginilor tipice, artiștii transmit generalul prin individual. De pildă, soarta lui Pavel Corceaghin din romanul lui N. Ostrovschi „Așa s'a călit oțelul”, sau soarta lui Alexei Mereseev din „Povestea unui om adevărat” a lui B. Polevoi, nu înseamnă deloc repetarea vieții a milioane de oameni sovietici. Faptul că Corceaghin a orbit, faptul că Mereseev a pierdut labele picioarelor, sunt fapte care țin de soarta lor individuală. Pe acest temei unii critici trăgeau următoarele concluzii: N. Ostrovschi și B. Polevoi nu au creat lucrări artistice, ci sunt pur și simplu niște reporteri conștiințioși. Acești critici nu au înțeles, sau nu au vrut să înțeleagă că prin destinul individual al lui Corceaghin și Mereseev scriitorii au reușit, cu o forță deosebită, să transmită acele trăsături care sunt proprii milioanei de oameni sovietici, că numai la noi, în Țara Sovietelor, numai oamenii educați de partidul comunistilor pot înfrânge obstacolele care par de neînfrânt, pot să învingă până și tragediile biologice.

Potrivit felurilor „abstractizării și concretizării”, au fost create imaginile lui Liuticov și Oleg Coșevoi în romanul „Tânăra gardă” de A. Fadeev, a colonelului Voropaev din romanul „Fericirea” de P. Pavlenco, a lui Batmanov din romanul „Departamentul de Moscova” de V. A. Ajaev, a lui Ian Lidum în romanul „Spre un țărnam nou” de V. Lațis, imaginile muncitorilor din romanul „Familia Jurbin”, de V. Cocetov, și numeroase alte imagini din literatura sovietică.

Pot fi tipice ca expresie a ceea ce e răspândit nu numai imaginile pozitive, ci și imaginile negative. Cei mai buni scriitori ruși au arătat cu o adâncime neîntrecută și cu o măiestrie artistică deosebită chipul respingător al asupritorilor poporului, ne-au învățat să-i cunoaștem mai profund, să-i disprețuim și să-i urâm pe de-alde Famusov, Manilov, Sobachievici, Golovliov, ei au îndemnat la luptă necrutătoare împotriva acestora. Se înțelege că alde Manilov și Sobachievici, Famusov și Pliușchin, Golovliov și Carenin nu se întâlneau la fiecare pas. Pe aceasta se întemeiau criticii

1) M. Gorchi, „Despre Literatură”, 1937, pag. 300.

2) Ibidem, pag. 202-203.

reacționari când acuzau pe marii scriitori ruși că înfățișează unilateral viața.

Totuși, aceste imagini nu sunt deloc excepții. Marii artiști, folosind una din principalele legi ale tipizării și anume dreptul de a exprima în modul cel mai limpede, mai plin și mai accentuat esența forței sociale respective, dreptul de a exagera în mod conștient imaginea, au creat asemenea caractere tipice individuale în care au desvăluit trăsăturile cele mai des întâlnite, frecvente, ale regimului birocrat-aristocrat. Scriitorii geniali au putut crea aceste chipuri tipice de masă cu atare forță, numai pentru că în sufletul lor ei purtau idealul unei alte vieți. Pe drept cuvânt, A. I. Herzen spunea că „Suflete moarte“ reprezintă o acuzare adusă Rusiei iobăgești, însă o acuzare care nu era lipsită de speranță. „*Gogol a simțit — sublinia Herzen — și mulți alții au simțit odată cu el, că în spatele sufletelor moarte se află sufletele vii*¹⁾).

Această credință în „sufletele vii“, credința în posibilitatea de a schimba viața, credința în idealuri înalte, a creat în sânul claselor dominante grupe mici de oameni cu stare de spirit opoziționistă față de clasele din care făceau parte.

Una din categoriile tipicului care a căpătat o dezvoltare deosebită în procesul înfățișării vieții societății moșierești și a celei burgheze, este tipicul ca expresie a ceea ce nu e răspândit. Această categorie a tipicului nu numai că a fost ignorată de critica noastră literară, dar uneori a fost chiar exclusă din sfera tipicului. În cel mai recent dicționar al termenilor criticii literare, citim următoarele: „*Caracterul în care sunt sintetizate artistic trăsăturile exprimate cât se poate de viu, proprii nu unui singur om, ci mai multor oameni educați în aceleași condiții social-economice, se numește „tip“* (pag 140). Ce trebuie să spunem în acest caz despre un caracter în care nu sunt reflectate trăsături proprii mai multor oameni? După cum se vede, un asemenea caracter pierde dreptul de a se numi tip și, mai mult decât atât, pierde dreptul de a avea un oarecare loc în artă.

Să luăm câteva lucrări de frunte ale literaturii ruse clasice: „Un erou al timpului nostru“ de M. Lermontov, „Ana Carenina“ de L. Tolstoi, „Foma Gordeev“, „Egor Bulciiov și alții“, „Dostigaiev și alții“, de M. Gorchi. Toate aceste opere sunt scrise în perioade diferite și oglindesc diferite etape ale dezvoltării societății. Cu toate acestea, eroii acestor lucrări pot fi încadrați în două grupe pe baza anumitor caracteristici esențiale: prima grupă o constituie Grușnițchi, Carenin, Maiachin, Dostigaiev; din cealaltă grupă fac parte Peciorin, Ana Carenina, Egor Bulciiov. Între aceste două grupe există o mare deosebire.

Fiecare imagine din prima grupă concentrează trăsăturile cele mai răspândite ale mediului social din care face parte. Grușnițchi reflectă concepțiile, caracterul și starea de spirit a ofițerimii din armata de rând, provenită din micii moșieri, din deceniul 1830 — 1840, Carénin reprezintă înalta birocrație din Petersburg, Iacov Maiachin reprezintă negustorimea bogată dela sfârșitul sec. XIX care își făcea drum spre putere, Dostigaiev reprezintă tipul hrăpărețului burghez îndemânat, în ajunul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Acești oameni trăiesc în epoci istorice diferite și aparțin unor clase diferite. Însă scriitorii, când i-au creat pe fiecare în parte, și-au pus sarcina — exprimându-ne cu cuvintele lui Gorchi — să tipizeze fenomenele care se repetau. De aceea, aceste imagini pot fi încadrate în categoria tipicului ca expresie a ceea ce este răspândit.

1) A. I. Herzen, Opere alese, 1937, pag. 425.

Personagiile din a doua grupă reprezintă o altă categorie de tipizare. Ele se deosebesc de eroii literari din prima grupă prin aceea că deși își au origina din același mediu al claselor dominante, cu toate acestea, ei văd cu o anumită profunzime lipsa de temeinicie a acestei vieți în care se află de-alde Carenin, Maiachin, Dostigaiev. Oamenii din grupa a doua sunt în conflict cu mediul care i-a generat. Gorchi i-a numit „lii rătăciți ai claselor dominante“, „ciori albe“, oameni „care și-au întors fața“ dela clasa lor.

Ofițerul de gardă Peciorin, un om cu o inteligență puțin obișnuită și cu o putere extraordinară de voință, ar fi putut să facă o carieră strălucită în societatea aristocrată din care făcea parte prin naștere și educație. El simte în el „forțe uriașe“, își dă seama că ar fi putut să aibă „o înaltă menire“ dar nu găsește în societatea aristocrată banală un scop demn de un om cu mari capacități. La învinuirile criticilor reacționari care-l acuzau pe scriitor că el și-a zugrăvit propriul portret, idealizând pe omul moral, Lermontov a răspuns cu ironie: „*Acesta este într'adevăr un portret, dar nu al unui singur om: acesta este un portret compus din viciile întregii noastre generații, vicii în plina lor desvoltare*“. Folosind dreptul artistului realist de a accentua trăsăturile sesizate de el, adică de a zugrăvi aceste trăsături în desvoltarea lor deplină, Lermontov a reflectat trăsăturile cele mai caracteristice ale unui grup mic al aristocrației progresiste, „care fierbea într'o inactivitate searbădă“.

Și Ana Carenina își are soarta ei deosebită. S'ar putea oare spune că toate femeile din societatea înaltă din deceniul 1870 (sau măcar majoritatea lor) semănau cu Ana Carenina? Desigur că nu. Ele și-au găsit întru chiparea în imaginile prințesei ipocrite Betsy, a contesei retrograde Lidya Ivanovna. Ana era străină de ele. Acest lucru l-a simțit Kitty. Ea a văzut că în sufletul Anei trăește „o altă lume, o lume înaltă de interese inaccesibile ei, interese complexe și poetice“.

Cu aceste imagini, din punct de vedere al caracterului tipizării, se ascamână Foma Gordeiev. Ieșit din mediul negustorimii bogate, Foma Gordeiev, căruia atât tatăl cât și Iacov i-au insuflat din copilărie ideea că el este stăpân și prin urmare are dreptul să comande oamenilor, a văzut toată murdăria și jpsnicia vieții de stăpân. Gorchi însuși spunea că Foma nu este tipic ca negustor, ca reprezentant al clasei, și de aceea paralel cu povestea lui Foma Gordeiev avea de gând să scrie istorisirea „Cariera lui Mișka Viaghin“, în care voia să arate un negustor tipic, cu interese meschine, un excroc inteligent și energic care s'a ridicat dela spălător de vase pe un vapor până la rangul de primar al unui oraș.

Egor Bulciov reprezintă deasemenea o excepție din numărul reprezentanților clasei sale, ca și Foma Gordeiev. Fiu de plutăș, Bulciov s'a căsătorit cu o negustoreasă bogată, devenind el însuși un om bogat. Majoritatea acelor care făceau o asemenea carieră socoteau că și-au atins idealul. Egor, dimpotrivă, a simțit că el „trăește pe o stradă străină“, el face parte din acele caractere care, după definiția lui Gorchi, „se smulg“ din mediul clasei lor.

Acești oameni reprezintă o minoritate, adesea o minoritate cu totul neînsemnată în clasa lor, o excepție în mediul lor. Dacă privim problema tipicului ca o sarcină de a stabili media statistică, ar rezulta că imaginile lui Peciorin, Ana Carenina, Foma Gordeiev și a multor alora nu sunt tipice și prin urmare nu sunt imagini artistice. Dar aceste concluzii absurde pot să le tragă numai dogmaticii și bucherii, care nu înțeleg nimic din dialectică, nu înțeleg nimic din artă.

Există fenomene individuale care nu exprimă esența proceselor so-

ciale și care prin urmare nu pot fi obiectul artei. Dar există și fenomene excepționale, unice, care exprimă în modul cel mai complect și accentuat tocmai esența unui anumit proces social. Așa este cazul imaginilor pe care le-am examinat mai sus. Ele sunt o dovadă că clasa care a generat oameni cum sunt Gordeiev, Bulficiov și-a trăit traiul din punct de vedere istoric; aceste imagini reflectă trăsăturile tipice ale descompunerii clasei respective. Însăși apariția lor este o dovadă că noul, deși deocamdată slab, bate la ușă. Acest nou se manifestă în chip diferit în epoci istorice diferite, la reprezentanții diferitelor clase. Noul îl aruncă pe Peciorin într-o nostalgie chinuitoare, Anei Carenina îi dă îndrăzneala să înfrângă canoanele morale ale societății aristocrate ipocrite, în sufletul lui Foma Gordeiev acest nou trezește gânduri despre o viață dreaptă, pe Egor Bulficiov îl determină să blesteme pe domnii capitaliști.

Așa dar, imaginile tipice ca expresie a ceea ce nu e răspândit, au o foarte mare importanță social-politică și artistică.

Una din principalele categorii ale tipicului este tipicul ca expresie a ceea ce e nou.

Trebue oare să înfățișăm în artă ceea ce nu s'a stabilit încă, ceea ce nu a căpătat consistență, mugurii noului care abia mijese? Această problemă își are istoria ei, dar nu a fost desbătută până în prezent în mod satisfăcător, în estetica noastră. În legătură cu această problemă, în rândurile scriitorilor și criticilor, în special în cea de a doua jumătate a secolului XIX s'a desfășurat o luptă înverșunată. Mulți, în special acei care se aflau pe poziții conservatoare, negau posibilitatea însăși a înfățișării noului în artă. Deosebit de sceptic față de nou era de pildă I. A. Gonciarov. El recunoștea numai o singură categorie a tipicului, și anume tipicul ca expresie a ceea ce e răspândit. El socotea că tipul este asemănător sunetului. Urechea omenească numai atunci va putea sesiza sunetul când se vor produce un anumit număr de vibrații repetate. Artistul, după părerea lui Gonciarov, numai atunci este în stare să creeze un tip când va întâlni la mulți oameni trăsăturile „fundamentale” „care s'au consolidat”. A o lua înainte, spune Gonciarov, înseamnă să te lași pradă unor iluzii ale unui viitor îndepărtat și pe care nu-l cunoaște nimeni și prin urmare, să măsoari timpul cu ceasul tău de buzunar, și nu cu ceasul istoriei. „Dacă ceva se naște — scria furios Gonciarov lui Dostoievski — încă nu înseamnă că acesta este un tip”. În rezolvarea acestei probleme democrații revoluționari se aflau pe poziții opuse. Ei nu așteptau până ce vor crește sute și mii de oameni noi care să împărtășească concepțiile lor, până ce artiștii vor putea să se ocupe cu tipizarea fenomenelor repetate. Revoluționarii democrați educă ei înșiși asemenea oameni nu numai în practica luptei revoluționare, ci și cu ajutorul lucrărilor artistice.

N. G. Cernîșevski în romanul „Ce-i de făcut?” a zugrăvit un grup de „oameni de treabă obișnuiți” (Lopuhov, Crisanov, Vera Pavlovna) și a creiat chipul „omului deosebit”, „al unci naturi superioare”, în persoana lui Rahmetov, imaginea eroică a revoluționarului. Oameni asemenea lui Rahmetov erau puțini. Însuși Cernîșevski recunoștea în roman că el „a întâlnit până în prezent numai 8 exemplare din această rasă”. Dar Cernîșevski a creat cu îndrăzneală acest chip tipic al eroului revoluționar, fiindcă vederea pătrunzătoare a gânditorului și artistului a văzut în Rahmetov concentrarea celor mai bune trăsături ale democraților revoluționari ruși. Rahmetov a devenit un model demn de a fi imitat.

„Ei sunt puțini — scria Cernîșevski — despre Rahmetovi — dar cu ei înfloresc viața tuturor; fără ei viața s'ar acri, ar lăncezi; ei sunt puțini,

dar ei dau tuturor oamenilor putința să respire, fără ei oamenii s'ar înăbuși. Mare este masa oamenilor cinstiți și buni, dar oameni de felul acesta sunt puțini. In viață ei înseamnă ceea ce e esența în ceai, buchetul într'un vin bun; dela ei vine forța și aroma; ei reprezintă floarea celor mai buni oameni, ei sunt motorul tuturor motoarelor, ei sunt sarea sării pământului“.

Pentru rezolvarea problemei înfățișării omului nou, prezentării tipicului ca expresie a ceea ce e nou, o importanță fundamentală o au lucrările elasicilor marxism-leninismului.

Învățătura lui Marx, Engels, Lenin, Stalin desvăluie viața ca un proces de continuă schimbare, de dezvoltare a luptei neîntrerupte. În viață există întotdeauna noul și vechiul, ceea ce crește și ceea ce moare, ceea ce este pozitiv și negativ. Sarcina fiecărui om progresist este de a ajuta creșterea a ceea ce este nou și progresist și de a lupta împotriva a ceea ce este înapoiat și reacționar.

Însă trebuie să te pricepi să descoperi ce este nou și înaintat în viață, și ce este înapoiat și reacționar. Forța majorității nu trebuie înțeleasă mecanic. Pentru marxism-leninism are importanță nu ceea ce pare trainic la un moment dat, dar care începe să dispară, ci ceea ce apare și se dezvoltă, deși pare lipsit de trănicie la un moment dat. Noul este de neînfrânt și mișcarea lui înainte nu poate fi oprită. Vechiul piere, chiar dacă astăzi pare puternic și trainic. De aceea, comuniștii nu se sprijină pe acele straturi ale societății, chiar dacă ele sunt numeroase, dar care nu se mai dezvoltă, ci pe acele straturi care se dezvoltă și merg înainte. Experiența istoriei a confirmat justetea acestor concluzii.

În deceniul al VIII-lea din secolul trecut (1880), se desfășura o luptă între narodnici și marxiști. După cum se știe, narodnicii se sprijineau pe țărănime, care reprezenta majoritatea populației din Rusia din acel timp. Marxiștii se sprijineau pe clasa muncitoare, care reprezenta minoritatea populației. Dar proletariatul se dezvolta, în timp ce țărănimea se descompunea.

În ajunul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, I. V. Stalin a luat atitudine hotărâtă împotriva acelor care nu credeau în forțele proletariatului. „*Tovarășii care afirmă că dictatura proletariatului nu este posibilă, deoarece proletariatul constituie o minoritate a populației, concep în mod mecanic forța majorității*“¹⁾ — sublinia I. V. Stalin.

În 1919, V. I. Lenin a văzut în primele subotnice comuniste un lucru de mare importanță, începutul cotelurii în ceea ce privește atitudinea față de muncă. Îndemnând ca germentii noului să fie studiați amănunțit, să fie îngrijiți, Lenin învăța: nu trebuie să ne întristăm de faptul că la început noul este mai slab decât vechiul. Numai dușmanii pot face haz de acest lucru. Prietenii trebuie să ajute creșterea elementului nou.

„*In fața celui care vrea să descrie un oarecare fenomen viu în dezvoltarea lui, — scria Lenin încă în 1889 — se pune în mod necesar și inevitabil dilema: ori să anticipeze, ori să rămână în urmă. O cale de mijloc nu există*“²⁾.

„*Trebuie să visăm!*“ îndemna Lenin în 1902 în celebra carte „*Ce-i de făcut?*“ și cita raționamentul lui D. I. Pisarev despre vis și realitate. Dacă cel care visează, depășind desfășurarea reală a fenomenelor, se sprijină pe realitate, dacă el crede ferm în visul său, pentru că el corespunde desfășurării reale a progresului social, în acest caz un asemenea vis nu este deloc periculos. Un asemenea vis ajută mișcarea înainte. O forță deosebită a căpătat

1) I. Stalin, Opere, vol. 3, pag. 125, ed. P.M.R. pag. 132.

2) V. I. Lenin, Opere, vol. 3, pag. 279, ed. P.M.R. pag. 301.

visul despre viitorul omenirii atunci când i-a fost cu putință să se bazeze pe legile dezvoltării sociale descoperite de clasicii marxism-leninismului. Conștiința omului, ne învață Lenin, nu numai că reflectă lumea obiectivă, dar o și creiază. Clasicii marxism-leninismului au dat modele minunate de previziune științifică. Intemeietorul literaturii sovietice, A. M. Gorchi, prietenul și discipolul lui Lenin și Stalin, considera viața ca un proces de dezvoltare dialectică neîntreruptă. Cu o perspicacitate extraordinară, caracteristică geniului său artistic, el găsea în viață germenii noului revoluționar și depășind timpul real arăta victoria, triumful noului asupra vechiului pe cale de dispariție. De aceea, în creația lui s'a reflectat nu numai tipicul ca expresie a ceea ce răspândit, ci tipicul ca expresie a ceea ce nerăspândit, nou.

Încă în anul 1902 când se deslășura procesul de formare a partidului bolșevic, Gorchi a creat imaginea mecanicului Nil, prima imagine a muncitorului revoluționar din literatura mondială. După revoluția din 1905, Gorchi a arătat în povestirea „Mama” cum se formează oameni noi: în Pelagheia Nilovna Vlasova și în fiul ei Pavel au fost întruchipate cele mai bune trăsături ale poporului, care s'a ridicat, sub conducerea partidului bolșevic, la luptă revoluționară deschisă. Împotriva acestei cărți dușmanii au pornit atacuri. Și acest lucru era firesc: ea a fost îndreptată împotriva dușmanilor. Dar și prietenii, chiar criticii de seamă din acel timp, V. V. Vorovschi și A. B. Lunaciarschi nu au înțeles în toată profunzimea ideia scriitorului. Imaginea mamei, spune de pildă Vorovschi, nu seamănă cu ceea ce se întâmplă în viața de toate zilele, ci seamănă cu ceea ce ar fi putut să fie; această imagine este născocită și neverosimilă. Gorchi a fost afectat de această apreciere din două cauze: în primul rând, el a văzut destule femei care, ca și Nilovna, au luat parte activă la lupta revoluționară; în al doilea rând, el privea cu mult înainte, folosindu-se de dreptul inalienabil al artistului realist de a ridica pe primul plan și de a prezenta în proporții mărite acele fenomene ale vieții care reflectă dezvoltarea acesteia, adică să creeze tipuri realiste autentice, și când colo pe el încercau să-l acuze de nerespectarea legilor artei.

După cum se știe, V. I. Lenin a subliniat uriașa importanță a povestirii lui Gorchi, „Mama”. El a cunoscut această lucrare încă în manuscris și întâlnindu-se cu Gorchi la Congresul al V-lea al Partidului a spus că scriitorul a creat la timp o carte foarte necesară. Numeroși muncitori, spunea Lenin, care au luat parte la mișcarea revoluționară în mod inconștient și spontan, vor citi acum „Mama” cu mare folos.

Și toți oamenii progresiști, cetind cu recunoștință lucrarea lui Gorchi, credeau în cuvintele lui Nicolai Ivanovici, unul din croii povestirii: „*Ce oameni buni, Nilovna! Eu vorbesc despre muncitorii tineri, puternici, sensibili, plini de dorința de a cunoaște totul. Te uiți la ei și vezi: Rusia va fi cea mai strălucită democrație din lume!*” Marele întemeietor al realismului socialist nu s'a înșelat; Rusia a devenit cea mai strălucită democrație de pe pământ.

Scriitorii sovietici povestesc cu emoție și entuziasm în lucrările lor cele mai bune despre noulerou al timpurilor noastre care, sub conducerea Partidului comunist, a înfăptuit Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a învins pe gardiștii albi și pe intervenționiști, a relăcut economia națională, a realizat industrializarea și colectivizarea în patria sa, a creat o puternică țară socialistă care construiește societatea comunistă.

Lenin și Stalin au îndemnat în repetate rânduri pe scriitori să acorde o atenție deosebită înfățișării noului. În convorbirea cu Gorchi, de pildă, Lenin a subliniat de nenumărate ori importanța agitatorică a activității lui Demian Bednâi, însă spunea: „*cam grosolan. Merge în urma cetitorului când*

trebuie să o ia puțin înainte". I. V. Stalin l-a sfătuit pe Demian Bednâi să viziteze în mod special Bacu pentru a vedea avântul uriaș al construcției socialiste, care oferă un material extrem de bogat pentru crearea marilor opere artistice.

„Scânteile noului“, „vlăstarele noului“, „luminițele viitorului“, aceste imagini se întâlnesc frecvent într'o serie de afirmații ale lui Gorchi atunci când vorbește despre sarcinile esențiale ale scriitorilor progresiști, despre ceea ce trebuie să oglindească scriitorii în lucrările lor.

Prezentând pe om nu numai așa cum este el ci și așa cum trebuie să fie, literatura beletristică trebuie să ajute în mod serios la opera de educare comunistă a oamenilor sovietici, de smulgere a rămășițelor societății capitaliste din conștiința lor. Acest lucru l-a înțeles minunat Gorchi. „*Eu nu sunt naturalist — spunea el în „Convorbirea cu tinerii“ din anul 1934 — eu sunt pentru ca literatura să se ridice deasupra realității, ca ea să privească nițel de sus în jos realitatea, pentru că sarcina literaturii nu constă numai în reflectarea realității. Este puțin să înfățișezi tot ceea ce există, trebuie să-ți amintești de ceea ce trebuie dorit și este cu puțință. Este necesară tipizarea fenomenelor. Trebuie să luăm ceea ce este mic, dar caracteristic, și să facem un tipic mare, — iată sarcina literaturii*“¹⁾.

Așa dar, artistul sovietic, creând imagini tipice, trebuie să vadă realitatea nu așa cum ea apare observatorului superficial, el trebuie să descopere trăsăturile esențiale ale dezvoltării ei, să arate posibilitățile ei potențiale, să susțină tot ceea ce este nou, înaintat și să lupte împotriva a tot ceea ce este vechi și reacționar.

Artistul are dreptul să viseze, artistul are dreptul să exagereze, artistul are dreptul să militeze pentru ceea ce este nou. Acestea sunt drepturile și obligațiile sale sfinte. Fantezia lui nu este lipsită de teme: ea se bazează pe studierea vieții, pe știința marxist-leninistă despre legile de dezvoltare a naturii și societății. Artistul trebuie să știe să se ridice deasupra realității, fără totuși să se desprindă de ea.

În articolul „Distracții literare“, Gorchi a condamnat cu asprime pe acei literați cari nu înțeleg că *adevărată artă are dreptul de a exagera*, că Hercules, Prometeu, Don Quijote, Faust, nu sunt „roadele fanteziei“, ci o exagerare absolut firească și necesară a faptelor reale. Eroul nostru real, eroul viu, omul care creiază cultura socialistă, este cu mult superior eroilor din nuvelele și romanele noastre.

În literatură, el trebuie înfățișat și mai mare și mai luminos; aceasta nu este numai o cerință a vieții, ci și o cerință a realismului socialist care-l obligă pe autorul lucrării să gândească ipotetic, iar „*ipoteza — născocirea este soră dreaptă a hiperbolei — exagerării*“²⁾

Scriitorii sovietici educați de Partidul comunist, reflectând realitatea sovietică, au obținut succese mari în tipizarea noilor fenomene, în previziunea viitorului nostru.

Ce măreață operă inovatoare este de pildă poemul lui Maiacovschi „Bine!“ Acest poem reprezintă un imn adresat Revoluției Socialiste din Octombrie, cântat cu voce tare de cel mai bun și talentat poet al epocii noastre sovietice. În acelaș timp, el constituie o privire îndrăzneată în viitor, lupta pentru viitor, un ajutor dat tuturor aceluia care merg înainte fără să-și prăpădească forțele. Poemul a fost într'atât de îndrăzneț și de nou și privea așa de departe înainte, încât nu toți au înțeles dintr'odată măreția și importanța lui, nici chiar unii din pionierii literaturii sovietice.

1) M. Gorchi „Despre literatură“, 1937, pag. 325.

2) M. Gorchi „Despre literatură“, 1937, pag. 363.

Maiacovschi a citit poemul său unui grup de literați, în 1927. Multora li s'a părut, după cum își amintește A. A. Fadeev, că Maiacovschi este declarativ, fiindcă în acea perioadă existau în țară încă foarte multe greutăți, iar Maiacovschi seria ca despre o țară care a și instaurat noua orânduire socială. Până la sfârșit însă, a avut dreptate Maiacovschi. Multe din cele ce au fost exagerate de Maiacovschi, au fost înfăptuite.

Când a pornit mișcarea stahanovistă, I. V. Stalin a văzut miaditele atitudinii comuniste față de muncă. În viața societății sovietice, această mișcare a reprezentat acel fenomen nou căruia îi aparținea viitorul. Ea a inspirat pe scriitorii sovietici să creeze opere artistice interesante. Unul dintre primii care a scris stahanoviști a fost Iurii Crimov. Eroul povestirii sale „Petrolierul Derbent”, mecanicul Basov, este un om simplu și modest. El vede cât de prost lucrează oamenii și cât de bine ar putea să lucreze. El devine inițiatorul mișcării stahanoviste pe vasul său. La început, cei din jurul lui nu înțeleg pe inovator. Mai mult, între el și mediul în care el trăiește se naște un conflict. El este singur. Unii încep să-l considere drept un ambițios, alții drept un intrigant. Dar întreaga orânduire a vieții sovietice susține pe inovatorul Basov și treptat, acei care au luat atitudine împotriva lui, care nu l-au înțeles, încep să se antreneze în mișcarea stahanovistă.

Ceeace a arătat Iurii Crimov în această povestire de proporții nu prea mari are o mare importanță principială pentru înțelegerea caracterului tipic și pentru definirea sarcinilor literaturii sovietice. În imaginea lui Basov dela începutul povestirii este concentrat tocmai tipicul ca expresie a ceea ce este nou și care încă nu a căpătat o răspândire de masă în viață, deși exprima tendințele conducătoare ale dezvoltării sociale. La sfârșitul povestirii, inovatorul Basov este învingător. Dar el nu seamănă deloc cu acel învingător care se situează deasupra masei. Importanța victoriei lui constă în faptul că metodele înaintate pe care el le apăra, datorită grijii Partidului și guvernului, au devenit un bun al tuturor. Odată cu apariția mișcării stahanoviste, toți oamenii sovietici au făcut un pas uriaș înainte.

Mulți scriitori sovietici oglindesc în lucrările lor tipicul ca expresie a ceea ce e nou. Așa de pildă, S. Babaevschi, în romanul „Cavalerul Stelei de aur” și G. Nicolaeva, în romanul „Secerișul”, zăgrăvesc pe inovatorii din agricultură, V. Cocetov în romanul „Familia Jurbin” înfățișează pe inovatorii din industrie. Dar, din păcate, unele lucrări care tratează această temă foarte importantă, nu satisfac pe cetitori: aceste lucrări poartă amprenta grabei, eroii lor sunt palid conturați și limba este săracă. Desvăluirea justă și profundă a fenomenelor noi a fost împiedicată în mare măsură de așa zisa teorie a lipsei de conflict. Se mai întâmplă că scriitorii înfățișează în mod expresiv viața din trecut și extrem de schematic pe cea de azi. Un exemplu îl prezintă romanul lui E. Permitin „Vulturii de munte”. Autorul a zăgrăvit în culori vii viața unui sat îndepărtat din regiunea Altai, în jurul anilor 1920. Perioada colectivizării este înfățișată mult mai palid, iar tabloul zilelor noastre amintește un proces verbal sec. Se înțelege că celitorul sovietic exigent, după ce a citit cu interes primele pagini ale unui asemenea roman, închide mâhnit cartea la ultima pagină.

Scriitorii sovietici sunt ingineri ai sufletelor omenești. Creind opere ideologice profunde și perfecte din punct de vedere artistic, descoperind și promovând noul în viața noastră, luptând cu tot ceea ce este pe cale de dispariție, ei ajută la transformarea posibilității în realitate, adică ajută la grăbirea viitorului comunist. Ei trebuie să se priceapă să vadă tipicul ca expresie a ceea ce e nou și să-l înfățișeze în așa fel în lucrările artistice încât să

ajute la transformarea tipicului care exprimă noul în tipicul ca expresie a ceea ce e răspândit. Aceasta reprezintă una din cele mai importante cerințe ale realismului socialist.

III

Problema legilor tipizării este legată în chipul cel mai strâns și de problema concepției despre lume a artistului. Tipicul este sfera principală de manifestare a spiritului de partid în arta realistă. Problema tipicului este întotdeauna o problemă politică.

În procesul de dezvoltare a artei realiste ruse s'au creat tradiții minunate. Una din cele mai importante tradiții constă în aceea că cei mai buni artiști ai noștri au căutat să creeze în mod conștient asemenea lucrări care să ajute poporul în lupta lui de eliberare și care să exprime gândurile și idealurile lui. „*Glasul meu incoruptibil a fost ecoul poporului rus*” — spunea cu mândrie Pușchin despre sine. Glasul poetului, scria Lermontov, „*înflăcără pe luptători la luptă*”. „*Și ecoul gândurilor nobile răsuna cum răsună clopotul pe turnul primăriei în zilele izbânzilor și necazurilor poporului*”. Și mai accentuat a pus problema rolului și misiunii poetului în viața socială democrat-revoluționar Nečasov. El a spus că poetul trebuie să fie în primul rând cetățean. Nečasov scria despre poet: „*Numai cine servind marile idei ale veacului își închină întreaga sa viață luptei pentru omul frate, numai acela va fi nemuritor*”.

Democrații revoluționari ruși în analiza problemelor esteticii se sprijineau pe realizările realismului rus și în același timp elaborau programul dezvoltării continue a artei ruse. În operele lor ei au supus unei critici nimicitoare estetica idealistă, în special estetica lui Kant și Hegel și a urmașilor acestora, care negau rolul și importanța concepției înaintate despre lume pentru dezvoltarea artei și în felul acesta furnizau material apărătorilor teoriei reacționare a artei pentru artă.

Cu o sută de ani în urmă, Belinschi sublinia că conținutul artei este determinat de două elemente: de viață, care se oglindește în opera artistică, și de concepția despre lume a artistului. Adevăratul artist este fiul epocii sale și al societății sale, trebuie să-și însușească interesele ei, tendințele ei, năzuințele și speranțele ei. De aceea Belinschi corectează chiar cunoscutul aforism al lui Voltaire: „*Toate genurile sunt bune afară de genul plicticos*”. Belinschi adaugă: „*Toate genurile sunt bune, afară de genul plicticos și inactual*”. A fi actual pentru Belinschi înseamnă a rezolva principalele probleme ale luptei de eliberare din timpul său.

Toate operele lui Cernișevski și Dobroliubov sunt pătrunse de lupta pentru o artă cu idei înalte. Considerând arta ca un manual al vieții, Cernișevski arăta că adevărata operă de artă trebuie să rezolve trei sarcini fundamentale: oglindirea vieții, explicarea vieții și aprecierea asupra fenomenelor vieții.

Democrații-revoluționarii ruși au făcut extraordinar de mult pentru nimicirea faimoasei teorii a artei pentru artă. După cum se știe, partizanii acestei teorii încercau să demonstreze că adevăratul artist este indiferent față de viața socială, că problemele politicii, ale ciocnirilor sociale sunt în afara sferei artei, etc. Democrații revoluționari ruși au desvăluit esența reacționară a acestei teorii și au arătat că această teorie este dușmănoasă artei adevărate. Legea fundamentală a artei este reflecția multilaterală și veridică a vieții în imagini tipice. Ce fel de adevăr al vieții poate reflecta un partizan al teoriei artei pentru artă, ce fel de imagini

tipice poate crea el când cele mai importante probleme care frământă societatea — problemele vieții sociale — sunt excluse din sfera artei. Teoria artei pentru artă, spuneau democrații-revoluționari, îngustează artificial câmpul atenției creatoare a artistului. Adevăratul artist trebuie să fie un luptător care are o concepție înaintată despre lume. „*Această necesitate de a avea o atitudine față de fenomenele vieții dintr'un anumit punct de vedere scria Sallîcov-Scedrin, — întărită prin educație și prin întreaga complexitate a condițiilor de viață, nu poate deloc să constituie o piedică pentru activitatea de creație a artistului, ci dimpotrivă, îi deschide noi orizonturi, o fecundează și îi dă sens. Artistul devine o ființă care nu numai contemplă dar și gândește, care nu recepționează numai în mod pasiv în sufletul său razele vieții, ci le și amplifică. Nimic nu stimulează mai mult activitatea intelectuală, nimic nu te face să descoperi noi aspecte ale obiectelor și fenomenelor, ca simpatiile sau antipatiile conștiente*“¹⁾.

Clasicii marxism-leninismului au elaborat științific în operele lor problemele conținutului ideologic al artei. Ei considerau arta ca una din formele ideologice: ei au determinat locul artei în sistemul vieții sociale și particularitățile specifice ale acesteia.

Examinând istoria artei din antichitate până în timpurile moderne, Engels a scris: „*Părintele tragediei, Eschil și părintele comediei, Aristofan au fost ambii poeți cu tendințe exprimate pronunțat, ca și Dante și Cervantes, iar principalul merit al dramei „Intrigă și Iubire” a lui Schiller constă în aceea că ea este prima dramă germană politică tendențioasă. Scriitorii ruși și norvegieni actuali, care scriu minunate romane, sunt în întregime tendențioși*“²⁾.

Subliniind importanța ideologică a artei, clasicii marxismului au subliniat în același timp caracterul specific al manifestării ideologiei în artă. Marx și Engels au vorbit despre două tipuri de exprimare a ideologiei în artă: tipul lui Schiller și tipul lui Shakespeare. Marx și Engels considerau drept trăsătură caracteristică a primei metode dizolvarea personalității eroului într'un principiu, transformarea eroului într'un simplu mijloc de exprimare a ideilor autorului. Urmând metoda lui Shakespeare, scriitorii creiază asemenea opere artistice în care ei nu au nevoie să vorbească pentru eroii lor; tendința decurge din acțiunile eroilor și din situația lor. În aceste opere sunt prezentate caractere multilaterale care reflectă organic starea de spirit și ideile claselor în luptă.

Marx și Engels criticau pe scriitorii care dizolvau personalitatea eroului într'un principiu și credeau că „*deplina contopire a unei mari profunzimi de idei, a înțelegerii sensului istoric perceput... cu vioiciunea și spiritul activ al lui Shakespeare va fi realizată după toate probabilitățile numai în viitor...*“³⁾

Totuși, problema rolului concepției despre lume în creația artistului nu poate fi rezolvată simplist. Istoria artelor arată că concepția înaintată despre lume lărgeste orizontul creației artistului. Dar de aici nu trebuie să se tragă concluzia logică simplă din punct de vedere formal: artistul care nu are o concepție înaintată despre lume nu poate să creeze o operă artistică importantă. Artă își are legile sale specifice. Au fost cazuri când scriitorii aflați pe poziții social-politice conservatoare, ca de pildă Balzac sau Lev Tolstoi, studiind profund și cu pătrundere viața, au creat opere artistice de mare valoare.

1) N. Scedrin, despre literatură, 1952, pag. 362.

2) K. Marx și F. Engels despre artă, pag. 161

3) K. Marx și F. Engels despre artă, pag. 176

Desvăluind contradicțiile din creația lui Tolstoi, V. I. Lenin a considerat creația acestuia ca o oglindire a forței și slăbiciunii revoluției ruse. „*Dacă avem în fața noastră un artist cu adevărat mare, atunci măcar unele dintre momentele esențiale ale revoluției trebuie să se fi oglindit în opera sa*”¹⁾ — scria Lenin. De aceea creația lui Lev Tolstoi, a ideologului țărănimii ruse patriarhale, V. I. Lenin a caracterizat-o „...*ca un pas înainte în dezvoltarea artistică a întregii omeniri*”²⁾

Desvoltând și îmbogățind învățătura lui Marx și Engels despre caracterul ideologic al artei, Lenin și Stalin au elaborat principiul partinității artei și au demonstrat că principiul partinității artei este o idee proletară, fiindcă proletariatul este interesat în reflectarea veridică a vieții, în reflectarea vieții de pe pozițiile clasei înaintate. Principiul leninist-stalinist al partinității artei are ascuțișul îndreptat împotriva lozincii burgheze fălarnice a artei în afara partidelor, și în acelaș timp exclude orice sectarism. Elaborând principiul partinității artei, Lenin și Stalin consideră arta ca o parte integrantă a cauzei generale a proletariatului, împreună cu economia, filosofia, politica și etica.

Lupta democraților-revoluționari ruși pentru o artă înaintată, elaborarea de către clasicii marxism-leninismului a problemelor ideologiei partinității artei ajută scriitorii sovietici în practica creației lor, determină concepțiile lor estetice. Concepția înaintată despre lume lărgște posibilitățile de creație ale artistului, îl ajută să reproducă mai profund și mai adevărat viața reală. În minunatul articol „*Despre mușuroi și despre punct*”³⁾, Gorchi și-a bătut joc necruțător de acei literați care cunosc puțin viața, sunt departe de ea și nu studiază clasicii marxism-leninismului. „*Există un mușuroi de vedere și un punct de vedere — scria Gorchi. — Trebuie să se facă distincție între aceste lucruri. Se știe că mușuroaiele sunt o particularitate a mlaștinilor și că ele rămân pe locuri unde au fost desecate mlaștinile. Din înălțimea mușuroiului nu vezi mare lucru. Punctul de vedere este cu totul altceva: el se formează ca rezultat al observării, al comparării, al studierii fenomenelor variate ale vieții de către literați. Cu cât experiența socială a literatului este mai vastă, cu atât punctul său de vedere este mai înalt, cu atât orizontul lui intelectual este mai larg*”⁴⁾. Scriitorii sovietici văd în învățătura clasicii marxism-leninismului acea culme a cunoștințelor omenești depe înălțimea căreia se desfășoară întreaga viață complexă și multilaterală.

Nu este însă suficientă simpla învățare a formulelor marxism-leninismului. Unii vulgarizatori ai marxismului, de pildă cei dela R.A.P.P. presupuneau că orice om care dorește să scrie poate să studieze operele clasicii marxism-leninismului și după ce le-a studiat poate să creeze o mare operă artistică. Cei dela R.A.P.P. au proclamat chiar lozinca: metoda fundamentală a literaturii sovietice este metoda materialismului dialectic. Celor mai buni scriitori sovietici le este străină această vulgarizare a rolului concepției despre lume în creația artistului. Clasicii marxism-leninismului ne învață că artistul trebuie să studieze în primul rând viața, că o concepție înaintată despre lume îi va ajuta să înțeleagă fenomenele vieții, că concepția despre lume a artistului se manifestă prin intermediul imaginilor

1) V. I. Lenin, Opere, vol. 15, pag. 179; vezi și „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R., 1949, pag. 64

2) V. I. Lenin, Opere, vol. 16, pag. 293; vezi și „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R., 1949, pag. 71.

3) În rusește e un joc de cuvinte: „*O cociche i tociche*”. (N. tr. în rom).

4) M. Gorchi „Despre literatură”, 1937, pag. 181

pe care le realizează acesta, că arta își are specificul ei, că imaginile artistice nu pot fi simple imitații de idei, iar rolul scriitorului, rolul artistului, nu se rezumă la a comenta ceea ce fac eroii săi.

După cum se știe, partizanii esteticii idealiste presupun că artistul este o personalitate excepțională și poate cu ajutorul intuiției, cu ajutorul instinctului său, cu imaginația sa creatoare, să sesizeze viața; el, chipurile, nu numai că nu are nevoie, dar îi este deadreptul dăunător să se ocupe cu ridicarea cunoștințelor sale teoretice. Idealiștii au încercat să separe cu un zid chinezesc gândirea logică de gândirea artistică. Această teorie putredă a căpătat o oarecare extindere în anii 1920 și în rândurile unui grup restrâns al scriitorilor noștri tineri, care căutau să-și ascundă dorința lor de a studia serios prin caracterul excepțional, prin forța „internă” a naturilor poetice, prin instinctul artistic, etc.

În lupta împotriva teoriilor idealiste și vulgarizatoare de orice fel, crește și se dezvoltă estetica sovietică. Marxism-leninismul ne învață că problema tipizării este o problemă politică, este o problemă partinică. Bazându-se pe operele clasicilor marxism-leninismului, pe faptele realității socialiste care se dezvoltau impetuos, pe propria sa experiență de artist, Gorchi a dus o luptă consecventă împotriva obiectivismului burghez, a apărut principiul partinității în literatură. A apăra principiul partinității în condițiile sovietice înseamnă a lupta pentru adevăr, pentru caracterul popular și pentru adâncimea ideologică a artei. De la tribuna primului congres al scriitorilor sovietici, întemeietorul realismului socialist a declarat că de acum înainte noțiunea de „literat fără partid” rămâne numai o noțiune formală, întrucât toți scriitorii cinstiți din Țara Sovietică se află pe poziții partinice. „*Тов. Соболев, автор „Ремонта капиталов“*”, — a spus Gorchi — *a pronunțat astăzi cuvinte foarte temeinice și adevărate: „Partidul și guvernul au dat scriitorilor totul, luându-i un singur lucru — dreptul de a scrie prost”. Minunat spus!*”.

În societatea sovietică a dispărut contradicția dintre ideal și realitate, s'au creat relații absolut noi între artist și stat, între scriitor și popor. Poporul sovietic, înarmat cu teoria cea mai înaintată și singura științifică a vremii noastre — învățătura lui Lenin și Stalin — construiește în țara sa societatea comunistă. De aceea, arta sovietică nu cunoaște deosebiri principiale între idealul oamenilor sovietici (comunismul) și practica vieții de toate zilele (realitatea sovietică). Cu cât scriitorul nostru studiază mai profund viața, cu atât participă mai activ prin creația sa la construirea comunismului, cu atât vede mai limpede că politica Statului Sovietic nu numai că coincide cu idealul său estetic, dar îl și determină.

Gorchi spunea că noi trăim în epoca grandioasă a creării și distrugerii, că artistul trebuie să se priceapă să îndeplinească în același timp două roluri: rolul de moașe la nașterea lumii noi, a noilor relații, și rolul de gropar care ajută la îngroparea lumii vechi, la distrugerea rămășițelor ei în conștiința și existența oamenilor sovietici.

Legea economică fundamentală a socialismului și legea economică fundamentală a capitalismului contemporan, formulate de I. V. Stalin, ne ajută să explicăm și mai profund procesele care au loc în societatea socialistă și cea capitalistă. I. V. Stalin arată că scopul producției socialiste este omul, satisfacerea nevoilor materiale și culturale ale acestuia. Scopul producției capitaliste este obținerea de profituri; omul cu nevoile sale dispare din câmpul de vedere. În zilele noastre, burghezia a pierdut legăturile cu poporul. În țările capitaliste nu mai există „libertatea

individuală", nu există egalitate de drepturi între oameni și națiuni. Steagul libertăților burghezo-democratice a fost aruncat peste bord.

În aceste condiții, în fața artistului sovietic se pun trei sarcini fundamentale. În primul rând, de a arăta în toată amploarea omul nou, sovietic, în toată măreția demnității sale de om. În al doilea rând, de a arde cu focul satircii tot ceea ce este negativ, putred, toate lipsurile, fenomenele morbide care mai au circulație în societatea noastră. În al treilea rând, de a arăta esența prădalnică a capitalismului, de a duce o luptă intransigentă împotriva barbariei imperialiste.

Reflectând realitatea nouă, sovietică, mulți scriitori sovietici actuali au creat opere reușite, în care au arătat eroismul inovatorilor în producție, care luptă cu succes pentru viața nouă. Dar unii scriitori și oameni de artă zăgrăvesc adesea foarte unilateral imaginea omului sovietic înaintat. Așa, de pildă, a fost pe bună dreptate criticată opera „Din toată inima”. Autorii libretului, denaturând sensul romanului cu același nume, au pus pe primul plan drama familială a lui Rodion și a Gruniei și au împins cu totul arbitrar pe planul al doilea înfățișarea poporului, înfățișarea proceselor de muncă. În ciuda adevărului vieții, concentrând toată atenția asupra conflictului familial, creatorii operei au sărăcit imaginile oamenilor sovietici, i-au lipsit de trăsături omenești vii, au creat o lucrare banală, plicticoasă și inexpressivă. În această lucrare nu există nici caractere tipice nici împrejurări tipice.

O altă greșală săvârșesc acei scriitori care limitează înfățișarea omului sovietic zăgrăvind numai activitatea sa de producție. Ei uită că oamenii sovietici nu se află numai la mașina-unealtă sau iau cuvântul la adunare, ci trăesc și o viață personală, iubesc și urăsc, se întâlnesc cu prieteni, discută, citesc mult, se ocupă cu sportul. O greșală de acest fel a săvârșit de pildă, A. Avdeenco în noul său roman „Munca”, în care el, concentrând atenția asupra înfățișării muncii minerilor, i-a exclus de fapt din sfera preocupărilor multilaterale ale omului sovietic.

Scriitorii noștri sovietici, prezentând imaginea tipică a omului nou sovietic, trebuie să desvăluie în același timp caracterul patriotismului sovietic, care se naște din dragostea față de orânduirea sovietică și din ura față de dușmanii ei.

Scriitorii sovietici au creat numeroase opere înseaminate în care au desvăluit caracterul barbar al „culturii” imperialiștilor. Asemenea lucrări ca romanul lui I. Ehrenburg „Cel de al 9-lea val”, sau piesa lui A. Iacobson „Șacalii”, ca și numeroase versuri ale poezilor sovietici care demască mârșăvia imperialiștilor, se bucură de o popularitate meritată în rândurile oamenilor sovietici.

În același timp, scriitorul sovietic trebuie să lupte consecvent împotriva oricărui fals, împotriva rămășițelor putreziciunii în interiorul țării noastre. Viața oamenilor sovietici este minunată. Noul învinge, zi de zi, ceas de ceas, în fiecare clipă, tot ceea ce este vechi și pe cale de dispariție. Dar aceasta nu înseamnă că la noi nu există fenomene negative, nu există laturi întunecate, că în mediul nostru nu există oameni falși. Partidul comunist și conducătorii lui au sprijinit întotdeauna pe acei scriitori sovietici care au dus lupta împotriva rămășițelor capitalismului în conștiința și existența oamenilor sovietici. Se știe de pildă, că Lenin a apreciat într'un grad înalt opera lui Maiacovschi „Ședințagii”, îndreptată împotriva birocratilor. Când Demian Bednâi a scris o poezie care desvăluia lipsuri serioase în munca organizațiilor sovietice la sate în jurul anului 1925 și s'au năpustit asupra lui sugrumătorii criticii, I. V. Stalin l-a susținut pe poet

care „a avut curajul să smulgă un crâmpel de viață vie și să-l arate țării întregi...”¹⁾ „...Trebuie să vorbim aici nu despre lipsurile și nici despre exagerările unor scriitori care scot la iveală deficiențele din munca noastră, ci despre meritele lor”²⁾. — explica I. V. Stalin. Atât Lenin și Stalin cât și presa de partid au îndemnat întotdeauna pe scriitorii sovietici să pătrundă cu mai multă îndrăzneală în viață, să critice cu mai multă îndrăzneală lipsurile din munca noastră.

În Raportul de Activitate al Comitetului Central la Congresul al XIX-lea al Partidului, tovarășul Malencov a subliniat cu o nouă forță faptul că scriitorii și artiștii noștri trebuie să biciuiască viciile, lipsurile, fenomenele bolnăvicioase care există în societate, să contribuie la educarea caracterelor, deprinderilor, care să nu mai aibă viciile și păcatele pe care le generează capitalismul. „Ar fi greșit să se creadă că realitatea noastră sovietică nu oferă material pentru satiră — spunea tovarășul Malencov. Noi avem nevoie de Gogoli și Șcenlrini sovietici care cu focul satirei să extirpeze din viață tot ceea ce este negativ, putred, cangrenat, tot ceea ce frânează mișcarea înainte”.

Desvoltarea satirei sovietice, lupta necruțătoare a artei împotriva fenomenelor negative au fost împiedecate de teoria lipsei de conflict. Numai dogmaticii desprinși de viață au putut născoci o asemenea „teorie”.

În zilele noastre, când de gradul de conștiință a oamenilor sovietici depinde în mare măsură desvoltarea continuă a statului nostru, problema luptei cu fenomenele negative din viața noastră se pune cu o deosebită acuitate. Deaceia, acei critici literari care încearcă cu prilejul examinării problemei luptei împotriva fenomenelor negative din viața noastră să le declare nelipice, singulare și întâmplătoare, se îndepărtează de principiul partinității literaturii.

Problema tipizării în lucrările satirice este una din problemele complexe ale criticii literare și a cărei lipsă de elaborare duce pe unii critici și scriitori la greșeli serioase. Așa, de pildă, profesorul L. I. Timofiev, la una din sesiunile științifice ale Institutului de literatură mondială „Gorchi”, a încercat să afirme că realitatea sovietică nu mai oferă artistului material pentru a crea personaje negative tipice și a redus în felul acesta la zero importanța socială a genului satirei.

Deasemenca, nu putem trece pe lângă părerea asupra particularităților imaginii satirice pe care a exprimat-o scriitorul N. Pogodin analizând noua comedie a lui N. Virta „Prăbușirea lui Pompei” („Literaturnaia Gazeta” din 23 Decembrie 1952). Tovarășul Pogodin l-a învinuit pe Virta că el privește eroul său „când cu ochi de satiric, când cu ochi de scriitor care tinde spre o veridicitate completă în înfățișarea realității”. Dacă considerăm această formulare ca o exprimare a părerilor adevărate ale lui N. Pogodin, nu putem să nu le recunoaștem ca fiind eronate. Într'adevăr, în rândurile citate de noi se cuprinde o contrapunere directă a scriitorului satiric față de scriitorul care tinde la o veridicitate completă în redarea realității. Fără discuție, imaginea satirică își are particularitățile ei, dar ele nu fac ca această imagine să fie mai puțin veridică în comparație cu imaginile realizate de celelalte genuri, nesatirice, ale literaturii. Tov. Pogodin vede deosebirea dintre imaginea satirică și „imaginea real vitală” în faptul că prima se crează prin metoda exagerării. Dar metoda exagerării este

1) I. Stalin, Opere, vol. 7, ed. P.M.R., pag. 20

2) Ibidem, pag. 23

aplicabilă nu numai la crearea personajilor satirice și folosirea ei justă nu împiedică nici într'un caz adevărul, veridicitatea reprezentării.

Una din principalele probleme legate de elaborarea problemei tipizării este problema conținutului ideologic și a măestriei. Numeroși critici au simplificat adeseori până acum această problemă, afirmând de pildă că cutare operă are un conținut ideologic înaintat, dar din păcat este nesatisfăcătoare din punct de vedere artistic. Criticii de felul acesta neagă de fapt unitatea dintre formă și conținut, despart în mod mecanic opera în conținut și formă. Ori, într'o adevărată operă de artă, conținutul de idei nu există în afara imaginilor tipice, în afara împrejurărilor tipice, în afara tendințelor tipice de dezvoltare. Dacă scriitorul este silit, în afară de toate acestea, să mai dea și un comentariu ideologic operei sale, în cazul acesta el recunoaște neputința sa de a descoperi și arăta esențialul, adică tipicul, chiar în imaginile sale. Dacă în operă sunt date imagini palide, dacă compoziția nu este reușită și limba nu este expresivă, o asemenea operă, oricât de răsunătoare și juste ar fi cuvintele autorului, cu care ea este umplută, nu va acționa asupra minții, sentimentelor, voinței și emoțiilor estetice ale cetitorului. Prin urmare, problema măestriei este o problemă politică, întrucât nivelul calității artistice a lucrării determină gradul de influență a acesteia asupra maselor largi populare.

La Congresul al XIX-lea al Partidului s'a menționat pe bună dreptate că nici o problemă a științei despre artă nu a fost atât de încurcată ca problema tipicului. În prezent însă, știința literaturii a căpătat o orientare justă și are toate condițiile necesare pentru o elaborare profundă a problemei tipizării artistice. Sprijinindu-se pe lucrările clasicilor marxism-leninismului, folosind bogata experiență a literaturii clasice și a literaturii sovietice, știința noastră literară trebuie să acorde artiștilor cuvântului un ajutor eficient în crearea unor lucrări care să oglindească în modul cel mai veridic și expresiv minunata viață a oamenilor care construiesc societatea comunistă.

(Din revista „Octeabr“ Nr. 6/1953)

DISCUȚII

ZAHARIA STANCU

COMORI INGROPATE

Acum câțva timp am participat la o foarte interesantă ședință a Consiliului redacțional al Editurii de Stat pentru Literatură și Artă. Conducerea Editurii ne-a prezentat un vast plan de perspectivă cu privire la traducerea în limba noastră a capodoperelor literaturii universale. Se începea cu Homer și se ajungea la Maupassant. Nu era uitată literatura niciunei limbi.

Este dela sine înțeles că realizarea unui asemenea vast plan, care cere două-trei, dacă nu și mai multe cincinale, înseamnă un mare câștig pentru cultura noastră. Scriitorii noștri cei mai buni vor trebui să ostenească îndelung pentru împlinirea lui. Nu am nici un motiv să cred că nu o vor face, mai ales dacă Editura de Stat pentru Literatură și Artă va ști să aleagă pentru fiecare autor clasic traducătorul cel mai potrivit și mai plin de râvnă.

Am plecat încălzit de entuziasm dela această ședință. Însfârșit, îmi spuneam în gând, dacă planul pe care l-am discutat, și la întregirea căruia am dat o mână de ajutor va fi dus până la capăt, peste cincisprezece-douăzeci de ani, cei care vor veni după noi vor avea cu ușurință la îndemână marile cărți ale lumii, la care generația mea a ajuns târziu și pe căi piezișe. Minunat lucru!

Dar, întors acasă, noaptea târziu, m'am uitat prin rafturile mele cu cărți, mi-am mai aruncat ochii pe niște cataloage, am deschis două plicuri și-am cercetat și alte planuri de perspectivă ale aceleiași edituri. Și mărturisesc, m'a cuprins o mohorită mâhnire. Au trecut nouă ani dela eliberarea patriei noastre. Nouă ani... Oare de ce în tot acest timp ne-am ocupat atât de puțin de bogata noastră moștenire literară? De ce am tipărit cu nehibzuită sgârčenje numai câțiva clasici români, pe niciunul în ediții complete iar pe alții i-am dăruit cu totul uitării? De ce am lăsat să se aștearnă pulbere mai grea decât plumbul peste opere valoroase ale multora dintre scriitorii care au viețuit și au scris înainte de 1916? Și de ce dintre scriitorii care au animat literatura noastră între cele două războaie am scos la iveală numai două-trei nume?

Judecând după planurile de perspectivă cu privire la valorificarea moștenirii noastre literare, am impresia că atât Editura de Stat pentru Literatură și Artă cât și Editura Tineretului continuă să meargă pe aceeași linie pe care au mers până azi, linie pe care nu mă sfiesc s'o numesc îngustă și greșită. Nu am văzut în planurile de perspectivă ale acestor Edituri preocuparea serioasă de a desgroa și valorifica tot cecece s'a scris și a rămas încă valabil în literatura noastră. E adevărat că l-am editat pe I. L. Caragiale în ediții

O. CROHMĂLNICEANU

IN LEGĂTURĂ CU COMEDIA SATIRICĂ

În Raportul ținut la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S., tovarășul Malencov a subliniat însemnătatea literaturii satirice, menită „să extirpeze din viață tot ceace este negativ, putred, cangrenat, tot ceace frânează mișcarea înainte.” Chemarea la reînvierea tradiției glorioase a lui Gogol și Scedrin a devenit o lozincă scumpă nu numai scriitorilor sovietici, ci și tuturor scriitorilor progresiști din lumea întreagă.

Spulberând numeroase confuzii cu privire la problemele tipicului în arta realistă, tovarășul Malencov a lovit implicit într-o serie întreagă de false teorii, care constituiau piedici directe în calea dezvoltării unei comedii realiste inspirate din actualitatea vremurilor noastre.

Este de la sine înțeles ca teoria „lipsei de conflict” și-a făcut simțite efectele nefericite și în domeniul comediei satirice, condamnată la inexistență prin evitarea oglinzirii contradicțiilor adânci, proprii genului dramatic și contrastelor comice de o mare valoare tipică. De aici, comedii lipsite de acel patos al demascării, în care vibrează coarda indignării populare împotriva feluritelor forme de putreziciune socială. De aici, înclinația mai ales către comedia „vegetariană”, „fără dinți”, scrisă în tonul duos-călduț și prescriind publicului răsul „cu lingurița”.

De un asemenea păcat suferă și numeroase lucrări comico-dramatice din literatura noastră, ca, de pildă, „Familia lui Andrei” de Nic. Constantinescu și Jak Fulga.

Piesa e lucrată cu evidentă pricepere și din ea nu lipsese momente luminoase, de autentică omenie. Dar totul plutește într-o descurajantă dulcegărie, și apucături detestabile în esența lor sunt tratate cu apă de trandafiri.

Concepția strănută, greșită, a tipicului, — medie statistică oarecare — s'a răzbunat la rândul ei asupra literaturii satirice. Declarații netipice, fenomenele negative ale vieții au fost puse la index și absolvite cu mărinimie de pedeapsa răsului usturător.

În directă legătură cu aceasta, grotescul, șarja, în general diferitele procedee artistice bazate pe exagerarea conștientă și folosite curent în comedia satirică au fost declarate nerealiste și izgonite de pe scenă, deși de la Aristofan la Maiacovschi, toți marii creatori le-au folosit cu succes.

Datorită unor asemenea concepții străine de estetica marxistă și de principiile realismului socialist, s'a înrădăcinat printre mulți dramaturgi ideea tristă și absurdă a imposibilității creierii unei comedii inspirate din realitățile curente. Verva satirică, dramaturgii noștri și-o chealuiesc cu succes și dărnice în piese care evocă trecutul (vezi unele momente din „Bălcescu”, drama maestrului Camil Petrescu, majoritatea scenelor din „Matei Millo” de Mircea Ștefănescu, etc.), dar o utilizează cu mare sgarănie în piesele cu tonul actuală. Legenda imposibilității creierii unei comedii inspirate din realitățile vieții noastre cotidiene persistă încă în lumea literară

Vasile Voiculescu și alții. Din teatrul lui Alexandru Kirițescu n'am tipărit decât „Gaițele”. Și meritau această cinste cel puțin încă „Dictatorul” și „Michel Angelo”... Cercetându-se „Facla”, „Viața socială” și alte publicații s'ar putea alcătui un volum mai consistent și mult mai util, decât cel apărut acum vreo trei ani, din articolele și pamfletele lui N. D. Cocea. Un volum de „Opere alese” s'ar putea scoate din scrierile lui N. N. Beldiceanu. Victor Ion Popa, C. Ardeleanu, ar trebui să fie și ei în atenția editurilor noastre ca și iscusitul povestitor, pe nedrept și eluitat, I. C. Vissarion. I s'ar cuveni un locșor în programul editurilor noastre lui I. Popovici-Bănățeanu, cel dintâi scriitor român, după câte știu, care a scris despre muncitori. O grijă mai mare s'ar cuveni să-i arătăm lui V. Demetrius, din care s'a editat în fugă și în spirit de sărăcie un volumaș. Ar trebui retipărit în condiții mai bune Al. Cazaban, și bună treabă ar face editura care s'ar gădi să adune în volume scrierile lui Aureliu Cornea și Bogdan Amaru, scriitori talentați, săvârșiți din viață în plină tinerețe din cauza grelelor condiții de trai din apusele pentru totdeauna vremi. Țin să-i amintesc aci pe Ion Dragoslav, pe Ion Adam, I. Agârbiceanu și chiar pe atât de puțin cunoscutul Ion Chiru-Nanov.

Îmi îngădui să cred că bine face Editura de Stat pentru Literatură și Artă atunci când întocmește vaste planuri de perspectivă pe temeiul cărora să plece la o muncă atât de grea și atât de utilă ca aceea a transpunerii și a editării în românește a marilor cărți ale literaturii universale. Dar îmi îngădui deasemenea să cred că rău face aceeași editură când nu-și pune problema unui largi retipăriri a moștenirii noastre literare.

Scriitorii semnați mai sus — și mulți alții ale căror nume nu mi-a venit subcondei, — nusunt, desigur, de mărimea lui Homer, a lui Dante sau Cervantes. Ei sunt însă ai noștri. Scrierile lor sunt comorile noastre, comorile poporului nostru, au întreținut în ani grei o flacără care ne este scumpă, aceea a tradiției pe care ne-au lăsat-o întemeietorii literaturii noastre, începând cu cronicarii, continuând cu Văcăreștii și apoi strălucind cu generația dela 1848 cu marii clasici, Eminescu, Caragiale, Creangă, Coșbuc: flacăra luptei și nădejzii purtate cu condeiul. Și poporul nostru are dreptul și are dorința să-și cunoască nu numai pe scriitorii lui de azi, ci și pe cei de ieri.

Trebuie să avem mereu luminoasă în fața ochilor îndrumarea concretă și precisă pe care ne-a dat-o în repetate rânduri partidul în această privință: „Pentru a păși mai departe, pentru a duce literatura la înflorire — scria „Scânteia” în articolul de fond: „Spre un nou avânt al creației literare” din 12 Dec. 1948, — trebuie pe deoparte nimicite pozițiile putrede ale burgheziei în literatură și artă, iar de pe altă parte trebuie scoase la lumină, folosite toate operele valoroase ale trecutului. Nimic din ceea ce a fost în trecut creație progresistă, sănătoasă, nimic nu trebuie să se piardă sub colbul pe care l-a așternut burghezia asupra adevăratelor valori”.

Tot „Scânteia” intitulă articolul de fond din 9 August 1949: „O datorie patriotică: punerea în valoare a tot ce e progresist în trecutul culturii noastre”. Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej subliniază încă în 1946 că „democrația și concepția care o călăuzește înseamnă tocmai salvarea dela naufragiu a celor mai autentice valori etice, culturale și politice, înseamnă o revalorizare a tuturor valorilor reale ale trecutului”. Este datoria editurilor să scoată aceste comori din adâncimile în care le-a îngropat burghezia, și să le redea poporului.

Poate ar fi bine să dea o mână de ajutor la această muncă și scriitorii, precum și conducerea Uniunii Scriitorilor!

O. CROHMĂLNICEANU

IN LEGĂTURĂ CU COMEDIA SATIRICĂ

În Raportul ținut la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S., tovarășul Malencov a subliniat însemnătatea literaturii satirice, menită „să extirpeze din viață tot ceea ce este negativ, putred, cangrenat, tot ceea ce frânează mișcarea înainte.” Chemarea la reînvierea tradiției glorioase a lui Gogol și Scedrin a devenit o lozincă scumpă nu numai scriitorilor sovietici, ci și tuturor scriitorilor progresiști din lumea întreagă.

Spulberând numeroase confuzii cu privire la problemele tipicului în arta realistă, tovarășul Malencov a lovit implicit într-o serie întreagă de false teorii, care constituiau piedici directe în calea dezvoltării unei comedii realiste inspirate din actualitatea vremurilor noastre.

Este delă sine înțeles ca teoria „lipssei de conflict” și-a făcut simțite efectele nefericite și în domeniul comediei satirice, condamnată la inexistență prin evitarea oglinzirii contradicțiilor adânci, proprii genului dramatic și contrastelor comice de o mare valoare tipică. De aici, comedii lipsite de acel patos al demascării, în care vibrează coarda indignării populare împotriva feluritelor forme de putreziune socială. De aici, înclinația mai ales către comedia „vegetariană”, „fără dinți”, scrisă în tonul duios-călduș și prescriind publicului răsul „cu lingurița”.

De un asemenea păcat suferă și numeroase lucrări comico-dramatice din literatura noastră, ca, de pildă, „Familia lui Andrei” de Nic. Constantinescu și Jak Falga.

Piesa e lucrată cu evidentă pricepere și din ea nu lipsesc momente luminoase, de autentică omenie. Dar totul plutește într-o descurajantă dulcegărie, și apucături detestabile în esența lor sunt tratate cu apă de trandafiri.

Concepția strămtă, groșită, a tipicului, — medie statistică oarecare — s'a răzbunat la rândul ei asupra literaturii satirice. Declarate netipice, fenomenele negative ale vieții au fost puse la index și absolvite cu mărînimie de pedeapsa răsului usturător.

În directă legătură cu aceasta, grotescul, șarja, în general diferitele procedee artistice bazate pe exagerarea conștientă și folosite curent în comedia satirică au fost declarate nerealiste și izgonite de pe scenă, deși delă Aristofan la Maiacovschi, toți marii creatori le-au folosit cu succes.

Datorită unor asemenea concepții străine de estetica marxistă și de principiile realismului socialist, s'a înrădăcinat printre mulți dramaturgi ideea tristă și absurdă a imposibilității creierii unei comedii inspirate din realitățile curente. Verva satirică, dramaturgii noștri și-o cheltuiesc cu succes și dărmicie în piese care evocă trecutul (vezi unele momente din „Bălcescu”, drama maestrului Canal Petrescu, majoritatea scenelor din „Matei Millo” de Mircea Ștefănescu, etc.), dar o utilizează cu mare sgârceanie în piesele cu temă actuală. Legenda imposibilității creierii unei comedii inspirate din realitățile vieții noastre cotidiene persistă încă în lumea literară

și este de datoria fiecăruia dintre noi s'o risipim cât mai degrabă.

În această direcție, ca și în altele, cea mai bună demonstrație se face prin practică. Se spune că eleații au încercat să-l convingă pe Diogene de inexistența mișcării în natură. Filosoful a ascultat liniștit celebrul paradox al săgeții, a apucat apoi butoiul care-i servea drept locuință și l-a repezit în picioarele vorbitorului. Acesta a sărit înspăimântat înlături, ceea ce i-a îngăduit lui Diogene să demonstreze mai simplu și mai direct că mișcarea nu e o iluzie.

Ca în istorioara amintită, sarcina noastră de a arăta că se poate scrie comedie satirică bună, ținându-l la stâlpul infamiei sub un sarcasm nimicitor pe cei care se pun de-acurmezișul drumului nostru spre socialism, nu ni se pare prea dificilă, de îndată ce se poate furniza imediat dovada cea mai convingătoare: exemplul concret.

Ori o asemenea dovadă indiscutabilă o constituie comedia lui Aurel Baranga, „Mielul Turbat“, publicată chiar în acest număr al „Vieții Românești“ și sortită fără îndoială prin replicile-i pline de haz, să stârneasă hohotele de râs entuziast ale cititorilor.

Bazați pe acest succes evident al dramaturgiei noastre satirice, ne este și mai ușor să discutăm o serie întreagă de probleme ale comediei. În cele ce urmează vom căuta să ne oprim numai asupra câtorva dintre ele.

Specificul comediei îl constituie în ultimă instanță comicul. O comedie fără haz e un nou-sens, un fel de „nuntă fără lăutari“, cum ar spune poporul. Dar hazul în sine nu poate rămâne scopul unei opere de artă; aceasta e o concepție formalistă.

Se cuvine, așadar, să lămurim ce înțelegem prin comic.

Estetica idealistă a complicat și încurcat foarte mult această problemă, dându-i cele mai arbitrare interpretări. Bergson ajungea să vadă în comic un „mecanism aplicat asupra viului“, ceea ce golea noțiunea de orice conținut concret istorico-social și o reducea la o abstracțiune rezultată dintr'o considerare strict convențională a vieții.

Analizând diferitele definiții ale comicului, Cernâșevski în „*Artă și realitatea din punct de vedere estetic*“, ajunge la concluzia că fenomenul comic exprimă „*deșertăciunea și nulitatea internă, investimântată în pretenții de conținut și de valoare*“. Comicul demască urâtul în viața omului, pentru că el nici nu poate exista în afara omenescului. Urâtul devine ridicul, susceptibil de batjocură, atunci când își desvăluie permanent contradicția între esența sa inferioară și aparența strălucitoare pe care încearcă în zadar să o îmbrace.

„*Urâtenia ne apare absurdă* — spune Cernâșevski — *numai atunci când este nelalocul ei, când nu vrea să pară urâtă. Ea ne face să râdem prin pretențiile ei prostesti, prin încercările ei nereușite*“. În „*Broaștele*“ lui Aristofan, Bachus, în blana lui Hercule și cu măciuca lui în mână, dârdâind însă de frica monștrilor din infern și incapabil în imensa lui trândăvie de cel mai mic efort, provoacă râsul ca și netotul Falstaff în rolul de cuceritor al inimilor „*nevestelor vesele din Windsor*“.

Nulitatea intelectuală a lui Rică Venturiano, lașitatea cumplită a personajului sunt rizibile pentru că moftangiuul se drăpează în toga tribunului dela „*Vocea Patriotului Național*“ și ia înfățișarea junelui înamorat, gata să-și dea viața pentru ochii dulcineei lui.

Marx a explicat în mod genial esența socială și istorică a acestei contradicții care stă la baza comicului.

Există totdeauna în dialectica vieții sociale, un moment în care vechiul — oricâte eforturi ar mai face pentru a se menține pe scena istoriei — a ajuns atât de putred, încât e cu necesitate inexorabilă sortit pieirii. Măștile îmbrăcate, oricât de nobile ar fi și oricât s'ar referi la virtuțile trecutului, nu-i mai pot ascunde nemernicia și meschinăria.

De aceea, în „*18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte*“, Marx, amintindu-și remarcă lui Hegel că toate evenimentele și personalitățile istoriei universale se ivesc, ca să zicem, de două ori, nota: „*a uitat să adauge: odată în chip de tragedie, a doua oară în chip de farsă. Caussidiere în locul lui Danton, Louis Blanc în locul lui Robespierre, Montagne-a din 1848—1851 în locul Monta-*

guc-ei din 1793—1795, nepotul în locul unchiului“.

Istoria acționează temeinic — precizează Marx în „Critica filosofiei hegeliene a dreptului“, — „ea trece prin mai multe faze când duce în mormânt o formă veche. Ultima fază a unei forme istorice universale e comedia ei. Zeii greci, răniți odată de moarte, în mod tragic în „Prometeul înălțat“ al lui Eschil, au trebuit să mai moară odată în mod comic în Dialogurile lui Lucian. De ce se petrec astfel lucrurile în istorie? Pentru că omenirea să se despartă de trecutul ei răsând“.

Prin răs oamenii trăiesc o experiență bogată istorică; ei capătă evidența putreziciunii vechiului, învață să-l descopere sub toate aparențele sale înșelătoare. În răsul pedepsitor trezit de satira realistă e conștiința primejdiei, ticăloșiei și caracterului odios al vechiului, și totodată sentimentul superiorității, al triumfului descoperirii slăbiciunilor lui interioare.

„Din comedie, nouă nu ne place ceea ce urât“ — observă Cernășevski. „Plăcut este faptul că noi suntem atât de pătrunzători încât percepem că urâtul este urât. Răsând de tot ce este urât, noi ne ridicăm deasupra urâtului. Astfel, răsând de un prost, eu îmi dau seama de prostia lui, înțeleg de ce este el prost, și înțeleg cum ar trebui să fie el ca să nu fie prost — prin urmare eu mă consider mult deasupra lui. Comical trezește în noi sentimentul propriei noastre demnități“.

De aceea, satira are o atât de mare forță educativă și ea a fost iubită de popor și urâtă la curțile tiranilor.

Comical își poate însă îndeplini cu succes această mare sarcină socială, dacă desvăluie contradicții tipice, caracteristice pentru realitatea zugrăvită. Contrastul dintre aparența pretențioasă și esența inferioară trebuie să fie un contrast real, oglindind adevărul vieții. El trebuie să reliefeze mai puternic esența fenomenului social-istoric dat, să-i desvăluie mai profund laturile fundamentale.

În marea comedie satirică realistă se confruntă un înalt ideal de viață omenească cu tot ce-i stă împotriva și-l schimonosește.

Modelând tipurile pe care le supune batjocurii, artistul își expune o concepție

asupra lumii, judecă viața și societatea, pledează cu înflăcărare pentru o cauză, este animat, cu alte cuvinte, de un puternic spirit de partid.

„Comedia trebuie să arate disproporția care există între viață și ideal — spunea Belinski —, ea trebuie să fie fructul indignării anare provocate de spectacolul demnității umane călcată în picioare, să fie sarcasm și nu epigramă, răs sardonice și nu vesel surâs, să fie scrisă cu fiere și nu condiționată cu sare, pe scurt să înglobeze toată viața în sensul cel mai înalt al cuvântului, adică veșnica luptă dusă între bine și rău, între dragoste și egoism“.

Însăși atitudinea critică, patosul demascării, sunt dictate de poziția înaintată pe care se situează artistul, de conștiința sa că luptă cu arma satirei pentru o lume mai bună și mai frumoasă.

La premiera comediei sale, Maiacovschi se simțea ca un soldat în ceașă dinaintea atacului. Veghica la fiecare anunț al spectacolului, desena caricaturi și compunea lozinci în versuri cu care decora sala. Ea devenea pentru poet un adevărat câmp de bătăie. Pe pancarte uriașe, la premiera „Băilor“ se puteau citi astfel de versuri:

Aplaudă arta
care umple locurile,
dar arta care
răspândește
pe-Octombrie cel mândros
arta în care
strălucește
tâișul armelor clasei,
N'o cunpăra dușmanul
nici cu aur nici cu-argint.

Maiacovschi înțelegea că spiritului de partid, identificarea cu aspirațiile cele mai înalte ale poporului îi îngăduie artistului realist să facă generalizări largi și îndrăznețe, să realizeze imagini tipice ale vieții.

Vorbind de felul cum trebuie creat un pamflet poetic înputriva lui Chamberlain, Maiacovschi sublinia că poți pleca și dela „un eveniment întâmplător“, dar e nevoie „să alegi tocmai pentru acest Chamberlain un număr mai mare de fapte care se referă la el — să tipizezi, să inventezi, să prelucrezi, dar cu singura tendință — ca imaginea

creiată sa se așeze ca un pumn peste cilindrul lui Chamberlain“.

Tocmai în puterea de a scoate la iveală contraste comice cu valoare tipică, de a ataca astfel probleme mari, însemnate, ale vieții, stă și meritul principal al comediei lui A. Baranga.

Autorul și-a concentrat focul asupra unei plăgi sociale reale din societatea noastră. El a supus focului satirei racila birocratismului, urmând îndemnul tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, care spune: „Trebuie declarat război necruțător birocratismului, considerându-l drept unul din cei mai periculoși dușmani ai construirii socialismului.“

Comedia înfățișează peripețiile prin care trece muncitorul Spiridon Biserică, descoperitorul unui tip de cheie franceză fără ghivent. În contact cu birocrații din fruntea cabinetului tehnic al uzinei, Biserică e când purtat pe nesfârșite drumuri și amânat mereu, când, sub amenințarea unui iminent raid-anchetă, înconjurat de o subită atenție, instalat pe un scaun cu spătar înalt, tratat ca un adevărat Dalai-Lama. Tribulațiile inovatorului nu se opresc aici. Arătându-se refractar planurilor birocratilor de a-și „aranja“ situația folosindu-l ca paravan, Biserică e acuzat de înșelătorie, pus sub anchetă și nu lipsește mult să fie declarat chiar nebun. Dar toate combinațiile lichelelor, hotărâte să-și apere pe orice cale traiul fără griji, se vădesc nepuțințioase în fața elanului creator al masselor; forțele dușmănoase sunt înfrânte și inovația se realizează.

Scriitorul nu se bate deci cu morile de vânt, nu-și cheltuiește verva satirică pentru a critica fenomene lăaturalnice. El izbește în plin una din manifestările cele mai odioase ale vechiului, prezente în foarte variate domenii de activitate. Cu inteligență, A. Baranga a așezat în centrul reflectorului său pe birocrații cuibăriți în cabinetul tehnic de inovații al unei mari uzine metalurgice.

În felul acesta, contrastul comic urmărit de-alungul celor trei acte capătă o ascuțime și o forță de generalizare deosebită... Aci ne găsim într'un punct în care ciocnirea între nou și vechi ia aspectele mult mai

dramatice. Interesele meschine, individualiste, ale unor lichele care fac tot ce le stă în putință spre a-și aranja grație muncii altera o existență confortabilă, disprețul ciocoiesc pentru forțele creatoare ale masselor, rutina, indolența și nepăsarea criminală, se ciocnesc nemijlocit de inventivitatea și spiritul de inițiativă al clasei muncitoare, de lupta ei pentru a construi socialismul cu un ceas mai devreme.

Deoparte, deci, oameni care se frământă cum să ușureze munca, să o facă mai spornică, de cealaltă parte cei care-și fac o meserie din a o complica, a-i pune bețe în roate.

„MARIA: (*răsfoiește și ea un dosar*) Dosar numărul două sute douăzeci și patru: Cociașu Vintilă... „Propunere de sudare cap la cap“.

TOMA: (*luându-i dosarul din mână*)... Prezentă propunerea, prezentă schița, lipsă referatul. Se amână (*a luat alt dosar*). Haralamb Dumitru. Lipsă schița, lipsă referatul, lipsă tot: se amână. (*Trece grăbit un șir de dosare*) Se amână... Se amână... Se amână... Se amână...“

Deoparte, lupta pentru realizarea planului înainte de termen, de cealaltă parte, planificarea... inovațiilor.

Nu mai asistăm la o ciocnire limitată între pereții cabinetului tehnic, ci la o bătălie mult mai amplă, al cărei front trece prin cele mai variate domenii ale construcției socialiste.

Pe fondul acesta, tipurile satirizate se detașează cu vigoare. În inginerul Cavafu, A. Baranga a prins cu multă artă figura lichelei înrăite, pe care lumea capitalistă a educat-o să trăiască din exploatarea și înșelarea oamenilor muncii.

Strecurat într'un post de referent tehnic, el își propune să-și continue felul de viață, modificându-și numai tactica și limbajul. Cavafu n'are alt scop decât să-și aranjeze un trai dulce, cu cât mai puțină bătaie de cap.

Abil, el și-a transformat postul într'o sincură; nu face nimic, dar încasează trei salarii; e veșnic în deplasare la București unde organizează pe banii Statului câte un chef strașnic cu protejata lui, Margareta, aruncătoarea de suliță; iar pe inginerul-șef Cristescu îl duce de nas, încântându-l cu

promisiunea aranjării unei mutări în Capitală.

Toate le face însă sub haina unei nezdruccinate principialități. Cu virtuozitate, Cavafu joacă rolul omului integru, al tehnicianului încercat și al intelectualului cu vederi largi.

Acele și cuvintele lui Cavafu sunt pătrunse de un nemărginit dispreț pentru clasa muncitoare. Licheaua se crede atât de superioară celor din jurul său, încât nimic nu-l mai descumpănește și e gata mereu să trântescă imperturbabil „alta mai groasă“.

De aci acel aplomb teribil al omului care nu cunoaște rușinea. În acest aplomb stă și tăria personajului, învățat să toarne cu o repeziune amețitoare o mie de formule „serioase“ prinse după ureche. Cavafu vorbește cu desinvoltură de „nevoile noastre cele mai acute“, de „lămurire“, de „orientare“, de trecutul lui „revoluționar“, de relațiile pe care le are „la centru“, de lucrările științifice ale lui Dumitru Ionescu-Perjoiu, unul din cei patru autori ai enciclopediei „Das Technik und die Maschine“, ș.a.m.d. Când e cazul de „examinat“ inovațiile fără referat, pentru a fi expediate cât mai rapid la dosar, Cavafu are formula pregătită:

CAVAFU: (*răsfoind dosarul*) „Propunere de...“ (*murmură câteva cuvinte; s'a lămurit*) Păi, de unde știe el că iese așa? Și dacă iese altfel? (*a hotărât*) Se respinge! (*a luat alt dosar*) Asta cine-i?

TOMA: Vasile Nicoară.

CAVAFU: (*a răsfoit*) Ce, e nebun? (*lui Toma*) Dumneata știi ce ar costa treaba asta? Ochii din cap și dinții din gură...

TOMA: Vai demine, nebagă în pușcărie!

BONTAȘ: Și mai are obraz să ceară să-și lucreze proiectul aici, la cabinet...

MARIA: El zice e'a calculat.

CAVAFU: (*disprețuitor*) A calculat! Habar n'are să adune câți bani ar costa încercarea asta! (*Fără să mai aștepte*) Se respinge!“

E cazul să se aprobe proiectele, „în serie“, de frica raidului-anchetă, Cavafu e iarăși gata:

CAVAFU: (*citind din listă*) Cociășu Vințilă. Propunere făcută la 2 Aprilie 1952:

„Metodă nouă de răcire automata la cup-torul Siemens- Martin“

CRISTESCU: Ca să vezi, Cavafule, că oamenii ăștia au idei interesante.

CAVAFU: Ce spun eu tot timpul? Ce urlu eu pe toate drumurile, tovarășe inginer-șef? N'au pregătire teoretică, din păcate, dar au idei îndrăznețe“.

Comicul personajului izvorăște din contrastul între siguranța pe care o afișează și goliciunea lui morală interioară. Noi îl surprindem mereu pe Cavafu, înțelegem ce perfid, nerușinat și ticălos e, dar în acelaș timp simțim cum în înfumurarea lichelei se ascunde și slăbiciunea ei, trăsătura care o va face să se autodemaste.

Rădem, de aceea, de Cavafu, cu mânie și dispreț.

Acoliiții inginerului sunt din aceeași plămadă. Toma Dumitrescu e tipul funcționarului de „carieră“, mucegăit între dosare. Agitat, în permanentă febrilitate, el muncește de zor, dar cu efecte nule, ba chiar nefaste. Toma e preocupat exclusiv de aspectul formal al activității sale, de înregistrările și parafările diferitelor rezoluții, de aplicarea mecanică, stupidă, a cine știe căror regulamente.

Și aici, contrastul tipător între ordinea strict aparentă a arhivei veghiate de șeful cabinetului și haosul ascuns în dosul rezoluțiilor, graficelor și situațiilor întocmite cu alăta meticulozitate, provoacă râsul indignat al spectatorului. Rădem de asemeni din toată inima și de preocupările „științifice“ ale mărginitului Bontaș, care e stăpânit de ideea fixă a ventilatorului bazat pe energia naturală a vântului, deși aparatul devine inutil tocmai în acest caz; rădem și de favorita lui Cavafu, frumoasa Margareta, care manifestă veleități de vedetă sportivă și care rămâne, „săraca“, mereu a „unsprezecea“.

Cu artă e creată și figura inginerului-șef. În rolul marelui gură-cască, el patronază cu bonomie și naivitate toate matrapzălăcurile referentului tehnic. Cristescu nu e o canație, ci un om slab, nu prea inteligent, stăpânit de ambiții mărunte și având o încredere oarbă în talentul de descurecăt al lui Cavafu. Prin efectele catastrofale pe care le provoacă, bonomia și naivitatea aceasta devin la rândul lor

ridicule. Aurei Baranga vestejește în galeria personajilor negative din comedia sa un șir de năravuri păcătoase, meritând pe deplin oprobiul, batjocura necruțătoare.

Râsul nu exclude aici mânia, și autorul a dovedit prin realismul cu care a creiat figura lui Cavafu, de pildă, cât de neînțelepte erau temerile diferiților „îndrumători”, preocupați ca nu cumva ridiculizarea să minimalizeze primejdia forțelor sociale dușmănoase. Se spunea în asemenea cazuri: mai încet cu ironia, pentru că inamicul va înceta să mai apară primejdios, iar ura noastră față de ei va descrește în raport direct cu râsul pe care respectivul personaj l-a stârnit.

Ne îngăduim să amintim că Trahanache, Tipătescu, Cațavencu, Farfuridi și Brânzovenescu sunt profund rizibili, ceea ce nu-i împiedică să rămână odioși, primejdioși, să inspire ură și desgust. Luat ca un individ aparte, Brânzovenescu e un cretin și nici chiar abilitățile lui Cațavencu nu strălucesc prin inteligență. Trebuie să înțelegem că un burghez sau un moșier, nătlărău în particular, dar bucurându-se de apanagiile clasei sale, nu pierde tăria forței sociale pe care o reprezintă. Indivizi ca Brânzovenescu au fost în regimul burghezo-moșieresc perfecți, generali și miniștri, au ordonat armatei să tragă în muncitori sau în țărani și au realizat în virtutea intereselor lor de clasă, cele mai ticăloase aranjamente politice, plătite mai târziu cu sânge de poporul muncitor. Contrastul comic, scoțând la iveală ridicolul dușmanului, nu-l bagatelizează niciodată dacă desvăluie esența forțelor sociale pe care acesta le reprezintă. Ea rămâne pentru noi la fel de odioasă și primejdioasă, chiar dacă diferiți indivizi din cadrul speței respective se dovedesc în particular neghiobi sau trec prin situații caraghioase.

Caracterul obiectiv dușmănos al acțiunilor lui Cavafu et Co. se vedește în întreg conflictul comediei lui A. Baranga, care ilustrează concret cum variatele forme de manifestare ale birocratismului lovește în aspirațiile clasei muncitoare și servesc dușmanului. Cavafu nu pregeta, spre a scăpa de Spiridon Biserică, să-i arunce în spate o acuzație infamă și să caute cu cinism distrugerea lui morală. Cu concursul celor-

lalți birocrați, inclusiv al doctorului, acest muncitor cinstit și talentat e pus sub anchetă, gata să fie asvârlit din uzină și chiar internat la balamuc.

Este foarte semnificativ faptul că biciuind pe birocrați, tocmai pentru că amers în adâncime și a desvăluit esența acestor racle sociale, A. Baranga a reușit să scoată la iveală în firea personajilor sale negative o înpletire de vicii, proprie caracterelor modelate de lumea capitalistă.

Cavafu și Cristescu se întâlnesc pe linia unui dispreț cosmopolit pentru munca din uzină. Toma și Bontaș sunt slugarnici, dar manifestă instincte comune de satrapi față de Maria desenatoarea, pe care o spetesc în muncă. Un consimțământ tacit de tolerare reciprocă a păcatelor ficcării îi unește într'un fel de complicitate sordidă. Toma știe de legăturile lui Cavafu cu Margareta și de aceea închide ochii la escapadele sportivei dactilografe. Cavafu îl perie pe Cristescu și-i sgândăre mereu „of”-ul lui cu mutarea la București. Toți îl lasă să nu facă nimic pe Imireanu, delegatul sindical, un fel de încurcă-lume. Ca rezultat, acesta iscălește senin procesele verbale ale ședințelor la care n'a asistat.

Din felul cum evoluează acțiunea, din ironia mușcătoare cu care Biserică, Mitică Ionescu, secretarul organizației de partid și în primul rând autorul incolțesc personajele satirizate, noi avem conștiința că răul nu poate triumfa, că o ferță impresionantă i se ridică împotriva. Ajungem astfel în mod firesc la o a doua problemă principală care ne interesează, problema elementului pozitiv în comedie.

Și în această direcție stăruie tot felul de idei greșite, care s'au transformat în mijloace de frânare a activității creatoare.

Unii, de pildă, mai cred că la baza comediei stă un mare scepticism universal. O viziune comică s'ar câștiga după ei printr'o radicală mizantropie. Bergson a și teoretizat asemenea păreri, considerând râsul un act caracterizat prin inescusibilitate.

„Indiferența este meliul natural al comediei”, „râsul n'are înamic mai mare decât enuția” — afirma el. De aici, concluziile: „Dețasați-vă, asistați la desfășu-

rare a vieții, ca spectatori indiferenți, multe drame nă vor apărea comedii“.

„Teoriile“ acestea, bazate pe o simplificare metafizică a complexității experienței de viață trăită de cel care râde, și ignorând întreg conținutul omenesc al râsului, parcă le-am mai auzit și din gura pontifului „Junimii“, când încerca să ne convingă de caracterul impersonal al emoțiilor încercate în fața comediilor lui Caragiale.

Pare paradoxal. dar cei care manifestă un aspru spirit estonian, temându-se ca sub oprobiul ridiculului dușmanul să nu înceteze de a mai fi urât, nu admit nici ei posibilitatea râsului batjocoritor și pedepsitor totodată și se întâlnesc în păreri cu Maiorescu sau cu alți teoreticieni idealiști ai impasibilității humoristului.

Acolo unde mai găseșc credit asemenea păreri, e desigur greu de împăcat ideea satiricului pluitind în sfera seninătății olimpiene cu o artă căreia i se cere să hicieie, să ardă cu fierul roșu.

Cei mai mulți autori dramatici știu foarte bine că nu poate exista artă adevărată fără pasiune, fără credința fermă într'un ideal etico-social înalt, cu alte cuvinte fără spirit de partid. Dar negând, înfierând ceea ce e urât și sortit pieirii, odios și ridicul totodată, ei nu înțeleg cum trebuie afirmat în egală măsură ceea ce e nou, valoros, demn de dragoste și admirație.

Trebue să recunoaștem că și critica noastră literară n'a dat aici nici un ajutor. Am sărbătorit nu de mult centenarul marelui Caragiale, și dacă în volumul care înmănunchiază articolele scrise cu acest prilej, cineva ar porni să caute câteva indicații pentru lămurirea problemelor de mai sus, probleme de o deosebită acuitate pentru continuarea și dezvoltarea tradițiilor comediei caragialești, s'ar putea alege doar cu... căutatul.

Recentele debateri critice desfășurate în Uniunea Sovietică în jurul problemelor comediei au izbutit să spulbere multe din confuziile existente și în chestiunea laturii pozitive a literaturii satirice noi.

Este evident, dela început, chiar din felul cu înțelegere estetica marxistă ideea comicului, că satirizarea unor aspecte din viața socială, implică neapărat un ideal social-moral superior. Numai în

raport cu el, oamenii pot aprecia că esența unor fenomene din viață rămâne inferioară aparenței sub care acelaș fenomen se înfățișează în realitate. Numai cunoscând cum se cuvine să fie și să arate oamenii — poți învăța să deosebești, după vorba poetului, măștile / „râzânde puse bine pe-un caracter ininic“.

În „Ieșirea dela spectacol“ Gogol a exprimat admirabil ideea prezenței permanente a unui înalt ideal etico-social în marea satiră realistă. La observația unora că în „Revizorul“ nu există nici un personaj cinstit, scriitorul spunea:

„Imi pare rău că nimeni n'a observat acel personaj cinstit, care a fost prezent în piesa mea... Da, a existat un personaj cinstit, nobil, care a apărut în tot cursul acțiunii ei. Acel personaj cinstit, nobil, a fost râsul... Râsul, care prinde aripi din natura luminoasă a omului“.

Celor care, cu o ipocrită îngrijorare patriotică întrebau: „De cine râdeți? De voi înșivă!“, tot Gogol le-a răspuns: „Da, râdem de noi, — pentru că auzim vocea nobilei noastre țiri ruse, pentru că auzim ordinul suprem de a fi mai bun decât ceilalți“.

Această tradiție realistă a satirei, care biciuind cu mânie și revoltă viciul, urâtenia, minciuna, prostia și ticăloșia pledează cu ardoare pentru un înalt ideal omenesc, străbate întreaga literatură clasică rusă și în genere literatura clasică universală.

Belinschi preciza, că după el — „obiectul comediei este de a reprezenta viața în contradicție cu însăși ideea vieții“. Cu alte cuvinte să opună urâteniei, josniciei și murdăriei morale, care pot fi întâlnite în realitate, idealul luminos al vieții către care omenirea năzuiește și pentru care luptă.

Sub forța pedepsitoare a râsului oamenilor simpli care iubesc pacea, firescul, modestia și cinstea, a strivit Aristofan pe apucații de furii belicoase. Molière pe ipocritul Tartuffe și pe prețioșii ridiculi, Shakespeare pe lăudărosul Falstaff și Gogol întreaga lume a Sevosticov-Dmulanovschilor.

În numeroase comedii care stau la baza dramaturgiei noastre originale, Alecsandri a simțit nevoia să scoată în evidență

chiar concret, sub haina unor personificări directe, idealul patriotic în numele căruia flagela apucăturile parazitare și cosmopolite ale clasei stăpânitoare. Urâtenia morală a Bârzoilor, grosolană și fandoseala prezentă în toate acțiunile lor se reliefează și mai puternic în contrast cu dragostea simplă și curată între Luluța și Leonaș, dragoste pe care Coana Chirița, Musiu Bârzo și păcătosul de Guliță o urgisesc. Scrântelilor latiniste ale lui Galluscus, Alecsandri le opune bunul simț popular. Și în fața lui se topește sub un imens ridicul combinațiile dregătorilor hoți din „Sânziana și Pepelea“.

În „O scrisoare pierdută“ nu există propriu zis nici un personaj pozitiv, dar între lumea lui Cațavencu, Farfuridi și Brânzovenescu deoparte, și autor de cealaltă, de-alungul celor 4 acte se poartă un război aspru, neîmpăcat.

„Ii urâsc, mă!“ — spune Caragiale despre reprezentanții acestei lumi, și noi simțim că tocmai în raport cu ceea ce scriitorul înțelegea că înseamnă într'adevăr libertate, democrație și progres se definesc sub focal ucigător al sarcasmului „binefacerile regimului curat constituțional“.

Arta realismului socialist preia și ridică pe o treaptă superioară tradițiile comediei clasice cu privire la vestejirea plăgilor sociale și morale în numele unui ideal omenesc superior. „Doresc... să creez nu numai o lucrare în care să se critice — mărturisirea Maiacovschi în discuțiile cu prilejul piesei sale „Băile“ — dar și un bilanț viu și clinic de excepție din care să rezulte cum construiește clasa muncitoare socialismul“.

Scriitorului militant, participant direct și plin de însuflețire la zidirea unei societăți noi, întruchipând cele mai înalte viziuni ale omenirii, i se cere într'un grad și mai mare să folosească forța educativă a răsului, să grăbească și pe această cale construcția materială și morală a lumii comuniste.

★

Din tot ce am spus până aici rezultă că în comedia realistă elementul pozitiv e prezent întotdeauna, fie direct incorporat într'un personaj, fie indirect, ca un

ideal etico-social al artistului, în contrast cu care se definește urâtenia morală a faptelor și apucăturilor supuse batjocurii publice.

Ce situații deosebite se nasc însă în comedia nouă, în comedia inspirată din realitățile societății socialiste sau în care se construiește socialismul!

Așa cum ne arată experiența artei sovietice și așa cum s'a subliniat și în recentele debateri din ședința lărgită a prezidiului Uniunii Scriitorilor Sovietici, aceste particularități ale noii comedii sunt determinate direct de aspectele radicale deosebite ale însăși realității zugrăvite.

„La noi nu este totul ideal — scria „Pravda“ în articolul său redacțional. „Să lichidăm rămânerea în urmă a dramaturgiei“ (7 Aprilie 1952) — la noi sunt încă tipuri negative, în viața noastră mai sunt destui oameni fătarnici, destulă răutate... Nu sunt neajunsuri decât acolo unde nu este mișcare, dezvoltare. Iar noi ne dezvoltăm, pășim înainte și deci avem greutăți și lipsuri“.

„Nu putem să ne lipsim de autocritică — îi scria lui Gorki, I. V. Stalin. — Nu putem cu nici un chip, Alexei Maximovici. Fără autocritică este inevitabilă stagnarea, este inevitabilă descompunerea aparatului, creșterea birocratismului, zădărnicierea inițiativei creatoare a clasei muncitoare. Firește, autocritica dă material dușmanilor. În această privință aveți perfectă dreptate. Dar tot ca dă material (și impuls) pentru mersul nostru înainte, pentru desfășurarea energiei constructive a oamenilor muncii, pentru dezvoltarea întrecerii, pentru brigăzile udarnice, etc. Latura negativă este compensată și supracompensată de latura pozitivă“.

Caracteristic este însă faptul că în societatea sovietică și într'o măsură din ce în ce mai mare și în societatea noastră, aspectele negative, plăgile morale, nu domină viața socială. Dimpotrivă, ele sunt fenomene fără viitor, silite mereu să bată în retragere, să cedeze pasul în fața marșului impetuos al noii umanități care se dezvoltă.

Apare de aici foarte limpede că pentru a putea supraviețui și acționa, tot ce e urât,

josnic, ticălos, trebuie să se ascundă cu mult mai multă dibăcie, trebuie să îmbrace mii de măști, care de care mai fălarnice, mai iscusit potrivite pe obraz.

Deasemeni, în lumea care a construit sau construiește socialismul, în lumea din care dispar legile morale ale junglei capitaliste și-și croiesc drum alte legi morale superioare, vechitura, rugina, putregaiul se găsește într'un contrast de o mie de ori mai isbitor cu ceea ce e nou, bun, frumos și adevărat. Așa cum arată Marx: *„Revoluția comunistă este ruptura cea mai radicală cu relațiile de proprietate moștenite din trecut; nu e deci de mirare că în decursul dezvoltării ei se produce ruptura cea mai radicală cu ideile tradiționale“*.

Toate acestea au o mare însemnătate pentru înțelegerea naturii și conținutului comicului în noua comedie.

Elementul pozitiv este chemat aci să contribuie activ, cu vigoare și inițiativă la demascarea vechiului care se încăpățânează să nu moară.

De aceea, felul cum sunt înfățișate forțele pozitive, raporturile în care se găsesc cu forțele adverse, capătă în noua comedie satirică o greutate specifică deosebită.

Cu ocazia debaterilor din Uniunea Sovietică, analiza unei serii de comedii a scos la iveală o deficiență principală de care ne ciocnim și noi. În multe lucrări de acest gen, elementul pozitiv, elementul nou, nu contribuie activ și efectiv la demascarea vechiului, nu formează latura luminoasă a vieții în raport cu care contrastul aflat la baza comicului și a conflictului comediei să se lumineze puternic, să capete o valoare tipică. De aceea și personagiile reprezentative pentru forțele noului, apar în numeroase comedii ca niște făpturi șterse, cenușii și țepene, trăgând în urma lor o trenă de sfaturi și lozinci, provocând instantaneu isgonirea voioșiei de pe scenă și înlocuirea ei cu o dăscăleală plictisitoare.

Aceasta constituie una din lipsurile principale ale comediei „Regatul Liniștit“, în care autorii Balca și Mihail Leonard intenționau să facă o satiră a găluitoarelor criticii de jos, a conducătorilor ruși de masse și porniți pe calea aristocratizării. În piesă există mai multe personaje pozitive

„în carne și oase“, după lista inițială, — după acțiunea piesei mai degrabă din ectoplasmă, substanța inconsistentă din care se presupune că ar fi făcute fantomele. Într'adevăr, niciunul din acești eroi, prin caracterul și comportarea sa nu face să apară mai odioase și mai ridicule viciile vestejite în piesă. Autorul aduce în scenă un inspector din București. El are rolul să smulgă masca directorului schelei „Victoria“, tovarășul Toma Grigoraș, mic dictator local, care și-a transformat întreprinderea într'o feudă personală. Spre a cunoaște mai bine felul de a fi al directorului, inspectorul Vidrașcu se prezintă pe teren sub aspectul inofensiv al unui pictor în documentare. Găzduit în casa lui Grigoraș, ne-am aștepta ca prin tot ce face și spune, falsul pictor să contribuie într'o măsură deosebită la confruntarea celor două imagini ale directorului, cea din rapoartele oficiale înaintate la Minister și cea de acasă, în halat și papuci.

Nimic din toate acestea nu se întâmplă. Musafirlul se ține scai de amfitrionul său, în familie și la birou, la cafea și în ședințele de producție. N'are însă nevoie să-și dea nici o osteneală pentru a-i smulge directorului masca, întrucât acest mic Napoleon se poartă cu desinvoltură la fel peste tot. și pentru a-i observa apucăturile inspectorului n'avea decât să se prezinte pur și simplu la fața locului.

Prezența decorativă a personajilor pozitive e vădită și în cazul eroilor care compun familia lui Grigoraș. Membrii ei, mama directorului, fetele lui, doctorița Anca și studenta la Institutul de Arte, Rușița, toți sunt oameni cinstiți, neapucați de furiile mării de care e posedat Toma Grigoraș. Această familie muncitorească — directorul fusese mai înainte maistru sondor — compune deci un mediu cu un orizont sănătos și firesc de viață, capabil să ofere un contrast violent cu fumurile napoleoniene și apucăturile tiranice ale eroului, să furnizeze o sursă de comic puternic și interesant.

În realitate, nu se întâmplă iarăși nimic. Toți asistă cu mai mult sau mai puțin calm la accesesele de grandomanie ale capului familiei.

Doctorița Anca, timp de două acte și

mai bine, acceptă drept logodnic pe canalia de Aurel Roșca, inginerul săbotor care a câștigat încrederea directorului. Se supără foc când articolul sondorului stahanovist Iacob Blidariu zugrăvește lipsa de grijă față de oameni tolerată de Grigoraș în schelă și, brusc, în actul III, pentru a corespunde categorisirii de eroină pozitivă, își amintește că Blidariu e vechea ei dragoste din copilărie, îl dă afară pe Aurel și se căsătorește cu viteazul muncitor.

Rușița, care pare o fată exuberantă, plină de viață, cu un fond sufletesc profund cinstit și ostil oricărui compromisuri morale, schițează câteva înțepături la adresa viitorului ei cumnat, inginerul, dar prea preocupată de dragostea subită pentru pictorul-inspector și de alte încurcături artificiale, n'are nici ca vreme să observe atmosfera de putreziciune morală de care se înconjoară propriul ei tată.

Un fel de vagă critică vine doar din partea mamei directorului. Aruncând o replică tăioasă, aceasta apare și dispăre din scenă ca un fel de voce a conștiinței transformată în jucărie mecanică.

Neparticipând propriu zis la conflictul de bază al comediei, necontribuind efectiv la acțiunea de demascare a vechiului care-și îmbracă o mincinoasă haină nouă, personagiile pozitive rămân fantome, arătări cu un contur nebulos, lipsite de personalitate și de forța de a câștiga simpatia spectatorului.

În unele comedii, deoarece caracterul personajilor pozitive nu intră efectiv în contrastul comic fundamental al piesei, lucrarea se desface în două: o parte comică și una melodramatică.

În piesa lui Tudor Șoimaru „Afaceriștii”, înfățișarea luptei comunistilor s'ar fi integrat în întreg stilul piesei, de îndată ce ar fi provocat pe linia comicului o mai profundă demascare a lumii lui Ilieșu, Feneșan și Răcaru. Acest lucru n'ar fi fost imposibil dacă, de pildă, artistul ar fi arătat cum, înspăimântată de avântul luptei revoluționare a masselor, clica dela cârna țării își pierde capul, calculele și combinațiile ei de culise se încurcă, nu mai stau în picioare și ticăloșii sunt obligați să fie mai perfizi, mai nerușinați

să recurgă la măsuri și mai compromițătoare.

Lipsită de o asemenea preocupare, piesa conține o serie de tablouri (IV, în parte VI, finalul) compuse din tirade lirico-patetice, care distonează cu totul de restul lucrării și creiază un sentiment neplăcut de lipitură, de adaos artificial și nefiresc.

Discuțiile purtate la plenara lărgită a Uniunii Scriitorilor Sovietici au arătat că în comedia nouă nu e deajuns ca elementul pozitiv să existe, dar că și raportul în care el se găsește cu forțele negative trebuie să fie tipic pentru realitatea zugrăvită, să oglindească adevărul vieții.

Trebuie făcută o astfel de critică — ne învață I. V. Stalin — și indicația este extrem de importantă pentru literatura satirică — încât ea „să ridice nivelul cultural al clasei muncitoare, să-i desvolte combativitatea, să-i întărească credința în victorie, să-i sporească forțele și s'o ajute să devină un adevărat stăpân al țării”.

Nu e deci totul ca forțele noului să triumfe într'un fel de happy-end final: secretarul de raion, care n'a făcut nimic în tot cursul acțiunii, intră în scenă și prin simpla trântire a ușii face ca toate măștile să cadă; un ordin sosește dela București și directorul necorespunzător sau șeful necinstit sunt destituiți telegrafic (vezi „Regatul Liniștii” și „Avansarea Șefului”, etc., etc.).

Oglindirea într'o imagine tipică a raportului de forțe din realitate, cere ca din întreaga desfășurare a conflictului să ne dăm seama că în lumea unde nu mai domnesc asupritorii poporului, vechiul nu poate stăpâni viața socială și forțele noului în permanentă înaintare îl asaltează de pretutindeni.

În comedia lui E. Naum „Avansarea Șefului” — comedie nu lipsită de forță satirică reală, în ciuda aprecierii distructive din ziarul „România Liberă” — tocmai acest raport tipic este denaturat grosolan. Corupția și putreziciunea par peste tot stăpâne și șeful de gară, un tip de funcționar șperțar, lingău față de cei mari, tiran față de inferiori, nu face nici cel mai mic efort să-și ascundă apucăturile. El și tot grupul care-l înconjoară se comportă

ca și cum cursul firesc al vieții ar fi cel adoptat de ei.

Ionescu, impiecatul cinstit căruia i se rupe inima de batjocura la adresa bunului obștesc exercitată de clica șefului, duce în acest mediu un fel de stranie luptă individuală, anarhică. Nu se văd în piesă forțele sociale care-l sprijină, care-i dau tăria să se bată până la capăt, să nu se sperie nici de amenințarea cu mutarea disciplinară sau cu concedierea.

În cadrul acestei înfățișări neverosimile a bătăliei lui Ionescu, autorul s'a simțit nevoit să-și împingă eroul la tot felul de acțiuni absurde sau copilărești, care să-i asigure victoria necesară. Așa, de pildă, Ionescu trânteste niște minciuni sfruntate despre o dispoziție a Comitetului Central, se joacă de-a baba-oarba cu șeful, etc., iar ajutorul organizației de Partid îl obține pe cale sentimentală, cucerind inima secretarei.

Spre deosebire de cazurile înșirate până acum, comedia lui A. Baranga constituie un succes și în felul cum autorul a reușit să rezolve problema elementului pozitiv.

Aci, forțele noului care apar direct pe scenă au un rol decisiv în măsurarea putregaiului din cabinetul tehnic.

Contrastul comic desvăluind firea adevărată a personajilor satirizate e sporit direct de prezența eroilor pozitivi. Caracterul lor e gândit și realizat cu iscusință, în directă și strânsă legătură cu caracterele lui Cavafu, Cristescu, Toma, și a tuturor ruginiturilor și lichelelor cuibărite în uzină.

Să ne amintim că aplombul nerușinat al lui Cavafu, tupeul cu care îndrugă minciuni peste minciuni, îmbrăcate în haina celor mai sfărăitoare tirade, așadar adevărata lui artă de a „mușca lozinci“, toate sunt construite pe un imens dispreț al personajului față de muncitori, față de capacitatea lor de a-i ghici jocul. Atitudinea aceasta e împărtășită și de acoliții săi. Când inginerul vrea să se asigure, dintr'un scrupul elementar de prudență, dacă nu cumva Biserică ar putea să-și bage nasul unde nu-i fierbe oala; Bontaș răspunde măreț:

„...Cine, Biserică? Vai de mine, atunci nu cunoașteți la oameni, tovarășe inginer.

Asta-i mielul lui Dumnezeu. Habar n'are pe ce lume umblă. Nevinovat. Vine dimineața, își vâra nasu'n planșetă și visează la chei franceze“.

Cavafu acceptă foarte repede idcia „mielului“, întrucât corespunde părerilor lui despre oameni ca Biserică. Pentru el inovatorul e „pricăjit“, „nefericit“, „Catedrală“, „Biserică“ — „asta, cum îi zice?“...

Ori, tocmai în contrast cu asemenea păreri e construit cu multă iscusință caracterul eroului principal, al „Mielului turbat“.

Biserică e un om simplu, un muncitor cinstit, care sub o aparență modestă ascunde ca atâți alți tovarăși ai săi, nenumărate calități morale. „Turbarca“ mielului e surprinzătoarea desvăluire a inventivității, perseverenței, cinstei și tăriei sale, calități în care Cavafu și trepădușii săi nu pot crede nici măcar o clipă.

De aceea, de-alungul piesei, comportarea și replicile lui Spiridon Biserică, adâncesc considerabil comical situațiilor, dând peste cap tactica lui Cavafu, contracarând-o și făcând-o ineficientă. Amestecul de modestie și în același timp de reală încredere în forțele proprii și mai ales în cauza clasei muncitoare, dă vorbelor lui Spiridon Biserică acel ton mucalit, atât de caracteristic pentru omul din popor și atât de derutant pentru dușmanii lui. De un mare haz e faptul că Biserică se face a lua drept bune sentințele principiale pronunțate cu intenții demagogice de Cavafu și Cristescu. Cu o ironie ascunsă el îi obligă astfel să se poarte cum vorbese, să acționeze adică împotriva intențiilor lor și să se autodemăște. Din păcate, această idee artistică n'a fost urmărită cu destulă consecvență și din momentul când inovatorul e cooptat membru în comisia de inovații, autorul neadâncind linia principală de dezvoltare a caracterului eroului, nu scoate încă destule efecte comice din situația creată.

Cu mult talent e conturată și figura secretarului organizației de partid, Dumitru Ionescu. Acesta e un muncitor cu un nivel politic mai ridicat decât Biserică. Ionescu s'a învățat să recunoască manevrele dușmanului, să le ghicească. În comedie el are rolul de a duce la ultimele conse-

cințe demascarea lui Cavafu, a acoliților și protectorilor săi.

Plăgile morale ale caror purtători sunt persecutorii lui Biserică nu și-ar desvălui atât de profund esența socială dușmănoasă dacă secretarul nu ar ști să folosească încercătura cu Ionescu-Perjoiu și să întindă birocraților din cabinetul tehnic o cursă extrem de abilă. Agerimea cu care nea Mitică îl face pe Cavafu și pe oamenii lui să se încurce în plasa propriilor lor minciuni, împinge la ultimele limite ridiculul și ticăloșia birocraților.

Cavafu, de pildă, la prima vedere, ar părea doar o lichea limbuță. Dar în cadrul conflictului își arată colții și nu se dă îndărăt să-l înfunde cu sânge rece pe Biserică, să-l acuze de furt și să încerce să-l distrugă spre a se descotorosi de el. Bonomia împăciuitoare a inginerului-șef, gata mereu să ia lucrurile ușurel, își arată deasemeni caracterul primejdios și profund condamnatibil. Cristescu, în atitudinea tipicului gură-cască e gata să patroneze darea lui Biserică afară din uzină și chiar internarea lui în într'o casă desănătate. De un mult efect comic, capabil deasemeni să reliefeze superioritatea forțelor noului, e și contrastul între agitația birocraților și calmul lui Nea Mitică. Știind ceace nici nu bănuiesc marii combinatori, el îi „fierbe” cu un zâmbet subțire, lăsându-i să-i vorbească despre talentele misteriosului Ionescu-Perjoiu.

Atât secretarul, Dumitru Ionescu-Perjoiu, cât și Spiridon Biserică inovatorul, sunt figuri tipice, bine individualizate, integrate firesc în conflictul dramatic al comediei, participând nemijlocit la îngroșarea contrastelor comice, susținând ritmul viu al spectacolului și câștigând prin această simpatia spectatorului.

Mai puțin reușită e figura Mariei, care pusă să joace rolul omului șters o face cu atâtă zel, încât aproape încetează să mai fie văzută pe scenă.

Prin felul cum și-a construit personagiile pozitive, prin felul cum se desfășoară în general acțiunea comediei, A. Baranga a reușit să illustreze și raportul real în care se găsesc în realitatea noastră forțele noului și vechiului. Spre deosebire de comedia lui E. Naum „Avansarea Șefului”, în care elementul pozitiv pare copleșit de forțele

adverse și duce împotriva lor un fel de bătălie disperată individuală, spre deosebire și de comedia lui N. Constantinescu și J. Fulga „Familia lui Andrei”, în care lucrurile evoluează atât de simplu și frumos încât nu mai e nevoie să fie satirizate ci certate doar cu dulceață, în „Mielul turbat” conflictul e tipic pentru realitatea noastră, oglindește clar situații caracteristice pentru o societate unde dominante sunt fenomenele pozitive, unde împotriva răului se luptă prin toate mijloacele

Intr'adevăr, atât în comportarea personajilor negative cât și a celor pozitive, deslușești limpede că nu mediul corupt, putred, formează elementul general. Dimpotrivă, Cavafu și loți ai lui trăiesc sub presiunea forțelor noului care le asaltează pozițiile. Lichelele sunt nevoite să îmbrace aparența cinstei și să manifeste cel puțin în vorbe un zel cât mai deplin. Ideia raidului, a controlului maselor îi terorizează. Pe Biserică, dimpotrivă, nu-l înspăimântă nici în clipele cele mai grele izbucnirile persecutorilor săi. El se simte în uzină acasă, stăpân, are sentimentul că alături de el sunt în permanență milioanele de oameni care muncesc cu entuziasm pentru construirea socialismului. Faptul acesta apare foarte sugestiv în scena când birocrații își închipuie că-l pot scoate printr'o decizie pe Biserică din uzină.

Omul izbucnește: „Mie să nu mi se mai dea voie să intru în uzină? Cine o să mă oprească? Voi? Mă dați afară din casa mea? (își iese treptat din fire) Păi, voi știți cine sunt eu? Voi știți, mă, neisprăviților, cine sunt eu? (lui Cristescu, direct) Mă dai afară pe mine?”

CRISTESCU: (bate cu pumnul în masă) Taci!

BISERICĂ: Nu bate cu pumnul în masă c'o strici și te pun s'o plătești. Că-i a mea! Tot ce-i aici e al meu! Și mă doare. Și de dumueata mă doare, c'ai ajuns să te poarte Cavafu de sgardă. (lui Toma) Și de tine mă doare. Ce te sgăiești așa la mine, mă molie mâncată de molii...“ etc.

Un egal sentiment de tărie și siguranță caracterizează actele secretarului.

Tocmai această trăsătură caracteristică pentru comedia nouă a fost subliniată de cunoscutul critic V. Ermilov în cursul

desbaterilor din Uniunea Sovietică. V. Ermilov a arătat în mod foarte convingător de ce Gogol ar fi stricat „Revizorul“ dacă introducea în acțiunea lui un personaj pozitiv. Faptul ar fi însemnat o încălcare a realismului comediei, care ilustrează tocmai predominanța răului în realitatea epocii. Patosul demascării stă aici, tocmai în ideea că „toți fac la fel“, că aceasta este regula morală după care se conducea întreaga administrație țaristă.

În discuție, ca și în lucrarea sa „*Unele probleme de teorie a dramaturgiei sovietice*“, criticul insistă asupra caracterului ofensiv pe care trebuie să-l aibă în comedia satirică nouă forțele pozitive:

„Viața noastră este o continuă lărgire și amplificare a sarcinilor de creație, de construcție, o mișcare neîntreruptă înainte, o mișcare de ofensivă — spune Ermilov — și pe măsură ce societatea noastră înaintează nestăvilit, în anumite momente nodale, decisive, ale ofensivei, iese la iveală în modul cel mai vădit fondul negativ al diversilor oameni ipocriți și pulrezi, fond care rămăsese în urmă, atâta vreme cât nu s'a ajuns la miezul chestiunii. Așa se întâmplă și în viața fiecăruia dintre noi. Punctul de plecare al dramaturgului sovietic — indiferent dacă este autor de tragedii, de drame sau de comedii — este în toate cazurile, în toate genurile și variantele mersul înainte al societății noastre, constituind legea fundamentală a epocii noastre, epoca acțiunii mărețe, epoca ofensivei victorioase a comunismului.

Comedia satirică sovietică înfățișează lupta societății sovietice împotriva tipurilor negative, ea arată că, în condițiile societății noastre, tipurile negative acționează într'un mediu care le este străin și ostil“.

Sublinierea justă a naturii active și ofensive, proprie eroului pozitiv, așa cum a arătat în cuvântul său Evghenii Surcov, nu trebuie să fie înțeleasă însă ca o dispoziție artificială de forțe, în care personajii negative sau șovăielnice răspund doar apărându-se, reacționând defensiv la acțiunile personajilor pozitive.

„Cu o astfel de tratare nu putem fi de acord“ — precizează scriitorul. — „Dacă purtătorii răului și dușmanii poporului sovietic și ai orânduirii sociale sovietice s'ar fi

apărat numai răspunzând la acțiunile unei serii de oameni sovietici, cu alte cuvinte dacă ei nu ar fi căutat să profite de orice ocazie pentru ca să treacă la ofensivă și să dea în mod trădător lovituri de după colț, viața s'ar fi simplificat în mare măsură. Dar spre regretul nostru, a conta pe o astfel de modestie a dușmanului, ar fi cât se poate de naiv“.

Observația e extrem de prețioasă mai ales pentru noi, care avem de zăgrăvit nu numai conflicte izvorite din ciocnirea lumii muncitoare cu elementele infectate moral de educația primită în societatea capitalistă, ci și din ciocnirea directă între clasele antagoniste. „De aceea comedia satirică — cum spune Surcov — e chemată, spre a nu deveni „ceea mărunț, o anecdotă obișnuită“, să-l arate pe dușman în toată lașitatea lui, în toată plenitudinea tacticii lui malițioase, iscoditoare și agresive, în toată ura lui față de orânduirea socială victorioasă“.

În comedia lui A. Baranga, deși caracterul ofensiv al forțelor noului este reliefat cu putere, birocrății din cabinetul tehnic nu par niște simple molii, care se feresc îngrozite de orice deretecare mai serioasă.

Cavafu se strecoară cu suplețe prin diferite situații, îmbracă neobosit alte măști, supralicitează mereu cu o neobrăzare și o agresivitate care-i sunt caracteristice și stârnesc indignarea sălii. Mai mult, când îi vine la îndemână, trece el cu cățelândrii lui la atac și prăvălește asupra lui Biserică un torent de acuzații ticăloase.

Tot în legătură cu elementul pozitiv în comedie, discuția din ședința lărgită a prezidiului Uniunii Scriitorilor Sovietici are meritul de a fi lămurit și problema dacă în actualele lucrări satirice factorul nou, cinstit, valoros, trebuie neapărat să aibă o prezență directă, fizică.

În concluzie, A. Fadcev a arătat că aceasta depinde de stilul și genul lucrărilor. Dacă tratarea merge pe linia grotescului, a cere aici introducerea personajilor pozitive înseamnă a cere imposibilul, a risca să transformi elementul pozitiv în contrariul lui. Cu alte cuvinte, când comedia satirică folosește fantasticul sau alegoria, exagerarea conștientă de care spectatorul

ia cunoștința dela început, elementul pozitiv se exprimă mai ales prin atitudinea artistului față de eroii săi, prin pasiunea pe care o pune în conducerea lor la o cât mai complectă autodemascare. Așa a procedat Maiacovschi în multe din piesele sale și în primul rând în „Ploșnița”.

Scurta fabulă dramatizată a Ninei Cassian „Critica de Jos”, adevărată comedioară satirică pentru teatrul de păpuși, oferă un exemplu foarte reușit și plin de vervă în acelaș sens. Aici, însuși faptul că leul se simte obligat să „stimuleze” critica de jos, ilustrează că metodele lui n'au sortii lungi de viață.

Când comedia nu merge pe linia grotescului, atunci lipsa elementului pozitiv într'o întruchipare directă duce la denaturarea adevărului vieții, la anularea caracterului tipic al mediului și situațiilor zugrăvite.

★

Clasele exploatoare se tem de râsul poporului, pentru că în el se exprimă conștiința masselor că nu mai pot fi înșelate de toată pompa și fastul sub care se drapează nulitatea și josnicia. Este interesant de observat caracterul profund popular al comicului realist. Acesta are o uriașă forță de răspândire. Râsul pedepșitor, al cărui tăiș se îndreaptă împotriva a tot ce e putred și cangrenat în viața socială, se transformă repede în hohot colectiv.

Când Maiacovschi lovește în lingăi și zugrăvind portretul lui Piotr Ivanovici Jevruțchin spune:

*Viața-i
merge lin și pașnic;
Cât aș vrea —
n'o pot umbri.
Are-un dar
e meșter strașnic.
În gingașul
fel
de-a fi
Linge talpă,
mând.
chică,
Linge'n brâu,
mai jos ceva,*

*Cu molanul
pe pisica
Sau cățelul pe cățea.
Limba
de trei coți și-o scoate
Ca s'ajungă
la cei mari,
toată un elabuc,
și-i rade
fără
pensulă măcar,*

râsul poetului capătă un ecou larg, e râsul a milioane de oameni satisfăcuți că târătorii au fost țintuiți la stâlpul infamiei.

Cei ce înșală, asupresc, fură, sunt lipsiți de arma teribilă a râsului. Dacă ei încearcă să ia în derâdere, de pe pozițiile lor, ceea ce contrazice concepția lor de viață, râsul acesta rămâne fără ecou, răsună fals, strident, stârnind mai de grabă indignarea și mânia poporului. Gahița Rosmarinovici se consideră foarte spirituală, dar în loc să râdem de glumele ei, noi râdem chiar de cea care le spune.

Tochmai pentru că se tem de forța pedepșitoare a râsului, clasele stăpânitoare au căutat să cultive așa zisul comic pur, lipsit de idei și sentimente. În comedia burgheză, anumite procedee specifice artei comice și folosite în sens realist de marii creatori, au fost rupte de conținutul operei, luate în sine, reduse la o serie de scheme abstracte, mecanice. Așa, este de exemplu, quiproquoul bazat pe confundarea unei persoane cu alta, duce la situația ca două serii de fapte deosebite încrucișându-se să fie interpretate anapoda, provocând tot felul de încurcături. În mod absolut formalist e creată în „Regatul liniștit” încurcătura de nume între inspectorul Vidrașcu și adevăratul pictor Vidrașcu, cu confuzia între nevasta acestuia din urmă și Rușița, cu toate scenele de gelozie decurgând de aci. La fel în „Familia lui Andrei”, un locatar e luat drept altul, se naște un întreg talmeș-balmeș, care nu contribuie însă cu nimic la conturarea caracterelor, la adâncirea ideilor piesei, ci vânează efecte comice exterioare.

Tot un procedeu mecanic e așa numita schemă a „diavolului cu resort” sau a repe-

tițiilor unor situații în ciuda repetatelor împotriviri întâlnite. Unul dintre personajii urmărește ceva cu o stăruință maniacală și deși e izgonit mceru din scenă, revine pe neașteptate cu preocupările lui.

Așa, de pildă, în „Familia lui Andrei”, Olimpia asaltează pe fiecare cu „Ioden-ul” ei bej, bleu, marron, ș.a.m.d. În „Regatul liniștit” fetița lui Grigoraș se joacă de-a expediția la pol și fără vreun rost cerut de intrigă, de definirea caracterelor eroilor, etc., apare mereu pe scenă și ca lovită de un fel de cretinism congenital vorbește de banchize, corăbii și sănii trase de reni.

Ibrăileanu a arătat arta cu care Caragiale a folosit numele proprii, ca un mijloc admirabil de tipizare realistă.

A dăruî însă personajului un nume caragios prin caracterul lui extravagant, absurd, înseamnă iarăși a căuta un comic ieftin, exterior. Oricare ar fi trăsăturile morale ale unui erou, la prima vedere și independent de ele, cu numele Napoleon Păstrămache, Mapamonda Borcan sau Manole Gramofon, omul va provoca ilaritate. Ori, cam la astfel de efecte formale, destul de banale, recurge Eugen Naum în comedia sa „Avansarea șefului”.

În marea comedie realistă, diferitele procedee de reliefare a contrastului comic sunt subordonate întotdeauna tipizării personajilor, adâncirii ideii artistice care stă la baza piesei.

Și în „Revizorul” există un quiproquo inițial: Hlestacov e luat drept ceea ce nu e în realitate. Dar în mod genial, Gogol scoate astfel în evidență și mai viu putreziciunea administrației țariste, birocratismul ei înfiorător. Fiecare se simte cu musca pe căciulă, lanțul complicităților e atât de mare încât orice șarlatan mai abil poate cu ușurință să joace rolul lui Hlestacov. E deajuns să fie destul de nerușinat pentru ca nimeni să nu-i puie mâna în gât și toți să se ploconească înaintea lui, înfățișându-i „darul”. Și „Cetățeanul turmentat”, aci îmbrățișat, aci îmbrâncit, când curtenit, când batjocorit — revine în scenă cu veșnica lui întrebare: — „Eu cu cine votez?” Dar în acest automatism comic, se oglindește cu o mare adâncime realistă deruta în care se sbat masele mic-burgheze,

prostitute și ameteite de o demagogie deșănțată.

În „Mielul turbat”, A. Baranga are meritul de a fi mers pe linia comicului realist, utilizând diferite procedee specifice comediei pentru a reda într'un mod și mai deplin tipicul personajilor și situațiilor.

Confundarea secretarului cu un imaginar tehnician ilustru, Ionescu-Perjoiu din București, reliefează cu multă forță disprețul prostesc al lui Cristescu, Cavafu, Bontaș și compania pentru clasa muncitoare și forțele ei creatoare. Dosarul sosit dela minister și purtând girul semnăturii unui bănuît „specialist” devine pentru ei o piesă sacră, intangibilă.

„— Ai perfecționat? Cine? Dumneata? Pe Ionescu-Perjoiu? Spiridon Biserică l-a perfecționat pe Ionescu-Perjoiu!...” explodează indignat Cavafu.

Existența marelui specialist pe care Biserică l-ar fi furat li se pare tuturor o realitate indiscutabilă și Cristescu începe chiar să se împrietenească în gând cu tehnicianul de marcă „dela centru”, absolvent al școlii din Charlottenburg, membru al Academiei, și corespunzând într-un totu ideii sale despre inovații și inovatori.

În numeroase scene, Bontaș irită pe cei din jur cu ventilatorul lui bazat pe energia naturală a vântului. Această stăruință maniacală a personajului nu constituie însă un simplu efect comic exterior. Ea conturează foarte sugestiv figura lui Bontaș, figura ratatului care se crede inventator și înnebunește lumea cu insistențele lui stupide spre a-și realiza trăsnelile.

În mod realist sunt utilizate și răsturnările de situații, adică scenele în care situații similare se desfășoară exact pe dos ca în scenele precedente.

Când, de pildă, Biserică e instalat de Cavafu la biroul cel mai arătos, cu sarcina de a-și pune la punct cât mai repede inovația, toți trepădușii din cabinetul tehnic se întrec a-l înconjura cu diferite atenții. Toma îi aduce echere speciale, Bontaș îi pune pe masă ventilatorul, ș.a.m.d.

Când Cavafu îl acuză însă de impostură, brusc fiecare se repede să-și ia înapoi semnele de amicitie și serviabilitate. Nici această răsturnare nu urmărește un efect

comic exterior. Scenele scot cu vioiciune în evidență servilismul care domnește în cabinetul tehnic, instinctul subalternilor slugarnici de a se orienta automat după preferințele șefului.

Contrastul subliniază deasemenea fătărnicia acestor lichele experimentate în arta trecerii cu bătărie de la atitudinea față de un om la atitudinea exact opusă.

A. Baranga folosește în compoziția comediei un procedeu comic frecvent. Intriga devine tot mai încălțită, încurcăturile se acumulează, cresc ca un bulgăre de zăpadă venind de-a rostogolul la vale. Dar și aici procedeu e cerut de ideea piesei, de necesitatea desvăluirii caracterelor principale. E în firea lui Cavafu să supraliciteze, străduindu-se mereu să iasă deasupra. E în intenția lui Ionescu să împingă licheaua la minciuni tot mai sfruntate, care o fac să se încurce mai tare și să se autodemite mai complet. În această direcție însă autorul nu a mers până la capăt și desnodământul, cerând strivirea vinovatului sub uriașul edificiu al minciunilor sale care se năruia din temelii, nu constituie din păcate punctul culminant al unei gradații susținute și nu are capacitatea de a comenta într'un puternic tablou final deslegarea surprinzătoare a tuturor situațiilor.

I se mai pot reproșa lui A. Baranga unele concesii făcute totuși comicului ieftin, exterior, menit să umple scene încă deslănate. Așa e, de pildă, repetarea titlului „tovarășe consilier” adresat și retras lui Biserică, povestea cu Toma, care n'apucă să se radă decât pe jumătate, etc.

Tendențele formaliste nu cruță nici limbajul operelor comice confeționate după principiile estetice burgheze. Comediile balvardiere cu mare circulație în Occident, importate în serie nu de mult și la noi, se caracterizau prin căutarea unui comic verbal, deseori artificial, exterior. Replicile nu urmăreau caracterizarea personajilor, ci un haz ieftin obținut prin calambururi, jocuri de cuvinte, trivialități.

Uzile vestigii nefericite de acest gen mai răzbat prin lucrările dramaturgilor noștri. În „Afaceriștii”, de pildă, destul

de des sunt căutate efecte comice de categoria:

ILIESCU: (*făcând cărțile; le dă să taie*) Nu te teme... (*anunțând atoul-ul*) Pică!

REMUS: (*neremarcând*) Ce să picel Căpcăunu' și-a făcut relații...

ILIESCU: Câte?

REMUS: Cum câte?

ILIESCU: Câte cărți, omule! etc., etc.

În „Avansarea șefului”, urmărind în mod just satirizarea prin limbaj a tentativelor ipocrite prin care diferiți birocrati care încearcă să adopte de ochii lumii o atitudine principială, autorul alunecă uneori în trivialitate.

Limbajul joacă un rol deosebit în comedie, ca de altfel în literatura dramatică în genere. Aici artistul într'o și mai mare măsură trebuie să descrie prin cuvinte și exclusiv prin cuvântul pe care-l rostesc personagiile.

Puterea replicilor, ca în modul cel mai concentrat și într'o înlănțuire plină de vioiciune să scoată la iveală tipicul caracterelor și situațiilor, constituie unul din marile secrete ale măștrilor comediei satirice.

Tipuri clasice au rămas întipărite în mintea noastră, legate de o replică definitorie, ca neuitatul „ai puținică răbdare” al lui Trahanachesau ca grandiosul „S'avem și noi falișii noștri” al lui Cașavencu.

Comedia lui A. Baranga marchează un succes și în această direcție. Dialogul e expresiv, viu, plin de puterea de a individualiza personagiile și de a le reliefa totodată trăsăturile de caracter tipice.

Toma, de pildă, se trădează întreg în replica memorabilă: „Prezentă propune rea, prezentă schița, lipsă referatul... Se amână”.

Aplombul formidabil al lui Cavafu e iarăși foarte bine prins în telegrama caragialescă pe care eroul o trimite dela București, exact în momentul când toți se frământă și se întreabă îngrijați ce i s'ar fi putut întâmpla. Cristescu citește telegrama și Cavafu apare parcă deodată înaintea noastră: „Sosit bine. Găsit Perjoiu”... „Luat masa Athenee Palace”. „Ocupat peste cap”. „Urmază telegramă”. Sau: „Asistat recepție Academie. Primit Perjoiu.” „Magnific. Emoționat lacrimi. Ținut cuvântare

Perjoiu. Pomenit cheie". „Sosire mâine, 12,45, Cavafu.“

Insfârșit, nu mai puțin definitiv pentru apucăturile unor intelectuali cu fumuri cosmopolite rămâne replica amărită a lui Cristescu: „Și dumneata ești rupt de centru“.

★

Există în viața noastră socială destule lepădături cărora comedia lui A. Baranga le va complica existența.

În fața oglinzii, gata să-și ia obișnuita

poză marțială, mulți frați spirituali ai lui Cavafu et Co. vor avea sentimentul că sunt urmăriți de hohotele unui răs neîncrezător.

Siesta lor va deveni cu siguranță mai puțin calmă, somnul lor mai puțin liniștit. Faptul nu poate decât să ne încânte și să constituie pentru fiecare din scriitorii noștri un îndemn de a transforma cât mai grabnic visele urâte ale diferitelor putregaiuri sociale într'un permanent și real coșmar.

VERA CĂLIN

CHIPUL OMULUI ÎNAINȚAT ÎN POEZIA NOASTRĂ NOUĂ

Oglindirea în literatură a omului nou și înaintat care crește odată cu dezvoltarea socialismului, un om structural deosebit de cei care au trăit sub orice altă orânduire anterioară, a fost socotită o problemă cheie încă de întemeietorul realismului socialist, Maxim Gorchi. Aceasta, fiindcă problema creării eroului pozitiv, fire activă și hotărâtă, plin de elan și forță mobilizatoare, în continuă dezvoltare, pentru care acțiunea în folosul obștei a devenit o nevoie lăuntrică, a cărui figură nu poate prinde viață decât în activitate, în luptă, această problemă concentrează în sine cel mai multe din problemele realismului socialist. „Într'adevăr” — comentează esteticianul sovietic Riuricov — aci sunt reunite toate problemele esteticii. Problema raportului între artă și realitate, a rolului ideilor înaintate, a importanței zugrăvirii veridice, a umanismului, a importanței muncii, problema dezvoltării caracterelor și multe altele se rezolvă toate în funcție de felul cum e rezolvată *problema problemelor* în artă, al cărei obiectiv principal îl constituie oamenii și raporturile dintre ei“.

Omul înaintat, omul nou, care se îmbogățește sufletește și câștigă noi însușiri cu fiecare victorie a socialismului, care, învingând dușmanii și luptând pentru a supune natura, învinge ceea ce e vechi și retrograd în el, și face neconținut pași înainte pe drumul unei noi înțelegeri a vieții, acest om există și la noi. Nenu-

mărate fapte grăitoare ne vorbesc despre existența, activitatea, biruințele lui. Există fruntașul în muncă, stahanovistul, care înlocuște efortul brut și istovitor printr'o muncă inteligentă, dirijată de spiritul de inovație; există țăranul colectivist, care a făcut într'un timp record saltul dela plugul tras de boi la tractor, și a înlăturat straturile de întuneric ce-i astupau vederea, ridicându-se până la înțelegerea unei libertăți și a unei fericiri pe care i-o poate da doar colectivitatea; există intelectualul ridicat din popor, sau vechiul intelectual căruia construcția socialismului i-a dat o nouă tinerețe; există femeia, care scuturându-se de veacurile de servitute, a înlocuit orizontul „cât un fund de tigaie”, cum spune Nina Cassian, cu cel pe care i-l oferă multitudinea de drumuri ce i se deschid înainte; există ostașul unei armate de tip nou, grănicerul viteaz și patriot, care apără cuceririle poporului, pacea, libertatea și fericirea lui.

Acesta este noul ce se dezvoltă în țara noastră în luptă cu vechiul, încă puternic, îndârjit, dar fără îndoială sortit pieirii.

Premizele sociale ale unei noi și bogate tipologii literare există deci cu siguranță. În proză și în poezie, scriitorii se străduiesc s'o creieze și au realizat în această direcție succese considerabile. Ne propunem, în cele ce urmează, să arătăm câteva din aceste succese în poezia noastră nouă, să semnalăm și deficiențele observate în realizarea omului nou și să discutăm unele

din problemele suscitade de realizarea în poezie a chipului omului înaintat. Pentru ușurință vom urmări pe rând problemele legate de poezia epică, apoi pe cele ridicate de cea lirică. O graniță precisă între poezia epică și lirică e și greu și inutil de stabilit. Poemul lui Eugen Jebeleanu „În satul lui Sahia” este un poem epic, dar poetul nu ezită să folosească efuziunea lirică pentru a ni-l apropia pe erou, pentru a comunica personajului său acea căldură pe care o realizează în general atitudinea lirică. Întreg poemul crește astfel dintr’o emoție. Tot așa o seamă de poezii lirice nu sunt lipsite de episoade epice. Mă refer, spre exemplificare, la ciclul de curând apărut al poetului A. Baconschy „Poeme despre Bulgaria”. Totuși, chiar urmărind problemele așa cum am arătat mai înainte, adică discutând problema realizării omului înaintat mai întâi în poezia epică și apoi în cea lirică, vom face uneori, pentru nevoile exemplificării, anumite încâlcări trecând într’un sens sau altul peste acea foarte incertă graniță.

Ceeace trebuie subliniat dela început— lucru de altfel foarte cunoscut — este că pentru a da viață omului înaintat al vremurilor noastre, poetul trebuie să fie el însuși un om înaintat. Un scriitor, urmărind dela fotoliul de orchestră desfășurarea luptei pentru construirea socialismului, nu poate contribui prin poezie la succesul acestei lupte.

Talentul literar rodește numai în participarea deplină și pasionată la fiecare etapă a luptei. Înfrățind fapte de om înaintat, resimțind emoții și sentimente de om înaintat, poetul va realiza chipul omului nou, va reda esența societății noastre, societatea unei țări care construiește socialismul.

Firește, în poezia epică, personajul pozitiv, omul înaintat își justifică existența prin acțiune. Poetul va realiza portretul lui arătându-ni-l în luptă, în procesul muncii creatoare, înfrângând piedici, câștigând biruinți după grele strădăanii. Și cum construirea socialismului se desfășoară în condițiile unei lupte acerbe duse pe diferite planuri: împotriva dușmanului,

apoi împotriva elementului vechi și retrograd ce dăinuie în fiecare din noi și în acele forme de viață care nu s’au priment încă total, deasemenea și împotriva naturii de multe ori potrivnice, poeții noștri au înțeles că dimensiunile omului înaintat al zilelor noastre nu pot fi redade decât înfrățându-l în momente de puternică și dramatică încordare.

Portretul celor mai izbiti eroi pozitivi ai poemelor epice care s’au scris la noi până acum se conturează astfel în luptă. Lazăr dela Rușca, țaranul colectivist, căruia poetul i-a acordat dimensiuni de erou legendar, moare în luptă dramatică cu chiaburii. Vasile Rusu, grănicerul erou moare în luptă cu dușmanul apărând granița (M. Beniuc: „Pe aici nu se trece”). Marinarii români de pe vasul „Plehanov” luptă cu natura deslănțuită în strădănia lor de a salva dela pieire încărcătura vasului (St. Iureș. „Așa a fost în Baltica”). Lupta matrozilor lui Iureș e dublă, fiindcă, luptând cu valurile sălbatice, ei înfruntă și ispita de a sacrifica încărcătura vasului pentru a-și salva viațile. Această a doua luptă nu e mai puțin dramatică decât cea împotriva furtunii. Rezultat al conflictului sufletească care-i frământă simultan pe toți membrii echipajului, este hotărârea de a se învinge pe ei înșiși și de a învinge valurile cu orice preț, pentru ca să nu se spună „vreodată” că dintre noi s’a înecat ca un matroz parșiv, curajul! Descrierea, cu acelaș patetism, a celor două bătălii purtate de echipajul vasului, dovedește că poetul le acordă aceleași dimensiuni epice.

Poeții noștri au înțeles deasemenea că avem nevoie de o poezie a faptelor eroice, că cititorul de azi dorește să găsească în versurile poezilor tipuri de eroi. Literaturii noastre de azi i-a revenit misiunea de a acorda faptului eroic o nouă accepțiune. Efortul în producție, noua atitudine față de muncă, actul creator și liber poate fi și trebuie investit cu dimensiunile unui fapt eroic, pentru că viața însăși în regimul socialist ni-l arată ridicat la acest rang. E eroică lupta lui Lazăr cu chiaburii care îl atacă, e eroică vitejia grănicerului lui Beniuc, e eroică jertfa lui Toader din „Minerii din Maramureș” — care-și pierde

un picior în timpul ascensiunii muntelui, pe vârful căruia trebuie urcat compresorul— e eroică lupta marinarilor de pe Baltica. Acțiunea eroilor muncii este actul înfăptuit de niște oameni conștienți, călăuziți de învățătura partidului, convingși că efortul lor se transformă în bucurie pentru cei mulți. Avem nevoie de suflul unei poezii eroice, dând viață unor tipuri de oameni înaintați, trăind în chip firesc în atmosfera eroică pe care o generează construirea socialismului. Nu e vorba numai de fapte eroice ce se soldează cu răni, sânge și moarte, ci de eroismul civic, eroismul faptelor zilnice, acele fapte mărunte atât de necesare marilor realizări. Și e interesantă noua înțelegere a faptului eroic, așa cum se oglindește ea de pildă, în ciclul de poezii ale lui Aurel Rău, intitulat „Drumul minerului”. Dacă tatăl — miner — cade eroic sub giclanțele poruncite de patron, luptând pentru o viață mai bună, fiul câștigă medalia luptând pentru aceeași cauză ca și tatăl, dar în alte condițiuni și cu alte mijloace. El salvează, simplu și firesc, printr'un efort care-i cere o încordare extremă, abatajul unde lucrează cu ortacii săi.

În poemele epice ale scriitorilor sovietici găsim chipul omului înaintat, care se realizează în fapte mari, în momente de mare încordare, de eroism și sacrificiu ca, de exemplu, Vasili Tiorkin al lui Al. Tvardovschi, ostașul luptător în războiul antifascist, sau Vladimir Sevortov, savantul, „ce stă de vorbă cu pământul” și încearcă a-i afla tainele, pentru a preîntâmpina un nou cutremur, după cel devastator pe care-l descrie poetul Delmatovschi în poemul „În ceasul cumplit”. Dar reconstituim cu ușurință chipul omului înaintat și din episoadele multiple, redând munca zilnică și constructivă a oamenilor dintr'un colhoz sovietic, în poemul lui Gribaciov „Cântarea colhozului bolșevic”.

Scriitorul însă dă greș în realizarea tipului omului nou, când acordă unei întâmplări banale și netipice importanța unui fapt eroic, când încalcă cismele de șapte poște pentru a relata un episod nesemnificativ. Într'o poezie daterată tânărului scriitor Nic. Stoian: „Cu Pavel Corceaghin împreună” și publicată în „Anii de

Ucenicie”, poetul invocă exemplul lui Pavel Corceaghin, a cărui luptă și jertfă e menită să slujească drept imbold și model unui secretar de partid. Pentru care faptă eroică demnă de a fi pusă alături de eroismul personajului lui Ostrovski? Pentru a străbate ulița satului pe o noapte de viscol și ger. Disproporția între exemplul invocat și faptul care determină acest exemplu este supărător. Alegerea unor astfel de episoade derizorii și netipice vădește necunoașterea realității noastre, care oferă pilde atât de grăitoare; din disproporția de care vorbeam mai sus, tipul omului înaintat nu poate reieși decât ciuntit. Este o bagatelizare a ideii pentru care a luptat Corceaghin, și totodată a importanței exemplului sovietic în construirea socialismului. Vânzătorii de lapte, chiar când se lasă convingși de avantajile reformei monetare — ca acei din balade lui Bacensky — nu alcătuesc tipuri reprezentative pentru construirea unei vieți noi și, folosiți în mari poeme epice, ei oferă doar material copios pentru parodie. Astfel de poeme, vădind necunoașterea vieții, amintesc de proverbul munților care se frământă pentru a naște un ridicol șcarece.

Omul înaintat al vremurilor noastre poate fi gândit de poet în acțiuni mari, excepționale, purtând pecetea eroismului. Înfrățindu-l în astfel de acțiuni, poetul îi acordă proporții impresionante. Nu este mai puțin adevărat însă că figura omului nou se poate desprinde în toată bogăția ei și din nararea poetică a unor episoade mărunte și zilnice. Cotidianul realității socialiste poate și trebuie să fie ridicat la rangul de fapt epic, cu condiția ca poetul să se pătrundă de întreaga bogăție de semnificații, pe care atâtea fapte zilnice și obișnuite le poartă în țara noastră. Poezii noștri au învățat dela Maiacovschi ce potențe conține faptul cotidian într'o societate care trăește, respiră și făurește revoluția. Gribaciov în „Cântarea colhozului bolșevic” a dovedit că un poem despre oameni simpli, despre colhoznici, un poem în care e vorba despre peștele unei fete și despre o nuntă, despre munca oamenilor de pe coastă și despre o lecție de botanică a unor copii de școală,

este bogat în substanță epică. Și ceace e mai important, este că din aceste episoade semnificative din mulțimea de personaje pe care poetul le pune în mișcare, se poate cu ușurință reconstitui chipul omului în socialism.

Mi se pare că acest succes a fost realizat pentru că poetul a știut să îndeplinească condiția exagerării conștiente menită să sublinieze tipicul, de care vorbește tovarășul G. M. Malencov și s'o aplice în poezia „micilor episoade“.

Problema aceasta, a exagerării conștiente, parte esențială în procesul creator al realizării tipicului, mi se pare a ridica o seamă de întrebări în cazul unor astfel de poeme. Când e vorba de un poem redând conflicte puternice, momente de mare tensiune, poetul poate și trebuie să-și înzestreze personajul cu dimensiuni neobișnuite, în scopul accentuării adevărului vicții. Deaceia a și acordat Dan Deșliu lui „Lazăr dela Rusca“ proporțiile unui personaj legendar, punându-l pe el singur să înfrunte dușmani numeroși, așa cum procedează și autorul anonim al cântecelor bătrânești. De aceea Chivără Roșie, duh al răscoalelor, a căpătat în poemul lui Beniuc dimensiuni mitice, e arătat omniprezent, apariție miraculoasă desprinzându-se din munți, stânci, foc, ape și neguri:

*Umbla fără hodină,
Prin zloată, ploaie, prin tină
Prin munții sălhui,
În casa orișicui,
Văzut — nevăzut
Adăstat și temut
Ieșit parcă din focul depe vatră
Născut parcă în crestele de piatră,
Roșcată zare mare,
Când soarele răsare
Chivără Roșie.*

Exagerarea din poemele amintite proiectând personajul pe un fundal legendar, se face cu mijloacele folosite în mitul popular.

Interesant este mijlocul de realizare a exagerării, inspirat tot de poezia populară, folosit de Beniuc în „Pe aici nu se trece“.

Figura grănicerului mort la datorie crește nemăsurat, până atinge proporțiile grandiosului, din clipa când apele râului, martore ale vitejiei lui, încep să transmită amintirea celui dus, să-l plângă, să-i cânte povestea, spre știrea tuturor celor care apără țara. Cu mijloace realiste, nedesprinzând personajul din desfășurarea firească a lucrurilor, A. Tvardovschi izbutește, în „Vasilii Tiorchin“, să concentreze în personajul său trăsăturile cele mai tipice ale omului, ale ostașului rus. Pentru aceasta el nu-și așează personajul pe picioaroange, cum în mod greșit ar putea fi interpretată problema exagerării, ci dimpotrivă, apropiindu-se cu dragoste de el, îl tratează cu căldură și humor. Privindu-și personajul ca pe un prieten iubit, făcându-l să trăiască multilateral, poetul îl face să iasă din paginile cărții și să se înalțe viu și euceritor, pășind în viața reală cu toate atributele ostașului rus, pe care le cunoaștem atât de bine.

*Chiar din zilele de geamăt
Chiar de-atunci de când bătu
Ceasul greu, — la cataramă
Mi-esti prieten, Tiorchin, tu.*

*N'am știut că vei pătrunde
Din coloana de tipar
Către toți, pe plac oriunde,
Și'n adânc de inimă chiar.*

*Până la război, de treabă
Om — dar cin' te cunoaște?
Astăzi însă, ia întreabă
Cine-i Tiorchin... Să vezi, io!"*

Poetul se arată conștient că sintetizând în eroul său cele mai tipice trăsături ale omului sovietic, l-a făcut să intre în viața civilă, să devină tovarăș drag al tuturor celor deopotrivă cu el. Valoarea de generalitate a personajului se leagă indestructibil de faptul că auterul i-a atribuit calități adânc umane și specific naționale.

În poezia episoadelor cotidiene, problema exagerării tipice cred că se pune altfel. Aci putem înțelege exagerarea în sensul unei extreme concentrări. Un fapt banal, obișnuit, poate fi tipic când poetul dându-i viață, concentrează în el semni-

ficaii cât mai multe și mai variate, asemenea unor raze lungi care, venind de departe și din direcții felurite, s'ar strânge toate într'un focar, într'un punct de maximă luminozitate. În măsura în care concentrează într'un mic episod o multiplicitate de semnificație, poeziile Veronicăi Porumbacu sunt izbutite, redând într'adevăr bogăția omului nou și intensitatea vieții pe care acesta o trăiește. Într'o poezie ca „Idila“, redând în strofe puține un mic episod, faptul cotidian capătă înțelesuri profunde și vorbește despre schimbări esențiale petrecute în viața oamenilor, în relațiile dintre ei. Un mecanic întâlneste la bibliotecă o fată, o muncitoare. Cuvintele cu care îi se adresează timid pe stradă vădesc delicatețea ce se ascunde în inima muncitorului, desvăluie poezia vieții noi. Tot așa, episodul din poezia „Intr'o gară“ — în care un copil este obiectul dragostei tuturor — e plin de înțeles pentru noile relații dintre oameni și sentimentele ce izvorăsc din ele în societatea socialistă. Faptul că Horea, copilul din Țara Moților evocat în poezia Ninei Cassian, este singurul elev din clasa I-a pentru că, „încă unul pe măsură nu găseai în tot satul“, e o mărturie sguduitoare despre efectele războiului, după cum școala mare și răsunând astăzi de rasetele de copii vorbește despre viața care renaște, despre pace, despre bucurie.

Sunt fapte mărunte, uneori zilnice, cu care, tocmai din pricina caracterului lor cotidian, ne-am obișnuit și al căror înțeles riscă să se tocească pentru noi. E rolul poetului să vadă mai adânc decât omul obișnuit, să descopere miezul revoluționar al acestui cotidian, să arunce lumina reflectorului asupra omului înaintat, pe care suntem uneori înclinați să-l lăsăm în umbră din pricina frecvenței anumitor întâmplări, grăitoare totuși. În această luminare, în această subliniere a sensului cotidianului, care într'o epocă revoluționară conține frumusețe și tâlcuri bogate, mi se pare a consta exagerarea conștientă în poezia micilor episoade.

Personajul înaintat în poezia epică e, firește, un om de acțiune, care se descoperă cititorului în luptă și activitate. Caracterul narativ al poemului nu-l scu-

tește pe poet de a prezenta bogăția sufletească a omului nou, firește cu mijloacele specifice epicului. Socialismul îmbogățește omul, îl face să trăiască pe planuri variate. De acest lucru sunt convingși, în general, poeții noștri.

Și totuși unii ni-l prezintă pe omul înaintat schematic, sărac. E curios că interesul pentru problemele de muncă pe care în mod firesc îl manifestă cu pasiune omul înaintat al zilelor noastre a dus, nu de mult, la o confuzie în rândurile unora dintre poeți. Aceștia prezentau pe omul nou, preocupat la modul obsesiv de problemele de muncă, netrăind pe niciun alt plan sufletesc. Amintim pe tov. Matei al Veronicăi Porumbacu, care petrece nopți grele de insomnie până când îi reușește inovația. Strivit aproape de povara inovației sale, tov. Matei are adevărate coșmaruri pe care V. Porumbacu le descrie folosind o abundență de termeni tehnici ce îngreunează considerabil urmărirea ideii poetice.

Excesul de termeni tehnici se observă și în alte poeme, și nu e decât un efect al faptului că unii poeți îi concep pe stahanoviștii noștri drept niște oameni unilaterali și doresc să ilustreze noua atitudine în muncă prin mijlocul formalist al supraabundenței de termeni de specialitate. Nu amintesc decât poemul lui A. Baconsky „Noaptea în flăcări“, în care problema izolatoarelor electrice e desbătută pe multe pagini cu o amănunțime justificată numai într'un manual de electro-tehnică. Și, fiindcă am început prin a vorbi despre unele lipsuri ale poeziei noastre epice în redarea unui erou pozitiv bogat sufletește, trăind intens și pe multe planuri, gustând bucuria muncii creatoare, dar cunoscând în același timp toate bucuriile și durerile vieții, amintim despre mult desbătuta problemă a falsei umanizări, aceea care, pentru a acorda „adâncime“ personajului, îi atribuie neapărat momente de nehotărâre, îndoială, ca și cum un om dintr'o bucată n'ar putea cu niciun chip fi bogat sufletește și complex.

Cunoaștem cu toții șovăielile, falsele probleme, acel nejustificat „a fi sau a nu fi“, pe care într'o noapte sau în clipe de singurătate le încearcă personajul

„bogat sufletește“ pentru a dovedi că nu e numai hotărît, plin de viață și de elan, dar și măcinat de gânduri răscolitoare. Din fericire cei mai mulți dintre poeții noștri au depășit această înțelegere a „complexității“ omului înaintat. A depășit-o și A. Baconsky, din a cărui „Noapte în flăcări“ nu lipsea un astfel de personajiu.

Aceste șabloane în materie de prezențare psihologică provin din ignorarea vieții contemporane, în aspectele ei cele mai caracteristice. Este încercarea de a particulariza, de a individualiza cu orice preț, ignorând ceace este tipic, ignorând esența fenomenului social.

Articolul „Pentru o puternică înfățișare a vieții în literatura noastră“, apărut în „Scânteia“ în urma discuției despre tipic organizată de Uniunea Scriitorilor, combate această falsă individualizare: „Este vorba de falsa fugă de schematism a unor scriitori, de tendința de a da expresivitate figurii nu prin reliefaarea în primul rând a unor trăsături esențiale, ci printr-o așa zisă „individualizare“ artificială, care constă în a lipi personajului și a scoate pe primul plan un șir de trăsături accidentale, necharacteristice“.

Poeziile sovietice și cele mai izbutite ale poezilor noștri ne arată că omul înaintat al epocii socialiste poate fi și trebuie individualizat, nu prin trăsături împrumutate dela portretistica burgheză, nu folosind atributele personajului tenebros și de neînțeles, contradictoriu și măcinat, ci prin acele trăsături care alcătuiesc într-adevăr bogăția sufletească specifică omului nou. Partorgul muribund din poemul lui Gribaciov „Primăvara în colhozul Pobeda“, își deapănă în momentele grele pe care ni le înfățișează poetul, firul întregii sale vieți trecute, o viață de luptă neprecupețită pentru patrie și partid. Dar ce adâncime câștigă portretul lui, când poetul ni-l arată desprinzându-se cu gândul depe țărnișurile prezentului și plutind în viitorul pe care îl întrevede cu limpezime. Un om de acțiune, firește, e partorgul, dar și un visător, așa cum sunt toți luptătorii pentru un măreț ideal, dintre accia despre ale căror vise Lenin spunea, citându-l pe Pisarev că: „intensifică energia omului care muncește“.

În momentul de mare încordare pe care-l redă poemul „Minerii din Maramureș“, se conturează cel puțin două personaje, pe care autorul le concepe ca pe niște oameni înaintați, muncitori conștienți, animatorii actului eroic depe Torioaga: e Remeș, cel stropșit la vorbă și neprețuit în discuțiile cu oamenii, dar neprecupețind niciun efort pentru țară și Partid, inimos și blând în ciuda aparenței de om aspru și neîndurător; e Toader doinitorul, animator de masse, poet și cântăreț înclinat spre visare, dârș și neînfricat când e vorba de salvarea compresorului.

Apropiat de cititori, bogat în resurse sufletești a știut și poetul E. Jebeleanu să-l dea pe Sahia în poemul „În satul lui Sahia“. Luptător pasionat, iubitor de oameni, fire fremătătoare, visând pentru poporul lui fericirea pe care a cunoscut-o printre oamenii sovietici, Sahia e un tipic luptător comunist, dintre cei care au înfruntat prigoana, justificându-și în ochii lor viața doar prin lupta pentru un viitor fericit, pe care-l știau cu certitudine aproape. Într-atât de adevărat își umanizează poetul eroul, încât cunoscându-l acuma bine și simțindu-l aproape, cititorul poate afirma ca și poetul, în fața pietrei funerare de pe mormântul lui Sahia: „Pun brațu' neet pe piatră — și parcă-l țin de umăr“.

Toate acestea dovedesc că, pentru a-l aduce pe omul înaintat al zilelor noastre în poemul epic, poetul nu trebuie să-l înalțe pe un soclu, că exagerarea conștientă nu înseamnă proiectarea personajului pe planul grandiosului exprimat grandilocvent. Cât de apropiat, tocmai printr-o umanizare adevărată poate deveni eroul epic, o dovedesc versurile din poemul lui Tvardovschi „Vasilii Tiorchin.“ Războiul s'a sfârșit. „Anu'-amarurilor toate — A trecut, copii iubiți!“ Și iată cum întâmpină eroul epic această zi măreață:

— *Ce-i cu tine Tiorchin, frate? Plângi?*
— *Se întâmplă, să trăiești!*

Înaintat între cei înaintați este omul de Partid. Problemele specifice legate de înfățișarea chipului lui în poezie se leagă de calitatea sa de luptător de avangardă. În „Primăvara în colhozul Pobeda“, găsim

un exemplu strălucit de rezolvare poetică a problemei omului de partid. Partorgul nu ne este prezentat ținând discursuri sau prezidând ședințe — împrejurări a căror potență poetică poate fi discutată — ci în momentele cele mai umane ale vieții lui. Partorgul e bolnav, e pe moarte. Dar nu încetează nicio clipă de a fi un bun bolșevic, un conducător, prin grija pe care o poartă colhoznicilor până în ultima clipă, prin visele pe care le țese în delirul agoniei. E firesc să fie așa. Calitatea de om de partid se manifestă în orice împrejurare a vieții și poetul nu trebuie să forțeze nota aducând în poem împrejurări „făcute” pentru a evidenția această calitate. Problema esențială pe care trebuie s'o rezolve poetul, dând viață în poemele sale oamenilor de partid, este aceea de a aduce partidul în poezie, a-i face simțită prezența hotărâtoare în acțiunea de creare a unor noi forme de viață. Prin omul de partid trăește în poezie și partidul. Legătura indestructibilă între om și partid, pe de o parte, între omul de partid, conducătorul politic și masse pe de alta, a fost adesea înfățișată în imagini poetice izbutite de către poeții noștri. O astfel de imagine de mare vibrație e folosită de M. Beniuc în „Cântec despre tov. Gheorghiu-Dej”, pentru a sugera participarea țării întregi — a oamenilor și a naturii — la lupta tovarășului Gheorghiu-Dej:

*Șoptiră frunzele 'ntrolaltă
Șoptiră umbrele pe ape,
Șopti pădurea, iarba, vântul:
De sub escortă vor să-l scape!*

Ideia omniprezenței partidului se realizează în diferite chipuri în epică, între altele prin realizarea unor oameni de partid puternic conturați, bogați sufletește, oameni de acțiune și de gândire, animatori de masse, înalte modele de morală și principialitate. În această direcție poezia noastră epică mai are multe de învățat dela cea sovietică, dela Maiacovschi în primul rând, în ale cărui poeme („Lenin” și „Poemul lui Octombrie”). Partidul trăiește atât prin pasiunea expansiunii lirice, cât și prin evocarea măreață a conducătorilor lui. La noi omul de partid mai e

adesea gândit convențional, poetul sfiindu-se parcă să-i atribue trăsături profund umane, confundând înțelepciunea, cumpătarea, echilibrul pe care le vădește de obicei un bun conducător, cu o răceală și o impersonalitate supărătoare. Chiar Dan Deșliu, care l-a arătat pe secretarul de partid Roman din „Minerii din Maramureș” înțelegător, știind să-și apropie oamenii, preocupat de problemele de producție, a creat acest personagiu mult sub nivelul figurilor populare ale lui Remeș și Toader.

Dar acțiunea partidului trăește și în alt chip în poezie. Ea trăiește atunci când personagiile pozitive exprimă într'adevăr forța și voința unui popor, care, îndrumat de partid, construiește noul. E cea mai vie dovadă că cuvântul partidului a rodit, că învățătura partinică a devenit fapt. Și aci scriitorii noștri au realizat succese frumoase. După uciderea lui Lazăr dela Rusca, s'a găsit în casa lui cartea cărților, Istoria Partidului larg deschisă la:

*...Locul unde scrie
Cu slove de hărnicie
Cum cresc ogorul mare
Din măruntetele ogoare...*

Imaginea cărții rămasă deschisă cuprinde în sine o deosebită forță de ilustrare a devotamentului lui Lazăr pentru Partid și a acțiunii Partidului în transformarea vieții țărănimii muncitoare. Marinarii de pe Baltica, minerul lui Aurel Rău, Remeș și Toader ai lui Dan Deșliu, Vasile Rusu al lui Beniuc, exprimat în poezia nouă forța poporului antrenat de Partid în elanul constructiv, așa cum Sahia reprezintă acțiunea de luptă a Partidului în trecutul de oprimare, așa cum în poezia clasicilor noștri, Dan Căpitan de Plai, Peneș Curcanul sau ostașul lui Coșbuc exprimaau năzuințele de libertate ale unui popor asuprit.

Gândindu-ne la problemele specifice legale de realizarea chipului omului de Partid și la umanizarea conducătorului de masse în poezia noastră, ne amintim de cuvintele emoționante cu care se încheie filmul sovietic „Marele cetățean”. Poate că vorbele pe care, în fața catafalcului lui Șahov, le rostește unul dintre tovarășii

săi de luptă ar putea îndruma pe scriitorii noștri spre o justă înțelegere a felului cum trebuie prezentat firesc și uman, totuși măreț și impresionant, omul de partid în poezie: „A murit Piotr Mihailovici Șahov, spune personagiul din film. Era la fel ca noi, dar puțin deasupra noastră. Avea ochi ca ai noștri dar ceva mai ageri, se gândea la lucrurile la care ne gândim și noi, dar mult mai adânc“.

Chipul omului nou îl reconstitue cititorul adesea și atunci când poetul se pricepe să dea viață unei acțiuni demasă, unui colectiv puternic și unit — nucleul tipic pentru condițiile de viață în societatea socialistă. Omul nou trăește și muncește în colectiv. Acțiunea colectivului sintetizează voințele, eforturile, sentimentele celor care îl compun. Înfățișând colectivul în acțiune, poetul recurge la unul din mijloacele cele mai eficace de generalizare. Firește, descrierea colectivului nu poate exclude individualizarea. Ne-o dovedește, între altele, poemul lui Iureș „Așa a fost în Baltica“. Aci poetul nu stăruie anume asupra chipului vreunui dintre marinari, dar din replicile care se întretaie, din vâltarea acțiunii, din unitatea de monolit a colectivului, unitate care se constituie după dialectul interior pe care îl trăește fiecare marinari, se reconstituie chipul omului nou în trăsăturile lui cele mai tipice.

Fiindcă socialismul se construiește în condițiile unei îndârjite lupte de clasă, și pentru că eroul epic se definește în acțiune și luptă, problema zugrăvirii dușmanului, a potrivnicului nu poate fi desprinsă de cea a zugrăvirii chipului omului înaintat. Unui erou epic de mari dimensiuni trebuie să-i opui un dușman de talia lui. Atunci lupta personagiului pozitiv e justificată, iar perfidia, iscusința, inventivitatea dușmanului îl va pune pe eroul epic în fața unor probleme a căror rezolvare cere din partea lui, pe lângă devotament pentru clasa muncitoare, îndrăzneală și hotărâre, și perspicacitate, mlădiere, inteligență. Dela „patronul“ Mariei Banuș, gândit complex, — domn în frac, care stă în fotel ascultând valsuri vieneze, la lumina discretă a lămpii și ordonă represiuni — dela „boerul“ lui Beniuc, „că-

pușă îmbuibată“, pe care coasa nu-l lasă să doarmă și până la chiaburii din „Satul lui Sahia“, care se bucură, crezând că avionule străin și va slobozi gândaci, se întristează când văd că e de-al nostru și slobozește praf pentru ucis gândaci, apoi dispar, — e o distanță. Și dacă muncitorul mulțumește „gingașului“ domn din „Patronul“ că a apărut, amintindu-i că duhul dușmanului nu doarme, muncitorii n'ar avea decesă-i mulțumească lui E. Jebeleanu pentru felul cum îi avertizează de primejdia dușmanului de clasă.

Evocarea dușmanului în lozinci e la fel de ineficace. În poezia lui A. Baconsky „Trei delegați“, muncitorul Zoltan Keresteș declară:

*Și voi fi mândru, m'oi simți puternic,
și voi simți cum crește țara mea
și cum în lume orișice nemernic
în vizuina lui va tremura.*

Intrucât se definește portretul muncitorului prin această evocare formală a unui dușman?

Înfățișarea tipică a dușmanului nu e prin urmare străină de o prezentare bogată a omului înaintat.

Această realizare cu mijloacele poeziei epice a unui om nou, complex, variat în resurse de acțiune și sufletești, nu e însă determinată de dimensiunile operei poetice. În marele epos ca și în poemul redând în versuri puține un episod semnificativ, omul nou trebuie să-și găsească o oglindire veridică. A-l prezenta veridic, bogat, convingător, nu înseamnă firește a epuiza posibilitățile de activitate și psihice într'un poem, fie el lung sau scurt. Spunem aceasta pentru a precintâmpina observații de tipul celor pe care le auzeam nu de mult prin redacții: dar problema colonială? Revenim cu aceasta tot la problema alegerii aspectului tipic, care concentrează într'un crâmpoi o viziune largă și lasă să se întrevadă o bogăție de fapte și sentimente dincolo de cele exprimate de poet.

Poezii ca „Odihna“, „Dreptul la viață“ de Nina Cassian, „Politehnica muncitorească“, de Veronica Perumbacu, spun despre sectoare mult mai largi de viață decât acela evocat de poet, stârnesc în

mintea cititorului asociații care îl duc la înțelegerea măreției revoluției pe care o trăim. Sunt pagini dintr-o cronică a omului înaintat, pe care o scriu astăzi la noi poeții și prozatorii.

În poezia lirică, omul înaintat al zilelor noastre vorbește direct, ne spune ce gândeste, ce și cum simte, se destăinuie. Eroul liric, poetul, el însuși, — dezvăluie prin poezie bogăția sufletească a omului nou, face cunoscute cititorului planurile multiple de viață și gândire ale omului socialist. Mai evident încă decât în cazul poeziei epice, poetul trebuie cu necesitate să fie acel om înaintat, să resimtă dorințele, bucuriile, elanurile și suferințele celui cărui îi dă glas. Conștiința aceasta de militant au câștigat-o cei mai valoroși dintre poeții noștri, către calitatea de ostaș al unei armate puse în slujba fericirii năzuesc cu toții, și există, în acest sens, mărturii emoționante. Nu cităm decât câteva versuri grăitoare pentru noua conștiință a poetului din R.P.R., din poezia V. Porumbacu „In marș“:

*Ostășește urc și înțeleg
Și ca 'n lupte, și de răni am parte.
Rănila în mers cu mi te leg,
Fără să las arma deoparte.*

Poezia lirică de azi trebuie să cânte emoțiile și sentimentele variate ale omului înaintat. Când poetul uită acest lucru, când se depărtează de viață, atunci el încetează a fi omul înaintat și se retrage în cochilia unui individualism steril și străin de aspirațiile poporului. El nu mai e „toboșar al timpurilor noi“ și „lăuta lui nu se mai încinge de flori purpurii“. Această înstrăinare au dovedit-o unele manifestări ale unor poeți valoroși ca Maria Banuș, Mihai Dragomir, Nina Cassian, pe care influențe ale unei ideologii străine de clasa muncitoare i-au împins vremelnice pe drumul intimismului și individualismului. Critica puternică și la timp venită din masă, însoțită de ajutorul puternic al Partidului a deschis ochii tuturor poezilor noștri asupra primejdiei reprezentată de această orientare.

S'a produs însă, încă în urma primelor discuții despre intimism, determinate de critica justă a poeziilor Mariei Banuș apărută în „Scânteia“, o confuzie regretabilă. O serie de poeți au confundat intimismul și individualismul cu însăși atitudinea lirică, și dacă această interpretare n'a fost totdeauna mărturisită, unii poeți au găsit totuși cu cale că e mai „bine“, mai „prudent“ să nu scrie poezie lirică. Justificarea oferită a fost că lirismul sărăcește registrul, că îngustează perspectiva. Tipicul, s'a spus, este mai anevoie de realizat în poezia lirică.

Această înțelegere greșită ar deveni primejdioasă, dacă s'ar generaliza. Din fericire, o seamă de debateri purtate în U.R.S.S. în jurul poeziei lui Maiacovski, a poeziei lirice, a poeziei de dragoste, sunt de natură să-i orienteze just și pe poeții noștri. Dacă intimismul și individualismul — manifestări ale unei ideologii străine de cea a clasei muncitoare — sărăcesc registrul poetic, acoperă perspectiva scriitorului, cantonat în țarcul măruntelor lui simțiri egoiste, lirismul nu poate fi conceput în felul acesta. Totul depinde de felul cum realizează poetul liric tipizarea, cum se pricepe să redea, și atunci când vorbește la modul liric, — esența fenomenului social. Generalizarea în materie de lirică există, și tipizarea e menită tocmai a realiza acea sinteză între personalitatea poetică și generalitatea sentimentelor exprimate. Despre dragoste de patrie, ură față de dușmani, iubire, pot vorbi M. Beniuc, Maria Banuș, V. Porumbacu și E. Frunză, fiecare după temperamentul său poetic, fiecare cu tonalitatea lui specifică. Pe toți, poporul îi va înțelege și-i va iubi, dacă sentimentele exprimate vor fi cele ale omului înaintat din țara și era noastră. Că poezia lirică nu îngustează orizontul, că nu limitează posibilitățile de exprimare ale revoluției care a cuprins atâtea sectoare din viața noastră, o dovedesc poezii ca „Lidice“ de E. Jebelleanu sau „Chemare“ de Maria Banuș. Pasiunea cutremurătoare, patetismul cuprins în aceste poezii lirice, forța tablourilor evocate transmit emoția poezilor în vibrații adânci și largi.

O altă confuzie iscată în urma discuțiilor purtate în jurul intimismului, confuzie ce

începe a se limpezi, a fost aceea că pentru evitarea intimismului e mai bine să nu cânti sentimentul naturii, al dragostei și alte sentimente general omenești, socolite „minore“.

Omul nou este, în primul rând, luptător pentru revoluția socială, constructor de viață nouă și din această însușire decurg toate transformările sufletești pe care cu bucurie și uimire le vedem desfășurându-se sub ochii noștri. Această calitate restructurează din temelii, revoluționează întreaga lui viață socială, familială, sentimentală. Condiția de luptător își pune pecetea pe toate manifestările vieții lui afective. Astfel încât omul înaintat din țara noastră este și rămâne constructor al socialismului și, prin urmare, structural deosebit de orice om al oricărei alte orânduiri sociale, în toate momentele și ipostazele vieții sale. Acesta e motivul pentru care poetul liric poate cânta revoluția, cântând elanul în muncă sau cel patriotic, dragostea pentru Uniunea Sovietică, internaționalismul proletar, dar și iubirea dintre doi îndrăgostiți, dragostea maternă sau filială, prietenia, etc. Lirica lui Maiačovski a dovedit că poți cânta revoluția vorbind despre cifrele planului, despre un vapor, un carnet de alegător, un receptor și așa mai departe. Decurând, la noi, urmând modelul lui Maiačovski, Cicerone Theodorescu, de exemplu, a îmbogățit cu adânci semnificații revoluționare o bucățiță de hârtie — dar aceea era certificatul de alegător, „proaspăt, viu, izvor de poezie“.

Tipicul în poezia lirică, dealtfel ca și în întreaga literatură, este o problemă politică. El se realizează prin crearea unui erou liric tipic. Tipicul și combativitatea în lirică nu se realizează însă, în niciun caz, fie prin evitarea temelor ce nu se pretează, după părerea unor scriitori greșit orientați, la „politizare“, fie prin aplicarea de lozinci, menite să sporească „combativitatea“ și să atenueze efectul intimist al poeziei.

Omul înaintat al unei țări care construiește socialismul, luminat de o înțelegere partinică a societății și a vieții nu se poate recunoaște într'un erou liric care, sub protecția câtorva lozinci, strecoară

prin contrabandă sentimente depășite, mic-burgheze, o viziune strâmtă și individualistă a vieții.

O inventariere a sentimentelor omului nou ar fi o încercare ridicolă și imposibilă. Pentru a cuprinde însă câteva din aspectele poeziei noastre lirice în legătură cu realizarea chipului omului înaintat, vom aminti despre câteva din sentimentele esențiale, a căror exprimare poetică alcătuiește țesătura celor mai realizate poezii lirice ce s'au scris în ultima vreme la noi.

Omul înaintat al epocii noastre își iubește patria socialistă, conștient că adevăratele sentimente patriotice nu le cunoaște decât omul unei societăți în care, prin lupta clasei muncitoare conduse de Partid, a fost desființată exploatarea, în care fericirea și bunăstarea sunt pentru cei mulți și care au fost atâta vreme oropsiți. Concluzia firească a acestui adevăr e că poezia patriotică pe care o scriu poeții noștri de azi nu are, nu poate avea nimic comun cu frazele patriotarde, cu sforăliile goale de conținut ale poetaștrilor burghezi. În schimb, ea se leagă în chip firesc de poezia exprimând sentimentele de fierbinte iubire de țară a poeților noștri din trecut. Dela autorul Scrisorii a III-a, delă marele Eminescu, poeții noștri învață cât de cald și vibrant se poate exprima dragostea de popor, cu cât patos se poate descrie lupta aceluia care-și apărau „sărăcia și nevoile și neamul“.

Dragostea de patrie se îmbină la omul nou cu dragostea pentru Partid, pentru Uniunea Sovietică. Când Beniuc scrie în „Stema țării“:

*Am cunoscut ce nu vor mai cunoaște
Acea ce în urma mea s'or naște—
Căci am trăit când se sfărmau cătușe,
Când se făceau împărății cenușă...*

el exprimă tocmai conținutul nou pe care îl capătă în vremurile noastre, sentimentul patriotic.

Acelaș elan, aceeași dragoste înflăcărată pentru Patria nouă se desprinde din poezia lui E. Frunză: „Când ramuri se apleacă“. Evocarea poetică a minunatei naturi

românești culminează firesc în sentimentul înfrățirii cu toți oamenii muncii, în explozia de entuziasm cu care se încheie poemul:

*Când ramuri s'apleacă foșnind tremurat,
Bătute de vântul nopțatic,
Își simt răsufllarea, pământ minunat,
Sărutul adânc, de jărat.*

*Știu bine că'n liniștea serii târzii,
Prietenii din țara întreagă,
Simții ca și mine ce'nseamnă să fii
Om liber în țara ta dragă.*

*Nu-i jertfă prea mare să cazi apărând
Asemenea zile-minune,
Căci nu are omul nimica mai sfânt,
Decât libertatea pe lume.*

Sentimentul patriotic e o constantă suflăscă a omului înaintat. El nu se exteriorizează prin poezii ocazionale, luând nota celui patriotism cu surle, atât de convențional și de searbăd, ci printr'o sinceritate care se exprimă uneori prin imagini deosebit de puternice. În ciulul lui Baconsky, „Poeme din Bulgaria“, legătura pe care o țese poetul între luptătorii morți la Grivița pentru independența țării și constructorii socialismului de azi, este expresia unui patriotism adânc, iar lupta pentru libertate este înfățișată ca un șuvoi care a curs neîntrerupt pe meleagurile noastre:

*Ce spune timpul? Lupta timpului
Spune că murind
Cei care luptă pentru libertate
De aceea veșnic îi purtăm în gând,
Că în clipa morții, ochiul lor străbate
Halucinant, fulgerător,
Arzând, în ceața anilor subțire.
Ascunsul, necuprinsul viitor
Când mor, îl văd cu ultima privire.*

Am citat aceste versuri, pentru că în lirica patriotică, perspectiva patriotică adesea lipită convențional, duce la poezii lipsiți de talent sau de cunoașterea vieții la șabloane dintre cele mai supărătoare, la acel idilism apoteotic, care scaldă totul într'o lumină trandafirie. Emoția patriotică nu poate fi transmisă fără această cuncaștere a vieții și e greșită concepția acelor care cred că poezia patriotică nu

necesită nici un fel de documentare, fiind îndeobște compusă din cuvinte vibrante, încurajări la luptă și un final apoteotic. Poezia patriotică necesită o adâncă cunoaștere a vieții și a oamenilor noi, pentru că astăzi, în țara noastră, un episod de muncă, un peisagiu, o scenă dintr'un cămin de copii pot alcătui sâmburele din care va crește o poezie patriotică. Dintr'un astfel de nucleu crește poezia lui Horvath Imre, „Pământ însorit“:

*Mă'mprejmuiți voi, valuri de căldură,
ca pe-un deal, ca pe o arătură
încinsă și fierbinte încă seara.
Acesta mi-e poporul, asta țara!
În sufletu-mi o văd în mii de fețe!
Iubesc poteca'ngustă prin fânețe,
izvorul care susură pe prund
și moara cu ecoul ei profund,
Câmpia însetată-acum de ploaie,
copacul ciocănit de ghionoaie,
porumbul legănat ușor de vânt
și orice floare, orice fir plâpând.*

*Femei, bărbați, mulțimea truditore,
câmeșele-asudate în spinare
și tinerii vorbind pe la ședințe
și urmele, pe mâini, de suferințe.
Mi-e dragă pacea — și cu tot poporul,
lupt pentru ea și-mi apăr viitorul;
iubesc aceste plaiuri românești,
cu soarele ce bate în ferești;
mi-s dragi și munți, și râuri, și câmpie,
acest pământ mi-e patrie și mie!*

(În românește de Ioanichie Olteanu)

Conținutul nou al sentimentului patriotic în socialism e limpede exprimat printr'o antiteză plină de forță în poezia lui Mihai Dragomir, „Scutul“. Poezia începe cu evocarea tragico-grotescă a armatei în regimurile trecute de tristă amintire:

*Ca într'un film cam tremurat și mut
parcă mă văd... așa eram odată...
Intr'o manta cârpită ca recrui
venisem să-mi fac anii de armată.*

Evocării amare îi urmează în chip de contrast micul episod cu mare semnificație. În trenul unde își deapănă poetul

tristele amintiri se află un ofițer și trei ostași. Între tablourile evocate și cele prezente e o graniță, aceea care desparte o lume de umilinți și oprinare de cea în care omul și-a câștigat adevărata demnitate. Un soldat adoarme cu capul pe umărul ofițerului. O amintire, un episod tipic, un comentariu, care vorbesc de noile relații între oameni, despre noul conținut al dragostei de patrie:

*Privesc tabloul simplu, neștiut
și, fără vorbe, le'nșeleg țaria.
Da, poți încredința acestui scut
și munca țării întregi și poezia.*

Dragostea de patrie nu este legată în inima omului nou de ura față de celelalte popoare. Dimpotrivă, strâns legată de sentimentul dragostei de patrie, este dragostea, recunoștința pentru Țara Socialismului biruitor, căreia îi datorăm libertatea, pentru omul sovietic, modelul uman către care tinde omul înaintat din țara noastră. Acest sentiment al omului nou l-au exprimat poeții noștri în nenumărate rânduri. Se poate alcătui o antologie bogată a poeziei de dragoste pentru Uniunea Sovietică și omul sovietic. Intensitatea acestui sentiment s'a exteriorizat adesea prin măturii lirice: „Cântec de dragoste pentru Stalin-grad“, și-a intitulat Neruda un poem. Nu sunt puține cântecele pasionate de dragoste adresate de poeții noștri mării noastre vecine. Acest sentiment s'a exteriorizat prin evocarea unor figuri de oameni sovietici, prin redarea unor episoade tipice pentru prietenia dintre cele două popoare. Din amintirea înduioșată a prieteniei cu un ostaș sovietic cunoscut într'un sat din țara Crișurilor, se dezvoltă poezia plină de căldură a poetului Victor Tulbure „Vișinul lui Vania“. Un ostaș sovietic ca atâția alții, cu medalii pe piept, vorbind țaranului român despre lucruri minunate, despre „o vreme care o să vină“ de omul nou, de pâine și lumină. Au trecut ani. Schimbările pe care le trăim reînvie chipul omului drag, nemăifântnit de atunci, în mintea poetului. Iar bătrânul țaran sădește, în amintirea celui care i-a vorbit despre ogoarele ce-și „dau mâna“, un vișin,

vișinul lui Vania, simbole emoționant al recunoștinței și prieteniei pentru omul sovietic.

Tot o valoare simbolică capătă în poezia lui N. Tăutu „Lecția de istorie“, prietenia dintre ostașul Vladimir Cohut și povestitorul, căruia tanchistul sovietic i-a scăpat viața cu jertfa vieții sale. Fapta eroică a lui Cohut, care odihnește în pământul țării noastre, e cântată de ciobani, iar drumul de lângă râu, pe care ostașul a apărut pentru prima oară copiilor din sat, se numește „Drumul lui Cohut“. Pe aci trec carele cu grâu ale gospodăriei și câte un tractor „trimis din Donul roditor“.

Exprimată cald și duios în episoade semnificative ca cele din poeziile amintite, dragostea pentru Țara Socialismului se exteriorizează în accente grave, patetice, grandioase.

Întreaga gamă a sentimentelor, pe care, în mod firesc, le resimte omul înaintat din țara noastră față de Uniunea Sovietică: dragoste, recunoștință, stimă, admirație, se desprinde din cele mai reușite versuri cu această temă ale poezilor noștri.

În inima omului înaintat dela noi, iubirea de țară se alătură dragostei față de fratele său în lupta pentru pace și libertate din toate țările lumii. Poezia internaționalismului proletar exprimă în accente puternice și sincere această solidaritate. Poeții noștri au fost alături de poporul coreean luptător, de clasa muncitoare, de poporul luptător din țările capitaliste, de patrioții greci și spanioli, de popoarele coloniale oprimate. Consecința firească a solidarității cu cei în luptă este ura față de cei ce primejdiesc pacea. Omul înaintat știe să iubească, el știe însă să urască violent și adânc pe acei ce se opun fericirii și libertății popoarelor. Cu urechea lipită de pământ, poeta ascultă cum vibrează pașii minerilor din țările exploatare, aude vibrația trenului pe care-l oprește cu trupul ei Ravmonde Dien din Tours („Primăvara în Crâng,“). Pentru E. Frunză, tabloul luminos al fetei dela noi Ileana, Maria, sau Ilona, care privește cu încredere, din pragul vieții, drumurile viitorului, evocă prin contrast soarta unei alte fete, tot cu gropițe în obraz, cu aceleași nădejdi tinerești în viitor, fata coreeană pe care gloanțele dușmane o seceră din viață. („Un om și un

frate sovietic“). Iar pentru V. Porumbacu, mișcărilor mlădioase ale mâinilor lui An Son-Hi, dansatoarea executând un dans popular, prevestesc dansul libertății cu care dansatoarea va întâmpina victoria păcii.

Sunt nenumărate versurile care dovedesc că exprimând cele mai puternice sentimente de dragoste și ură ale omului înaintat, poeții noștri au câștigat biruinți răsunătoare pe drumul unei lirici cetățenești de mare vibrație. Dacă n'am pomeni decât poemele lui E. Jebeleanu „Lidice“ și „Fântâna din Coreea“, „Chemarea“ Mariei Banuș, poeziile Ninei Cassian despre Macronissos și Manolis Glezos și încă afirmația noastră ar fi pe deplin justificată. Ne putem mândri că avem poeți cetățeni. În lupta popoarelor pentru pace, care antrenează astăzi toate cugetele cinstite ale globului, poeții noștri și-au spus cu greutate cuvântul. Succesele poeziei lor cunoscute și dincolo de graniță (V. Porumbacu a fost premiată cu un premiu internațional) dovedesc că apelurile lor răscolitoare au vibrat și în inimile altor popoare dornice de pace.

Și în această poezie de demascare a dușmanilor păcii, ca și în cea patriotică, trebuie evitat declarativul care deobicei intervine atunci când poetul nu trăește sincer și intens sentimentele omului nou.

A mima aceste sentimente înseamnă a scrie poezie după rețetă, rece, goală, neemoționantă. Să nu uităm că eroul operei lirice este poetul, dar și cititorul care și atribuie sentimentele exprimate, pronunță „eul“ poetului ca pe al său personal, dacă el exprimă într'adevăr „eul“ omului înaintat. Condiția acestei identificări o formează talentul poetului de a exprima, cu mijloacele poeziei, sentimente puternic resimțite. Dar nu pot emoționa versuri ca acestea, care exprimă în proză rimată, ceea ce în mod mult mai impresionant au redat raporturile diferitelor comisii cu privire la atrocitățile comise de intervenționiști în Coreea:

*El a văzut americani purtând
și capete de oameni la centură.
Copiii mici ca așchiile arzând
în câte-o groapă azvârliți cu ură.*

*El a văzut din lagăre ieșind
lungi șiruri, camioanele grăbite
ducând flăcăi — mai ieri trăind,
zâmbind,
toți morți, ciumași, cu fețe putrezite.
Dar el a mai văzut, dârji, neclintiți,
pe coreeni, ce arma'n mâini o țin
și, niciodată 'n lupte biruiți,
mêreu mai mulți la marea luptă vin.*

(M. Bonda: „Intoarcere din Coreea“)

Oricât ar încerca, cititorul nu poate desluși în versurile de mai sus o idee poetică, un nucleu emotiv, care să nască poezia. De aceea, el nu poate exprima poetului decât cel mult mulțumiri pentru anumite informații. Dar în poezie cititorul nu caută simple informații, ci imaginea vieții, așa cum o oglindește o sensibilitate de poet, freamătul realității exprimat cu glasul specific al poetului, al său și numai al său.

Omul care construiește socialismul trăește pasionant, multilateral. E firesc atunci ca iubirea s'o trăiască la fel de intens cum trăește toate evenimentele esențiale ale vieții obștești și personale. Există un element nou în dragoste, firește, fie numai pentru că în societatea socialistă dragostea triumfă. În calea sa nu mai stau prejudecăți sau constrângeri de niciun fel. Eliberându-se pe sine, poporul a eliberat și dragostea. Și în al doilea rând, pentru că un om structural deosebit de cel dinainte resimte acest sentiment esențial la alt mod decât oamenii vremurilor trecute.

Poeții noștri scriu, în sfârșit, după o lungă tăcere în acest domeniu, și poezii de dragoste. Tăcerea s'a datorat acelei regretabile confuzii dintre dragoste și intimism, acelei prejudecăți că dragostea fiind un sentiment strict personal, deci „minor“, n'are ce căuta în poezia despre omul nou. Dar, în general, poezia de dragoste care a început să se scrie, nu dă glas sentimentelor puternice ale unui om dinamic, eliberat de orice servitute, ci reia vechea tematică erotică pe care o împropătează prin elemente străine, menite să sporească „combativitatea“ versurilor. Există și poezii care vorbesc despre o nouă dragoste, dragoste bazată pe un ideal

comun, de luptă, dragoste pe care încercările grele trăite de îndrăgostiți au făcut-o mai adâncă, mai durabilă, ca de exemplu poezia Ninei Cassian „Balada femeii care și-a pierdut iubitul în războiu“.

În cele mai multe însă, nota „nouă“ e creată în mod artificial printr'o lipitură. Iată, de pildă, poezia Aurorii Cornu „Despărțire“, care are strofe frumoase și sincere. În clipa când poeta însă „actualizează“, adică în strofa finală, sinceritatea scade, versurile sunt mai puțin izbutite. Ceeace înseamnă că, dacă pentru a exprima sentimentul de dragoste, poeta a găsit cuvinte și imagini mișcătoare, elanul patriotic care o face să nu resimtă ca dureroasă despărțirea de iubitul care pleacă la oaste, s'a exteriorizat în mod mai puțin fericit și spontan. Noul în dragoste nu se realizează aplicând elemente exterioare, ci cântând sentimentul unui om nou. Unele din poeziile de dragoste care se scriu astăzi la noi sunt plăcute, dar lipsite de adâncime. În ele predomină idila. Mă refer la poezia Veronicăi Porumbacu „Idilă“, la aceea a lui N. Tăutu „Vilegiatură“ și altele. Nu se vorbește despre o dragoste puternică, pasionată, în poezia noastră de dragoste. Se potrivește acestor poezii caracterizarea pe care Olga Bergholz a dat-o unor poezii, probabil similare, apărute în U.R.S.S.: „Acolo unde ar trebui să fie suferință, e doar o mică neplăcere, în loc de optimism este bună dispoziție și totdeauna echilibru“. Oare a murit dragostea puternică și pasionată? S'ar putea ca această atmosferă călduță și dulceagă să fie legată de prejudecata, pe care o nutresc probabil poezii noștri, că în regim socialist nu poți resimți suferință, nici chiar din pricina unei iubiri neîmpărtaşite. Și atunci, în proză ca și în poezie, dragostea se termină aproape invariabil, convențional și fericit. Citez din nou cuvintele Olgăi Bergholz, care vorbește despre acei „critici fățarnici care țipă... despre pesimism și decădere dacă descoperă în poezie un sbucium sau, doamne ferește, tristețea poetului, să spunem la despărțirea de iubită și dacă această tristețe nu a fost imediat echilibrată de un alt eveniment mai vesel, să spunem de faptul că iubitul părăsit a depășit planul de strângere a recoltei“.

Marii poeți sovietici nu au înțeles lucrurile așa. În poezia „Mesteacănul“ de Isacovschi, se vorbește despre o întâlnire care n'a avut loc, despre o carte care a început a fi citită de doi îndrăgostiți și care n'a fost terminată niciodată. Iar în poemul „În ceasul cumplit“, Dolmatovschi ne prezintă o fată de care sunt îndrăgostiți doi bărbați, dintre care până la urmă, firește, unul rămâne desamăgit. Un alt obicei al poezilor noștri este să sugereze în poezia lor de dragoste matrimoniul. Această sugestie se face în diferite chipuri, prin aluzia la „firul de păr alb, poznaș“ (E. Frunză), prin descrierea unui leagăn care stă în colțul odăii sau prin imaginea foarte tocită a drumului parcurs împreună. Firește, căsătoria e o etapă în desfășurarea unei iubiri și ea poate genera poezia, dar introducerea neapărată a acestui element, pentru ca legătura să fie absolut legalizată, e uneori mecanică.

Îndrăgostiții din poeziile noastre de dragoste se iubesc de obicei pentru că sunt frunțiși în producție și lucrează bine, și cam la atâta se reduce cunoștința noastră despre ei. Ei sunt, de aceea, niște abstracțiuni. Așa se întâmplă în poezia Veronicăi Porumbacu „Cântec de spus cu armonica“. Calitatea de a munci bine e un element prețios, esențial, dar în afară de aceasta cititorul simte nevoia să afle unele amănunte în plus despre chipul, firea, purtările îndrăgostiților. Dragostea are rădăcini mai subtile. Belinschi spunea, pe drept cuvânt: „Inima își are, e un lucru știut, legile ei, din care s'ar putea constitui cu ușurință un codice complex și sistematic. Afinitatea naturală, simpatia sufletească, convingerile comune pot și chiar trebuie să joace un mare rol în dragostea ce se înfiripă între ființe raționale; cel care neagă însă în iubire elementul spontan, pasiunea instinctivă, involuntară, capriciul inimii... nu înțelege ce este iubirea... Elementul spontan este implicat în iubirea cea mai rațională, dat fiind că dintre câteva ființe deopotrivă de vrednice de a fi iubite nu este aleasă decât una, iar aceasta se bizuie pe imboldul involuntar al inimii“.

Concluzia firească a celor spuse mai sus ar fi că pot exista poezii de dragoste care

totuși să cânte omul nou, cu condiția ca noul să fie organic încorporat în poezie și nu adăogat în urmă sub formă de condiment. Pentru a arăta că în poezia de dragoste pe care o scrie e vorba de oameni noi, nu e nevoie de sugestia drapelului, pe care o folosește de pildă E. Frunză. Despre toate sentimentele etern umane se pot scrie poezii, dând viață chipului omului înaintat. Și, pentru a fi mai clar, vom spune exagerând, că dacă V. Hugo a scris „Arta de a fi bunici”, un poet de azi cunoscând omul nou, fiind el însuși un om nou, poate scrie despre sentimentele unui bunici de tip nou.

Un alt sentiment firesc al omului trăind cu plenitudine sentimentele cele mai frumoase, este acela al naturii, sentiment care deasemenea a avut parte de o soartă vitregă în poezia noastră lirică. E îmbucurător că în poezii ca aceea a lui E. Frunză, „Când ramuri se apleacă”, descrierea poetică a unei naturi minunate precede exprimarea sentimentului patriotic, firesc născut în fața tabloului frumuseților Patriei. Poeți ca M. Beniuc, Mihai Dragomir și alții au dat poezii ale naturii („Seara cade”, „Linște de amiază”, „Câmp românesc”) de o pătrunzătoare frumusețe, în mod firesc însufletind iubirea de țară. Natura descrisă de ei nu mai e natura loc de refugiu a romanticilor evazionști sau a decadentilor, nici prezența implacabilă și rece din A. de Vigny sau din poezia parnasienilor, ci o natură vorbind sufletului iubitor de patrie, o natură pe care munca creatoare a omului nou și-a pus sau își va pune pecetea. Semnalăm însă un pericol: acela al folosirii naturii exclusiv ca recuzită de simboluri. Firește, Mihai Beniuc știe să extragă un simbol nou din natură, iar când Mihai Dragomir evocă peisagiul stătut al bălții în care va năvăli energia transformatoare a omului, balta capătă valoarea simbolică a țării, vreme de veacuri cufundată în stagnare. Dar există o poezie pentru care urcuș, povârniș înseamnă invariabil progres, culme-biruință, orizont-viitor, etc. O astfel de folosire a elementelor naturii în poezie duce la formalism, verbalism găunos, artificialitate.

Luptător și patriot, trăind cu intensitate manifestările vieții afective, omul

nou nu e mai sărac pe tărâmul vieții intelectuale. O realitate atât de clocotitoare, conflicte atât de puternice stârnesc în mod firesc gânduri adânci, reflexii răscolitoare. Trebuie să recunoaștem că viața intelectuală a eroului liric, pe care o creiază poezii noștri, e în general săracă, că eroul nostru liric, dacă simte adeseori puternic, gândește foarte puțin și superficial. Să ne gândim puțin la eroul liric al lui Eminescu. Ce problematică bogată îi atribuie poetul, câte gânduri îl frământă despre viață, om, societate! Și, dacă astăzi ideologia clasei muncitoare găsește răspuns la cele mai multe din gândurile și problemele cărora eroul eminescian nu le putea răspunde, înseamnă asta că poezii se pot dispensa de a-l arăta pe omul înaintat punându-și marile întrebări? Hotărît, trebuie să ridicăm nivelul intelectual al eroului nostru liric, altfel el va arăta ca o fantomă străvezie, ca un specimen neevoluat față de ceea ce reprezintă omul constructor al socialismului.

Am pomenit în cele spuse câteva din sentimentele esențiale pe care poetul liric, cântându-le, păstrându-și specificul său individual, crează pe omul înaintat, tipic pentru țara noastră. Există un sentiment cu deosebire puternic și care se împletește strâns cu toate cele amintite mai sus. Dragostea pentru Partid, sentiment major în conștiința omului ce construiește socialismul.

Spiritul de partid în poezie se exprimă în chipuri felurite. Am pomenit, vorbind despre poezia epică, de portretul omului de partid și unele probleme legate de realizarea lui. Pe plan liric vorbind, Maivcovschi n'a fost singurul care a cântat în accente pasionate și tumultuoase partidul eliberator. După el, în Uniunea Sovietică, în toate țările eliberate, în țările capitaliste chiar, poeți militanți și-au cântat dragostea, recunoștința, speranța legată de drumul Partidului. Și la noi s'au scris poezii nenumărate de dragoste și recunoștință pentru Partid (Dan Deșliu, Gavril Mihai). Trebuie să recunoaștem datoria tinerilor poeți față de marele înaintaș în domeniul liric cântând partidul, față de poetul A. Toma. Dacă am reduce însă spiritul de Partid în lirică la poeziile care

cântă în mod special Partidul, am limita fără îndoială problema spiritului de partid. Spiritul de partid imprimă poetului liric o perspectivă, un unghi de vedere, care determină o nouă valorificare a tuturor sentimentelor, a tuturor experiențelor de viață. În orice fel de poezie, un astfel de poet rămâne poet militant, pătruns de spirit de partid și numai atunci va izbuti să redea întreaga bogăție a vieții pe care o trăim și a sufletului omului nou.

Cum altfel decât prin spiritul de partid putem explica acea lirică a viitorului, care se desvoltă astăzi și la noi. Să întrevezi viitorul nu înseamnă să țeși vise azurii desprinse de viață, ci pe baza cunoașterii legilor de dezvoltare a istoriei, să te avânți în viitor. E visul creator, pe care îl făuresc partorgul lui Gribaciov. Sahia din poemul lui E. Jebeleanu și atâția alți eroi. Ajunge să ne gândim la mulțimea poeziilor sugerate de transformările viitoare care vor avea loc în țara noastră, pentru a ne da seama cât de puternic legată de atașamentul față de partid este această includere a dimensiunii viitorului în realitatea vieții.

În legătură cu aceste poezii izvorâte dintr-un sentiment puternic de participare la opera constructivă, aș vrea totuși să semnaliez că fantezia creatoare a poetilor, imaginația lor e adesea înfrântă tocmai de insuficienta cunoaștere a realităților concrete.

Necunoașterea vieții dă naștere la scheme și șabloane, chiar când vorbim despre un domeniu aparent atât de neprecis ca viitorul.

Viitorul este investit pentru omul socialist cu toate însușirile preciziei, iar

evocarea lui cere poetului cunoașterea realității, tendințelor ei de desfășurare.

Realitatea construirii socialismului imprimă vieții un ritm dinamic, e o realitate de mari realizări și transformări, puternice ciocniri și lupte. Ea nu te lasă să obosești, să încetinești mersul, să îmbătrânești. Omul socialismului muncește îndârjit, luptă și se încordează; el nu are răgazul să îmbătrânească sufletește. „Aveam la treizeci tâmpla ninsă, dar tineri suntem la șizeci!“ — a spus poetul sovietic Scipaciov. Sentimentul acesta al tinereții sau al întineririi, specific constructorilor socialismului, îl încearcă și poeții noștri. Ei înțeleg din ce în ce mai limpede că pentru a cânta pe omul înaintat al zilelor noastre, cu dorul lui de creație, dragostea lui de Patrie și Partid, sentimentele lui puternice și pasionate trebuesc alte cântece, o nouă lirică. A exprimat acest sentiment în chip emoționant M. Beniuc într-o poezie. Îndemn nimerit pentru a încheia cele spuse până acum:

*Iar câteodată poate că-mi aduc aminte
De jalea veche 'n cântece, aminte.
Și-mi vine greu și nu știu încotro s'apuc
Ci mă întreb dacă mai pot 'nainte.*

*Dar coruri noi răsună 'n țara nouă,
Pădurea crește tânără și deasă,
Și din țărâna proaspătă și grasă
Se 'nalță holde 'n rouă.*

*Și-atunci când pretutindeni e putere
Voi nu cunoașteți cântul ce se cere
Nu clopote bătute 'n dungă,
Ci cântec de îndemn la muncă!*

NOTE ȘI RECENZII

O POEZIE REUȘITĂ PENTRU FESTIVAL

Printre poeziile tinerilor noștri poeți care au salutat Festivalul dela București, poezia lui Dragoș Vicol „Iți dăruiesc un fluer încrustat”, publicată în numărul din 27 Iunie 1953 al „Scânteii Tineretului” și în „Viața Românească” Nr. 7/1953, este de bună seamă una din cele mai izbutite. Autorul ei tratează tema într'un chip original, propriu, iar ideea poetică pe care o conține îi dă o deosebită valoare, demonstrând că poezia închinată unui eveniment „ocazional” poate fi o poezie durabilă.

Imaginând o discuție a unui tânăr român cu un oaspe venit la Festival, românul îi povestește ce dar vrea să ofere oaspei său, ca semn al prieteniei și al păcii. Până aici nimic neobișnuit. Însă darul pe care tânărul român vrea să-l facă oaspei venit la Festival în țara sa, nu este un obiect oarecare: este un fluer încrustat. Autorul a ales din mulțimea de obiecte, pe care ar fi putut să le dăruiască, unul singur — un fluer — cuprinzând o notă din specificul țării sale, căci cu fluerul și-a doinit poporul nostru jalea și dorurile, și fluerul l-a însoțit tot timpul în clipe de durere, de luptă sau de bucurie. Este un pretext bine ales, cu ajutorul căruia poetul urmărește de fapt să evoce clipele din istoria trecută și prezentă a poporului său. Arătând cum s'a născut fluerul dintr'o creangă de pădure, și cum anume el a însoțit mereu pe omul din popor, tânărul român povestește despre poporul nostru — împilat și asuprit în trecut, — dar a cărui viață s'a schimbat astăzi din temelii. Poezia începe pe un ton calm de basm, care ne pregătește

să urmărim cu atenție și interes cele povestite:

A fost cândva o creangă 'ntr'o pădure;
cântau spre seară paseri mici pe ea,
o legăna străvechiul vânt, ușure,
și creanga ca o inimă ofta...

Încă din prima strofă, folosind o personificare, poetul ne face să cunoaștem un sentiment apăsător de jale, de durere care domnește în natură, sentiment care se exteriorizează — așa cum vom afla în strofa a doua — la fel ca și la omul care trăiește în mijlocul ei, prin „doiniri adânci”. În aceeași strofă ne este sugerată ideea exploatării, a asupririi la care era supus omul, prietenul nedespărțit al naturii:

Doiniri adânci creșteau din svon de
frunză
călătorind pe drumuri, pe potici,
doinirii noastre 'n clocot să-i răspunză
și să ne-aline urmele de bici...

În această strofă plină de conținut, poetul redă corespondența perfectă dintre omul și natura patriei noastre.

În strofa a treia, acest sentiment de jale, de apăsare — care arată de fapt participarea naturii la suferințele omului împilat — se intensifică. Durerea trece dela codru — ale cărui frunze o freamătă — la restul naturii, se împrăstie pe drumuri, pe „potici” — și este transmisă munților bătrâni, cuprinzând astfel întregul peisaj al Patriei. Poetul a realizat aici o izbutită gradație a emoției și a imaginii, care captivează și convinge pe cititor, pregătindu-l totodată pentru accente și mai puternice. Păcat însă că deodată — ca într'o melodie în care după un pasaj expresiv, armonios, ar urma o disonanță supărătoare, — vin două

versuri care nu mai sunt la înălțimea așteptată și care exprimă ceva confuz:

Noi coboram spre-orășe, pentru viață
însăpământând stăpânii nemiloși...

Dacă poetul a intenționat să redea procesul de creștere a rândurilor proletariatului prin proletarizarea masselor de țărani exploatați și ura claselor dominante împotriva acestora, intenția sa a rămas numai la acest stadiu: de intenție. Versurile acestea nu emoționează, pentru că nu e clară imaginea. Versurile care urmează reiau ideea — e drept, la un nivel mai scăzut decât în primele strofe, mai rece și mai în treacăt — vorbind despre viața nouă, a naturii, despre viața nouă pe care o duc azi oamenii din țara noastră. Și în povestirea despre prezent, fluierul îl însoțește pe omul nostru din popor — dar cântecul pe care el îl cântă acum e vesel și plin de viață (așa cum ar fi fost bine să fie în această parte a poeziei toate versurile lui Dragoș Vicol).

Intenția tânărului român de a-i face prietenului din altă țară, acest dar simplu la vedere, dar bogat în semnificație, se află cuprinsă în această parte a doua a poeziei. Faptul că ideea poetică nu este enunțată din primele versuri ci este desvăluită pe încetul, urmând o anumită gradată, arată îndemânarea poetului nostru în ceace privește compoziția acestei poezii. Iar folosirea dialogului imaginar între cei doi tineri, a vorbirii indirecte, înviorează poezia, ajutând poetului să-i dea un ton variat, să facă o bună trecere de la evocarea trecutului la cântarea prezentului. Imaginea frumoasă de ansamblu din poezia „Îți dăruiesc un fluier încrustat” este firească și armonios complectată de isbulite comparații și metafore, cum e aceea a doinei care „călătorește pe drumuri și pe potoci”, sau imaginea munților cu priviri înnegurate de supărare.

Poezia lui Dragoș Vicol este astfel nu numai una dintre primele — din punct de vedere cronologic — scrise în întâmpinarea Festivalului, dar și una dintre cele mai realizate artistic.

T. B.

★

O FABULĂ CARE NU E FABULĂ

De curând, pegasul poezilor s'a îndreptat spre o specie literară puțin folosită în literatura noastră, deși datează de secole în scrierile unor vestiți povestitori: fabula.

Astfel au apărut fabulele „Critica de jos” și „Rândunelul inovator” de Nina Cassian, „Critica măgarului” de V. Nicorovici și altele.

Obiectul analizei noastre îl formează fabula lui V. Nicorovici „Critica măgarului”.

Poetul Nicorovici își propune să folosească procedeul metamorfozării oamenilor în animale, pentru a satiriza felul cum într-o întreprindere critica este folosită ca mijloc de lingușire a șefului și de condamnare a celor nevinovați.

Intenția este lăudabilă. Fabula, vechi instrument de demascare și de luptă, poate fi folosită cu succes în biciuirea necruțătoare a fenomenelor negative din realitatea noastră.

Dar trebuie spus cu părere de rău că încălcând legile proprii speciei, „Critica măgarului” poartă în mod ilegal denumirea de fabulă.

O caracteristică de bază a fabulei stă în faptul că deși îndărătul animalelor întrevădem ușor oamenii și moravurile lor, totuși acțiunea se desfășoară conform comportării specifice fiecărui animal.

Câteva exemple: ca să arate cum „erau ocrotiți” asupra în imperiul țarist, Crâlov a reluat povestea lupului numit prin lege „păzitor” al oilor. Legea însăși e exprimată prin posibilitățile de acțiune ale celor două spețe de animale:

De s'ar simți ceva, din când în când,
Că lupii vin cu gânduri rele,
Să îi înșefce oile, de piolc,
De pielea ceții și târiș să-i ducă
La judecată 'n codru, cum apucă
Într'un desiș, cel mai învecinat^{*)}

Ironia e evidentă. Legea e formală. Care oaiie ar putea târi un lup la judecată? De aci și morala:

E o lege cugetată cumpătat,
Numai că, iată, vezi și dumneata,

^{*)} În traducerea lui Tudor Arghezi.

Deși s'a spus că nu mai merge-așa,
Să-și facă lupul tot de cap,
Tot el rămâne gâde și casap

— morală care iese firesc din desfășurarea unei acțiuni posibile.

În „Ogarul și iepurele“, Alexandrescu pornește dela aceeași idee — a dreptului formal, în statul burghez — recunoscut prin legi dar imposibil de aplicat în fapt. Ogarul trage la răspundere un iepure, fiindcă acesta l-ar fi făcut să-și scoată sufletul fugind după el la vânătoare. Judecătorul, un copoi, invocă paragraful 6 al unei legi care prevede pentru iepuri dreptul de a lupta, dar nu și cel de a fugi. În consecință... condamnă iepurele că nu s'a luptat cu ogarul, ca și cum lupta însăși nu ar fi însemnat pieirea tot atât de sigură.

În ambele exemple, morală vizibilă a fabulei se trage dintr'o acțiune verosimilă pentru lumea viețuitoarelor fără grai. Așa trebuie să se întâmple. În fabulă animalul trebuie să aibă acele însușiri cu care a fost înzestrat dela natură: și în viața de toate zilele, ogarul fugărește iepurele; lupul, prin natura lui, nu poate fi paznic la oile pe care vrea să le mănânce. În aceste fabule, asupritorii sunt reprezentați ca animale sălbatice: leu, lup, etc; lingușitorii, unelte directe și profitoare, sunt de obicei vulpile. La Crâlov, în „Vulpea arhitect“, vulpea primește la un moment dat însărcinarea să construiască un coteț al găinilor, pe care-l face anume ca să aibă pe unde intra. Abuzurile ei rămân nepedepsite. Dar ca să arate dovada comiterii furtului și a crimei, Crâlov folosește imagini luate tot din universul animalelor (i se mai vede pușorul pe botișor). Ursul Mișca, păzitor de stupi — tot atât de leal cum era lupul păzitor — primește pentru aceeași crimă sentința: să hiberneze, ca de obicei, în vizuină!

Firesc, există acțiuni caracteristice oamnelor, pe care nu le-ar putea săvârși animalele. Atunci când fabula se referă la ele, fabulistul părește fauna. Peretta lui La Fontaine, ducând o oală cu lapte la târg, își face planuri uriașe cu privire la întrebuintărea câștigului. Dar sparge oala înaintea de a o vinde. Îndărătul ca și în fața oracolului mincinos al lui Crâlov, stau oameni. Doctorul șarlatan, care-i fură bolnavului miop

al lui Alexandrescu rând pe rând toate lucrurile scumpe din casă, personifică pe acei „patrioși politici“, care profită de „simplitatea populară“. Deci, atunci când acțiunile din care se desprinde tâlcul nu sunt pe linia dezvoltării firești a animalelor, nici fabulistul nu-și îmbracă eroii în piei străine. Țăranii sunt țărani, Peretta — e o jună lăptăreasă, șarlatanul — un șarlatan sadea, etc.

Ori, tocmai aici e confuzia care stă la baza concepției lui Vasile Nicorovici. Măgarul său nu are nimic din obișnuitele attribute... măgărești. Nici prostie, nici încăpățănare, nici răgete, nu trage după sine vreo căruță, nu e încălecat de nimeni ci.... risipește combustibil, descoperă elemente dușmănoase și privește spre leu, speriat... „ca un struț“ (grozavă și sugestivă asemănare!). În schimb, autorul găsește țapul ispășitor al neîndeplinirii planului: țapul e în fabula lui Nicorovici... iepurele, care iarăși nici nu e fricos, nici n'o rupe la fugă, viciul său principal fiind nedisciplina:

„Nedisciplina e principalul său viciu.
„Intârzie lunar de două ori la serviciu.
„Risipa lui ne duce de-adreptul la groapă
„Căci uită uneori deschis robinetul de apă.
„Iar în alte dăți bunăoară, lasă pe masă
dopul din călimară
„De se evaporă în trei zile cerneala“.

Iar leul însuși nu e nici lacom nici nedrept, nici sălbatec, ci face doar o strămbătură. De fapt avem deaface cu un director incapabil și cu un subaltern șiret care aruncă vina asupra acarului Păun. E o situație posibilă, împotriva căreia luptăm ferm și pe calea scrisului. N'avem deci nimica împotriva încercării autorului fabulei de a satiriza această stare de lucruri.

Dar dece Nicorovici a simțit nevoia transformării în animale a personajelor sale, care puteau foarte bine figura ca director și subaltern?

Când copiii joacă la școală scenele din pădure, măștile sunt mai reușite. Iepurașul are urechi lungi și mustăți lungi, leul — coamă, etc. Doar piciorușele și vocea îi trădează că sunt copii care se joacă de-a animalele. În fabule însă măgarul trebuie să fie

atât de... măgar, încât oricâte căciuli i s'ar pune în acțiune, urechile lungi să treacă prin căciulă. La Vasile Nicorovici se întâmplă invers: oricât de lungi ar fi urechile lipite de autor personajului său, cititorul nu-i vede decât căciula. Cu alte cuvinte, animalele nu sunt nici măcar pretexte, ci eroii poartă doar o firmă arbitrară atârnată de gât: leu, măgar, etc. La ce bun?

V. P.

★

RĂSFOND REVISTA „ALBINA“

Rubrica literară publicată în „Albina“ este încă tratată în mod nejust de critica literară și de scriitori, ca un sector tolerat, periferic, al literaturii noastre. Față de materialele publicate aici, exigențele noastre nu trebuie să fie scăzute. Dar nici exigența redactorilor respectivei rubrici nu trebuie cătuși de puțin să fie mai scăzută decât a redactorilor dela oricare editură sau publicație periodică de literatură. Trebuie să spunem hotărât că literatura noastră nu cunoaște norme speciale pentru redactorii „Albinei“; în consecință, este cu desăvârșire inadmisibilă tolerarea unor lipsuri serioase în acest sector care are dreptul de a face parte integrantă din literatura noastră, cu atât mai mult cu cât revista se adresează direct unor mase largi de cititori în rândul cărora se bucură de o întinsă răspândire.

În afara foarte rarelor materiale valoroase și a numeroaselor scrieri cenușii, (deși scurte ca întindere!), „Albina“ publică destule materiale în care este denaturată lupta de clasă, care dau o imagine falsă a conținutului principal al procesului istoric pe care îl străbatem.

„Chiaburului — ni se spune într'o schiță — nu-i prea venea la socoteală“ să dea cota. În consecință, chiaburul respectiv este prezentat stând la îndoială și, ca un nou Hamlet, se sbuciumă: „să dau, să nu dau“. Meditațiile sale profunde sunt întrerupte de nevastă-sa care deretică prin casă: „Ce tot mormăi acolo?“ — îl întreabă ea pentru a declanșa un dialog (așa de necesar unei bucăți educative). Chiaburul i se vaită că stă „c'un picior în groapă“ (dealtfel numele său este chiar Groapă!). Nevasta îi sugerează, bineînțeles, să ascundă grăul. Altfel, lupta

de clasă nu s'ar fi ascuțit, ceea ce ar fi fost grav! „Că bine zici, femeie!“ rânji chiaburul „mai înșeninat“. Desigur, lucrurile nu puteau să se termine aici. Fără nici o explicație, la poartă bat mai mulți tovarăși dela Sfatul Popular cărora, cităm: „un mijlocăș le adusese la cunoștință fapta mârșavă a chiaburului“. Bineînțeles, toate merg ca pe roate: tovarășii „se duseră direct la locul cu pricina“. Chiaburul bolborosește ceva, dar țărani sunt „neînduplecați“ și îl cheamă la miliție. „Văleu“, se tângui chiaburul. — „Nu se poate s'o lăsați până mâine?“. Dece pune chiaburul această întrebare? își va zice cititorul. El pune această întrebare stupidă pentru a prileji partea cea mai frumoasă, cea mai interesantă, mai atractivă a operei în discuție. E vorba de nelipsita codiță didactică — morala pe care o rostește unul din eroi, morală de dragul căreia se pare că autorul a și scris opera morală scurtă, însă plină de un savuros farmec: „Nu lăsa pe mâine, ce poți face azi“. Și mai ales e și un argument tăios împotriva celor ce ar pretinde că la „Albina“ lipsește spiritul popular. Dealtfel, aceasta nu e unica formă de manifestare a „spiritului popular“, în afară de faptul că personajii nu vorbesc ci „grăiesc“ — așa cum le șade bine unor „țărani“!

★

„Albina“ dă adesea prin materialul său literar imagini idilice și ca atare denaturate ale satului nostru de azi. Procesul de trecere a țărânimii muncitoare la forme de viață superioare, socialiste, este, în aceste lucrări, înfățișat trandafiriu, în mod idilic, într'o atmosferă de continuă paradă, fără conflicte ascuțite — adică nu așa cum se petrece în realitate. Pentru „transformarea“ conștiinței maseilor de bază ale țărânimii, este utilizat în mod frecvent un clișeu banal, plat, nerealist în ultimă instanță. Iată un exemplu: ercul, țaran muncitor, participă la o adunare în care conferențiază un agronom dela oraș — și rostește obișnuita plângere, exasperant de tocită: „Eu unul, nu prea sunt dumirit“. Ascultând plângerea, agronomul ia atitudine și pronunță un tradițional și foarte eficace discurs, foarte asemănător prin „părțile esențiale“ cu

cele din prelegerile semănătoriştilor. („Ştiinţa nu bate pasul pe loc, ci merge înainte“ etc.) La o asemenea propoziţie, ţăranul muncitor, fire impresionabilă, nu se mai poate împotrivi: bineînţeles „pricepe“, „pleacă ruşinat capul“, „îşi dă seama că mai avea multe de învăţat“ (!!!) şi „un zâmbet îi luminează faţa“ (!)▼

Ţăranul respectiv, proaspăt luminat de convingătorul discurs al conferenţiarului „pricepe“, în sfârşit, cum devine cazul cu chiaburii, totul îi apare acum limpede ca lacrima: „Tii, acu' vin eu d'acasă, de ce-mi tot dă târcoale“, etc. După care urmează nelipsita morală din final: „Să nu-i credeţi pe chiaburi, fraţilor!“ (V. Dobrescu: „Marin Afanei n'a venit prea târziu“) Aceleaşi şi aceleaşi declaraţii despre muncitorul care „le scormoneşte adânc inimile“ şi despre ţăranii muncitori care „încep să vadă lucrurile cu alţi ochi“!

Alte lucrări din „Albina“ vădesc deosebitul talent al autorilor de a simplifica ceea ce altora le pare dificil şi complicat.

Iată cum se pretece procesul de colectivizare sau mai bine zis cum oglindeşte acest proces A. Vasilescu în schiţa sa „Întovărăşii dela Găneşti“. Observând că lucrurile nu merg bine, secretarul organizaţiei de partid Ion Pătraşcu „îşi adună gândurile“ şi „grăieşte“ către oameni, astfel: „Măi Nicolaie, Ilie, Dumitre şi toţi care suntem aici, eu zic că treaba asta cu întovărăşirea e un lucru tare bun“. Acuma, se înţelege dela sine că vorbele secretarului se dovedesc a fi înzestrate cu o apreciabilă doză de miraculos, în consecinţă ele „au prins rădăcini în gândurile celor de faţă“ şi — cum era de aşteptat — ţăranul mijlocas „dă la o parte fărâma de îndoială“ şi lucrurile se îndreaptă pe calea cea bună. În concepţia autorului, transformarea ţăranului mijlocas cunoaşte următoarele etape: a) la început, „femeia nu s'a arătat prea bucuroasă“; b) până într'o zi (şi aici autorul află minunatul prilej de a plasa un proverb: „nu aduce anul ce aduce ceasul“) când soţii mijlocaşi se duc la târg după treburi şi — spre bunul mers al conflictului — se întâlnesc cu „unul Ciurea“ colectivist, şi, bineînţeles „iscodirile se pornesc lanţ“ colectivistul „le grăi convingător“, iar femeii — cum e recomandabil să se întâmple

într'o schiţă onestă, c) „îi venură în minte amintirile grele ale multilor ani din trecut“; d) şi întovărăşirea se face şi bineînţeles „comuniştii au stat mereu printre oameni“ — ceea ce e just, dar nu s'a văzut deloc în schiţă!

Poezia „Albinei“ se ia adesea la întrecere cu proza în ce priveşte plătitudinea şi — trebuie să recunoaştem în mod nepărtinitor — i-o ia înainte. Procesul întovărăşirii se oglindeşte astfel prin mijloace „specifice“ poeziei:

Asta-i întovărăşirea
Strigă Puiu avântat!

Iată, în sfârşit, şi nişte versuri semnate de Florian Saioac şi oferite mărinos poporului (care a creat acea minune a artei care se cheamă „Miorita“):

Iar pruncul ce-o lua'ntrupare
Din zori în veacul stalinist
Va creşte luminos şi mare
Ca soarele socialist.

Astfel de lucrări literare sunt oferite poporului nostru ca arme de luptă. Sunt subapreciate şi dispreţuite astfel puterea de înţelegere şi nivelul politic al masselor; este oferită o imagine falsă a vieţii; sunt abandonate în fapt, cele mai bune tradiţii ale artei populare; se consideră ca fiind pe gustul şi pe potriva ţărănimii muncitoare tot ce e simplist şi neartistic.

Răsfoind paginile „Albinei“ ne-am amintit despre un orăşel — descris de Alexandru Ostrovski în comediile sale — care se ţine cu totul departe de evenimentele lumii şi duce o existenţă senină, liniştită. Câteodată, vag de tot, auzeau şi locuitorii acestui fericit orăşel cum că — de pildă — Napoleon ar fi ridicat oaste; şvonurile erau ascultate cu oarecare curiozitate, oamenii se minunau de câte se mai întâmplă în lume şi se duceau să mai îmbrace câte ceva. Trebuie să admitem că e impresionant. Aceeaşi privelişte, plină de prospeţime patriarhală, ne întâmpină şi din tablourile pe care ni le dau multe materiale din „Albina“. Şi aici, câteodată, vag de tot, răzbat unele şvonuri curioase, despre greutăţi, lipsuri, lupte, fapte de eroism în muncă... despre

necesitatea unei oarecari sporiri continui a exigenței, despre o campanie împotriva lucrărilor literare scrise de mântuială. Multe ciudățenii se mai petrec în lume — cugetă câte un autor care publică la „Albina“. Și se duce — nu să îmbuce câte ceva, ca pașnicii locuitori ai orașelului lui Ostrovski — aceasta încă ar mai fi fost spre folosul lor și al celor care nu i-ar fi citit! — ci se duc să mai scrie câte ceva, să zicem o schiță, un reportaj sau o poezie. Și scriu, nu despre siesta liniștită în patul strămoșesc a cutărui ghiftuit, ori măcar despre pocăința lui Henric la Canossa, ci scriu tocmai despre luptă, despre eroism. Iar redactorii acceptă și publică astfel de scrieri, și atunci e firesc să repete la nefârșit aceleași formule, aceleași șabloane, pe același ton — aceleași „văicăreli“ ale chiaburilor, aceleași dumi-riri și luminări în urma câte unui discurs de două fraze, aceeași morală agasantă dela coadă.

Această stare de lucruri trebuie curmată. Un rol de seamă trebuie să-l joace aici scriitorii noștri care trebuie să acorde mai multă atenție și ajutor unei publicații destinate unor masse atât de largi.

Lucian Raicu

BASSARABESCU, VALOROS AUTOR DE SCHIȚE *)

Nu sunt numeroși scriitorii care în epoca molimei decadentismului dintre cele două războaie să se fi consacrat genului scurt.

Alături de V. Demetrius, I. C. Vissarion, Al. Cazaban, N. Dunăreanu, cu care se înrudește, — dar cu o puternică notă personală — îl aflăm pe I. A. Bassarabescu, autorul mai multor volume de schițe și nuvele („Vulturii“, „Un dor împlinit“, „Un om în toată firea“, etc.)

Tradiția genului scurt fusese strălucit reprezentată și dusă la o treaptă foarte înaltă de Caragiale, dela care Bassarabescu învață mult în ce privește meșteșugul, tehnica construcției, și în general arta surprinderii eroilor în situații tipice. Cât

privește pe marii maestri ai schiței din literatura universală, cum ar fi Maupassant și Cehov, dela aceștia Bassarabescu a învățat să aleagă detaliul semnificativ realist dotat cu puternică forță de sugerare, atitudinea, gestul, faptul mărunț care cuprinde un mare adevăr de viață. În activitatea sa întinsă pe mai mult de o jumătate de veac, I. A. Bassarabescu reușește să creeze numeroase schițe și nuvele, unele din ele fiind adevărate modele ale genului („Pe drezină“, „Vulturii“).

Oamenii de care s'a preocupat Bassarabescu aparțin în cea mai mare parte micii burghezii, pătură socială oscilând între îmbogățire și proletarizare. Psihologia ei specifică, ștearsă, lipsită de entuziasm, desvoltându-se într'un cerc închis, provine din însăși situația încurcată pe care o deține ea în orânduirea burgheză. Supuși unor tendințe contradictorii, micii burghezi sunt, în general, fie oameni înfrânți, umiliți de societate, ale căror sentimente și aspirații au fost înăbușite de capitalism, fie niște inși meschini, abia scăpați de nesiguranța zilei de mâine, în veșnică goană după îmbogățire. Feroii schițelor lui Bassarabescu, — mici funcționari poștali, impiegați cefe-riști, profesori pensionari, ofițeri, avocați, fete bătrâne, candidați la însurătoare, — se sbat între aceste două bariere ale vieții: existență mediocră și parvenire.

Pentru domnul Tase Moinea („Spre Slătina“), om cu tabieturi, a cărui viață tihnită de profesor „n'a știut altă cale decât străzile dela gimnaziu acasă și de acasă la gimnaziu; iar de cincisprezece ani, decând e pensionar, doar drumul până 'n piață...“ — plecarea cu trenul la Pitești e un eveniment de o extraordinară însemnătate, care zdruncină mersul normal al zilelor pensionarului și ale soției sale. Psihologia acestor oameni anchilozăți în fotelurile și la cafelele lor servite la ore fixe, s'a redus la un minimum de emoții: „Două lucruri îl făceau pe dl. Tase să plângă: discursul lui Kogălniceanu la Unire și scrisorile lui Cănuță“. Lipsa de perspectivă, lăncezeala, generează principii — mai exact maniere de viață — foarte comode. Fiul lui Tase Moinea, ca și tatăl său n'are decât un „vis de aur: președinte la tribunal, apoi pensia... și nimic...“

*) I. A. Bassarabescu, Schițe și nuvele, E.S.P.L.A., 1953.

Viața pentru o asemenea categorie de oameni se perpetuează, învăluită în aceeași amorțeală și uniformitate. De aici izvorăște lipsa de personalitate a tânărului Domițian din „Vulturii”, care se lasă dădăcit ca un copil de surorile sale, de aici timiditatea și stângăcia umilului funcționar Nestor Perseanu, de aici neputința de a se depăși a micului burghez ținut de slujbă și de preocupări mărunte și banale. În acest mediu, totul se repetă neschimbat și cu regularitate, oamenii devin automatizați, cad pradă mâinilor, fondul lor sufletec fiind secătuit de sentimente înalte și idealuri. Coana Ralița și-a simplificat viața la o singură și ultimă expresie: scuturatul prin casă, ocupație zilnică în jurul căreia se polarizează întregul ei univers sufletec. Chiar moartea sofului a însemnat pentru ea o facere de bine — pentrucă răposatul... o incurcă la scuturat. („Între acareturi”). Domnul Guță din „Leandrii” preferă să dea divorț decât să-i rămână florile neudate, iar surorile lui Domițian și-au făcut din iubirea și dădăcirea fratelui o obsesie, încât sunt pornite pe scandal și bătaie când se întrevește perspectiva unei căsătorii a băiatului.

Pentru cucoanele cu fete de măritat, bărbatul trebuie să fie ceferist și să aibe „manere” („Sâmburele”). O întâmplare cu totul stupidă (candidatul la însurătoare scapă un sămbure de căisă din gură, în momentul când săruta mâna viitoarei soacre), este cotelă ca o batjocură, făcând să se spulbere visurile tânărului peșit. În această atmosferă îmbăcsită se nasc tranzații matrimoniale și procese de succesiune („La vreme”), se țes intrigi, se mistuiesc vieți și se dizolvă căsnicii („Pe drezină”). Orășelele de provincie în care înghețata e un eveniment ce se anunță pe așiș, ca spectacolele: „Domnilor, astăzi este înghețată de vanilie la Bufet” („Într'un orașel de provincie”), stațiile c.f.r. prizările sub vreo poală de deal, sunt înneceate în aceeași monotonie și automatism. Ele însă cunosc mai bine „ambișurile” celor ce vor să se căpătuiască, chiar cu demnitatea batjocorită („De pe culme”), au prilejul să vadă mai îndeaproape dramele unor femei naive ca Iulica, nevasta d-lui șef de stație Napoleon-Manolescu Pletea, scriită unei

asemenea existențe cenușii, sau să-i admire și să-i suporte pe vânătorii de zestre ca Mișu Georgian („La vreme”), pe fanfaronii politici ca Nicu Dănuleanu („Obuzul”), pe bugetivorii ministeriali, cum sunt „nepoșii conului Costache” din bucata cu acelaș nume. În orașul de provincie își pot da aere de cultură mai la largul lor ofițeri semidocti ca sublocotenentul Bazil Ionescu, și avocați incuți și stupizi ca Stâmpeanu, Păunescu et Comp.

Alături de „aspiranții” la parazitism, din opera lui Bassarabescu nu lipsesc nici îmbogățitii de război („La casa din Batiște”), nici aristocrații decăzuți, ridicoli prin disprețul lor față de muncă („În ciuda coanei Dochia”), exploataori nemiloși ai masselor muncitoare.

Avem de-aface, așa dar, și cu acuzări demascatoare ale așa zisei „lumi bune”, pe care o satiriza cu deosebită artă Caragiale în „Momentele” sale.

Indemânatec artist al descrierilor de interior, I. A. Bassarabescu fusese definit de critica burgheză ca un pictor de „natură moartă”. Dacă ne aplecăm privirea numai asupra uneia din aceste „naturi moarte”, descoperim însă cu totul altceva decât ceea ce considerau ca atare unii comentatori burghezi. Analiza unei schițe a lui Bassarabescu ne pune în fața unui procedeu realist de mare însemnătate. Scriitorul reușește să ne înfățișeze portretul moral și fizic al eroului său nu cu mijloacele obișnuite, ci în mod indirect, slujindu-se de unul cu totul special. Zugrăvind interiorul, încăperea, felul cum sunt așezate obiectele, cărțile, caietele, neorânduiala sau ordinea, scriitorul creiază o anumită atmosferă în mijlocul căreia nu poți vedea decât un anumit om, pe care îl cunoști fără să-l fi văzut vreodată. Așa se întâmplă în schița „În vacanță”. Scriitorul observă sălile de clasă pustii, jaluzelele coborâte la catul de sus, instrumentele de sport neclintite, o bancă veche cu pupitrul rupt, pe marginea căreia atârnă câteva pagini dintr'o fizică, deschisă de vânt la legile lui Pascal. Mai departe, zărește un gândac, ieșit de sub cercevea, care la rândul lui inspectează cu privirile camera pedagogului. O carte poștală, un pat de fier, o hartă, liniște, cald, nimeni. În felul acesta scriitorul a reușit să ne sugereze atmosfera întristătoare a unei școli de altădată în

timpul vacanței, dar în acelaș timp figura umilului pedagog ardelean silit să-și petreacă vara între zidurile mohorâte ale pensionului. Rândurile de pe cartea poștală închee portretul aducând o notă de cald umanism și de duioșie: „De doi ani n'ai mai trecut granița. Ce pedeapsă pe tine, dragă frate, să păzești pensiunea toată vara. Someșul a venit mare, caișii s'au pârguit. Anișoara ți-a învățat numele și te strigă prin casă toată ziua. Duminică împlinește anul”.

Toate aceste amănunte de viață au darul de a spune fiecare câte ceva despre însușirile morale și despre situația sârmanului funcționar al pensionului. Scriitorul nu afirmă nimic despre erou, ci lasă obiectele, detaliile decorului să vorbească în limbajul lor expresiv. Iată de ce în opera lui Bassarabescu nu e vorba de „naturi moarte” — în sensul voit de critica burgheză.

Acelaș procedeu al zugrăvirii personajului prin intermediul elementelor de decor îl regăsim și în schițele „Acasă” și „Cât ține liturghia”, unde portretul e și mai minuțios lucrat. Așa dar, Bassarabescu se dovedește un mare artist al detaliului, dar nu în înțelesul naturalist, ci artist al amănuntului capabil de o largă semnificație socială și morală.

Schița, ca prototip al genului scurt, cere scriitorului o mare putere de concentrare, de conciziune. Ea trebuie construită în așa fel încât să-l intereseze pe cititor din primele rânduri și să-i lase o imagine complectă asupra faptului de viață pe care îl tratează. Pentru autorul de schițe se pune deci problema să aleagă din realitate momente care prin ele înșile să arunce lumină asupra vieții unui erou, asupra relațiilor lui cu ceilalți oameni. Iată, de pildă, schița „De pe culme”. Inginerul Telian, un învațat prin profesie, se căsătorește cu o fată bogată. În cercul familiei se află un general cu relații întinse în „lumea înaltă”. Inginerul observă că soția îl înșală cu generalul. Se hotărăște să-iucidă pe amândoi. Pregătește toate cele de trebuință, dar în ultimele clipe îi trece prin fața ochilor toată viața lui de mizerie din trecut și deodată își schimbă hotărârea. Personalitatea lui afirmată pentru un moment se dizolvă, lăsând loc lașității, fricii micului burghez. Întrebarea care-l frământă, după această rapidă privire retrospectivă asupra

vieții lui este: cum ar putea face mai bine ca soția să nu simtă că el știe! Subiectul ar putea fi folosit și într'o operă de proporții mai întinse, dar Bassarabescu voind să arate mocirla în care se bălăcește intelectualitatea aflată la remorca burgheziei, slăbiciunea ei morală, a ales o singură idee: micul burghez, învațat, pentru a-și păstra situația socială e în stare să-și calce în picioare chiar demnitatea omenească și onoarea. Faptele se succed iute ca într'un film, culminând cu acela care exprimă ideea dela care a pornit autorul: eroul nu renunță la situația sa materială și socială cu niciun chip.

Se observă aici o expunere cursivă, dar gradată în așa fel încât psihologia eroilor, relațiile lor sunt conturate pe deplin.

Uneori, Bassarabescu are nevoie să prezinte mai pe larg dramele vieții micilor funcționari, aflându-se în fața mai multor eroi și a unor probleme numeroase și complexe. Atunci autorul depășește limitele schiței, scriind nuvelă („Pe drezină”). Este interesant de văzut aici cum știe Bassarabescu să creeze tipuri și situații.

Iulica, soția lui Napoleon Manolescu-Pletea din „Pe drezină” este un fel de M-me Bovary de pe lângă Mizil. Venită din București într'o stație prăpădită de provincie, izolată, Iulica, fată subțire, cu ceva lecturi de romane sentimentale, foarte naivă, începe curând să resimtă cenușiul, automatismul vieții pe care i-o oferea căsnicia cu șeful de stație. Întâlnirea cu un vechi prieten din copilărie, și el șef de stație, tiranizat de o nevastă mahalagioaică, îi redevșteaptă amintirile și este deajuns ca acesta să-i facă o declarație de dragoste, și tânăra femeie, fără muștrare de conștiință, părăsește căminul, fugind cu vechiul amic pe drezină. Deși între timp primiseră anonime dela binevoitori, cei doi soți înșelați nu voiseră să creadă, până într'o dimineață, când s'au sculat văduvi. Cele două bilete lăsate soților abandonafi stau ca un răspuns la o situație din care eroii reușesc să sesmulgă, poate pentru a crea alta asemănătoare, într'o altă stație. „Adio, coană Sultano, care n'ai știut să menajezi un bărbat de zahăr.” „Adio, domnule Pletea... Nu făceai de mine. Nu ne potrivim la caracter”.

Sfârșitul e comic prin contrastul dintre

realitate și credulitatea din ajun a soților înșelați. Totuși, ce tristețe apăsătoare se degajă după fuga soților, a căror perspectivă de viitor nu pare a fi alta decât cea existentă: viața mărginită, închisă în cercul strâmt al micilor mizerii familiale. În felul acesta, critica pe care o îndreaptă scriitorul împotriva societății se exercită nu pe calea unei demascări directe, ci prin sugerarea universului cenușiu de viață, din care acești oameni nu se pot elibera atâta timp cât mai dăinuie orânduirea întemeiată pe exploatare.

În individualizarea personajilor, Bassarabescu folosește în primul rând atmosfera îmbâcsită de provincie, pe care se greșează caracterul simplu al eroilor. Cucoana Sultana, soția șefului de stație vecin Traian Popovici, care fuge cu Fulica, posedă toate trăsăturile unei fete de negustor de mahala. E brutală, cicălitoare, tiranică: „Dealtfel, în căsnicia Popovici, sărmanul Traian nu însemna nimic. Cucoana Sultana îl stăpânise cu gura, cu nervii, cu răutatea. Singurele lui clipe liniștite erau când sosea trenul; altfel nu-l lăsa în pace chiar în birou, lângă registre. Până și acolo găsea prilej să-l cicălească, să-l scoată din răbdări cu cine știe ce noutăți neplăcute: sau că a fugit servitoarea, sau că s'a spart o farfurie; că a dat supă în foc, că s'a isprăvit zahărul, cafeaua...”

Amănuntele de viață vin și aici, ca și în altă parte, să sugereze profilul moral al eroinei. Alteori, autorul o pune să vorbească singură, să se recomande:

„Dacă nu mă 'nșel, madam Manolescu? Mă recomand, Popovicioaia... și pe soțul meu Traian Popovici, șef de gară clasa I, vecin cu Dumneavoastră, care n'am avut onoarea să vă cunoaștem, fiindcă, trebuie zis că așa e acum moda: îi mari, la îi mici întâi, iar nu îi mici la îi mari, cum ar fi datoria: fiindcă trebuie că...”

Limbaajul incoerent, eliptic, agramat, tonul impertinent, ne oferă toate elementele spre a dobândi portretul disgrățios al coanei Sultana, vrednică urmașă a Miței Baston a lui Caragiale.

Între procedeele artistice folosite de Bassarabescu, individualizarea personajelor prin limbă se numără ca unul de seamă. Felul de a vorbi al micii burghezie, care copiaza

moravurile „lumii bune“, a fost strălucit întruchipat în schițele sale de autorul „Scrișorii pierdute“. Vorbirea afectată, ridicolă împesăritată de neologisme, adeseori greșit pronunțată, îi caracterizează și pe Stămpăanu, Păunescu et comp, din bucata cu acelaș nume de Bassarabescu. Prin intermediul limbajului de jargon se definește atât apartenența socială a eroului, ca în cazul coanei Sultana, cât și profesia. Iată cum se pregătește să abandoneze căminul conjugal șeful de stație cl. I. Traian Popovici:

„Chestia e accelerată, trebuie să-mi dai răspuns cu mare iuteală; am venit expres... Vrei să mă vezi tăiat de mașină? Bine. Iaca: mă duc să mă asvârl înaintea trenului 759 care sosește acum”...

Slujba i-a creat eroului nu numai anumite deprinderi, apucături, dar și un limbaj specific, oglindind și individualizând o anumită psihologie și o anumită cultură.

Slujindu-se de principalele procedee realiste ale schiței, folosind cu pricepere detaliul semnificativ cu mare forță de sugerare, Bassarabescu a reușit să dea o adevărată frescă a lumii cenușii mic-burgheze dela începutul veacului, lumea lipsită de entuziasm și idealuri, măcinată de tendințe contradictorii și de complexe psihologice.

Al. Săndulescu

O POVESTIRE NEISBUTITĂ PENTRU COPII *)

„Este nevoie de fapte de vitejie, de fapte de vitejie“, spunea M. Gorchi în povestirea „Despre un poet“. A înfățișa acțiunii vitejești. fapte eroice, înseamnă a educa tinerii cititori în spirit de îndrăzneală, de bărbăție, a-i îndemna la acte curajoase.

Un asemenea scop și-a propus Sorana Ursu în cartea „Copiii de pe lang-Tse“. Tema povestirii este atrăgătoare: înfățișarea faptelor minunate ale celor șapte copii chinezi

*) Sorana Ursu, Copiii de pe lang-Tse, Ed. Tinarelului 1953.

din „satul de oțel“ care, organizați într'un detașament timurist participă la lupta crâncenă ce se duce împotriva armatelor taipanilor dela Nanking. Vestea despre faptele detașamentului „Timur“, despre moartea tragică dar glorioasă a celor mai buni timuriști, face înconjurul întregii Armate a 8-a de eliberare: ei capătă pe drept cuvânt numele de „detașamentul vitejilor.“

Care este însă motivul care face ca aceste fapte și întâmplări — care, din împla lor înșiruire apar atât de atrăgătoare și capabile să genereze o carte plină de interes pentru cititor — să nu reușească să acționeze asupra gândurilor și sentimentelor cititorilor?

Intr'un articol de critică literară intitulat: „Munca - creatoare și munca - exercițiu“, Dobrogeanu-Gherea relatează o discuție avută cu un tânăr literat. „Am o temă admirabilă — spunea interlocutorul — să vezi ce nuvelă voi face“. La care, Gherea a răspuns: „Am și eu o pensulă și culori admirabile; să vezi ce tablou a la Tizian voi face!“

Referindu-ne la povestirea de față, putem spune că nu-i de ajuns ca un scriitor să sesizeze în realitate fenomene importante, tipice, fapte emoționante — ca acestea și și devină într'o operă literară tipice și emoționante.

Pentru aceasta este nevoie și de mijloace artistice convingătoare, de prelucrarea artistică a materialului oferit de realitate. Măestria tipizării este o noțiune largă, care include atât capacitatea ideologică a scriitorului, cât și capacitatea sa artistică, o maximă individualizare a esenței fenomenului social dat. Altfel, tipicul din realitate devine schemă în opera literară.

Ori, tocmai acesta este viciul de bază al povestirii „Copiii de pe Iang-Tse“. Autoarea ne pune deseori în față carnetul ei de note în care sunt consemnate fapte și întâmplări din viața tineretului chinez, dar aceste fapte și întâmplări nu capătă chip de imagine artistică reliefată, emoționantă.

Întâlnirile misterioase ale timuriștilor în străvechiul Turn al constelației te fac să aștepti cu atenția încordată actele lor eroice, să aștepti ca în fața ochilor să se contureze figurile lor luminoase. Dar cartea te dezamăgește. În locul imaginilor artistice, autoarea recurge la note informative. Astfel, faptele timuriștilor le aflăm din povestirile

unor bătrâni din sat sau istorisite chiar de către timuriști în fața unui nou membru al detașamentului. Pentru un moment, ne împăcăm cu această situație, așteptând ca odată cu ivirea armatelor gomindaniste, care cotropesc satul, să fie ridicat vălul care acoperă acțiunile detașamentului. Dar parcă e jurat ca cititorul să încerce numai dezamăgiri! Detașamentul timuriștilor primește o serie de misiuni periculoase, dar acestea se îndeplinesc... în dosul cortinei. De pildă, Li și Uan primesc sarcina de a trece noaptea printre sentinelele dușmane, la partizani ca să aducă instrucțiuni și arme. Autoarea afirmă: „Uan și Li se înapoiaseră împreună, încă înainte de răsăritul soarelui, din misiunea ce le-o încredinșase comandantul lor“. Și cu câtă emoție ar fi urmărit micul cititor drumul acestor timuriști printre firele de iarbă, pe sub armele lucitoare ale dușmanilor!

Acțiunile timuriștilor fiind ascunse nu numai dușmanilor, ci și cititorului, este firesc ca chipurile membrilor detașamentului să fie estompate, să pară acoperite de măști. Aceasta, deși autoarea printr'un calcul literar a repartizat aproape ficărui timurist câte o faptă eroică, care este povestită în maniera cunoscută. Comandantul detașamentului, Tao, personajul cel mai șters din povestire, face și el un act de vitejie, înfățișat astfel: „Iată, șeful detașamentului „Timur“ a făcut o plimbare noaptea asta până la bârlogul „tigrilor“. A fost o ispravă bună. Și Jo povesti în însuflețirea generală, cum s'a strecurat Tao până la cazmata dușmană“.

Și să nu te emoționeze asemenea fapte!? Personajul care atinge recordul în ceea ce privește folosirea afirmațiilor în locul imaginii este Pi-Nien, o fată care nici nu apare în povestire, dar la pagina 121 aflăm că ea a învățat dela detașamentul Timur să nu desnădăduiască niciodată și să caute bucuria în luptă. De aceea, scene „duioase“ ea aceasta: „Tao sfârșise de mult să citească, dar nimeni nu se mișca. Incrementiseră toți în picioare, cu ochii pironiți pe foile albe de hârtie, din care se revărsa parcă lumina cuvintelor de foc. Gen își șterse pe furis ochii, dar lacrimile îi curgeau dealungul gâtului, stropindu-i cămașa“ — astfel de fraze nu mișcă pe cititor, fiind neconvingătoare, artificiale, dacă nu însoțesc fapte.

Singurul personajiu care este văzut acționând în povestire, este Jo. În concepția autoarei el trebuia să reprezinte omul cel mai înaintat din sat, care conduce lupta sătenilor împotriva dușmanilor cotropitori. Într'adevăr, Jo ține discursuri avântate: „Să-i fierbem pe vampiri în cazanul nostru“, etc. etc. Săvârșeste fapte deosebite, oamenii le pot săvârși. Astfel, după mai multe zile de chibzuire, dușmanii au găsit un nou mijloc de luptă împotriva sătenilor care s'au ascuns în niște subterane. Ei au hotărât să arunce înăuntru un porc viu, căruia să i se dea foc cu benzină. Scopul pe care-l urmăresc nu-l știm, bănuim doar că vor să dea foc subteranei (?!). Asediații nu au încă cunoștință de această nouă „mărșăvie“ a dușmanului. Paznicii iau act de ea abia în momentul când „un guițat de porc înjunghiat spârgea aerul, ca niște trăznete prelungi. (Nu ne ocupăm aici de analiza acestei „impresionante“ imagini). În mod normal, în această situație, singurul gest care poate fi schițat este acela de surpriză, de spaimă. De altfel, în acest mod se și comportă paznicii. Dar Jo fiind comandant, este capabil de acte pe care om de rând nu le poate înfăptui. După ce porcul începuse să străbăta cci vreo 10—12 metri de cădere vertiginosă, Jo are timp să apară dintr'un colț al subteranei, să-și dea seama despre ce este vorba, să ia un butoi cu apă și să-l verse într'o groapă, în așa fel încât porcul când atinge pământul, cade într'o baltă plină cu apă și flăcările de care era înconjurat se sting.

Dar cu toate că Jo este gata să facă oricând, orice fel de fapte — chiar fapte neverosimile — lumea lui spirituală, gândurile și sentimentele lui sunt ascunse pentru cititor. Autoarea fiind conștientă de acest lucru, încearcă să-l facă „viu“, folosind mijloace de individualizare facile. Astfel, Jo are următorul tic: își freacă în tot momentul urechile — în prima parte a povestirii cu amândouă mâinile, iar în cea de a doua parte cu o singură mână!

Lipsuri asemănătoare pot fi întâlnite și în ceea ce privește conturarea personajilor negative. În povestire este citată o zicală din popor: „De secetă și de lăcuste mai poți scăpa cu viață, dar de mâna lui Han-Fu scapi numai cu moartea“. Cititorul s'ar fi așteptat ca să i se înfățișeze în imagini

artistice justetea acestei zicale, care întruchipă plastic experiența a zeci de ani din viața țăranilor ce trudeau pe moșiile lui Han-Fu.

În povestire nu apare însă decât administratorul lui Han-Fu, dar și acesta într'o lumină deloc corespunzătoare. El își face apariția într'o singură scenă, când vine să ridice partea ce în aceste stăpânului din recolta țăranilor. În această scenă, administratorul încearcă să înșele o văduvă săracă socotindu-i greșit datoria. Dar imediat ce un țăran arată suma reală pe care trebuia s'o dea văduva, „gura lui se lăți ca într'un zâmbet prefăcut“ și, foarte politicos, el aprobă imediat, scuzându-se că a confundat calculele pentru văduvă cu ale altcuiva. Cât de departe este această imagine de imaginea administratorilor chinezi — exploatare feroci — pe care o întâlnim în filmele sau în romanele chinezești! Stăpânul satului, Han-Fu, despre care se afirmă că a dat foc fanzei (locuinței) bătrânului Minu pentru că n'ar fi plătit darea pe ciori (?), este de ajuns ca să primească un desen cu un dragon, în care este amenințat că va fi pedepsit de zei — opera unor copii timuriști — pentru ca a doua zi el nu numai să nu-l mai bată pe micul Ho, robul său, dar chiar să-i dăruiască o pereche de cipici noi-nouți. De aceea afirmațiile autoarei că „în tăcerea plină de amar, au început să cadă vorbele grele ale urii, amintirile nedreptăților fără de capăt“, sau „răbunerea durerea ajunsă la capătul răbdării“, etc. etc. sunt neconvingătoare, venind în contradicție cu imaginile care există în povestire.

Nefiind înfățișată exploatarea nemiloasă a țăranilor, cauzele care au determinat formarea detașamentului „Timur“ nu apar cu claritate. S'ar părea că ele se datoresc numai lecturii cărții lui Gaidar. Această lipsă nu este întâmplătoare. În ceea ce privește motivarea tipică a unor întâmplări sau a actelor unor personaje, cartea Soranei Ursu prezintă numeroase deficiențe. În primele pagini ale povestirii, facem cunoștință cu un sat în care mulți țărani socotesc că „fața lucrurilor nu se poate schimba de cum au lăsat-o zcii“. Doar câțiva tineri zămbesc la aceste vorbe și cred cu îndărătnicie în victoria Armatei a 8-a. Spre uimirea noastră însă, odată cu apariția armatei gomindaniste, în povestire întâlnim același sat, dar prompt

organizat și bine înarmat. Armata taipanilor nu poate pătrunde în sat. „Toate drumurile de intrare, fiecare potecă, malul râului, chiar și ogoarele erau minate și în cele din urmă dușmanii nu mai îndrăzniră să atingă fără grijă nici măcar un dovleac, căci și acesta exploda“. Dar cum s'a petrecut acest salt? De unde aveau sătenii atâta explozibil, când armele vor fi aduse mult mai târziu dela partizani, iar singura sursă cunoscută de cilitori era rezerva maistrului artificier din sat?

Aceasta nu constituie însă unica nedumerire. Foată lupta care se dă între armata gomindanistă și „satul de oșel“ pare o joacă de copii. O armată întreagă cu tunuri și tancuri nu poate să cucerească un sat înarmat cu tunuri de lemn, a căror încărcătură e alcătuită din „castroane și tigăi sparte“, „pietre colțuroase și tot felul de cioburi tari și ascuțite“. Ba mai mult, dușmanii cer întăriri dela Comandamentul Suprem al Armatei. Iar când sătenii se refugiază în subterane, gomindaniștii, care după cum se spune în povestire „învățaseră dela japonezi să folosească cele mai neîndurătoare arme în lupta din tuneluri“, după câteva zile de „meditație“ hotărâsc să arunce în subterane... porcul viu aprins cu benzină, despre care a fost vorba. Văzând ineficacitatea acțiunilor lor și fiindu-le frică de un eventual atac al partizanilor, gomindaniștii fug. Ei lasă în sat un patefon ale cărui plăci imită zgomotul tunurilor și al tancurilor, pentru a face pe săteni să creadă că n'au plecat încă și în acest fel să-i condamne la moarte sigură prin... foame. De aceea întreaga bătălie capătă un caracter de caraghioslăc.

Întâmplările artificiale și rezolvările simple nu constituie în povestire „rara avis“. Pe bătrânul Song, care în primele pagini susținea că țaranului îi este dat să muncească iar stăpânului să se odihnească, îl întâlnim în paginile următoare transformat, nu se știe cum, într'un vajnic revoluționar. Cele mai importante hotărâri ale comandamentului armatei gomindaniste sunt aflate de către săteni... din discuțiile sentinelilor dușmane. Toate acestea dovedesc că povestirea Soranei Ursu este o lucrare necoaptă din punct de vedere literar.

Observațiile de până acum se referă la prima parte, care constituie de fapt corpul

poveștii. În cea de a doua parte, care nu cuprinde întâmplări prea importante, găsim o foarte sumară prezentare a vieții lui Uan în Armata a 8-a. Uan istorisește cu talent povești vechi, întocmește poeme despre faptele de vitejie ale tovarășilor săi de luptă, ș.a. Evenimente deosebite sunt doar veștile despre moartea eroică a lui Tao — comandantul detașamentului „Timur“ — și a celor doi cercetași timuriști, Shun cel tăcut și Cen păzitorul cel ager. De aceea, dacă în prima parte a poveștii conflictul este acut (e drept, nerealizat artistic) — în a doua parte tensiunea conflictului scade cu totul. Aceasta, deși ar fi fost firesc ca în partea a doua tensiunea conflictului să crească, timuriștii desfășurându-și mai ales acum acțiunile lor eroice în cadrul Armatei de eliberare.

Trebue spus însă că scena morții eroice a celor doi cercetași timuriști, care ar putea fi publicată separat ca o schiță izbutită, precum și îndemânarea de care dă dovadă autoarea în conducerea conflictului — atât cât este — demonstrează posibilitățile literare ale autoarei poveștii. Este de regretat faptul că această tânără scriitoare care se află la prima ei lucrare literară nu a găsit o îndrumare principială și competentă din partea „Editurii Tineretului“.

Prin urmare, nu înseamnă că dacă găsești în realitate un conflict concret, fapte dramatice, prin aceasta ai numai decât o operă literară valoroasă. Aceasta nu se poate face fără a prelucra artistic faptele găsite în viață, fără a folosi mijloacele artistice convingătoare, fără a înfățișa caractere tipice, bine conturate. Cum s'ar fi putut creia însă imagini artistice vii, care să oglindească adevărul vieții, când în povestire se vedește necunoașterea sau disprețul de către autoare — și redactorii respectivi dela Editură — a limbii poporului nostru și a elementelor reguli gramaticale?

Unele imagini par niște traduceri nereușite: „Și din sală izbucniră zeci de pumni spre tavan, spintecând aerul cu furie“, sau exemplul dat mai sus: „un guitat de porc înjunghiat spârgea aerul ca niște trârnete prelungi“. Uneori, spre stupefacția noastră, aflăm că un capăt al trunchiului „atărna în jos“, sau că Uan face următoarea invitație lui Shun: „urcați-vă sus“ — deși — de cel de-al doilea cuvânt nu avea nevoie. Unele

fraze din povestire se opun direct elementarelor cunoștințe gramaticale ale școlarului cititor. De exemplu: „căpeteniile tâlharilor fură prinși de vii“, „pe poteca de pini trece un om ce grăbea spre colină“, „ne țineau în loc o bandă de tâlhari“, etc.— expresii în care sunt nesocotite obișnuitele acorduri.

Ignorarea regulilor gramaticale explică și publicarea unor adevărate „perle“ stilistice, care demonstrează în acelaș timp totala neglijență și lipsă de răspundere a Editurii față de această carte: „Iar mie și surorilor mele ne-a dat voiesă dormim în pragul ușii, ca să-i păzim porcii să nu-i fure noaptea(?)“ sau: „Uan se prefăcea că o ceartă pe bivolița legată de patul lui, care tropăia din copite“. Deci noaptea care fură porcii și patul care tropăie din copite!

Lucrarea Soranei Ursu este, după cum se vede, neisbutită, ea nu ajută pe micii cititori, nu-i emoționează, ba adesea le transmite cunoștințe greșite. Copiii din patria noastră au însă dreptul la cărți valoroase, care să înfățișeze în imagini puternice, reliefate fapte din realitate, însușându-le înalte calități de eroism și vitejie.

Iar scriitorii noștri au datoria să creeze asemenea cărți.

Al. Oprea

PE MARGINEA UNEI INCERCĂRI POETICE *)

Ștefan Iureș este un poet de talent. Ne-au bucurat succesele lui și i-am îndrăgit poeziile „100.000.000 de dolari“, „Actorul“, „Așa a fost în Baltica“.

Faptul că Ștefan Iureș e un poet de talent se vedește și în ultima sa lucrare „Urmașii lui Roaită“. Sunt aici pasagii de o mare frumusețe. Iată, de pildă, cu câtă umanitate e redată figura lui Roaită la postul său de luptă:

Pasărea ușoară
Sboară ce sboară
Și tot se-oprește
De se-odihnește,

De-i pe uscat
Pè ram, pe hat;
Dacă-i în larg,
Sus pe catarg.
Ci numai Roaită,
Fără nctare,
Face să sboare
Marea chemare.
Ci ucenicul
Dă grevei glas,
Fără să facă
Niciun popas.
Credeți că brațul
Nu îl durea,
Trăgând de lanțul
Sirenei?
Durea.
Și oare anii
Nu-i tresăriră
Văzând jandarmii?
Ba tresăriră,
Când începură
Spre el să vie
Beți de rachie
Și beți de ură.
Nu încercară
In ceasul greu
Fiorii morții
Sufletul său?
Se'nfiorase
Și-a stat sunând
... Roaită nu-și calcă
Nici un cuvânt!...

Se văd în aceste versuri o dragoste și o înțelegere adâncă a sentimentelor eroului, care emoționează profund. Și mai sunt și alte asemenea pasagii în poemul „Urmașii lui Roaită“. Trebuie apreciat curajul poetului Ștefan Iureș de a-și încerca pana într'o lucrare epică de mai mari proporții, după cum trebuie apreciat și faptul că poetul a atacat o temă grea, interesantă și actuală. Să vedem despre ce este vorba în poemul „Urmașii lui Roaită“.

Ștefan Iureș a vrut să ilustreze înalta idee a continuității luptei pentru fericirea poporului. Tineretul de azi este vrednicul urmaș al eroilor comuniști, dacă prin atitudinea sa în muncă se arată demn constructor al socialismului și luptă pentru idealurile pentru care au luptat și au murit comuniștii.

*) Ștefan Iureș, *Urmașii lui Roaită*.

Materialul concret de viață pentru susținerea ideii e fapta de eroism a unor tineri turnători, care salvează un cubilou crăpat ce ameninșă să distrugă întreaga șarjă de oțel.

O brigadă utemistă dorește să obțină numele de „Brigadă a lui Vasile Roaită.” Cu prilejul accidentului dela cuptor, când s'a dovedit eroismul brigadierilor, dorința brigăzii a fost îndeplinită.

Până aici totul este bine. E un sentiment foarte pozitiv să dorești un anume lucru pentru realizarea căruia știi că trebuie să lupți. Trebuie să arăți eroi care se transformă în luptă cu vechiul. Un poem epic trebuie să respecte neapărat, pe lângă condițiile pe care i le pune poezia, și condițiile elementare pe care în genul epic le respectă orice specie a genului epic.

Un poem epic cere deci un conflict puternic, oameni care să înfrunte greutăți pe măsura lor și care să se transforme în această luptă, oameni cu o personalitate proprie, individualizați, diferiți unul de altul.

Să vedem cum a rezolvat Ștefan Iureș aceasta prin modul cum și-a construit poemul.

Prima parte: E duminică. Eroii sunt veseli, se plimbă cu barca pe lac, și cântă. Unul își amintește că n'au meritat încă cinstea de a purta pe steagul brigăzii numele lui Roaită, așa cum doreau foarte mult. Aceasta îi întristează.

Poetul urmărea în această parte să facem cunoștință cu eroii și să ne introducă în problemele care îi frământă. Și facem cunoștință cu ei.

Gavrila e voinic, foarte masiv și se pare că suferă din această pricină, deoarece mormăe ori de câte ori tovarășii glumesc pe seama staturii sale. Gavrila e „un uriaș cu suflet de prunc”, Călin e cumpătat, Iordache și Bucur „se mpung în cuvinte”, cei doi munteni care mai sunt în brigadă „lac îndelung”. „Cercel e vârstnic” și l-a cunoscut pe Roaită, iar Costea „e vesel și înflăcărat”.

Asta e tot ce ne spune poetul despre eroi, și suntem obligați să-l credem pe cuvânt, deoarece aceste trăsături nu se reliefează în vreo acțiune, ci autorul le atribuie fiecărui (cu multă sgârcenie, dealtfel). Mai mult: vom vedea că în momentul final,

momentul actului de eroism, nu găsim nici o legătură firească între trăsăturile de caracter, atribuite pe principiul „na și fie, na și mie” și acțiunea de salvare a cuptorului. Aceste trăsături nu se manifestă în niciun fel — sau mai exact — autorul nu știe să le evidențieze. Poate doar Gavrila face excepție; el e jignit puțin, pentrucă fiind așa de masiv, brigadierii nici nu l-au pus la socoteală când a fost vorba ca cineva să intre în cuptorul încins și să salveze șarja.

În cea de a doua parte, Cercel le povestește despre Grivița grevistă. Ciudat e că deși Cercel e grevist vechi și deși e de presupus că tinerii aflaseră dinainte multe lucruri despre Grivița, totuși Cercel, în evocarea sa, nu aduce faptic și emoționant nimic nou față de ce știa toată lumea: că a fost o grevă, că jandarmii au tras, etc. Deasemenea, deși nu se putea ca tinerii să nu cunoască aceste fapte, totuși ei reacționează (nemotivat), ca și cum le-ar auzi abia pentru prima oară.

Partea a treia cuprinde fapta de eroism a brigăzii, care salvează cuptorul. Costea e cel care intră în cuptor. După fapta lor eroică, brigadierii merită titlul de urmași ai lui Roaită. Totuși, de ce merită brigada această cinste deabia acum? Cu ce este ea mai vrednică acum decât la începutul poemului? Din faptul că, în decursul poemului, brigadierii n'au fost niciodată nemulțumiți de munca lor, nu s'au criticat unul pe altul pentru niscăiva lipsuri, bănuim că brigada era închegată, lucra bine, n'avea motive să nu primească cinstea răvnită de a purta numele lui Roaită. Dacă accidentul s'ar fi petrecut la începutul poemului, ei ar fi răspuns tot astfel. Oare organizația de partid le-a făcut o nedreptate și a dovedit că nu-i cunoaște pe brigadierii când le-a refuzat o vreme cinstea de a purta numele lui Roaită? Așa reiese din faptul că băieții nu s'au transformat pe parcurs.

Car poetul a simțit că aici lipsește ceva și a rezolvat problema transformării oamenilor prin două strofe:

Vrenea s'a topit de-atunci
Alții sunt flăcăii, drept e.
Focul zilnicei lor munci
Izbutit-a să-i îndrepte.

Incepură să nu-și ierte
Unul altuia greșeli,
Și încet pe îndelete
Fonta deveni oțel.

Cum „să-i îndrepte“, ce fel de greșeli nu-și mai iertau unul altuia? — asta nu se spune în poem.

Poetul, ca să-și transforme eroii, n'a lucrat deloc „pe îndelete“, ci chiar amețitor de repede.

Și nici n'avea cum să-și transforme mai „pe îndelete“ aici, pentru că atunci ar fi trebuit să scrie alt poem. Cum se transformă oamenii? In luptă. Trebuiau deci conflicte, greutăți. Ce conflict găsim aici? Ce-i împiedică pe ei în realiza visului lor de a da brigăzii numele lui Roaită? Nimic — sau dacă vrei să răspunzi prin absurd — atunci singura care îi împiedică e organizația de partid care, pe nedrept și nemotivat le refuză la început cinstea de a purta numele lui Roaită. Deci — împingând lucrurile la limita lor — organizația joacă aici oarecum locul „vechiului“ de care ar fi trebuit să se izbească brigadierii. Căci, ce greutăți au ei de înfrânt, ce stavile de trecut, altele decât aceea că organizația de partid le refuză cinstea cerută? Cubiloul spart? Și asta poate fi o greutate, o problemă, dar nu cea esențială, pentru ceace vroia să demonstreze autorul.

Momentul eroismului ar fi trebuit să marcheze o schimbare de atitudine, punctul calitativ al transformării. Dar elementele care să ateste transformarea, Iureș le-a redus la două strofe în care, cum am văzut, se arată că băieții s'au transformat nemai-iertându-și unul altuia greșelile. Cel de al treilea moment, deși dramatic și emoționant, nu poate totuși să însemne punctul culminant, dramatic, al poemului, și el rămâne o unitate separată de rest, nelegată organic de el, trăind singur, ca o poezie frumoasă în care se reflectă înalta conștiință a tinerilor muncitori — dar numai atât.

Greșala stă în faptul că Șt. Iureș având clară ideea generală pe care vroia s'o evidențieze și având și această faptă de eroism, impresionantă într'adevăr, a încercat să deducă un poem epic, umplând locul rezervat epicului cu „antecedente“ ale întâmplării

pe care însă, le-a ales în așa fel, încât nu-și au neapărat rezolvarea în soluția găsită de poet. Nici prima parte, nici a doua nu pot să constituie etape în dezvoltarea și transformarea eroilor, prima fiind nesemnificativă, iar cea de a doua neaducând nimic nou care ar putea să-i „zdruncine“ pe eroi, să-i facă să-și schimbe cu totul atitudinea — de altfel am văzut că nici n'aveau ce să schimbe, băieții fiind și până atunci elemente înaintate. Poetul n'a avut materialul de viață necesar unui poem epic și el a încercat să construiască unul, trăgând și întinzând de momentul final și căutându-i niște „antecedente“ adhoc. Acest lucru nu i-a izbutit însă, cele trei părți rămânând simple bucăți legate formal între ele de efortul autorului de a le pune în aceeași oală.

Iată de ce lucrarea lui Iureș, deși are unele părți izolate frumoase, rămâne o încercare neizbutită de poem epic. Trebuie ridicată aici problema unei anumite ușurințe, a unei atitudini superficiale a autorului față de propria sa lucrare. Iureș ar fi trebuit să dea toată atenția cuvenită faptului că poemul epic cere multă muncă, cunoștințe în ce privește construcția, a psihologiei complexe a personajilor și multe altele. El cere mai ales un material de viață corespunzător, bogat și interesant.

Ștefan Iureș trebuia să-și ia această sarcină conștient că mai are să învețe mult și să muncească mult.

Versiunea apărută în „Viața Românească“ avea toate lipsurile despre care a fost vorba aici. Trebuie să spunem că redacția n'a ajutat suficient pe poet să-și îmbunătățească lucrarea înainte de apariția ei în revistă și a dat dovadă de multă ușurință publicând-o cu lipsurile ei evidente. Dar lipsa de ajutor și ușurința redacției „Viața Românească“ sunt cu atât mai grave, cu cât nici după apariție, și în preajma tipăririi în volum, nu a făcut nimic pentru a ajuta pe poet să facă „Urmașii lui Roaită“ un poem cu un conflict puternic, cu o acțiune încheată, cu eroi bine conturați în împrejurări care să permită aceasta. Dela versiunea publicată în „Viața Românească“ până la volumul apărut în Editura Tinerețului, deși au trecut câteva luni de zile, poemul nu s'a îmbogățit esențial. Rareori un vers a căzut, rareori altul s'a îndreptat,

astfel că poemul mai cuprinde încă, în afara lipsei principale de compoziție, și numeroase versuri diluate sau confuze, ca de pildă:

Capitaliștii
O poartă în cârcă
Ba și desmiardă
Noua năpărcă.
Dar să se știe,
Acum și-aici
Intâia rană
Ea va primi.

Nici versuri de felul acestora nu sunt mai fericit alese:

Hei, când fascismul
Iși va da duhul
Plin de miasme
Stricând văzduhul...

ca să nu mai vorbim de faptul că poemul abundă în rime de felul acesta:

Meșter-găsește
tineret-pierd
tren-suntem
roze-cutează
taică-Roaită
împotrivișe-cinste
înlăcări-șivinovați

și altele.

E bine că Ștefan Iureș a încercat să scrie un poem epic în care să atace o temă atât de interesantă și de actuală ca aceea a aporului tineretului din industria grea la construirea socialismului; e bine că el vrea să transmită idei înălțătoare, dar ar fi de dorit să aibă conștiința că nu trebuie să se pripescă, să se bazeze numai pe faptul că are talent, ci să-și ia cu toată seriozitatea sarcina de a crea un lucru nou, folositor și la înălțimea cerințelor poporului nostru.

Aurora Cornu

★

„SUB STEAGUL LIBERTĂȚII“ *)

Romanul scriitorului maghiar Tamaș Aczel, care a primit premiul Stalin pe 1951, înfățișează cu o mare putere evoca-

*) Tamaș Aczel, *Sub steagul libertății*, E. S. P. L. A. 1953.

toare luptele glorioase ale armatelor sovietice pentru eliberarea Ungariei și transformările revoluționare care au avut loc în viața și conștiința oamenilor cinstiți din Ungaria, imediat după eliberare.

Acțiunea romanului începe la Budapesta și în împrejurimile ei, către sfârșitul celui de al doilea război mondial, când trupele sovietice dădeau grele lupte de stradă pentru eliberarea fiecărui colț al capitalei maghiare din mâinile cotropitorilor fasciști.

Ca dintr'o lungă agonie, orașul se trezește la o viață nouă, iar cei care nu luptaseră pe front, femei, bătrâni, înspăimântați de zilele grele ale asediului, încep să iasă de prin beciuri și ruine, încep să se desmeticească și, ajutați de comuniști, pornesc să-și croiască cu propriile lor mâini o viață mai bună.

Mai rămân însă ascunși prin beciuri și prin coltoane întunecoase dușmanii poporului care, cuprinși la început de panică, prind treptat curaj, își ascut colții și se pregătesc de atac împotriva celor ce-i treziseră din huzur. Luptând din răspuțeri să-și recapete raiul pierdut, ei se dedau la cele mai crunte mârșăvii și asasinate.

Doi ofițeri sovietici sunt omorâți mișelește de către un fost ofițer fascist — Pista Fabri — pe o șosea de lângă Budapesta. Svonurile otrăvite ale agenților imperialiști-fasciști sboară de ici-colo, strecurate cu glasuri mieroase, ca cel al preotului reacționar Ionasz.

Autorul redă cu multă artă și cu un deosebit spirit de pătrundere atmosfera aceasta încărcată și extrem de încordată a primei perioade de după eliberarea Ungariei, când reprezentanții hidoși ai vechii societăți erau încă destul de puternici, căutând să dea lovitură de moarte forțelor sociale noi care instaurau un regim nou, democrat-popular.

Multitudinea de probleme și idei care străbat romanul lui Tamaș Aczel este caracteristică acestei perioade frământate din istoria poporului maghiar, care după eliberare trebuia să ducă o luptă hotărâtă pe mai multe fronturi, în afara și în interiorul țării. Este perioada când toți acei care nu reușiseră sau nu voiseră să fugă cu armatele hitleriste, — după ce-și înving teama cei cuprinsese — încep să scoată capul și

să-și reia, sprijiniți de dușmanii externi ai Ungariei, acțiunile dușmănoase îndreptate împotriva poporului și de subminare a noului regim.

În aceste condiții grele însă, când pe front continua alungarea și nimicirea trupelor naziste și când alături de armatele sovietice luptau și cei mai buni fii ai poporului maghiar, — partidul comunist și clasa muncitoare maghiară — duceau în interior lupta pentru instaurarea unei vieți noi.

În această frescă a luptei poporului maghiar pentru libertate, pe care o înfățișează romanul lui Tamaș Aczel, întâlnim prezentate cu multă artă și spirit de pătrundere tipuri de oameni dintre cei mai felurici. Aici se ciocnesc două lumi complet deosebite: deoparte se află reprezentanții vechii societăți, speculanți, capitaliști, fabricanți ca Sandor Fulop, Vertes sau Kondoi, lacomi și cruzi dar lași și fricoși totodată; se află adevărați criminali de profesie, bestiali și desgustători, care simțeau plăcere numai în a distruge, ca inginerul Zentay sau tânărul Pista Fabri, jalnic rezultat al otrăvitei educații pe care fascismul o dădea tineretului și pe care chiar inginerul Zentay era silit s'o înfățișeze astfel:

„Noi nu gândim și nu chibzuim. Gândirea este moartea acțiunii, domnule. Noi nu suntem niște molăi de umanitariști, nici niște intelectuali amărâți. Aceia n'au decât să mediteze, să gândească. Noi acționăm“.

Pista Fabri, fiu al unei moșierite și al unui înalt funcionar de stat, a primit această educație la școala întunecată a fascismului, care i-a crescut la maximum sadismul înăscut. Crud și brutal cu inferiorii, dar slugarnic față de superiori, aspru și sadic, implusiv și afemeiat, așa ne apare ofițerul Pista Fabri, reprezentantul tipic al întunecatului regim fascist. El a mers pe front împotriva Uniunii Sovietice, pentru că acolo avea posibilitatea să ucidă și să chinuie oameni. Iși amintește cu plăcere nespuse de timpul când, în Uniunea Sovietică, a chinuit mult înainte de a-l omorî pe un tânăr partizan sovietic. Pista Fabri, ca și colegul său, fiul industriașului Kondoi, își omoară plictiseala petrecând cu femei stricate sau siluind fete de țărani, ori se distrează de minune când poate să jefuiască

și să batjocorească populația evreiască. După izgonirea hoardelor hitleristo-hortiste din Budapesta, Fabri nu întârzie să-și arate odioasele preferințe și în alte isprăvi pe aceeași măsură. El întâlnește pe preotul Ionasz, unul din stâlpii reacțiunii maghiare, spion plătit, care urzește pe ascuns împotriva regimului democrat și a eliberatorilor sovietici. Acest dușman în sulană, cu chipul smerit și cu vorba mieroasă, care împrăstie sunuri otrăvite, se folosește de unelte servile ca Pista Fabri pentru a pune la cale și a înfăptui asasinat în rândurile ofițerilor sovietici.

Dar forțele întunericului sunt în cele din urmă demascate, își primesc pedeapsa, pentru că oamenii muncii, oamenii cinstiți din Ungaria, sunt mai puternici.

Ca un adevărat personaj al romanului „Sub steagul libertății“ apare masa, poporul pe care-l vedem manifestându-se alături în acțiunea de refacere a industriei distruse de nemți, cât și la marea demonstrație de 1 Mai. Iată cum este zugrăvită această masă prin ochii Mariannei — o tânără fată care reușește să se rupă de familia ei reacționară și să se întâlnească cu lumea muncitorilor: „Pretutindeni vedea chipuri surâzătoare, cei de pe marginea trotuarului făceau semne celor care treceau, aceștia le răspundeau chemându-i în mijlocul lor și mulți se desprindeau din rândurile spectatorilor, amestecându-se în șuvoiul care curgea la vale, atrăgând oamenii ca un magnet. Puhoiul de oameni se revărsa fără oprire. Vântul flutura uriașele steaguri roșii și tricolore din capul coloanei și unduia pe sub covoarele și steagurile alătmate la balcoane și ferestre“.

În Budapesta eliberată, comuniștii și muncitorii cinstiți ca tânărul Holder sau ca bătrânul Krancz, care îndrăgise mult fabrica unde-și petrecuse viața întreagă, vin cu inițiativa de repunere în funcțiune, cu mijloace proprii, a unei fabrici de unelte devastată de nemți. La început, propunerea lor este primită cu neîncredere și treaba merge greu.

„Crezi că se va mai urni vreodată fabrica asta? Crezi că ai să mai strunjești vreodată aici? Gata, s'a terminat cu această fabrică, zi-i amin și pace!“ — spune un

muncitor și ca el gândeau și spunau foarte mulți la început.

Cu vigoare este prezentată în roman figura comunistului Holder, lupta lui cu mentalitatea învechită a oamenilor care nu voiau să creadă în posibilitatea reconstruirii fabricii. Holder e un tânăr vesel, glumeț și plin de viață. Muncitorii îl cunosc bine și-i apreciază glumele și veselia care este transmisă și lor. Dar Holder e totodată un om serios și muncitor. El e un comunist și știe când trebuie să glumească și când să fie serios. Astfel, primind sarcina din partea organizației de partid de a organiza acțiunea de reconstrucție a fabricii, el are mult de luptat cu neîncrederea oamenilor. Dar nu se descurajează, nu renunță la luptă, ci, dimpotrivă, greutățile de care se lovește îl îndârjesc și mai mult. Holder e un încercat luptător ilegalist, el a făcut parte din mișcarea de rezistență în timpul războiului anti-sovietic și a îndurat multe. Greutățile din noua lui muncă le întâmpină cu curaj, perseverență și cu încrederea că până la urmă le va învinge.

Un aspect principal al luptei poporului maghiar pentru reconstrucție, pe care scriitorul maghiar îl surprinde cu deosebită ascuțime, este acela de lămurire și de atragere a elementelor cinstite dar cu o mentalitate învechită, în uriașa bătălie a construirii vieții noi.

„Credeți că o să sboare dela sine porumbelul fript în gură? Dar înțelegeți odată: nemții ne-au băgat cu nasul în murdărie și acum trebuie să ne ridicăm singuri“, spune Holder muncitorilor care ezită să înceapă reconstrucția fabricii. Până la urmă, nu numai bătrânul muncitor Krancz, dar, alături de el, cea mai mare parte a muncitorilor se alătură inițiativei de reconstrucție a fabricii, care devine astfel fapt împlinit.

Tamaș Aczel a reușit să redea foarte bine forța creatoare a masselor, care odată eliberate încep să facă adevărate minuni pe frontul muncii, sub îndrumarea unui conducător atât de priceput cum este partidul de tip nou.

În luptă cu greutățile, Holder a învățat să cunoască oamenii, să descopere, să aprecieze și să promoveze calitățile lor alese. Deaceia el știe să vadă la Marianne — fata fugită dintr'o familie burgheză — fon-

dul ei sufletească bun, care putea fi reeducat; el înțelege sbuciumul și căutările fetei care vrea să înceapă a trăi altfel decât până acum, și, cu dragostea de oameni caracteristică comunistilor, o ajută să-și afle drumul. Holder o aduce să lucreze în fabrică, o ajută să învețe să muncească și să se transforme într'un om conștient, într'un om nou.

După eliberare, prima grijă a bătrânului muncitor Krancz este să vadă ce a mai rămas din fabrica unde-și petrecuse o bună parte din viață. „Dorea atât de mult să se întoarcă la fabrică, să vadă ce s'a întâmplat cu mașinile, cu uneltele, cu instalațiile! Adevărul era că se simțea legat de fabrică — își petrecuse acolo doar douăzeci și opt de ani, lângă același strung“. Vederea fabricii devastate de nemți, dărâmate de bombardamente, îl îndurerează, însă în același timp îl umple de ură împotriva cotropitorilor. „Ar trebui nimiciviți toți acei care au făcut astfel de lucruri, toți! Pentru aceștia nu trebuie să existe nicio milă, nicio iertare!“

Bătrânul muncitor, care luptase alături de Holder și de fiul său în ilegalitate, este printre cei dintâi care vor să pună pe picioare fabrica. Vârsta nu-l împiedică să se avânte cu curaj în acțiunea aceasta îndrăznească, care-l atrage și în care caracterul său activ, vioi, se poate manifesta în voie.

Prezentarea vieții și a oamenilor în transformare, în evoluție continuă, constituie un merit deosebit al cărții lui Tamaș Aczel. Oamenii din cartea lui Tamaș Aczel acționează, se luptă cu greutățile pe care le înving, se călesc în luptă cu aceste greutăți și devin oameni noi, conștienți. În luptă cu greutățile care-l călesc și-i formează tăria de caracter, este prezentat tânărul comunist Holder, tot astfel este înfățișată creșterea conștiinței noi, revoluționare, la bătrânul Krancz. Dar mai sunt o serie de oameni care se transformă în cursul acțiunii. Așa sunt Marianne Fabri, sora fascistului Pista Fabri, și Rozsi, o fată care reușește să scape din ghetto cu ajutorul unor acte false.

Rozsi Blumenthal este o fată orfană; părinții și fratele ei fuseseră omorâți de nemți; ea este o fire slabă și supusă. După eliberare, nimerește din întâmplare în casa soției comerciantului Vertes care, recăpă-

tându-și prăvălia, se poartă cu ea ca și cu o slugă, o ocărăște și îi face zile fripte supunând-o la cele mai grele munci. Roszi rabdă toate batjocurile, deși își dă seama că n'ar trebui să le rabde. Dar e o ființă slabă, nu are curajul să se rupă de familia care o exploatează crunt — până când întâlnește organizația de tineret din Budapesta, care o determină să se smulgă din această mocirlă în care se sbătea și să pășască pe un drum nou.

Evoluția Mariannei este mai complicată și mai interesantă. Dealtfel și caracterul ei este altul. Marianne este o fată curajoasă și energică. În timpul asediului, pe când toți ceilalți din adăpost nu îndrăzneau să iasă afară de teama bombelor, ea mergea și aducea vești și celorlalți. Marianne nu-și iubește părinții, deși trăiește alături de ei. Ea disprețuiește meschinăria tatălui său, care s'ar fi târit în genunchi pentru o farfurie de mâncare și are o profundă repulsie amestecată cu ură, față de mândria prostescă de „doamnă din înalta societate” și avariția mamei sale, care-și păzea toată ziua bijuteriile, de teamă să nu i le fure careva din „nespălații” din adăpost. După eliberare, Marianne își urmează părinții la vila lor de lângă Budapesta, însă pe drum se întâmplă un fapt care-i desvăluie cruzimea și lipsa lor de umanitate și o determină să se despartă pentru totdeauna de familia sa. Și Marianne fuge de acasă, hotărâtă să-și caute singură un drum în viață.

Autorul analizează și redă cu multă profunzime procesele sufletești ale acestei fete, dibuirile și îndoielile ei până în momentul când, în ziua de 1 Mai, ea întâlnește pe comunistul Holder și muncitorii dela fabrica de unelte, care o primesc în mijlocul lor și-i oferă perspectivele unei vieți pline de noutăți pentru ea, odată cu satisfacțiile pe care le poate oferi munca. La început, pentru Marianne viața e destul de grea în uzină. Neîncrederea și antipatia cu care o priveau unii muncitori, faptul că era ținută departe de aceștia, care o numeau și o tratau ca o „domnișoară” nepoftită, o fac să sufere și să se îndoiască de reușita ei pe noul drum, de însăși transformarea ei. Dar datorită dărzeniei caracterului său, datorită sprijinului lui Holder, Marianne

nu se dă bătută; ea va lupta și va munci cinstit ca să se transforme și să devină o bună muncitoare. Marianne va crește și se va reeduca devenind până la urmă un om de tip nou, un viitor constructor al unei vieți mai bune.

În paginile emoționante ale romanului urmărim cu mult interes transformările revoluționare ale oamenilor muncii din Ungaria, care, ca și oamenii muncii din patria noastră, în urma eliberării de către Armata Sovietică, pășesc azi pe drumul unei vieți noi. Romanul se impune cititorului ca o largă frescă a luptei poporului maghiar în perioada de instaurare a regimului democrat-popular în Ungaria.

Din întreaga carte se degajă un sentiment de recunoștință față de eroii sovietici care s'au jertfit pentru eliberarea poporului maghiar și un puternic suflu de optimism, ce umple sufletul cititorului de siguranța că acești oameni care luptă pentru o viață nouă, pentru socialism, vor reuși să-l înfăptuiască.

G. Tudorică

NU MAI SUNT ORBI OCHII DREPTĂȚII!*)

Din lumea antichității greco-romane, a răzbătut peste veacuri, până'n zilele noastre, simbolul „imparțialității” justiției, sub forma unei zeiței legată la ochi, în a cărei mână atârnă balanța împărțirii dreptății. Cine n'a văzut această zeițe oarbă străjuită de cruce, în tribunalele burghezo-moșteresti, și câți nevinovați n'au suferit de pe urma întunecimii ochilor ei? Dar această zeiță nu era oarbă, ci mai degrabă orbită de strălucirea banului, care ucisese în ea posibilitatea de a deosebi adevărul de minciună, determinând-o să inverseze cu viclenie orice valoare morală. Răsturnarea aceasta de valori, atât de caracteristică orânduirii capitaliste, „se explică” pare-se, printr'o foarte cunoscută lege biologică: atrofierea unui simț determină dezvoltarea altuia. Zeița orbită nu vedea lumea cu orânduirea ei crudă și nedreaptă, cu milioanele de vic-

*) V. Șalaghinov „Judecătorul”, Cartea Rusă, 1952.

time ale unor potențați hrăpăreți și hapsâni, în schimb ea auzea bine clinchetul arginților din buzunarul burghezului. Așa se explică faptul că asasinii și jecmănitarii milioanei de desmoșteniți trăiau liberi la adăpostul legilor, iar mii și mii de oameni simpli înfundau temnițele și lagărele, istovindu-se în munci supraomenești. Deaceia, marii scriitori realiști au demascat adesea în operele lor chipul hâd al acestei justiții. Să ne amintim numai de celebrul roman al lui Tolstoi, „Invierea”, puternic act de acuzare împotriva justiției exploataților, care arată limpede că nu dreptatea constituia scopul activității tribunalului țarist, ci dimpotrivă, că el era un instrument destinat să sprijine clasa exploatarea.

Cu toate acestea, destui oameni simpli credeau până la un anumit punct în conștiința judecătorilor burghezi. Astfel, Vlasova din romanul „Mama” al lui Maxim Go.chi, își închipuise că judecătorii îl vor întreba pe Pavel, cu atenție, despre toate încercările inimii lui și atunci când vor vedea dreptatea, vor spune: — Omul acesta are dreptate, Evident că naiva credință a Vlasovei a fost înșelată. Dar luptătorii revoluționari ca Pavel Vlasov, educați de Partid și căliți în focul luptelor revoluționare, n'au așteptat ca judecătorii să zică „oamenii aceștia au dreptate”. Ei au răsturnat din temelii statul exploataților și au clădit o orânduire istorică nouă, un stat nou, sovietic. În acest stat nou, în locul vechii justiții vândute, au apărut judecării ridicăți din rândurile oamenilor muncii, asessori populari, oameni îndrăgostiți de viața nouă, militând pentru triumful ei, oameni care au rupt vâlul de pe ochii orbiți ai Justiției.

Cartea lui V. Șalaghinov, „Judecătorul”, relatează plastic și sugestiv această radicală transformare petrecută în justiție: „Sub bolțile posomorite și solemne ale vechilor palate de justiție, în sălile cu basoreliefuri care o reprezentau pe zeița Themis, apăruseră oameni sovietici simpli, mineri din Cerembass, foști ocași — condamnați politici — ilegaliști, partizani, soldați din Armata Roșie, care veniseră să judece altfel, în numele poporului și al intereselor acestuia și deaceia era firesc ca ei să înlăture cu hotărâre revoluționară vechile legi”. Cartea aceasta vorbește prin fapte

emoționante cititorului tocmai despre deosebirea fundamentală dintre justiția sovietică și cea a trecutului și a țărilor imperialiste, de astăzi. Justiția sovietică apără regimul sovietic, drepturile și interesele oamenilor muncii și pedepsește pe cei ce încearcă să lovească în cuceririle poporului. Dar ea nu are numai rolul de a pedepsi, ci și unul educativ. Textul legii de organizare judecătorească a U.R.S.S. spune: „Justiția Sovietică, atunci când aplică penalități, nu urmărește numai pedepsirea infractorilor, ci îndreptarea și reeducarea lor”. Judecătorii și organele acestei justiții sunt pătrunși de acest principiu. Prin întreaga ei activitate, justiția sovietică ia parte la educarea cetățenilor, cu scopul măreț de a crea din ei adevărați oameni sovietici.

Cartea lui Șalaghinov redă viața unui judecător sovietic, care cunoaște viețile multor oameni, surprinse în momente dintre cele mai dramatice, pe care autorul le-a fixat în schițe concise și expresive. Specificul acestei lucrări este determinat de faptul că ea nu este propriu zis un volum de schițe, ci mai mult o carte în care un judecător sovietic își notează experiența muncii sale, diferite figuri omenești, anumite fapte dramatice ale vieții oamenilor, deosebit de convingătoare prin ele înșile.

Prin anul 1928, cu sprijinul Partidului și al Comsomolului, eroul cărții, Nicolai Alexandrovici Elizariiev, odinioară copil al nimănui, devine judecător. La tribunal, în această perioadă, în afară de oameni cinstiți, certați între ei pentru lucruri mărunte, prin fața lui Elizariiev se perindau profitori și spoliatori, excroci, negustori care încălcău prețurile unice de stat, nu plăteau impozitele, nu respectau regimul de muncă în întreprinderile particulare.

Elizariiev avea o muncă grea, de mare răspundere uneori. La început se descurca mai greu, dar el căpătase deprinderea ca, pregătindu-se pentru proces, să nu citească numai dosarul, ci și cărțile și îndreptările care-l puteau ajuta să adâncească mai mult diversele cazuri. Cunoscând astfel viața în complexitatea ei, Elizariiev ajunge să pătrundă adânc în problemele oamenilor, să nu mai privească anumite procese civile și penale ca pe niște litigii neînsemnate, ci ca pe o luptă pe viață și pe moarte între

lumea veche, condamnată istoricește la piere dar care nu vroia să moară, și între tânăra forță a Statului Sovietic.

Șalaghinov a redat cu măiestrie chipul judecătorului sovietic în trăsăturile lui esențiale, cu frământările lui specifice, cu participarea lui activă în lupta aprigă între vechi și nou, cu strădania sa continuă de a lichida rămășițele înapoiate din propria-i conștiință.

Șalaghinov realizează figuri reușite nu numai în lumea judecătorilor; el ne reprezintă uneori doar în câteva rânduri o figură vie din lumea acuzaților sau imprecinaților, evocă întâmplări adesea dramatice, care i-au adus pe mulți dintre ei în situația tristă de inculpați, împrejurări care ne permit să le descifrăm foarte lesne trecutul și să le întrezărim viitorul.

De la nepmanul Lazarev, proprietarul unei fabrici de talpă artificială, a cărui avere fusese pusă sub sechestrul pentru neplata impozitelor în 1928, sau dela „pașnicii“ fabricanți de săpun, care „își pun măști de oameni sovietici“, până la Varenca Slavianinova și soțul ei Andrei, tineri comsomoliști, căsătoriți, care vor să divorțeze pentru o vorbă necugetată, sau Lasticov, Tania și mama Taniei, întâlnim figuri dintre cele mai semnificative, zugrăvite în momente de mare intensitate. Se conturează astfel cu și mai multă putere chipul judecătorului sovietic, care pe dușman îl pedepsește aspru și neiertător, iar pe omul cu un fond sufletesc bun îl ajută să-și îndrepte lipsurile, chiar atunci când îl sancționează.

Iată o problemă complexă pe care o are de judecat și rezolvat Elizariiev în „Lătigiu pentru un copil“. În urma unor împrejurări vitrege, o fetiță, Tania, este dată de mama ei unui vecin, Lasticov, ca s'o întrețină. După o vreme, mama, reîntorcându-se, își cere fetița înapoi. Lasticov refuză să i-o dea. Ajung la tribunal în fața judecătorului Elizariiev. Procesul era deosebit de încurcat și momentul, foarte dramatic. Deși fetița îl prefera pe Lasticov, totuși completul de judecată hotărăște ca ea să revie mamei sale. Instanța judecătorească a luat hotărârea aceasta după lungi delibărări, după cum-punerea minuțioasă a faptelor pro și contra, având tot timpul în vedere viitorul Taniei. Momentul acesta face parte din

șirul aceloră în care judecătorul și justiția sovietică apar în toată măreția lor umană.

Grija de om, de viață, de fericirea omului, iată ce urmărește judecătorul sovietic în hotărârile juste pe care le ia. Justețea acestor hotărâri o verifică cu prisosință practica socială, viitorul oamenilor judecați de el. Din acest punct de vedere este foarte semnificativă atitudinea lui Lasticov după ce justiția sovietică a rezolvat procesul lui. La început el se arată adânc nemulțumit de sentința tribunalului, dar apoi, dându-și seama că judecătorii au avut în vedere tocmai viitorul fericit al fetiței, se grăbește s'o anunțe pe mama Taniei că e întru totul de acord cu hotărârea luată de instanța judecătorească. Mama rămâne mamă și nu poate fi înlocuită cu nimic.

Figura nouă a judecătorului sovietic, puternicul rol educativ al justiției sovietice apar cu multă vigoare și în „Schiza unei locomotive“, unde un tânăr de vreo 16 ani, Eruslan Lazarevici Piatibratov, apare ca infractor în fața justiției. Psihologia acestui tânăr este curioasă. Piatibratov voia să imite pe un vechi infractor Ambra, care nu putea fi prins. El ținea să pară hoț de meserie, și deaceea căuta să atragă atenția asupra „isprăvilor sale eroice“, de apaș, și se rușina când se vorbea de faptul că avea și o serie de calități reale. Energia sa tinerescă fusese orientată greșit. Judecătorul Elizariiev, împreună cu cei doi asesori, cântăresc cu grijă faptele lui Eruslan și se întreabă: „Ce predomină la acest om — binele sau răul, ce este el prin structura lui sufletească...?“ Concluzia lor, confirmată de comportarea ulterioară a lui Eruslan ca fiind justă, a fost aceea că tânărul e un om cinstit în fond, dar încă n'a devenit conștient de el însuși, de adevăratul lui loc în societate. Judecând, Elizariiev își dă seama că menirea sa cetățenească este de a-l „ajuta să se depărteze definitiv de rău și să treacă de partea binelui“.

Completul de judecată nu-l pedepsește pe Eruslan, ci îl trimite la școala rezervelor de muncă, de unde iese reeducat și apoi devine un bun mecanic de locomotivă. Iată un om pe care justiția sovietică l-a ajutat să-și pună în valoare calitățile, să devină un cetățean cinstit, constructor al unei lumi noi. Cât de limpede se desprinde de aici

chipul judecătorului sovietic, cu înalta lui semnificație socială! Pe bună dreptate a fost comparat odată cu un pădurar la început de primăvară, într-o pădure luminoasă, plină de mireme. Cu o grijă părintească, pădurarul ajută mlădițelor să se desvolte, eliberează un tufiș tânăr de buruienile care-l înăbușă, taie un ciot uscat care urâțește copacul, ferește pădurea de foc și distrugere.

„Așa e și judecătorul sovietic. El trăește în mijlocul tinerei și înfloritoare grădini a societății sovietice. El muncește sub imboldul de a susține această veșnică înflorire, călăuzit de grija activă pentru viitor. Și e lesne de înțeles cu ce atenție deosebită se ocupă el de acei care reprezintă acest viitor, de tineret“.

Buruienile crescute din sămânța otrăvită a lumii capitaliste sunt prezentate de Șalaghinov prin oameni rămași cu conștiința bolnavă din vremea regimului țarist. Așa sunt de pildă personagiile din schița „E dușman ori nu e?“, unde ni se înfățișează niște bandiți recrutați din chiaburime, care sabotează și urâsc Statul sovietic.

Oamenii din această schiță, prin acțiunile lor mârșave și criminale, constituie pentru cititor un îndemn hotărât la vigilență și un izvor nescecat de ură față de lepădăturile unei lumi apuse pentru toldeauna. Pe acești oameni care au jefuit magazia și prăvălia de consum a comunei agricole „Bolșevic“, au asasinat pe un președinte de colhoz — justiția i-a pedepsit cu asprime, i-a considerat putregaiuri și paraziți pe corpul statului sovietic, și i-a stărpit din rădăcini.

Pedepsind fără milă pe bandiți și educând pe cei atinși de anumite vicii, judecătorul sovietic Elizariiev își îndeplinește cu cinstire rolul pe care i l-a încredințat Partidul și poporul sovietic. În această atitudine profund umană, constă superioritatea justiției sovietice față de oarba justiție burgheză. Pasagiul final al cărții lui Șalaghinov exprimă direct acest lucru, după ce toate episoadele cărții l-au demonstrat ca atare: „Justiția noastră are o particularitate prețioasă, noi judecăm trecutul, tot ce e vechi și desțelenim drumul spre viitor, spre comunism, spre fericirea omenirii. Dacă dincolo de graniță, în lumea capitalistă, judecătorii robi ai sacului cu bani, încearcă în zadar să rețeze vlăstarele pline

de sevă ale viitorului, noi smulgem din rădăcină ierburile otrăvite, buruienile rele, buturugile vechi și putrede, care mai răspândesc uneori miasme în societatea noastră. În aceasta constă forța justiției noastre populare, aceasta face ca justiția noastră populară să fie dreaptă“.

Ion Bălan

IMPILAREA I-A RIDICAT LA LUPTĂ*)

Marele patriot italian Garibaldi, luptător pentru unitatea Italiei, scria din Capua, printre altele, următoarele cuvinte tânărului luptător și scriitor Giovagnoli: „Am citit pe nerăsuflăte cartea dumitale „Spartacus“... și mi-a provocat un sentiment de entuziasm și de admirație... Chipul lui Spartacus — al acestui erou izbăvitor de robi — l-ai sculptat cu dalta lui Michel Angelo și eu, un rob care m'am eliberat, îți mulțumesc și pentru asta și pentru acele clipe de emoție pe care le-am încercat în timp ce citeam cartea dumitale“...

Scriitor, critic și istoric literar — Raffaello Giovagnoli a trăit între anii 1838—1915. Insuflețit de un puternic patriotism, scriitorul Giovagnoli a făcut parte din mișcarea națională de eliberare, luptând alături de Garibaldi împotriva stăpânirii austriace. Ca scriitor, el a avut o bogată activitate. Opera sa cea mai însemnată este romanul istoric „Spartacus“, apărut în 1874. Pe lângă acesta el a scris un ciclu de romane care descriu viața Romei.

Romanul „Spartacus“ este oglinda aspirațiilor și convingerilor progresiste ale autorului. Puternic act de acuzare la adresa orânduirii politice și a moravurilor Romei sclavagiste, el constituie în același timp o chemare la luptă împotriva cotropitorilor și dușmanilor Italiei.

Autorul se oprește cu deosebire asupra descrierii evenimentelor petrecute între anii 78—71 înaintea epocii noastre.

Valoarea deosebită a romanului „Spartacus“ se datorește prezentării veridice și cu o deosebită putere a răscoalei sclavilor din Roma antică, înfățișată în mod deformat de isto-

*) Raffaello Giovagnoli, *Spartacus*, E. S. P. L. A., 1953

ricii claselor dominante, în descoperirea cauzelor acestei răscoale și în zugrăvirea cu adevărată mână de artist a personalității marelui și încercatului conducător al sclavilor răsculați — Spartacus, fost el însuși sclav, de două ori fugit din captivitatea romană și apoi prins din nou.

Creînd cu măiestrie atmosfera frământată a Romei din vremea dictatorilor, autorul reușește să redea cu deosebită vigoare tabloul foarte variat al societății vremii și în primul rând lupta ascutită de clasă dusă de sclavi împotriva stăpânilor lor. Cunoscând și respectând întru totul adevărul istoric, scriitorul Raffaello Giovagnoli reușește să contureze întregul cadru al orânduirii sociale sclavagiste, în limitele căreia se desfășoară istoria republicii romane cu toate luptele ei dintre patricieni și plebei, pentru accesul păturilor harnice dar lipsite de avere și drepturi, la funcțiile publice și pentru folosirea pământurilor statului. Romanul arată limpede procesul de dizolvare a nobilimii patriciene în noua clasă, a marilor proprietari funciari și financieri, proprietari care reușiseră să înghită treptat și în totalitatea lor proprietățile funciare ale țărănilor ruinați în timpul serviciului militar.

Astfel, cititorul poate cunoaște pe lângă viața opulentă, lipsită de orice grijă și privațiuni a marilor demnitari ai statului ca Sulla Felix, Marcus Licinius Crassus și alții, viața patricienilor mai scăpățați, dușmani ai marilor latifundiari și financieri ca Sergius Catilina, L. Calpurnius Bestia, Quintus Curius și alții, viața lanștilor — vânzătorii de carne vie — ca Actianus, Lentulus Batiatus, Iulius Rabecius și alții, viața cetățenilor liberi, conștienți de exploatarea lor de către patricieni, viața sclavilor — lipsită de orice bucurie — a zecilor de mii care s'au înrolat în armata lui Spartacus. Tabloul societății romane era atât de sumbru în acea vreme încât din cei patru sute șazeci și trei de mii de locuitori ai Romei, patru sute treizeci și trei de mii de cetățeni nu aveau cu ce-și campăra hrană și nici pământ cât să-și poată odihni trupurile obosite.

Acest tablou întunecat este complectat de trista situație în care se găseau femeile romane — situație mai jalnică decât aceea

a copiilor aflați sub autoritatea nelimitată a părintelui lor — și care e una din cauzele decăderii Romei, alături de plaga mereu mai întinsă a legăturilor neligitime, a descompunerii familiei și a răspândirii sclaviei.

Cu dibăcie, autorul își poartă cititorul pe Câmpul lui Marte, în arenele Circului Mare, în For, în sala Senatului Roman, în casa luxoasă și împodobită după gustul antic a lui Cornelius Sulla Felix, Sergius Catilina sau Valerius Messala, pe culmile prăpăstioase ale Vezuviului ori pe câmpul de lupte dela Camerum sau Bradanus unde, printre trupurile neînsuflețite ale zecilor de mii de gladiatori și romani, colindă ecoul strigătelor de libertate.

Dar autorul nu se limitează numai la descrierea sumară a unor aspecte ale societății romane dela mijlocul ultimului secol dinaintea erei noastre. El pătrunde adânc în psihologia poporului și a personalității oamenilor, descrie obiceiurile și moravurile vremii, alcătuind din paginile cărții fresca veridică a Romei antice. Descrierea luptelor de gladiatori, a funeraliilor lui Sulla Felix, a obiceiurilor legate de anumite sărbători ca aceea a Lupercaliilor, completează această frescă.

Dela început atenția cititorului este cucerită de conflictul deosebit de puternic al romanului. Cunoscând ca un adevărat inginer al sufletului omenesc, până în ultimele cute, sufletul și caracterul fiecărui erou al său, el îi conduce în acțiune după o logică perfectă, receptivă atât la cele mai echilibrate judecăți ale unei inteligențe scilpitoare, cât și la cele mai umane sentimente. Caracteristică orânduirii sclavagiste, autorul urmărește pe prim plan lupta dintre aceste două clase — sclavi și stăpâni. Dar departe de a deveni uniform, conflictul crește în pas cu desfășurarea acțiunii, căpătând potențe noi, neașteptate, care schimbă brusc situațiile, dând curs evenimentelor într'un sens nebănuț. Arătând la început cauzele care mână în luptă cele două tabere, autorul zugrăvește cu dibăcie raporturile antagoniste dintre membrii lor și țese până de deasă de interese și legături între aceia care nu participă direct la conflict dar care într'un fel sau altul îl susțin. Așa se întâmplă cu Sergius Catilina și Cesar, care, deși nu participă direct la

lupta legiunilor romane împotriva sclavilor, servesc totuși cauza Romei dând noi întorsături conflictului.

Dacă la începutul cărții conflictul de prim plan este susținut de lupta mocnită dintre sclavi și stăpânii acestora, precum și de numeroase acțiuni secunde ori devenite contraforturi ale reușitei arhitectonice a întregului roman, cu cât înaintăm în cuprins el este condus fie de lupta fățișă pe câmpul de bătaie dintre cele două clase, fie de intriga țesută cu măiestrie de unul din personagiile principale ale cărții, Euthyida. Această frumoasă curtezană, de origină greacă, este copleșită de vitejia și frumusețea lui Spartacus pe care l-a văzut pentru prima dată în arena Circului Mare, la sărbătoarea organizată de Sulla Felix. De atunci încolțește în inima ei dorința de a-i cuceri dragostea cu orice preț. Spartacus, îndrăgostindu-se însă sincer de Valeria Messalina, soția lui Sulla, îi respinge dragostea. Din momentul în care această grecoaică și-a dat seama că Spartacus iubește pe altcineva și că ea nu va reuși să-l cucerească, a început să urzească cu sadism un plan nebunesc de răzbunare.

Planul Euthyidei se leagă prin rădăcini puternice de conflictul central în așa fel încât acesta, prin efectul pe care îl are asupra desfășurării faptelor, îi ia uneori locul. Acest lucru se întâmplă după ce curtezana, stăpânită de ură și sete de răzbunare, se înrolează în armata lui Spartacus punând la dispoziția Ligii Asupriților o mare sumă de bani, câpătând prin gestul său deplină încredere a comandanților gladiatorilor și pe aceea a lui Spartacus. Convinsă că orice încercare de a-i obține dragostea este fără rezultat, ea își schimbă țelul și acționează prin cel mai bun prieten și comandant de armată al lui Spartacus — Oinomaos. Folosindu-se de firea iute și de marea lui încredere în oameni, ea reușește să aducă discordie în armata gladiatorilor, să-l determine pe Oinomaos să părăsească tabăra lui Spartacus și în sfârșit să piară pe câmpul de luptă împreună cu zece mii de gladiatori, răbind astfel rândurile armatei care voia să-și cucerească pe câmpul de bătaie libertatea. Dar planul Euthyidei nu se sfârșește aici. Ea vrea cu orice preț să-l piardă pe Spartacus. De aceea, când

află planul acestuia de luptă cu Crassus, ea părăsește noaptea tabăra gladiatorilor și divulgă acest plan lui Marcus Licinius Crassus, comandantul armatei romane, fapt care aduce moartea lui Craxos, unul dintre cei mai de seamă comandanți ai armatei gladiatorilor și măcelărirea a șapte legiuni de gladiatori.

Rafaello Giovagnoli a reușit într-o măsură mare să dea viață evenimentelor din timpul răscoalei lui Spartacus și să creeze personaje veridice.

În acest sens, un alt merit deosebit al autorului este crearea figurii lui Spartacus. În ciuda străduințelor unor istorici din antichitate și de mai târziu, ca Plutarch, Appianus, Florus și alții de a prezenta pe Spartacus în mod intenționat ca pe un om rău, uzurpator al ordinii publice, răzbnător, josnic, crud, chipul acestui mare erou a devenit un simbol al luptei pentru libertate.

Conducătorul sclavilor este zugrăvit așa cum l-a cunoscut istoria, ca un mare și viteaz comandant, ca un caracter integru și neînduplecat, o inimă arzătoare, înflăcărată de dorința nestăvilă de libertate. Experiența unei vieți amare și inteligența sa deosebită îl conving că libertatea sclavilor — a acelor asupriți — nu se poate obține decât pe calea armelor, prin înfrângerea tiraniei celor auți. Acestui scop înălțător și-a închinat el toată viața, renunțând și la onorurile Senatului roman care-i propusese să abandoneze lupta în schimbul funcției de comandant de armată, sau prefect într'una din provinciile romane și la dragostea curată și înălțătoare a Valeriei Messalina, și la mângâierile Postumiei, copila-i adorată. Imediat ce a devenit conducătorul Ligii Asupriților și comandantul gladiatorilor, Spartacus și-a dat seama că viața și puterea sa de muncă nu-i mai aparțin, că deasupra liniștii familiale stă datoria de a conduce pe asupriți la victorie, la cucerirea libertății. Pentru aceasta caută el să obțină sprijinul patricienilor, dușmani ai republicii, cum era Catilina, pentru aceasta se opune el să pornească împotriva Romei, fiind de părere să treacă Alpii pentru a ridica la luptă popoarele care gemeau sub asuprirea imperiului roman. Și dacă sclavii au fost învinși, aceasta se datorește îndărătniciei și lipsei

de orientare a unui mare număr de comandanți ai gladiatorilor, care cuprinși de îngâmfare în urma victoriilor repurtate, socoteau că și Roma va fi cu ușurință cucerită. Autorularată cu multă iscusință — și pe baza adevărului istoric — rolul pe care l-a avut în obținerea victoriilor geniul militar al lui Spartacus, disciplina de fier pe care el o introduce în rândurile armatei sale, inteligența sa deosebită și caracterul său drept. El își dă seama deosebit de limpede de poziția patricienilor față de răscoală cât și de convingerile lor despre eliberarea sclavilor — și acest lucru se desprinde cu deosebită claritate din discuția pe care Spartacus o are în casa lui Catilina cu câțiva patricieni și cu acesta din urmă, cu puțin înainte de a aprinde focul răscoalei. El le spune acestora: „Pe voi, cetățeni liberi de viață nobilă, casta oligarhilor, care e dușmana poporului, a oamenilor curajoși și a înnoitorilor, această castă a oligarhilor a cărei tiranie, de mai bine de o sută de ani, împinge Roma în prăpastia discordiilor — nu vă lasă să luați parte la conducerea treburilor statului și vă despoaie de averi.

Pentru noi însă, pentru nefericiții gladiatori, a ne răscula înseamnă cu totul altceva. Disprețuiți de toată lumea, fără libertate și fără patrie, condamnați să ne luptăm și să ne ucidem unii pe alții pentru plăcerea altora, noi vrem libertatea, însă o libertate deplină și absolută; vrem să ne recâștigăm prin luptă patria și casele noastre strămoșești; în virtutea acestor împrejurări noi suntem siliți să ne ridicăm nu numai împotriva stăpânitorilor de azi, ci și împotriva acelor care le-ar lua locul, fie că s'ar chema Sulla sau Catilina, Cethegus sau Pompeius, Lentulus sau Crassus“.

Calitățile excepționale de strateg ale lui Spartacus se vădesc în mod deosebit din felul cum a condus și a învins sau a știut să-și salveze armata din cele mai critice situații. Chiar dela începutul luptei împotriva legiunilor romane, Spartacus și-a dovedit geniul său de comandant. Astfel, el și-a salvat armata care era înconjurată pe muntele Vezuviu de către romani, coborînd-o din vârful muntelui cu ajutorul unei scări lungi de câteva sute de metri împletită din nuiele.

Deasemenea, el scapă din încercuirea

vestitului Crassus la Tamesa, datorită strălucitului său plan strategic, îl înșeală pentru a doua oară, prin părăsirea taberei din apropiere de Bradanus, înconjurată de romani într'o noapte întunecoasă. Organizându-și armatele mai bine chiar decât cei mai străluciți comandanți romani, Spartacus a cucerit în istorie locul de cel mai mare strateg și comandant al sclavilor.

Deși răscoala sclavilor conduși de Spartacus a eșuat, ea a dat o puternică lovitură republicii sclavagiste romane, zguduind-o din temelii, fapt care a ușurat destrămarea imperiului roman, desăvârșită apoi de migrațiunea popoarelor în secolul al V-lea.

Chipul marelui luptător și comandant militar va fi peste secole un simbol al luptei pentru libertate și pentru desființarea tiraniei. El poartă peste vreme amintirea unei lupte drepte și dârze, purtată de sclavi împotriva tiraniei și cruntei exploatare.

Nicolae Mihăilescu

O PLEDOARIE ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI*)

Țărnul Normandiei este primitor. Plană și cenușie ca o oglindă de oțel, marea parcă se urcă spre orizont. Natura, în această regiune e încărcată de sevă. Pe cerul de un cenușiu opalin, se profilează, negre, ca într'o veche stampă, turnurile semețe ale unui castel medieval...

De aici, porneau odinioară, cu sute de ani în urmă, cavalerii cruciați. În zale scânteietoare, cu scuiuri și lăncii, stărnind teroare sau nădejdi, scopul cruciaților era în realitate înrobirea popoarelor, acapararea fabuloaselor comori ale Asiei, vis de totdeauna al aventurierilor.

Din cavalcadele legendare ale cruciaților n'a mai rămas nimic. Patosul lor religios s'a dovedit o minciună. Cuvintele mari, sub sclipirea înșelătoare a învelișului de aur, erau găunoase. În numele unei misiuni aparent eroice, cruciații au stărnit în urma lor doar o pulbere deasă și neagră care avea să cadă grea și să acopere, ca un giulgiu,

*) Ștefan Heym, *Cruciații*, E.S.P.L.A. 1953.

inceputurile unei civilizații. Popoarele întunecatului ev mediu plecau grumății pentru sute de ani înainte...

Iulie 1944. Divizia de blindate a generalului Farrish a debarcat pe țărmul Atlanticului. Faimosul Westwall — valul de vest — s'a prăbușit. Regiunea Normandiei, cu pământul ei mănos, cu merii ei încărcăți de rod, cu aerul înmiresmat de parfumul cidrului, primește pe noii „cruciați“. Incepe o altă etapă a războiului, aceea care va duce până în inima Germaniei.

„Cruciații“ de azi nu mai au însă mișcările stânenite de armurile greoaie; echipamentul, confortabil, e „made in U.S.A.“. Lănciile și scuturile — câte au mai rămas — stau de mult aliniate pe rafturile muzeelor; le-au luat locul tancurile, avioanele, mitralierele, arme perfecționate, careucid repede și în massă. Curierii de odinioară — acei curieri care își omorau caii în galopuri nebune pentru a duce veștile bătăliilor, — au fost înlocuiți cu soldații moderni ai serviciilor de propagandă prin radio, prin telegrafie fără fir. Călugării care, altădată, transcriau din memorie, în umbra chiliilor, pe pergamente prețioase, epopeea luptelor, au fost schimbați cu corpul bine organizat al corespondenților de presă. „Cruciada“ a fost organizată. „Cavalerii“ sunt la posturile lor.

Iată-l pe arogantul și încântatul de sine general Farrish, militar de profesie, „cuceritor“ cu pieptul încărcat de decorații, cel mai bun agent al propriei sale publicități. El crede în spiritul mesianic al „democrației“ americane, se bizuie pe „inspirația“ lui pe câmpul de bătaie, și, firește, va provoca jertfa inutilă a multor oameni. Iată-l pe maiorul Willoughby, „negustorul american în uniformă“, pentru care războiul nu se deosebește de viața de toate zilele decât prin suplimentul de risc pe care-l implică și care, odată riscul dispărut, înțelege să măture cu un gest tot ceea ce înseamnă principii morale pentru a da mâna cu învinșii și a stabili acea alianță tentaculară a business-menilor. Iată-i pe Loomis, pe Dondolo, uneltele acestuia, lași, delapidatori, profitori, urmărind, după puterile lor mici, aceleași scopuri ca și Willoughby. Cu toții sunt produse ale fascismului — unii mai fățiș, ca Dondolo, exemplu tipic — alții mai ascuns, ca Farrish. Și chiar dacă autorul nu ni-i arată

în legătura lor strânsă cu oligarhia financiară — și aici găsim una din lipsurile cărții — personagiile acestea, privite cu ochiul rece al analistului, trezesc ura cititorului.

În cealaltă tabără, tabăra oamenilor cinstiți, — stăpâniți însă de confuzii — îi găsim pe căpitanul Troy, pe locotenentul Yates, pe caporalul Bing, pe sergentul Thorpe, pe Tolokian, pe Kareen Wallace, ziarista. Acești oameni se sbat, luptă, deseori zadarnic, nu au o perspectivă clară asupra lumii — datorită în primul rând faptului că autorul n'a pătruns destul de adânc în cauzele care au permis reacțiunii să ridice capul, fascismului să se întindă în Statele-Unite — dar sunt în-sufleții de nobilitul ideal al dreptății sociale.

Cititorului îi este clar ce crede fiecare din personajii asupra războiului și ce urmărește fiecare, odată războiul terminat. Pe Farrish îl preocupă numai profitul, îmbogățirea cu orice mijloace. Farrish pălăvrăgește despre „eliberare“, dar în fond își slujește „boss-ii“ în opera lor de colonizare a Germaniei. Farrish și Willoughby puși în fața sarcinei de a face parte din trupele de ocupație, se dovedesc incapabili să participe la munca de organizare. Și atunci, fără scrupule, se folosesc chiar de elementele cele mai corupte, cele mai putrede care au supraviețuit național-socialismului — dealtfel singurele elemente care se pun în solda lor. Foștii deținuți din lagărele de concentrare în timpul nazismului rămân să irăiască mai departe în alte lagăre, deloc superioare celorlalte. Farrish și Willoughby nu pun în preocupările lor aceste probleme. În fața lagărului de concentrare, Farrish se fotografiază alături de victime. Farrish și Willoughby, Loomis (care vinde benzina unității, primejduindu-i chiar soarta), Dondolo care fură din rațiile de alimente pentru a le negocia la bursa neagră — toți știu că Germania ar putea fi un minunat teren pentru acțiunile lor de exploatare. Ceea ce îi însuflețește pe ei nu este nici dragostea de patrie, nici dorința de a nu mai reinvia cel mai sălbatec regim pe care i-a cunoscut omenirea. Ei își servesc stăpânii din palatele de pe Wall-Street.

Yates, Bing și alții își dau seama de corupția care domnește în jurul lor, fără a-i vedea însă cauzele. Lupta lor nu are un scop precis. Ei par în acest fel niște idea-

liști care se sbat în numele principiului „binelui“, fără a-și da seama că fascismul nu este o excrescență specifică numai Germaniei lui Hitler, dar că ramificațiile lui se întind și în propria lor patrie. Ei nu-și dau îndeajuns de bine seama că, odată cu războiul pe care-l duc cu tancurile, tunurile și avioanele împotriva regimului hitlerist, ar trebui să ducă și un război de idei. Ei nu înțeleg că războiul pe care-l fac înseamnă numai un imens carnagiu, dacă din el nu iese triumfătoare, ideea justiției sociale. Lupta lor împotriva acelei puteri de stat care „se scurge prin trupuri“, dela cei mari la cei mici și care guvernează în numele arbitrariului, această luptă oricât de justă, nu ajunge totuși să stărpească definitiv fascismul în chiar bârlogul lui, prin smulgerea bălăriei otrăvitoare care rădăcină cu tot. Și dacă ei își dau seama că rămășițele militare ale nazismului așteaptă o revanșă, în schimb ei nu văd că viitorii așăfători la război se vor recruta nu numai din rândurile acestora, ci chiar din elemente ca Farrish, Willoughby, Dondolo, adică tocmai din oameni care acționează în mijlocul luptătorilor cinstiți pentru pace și un viitor mai bun.

★

Ștefan Heym a trăit acest război și aceasta imprimă romanului său o valoare de document autentic. Cu un larg câmp de acțiune, cartea lui este o mărturie patetică a ororilor pe care le implică un război, dar și o pledoarie înflăcărată pentru pace.

Eroul romanului, caporalul Bing, refugiat de tânăr din Germania hitleristă, victimă a național-socialismului, apoi înrolat în armata americană în serviciul propagandei de război, este stăpânit de frământări sufletești proprii unui om cinstit. Noi simțim că prin moartea stupidă a lui Bing (care cade mitraliat chiar de către avioanele americane), Ștefan Heym a vrut să arate inutilitatea atâtor jertfe omenești.

Bing este de origine germană. El asistă odată cu trupele de ocupație la ruina Germaniei. Ochiului lui scrutător nu-i scapă nimic. El vede cum ocupanții caută să reducă poporul — ca și pe vremea „disciplinei“ din Germania lui Hitler — la o masă lipsită de individualitate și voință,

acționând mecanic numai la ordinul stăpânilor nou înscăunași și că ei reușesc să facă acest lucru cu mulți din ei. Deși întâlnește numeroși oameni cinstiți, Bing ajunge să nu mai găsească răspuns ecorurilor tragice pe care i le trezește în suflet războiul. El va disprețui viața. Moartea lui Thorpe, singurul din grupul lui cu o conștiință muncitorească, moartea lui Tolokian, inebunit în urma chinurilor la care fusese supus de fascistul Dondolo — ruinele jalnice ale orașului său natal Neustadt, toate îl fac să-și piardă iluziile pe care le mai avea în rezultatul victoriei. Bing este un înfrânt.

În acest dureros sfârșit întâlnim un elocvent act de acuzare la adresa celor care deslănțuie noi orori și noi crime, întreținând isteria războinică și nesocotind dorințele legitime ale popoarelor care năzuiesc spre pace. Lupta lui Bing însă va fi continuată de camarazii săi.

În faptele lui Yates și Troy este sugerată această perspectivă. Locotenentul Yates — în viața civilă profesor — se denușește singur, în clipe de descurajare, „campion al cauzelor pierdute“. El este educat într'o societate care anihilează, nimicește energiile a mii de oameni, pentru ca să hrănească doar câțiva profitori. Yates — deși slab și recunoscându-și slăbiciunea — deși individualist și izolat, dornic să trăiască fără complicații, crezând încă în virtuțile așa zisei democrații din țară — caută totuși să găsească o explicație frământărilor sale. Ca și Troy, caracter integru, Yates reprezintă tipul americanului cinstit, democrat sincer; conștiința lui va crește în focul luptelor, în acțiunile curajoase pe care le întreprinde. Victoria lui Troy, care-l ajută pe Yates să demaște rețelele subterane ce duc spre interesele trusturilor americane și germane ale oțelului, lupia lui Yates și Troy luminează drumul pe care moartea lui Bing îl întunecase.

★

Așadar, unitatea pe care o comandă Farrish după debarcarea în Normadie și care pornește marșul asupra Parisului, nu e deloc lipsită de frământări. Dimpotrivă, oamenii sunt despărțiți în două tabere bine distincte.

Ziua eliberării, la care participă și forțele de Rezistență franceze, face să dispară pentru o vreme rivalitatea între comandanții trupe-

lor americane și franceze — rivalitate care se conturase încă înainte de intrarea în oraș. Cu multă expresivitate descrie autorul entuziasmul populației scăpate de ocupația nazistă, încredințate că se apropiase ziua eliberării.

Dar, curând, „luna de miere a eliberării” ia sfârșit. Eliberatorii se transformă în cuceritori. Încep să opereze șantaj, combinații afaceriste, speculații la bursa neagră. La început în ascuns, se agită Obersturmbannführerul Pettinger, prințul Iasa Bereskin, Willoughby, Loomis. Dondolo. „Principiile de onestitate” sunt ajustate pe măsura intereselor fiecăruia. De faptul că lumea nu s'a desmeticit încă bine din mizeria războiului vor ei să profite pentru a-și organiza câștigurile necinstite. Și nu se dau înlături dela nimic.

Dar, pe neașteptate, hitleriștii contraatacă în Ardeni. Trupele aliate sunt respinse. Se știe că în acele luni soarta războiului ar fi luat o altă întorsătură dacă Armata Sovietică nu ar fi pornit ofensiva glorioasă care avea s'o ducă în inima Germaniei. Înaintarea ostașilor sovietici spre Elba a ajutat trupelor aliate să respingă atacul hitleriștilor. Acum, în fața trupelor lui Farris se întindea ceea ce mai rămăsese din cel de al treilea Reich german: ruini, pustiu, populația rătăcind înfomelată, lagăre de concentrare.

Victoria pune trupelor lui Farris nenumărate probleme. Pentru unii — pentru oamenii cinstiți — ea implică o organizare socială nouă, reeducarea celor ce se lăsaseră înșelați de Hitler, pedepsirea criminalilor, stărpirea fascismului. „Am învățat în război, domnule colonel — spune Yates lui de Witt. N'ăși vrea să uit să urăsc, pentru toată pacea și confortul din lume”. Dar pentru alții, ca Farris de pildă, pentru care războiul oferă cele mai prietnice condiții de îmbogățire, victoria înseamnă în primul rând grija pentru combinațiile politice. Pentru Willoughby, victoria reprezintă „afaceri particulare după slujbă și plăcere după terminarea afacerilor”. Pentru Pettinger, victoria aliaților nu înseamnă încă abdicarea; el mai nădăjduiește să transforme această înfrângere militară într-o victorie politică a nazismului, bazându-se pe ceea ce îi spusese un comandant de-al său: „... Ține minte, Pettinger, noi și Europa apuseană, ca și America, aparținem aceleleași orbite; avem același mediu,

aceleași civilizație, aceeași morală”. El mai crede încă în faimoasa teorie a echilibrului puterilor, și, dacă nu se ocupă să ațâțe în dreapta și'n stânga, atunci caută să se ascundă, până când, crede el, va veni ziua hotărâtoare să facă saltul decisiv și să-și dicteze condițiile. Și este firesc ca în plasa lui să se prindă Willoughby și uneltele acestuia, văduva proprietarului trustului oțelului Rintelene, pentru care victoria înseamnă nădejdea recăpătării cu ajutorul americanilor, a uzinelor distruse.

Lui Yates, victoria nu-i aduce încă rezolvarea întrebărilor chinuitoare care-l asaltaseră în anii războiului. Yates se bucură sincer că a reușit să demaște rețeaua de afaceriști, că în felul acesta a putut să răzbune o parte din victimele fascismului. Dar nu a scăpat încă de prejudecățile burgheze, nu vede destul de clar planurile agresive de viitor ale colonialiștilor americani. Și totuși, în neclaritățile care-l stăpânesc, se arată un luminis: întâlnirea cu soldatul sovietic Kovalov. Deși din carte nu reiese decât indirect rolul hotărâtor al Armatei Sovietice în realizarea victoriei, totuși, un ostaș sovietic — unul din milioanele de eroi care au salvat omenirea — îi arată lui Yates o latură a vieții pe care nu o cunoscuse și pe care acesta o definește astfel: „... voi ați dobândit bucuria. Poate că bucuria nu vine din odihnă și din contemplarea trecutului. Poate că vine privind în viitor, luând viața drept o luptă, consumându-vă în ea, dăruindu-vă ei. Voi mă îndemnați să fac la fel. Eu n'am vrut. Eram mulțumit. Credeam că am făcut destul. Dar nu-i nimic. Vom merge de aici înainte, voi și eu. Numai să-mi dați bucuria voastră. Am nevoie de ea”.

★

Ștefan Heym cunoaște oamenii și pasiunile lor, făcând din personagiile sale ființe vii, plasându-le în cadrul lor propriu, știind să redea impresionant tot tragismul situațiilor excepționale create de război.

În episoade puternice ca moartea lui Thorpe, — sergentul căzut din cauza ordinelor greșite date de un ofițer înfumurat, dornic de galoane; în iubirea care îl apropie pe Yates de o mică franțuzoaică; în dragostea bazată pe stimă reciprocă dintre Troy

și Kareen Wallace; în paginile care evocă eliberarea, — străbate un cald umanism, credința în forțele binelui, în dreptatea socială. Deși autorul caracterizează imperialismul în mod insuficient și atenuat, deși lupta pe care oamenii cinstiți o duc împotriva fascismului nu este destul de puternic desvăluită, cartea sădește în cititor o ură hotărâtă împotriva acestuia.

Sguduior pentru tragismul lui este și acel episod al salvării unei mine, pe care hitleriștii vor s'o arunce în aer pentru a forța peste cinci mii de refugiați să iasă de acolo. Avem astfel prilejul să cunoaștem eroismul unei simple femei germane, care, fără altă armă decât voința de a salva pe cei refugiați în mină, va găsi înțelegere până și în rândurile inamicilor. Acțiunea ei curajoasă și atât de firească omului cinstit din masă, căldura cu care pledează pentru viață, arată clar că hitlerismul n'a izbutit să anihileze în toți germanii calitățile mari ale acestui popor, calități care continuă să înflorească în massele largi, păstrătoare ale vechilor tradiții. Figura lui Kellerman și a profesorului Sekendorff, însufleții de ură împotriva fascismului, sunt mărturie a luptei cetățenilor cinstiți, democrați ai Germaniei. Și dacă Ștefan Heym își termină romanul cu realizarea visului lui Kellerman — acela de a se crea un cămin al oamenilor lipsiți de adăpost — el sugerează astfel, încăodată, că perspectiva zilelor însoțite nu poate fi întunecată.

E drept că în roman reiese prea puțin rolul decisiv pe care l-a avut în înfrângerea hitlerismului Armata Sovietică. Dar prin figura lui Kovalov, autorul a reușit să realizeze o imagine vie a ostașului sovietic eliberator. El transmite cititorului încredere în forța invincibilă a Uniunii Sovietice și exprimă minunat ceea ce caracterizează pe toți oamenii sovietici: umanismul, dragostea de viață, solidaritatea cu cei asupriți, curajul, tăria morală de nesdruncinat care-i ajută să înfrângă toate adversitățile, transmitând celor din jur nădejdea și imprimând totodată

în suflete credința în victoria cauzei juste.

Trebuie să mai spunem deasemenea că autorul nu a reliefat suficient forța și acțiunea luptătorilor antifasciști germani și, în primul rând, ale comuniștilor. Kellerman, Sekendorff, deși urăsc sincer hitlerismul, stau mai degrabă într'o prudentă așteptare, nu reușesc să înlocuiască pe cei ce s'au opus activ lui Hitler. În contrast cu chipurile odioase și atât de bine conturate ale lui Pettinger, Dehn, Lammlein — primarul instalat de americani, — romanul ar fi câștigat mult dacă aducea și figura celui luptător conștient; mobilizator de masse, care să însuflețească oamenii, să-i facă să spere în zile mai bune, să le organizeze rezistența.

Totuși, dacă acuzarea adusă de Ștefan Heym ațățătorilor la război nu cuprinde decât pe fasciștii din rândurile poporului german și nu-i înglobează și pe cei din propria lui patrie — romanul trezește din plin în sufletul cititorului ura împotriva acelor dușmani ai omenirii de teapa lui Pettinger, Dehn, Lammlein, desvăluie urâtenia lor morală.

Ștefan Heym și-a dat seama că buruienile otrăvitoare n'au fost mulse cu rădăcină cu tot. Cartea lui ne arată acest lucru. Cartea lui explică astăzi, după trecerea atâtor ani, cine sunt organizatorii provocărilor recente petrecute în Berlinul democratic, unde falimentul aventurii fasciste era de prevăzut. Forțele democratice ale poporului german care luptă pentru unitate și împotriva fascismului și a reacțiunii, au știut să doboare atacul dușmanilor păcii.

Oamenii cinstiți din Germania n'au putut accepta că suferințele trecute, luptele purtate să fi fost zadarnice și au dat riposta cuvenită provocărilor, demascându-i. Dar Pettinger, Dehn, Lammlein, împreună cu cei ce-i sprijină, îl avertizează pe cititorul conștient că ei n'au apus încă pentru totdeauna, că n'au fost făcuți inofensivi. Acest avertisment se desprinde clar din romanul lui Ștefan Heym.